IOAN SCURTU

REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN DECEMBRIE 1989 ÎN CONTEXT INTERNAȚIONAL

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

SCURTU, IOAN
Revoluţia Română din decembrie 1989 în context internaţional / prof. univ. Ion Scurtu. - Bucureşti :
Editura Redacţiei Publicaţiilor pentru Străinătate, 2009
Index.
ISBN 978-973-8333-57-4

94(498)"1989"

ISBN 978-973-8333-57-4

IOAN SCURTU
Academia Oamenilor de Știință din România

REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN DECEMBRIE 1989 ÎN CONTEXT INTERNAȚIONAL

Redacția Publicațiilor pentru Străinătate
(editura acreditată CNCSIS)
București, 2009

Sumar

Considerații privind istoriografia 7

Capitolul 1

Criza regimului socialist-totalitar
1. Câteva precizări necesare.....21
2. Evoluția raportului de forțe pe plan internațional.....32
3. Încercările lui Gorbaciov de a scoate socialismul din criză 36
4. Situația României.....43
a) Desovietizare şi liberalizare.....43
b) Anii cultului personalității 52

Capitolul II

Principiul Dominoului
1. Frământările din prima jumătate a anului 1989.....83
2. Vara schimbărilor decisive.....100
3. Căderea Zidului Berlinului.....113
4. Congresul al XIV-lea al Partidului Comunist Român 124
5. Întâlnirea de la Malta 151

Capitolul III

Revoluția Română din Decembrie 1989
1. Inevitabilitatea schimbării.....174
2. Evenimentele din Timişoara 180

3. București, 21-22 Decembrie 217
4. Instaurarea noii puteri 235

Capitolul IV

Bilanț și perspective
1. Patru decenii de istorie.....289
2. De la totalitarism la democrație
A. Evoluții politice în Europa central-estică.....307
B. Evoluția României după 1989.....320

Concluzii 371

Indici nume persoane, localități 395

Sumar engleză, franceză, italiană, rusă, spaniolă, germană.....407

CONSIDERAȚII PRIVIND ISTORIOGRAFIA

Anul 1989, care a marcat o schimbare fundamentală în istoria Europei, a preocupat un număr important de politologi, ziariști, oameni politici, istorici. Potrivit unor aprecieri, s-au publicat peste 4 000 de lucrări consacrate evenimentelor din 1989, cele mai multe cu caracter memorialistic, dar și unele culegeri de documente și chiar sinteze. Revoluția română s-a bucurat de o atenție specială, atât în țară, cât și peste hotare.

Chiar dacă nu există o evidență completă a cărților privind anul 1989 în România, apreciem că numărul acestora depășește 500.

Subiectul nu este și nu poate fi epuizat, întrucât o cercetare sistematică abia a început în 2005, în cadrul Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989. Din multe puncte de vedere, se poate afirma că specialiștii au un câmp larg de investigație, o cercetare aprofundată impunând utilizarea tuturor surselor, de la cele de arhivă, la istoria orală.

Chiar și în stadiul actual, există o bază temeinică pentru scrierea istoriei revoluției române în context internațional. Pentru o cercetare istorică **documentele de arhivă** sunt esențiale. Disputa politică de după 1989 a avut și o parte pozitivă: prin hotărârea Senatului României s-au creat două comisii de anchetă a evenimentelor din decembrie 1989. Prima și-a desfășurat activitatea în anii 1990-1992, sub conducerea lui Sergiu Nicolaescu, iar cea de-a doua între 1992-1996, fiind prezidată de Valentin Gabrielescu. O parte din concluziile primei comisii a fost publicată de Sergiu Nicolaescu[1], iar cea de-a doua de Șerban Săndulescu[2]. Desigur, aceste cărți prezintă o importanță deosebită, dar modul de selecționare a documentelor și, mai ales,

[1] *Cartea Revoluției Române din Decembrie 1989*, București, Editura Ion Cristoiu, 1999.

[2] *Lovitura de stat a confiscat revoluția română*, ed. a II-a, București, Editura Omega Press, 1996

interpretarea lor a generat vii dispute. De aceea, pentru istorici este extrem de important să studieze ei înşişi documentele comisiilor respective (rapoarte, declaraţii, interviuri, casete etc), aflate în arhiva Senatului. O situaţie similară s-a înregistrat la Parchetele Militare care au adunat numeroase documente, pe care istoricii nu au încă posibilitatea de a le studia integral, deoarece anchetele nu au fost încheiate.

Alte documente importante se află în arhivele Ministerului Apărării Naţionale, Ministerului de Interne, Serviciului Român de Informaţii, Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, Ministerului de Externe, în Arhivele Naţionale Istorice Centrale (fond *C.C. al P.C.R.*), din care extrem de puţine au văzut lumina tiparului.

Reconstituirea evenimentelor din 1989 va putea fi mult mai precisă după deschiderea tuturor arhivelor din România, dar şi din Federaţia Rusă, S.U.A., Franţa, Marea Britanie, Germania, Polonia, Ungaria, Cehia, Slovacia ş.a. Legislaţia arhivistică internă şi internaţională prevede anumite termene pentru accesul la documente (între 30 – 50 ani, pentru altele chiar şi 100 de ani), dar există posibilitatea ca, pe baza aprobării creatorului sau deţinătorului de arhivă, acestea să fie reduse. Pe de altă parte, fiecare stat îşi protejează propriile interese şi este greu de presupus că documentele provenind de la serviciile secrete (fie ele americane sau ruseşti) vor fi puse în curând la dispoziţia cercetătorilor.

O certă valoare documentară au **imaginile filmate** în acea perioadă de organele de ordine (Securitate, Miliţie), dar şi pe diverşi amatori, surprinzând activităţile publice (adunări, mitinguri), activitatea unor personalităţi, afluenţa mulţimilor spre zona centrală a marilor oraşe, ocuparea sediilor instituţiilor de partid şi de stat, comportarea revoluţionarilor, a armatei şi altor structuri de forţă. În aceeaşi categorie se înscriu şi **casetele audio**, conţinând înregistrările convorbirilor între diferiţi lideri politici şi militari, ordinele date şi rapoartele primite etc.

Multe dintre acestea se află în arhiva radioului şi a televiziunii, dar şi a multor persoane particulare. Cercetarea lor este la început, iar analiza lor atentă va scoate la iveală fapte inedite, de o semnificaţie reală. Institutul Revoluţiei Române din Decembrie ’89 a început, din 2006, să-şi constituie o arhivă proprie, în care sunt adunate materiale diverse, de la documente scrise, la casete video şi audio.

Dintre **documentele publicate** se cuvin a fi menţionate cele emise în acea perioadă de organele oficiale. Până la 22 decembrie, sunt de remarcat stenogramele Comitetului Politic Executiv, conferinţele cu activul de partid şi de stat ţinute de Nicolae Ceauşescu, decretele-lege

semnate de preşedintele Republicii Socialiste România etc. După 20 decembrie 1989 importante sunt documentele revoluției, între care: *Proclamația* Frontului Democratic Român de la Timişoara, *Comunicatul* Frontului Salvării Naționale, decretele adoptate de acest nou organ al puterii de stat[3]. Multe dintre acestea au fost publicate în presa vremii, în *„Buletinul (Monitorul) oficial"*, precum şi în diferite lucrări şi studii.

Cuprinzătorul volum (605 pagini) intitulat *Revoluția Română din decembrie 1989 retrăită prin documente și mărturii*, purtând semnăturile lui Constantin Sava şi Constantin Monac[4], conține corespondență diplomatică, rapoarte, note informative, sinteze ale organelor de informații, jurnale ale acțiunilor de luptă, înregistrări realizate în iureşul revoluției, fapte relatate de participanți (martori oculari şi persoane implicate în evenimentele respective).

Un alt volum, realizat de Dumitru Preda şi Mihai Retegan, prezintă contextul internațional şi situația României, aşa cum sunt reliefate în rapoartele diplomaților români acreditați în diferite capitale europene, precum şi în S.U.A.[5]

Valoare de document au şi acele **apeluri, manifeste, fluturaşi** lansați în zilele revoluției, care exprimau, într-o manieră laconică, stări de spirit, uneori disperate, alteori de-a dreptul înflăcărate. De exemplu, unul dintre elicopterele care a venit la Comitetul Central al P.C.R. în ziua de 22 decembrie 1989 a lansat fluturaşi prin care populația era avertizată asupra pericolului pierderii integrității teritoriale a României.

În aceeaşi zi, spre seară, mai multe manifeste anunțau „victoria" revoluției şi adresau populației chemarea „La arme!"

Documentele privind procesul intentat lui Nicolae şi Elenei Ceaușescu a preocupat pe mulți ziariști, care au publicat stenograma acestuia[6]. Întreaga problematică privind situația cuplului Ceaușescu la Târgoviște şi persoanele implicate au constituit obiectul unor meticuloase investigații ale lui Viorel Domenico[7].

---

[3] Unele au fost publicate în „Caietele Revoluției" şi în revista „Clio 1989" editate de Institul Revoluției Române din Decembrie 1989

[4] București, Editura Axioma, 2001

[5] 1989 *Principiul dominoului. Prăbuşirea regimurilor comuniste europene. Documente*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000

[6] Vezi Manole Auneanu (sub redacția), *Procesul Ceaușeștilor, 25 decembrie 1989. Stenograma integrală și caseta video*, București, Editura Excelsior, 1991.

[7] *După execuție a nins*, Bucureşti, Editura Militară, 1992; *Idem*, *Ceaușescu la Târgoviște. 22 – 25 decembrie 1989*, București, Editura Ion Cristoiu, 1999

Prin munca stăruitoare a unui harnic colectiv, coordonat de Miodrag Milin, au fost publicate mai multe volume din procesul de la Timişoara, intentat celor vinovaţi de reprimarea demonstranţilor; ele oferă informaţii extrem de utile pentru toţi cei interesaţi de revoluţia română[8].

Presa – vorbită, scrisă şi electronică, mass-media în general – constituie o importantă sursă pentru istorici. Aceştia trebuie să aibă în vedere caracterul subiectiv şi agitatoric al acesteia, care urmăreşte să informeze, dar şi să creeze stări de spirit, promovând o anumită imagine, uneori în contradicţie cu realitatea. În acele zile de decembrie 1989, mass-media a fost extrem de activă. Până la 22 decembrie, regimul de la Bucureşti a ţinut presa sub un control extrem de sever, căutând să acrediteze ideea că întregul popor era strâns unit în jurul lui Nicolae Ceauşescu, pentru ca, după căderea acestuia, el să devină „criminalul dictator", „asasinul de copii" etc. În după-amiaza zilei de 22 decembrie a apărut primul ziar al revoluţiei, sugestiv intitulat *„Libertatea"*. Cu aceeaşi dată, *„Scânteia"*, care fusese organul C.C. al P.C.R., şi-a luat numele de *„Scânteia poporului"*, pentru ca peste două zile să devină *„Adevărul"*. Organul central al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, *„România liberă"*, şi-a menţinut titlul şi forma grafică, dar s-a adaptat noilor realităţi, devenind din ce în ce mai radical. Un fenomen similar s-a înregistrat şi la nivelul judeţelor, unde ziarele Comitetelor de partid au devenit „independente" şi chiar „absolut independente".

Nu s-a întocmit o culegere de articole din presa românească a acelei perioade, poate şi pentru că ar fi pus în dificultate prea mulţi ziarişti, care şi-au schimbat brusc, cu 180 de grade, opţiunile politice, din admiratori ai lui Ceauşescu devenind cei mai duri acuzatori ai acestuia.

Oarecum paradoxal, s-au realizat asemenea crestomaţii din presa italiană[9], americană şi engleză[10], care după 1980 îl critica dur pe liderul român, după ce în anii '70 ai secolului al XX-lea se întrecuse în a-i ridica osanale pentru politica sa de independenţă faţă de Moscova.

---

[8] *Documente '89. Procesul de la Timişoara*, vol. I şi II, Timişoara, Editura Fundaţiei Academia Civică, 2004; vol. III, Timişoara, Editura Mirton, 2005; vol. IV, Timişoara, Editura Mirton, 2006; vol V,. Timişoara, Editura Mirton, 2007; vol. VI, Timişoara, Asociaţia Memorialul Revoluţiei, 2008

[9] *Decembrie '89 în presa italiană. Reportaje, interviuri, comentarii* Selecţie de texte şi note Nicolae Luca, Bucureşti, Editura Sempre, 1999

[10] *Revoluţia română văzută de ziarişti americani şi englezi*, Bucureşti, Editura Evenimentul, 1991

O importantă sursă pentru cercetarea evenimentelor din 1989 o constituie **emisiunile de radio și de televiziune.** Imaginea lui Ceaușescu în balconul Comitetului Central în ziua de 21 decembrie a făcut înconjurul lumii. Apoi, Televiziunea (devenită „Liberă") a realizat o performanță unică în lume: transmiterea în direct a unei revoluții. Punerea la dispoziția cercetătorilor a transcrierilor de pe benzile și casetele de radio[11] și TV[12] din acele zile, permite o reconstituire, pe zile, ore și minute a evenimentelor din România. Ele redau starea de tensiune și dramatismul, dar și avântul revoluționar, ura împotriva regimului care anima milioanele de români, ampla solidaritate internațională cu aceștia.

Ulterior, făcându-se o analiză „la rece" a acelor emisiuni, ca și a relatărilor din presă, s-a ajuns la concluzia că a existat o mare doză de manipulare, cu consecințe tragice pentru soarta multor români, inclusiv militari, care au căzut victimă unor teroriști neidentificați[13].

Memoriile constituie o altă categorie de izvoare pe care istoricii au datoria să le studieze. Ele au un caracter subiectiv – fiecare relatează evenimentele prin prisma sa, în funcție de locul ocupat și de rolul avut în acel moment –, dar printr-o analiză critică, prin compararea cu alte surse, acestea pot fi un material indispensabil pentru reconstituirea unor fapte concrete și stări de spirit din zilele revoluției.

Dintre liderii politici ai lumii, se remarcă Mihail Gorbaciov, ale cărui memorii sunt menite să justifice *perestroika*, recurgând la discursurile și interviurile pe care le-a acordat în timpul cât s-a aflat în fruntea Uniunii Sovietice[14]. Unul dintre principalii săi colaboratori, Aleksandr Iakovlev, și-a expus concepțiile într-o convorbire cu Lilly Marcou[15], dezvăluind modul în care el credea că Uniunea Sovietică va fi salvată. La rândul său, Ministrul de Externe Eduard Șevardnadze a publicat un volum de memorii, intitulat *Opțiunea mea*[16].

[11] *E un început în tot sfârșitul… Culegere selectivă din programele radiodifuzate în zilele de 17–25 decembrie 1989*, București, Societatea Română de Radiodifuziune, 1998; *Timișoara în arhivele „Europei Libere". 17–20 decembrie 1989*. Coordonator Miodrag Milin, București, Fundația Academia Civică, 1999

[12] *Revoluția Română în direct*. Coordonator Mihai Tatulici, București, 1990

[13] *Minciuni mass-media*. Sub redacția lui Gérald de Selys. Traducere Elena Dan, București, Editura Scripta, 1992

[14] *Memorii*. Traducere de Radu Pontbriandt. Ediție Dan Petre, București, Editura Nemira, 1994

[15] *Ce vrem să facem din Uniunea Sovietică*. Convorbire cu Lilly Marcou. Traducere de Lander Grigoriu, București, Editura Humanitas, 1991

[16] *Opțiunea mea*. Traducere din limba rusă de Virgil Constantinescu, București, Editura Presa Națională, 2003

Mai mulți revoluționari români și-au publicat memoriile, au exprimat puncte de vedere asupra evenimentelor respective, au adunat documente pe care le-au încredințat tiparului. Astfel, Claudiu Iordache – unul dintre liderii revoluției de la Timișoara, vicepreședinte al Frontului Democratic Român – a publicat mai multe cărți în care a evocat evenimentele din decembrie 1989, contextul în care ele au avut loc, spiritul de jertfă al revoluționarilor și evoluția României la sfârșitul secolului al XX-lea și începutul celui de-al XXI-lea[17].

Extrem de laborios s-a dovedit a fi Ion Iliescu – președintele Consiliului Frontului Salvării Naționale – care a prezentat pe larg revoluția română, privită în ansamblul general al istoriei României și al evoluției raportului de forțe pe plan internațional, a procesului de globalizare, specific sfârșitului de secol XX, precum și a perspectivelor omenirii în era post-industrială[18].

Dumitru Mazilu – prim-vicepreședinte al Consiliului F.S.N. – a publicat mai multe cărți cu caracter memorialistic, avansând puncte de vedere sensibil diferite (de la „revoluția furată" la „revoluția autentică")[19].

Petre Roman – membru al Consiliului F.S.N. și cel dintâi șef de guvern de după revoluție – și-a expus poziția în două cărți, stăruind asupra luptei sale pentru democrație[20].

Vechiul stalinist Silviu Brucan, devenit oponent al regimului Ceaușescu și „ideolog" al revoluției, și-a publicat memoriile în două cărți, cu subtitluri sugestive: *Generația irosită* și *Între două revoluții*[21].

---

[17] *Isus s-a născut la Timișoara. Decembrie '89*, Timișoara, Editura Helicon, 1994; *România pierdută*, București, Editura Irini, 1995; *Singur între români*, București, Editura Irini, 1997; *O Românie de câștigat sau o națiune în descompunere*, București, Editura Irini, 2006

[18] *Revoluția Română*, București, Presa Națională, 2001; *Revoluția trăită. Stenograma convorbirii cu membrii Comsiei Senatoriale pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989*, București, Editura Publicațiilor pentru Străinătate, 1995; *Revoluție și reformă*, București, Editura Enciclopedică, 1994; *Marele șoc din finalul unui secol scurt. Ion Iliescu în dialog cu Vladimir Tismăneanu*, București, Editura Enciclopedică, 2004

[19] *De la totalitarism la libertate. Revoluția furată. Memoriu pentru țara mea*, București, Editura Cozia, 1991; *Dumitru Mazilu în dialog cu Vasile Popa. Calvarul virtuții*, Timișoara, Editura Aura, 2002

[20] *Libertatea ca datorie*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994; *Față în față cu Petre Roman. 9 convorbiri cu Vartan Arachelian*, București, Editura Cartea Românească, 1996

[21] *Generația irosită. Memorii*, București, Editurile Univers și Calistrat Hogaș, 1992; *De la capitalism la socialism și retur. O biografie între două revoluții*. Ediție îngrijită de Alexandru Singer, București, Editura Nemira, 1998

Doi membri ai Consiliului F.S.N., Alexandru Bârlădeanu (fost vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri) şi Corneliu Mănescu (fost ministru de Externe) şi-au depănat amintirile în cadrul unor interviuri cu Lavinia Betea[22].

Regizorul şi actorul Sergiu Nicolaescu, membru în Consiliul F.S.N. constituit la 22 decembrie 1989, a depus o impresionantă muncă de documentare, valorificând nu numai propria experienţă de participant la revoluţie, ci şi materialele adunate de Comisia senatorială al cărei preşedinte a fost. Pe această bază a publicat mai multe lucrări de referinţă, extrem de utile pentru reconstituirea evenimentelor din decembrie 1989[23].

Situaţia de la Televiziunea Română, mai ales din Studioul 4, care a transmis revoluţia în direct, a fost relatată pe larg de Teodor Brateş, cel care a coordonat emisiunile urmărite cu sufletul la gură de milioanele de telespectatori din ţară şi din străinătate[24].

Alţi revoluţionari binecunoscuţi – între care Lorin Fortuna şi Gelu Voican-Voiculescu – au acordat interviuri şi au publicat articole despre evenimentele la care au participat, unele strânse în volume împreună cu ale altora[25] Pentru evenimentele de la Timişoara o reală importanţă au lucrările semnate de Costel Balint[26], Gheorghe Secheşan[27], Titus Suciu[28], Mariana Cernicova[29], Marius Mioc[30].

---

[22] *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceauşescu şi Iliescu. Convorbiri*, Bucureşti, Editura Evenimentul Românesc, 1997; *Convorbiri neterminate. Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea*, Iaşi, Editura Polirom, 2001

[23] *Revoluția. Începutul adevărului. Un raport personal*, Bucureşti, Editura Topaz, 1995; *Cartea Revoluției Române. Decembrie '89*, Bucureşti, Editura Ion Cristoiu, 1999; *Lupta pentru putere, decembrie '89*, Bucureşti, Editura All, 2005

[24] *Explozia unei clipe. 22 decembrie 1989. O zi în studioul 4*, Bucureşti, Editura Scripta, 1992; *Trilogia Revoluției Române în direct. Câteva zile dintr-o viață. 22–24 decembrie 1989*, 3 vol., Bucureşti, Editura Economistul, 2004

[25] D. Marcu, *Moartea Ceauşeştilor dezvăluită de Gelu Voican-Voiculescu și Victor Atanasie Stănculescu*, Bucureşti, Editura Excelsior, 1991

[26] *1989. Timișoara în decembrie,* Editura Helicon, 1992; 1989 – *Legiunea Revoluției Timișoara,* Editura Brumar, 2005

[27] *Timișoara, 17 după 16, Timișoara.* Editura Artpress, 2006

[28] *Reportaj cu sufletul la gură (Traseele Revoluției),* Timişoara, Editura Facla, 1990; *Lumea bună a balconului,* Bucureşti, Editura IRRD, 2008

[29] *Noi suntem poporul (Timișoara, decembrie 1989)* Reşiţa, Editura Inter Graf, 2004

[30] *Revoluția din Timișoara așa cum a fost,* Timişoara, Editura Brumar, 1997; *Revoluția din 1989 pe scurt,* Timişoara, Editura Artpress, 2006

Evenimentele de la radio au fost relatate de mai mulți lucrători din această instituție, în lucrarea *Timpul care a învins teama. Decembrie 1989-Decembrie 2007*[31].

Dintre generalii care au jucat un rol de seamă în decembrie '89 se detașează Victor Atanasie Stănculescu și Ștefan Gușă. Ambii și-au expus punctele de vedere în cadrul unor interviuri publicate în presă, dar și în lucrări de sine stătătoare. Stănculescu, într-o amplă discuție cu Dinu Săraru[32], în timp ce activitatea lui Ștefan Gușă a fost reliefată de fiica sa, care i-a adunat cuvântările rostite în acele zile, interviurile acordate, declarația de martor în „procesul Timișoara", audierea la Comisia senatorială pentru cercetarea evenimentelor din decembrie '89; a rezultat o carte, intitulată *Condamnat la adevăr*, publicată la 10 ani de la moartea generalului[33]. O interesantă lucrare memorialistică a publicat viceamiralul (r) Ștefan Dinu, șeful serviciului secret de Informații Militare.[34]

Unii dintre foștii lideri comuniști, implicați în procesul C.P.Ex. (Comitetul Politic Executiv), și-au scris memoriile. Se remarcă Dumitru Popescu[35], Silviu Curticeanu[36], Ion Coman[37] care s-au aflat în preajma lui Ceaușescu, în decembrie 1989, oferind elemente interesante nu numai asupra modului cum acționa liderul român, dar și a stării de spirit existentă la nivelul cel mai înalt de conducere a României.

Mai mulți ofițeri de securitate – condamnați pentru implicarea lor în reprimarea revoluționarilor – și-au publicat memoriile. Între aceștia, Filip Teodorescu[38] și Radu Tinu[39], care s-au referit mai ales la acțiunile unor agenți străini infiltrați în rândul manifestanților de la Timișoara.

---

[31] Ediție alcătuită de Pușa Roth, București, Editura Ars Longa, 2008

[32] *Dinu Săraru în dialog cu Victor Atanasie Stănculescu. Generalul Revoluției cu piciorul în ghips. Interviu – fișe pentru un posibil roman*, București, Editura RAO, 2005

[33] Daniela Veronica Gușă de Drăgan, *Condamnat la adevăr. Generalul Ștefan Gușă*, București, Editura RAO, 2004

[34] Viceamiralul (r) Ștefan Dinu, *Condamnat la discreție*, București,. Editura Nerverland, 2009

[35] *Un fost lider comunist se destăinuie. Am fost și cioplitor de himere*. Convorbire realizată de Ion Tecșa, ziarist, București, Editura Expres, 1994; *Eclipsă în cetatea soarelui*, București, Editura Globus, 1996.

[36] *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, București, Editura Albatros, 2000

[37] *Omul se duce, faptele rămân. Istoria însă le va analiza*. București, Editura Meditații, 2007

[38] *Un risc asumat. Timișoara, decembrie 1989*, București, Editura Viitorul Românesc, 1992

[39] *Timișoara… no comment*, București, Editura PALO, f.a.

Pentru reconstituirea evenimentelor recente, un rol important îl are **istoria orală**, relatarea martorilor; evident, asemenea înregistrări trebuie analizate în spirit critic, știut fiind faptul că, de regulă, există tentația subiectivă a exagerării meritelor proprii și a ocultării momentelor neconvenabile (de exemplu, este foarte greu de presupus că un comandant militar va recunoaște că, din proprie inițiativă, a ordonat să se tragă în manifestanți, sau un director de penitenciar că i-a maltratat pe arestați; după cum nu cred că, dintre miile de manifestanți care au intrat în sediul Comitetului Central, se va găsi vreunul care să recunoască faptul că a devalizat fișete sau că a sustras bunuri aflate în birourile foștilor demnitari).

Autorul lucrării de față a avut lungi discuții cu revoluționari (el însuși fiind un „martor" al evenimentelor din București), dar și cu persoane care au ocupat funcții importante până la 22 decembrie 1989 și după această dată, pe care le-a fructificat pe parcursul paginilor care urmează.

Alături de aceste surse, cu caracter de izvoare, istoricii au la dispoziție diferite **lucrări**, unele scrise de nespecialiști, dar care au o anumită bază documentară și exprimă puncte de vedere interesante.

Gama aprecierilor este extrem de largă, iar documentele sunt folosite pentru a demonstra un anumit punct de vedere. Cel mai adesea politica sau opțiunea politică de după 1989 a autorităților a avut un rol important. Ruxandra Cesereanu, într-o interesantă lucrare intitulată *Decembrie 1989. Deconstrucția unei revoluții*[40], a făcut o clasificare a interpretărilor privind acest eveniment: 1) interpreții revoluției pure (puriștii) care la rândul lor sunt de două tipuri: puriștii revoluționari și puriștii oportuniști – care susțin teza revoluției „pur și simplu"; 2) interpreții ipotezei complotului, care și ei se împart în două categorii, unii punând accent pe complotul extern, iar alții pe complotul intern – lovitură de stat sau puci; 3) interpreții gen „coctei" care susțin că a fost un hibrid de revoluție combinată cu o lovitură internă de stat și un complot extern.

Mulți ziariști, scriitori, critici literari nu au rezistat tentației de a scrie despre revoluția din decembrie 1989. O interesantă carte a semnat Vartan Arachelian despre „personajele" Revoluției[41], prin transcrierea de pe bandă a convorbirilor pe care le-a avut cu acestea într-o emisiune

[40] Iași, Editura Polirom, 2004

[41] *În fața Dumneavoastră. Revoluția și personajele sale*, București, Editura Nemira, 1998

la radio, de mare succes, intitulată *„În fața Dumneavoastră“*. La rândul său, Alex Mihai Stoenescu a consemnat discuțiile cu mai mulți participanți la evenimentele din decembrie 1989[42]. Un loc special a fost rezervat lui Virgil Măgureanu.[43] Același autor, Alex Mihai Stoenescu, a realizat o amplă lucrare din ciclul loviturilor de stat în România, în care anului 1989 îi consacră două părți (de fapt două masive volume), „revoluția“ (între ghilimele) fiind considerată „o tragedie românească“[44].

Criticul literar Mihai Ungheanu s-a interesat dacă revoluția a fost un „război civil regizat“[45], ziaristul Nestor Rateș a văzut o „revoluție încâlcită“[46], iar ziaristul Radu Portocală a ajuns la concluzia că a fost o „lovitură de stat“[47]. Ambasadorul francez Jean-Marie Le Breton a fost mai prudent în aprecierile sale, ocupându-se în mod special de sfârșitul lui Nicolae Ceaușescu[48].

Dintre **politologii** care au analizat revoluția română din decembrie 1989, încadrând-o în ansamblul transformărilor înregistrate în Europa Centrală și de Sud-Est, a crizei comunismului în general, se remarcă Vladimir Tismăneanu[49], Stelian Tănase[50], Lavinia Betea[51], Adrian Pop[52].

Puțini **istorici români de profesie** s-au încumetat să abordeze acest subiect, datorită precarității surselor de informare și a agresivității factorilor politici, care au căutat să impună o viziune interesată asupra

[42] *Interviuri despre revoluție*, București, Editura RAO, 2004

[43] *De la regimul comunist la regimul Iliescu. Virgil Măgureanu în dialog cu Alex Mihai Stoenescu*, București Editura RAO, 2008

[44] *Istoria loviturilor de stat în România. „Revoluția din decembrie 1989“ – o tragedie românească,* vol. 4, partea I și partea a -II-a, București, Editura RAO, 2004 și 2005

[45] *Un război civil regizat (Redefinirea revoluției)*, București, Editura Romcartexim, 1997

[46] *România: revoluția încâlcită*, București, Editura Litera, 1994

[47] *România – autopsia unei lovituri de stat: țara în care a triumfat minciuna*, Sibiu, Editura Continent, 1991

[48] *Sfârșitul lui Ceaușescu: istoria unei revoluții*, București, Editura Cavallioti, 1997

[49] *Ghilotina de scrum. Despre nevroze și revoluții*, Timișoara, Editura de Vest, 1992; *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Iași, Editura Polirom, 2005

[50] *Miracolul revoluției: o istorie politică a căderii regimului comunist*, București, Editura Humanitas, 1999

[51] *Psihologie politică. Individ, lider, mulțime în regimul comunist*, Iași, Editura Polirom, 2001

[52] *Tentația tranziției. O istorie a prăbușirii comunismului în Europa*, București, Editura Corint, 2002

evenimentelor din decembrie 1989. Cei mai mulți au preferat să contemple disputa publică şi să se mențină în rezervă, aşteptând vremuri mai liniştite şi în primul rând deschiderea arhivelor. Această poziție este, desigur, onorabilă, dar ea are şi un inconvenient major: a lăsat teren liber de manifestare pentru neprofesioniști, fără a le da replica necesară, astfel că „formatorii de opinie" au reuşit adesea să impună puncte de vedere extrem de subiective şi foarte departe de realitatea evenimențială. Istoricul secolului al XXI-lea trebuie să intre în arenă, să-şi prezinte argumentele, întemeiate pe o critică de specialitate a surselor (izvoarelor) existente. În timp, odată cu deschiderea arhivelor, el va putea să-şi multiplice, sau să-şi amendeze concluziile, dar o va face, de fiecare dată, ca un profesionist în materie.

O primă lucrare, apărută la mai puțin de un an de la revoluție, a fost inițiată şi coordonată de Ioan Scurtu[53]. Acelaşi autor a coordonat o amplă monografie privind structurile politice în Europa Centrală şi de Sud-Est[54], evenimentele din 1989 fiind analizate de Teodora Stănescu-Stanciu şi Georgiana-Margareta Scurtu. O muncă intensă, vizând cu deosebire evenimentele de la Timişoara, a desfăşurat Miodrag Milin, care a publicat mai multe cărți, unele cu un accentuat caracter documentar, altele cu o privire mai amplă asupra Revoluției[55]. Foarte activi s-au dovedit istoricii militari care, sub coordonarea generalului Costache Codrescu, au realizat o amplă lucrare privind armata în revoluție (două ediții)[56].

De asemenea, Constantin Sava şi Constantin Monac au acordat o atenție specială activității armatei, dar au abordat şi evenimentele din decembrie 1989 în ansamblul lor[57].

Dintre lucrările de sinteză menționăm pe cea semnată de Florin Constantiniu, intitulată *O istorie sinceră a poporului român*, apărută în 1997, care a cunoscut mai multe ediții.

---

[53] *Sfârşitul dictaturii. București. 21–25 decembrie 1989*, Craiova, Editura Clio, 1990

[54] *Structuri politice în Europa Centrală şi de Sud-Est (1918 – 2001)*, 2 vol., București, Editura Fundației Culturale Române, 2003; lucrarea are şi o ediție în limba engleză, apărută în acelaşi an, la aceeaşi editură

[55] *Timişoara în arhivele „Europei Libere". 17–20 decembrie 1989*, Timişoara, 1990; *Timişoara în revoluție şi după*, Timişoara, 1997

[56] *Armata română în revoluția din decembrie 1989*. Coordonator Costache Codrescu, București,Editura Militară, 1998; ed. a II-a, 1998

[57] *Adevărul despre Decembrie 1989. Conspirație. Diversiune. Revoluție*, București, Editura Forum, 1999

Înființarea Institutului Revoluției Române din decembrie 1989 prin legea din 14 decembrie 2004 a permis dezvoltarea unui domeniu nou de cercetare pentru istoriografia românească, crearea unui cadru adecvat organizării unor dezbateri științifice, precum și valorificarea prin publicare a studiilor și lucrărilor elaborate. Sub egida acestui institut, Ioan Scurtu a realizat o lucrare de proporții (362 pagini) privind revoluția română în context european.[58]

Cunoscutul istoric Alesandru Duțu este autorul unei ample cronologii a revoluției române, înscrisă într-un ansamblu general european și chiar mondial (lucrarea începe cu ziua de 25 octombrie/7 noiembrie 1917, când Partidul Comunist bolşevic a cucerit puterea în Rusia și se încheie cu data de 25 decembrie 1991, sfârșitul Uniunii Sovietice și al regimului comunist)[59]. Sub coordonarea dr. Alexandru Osca a apărut cartea intitulată *1989 - an decisiv în istoria Europei,* cuprinzând comunicările prezentate la simpozionul internațional organizat de Institutul Revoluției în octombrie 2007.[60] În 2009 a văzut lumina tiparului o masivă lucrare elaborată de Mihai Iacobescu, referitoare la *Perestroika* și românii din spațiul sovietic.[61] La rândul său, Corneliu Vlad a realizat o interesantă carte privind "reconcilierea"[62]

Din anul 2005. Institutul editează revista "Clio 1989", care publică studii, documente, memorii, fișe bibliografice, note, recenzii. Din același an apar „Caietele Revoluției", axate pe activitatea curentă a Institutului, dar în care sunt publicate și documente, memorii, evocări, note de lectură etc.

Mai mulți istorici străini au fost atrași de problematica revoluției române, unii dintre ei realizând lucrări de certă valoare. Remarcăm contribuțiile aduse de Anneli Ute Gabanyi – care analizează schimbările de sistem survenite în Europa de Est, cu privire specială asupra României[63]; Katherine Verdery – o abordare mai curând teoretică a crizei socialismului și a evenimentelor care au urmat[64], sau Peter Siani-Davies – chiar despre

---

[58] *Revoluția Română din Decembrie 1989 în context European,* București, Editura Enciclopedică și Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, 2006 (ediția în limba franceză – 2008 și limba engleză – 2009).

[59] Alesandru Duțu, *Revoluția din decembrie 1989.Cronologie,* București, Editura IRRD, 2006

[60] *1989 - an decisiv în istoria Europei,* coordonator Alexandru Oșca, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008.

[61] *Descătușarea (1985-1991). Perestroika, Revoluția din Decembrie 1989 și românii din imperiul sovietic*, Iași, Editura Junimea, 2009.

[62] Corneliu Vlad, *Reconcilierea*, București, Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, București, 2009.

[63] *Revoluția neterminată*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999

[64] *Socialismul. Ce a fost și ce urmează,* Iași, Institutul European, 2003.

revoluția română[65]. La rândul său, Georges Castellan, în sinteza sa privind istoria poporului român, a rezervat pagini consistente revoluției din 1989[66]. Utile sunt și lucrările cu o tematică mai amplă, vizând regimurile „comuniste" din Europa Centrală și de Sud-Est, istoria continentului în general, cu referiri, uneori substanțiale, la situația României[67]. O mențiune aparte se cuvine pentru contrbuțiile istoricului american Peter Gross care s-a preocupat de rolul mass media la democratizarea țărilor din Europa de Est[68], o atenție specială fiind acordată presei din România.

Lucrarea de față se întemeiază pe sursele disponibile în acest moment, pe bibliografia accesibilă, urmărind să prezinte – într-o viziune unitară și coerentă – criza regimului socialist-totalitar (comunist) din Europa, eșecul încercărilor de reformare a acestuia, evoluțiile din anul 1989, revoluțiile care au avut loc și consecințele lor. În centrul analizei se află situația din România, în deplina ei complexitate, care atunci, în decembrie 1989, a atras atenția întregii lumi, fapt fără precedent în îndelungata istorie a românilor. Chiar dacă ne referim la o revoluție victorioasă, nu vom pierde din vedere ce a fost bun înainte de 1989, după cum nu vom trece cu vederea decepțiile de după acest an. Este obligația oricărui istoric de a privi cu spirit critic orice eveniment, cu luminile și umbrele lui, *sine ira et studio*.

Îmi fac o datorie de onoare din a mulțumi celor care m-au sprijinit și încurajat în acest demers: soției, Paula, și copiilor, Georgiana-Margareta și Ioan Alexandru. De asemenea, mulțumesc domnului prof. univ. dr. Corneliu Mihail Lungu, directorul general al Arhivelor Naționale, arhiviștilor Camelia Moraru și Constantin Moraru, domnului

---

[65] *The Romanian Revolution of December 1989*, London, 2005; ediția în limba română a apărut la Editura Humanitas în 2006

[66] *Histoire du peuple Roumain*, Paris, Edition Armeline, 2002

[67] Joseph Rothschild, *Istoria politică a Europei Centrale și de Sud-Est după al Doilea Război Mondial*, ediția a II-a. Traducere Mihnea Columbeanu, București, 1997; Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*. Traducere Silvia Albișteanu și Anca Zbârcea, Iași, Editura Polirom, 1998; *Istoria secolului XX. În căutarea unei noi lumi*. Sub redacția: Serge Bernstein și Pierre Milza. Traducere Marius Ioan, București, Editura All, 1998; Jean-Marie Le Breton, *Europa Centrală și Orientală între 1917 și 1990*, București, Editura Cavallioti, 1996; Jean-Michel Gaillard și Anthony Rowley, *Istoria continentului european. De la 1850 până la sfârșitul secolului al XX-lea*, București, Editura Cartier, 2001

[68] Peter Gross, *Mass media și democrația în țările Europei de Est*, Iași, Editura Polirom, 2004

colonel Constantin Popa, directorul general al Muzeului Național Militar, colegilor de la Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989 (Claudiu Iordache, Gelu Voican Voiculescu, Viorel Domenico, Alexandru Oșca, Gheorghe Neacșu), domnului Lorin Fortuna, precum și domnilor generali Constantin Olteanu, Nicolae Spiroiu, viceamiralul (r) Dinu – care în diferite ocazii, mai ales la conferințele lunare ale I.R.R.D., au avut intervenții extrem de interesante.

O mențiune specială pentru academicienii Dan Berindei și Dinu C. Giurescu, prof. univ. Dumitru Mazilu pentru referatele pline de substanță, observațiile și sugestiile pe care mi le-au făcut în vederea îmbunătățirii manuscrisului acestei lucrări.

Nu pot încheia acest paragraf, fără a aduce calde mulțumiri domnilor Marcel Popa – directorul Editurii Enciclopedice și Alexandru Stănciulescu – redactor de carte (cea de-a șasea la care am colaborat). Mulțumiri domnului Ilie Zanc, pentru munca depusă în tipărirea primei ediții.

Aceleași mulțumiri celor care au participat la publicarea acestei ediții: doamnelor Carmen Rădulescu și Alina Stan, precum și domnului Ștefan Diaconu, de la Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989. Aceleași sentimente de gratitudine pentru domnul Nicolae Șarambei – directorul Redacției Publicațiilor pentru Străinătate, precum și colaboratoarelor sale Anca Vergulescu, Elena Vasilief, Rodica Kovanesian, Cristina leonard și Mioara Dumitru care au asigurat tipărirea acestei cărți.

CAPITOLUL 1

CRIZA REGIMULUI SOCIALIST-TOTALITAR

1. Câteva precizări necesare*

În vocabularul curent a intrat aprecierea potrivit căreia în 1989 s-a prăbușit comunismul din Europa. Terminologia a fost folosită de politologi, ziariști și oameni politici din Occident, impunându-se apoi în România ca un adevăr indubitabil.

Aprecierea a fost luată ca atare, așa cum la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial toate regimurile totalitare erau caracterizate ca fasciste. Fascist era regimul din Italia instaurat de Mussolini, fascist era cel din Germania în frunte cu Hitler, fascist era cel din Spania lui Franco, fascist era cel din România condusă de Antonescu. O asemenea apreciere s-a întins pe durata mai multor decenii, astfel că și la începutul secolului al XXI-lea, la distanță de peste 60 de ani, ea continuă să fie prezentă. Totuși, mulți istorici și politologi, care au studiat cu atenție acele regimuri, au ajuns la concluzia că între ele existau deosebiri substanțiale, care impun o tratare diferențiată. Unele regimuri se bazau pe un puternic partid politic și au ajuns la putere prin vot (Italia, Germania), altele în urma unui război civil (Spania), sau a unei catastrofe naționale (prăbușirea granițelor) - România; unele se bazau pe biserică, altele nu au acordat nici o importanță religiei; unele au promovat o politică tolerantă față de minoritățile naționale, altele au urmărit lichidarea acestora, mai ales a evreilor, mergând până la holocaust. Cu cât analiza este mai aprofundată, cu atât mai mult apar deosebiri de fond și de nuanță, de conținut și de formă între aceste regimuri, catalogate multă vreme, ca fiind fasciste.

În ultimii ani, în circuitul științific a intrat o terminologie mai complexă și mai aproape de esența regimurilor respective: regim

* Vezi și Ioan Scurtu, *Regimul politic din România (1948-1989)*, în „Studii și Articole de Istorie", LXXIV, 2009, pp. 5-16

fascist, regim național-socialist (nazist), regim corporatist, regim de dictatură militară, regim autoritar etc.

O dezbatere temeinică asupra regimului politic din Uniunea Sovietică și din celelalte state în fruntea cărora s-au aflat partide comuniste nu a avut, încă, loc.

De aceea, terminologia utilizată este imprecisă și adesea contradictorie. Vom exemplifica felul cum este întrebuințată de mai mulți politologi renumiți, ale căror studii au fost publicate în volumul *Revoluțiile din 1989. Între trecut și viitori*[1]. Daniel Chirot, profesor la University of Washington, folosește expresiile: *regimurile leniniste, sfârșitul socialismului, economiile socialiste, structurile economice comuniste, neajunsuri ale socialismului, modelul leninist-stalinist, instaurarea comunismului, erorile binecunoscute ale socialismului, căderea comunismului, sistemul sovietic, sistemul comunist.* Katherine Verdery, profesor la University of Michigan, scrie despre: *socialismul de stat, colapsul comunismului, socialismul de tip sovietic, societățile socialiste europene, fragilitatea socialismului, producția socialistă, paternalismul socialist, regimuri socialiste, țările socialiste, prăbușirea socialismului, modul de funcționare a socialismului, căderea socialismului, guvernele socialiste, economiile socialiste, sistemele socialiste, statele socialiste.* Timothy Garton Ash, profesor la Oxford University, folosește expresiile: *socialism, totalitarism, stalinism, socialism real, sistem de tip sovietic, state comuniste.* Jeffrey C. Isaac, profesor la Indiana University, scrie despre: *regimuri leniniste, guvernări comuniste.* Parcă pentru a se pune bine cu toți autorii, Vladimir Tismăneanu, coordonatorul volumului, folosește o suită de concepte: *regimuri socialiste de stat, căderea comunismului, sistemele leniniste, experimentul socialist, instituțiile leniniste.*

Din această înșiruire se observă limpede că nu s-a ajuns la un punct de vedere, larg acceptat, privind definirea regimului din statele în care partidele comuniste s-au aflat la putere.

Orice dezbatere ar trebui să pornească de la documente și de la realitatea concretă, așa cum se procedează pentru alte perioade istorice. În primul rând de la surse, de la izvoare. Este bine cunoscut faptul că o inscripție din secolul al II-lea, un hrisov din veacul al XVI-lea sau un act din secolul al XIX-lea suscită vii discuții; specialiștii cercetează

[1] *Revoluțiile din 1989. Între trecut și viitor*. Volum coordonat de Vladimir Tismăneanu. Traducere de Cristina Petrescu și Dragoș Petrescu, Iași, Editura Polirom, 2005

atent conținutul, contextul istoric în care a fost elaborat respectivul document, mergând până la analiza suportului pe care a fost scris, formula de adresare folosită, forma literelor etc. etc.

În cazul documentelor provenite de la partidele comuniste și de la organele de stat, cel mai adesea ele nici măcar nu sunt invocate, nu sunt citate în forma lor originală, ci sunt înlocuite cu formule care au căpătat deja notorietate, și sunt acceptate fără rezerve de foarte mulți analiști, politologi, oameni politici, istorici etc. Se cuvine subliniat faptul că nici un document de partid, dar absolut nici unul, provenind din Uniunea Sovietică, Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, R.D. Germană, Iugoslavia, Polonia, România, dar și din China, Cuba, R.D. Vietnam, R.P.D. Coreană nu conține aprecierea că regimul politic din statul respectiv ar fi comunist. Nici un lider politic, dar absolut nici un unul, nu a susținut vreodată că țara sa ar trăi în comunism, deși ar fi fost cei mai îndreptățiți să afirme că au reușit să edifice „societatea cea mai bună și mai dreaptă" de pe Pământ. Totuși, lor li se atribuie cuvinte pe care nu le-au rostit și aprecieri pe care nu le-au făcut.

În România a mai existat un asemenea precedent nefericit, prin caracterizarea regimului Antonescu din anii 1941-1944 ca fiind fascist. Deși nici un document oficial nu folosea această caracterizare, iar Ion Antonescu a declarat în repetate rânduri că regimul său nu era fascist, deși ar fi avut toate motivele să-i facă pe plac ducelui Mussolini, ca un antemergător în promovarea acestui regim. Totuși, au existat mulți istorici care au caracterizat regimul lui Antonescu drept fascist. Atunci exista un comandament politic – venit de la Moscova și preluat de P.C.R. – iar unii istorici l-au slujit cu mult zel, falsificând documentele vremii și introducând cuvântul fascist în discursurile lui Antonescu și în legislația adoptată de acesta, deși acest cuvânt nu fusese rostit și nici scris de conducătorul statului din anii 1940-1944. Citățm, cu titlu de exemplu, cartea intitulată *Contribuții la studierea regimului politic din România. Septembrie 1940 – august 1944* semnată de Mihai Fătu. În argumentația sa, autorul apelează la aprecierile din documentele P.C.R. și la cuvântările lui Nicolae Ceaușescu, dar și la textul rostit de acuzatorul public în procesul intentat lui Antonescu: *„Ne stăruie și acum în minte valoarea morală a unei sublinieri făcută la începutul Procesului Marii Trădări Naționale din anul 1946 de către acuzatorul public-șef al Tribunalului Poporului, Vasile Stoian: «În cercetarea crimelor regimului care a subjugat poporul român timp de patru ani, instrucția s-a străduit să nu alunece pe panta indignării. Ne-am*

dezbrăcat de toată amintirea umilințelor, suferințelor îndurate de acest popor ieri, totuși am meditat asupra consecințelor pe care le suportă azi o națiie întreagă, pentru a examina și expune faptele cu toată obiectivitatea»"[2]. Un proces, apreciat de la bun început ca fiind al „marii trădări naționale", în care sentințele erau dinainte stabilite la Moscova, nu putea să fie obiectiv, astfel că argumentul lui Fătu este descalificant pentru un istoric. Pe parcursul a 368 de pagini autorul folosește numeroase citate, dar când Ion Antonescu sau Mihai Antonescu își caracterizează regimul din perioada septembrie 1940 – august 1944, în locul cuvintelor acestora, sunt puse fie puncte, puncte, fie aprecierile „istoricului" menționat: fascist, militaro-fascist, hitlerist.

Comparația pare a fi forțată, deoarece în caracterizarea regimului în fruntea căruia s-a aflat Antonescu posibilitățile de dezbatere și confruntare publică erau extrem de reduse, datorită cenzurii și a obligațiilor istoricilor români de a se orienta după aprecierile cuprinse în documentele P.C.R. Totuși, chiar și atunci au existat cercetători, între care A. Simion, în cartea *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției din august 1944*, care au reușit să formuleze concluzii pe baza unor documente ale vremii, să încadreze regimul Antonescu în contextul general al celui de-al Doilea Război Mondial, să marcheze evoluții semnificative și contradicții, cu alte cuvinte să elimine abordarea lineară, și într-o singur registru a problematicii respective. Având în vedere această nefericită experiență istoriografică, este necesar ca și în cazul regimului politic din 1948–1989 să nu se recurgă la formule prestabilite, ci, într-o societate democratică, să aibă loc o dezbaterea deschisă, în urma căreia să se formuleze concluzii argumentate și susținute documentar.

Unii afirmă că denumirea de regim comunist rezultă din faptul că țările respective erau conduse de partide comuniste. Afirmația este numai în parte valabilă, deoarece nu orice regim politic este definit prin partidul aflat la putere. Dacă luăm exemplul României din perioada interbelică, ar trebui să admitem că a existat un regim liberal și unul național-țărănist (când P.N.L., respectiv P.N.Ț., s-au aflat la guvernare). În această logică ar trebui să afirmăm că în timpul cât la conducere era Partidul Poporului (1920-1921 și 1926-1927), România a avut un „regim popular", dar nimeni nu s-a încumetat până acum să facă o asemenea afirmație. După cum nu s-a găsit o denumire a regimului politic

[2] Mihai Fătu, *Contribuții la studierea regimului politic din România. Septembrie 1940 – august 1944*, București, Editura Politică, 1984, p. 7-8

în timpul unor guverne de coaliție alcătuite din mai multe partide (1919-1920, 1927) sau a unui guvern care nu se sprijinea pe un partid (1931-1932) şi care se declara „de uniune națională". Până în prezent nici un istoric nu a caracterizat regimul politic din perioada interbelică în funcție de partidul aflat la putere, măcar şi pentru faptul că în România schimbările de guvern se derulau cu o mare rapiditate (într-un interval de două decenii, între 1918–1938, s-au perindat 26 de guverne).

Istoricii sunt aproape unanimi în a aprecia că în anii 1918–1938 a existat un regim democratic, parlamentar-constituțional, care se întemeia pe partidele politice şi alternarea lor la putere. A urmat, între 1938 şi 1940, regimul de autoritate monarhică. Aşadar, „tiparul" *partid de guvernământ = regim politic* „nu se potrivește", este o formulă simplistă şi, în fond, neadevărată.

Se poate invoca faptul că o asemenea analiză nu se aplică în cazul partidelor comuniste. Dar mai întâi se cuvine precizat că nu toate partidele din statele pe care le avem în vedere se numeau comuniste. Au avut acest nume partidele din Uniunea Sovietică (1917), Cehoslovacia (1921), Bulgaria (1948). În România partidul aflat la putere a purtat numele de Partidul Muncitoresc Român din 1948 până în 1965, când a redevenit Partidul Comunist Român, pe care-l avea din 1922 (inițial, în 1921, s-a numit Socialist-Comunist). În Polonia partidul aflat la conducere se numea Partidul Muncitoresc Unit Polonez, în Ungaria – Partidul Muncitoresc Socialist Ungar, în Republica Democratică Germană – Partidul Socialist Unit din Germania, în Iugoslavia – Uniunea Comuniştilor din Iugoslavia, în Albania – Partidul Muncii din Albania. Este de analizat de ce a existat o asemenea varietate de denumiri, deşi toate declarau că se întemeiază pe învățătura marxist-leninistă. Vor trebui avute în vedere tradițiile, contextul concret istoric, anumite evenimente care au marcat evoluția țărilor respective etc. Este o temă asupra căreia istoricii trebuie să se aplece, şi să nu folosească numai denumiri generice pentru unele partide pe care acestea nu le aveau, ci să explice varietatea şi semnificația ei.

Desigur, având în vedere faptul că partidele aflate la putere în Uniunea Sovietică, Polonia, Cehoslovacia, R.D. Germană, Ungaria, România, Iugoslavia, Bulgaria şi Albania aveau aceeaşi bază ideologică şi îşi propuneau acelaşi obiectiv – construirea socialismului şi comunismului în statele respective – denumirea generică de partide comuniste poate fi admisă, dar ea nu o poate înlocui pe cea reală.

Un alt element concret, de care nu se poate face abstracție, este denumirea statelor respective, care a avut, de asemenea, o anumită specificitate. După 1948, Bulgaria, Iugoslavia, Albania, Ungaria, Polonia, Cehoslovacia, România s-au numit Republici Populare. La rândul său, partea de Est a Germaniei, constituită ca stat în 1949, şi-a luat numele de Republică Democrată. Regimul politic era caracterizat ca fiind „regim democrat-popular". Era o formulare pleonastică deoarece *demos* (democrat) înseamnă popor; s-a afirmat că ea a fost utilizată pentru a deosebi acest regim de celelalte democrații (sclavagistă, burgheză)[3].

Ulterior, Cehoslovacia, Iugoslavia, Albania şi România şi-au luat numele de Republică Socialistă. Numele complet al Uniunii Sovietice era Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (din 1922). În 1989 situația era următoarea: 5 – republici socialiste, 2 – republici populare, 1 – republică democrată. După cum se observă nici una dintre aceste țări nu s-a intitulat Republica Comunistă, aşa cum aveau să fie numite după 1989. Evident, nu era vorba doar despre un element formal, ci de unul de conținut, care merită o analiză concretă şi găsirea motivațiilor acestei diversități.

Liderii din aceste țări ştiau prea bine definiția lui Karl Marx, potrivit căreia societatea comunistă se va caracteriza printr-o abundență de bunuri materiale şi spirituale, care va permite realizarea unui deziderat fundamental al omului: „De la fiecare după munca sa, fiecăruia după necesități". Ori, este cunoscut că în nici o țară aşa-zis comunistă nu s-a realizat acest deziderat. Din contră, s-a înregistrat, mai ales de la sfârşitul anilor '70 ai secolului XX, o deteriorare a situației economice, materiale, cu consecințe grave asupra nivelului de trai al populației. S-a ajuns în unele state – ca de exemplu în România – la introducerea de cartele şi rații la principalele produse de consum. Din punct de vedere spiritual, existența cenzurii, a controlului ideologic asupra învățământului, ştiinței şi culturii a îngustat considerabil libertatea de expresie artistică şi satisfacția intelectuală. Lipsa posibilității de opțiune politică, restricțiile impuse de regim afectau grav necesitatea ființei umane de a se manifesta liber în spațiul public.

Conştienți de această realitate, conducătorii statelor respective au lansat lozinca potrivit căreia „comunismul este visul de aur al omenirii", un ideal îndepărtat, care putea fi atins prin eforturi şi

[3] O analiză mai detaliată, în Ioan Scurtu şi Gheorghe Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918–1948)*, Bucureşti, Editura Paideia, 1999 (Capitolul XXII: *1948 – Anul instaurării regimului stalinist în România*)

sacrificii pe care generațiile prezente trebuiau să le facă pentru fericirea copiilor și nepoților lor. Aceștia urmau să trăiască în comunism. O asemenea perspectivă justifica, în mentalitatea liderilor partidelor respective, privațiunile la care erau supuși cetățenii: aveau un loc în istorie pentru pașii făcuți spre vârful dealului, de unde se vedeau zorii luminoși ai comunismului. Se acredita astfel o nouă religie, a muncii și sacrificiului, pentru colectivitate, care tindea să ia locul creștinismului. Religia creștină preconizează ideea că abstinența și suferința din această lume vor fi răsplătite pe lumea cealaltă, care va fi veșnică, unde se afla Raiul, cu râuri de lapte și miere, precum și cu flori și păsări care delectau sufletele credincioșilor.

Noua religie – a comunismului ca liman al fericirii – căuta să estompeze nu doar realitatea, ci însăși teoria lui Marx despre societatea în care fiecare ar obține tot ce dorește, „după necesități". În realitate, nu a existat și nu va exista vreo societate care să satisfacă asemenea deziderate, deoarece dorințele, aspirațiile, pretențiile, necesitățile oamenilor cresc de la o generație la alta în progresie geometrică. Vom da câteva exemple: în anul 1900, cine aveau un automobil era un om cu stare materială deosebită sau un extravagant; astăzi, automobilul a devenit o necesitate și un bun comun, nefiind puține cazurile când fiecare membru al unei familii are propria mașină; astăzi, nimeni nu mai este impresionat când vede un automobil, doar marca sau puterea acestuia, măsurată în cai putere, pot trezi interesul unora. În anii '30 ai secolului trecut, televizorul era o raritate și o curiozitate tehnică; în prezent, televizorul a devenit un obiect comun, o necesitate, astfel că s-a ajuns – în multe familii – ca aceasta să fie instalat în fiecare cameră, ba chiar și în bucătărie. Un alt exemplu poate fi calculatorul: în anii '50 el era un obiect ieșit din comun, pentru ca după 2000 să devină nelipsit în activitatea oricărui funcționar, conducător de întreprindere, intelectual și chiar muncitor; astăzi, copii de 5–6 ani simt nevoia să lucreze pe calculator și să navigheze pe internet, făcând-o cu dezinvoltură de adevărați maeștri. Este evident că asemenea exemple se pot da cu sutele și cu miile, pentru a demonstra cât de utopică a fost teoria lui Karl Marx.

Cei care susțin că statele Tratatului de la Varșovia, dar și în Albania, Iugoslavia ar fi existat regimuri comuniste, sau că ele există încă în China, Vietnam, Coreea de Nord și Cuba, utilizează un argument „imbatabil": existența proprietății comune (colectiviste) asupra mijloacelor de producție (întreprinderi industriale, bănci, căi ferate,

terenuri agricole etc. etc). În realitate, dincolo de formulele teoretice vehiculate, muncitorii nu au fost şi nu s-au simţit proprietari ai fabricilor în care lucrau, după cum nici ţăranii cooperatori nu credeau că pământul le aparţine. A fost o proprietate gestionată de aparatul de partid şi de stat, care impunea normele de lucru, cantitatea şi calitatea materiilor prime, desfăşurarea procesului tehnologic, caracteristicile produsului finit, piaţa de desfacere şi preţul acestuia. Lozincile potrivit cărora poporul era „stăpân" pe soarta sa, că el era deţinătorul tuturor bunurilor materiale şi spirituale s-au dovedit a fi complet false. Evenimentele din 1989 au demonstrat foarte limpede că muncitorii şi ţăranii erau ostili proprietăţii comune, care nu era a lor.

Revenind pe terenul analizei documentelor vremii, se cuvine menţionat că pentru aprecierea regimului politic dintr-o ţară se impunea analiza Constituţiei, care stabileşte structura puterii şi modul de exercitare a acesteia. Dincolo de caracterul pur formal, declarativ al drepturilor şi libertăţilor democratice, se cuvine reţinut faptul că în toate Constituţiile din ţările menţionate orânduirea de stat era apreciată ca fiind socialistă. Nici una, dar absolut nici una, dintre Constituţiile din Uniunea Sovietică, Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, R.D. Germană, Polonia, România, Ungaria nu menţiona că regimul politic ar fi comunist. Citǎm, cu titlul de exemplu, Constituţia Republicii Socialiste România, votată în august 1965, care menţiona la art. 2: „În strânsă unire, clasa muncitoare – clasa conducâtoare în societate –, ţărănimea, intelectualitatea, celelalte categorii de oameni ai muncii, fără deosebire de naţionalitate, construiesc orânduirea socialistă, creând condiţiile trecerii la comunism"[4]. Formulări similare existau şi în legile fundamentale ale celorlalte state avute în vedere.

O altă categorie de documente care necesită o cercetare atentă este aceea care provenea de la conducerea partidelor respective. Din punctul de vedere al stadiului de dezvoltare a societăţii în anii '80 ai secolului XX, partidele comuniste din Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, R.D. Germană, Ungaria şi Iugoslavia afirmau că ele construiesc societatea socialistă dezvoltată. În România a fost adoptat în 1974, *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintarea României spre comunism*[5], în care se menţiona: „În concordanţă cu noile condiţii, el [*Programul*]

[4] *„Buletinul oficial al Republicii Socialiste România"*, nr. 1 din 21 august 1965

[5] *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român. 25 – 28 noiembrie 1974*, Bucureşti, Editura Politică, 1975, pp. 614–749

trasează obiectivele fundamentale ale etapei următoare din istoria României socialiste". Documentul conținea mai multe aprecieri, între care și aceea că: „În condițiile făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate se accentuează realizarea unor principii ale treptei superioare comuniste". Erau reiterate principiile formulate de Karl Marx și se conchidea: „Comunismul presupune realizarea unui înalt nivel al forțelor de producție, pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, asigurarea unei producții de bunuri materiale care să satisfacă din plin toate necesitățile, determinate științific, ale populației". Perioada de trecere era apreciată la 20 – 25 de ani, ceea ce însemna că abia după anul 2000 se punea problema trecerii la edificarea societății comuniste.

În Uniunea Sovietică, Nichita Sergheevici Hrușciov și Leonid Ilici Brejnev au susținut că țara lor încheiase etapa socialistă și începea construirea societății comuniste. Mihail Sergheevici Gorbaciov a renunțat la asemenea declarații triumfaliste și a apreciat că socialismul însuși se afla în criză și trebuia reformat prin *glasnosti* și *perestroika*. El nu s-a referit niciodată la reformarea comunismului sau că Uniunea Sovietică ar fi un stat comunist.

Analiza documentelor elaborate de partidele care conduceau aceste țări arată limpede că nici unul, dar absolut nici unul, nu aprecia că se aflau în fruntea unor țări comuniste sau că ar construi societatea comunistă. Nici un lider din Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, România, Polonia, R.D. Germană, Ungaria sau Uniunea Sovietică nu afirma că regimul politic din țara lor ar fi unul comunist. Se spune că Mihail Gorbaciov ar fi încercat să reformeze regimul comunist prin *perestroika* și *glasnosti*. În realitate, Gorbaciov nu s-a referit absolut niciodată, dar absolut niciodată, la reformarea comunismului. În decembrie 1988 el declara: „Suntem în prezent preocupați la cel mai înalt nivel de clădirea unui stat socialist de drept"[6]. În februarie 1989, același Mihail Gorbaciov afirma: „Cercetările noastre actuale au drept scop găsirea unei modalități mai puțin dureroase, poate un mijloc optim de a da socialismului o față umană, un chip de om"[7]. Așadar, după mai mult de șapte decenii de la preluarea puterii politice, P.C.U.S. nu aprecia că asigurase evoluția Rusiei (Uniunii) Sovietice pe calea comunismului.

---

[6] Mihail Gorbaciov, *Memorii*. Traducere de Radu Pontbriandt, București, Editura Nemira, 1994, p. 219

[7] *Ibidem*, p. 227

Deoarece se folosește în mod curent expresia: „în decembrie 1989 a fost răsturnat regimul comunist din România“, menționăm că în *Raportul* prezentat la Congresul al XIV-lea al P.C.R., din noiembrie 1989, de Nicolae Ceaușescu, secretarul general al P.C.R. aprecia că acel Congres marca trecerea României la o nouă etapă de dezvoltare: „la realizarea fazei superioare a Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și crearea condițiilor necesare înfăptuirii în viață a principiilor de muncă și viață comuniste“[8]. Momentul trecerii la construirea comunismului era mai îndepărtat față de cel stabilit în 1974. *Programul – directivă* adoptat la Congres prevedea dezvoltarea economico-socială a României până în anii 2000 – 2010, „în vederea îndeplinirii neabătute a Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism“. Cu alte cuvinte, cu mai puțin de o lună înainte de revoluția din decembrie, Nicolae Ceaușescu considera că România se afla în etapa societății socialiste multilateral dezvoltate, urmând ca după 2010 să apară posibilitatea trecerii la realizarea „principiilor comuniste“. Cu toate acestea, numeroși oameni politici, ziariști, politologi și istorici nu au ezitat să afirme că în decembrie 1989 a fost înlăturat regimul comunist din România. Dacă Ceaușescu s-ar ridica din mormânt și ar vedea cum este caracterizat regimul în fruntea căruia s-a aflat, foarte probabil că s-ar întoarce înapoi, liniștit, că nu este vorba despre el.

O analiză atentă a situației concrete din statele conduse de partidele comuniste arată că, în fapt, ele nu au realizat „visul de aur al omenirii“ preconizat de Karl Marx. Aceste partide s-au inspirat din învățătura marxist-leninistă și au realizat: lichidarea societății burgheze bazate pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție și crearea „proprietății socialiste“; desființarea claselor sociale și lichidarea vechilor elite; omogenizarea societății în vederea constituirii „poporului unic muncitor“; guvernarea unui singur partid, care aplica „dictatura proletariatului“ (din anii ’70 ai secolului trecut s-a renunțat la această denumire, folosindu-se cea de „democrație revoluționară“); controlul ideologic asupra învățământului, științei și culturii; impunerea unui model unic de existență a fiecărui cetățean, considerat a fi o rotiță în marele angrenaj al societății socialiste.

Un asemenea regim, în care partidul comunist se considera „centrul vital al națiunii“ și singurul îndreptățit să conducă, în care cetățeanului

[8] Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIV-la Congres al Partidului Comunist Român. 20 noiembrie 1989,* București, Editura Politică, 1989, p. 114

îi era anulat orice drept de opțiune liberă, democratică, era – dincolo de sloganul potrivit căruia „socialismul se construieşte cu poporul, pentru popor“ – un regim totalitar. Cum de-a lungul istoriei au existat mai multe tipuri ale unui astfel de regim, apreciem că în statele din Europa Centrală şi de Sud-Est, în care puterea aparținea partidelor comuniste, acest regim a fost unul **socialist-totalitar**. Socialist – pentru că aşa rezultă din toate documentele oficiale din perioada respectivă, iar un istoric nu are dreptul să facă abstracție de aceste documente, sau să le înlocuiască pentru a-şi impune propria schemă teoretică. În acelaşi timp, istoricul nu trebuie să cadă în capcana sloganurilor oficiale ale timpului şi nici ale celor ulterioare, ci să analizeze modalitatea concretă în care acționa regimul respectiv. Iar această analiză conduce la concluzia că a fost un regim totalitar, în care individul era obligat să se subordoneze fără nici o rezervă sau împotrivire directivelor celor care pretindeau că reprezintă întregul, adică „poporul“. Toate pârghiile de conducere aparțineau unui partid-stat, iar orice opoziție era drastic sancționată. În timpul unui asemenea regim, sute de mii şi chiar milioane de oameni au fost lichidați pentru simplul motiv că aveau o altă opțiune decât cea oficială. Intrarea în circuitul ştiințific a sintagmei „socialism totalitar“ va întâmpina, desigur, o reală opoziție datorită faptului că au existat şi există regimuri socialiste în mai multe state (Italia, Spania, Franța, Grecia ş.a.), care respectă democrația, pluralismul, alegerile libere, economia de piață şi proprietatea privată. Asocierea socialismului cu totalitarismul creează o anumită reacție de respingere. Din acelaşi motiv, pentru socialismul totalitar al anilor ’70–’80 ai secolului XX, care a abandonat internaționalismul, devenind național, s-a evitat denumirea de socialism național, deoarece poate fi asociat cu național-socialismul promovat de Adolf Hitler.

Credem că evitarea unor asemenea asocieri nu trebuie să se realizeze prin sacrificarea conținutului regimului din statele în fruntea cărora s-au aflat partide comuniste, ci printr-o cât mai clară explicare şi delimitare a termenilor. Până la formularea unor concluzii general-acceptate, vom folosi în lucrarea noastră denumirea de regim socialist-totalitar, dar nu vom amenda de fiecare dată aprecierile potrivit cărora acesta era un regim comunist. Cititorii vor avea astfel posibilitatea să judece în ce măsură o definiție sau cealaltă corespunde mai bine pentru regimul politic din țările respective, inclusiv din România.

2. EVOLUȚIA RAPORTULUI DE FORȚE PE PLAN INTERNAȚIONAL

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, principalele Puteri Aliate (S.U.A., Marea Britanie și Uniunea Sovietică) au ajuns la un acord privind împărțirea sferelor de influență. Winston Churchill și Franklin Delano Roosevelt au fost de acord ca Iosif Visarionovici Stalin să aibă „preponderență" în privința statelor aflate la granița Uniunii Sovietice. Cel mai „generos" a fost premierul britanic, deoarece țara sa, fiind o putere maritimă, avea nevoie de Grecia pentru a putea controla Marea Mediterană. El nu s-a sfiit să scrie în memoriile sale că, în octombrie 1944, cu prilejul vizitei la Moscova, a avut inițiativa de a-i propune lui Stalin un acord de procentaj: „Momentul era propice pentru treburi, așa că am spus: «Hai să rezolvăm problemele noastre în legătură cu Balcanii. Avem acolo interese, misiuni, agenți. Să nu ajungem la scopuri contrarii în chestiuni minore. Cât privește Rusia și Britania, v-ar conveni să aveți o predominare de nouăzeci la sută în România, noi să avem nouăzeci la sută de spus în Grecia și să mergem pe cincizeci și cincizeci în Iugoslavia»?

„În timp ce se traducea aceasta, eu am scris pe o coală de hârtie: România: Rusia – 90%; Ceilalți – 10%; Grecia: Marea Britanie (de acord cu S.U.A.) – 90%; Rusia – 10%; Iugoslavia: 50% – 50%; Ungaria: 50% – 50%; Bulgaria: Rusia – 75%; Ceilalți – 25%.

Am împins hârtia asta spre Stalin, care între timp auzise traducerea. A urmat o mică pauză. Apoi a luat creionul lui albastru și a făcut un mare semn aprobator și ne-a dat-o înapoi. S-a stabilit totul într-un timp nu mai lung decât a durat ca să punem pe hârtie"[1].

Stalin a știut să speculeze poziția occidentalilor, impunând regimul propriu, dincolo de procentajele stabilite, în Polonia, Bulgaria și Ungaria. În Iugoslavia, unde Partidul Comunist, condus de Iosip Broz Tito, a organizat și condus lupta de rezistență împotriva ocupației germane, regimul de tip sovietic a devenit realitate, fără a fi impus de Armata Roșie. O situație similară s-a înregistrat în Albania, mișcarea de rezistență împotriva ocupației italiene fiind condusă de Partidul Comunist, în frunte cu Enver Hoxha (Hodja). Ulterior, prin acordul de la Postdam, Germania a fost împărțită de Aliați; în zona de ocupație sovietică, Stalin și-a impus propriul său regim. De asemenea, în

[1] Winston Churchill, *Al Doilea Război Mondial*, vol II. Traducere Any și Virgil Florea, București, Editura Saeculum, 1996, pp. 381-382

Cehoslovacia – unde Partidul Comunist avea o anumită influență, fiind un partid parlamentar în perioada interbelică -, s-a ajuns la același tip de regim.

Liderii statelor occidentale nu au recunoscut că au participat la împărțirea sferelor de influență, ci au căutat să acrediteze ideea că ei militează pentru respectarea voinței popoarelor, exprimate în chip democratic, că erau împotriva oricăror guverne nereprezentative etc. Atunci când situația statelor din zona de influență sovietică a devenit evidentă, același Winston Churchill nu a ezitat să lanseze o filipică împotriva Moscovei. În discursul rostit la Fulton (statul Missouri din S.U.A.) în ziua de 5 martie 1946, el a apreciat că de la Marea Baltică și până la Trieste, la Marea Mediterană, o „cortină de fier" a coborât asupra Europei, vina aparținând sovieticilor, care nu admiră nimic mai mult decât forța.

Dincolo de slăbiciunile sau oportunismul unor lideri politici, se afla raportul de forțe stabilit la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, când Uniunea Sovietică devenise prima Putere a Europei și a doua din lume. În aceste condiții, preocuparea liderilor occidentali a fost aceea ca U.R.S.S. să nu-și extindă dominația asupra întregului continent, drept care au sacrificat popoarele din Centrul și Sud-Estul Europei, pentru a le salva pe cele din Vest.

Acest raport de forțe s-a păstrat timp de trei decenii, Occidentul respectând sfera de dominație sovietică și neintervenind nici chiar atunci când ungurii în 1956, sau cehoslovacii în 1968, au încercat să se elibereze și să-și croiască un drum propriu pe care să evolueze.

La sfârșitul anilor '70 ai secolului al XX-lea, economia mondială a intrat în era post-industrială, în care rolul decisiv îl au electronica și informatica. Adaptându-se acestei revoluții tehnologice, S.U.A., Japonia, R.F. Germania și alte state au cunoscut o dezvoltare economică accelerată. La rândul lor, țările socialiste, cu o economie centralizată, au rămas la tipul clasic de evoluție, specific secolului al XIX-lea, bazat pe cărbune, oțel și petrol. Diminuarea rezervelor de materii prime și, mai ales, criza provocată de scumpirea petrolului în 1973 de către țările membre O.P.E.C. s-au repercutat puternic asupra economiilor acestor țări. Creșterea dobânzilor la împrumuturile acordate de Fondul Monetar Internațional (F.M.I.) și de Banca Mondială, dar mai ales folosirea de către statele occidentale, în frunte cu S.U.A., a pârghiilor financiare pentru a exercita presiuni asupra regimului de la București, cerându-i respectarea drepturilor omului în România, l-au determinat pe Nicolae

Ceaușescu să decidă, în 1980, achitarea rapidă a datoriei externe contractată de-a lungul anilor de statul român. Această politică avea să ducă la secătuirea economiei naționale, cu consecințe sociale extrem de grave.

Un element nu mai puțin important este acela că, la începutul anilor ’80 ai secolului XX, omenirea a intrat în etapa globalizării, în care un rol important îl au mijloacele de informare în masă, mai ale radioul, televiziunea și internetul. Cu toate opreliștile puse în cale de oficialități, mulți cetățeni din statele socialiste reușeau să asculte și să vadă emisiunile posturilor străine, care prezentau o imagine cu totul diferită de cea acreditată de propaganda comunistă. În plină criză alimentară în țările lor, ei vedeau rafturile magazinelor din Occident ticsite cu carne, unt, lapte etc. În timp ce televiziunile oficiale difuzau emisiuni plate, cu puternice accente ideologice, ei vedeau că în „lumea liberă“ se transmiteau filme atractive și concerte de muzică ușoară la care participau zeci de mii de tineri. Oamenii de acolo se îmbrăcau în blugi, o îmbrăcăminte extrem de comodă, și beau coca-cola, în timp ce ei rămâneseră la costumația tradițională și cumpărau băuturi răcoritoare cu gust îndoielnic. Televizorul, frigiderul, automobilul deveniseră lucruri comune, dar în socialism nu toți aveau acces la asemenea bunuri. Impactul psihologic al cunoașterii unei noi imagini a Occidentului, diferită de cea oferită de oficialitățile comuniste, a fost considerabil.

O etapă importantă în structurarea unui nou echilibru de forțe a constituit-o Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, desfășurată Helsinki, în perioada 3 iulie 1973 – 25 iulie 1975. La 1 august 1975, conducătorii statelor europene (mai puțin Albania), ai S.U.A. și Canadei au semnat *Actul final* al acestei Conferințe. Documentul conținea trei capitole distincte: securitatea militară, cooperarea economică și drepturile omului. „Coșul trei“, cum a fost numită partea referitoare la drepturile omului, avea să constituie un factor extrem de important în monitorizarea politicii interne a țărilor socialiste și încurajarea mișcărilor vizând constituirea societății civile, ca alternativă la politica regimurilor totalitare.

Un rol decisiv în schimbarea raportului de forțe pe plan mondial l-au avut S.U.A., care, la mijlocul anilor ’70 ai secolului XX, au devenit prima superputere, acționând pentru „destabilizarea lagărului socialist“. Președintele Jimmy Carter (1977–1981) a adus în prim plan problema drepturilor omului și a luat atitudine fermă împotriva încălcării acestora în Uniunea Sovietică și în celelalte state socialist-

totalitare. Toate abuzurile și ilegalitățile erau atent monitorizate, fiind aduse la cunoștința opiniei publice mondiale. Simțindu-se încurajați și sprijiniți, mulți cetățeni din statele socialiste, mai ales intelectuali, au început să pretindă respectarea drepturilor lor fundamentale, printre care libertatea cuvântului, cea de asociere și de emigrare. Astfel se năștea primele elemente ale societății civile; printr-o acțiune puțin spectaculoasă, dar tenace, regimul totalitar socialist era măcinat din interior, precum micile carii, care reușesc, printr-o acțiune tenace, desfășurată în timp, să doboare și cel mai gros arbore. Liderii politici din statele socialiste au fost nevoiți să intre în dialog cu reprezentanții societății civile, recunoscându-le astfel legitimitatea.

Un alt președinte american, Ronald Reagan (1981–1989), a vizat domeniul economic, lansând în anul 1983 planul înarmării în spațiul cosmic, cunoscut sub numele de Inițiativa Apărării Strategice (S.D.I.), sau de „războiul stelelor". Ideea aparținea savantului Edward Teller, părintele bombei cu hidrogen, și consta într-o armă laser cu raze Roentgen amplasată pe un satelit cu orbită geosincronă, capabil să distrugă rachetele inamice în zbor. Astfel se realiza un scut spațial deasupra teritoriului S.U.A., care nu putea fi penetrat de rachetele sovietice. Specialiștii aveau să aprecieze că proiectul era irealizabil, dar din motive politice el a fost prezentat ca perfect realist și s-a bucurat de o excepțională mediatizare. Americanii apreciau că S.D.I. va pune capăt echilibrului strategic între cele două superputeri, asigurând supremația absolută a S.U.A. Liderul sovietic Leonid Ilici Brejnev (1964-1982), precum și succesorii săi, Iuri Vladimirovici Andropov (1982-1984) și Konstantin Ustinovici Cernenko (1984-1985) au căutat să răspundă acestei provocări, deși economia sovietică nu putea face față unui asemenea program. Cu toate acestea, Uniunea Sovietică a lansat un program propriu de înarmare în spațiul cosmic, folosind toate resursele, fapt ce a dus la secătuirea economică a acestei mari Puteri. Se adăuga faptul că, la sfârșitul anilor '70 ai secolului XX, economia statelor dezvoltate (S.U.A., Japonia, R.F. Germania) a intrat în era post-industrială, în timp ce țările socialiste au rămas la economia clasică, specifică secolului al XIX-lea, vizând dezvoltarea industriei grele, a cărbunelui și oțelului, fapt ce a dus la mărirea decalajelor de dezvoltare între țările socialiste și cele occidentale.

Ronald Reagan a fost primul președinte american care a luat inițiativa atât în domeniul geostrategic, cât și în cel ideologic. Încă din 1983, el a calificat Uniunea Sovietică drept un „imperiu al răului, gata să

comită orice crimă, să mintă, să înșele“ cu scopul de a-și atinge obiectivele[2]. O imensă campanie de propagandă i-a convins pe americani să iasă din apatie și să se mobilizeze în lupta împotriva comunismului, care reprezenta un pericol pentru propria lor securitate. Președintele a abandonat principiul neamestecului în treburile interne și a decis să sprijine mișcările anticomuniste, să scoată toate țările de sub influența sovietică. În acest spirit, secretarul de stat George Schultz afirma în 1985. „Forțele democrației din întreaga lume merită sprijinul nostru“[3]. Sprijinul a fost nu numai moral, ci și material, Congresul S.U.A. alocând sume importante pentru atingerea obiectivelor propuse de Ronald Reagan. Aceste declarații și decizii arată limpede mutarea centrului de greutate al acțiunilor de politică externă a S.U.A.: „De pe câmpul confruntărilor militare pe cel al luptei pentru drepturile omului și înfăptuirea democrației pluraliste. Prin urmare, arma principală în confruntarea capitalism-socialism a devenit imaginea și cuvântul“[4]. Potrivit unor evaluări, încă de la începutul anilor ’80 ai secolului trecut, pe piața mondială a comunicațiilor circa 80% din cuvintele și imaginile care circulau în lume proveneau din S.U.A.[5].

3. ÎNCERCĂRILE LUI GORBACIOV DE A SCOATE SOCIALISMUL DIN CRIZĂ

Mihail Sergheevici Gorbaciov, ales la 11 martie 1985 în funcția de secretar general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (P.C.U.S.), a acționat pentru redresarea situației din țara sa, lansând mai întâi lozinca *uskorenie* (accelerare) în speranța că astfel vor fi reduse decalajele economice ale U.R.S.S. față de Occident. Din 1986 el a început să se pronunțe pentru *glasnosti* și *perestroika*. Liderul sovietic afirma că „*perestroika* se bazează pe valorile noastre socialiste, pe interpretarea contemporană a clasicilor marxismului“[6]. Așa cum se

[2] Henry Kissinger, *Diplomația*. Traducere Mircea Ștefancu și Radu Paraschivescu, București, Editura All, 2002, p. 668

[3] *Ibidem*, p. 674

[4] Constantin Hlihor, *Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane. Considerații teoretice și metodologice*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I“, București, 2005, p. 85

[5] Sergiu Tămaș, *Geopolitica*, Iași, Institutul European, 1994, p. 114

[6] Mihail Gorbaciov, *Memorii.* Traducere de Radu Pontbriandt. Ediție Petre Dan, București, Editura Nemira, 1994, p. 113

menționa într-o lucrare relativ recentă, *perestrioka* era „o strategie politică destinată înainte de orice să consolideze statul sovietic în interior, punând capăt rupturii dintre partid și societate“[7].

La 1 octombrie 1988, Gorbaciov a fost ales în funcția de președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., care echivala cu calitatea de șef al statului. În mod cert, Mihail Gorbaciov a fost un caz unic în istorie. Ajuns la conducerea P.C.U.S., apoi și a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, după trei lideri bătrâni și bolnavi (Brejnev, Andropov, Cernenko), Mihail Gorbaciov, tânăr, instruit și cu maniere occidentale, a generat în societate sovietică o atmosferă de optimism, fiind primit cu o reală speranță de mulți comuniști și chiar marea masă a cetățenilor sovietici, mai ales de intelectuali. Extrem de important a fost faptul că Gorbaciov s-a bucurat de sprijinul K.G.B.-ului, care „știa prin intermediul aparatului său de informații cât de mult rămăsese în urmă Uniunea Sovietică în competiția cu Occidentul“[8]. Mai știa că presiunea aparatului de stat și a forțelor de ordine făcea sistemul socialist tot mai vulnerabil; pentru a supraviețui, el trebuia reformat din temelii.

La vremea respectivă, gorbaciovismul părea o soluție miraculoasă, iar liderul de la Kremlin apărea ca un mare om de stat, modern, deschis dialogului cu societatea. Dar, prin reformele inițiate, situația U.R.S.S. nu numai că nu s-a îmbunătățit, ci cunoscut o deteriorare economică tot mai gravă, iar criza politică s-a accentuat. Realitatea istorică a demonstrat că, odată deschisă „cutia Pandorei“, populația nu a mai putut fi ținută în frâu de regimul dictatorial. *Glasnosti* însemna pentru mulți nu doar cosmetizarea imaginii Partidului Comunist, care s-ar fi arătat dispus să întrețină un dialog real cu cetățenii, ci chiar înlăturarea monopolului politic al acestui partid. Drepturile omului treceau în prim-plan, deasupra intereselor de partid, iar opțiunile politice, chiar cele anticomuniste, cereau să se manifeste liber. *Perestroika* nu era doar reconstrucția sistemului socialist-totalitar, ci a societății însăși, prin desființarea modelului centralizat de conducere și asigurarea unui curs liber pentru economia de piață. Reforma viza și forma de proprietate. Aleksandr Iakovlev, unul dintre colaboratorii apropiați ai lui Gorbaciov, aprecia: „Economia de piață trebuie introdusă cât mai

[7] *Istoria secolului XX. În căutarea unei noi lumi (1973 până în zilele noastre)*. Sub redacția: Serge Berstein și Pierre Milza. Traducerea Marius Ioan, București, Editura All, 1998, p. 161

[8] Henry Kissinger, *Diplomația*..., p. 694

repede cu putință. Dar acest lucru nu se va putea face cu actualele structuri de conducere centralizată“[9]. El afirma că se impunea descentralizarea deciziilor și promovarea liberei concurențe; dar această idee submina însăşi bazele economice ale socialismului de tip sovietic.

Gorbaciovismul a impus modificarea poziției Partidului Comunist față de Biserică. Regimul sovietic s-a caracterizat, timp de decenii, printr-o atitudine extrem de negativă față de religie; bisericile au fost închise, preoții arestați, iar ateismul devenise religie de stat. Doar în perioada războiului, I. V. Stalin a recurs la Biserică pentru a ridica moralul populației, stimulând-o în lupta împotriva Germaniei și pentru apărarea patriei. În aprilie 1988, Gorbaciov l-a primit pe patriarhul Rusiei, după care bisericile au fost redeschise, slujbele religioase desfăşurându-se fără opreliști; unele, la care participa însuși Gorbaciov, erau transmise la televizor. Această atitudine față de Biserică s-a extins și în alte state socialiste, liderii reformatori recurgând la sprijinul clerului în acțiunea lor împotriva conservatorilor atei.

Noua atitudine față de religie se interfera cu acțiunile papei Ioan Paul al II-lea. Fostul arhiepiscop al Cracoviei, Karol Vojtila, a fost ales papă în 1978, fiind primul șef al Bisericii catolice provenit dintr-o țară din Estul Europei. Cunoscând bine realitățile din această zonă, Ioan Paul al II-lea a impus o nouă definiție a relațiilor cu Estul, bazată pe „adevăr și nu pe concesii fundamentale“. El a adresat cetățenilor din statele totalitare un apel devenit celebru: „Nu vă fie frică!“ Adică, să nu se teamă și să lupte împotriva dictaturii, pentru libertate și credință.

Din inițativa lui Gorbaciov au fost reabilitați mai mulți disidenți, în frunte cu Andrei Dmitrievici Saharov, a început acțiunea de reconsiderare a unor personalități ale Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, căzute victimă represiunilor din timpul lui Stalin; între acestea, Nikolai Buharin, Grigori Zinoviev și chiar Leon Troțki.

Apreciind că Uniunea Sovietică nu mai putea face față cursei înarmărilor, Gorbaciov s-a pronunțat pentru o nouă abordare a relațiilor internaționale. În discursul rostit de la tribuna O.N.U.[10], în ziua de 7 decembrie 1988, el a afirmat că în relațiile internaționale trebuie să se treacă de la confruntare la cooperare, că forța nu mai constituia un instrument de politică externă. De asemenea, în opinia sa, „principiul liberei opțiuni devine neapărat necesar“, iar „diversitatea se impune de la sine în lume“.

Prin politica sa, Gorbaciov a dobândit o mare popularitate în Occident. Chipul său apărea pe prima pagină a marilor ziare din S.U.A., Marea Britanie, Franța etc., televiziunile și posturile de radio occidentale se

[9] Aleksandr Iakovlev, *Ce vrem să facem din Uniunea Sovietică*, p. 69
[10] Mihail Gorbaciov, *Memorii*..., pp. 211–222

întreceau în a-i lua interviuri, iar acesta, împreună cu soția sa Raisa Gorbaciova, erau interlocutori extrem de agreabili.

Evident, nu erau nişte atitudini dezinteresate. În fapt, Occidentul era tot mai mult afectat de criza petrolului, economia statelor capitaliste intrase într-o perioadă de stagnare. Planificatorii occidentali luau în calcul destructurarea "lagărului" socialist şi relansarea economiei capitaliste pe seama acestuia. Țările socialiste puteau deveni o uriaşă piață de desfacere pentru mărfurile occidentale.

Încă de la începutul activității sale în calitate de secretar general al P.C.U.S., Gorbaciov – conform unei mai vechi tradiții sovietice – a urmărit înlăturarea conducătorilor bătrâni din fruntea partidelor comuniste „frățeşti" şi promovarea unor cadre tinere, care să realizeze *perestroika*.

Prin politica sa de *glasnosti* şi *perestroika*, Gorbaciov a încurajat, în fond, afirmarea societății civile în statele socialiste. În cadrul unei consfătuiri restrânse din martie 1988, la care au participat Eduard Şevardnadze şi Aleksandr Iakovlev, principalii susținători ai reformei, s-a pus la punct o strategie nouă, vizând dinamizarea societății, şi anume crearea fronturilor populare, sau naționale, sub conducerea partidelor comuniste. Se dorea refacerea influenței acestor partide, după modelul utilizat în perioada interbelică, prin frontul popular antifascist. Dacă atunci s-a pus accentul pe colaborarea cu partidele democratice burgheze, acum se avea în vedere formarea şi afirmarea unor lideri de opinie din rândul intelectualilor (scriitori, actori, alți oameni de cultură). Evoluția evenimentelor pe parcursul anilor 1988–1989 a arătat că această orientare a dat rezultate, în aproape toate țările socialiste în fruntea mişcărilor reformatoare aflându-se intelectuali. Stimulate de oficialitățile sovietice, fronturile populare aveau să scape de sub influența acestora, „elaborându-şi propriile strategii şi devenind sursa unor veritabile partide politice"[11]. Pe de altă parte, conservatorii din conducerea partidelor comuniste, rămânând pe vechile poziții de intransigență, au impus arestarea sau expulzarea unor intelectuali dizidenți, fapt ce a mărit popularitatea acestora. În 1989, cei prigoniți („dizidenții") au apărut în prim-plan, ca purtătorii de cuvânt ai societății civile.

O altă metodă prin care Gorbaciov a urmărit slăbirea pozițiilor liderilor conservatori a fost aceea a penetrării organelor de informații (securitate) ale țărilor socialiste, diminuându-le sau chiar anihilându-le capacitatea de reacție în fața unor eventuale mişcări ale opoziției. În cadrul întâlnirilor cu şefii serviciilor secrete din aceste state, reprezentanții Uniunii Sovietice căutau să acrediteze ideea că numai prin *glasnosti* şi *perestroika* se puteau

[11] Helene Carrere d' Encausse, *Triumful națiunilor sau sfârşitul imperiului sovietic*, București, Editura Remember, 1993, p. 132

diminua tensiunile sociale şi politice, că socialismul – în forma existentă până atunci – nu era imuabil. Cu alte cuvinte, era posibil ca el să fie înlocuit cu o altă formă de organizare politico-statală.

Situaţia cea mai complicată era în **Polonia**, unde încă din anii '70 se înregistrau mari tensiuni sociale. În decembrie 1970 armata a intervenit în forţă pentru a înfrânge greva muncitorilor din porturile aflate la Marea Baltică. Noi proteste s-au înregistrat în iunie 1976, pentru ca în iulie-august 1980, guvernul să semneze un acord cu liderul greviştilor din Gda*n*sk, electricianul Lech Walesa. Era pentru prima dată când un guvern de comunişti negociase cu un sindicat care nu era controlat de partid.[12] Apreciind că socialismul era în pericol, liderii sovietici au propus, la 4 decembrie, o intervenţie militară în Polonia a statelor Tratatului de la Varşovia. Nicolae Ceauşescu şi János Kádár s-au opus, astfel că iniţiativa a fost abandonată[13].

Pe acest fond de tensiune, în primul plan al scenei politice a apărut generalul Wojciech Jaruzelski, devenind prim-ministru (februarie 1981) şi prim-secretar al C.C. al Partidului Socialist Unit Polonez (octombrie). În decembrie 1981, el a proclamat legea marţială, a suspendat sindicatul *„Solidaritatea"* şi a arestat mii de activişti ai acestuia[14]. Liderii *„Solidarităţii"* nu au opus rezistenţă, iar Adam Michnik avea să explice: „A fost vorba despre a alege între următoarele: legea marţială – aşa cum era ea, cu toate neplăcerile ei, în total cu o sută de morţi, mii de nedreptăţiţi şi umiliţi, dar o Polonie supravieţuitoare – sau intervenţia sovietică"[15]. Ministrul sovietic de Externe, Eduard Şevardnadze, avea să aprecieze decizia lui Jaruzelski: „El a salvat ţara sa de la o a doua invazie din afară, convingând conducerea sovietică despre capacitatea polonezilor de a controla situaţia. Introducând starea de urgenţă în uniformă poloneză, el a îndepărtat Polonia de pericolul intervenţiei"[16].

---

[12] Vezi, pe larg, Ion Constantin, *Polonia în secolul totalitarismelor. 1918-1989*. Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2007, pp. 471-476

[13] General colonel (r), dr. Constantin Olteanu, *România, o voce distinctă în Tratatul de la Varşovia. Memorii. 1980 – 1985*. Dialog cu Dumitru Avram, Bucureşti, Editura Aldo, 1999, pp. 102–109

[14] Stelian Tănase, *Miracolul revoluţiei. O istorie politică a căderii regimurilor comuniste*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1999, p. 61

[15] Adam Michnik, *Restauraţia de catifea*, Iaşi, Editura Polirom, 2001, p. 234

[16] Eduard Şevardnadze, *Opţiunea mea*. Traducere Virgil Constantinescu, Bucureşti, Editura Presa Naţională, 2003, p. 195

Deși era dizolvată oficial, *„Solidaritatea"* a continuat să existe, iar liderul ei a fost puternic susținut de statele occidentale; în 1983, Lech Walesa a primit Premiul Nobel pentru Pace. După calmarea spiritelor, în septembrie 1986 a fost acordată o amnistie generală (Wojciech Jaruzelski renunțase în noiembrie 1985 la funcția de prim-ministru, rămânând Președintele Republicii). Generalul a urmărit să obțină un sprijin popular față de noua sa orientare, drept care a organizat un referendum la 30 noiembrie 1987. Prin numărul mic de alegători prezenți la urne, referendumul a fost anulat. Jaruzelski nu a cedat și la 26 august 1988 a propus o „masă rotundă" a oficialităților și opoziției, „care respectă ordinea legală și Constituția"[17]. Drumul negocierilor era astfel deschis. În septembrie 1988 în fruntea guvernului a fost numit Mieczyslaw Rakovski, adept al reformelor de tip gorbaciovist.

În **Bulgaria**, Todor Jikov cunoscut pentru obedienta sa totală față de liderii de la Kremlin, indiferent care era orientarea lor – s-a declarat de acord cu reformele preconizate de Gorbaciov. În iulie 1987 el a prezentat Partidului Comunist Bulgar un amplu program privind restructurarea sistemului socialist, dar nu a acționat pentru realizarea lui. În plus, Jivkov – care se afla la conducerea Partidului Comunist Bulgar din 1954 – nu era agreat de Gorbaciov, care dorea un conducător tânăr, capabil să aplice sincer *perestroika* în Bulgaria.

În **Ungaria**, liderul comunist Kádár János, impus de sovietici în 1956, a adoptat o politică de pacificare a societății. El a înlocuit lozinca stalinistă: „Cine nu este cu noi este împotriva noastră", cu o alta: „Cine nu este cu noi nu este împotriva noastră". Totodată, el a promovat „socialismul gulașului", vizând ameliorarea situației materiale a populației. Partidul Muncitoresc Socialist Ungar (comunist) a adoptat o politică naționalistă, cultivând nostalgia după Ungaria Mare, subliniind „marea nedreptate" ce i s-a făcut țării sale la Trianon, în 1920. Pe acest fond, s-a realizat o platformă de colaborare între Budapesta și emigrația maghiară, mai ales cea din S.U.A. Încă din anii '70 ai secolului XX, se putea lesne observa buna conlucrare între foștii horthyști, ungurii fugiți în 1956 și de după această dată, cu cei veniți oficial în statele occidentale, cu aprobarea oficialităților maghiare. În decembrie 1986, reprezentantul Ungariei la cea de-a treia reuniune a Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, desfășurată la

[17] Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre.* Traducere Silvia Albeșteanu și Ana Zbârcea, Iași, Editura Polirom, 1988, p. 298

Viena, a ridicat problema discriminării ungurilor din statele vecine. Doi istorici americani aveau să constate: „Presa occidentală a intervenit imediat pentru a alimenta conflictul. Problemele legate de drepturile omului aveau priză la public şi în scurt timp, situaţia minorităţii maghiare din Transilvania a ajuns în atenţia opiniei publice internaţionale, captând şi interesul câtorva congresmeni americani“[18]. În cadrul Partidului Muncitoresc Socialist Ungar s-a constituit o aripă reformatoare, în frunte cu Poszgay Imre. La 22 mai 1988, Kádár János a fost înlocuit la conducerea partidului cu un Prezidiu condus de Reszö Nyers; în funcţia de secretar general, având numai atribuţii administrative, a fost ales Károly Grósz.

În **Cehoslovacia**, Gustáv Husák, instalat la putere de sovietici în 1968, s-a declarat în favoarea reformelor, dar în realitate nu a păşit pe drumul deschis de Gorbaciov. În martie 1987 el a prezentat în faţa Comitetului Central al Partidului Comunist Cehoslovac un program de reforme şi de democratizare a societăţii, declarând că, „aşa cum a făcut-o de-a lungul întregii sale istorii, partidul va utiliza şi de această dată experienţa Partidului Comunist al Uniunii Sovietice“[19]. Cel mai important pas la nivelul conducerii a fost făcut în noiembrie 1988, când primul-ministru Lubomir Strougal a fost înlocuit cu Ladislav Adamec, care s-a arătat mai receptiv la ideea reformelor.

Albania rămânea o ţară închisă, Ramiz Alia – succesorul liderului istoric Enver Hoxha (mort în 1985), care a condus lupta de eliberare a poporului său de sub ocupaţia italiană – acţionând la fel de rigid ca şi fostul său magistru.

Iugoslavia, ţara cea mai avansată pe calea reformelor şi cu cea mai largă deschidere internaţională, traversa o perioadă dificilă după moartea lui Iosip Broz Tito în 1980. Tensiunile sociale se grefau pe cele interetnice. În această ţară grevele erau permise, iar muncitorii au folosit din plin această formă de luptă. Numai în 1986 s-au înregistrat 900 de greve[20]. Personalitatea politică cea mai puternică a devenit Slobodan Miloşevici, ales în mai 1986 în funcţia de preşedinte al Comitetului Central al Uniunii Comuniştilor din Serbia. Principala sa preocupare a devenit menţinerea unităţii Iugoslaviei prin impunerea

[18] Joseph F. Harrington şi Bruce J. Courtney, *Relaţii româno-americane. 1940-1999.* Traducere Mihaela Sadovschi, Iaşi, Institutul European, 2002, p. 525

[19] Jean-Franois Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste...,* p. 299

[20] *Ibidem,* p. 303.

unor lideri fideli în provinciile care se bucurau de autonomie: Voivodina, Muntenegru, Kosovo.

În **Republica Democrată Germană**, la conducere se afla Erich Honecker, ales prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Socialist Unit din Germania în 1971 și președinte al Consiliului de Stat în 1976. El privea reformele preconizate de Gorbaciov cu ostilitate, socotindu-le periculoase pentru orânduirea socialistă.

4. SITUAȚIA ROMÂNIEI

a) Desovietizare și liberalizare

România a cunoscut o evoluție atipică în lagărul socialist[21]. După o perioadă de aliniere la politica Moscovei, regimul de la București a reușit să obțină retragerea trupelor sovietice din România, în 1958. Acest act s-a realizat în urma unor ample manevre politice începute de Gheorghe Gheorghiu-Dej încă din mai 1955.

După retragerea Armatei Roșii din România, regimul de la București a continuat să aducă elogii Uniunii Sovietice și conducătorilor ei, a luat măsuri represive împotriva „dușmanilor socialismului". Timp de circa un an s-au operat arestări, s-au organizat ședințe publice de „demascare", acțiuni ce aminteau de începutul anilor '50. Ele erau menite să „adoarmă vigilența" Kremlinului, care trebuia să știe că România constituia o „verigă puternică" a lagărului socialist.

Pe de altă parte, au început tatonări în diferite capitale din Occident, în vederea normalizării relațiilor bilaterale, grav deteriorate după 1948. Delegații economice au vizitat S.U.A., Franța, Italia, Republica Federală Germania și alte state, reușind să rezolve problema bunurilor aparținând firmelor din aceste țări confiscate de România după cel de-al Doilea Război Mondial. Pe această bază s-au încheiat acorduri între statul român și firme occidentale, vizând mai ales domeniul tehnologiei.

Din 1960 a început un amplu proces de desovietizare a societății românești. Au fost desființate rând pe rând Institutul „Maxim Gorki" (care a devenit Institutul de Limbi Străine), Librăria „Cartea Rusă" (prin înființarea Librăriei pentru Cartea Străină), Muzeul Româno-Rus

[21] Ioan Scurtu, *Istoria contemporană a României (1918–2005)*, București, Editura Fundației România de Mâine, 2005, pp. 146–165

(clădirea a intrat într-un lung proces de restaurare după care aici s-a amenajat Muzeul Literaturii Române).

S-a trecut la elaborarea de noi manuale şcolare, în care au fost reintroduse personalităţile de marcă ale istoriei, literaturii şi ştiinţei româneşti. Statul a investit sume considerabile în învăţământ, ştiinţă şi cultură, s-au construit mii de şcoli, zeci de institute de cercetare, facultăţi, spitale, policlinici etc. Au fost restabilite contactele culturale cu Occidentul; limbile franceză, engleză, germană s-au reintrodus în şcoli (alături de limba rusă).

Regimul a devenit mai relaxat; din 1960 s-a trecut la eliberarea deţinuţilor politici, prin decrete succesive de amnistie. În august 1964 au fost puşi în libertate ultimii 10 000 de deţinuţi politici din România. Cei mai mulţi au primit pensii din partea statului, iar unii au fost reîncadraţi în vechile lor locuri de muncă, inclusiv în universităţi şi institute de cercetare ştiinţifică.

Politica economică a continuat să pună accentul pe industrializare, dar, alături de industria grea şi de cea a construcţiilor de maşini, s-a acordat o mai mare atenţie industriei alimentare şi cele producătoare de bunuri de consum (confecţii, încălţăminte, articole electro-casnice etc.).

Direcţiile obligatorii ale procesului de industrializare erau considerate electrificarea, mecanizarea complexă, automatizarea producţiei, chimizarea, creşterea şi dezvoltarea industriei constructoare de maşini. Industriei româneşti i s-au alocat fonduri considerabile. Au fost create capacităţi productive în toate judeţele, s-au electrificat aproape toate localităţile ţării, au fost construite mari obiective industriale, au apărut noi ramuri şi subramuri economice.

În fiecare oraş s-a dezvoltat cel puţin o platformă industrială puternică, creându-se numeroase locuri de muncă în industrie, servicii, sistemul sanitar, învăţământ etc. Rata acumulărilor necesare investiţiilor şi industrializării a fost de 20 – 25%, una dintre cele mai ridicate din lume.

După încheierea colectivizării agriculturii în 1962, s-a adoptat un amplu program vizând modernizarea acestei ramuri a economiei naţionale şi creşterea producţiei la hectar. De asemenea, s-au înfiinţat ferme legumicole, pomicole, crescătorii de păsări, ovine, porci, viţei, etc.

Situaţia materială a populaţiei s-a ameliorat, ca urmare a rezultatelor obţinute în industrie şi agricultură. A început construirea unor cartiere

de locuințe, apartamentele fiind acordate gratuit în folosință muncitorilor. A sporit numărul locurilor în stațiunile de odihnă și tratament, unde românii petreceau, fără plată, 10-12 zile, cu bilete primite prin sindicat.

Satul românesc tradițional a suferit uriașe transformări, înfățișarea lui s-a schimbat atât din punct de vedere material (construcții, drumuri, curent electric, autobuze etc.), cât și spiritual, prin pierderea legăturii ancestrale a țăranilor cu pământul.

La începutul anilor '60, pe piața românească au reapărut unele produse din statele occidentale. Au fost achiziționate filme, s-au organizat expoziții, concerte, festivaluri la care erau prezente personalități marcante atât din „lagărul" socialist, cât și din Occident.

Au fost aduse unele modificări la Constituția din 1952, înlăturându-se restricțiile în privința exercitării dreptului de vot de către anumite categorii de cetățeni. În 1961, în locul Prezidiului Marii Adunări Naționale a fost creat Consiliul de Stat al Republicii Populare Române, organ al puterii aflat sub controlul Marii Adunări Naționale și răspunzător în fața acesteia pentru activitatea sa. La 21 martie 1961, Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost ales în funcția de președinte al Consiliului de Stat, iar Ion Gheorghe Maurer a devenit președintele Consiliului de Miniștri.

Cei doi lideri politici – Gheorghe Gheorghiu-Dej și Ion Gheorghe Maurer – au fost artizanii politicii de independență și suveranitate a României. Conducerea de la București a profitat de conflictul dintre China și Uniunea Sovietică pentru a-și afirma propria sa poziție, diferită de cea a Moscovei, în problemele vieții internaționale, precum și ale raporturilor dintre partidele comuniste și muncitorești.

Momentul declanșator a fost criza rachetelor din toamna anului 1962. Atunci s-a înregistrat un eveniment extrem de grav, care amenința să se transforme în cel de-al treilea război mondial. Guvernul sovietic a decis să instaleze rachete nucleare în Cuba, de pe teritoriul căreia putea ataca SUA. Președintele J.F.Kennedy a anunțat că SUA sunt gata să riposteze, dacă sovieticii nu-și retrag rachetele din Cuba. Mareșalul A.A. Greciko, comandatul suprem al forțelor Armate Unite ale Tratatului de la Varșovia, a decis alarmarea trupelor din subordine, fără a informa în prealabil guvernele statelor membre. Acest fapt l-a îngrijorat profund pe Gheorghiu-Dej, deoarece exista riscul ca România să fie angrenată într-un război cu SUA, fără ca măcar să fie anunțată. Criza s-a rezolvat prin retragerea rachetelor sovietice, dar

liderul român a decis să se detaşeze de angajamentele şi iniţiativele pe care le lua N.S. Hruşciov.[22]

Cea mai spectaculoasă acţiune a conducerii de la Bucureşti a fost îmbunătăţirea relaţiilor cu SUA, superputerea aflată în rivalitate cu Uniunea Sovietică. Un moment semnificativ s-a înregistrat în zilele de 3-5 august 1963, când Orville Freeman, secrearul de stat al Agriculturii SUA, a făcut o vizită oficială în România (prima a unui ministru american după cel de-al doilea război mondial). Acesta a vizitat Staţiunea Experimentală Agricolă de la Fundulea, mai multe gospodării Agricole de Stat şi Colective. Într-o discuţie cu Alexandru Moghioroş, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştrii, Freeman a explicat că SUA doreau să vadă dovada că România „este o ţară suverană şi independentă şi că nu acţionează la apăsarea unui buton de la Moscova". Moghioroş a explicat că România „are propriile ei butoane, pe care apasă singură atunci când consideră şi acţionează în raport cu interesele ei". Freeman a fost primit de Gheorghiu-Dej, care l-a rugat să transmită un mesaj de prietenie preşedintelui J.F.Kennedy şi poporului american. În octombrie 1963, ministrul de externe Corneliu Mănescu a avut trei întâlniri cu Dean Rusk, secretarul Departamentului de Stat (două la New-York şi una la Washington), prilej cu care s-a convenit asupra îmbunătăţirii relaţiilor dintre România şi SUA, inclusiv a trimiterii unei delegaţii de economişti români condusă de Gh. Gaston Marin în SUA. Ulterior, Dean Rusk a relatat că ministrul de Externe ar fi spus că în cazul unui conflict declanşat de Uniunea Sovietică, România îşi va păstra neutralitatea. Chiar dacă părea şocantă, declaraţia lui Mănescu se baza pe art. 3 din Pactul Tratatului de la Varşovia care prevedea obligaţia statelor semnatare de a se consulta în problemele politice internaţionale, ceea ce Uniunea Sovietică nu făcuse. Din 1963, SUA au început să analizeze cu atenţie atitudinea României, mai ales politica de independenţă a acesteia.

---

[22] Petre Otu, *1963 – o misiune simbolică* în „Revista Româno-Americană, iulie-decembrie 2008: Mircea Maliţa, *Tablouri din Războiul rece. Memorii ale unui diplomat român,* Bucureşti, Editura C.H. Beck, 2007, pp. 32-33; Alexandru Oşca şi Vasile Popa, *O fereastră în Cortina de Fier. Declaraţia de independenţă din aprilie 1964*, Focşani, Editura Vrantop, 1997, p. 169; *Corneliu Mănescu, Convorbiri neterminate. Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea.* Iaşi, Editura Polirom, 2001, pp. 109, 264-269; Gheorghe Gaston Marin, *În serviciul României lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Însemnări din viaţă*, Bucureşti, Editura Evenimentul Românesc, Bucureşti, 2000, pp. 219-229

Un moment esențial, cu larg ecou intern și internațional, s-a înregistrat în aprilie 1964, când s-a făcut publică și într-o manieră categorică noua orientare a guvernanților de la București.[23] În *Declarația cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale* se afirma că România promovează principiile suveranității și independenței naționale, ale neamestecului în treburile interne, avantajului și respectului reciproc. Partidul Muncitoresc Român se pronunța pentru recunoașterea specificității naționale, istorice, înțelegerea și acceptarea diversității de condiții ale dezvoltării fiecărei țări. În document se preciza: „Respectarea strictă a principiului potrivit căruia toate partidele marxist-leniniste sunt egale în drepturi, a neamestecului în treburile interne ale altor partide, ale dreptului exclusiv al fiecărui partid de a-și rezolva problemele politice și organizatorice, de a-și desemna conducerea, de a-și orienta membrii asupra problemelor politicii interne și internaționale, reprezintă condiția esențială pentru soluționarea justă a problemelor divergente, ca și a oricăror probleme pe care le ridică lupta lor comună". În acest spirit, *Declarația* aprecia: „Nu există și nu poate exista un partid părinte și un partid fiu, partide superioare și partide subordonate". Cu alte cuvinte, România nu mai recunoștea supremația Uniunii Sovietice și nici rolul conducător al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice în relațiile internaționale. Partidul Muncitoresc Român se considera responsabil pentru politica sa numai în fața poporului român.

Declarația din aprilie 1964 a avut un mare ecou internațional, mai ales în statele occidentale, care au apreciat-o – pe drept cuvânt – ca începutul unei noi perioade în evoluția politicii interne și internaționale a României, ca un act de independență față de Moscova.

După adoptarea *Declarației* din aprilie 1964 a urmat o perioadă de liberalizare a societății socialiste din România. Începută în timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, această orientare a continuat și după moartea sa, survenită în martie 1965, când la conducerea partidului a fost ales Nicolae Ceaușescu.

În România anilor 1964 – 1974 s-a crezut într-o deschidere largă spre democrație; s-au făcut unele încercări de materializare a pieței

[23] Vezi pe larg, Alexandru Oșca și Vasile Popa, *România, o fereastră în cortina de fier. Declarația de Independență din 1964.* Cuvânt înainte de prof. univ. dr. Valeriu Dobrinescu, Focșani, Editura Vrantrop, 1997; Florin Banu și Liviu Țăranu, *Aprilie 1964 – Primăvara de la București. Cum s-a adoptat „Declarația de independență a României.* București, Editura Enciclopedică, 2004

libere, de descătușare a forțelor intelectuale, s-au dezvoltat contactele cu Occidentul. Această liberalizare avea loc în anumite limite, impuse de existența unui regim de esență totalitară.

Nicolae Ceauşescu a inițiat ample acțiuni vizând reorganizarea statului și a societății. În iulie 1965, Partidul Muncitoresc Român și-a luat numele de Partidul Comunist Român, iar numerotarea congreselor acestuia a început cu anul creării P.C.R.(1921). Astfel, Congresul al IV-lea al P.M.R. a devenit Congresul al IX-lea al P.C.R. După 1965 s-a pus accentul pe ideea renunțării la „modelul unic" de construire a socialismului, stabilindu-se că se impunea luarea în considerație a condițiilor specifice din fiecare țară.

La 21 august 1965 a fost adoptată o nouă Constituție, prin care Republica Populară Română își lua numele de Republica Socialistă România. Articolul 1 al Legii fundamentale prevedea că „Republica Socialistă România este stat al oamenilor muncii de la orașe și sate, suveran, independent și unitar". În 1968 a fost realizată o amplă reformă administrativă, prin care s-a renunțat la denumirile sovietice (raion, regiune) și s-a revenit la unitatea administrativă tradițională: județul.

„Legalitatea socialistă" a devenit o preocupare importantă a liderilor politici din România. În aprilie 1968 au fost demascate abuzurile și ilegalitățile din timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, fiind reabilitați mai mulți activiști de partid, în frunte cu Lucrețiu Pătrășcanu. Decizia a avut un caracter politic, deoarece nu au fost luate măsuri împotriva celor care au condus aparatul de represiune. Din contră, fostul șef al Securității, generalul Alexandru Nicolschi, a fost decorat pentru „contribuția adusă la victoria socialismului".

O relaxare a intervenit în relația dintre Stat și Biserică. S-au deschis mai multe seminarii teologice și a crescut numărul de studenți la Facultatea de Teologie din București. Au fost restaurate mai multe biserici și mănăstiri.

Prin Legea învățământului din 1968 a fost stabilit învățământul general obligatoriu de 10 clase. Din 1965 s-a introdus gratuitatea manualelor școlare pentru toți elevii (clasele I – XII). Au fost înființate noi universități – la Craiova (1965) și Brașov (1967). S-au dat în folosință mai multe cămine studențești în București, Iași, Timișoara, Cluj. În 1970 a fost inaugurat noul ansamblu de clădiri aparținând Institutului Politehnic din București.

S-a înregistrat și o anumită relaxare ideologică. În manualele școlare au fost introduse personalități dezavuate vehement la începutul

anilor ’50: Titu Maiorescu, Lucian Blaga, Octavian Goga, Tudor Arghezi. Au apărut noi reviste literare, în care se dezbăteau problemele creației naționale și universale. S-au afirmat puternic romancierii Marin Preda și Eugen Barbu, precum și tinerii poeți Nichita Stănescu și Marin Sorescu.

Istoria – mai ales cea națională – a reînceput să fie cercetată pe bază de documente. Din 1967 s-a editat revista *„Magazin istoric“*, care a avut un rol important în popularizarea istoriei, inclusiv prin publicarea unor documente și memorii inedite.

Arhitecții și constructorii au putut să-și pună în valoare capacitățile creatoare, atât prin realizarea unor cartiere de locuințe, cât și prin opere unice, precum Palatul Televiziunii Române, Teatrul de Stat din Târgu-Mureș, Palatul Politico-Administrativ din Baia Mare, Sala Polivalentă din București, Aeroportul Internațional Otopeni (Henri Coandă).

Contactele culturale s-au multiplicat, mulți tineri români fiind trimiși la studii în statele occidentale; s-au deschis „centre culturale“ ale României în Italia, Franța, S.U.A., Germania etc.

Filmul românesc era prezent la marile festivaluri, inclusiv la cel de la Cannes. După ce, în 1957, Ion Popescu-Gopo obținuse Marele Premiu pentru filmul de desene animate „Scurtă istorie“, în 1965, Liviu Ciulei a câștigat premiul pentru regie cu filmul „Pădurea spânzuraților“, iar în 1966 premiul *Opera Prima* fost acordat lui Mircea Mureșan pentru filmul *„Răscoala“* (adaptare după romanul lui Liviu Rebreanu).

Politica economică a cunoscut o anumită modificare. Conferința Națională a P.C.R. din decembrie 1967 a hotărât să se promoveze o largă descentralizare a activității economice, planul unic adoptat la nivel național conținând numai câțiva indicatori de bază. S-a pus un accent deosebit pe modernizarea și rentabilizarea întreprinderilor industriale. Statul român a contractat importante împrumuturi externe, pe baza cărora a achiziționat mașini și utilaje moderne pentru economia națională. Au fost construite mari întreprinderi industriale în aproape toate județele țării. Au apărut platforme industriale moderne, mai ales în domenii de vârf ca electronica, electrotehnica, petrochimia.

Din 1968, România a început să producă automobilul *„Dacia“* (în colaborare cu firma franceză *„Renault“*), iar în 1969 a realizat primul elicopter: *I.A.R. – 316* (în colaborare cu firma franceză *„Alouette“*). În 1970 a intrat în funcțiune prima turbină a Centralei Hidroelectrice de la *Porțile de Fier I*. A început acțiunea de electrificare a transporturilor pe

căile ferate (primul traseu electrificat, Bucureşti – Braşov, s-a dat în folosinţă în 1968).

Agricultura a cunoscut un proces de modernizare prin mecanizarea lucrărilor, folosirea pe scară largă a îngrăşămintelor chimice şi pesticidelor, asigurarea de specialişti (agronomi, medici veterinari), crearea de staţiuni pentru cercetări agricole, viticole, zootehnice etc., în care se obţineau noi soiuri de plante şi rase de animale cu o productivitate ridicată. Pe întreg cuprinsul ţării au apărut combinate de creştere a păsărilor, porcilor, oilor, vitelor, după modul practicat în SUA.

Comerţul a înregistrat o puternică dezvoltare. Din 1970 a fost organizat, anual, Târgul Internaţional Bucureşti, care se bucura de o largă participare a firmelor industriale din Europa, Asia şi America. România a început să exporte pe scară largă maşini şi utilaje, unele dintre ele – precum sondele pentru extracţia petrolului realizate la Ploieşti, autoturimele de teren fabricate la Câmpulung şi tractoarele produse la Braşov – fiind printre cele mai performante din lume.

Nivelul de trai a cunoscut o sensibilă îmbunătăţire, piaţa românească fiind, practic, cea mai bine aprovizionată din întregul „lagăr“ socialist. S-a desfăşurat un amplu program de construcţii de locuinţe, care erau oferite gratuit cetăţenilor, mai ales muncitorilor de la marile întreprinderi industriale. Asistenţa medicală gratuită s-a generalizat (inclusiv pentru ţărani). Au fost amenajate noi staţiuni de odihnă şi tratament, între care cele de pe litoral Mării Negre. Aparatele de radio, televizoarele, maşinile de spălat, frigiderele, automobilele au intrat în viaţa cotidiană a românilor.

Cea mai spectaculoasă transformare a cunoscut-o satul românesc. Pe de o parte, tradiţia s-a modificat, slăbind sau chiar dispărând vechile obiceiuri şi portul popular în multe localităţi rurale, iar pe de altă parte, asaltul modernizării a impus aspiraţii, mentalităţi şi moduri de viaţă diferite comparativ cu perioada interbelică. Viaţa satului a capătat ritmuri mai înalte de desfăşurare, oamenii fiind mai prezenţi în activitatea comunităţii. S-au modernizat locuinţele, au apărut case construite după tipare urbane, dotate cu mobilă cumpărată de la oraş, cu sobe de teracotă etc. Ţăranul cooperator şi-a pierdut deprinderea de a pleca pe câmp, cu „noaptea în cap“ la muncă; el aştepta să fie „mobilizat“ de brigadier sau de preşedintele Cooperativei Agricole de Producţie şi avea grijă să se întoarcă acasă înainte de asfinţitul soarelui.

Transformările radicale pe care le-a cunoscut familia (ca funcție și structură) sub impactul industrializării și urbanizării s-au materializat în creșterea duratei școlarizării și instruirii în general, participarea femeii la activități economice neagricole, creșterea mobilității sociale, scăderea mortalității infantile, dezvoltarea sistemului de asigurări sociale, creșterea standardului de viață, reducerea costului creșterii și educației copiilor, slăbirea influenței religiei și a normelor morale.

Politica externă a României avea la bază patru principii, formulate încă din aprilie 1964, care se bucurau de o largă recunoaștere internațională: egalitatea în drepturi, neamestecul în treburile interne, integritatea teritorială și suveranitatea națională, avantajul reciproc. În timp ce conducerea din celelalte țări socialiste europene urma cu fidelitate linia trasată la Kremlin, România promova o politică externă proprie, extinzându-și considerabil relațiile cu lumea occidentală. În 1967, România nu a rupt relațiile diplomatice cu Israelul ca urmare a războiului acestui stat cu țările arabe, așa cum au făcut Uniunea Sovietică și celelalte partenere din Tratatul de la Varșovia; a stabilit, în același an, relații diplomatice cu R.F. Germană, spre marea indignare a conducerilor R.D. Germane, Poloniei, Ungariei, Cehoslovaciei, Bulgariei și, desigur, a U.R.S.S. Ca o recunoaștere a politicii promovate de România, ministrul de Externe Corneliu Mănescu a fost ales, în 1967, președintele Adunării Generale a O.N.U., egalând performanța lui Nicolae Titulescu, din 1930 – 1931, când a fost președintele Adunării Generale a Societății Națiunilor.

România a fost vizitată de cele mai importante personalități politice ale vremii: Richard Nixon și Gerald Ford – președinții S.U.A., Charles de Gaulle – președintele Franței, Leonid Brejnev – președintele Sovietului Suprem al U.R.S.S., Zhou Enlai – premierul Consiliului de Stat al R.P. Chineze, Iosip Broz Tito – președintele Republicii Socialiste Federative Iugoslave, Indira Gandhi – prim-ministru al Indiei, Suleiman Demirel – primul-ministru al Turciei, Franz Jonas – președintele federal al Austriei, Mahommad Reza Pahlavi Aryamehr – șahinșahul Iranului, Golda Meir – primul-ministru al statului Israel, Mohammed Anwar el-Sadat – președintele Republicii Arabe Egipt, Harold Wilson – primul-ministru al Marii Britanii, Helmuth Schmidt – cancelarul R.F. Germania, Pierre Eliott Trudeau – primul-ministru al Canadei, Wojciech Jaruzelski – președintele R.P. Polone, Juan Carlos I – regele Spaniei, generalul Suharto – președintele Indoneziei etc. etc.

La rândul său, Nicolae Ceaușescu a vizitat peste 90 de țări, fiind primit cu toate onorurile în S.U.A. (în Biroul Oval), Marea Britanie (plimbându-se prin Londra în caleașcă, alături de regina Elisabeta), Uniunea Sovietică, Franța, R.P. Chineză, Canada, Austria, Egipt, Belgia, Vatican, Argentina, Brazilia, Japonia, Mexic, Portugalia, Suedia, Norvegia, Indonezia, India și încă multe altele.

Timp de un deceniu și jumătate (1970 – 1985), România a fost un important centru al diplomației internaționale, Nicolae Ceaușescu implicându-se în rezolvarea unor probleme complexe, precum încheierea păcii între Israel și Egipt, stabilirea de relații diplomatice între S.U.A. și R.P. Chineză, încheierea războiului din Vietnam. Liderii S.U.A. au folosit „canalul București" atât timp cât comunicarea directă cu Uniunea Sovietică era blocată, iar „războiul rece" continua să domine viața internațională. Și în domeniul relațiilor economice România a făcut pași importanți pe linia colaborării cu statele occidentale. A fost prima țară socialistă care a adoptat o lege privind crearea și funcționarea de societăți mixte de producție în România și în alte țări, între care S.U.A., R.F. Germania, Canada, Italia, a stabilit relații cu Fondul Monetar Internațional (F.M.I.) și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (B.I.R.D.), obținând importante împrumuturi pentru a achiziționa mașini și utilaje moderne, cu care a fost dotată industria românească.

b) Anii cultului personalității

Încă din anii liberalizării se acumulau elementele care aveau să ducă la cultul personalității lui Nicolae Ceaușescu. La Congresul al IX-lea al P.C.R. din iulie 1965 s-a hotărât desprinderea funcțiilor de partid de cele de stat, apreciindu-se că o singură persoană nu putea să se ocupe eficient de ambele domenii. După doi ani, la Conferința Națională a P.C.R. (6–8 decembrie 1967) s-a considerat că despărțirea celor două funcții a dus la risipirea forțelor și crearea multor paralelisme. În consecință, s-a modificat Statutul P.C.R., stabilindu-se că persoana care ocupă o funcție de conducere pe linie de partid trebuie să aibă o funcție similară și pe linie de stat. În acest spirit, primii-secretari ai Comitetelor județene, municipale și orășenești de partid au devenit și președinții Consiliilor respective. Conferința Națională a propus ca Nicolae Ceaușescu, secretarul general al C.C. al P.C.R., să fie ales în funcția de președinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România.

Întrunită a doua zi, 9 decembrie, Marea Adunare Națională a validat această propunere, astfel că Nicolae Ceaușescu a devenit șeful statului, pe care-l reprezenta în relațiile interne și internaționale. Era primul pas în lupta pentru preluarea întregii puteri politice.

Conferința Națională din decembrie 1967 a adoptat unele decizii care vizau o anumită liberalizare a regimului, diminuarea centralismului birocratic, stimularea unor inițiative private în domeniul economic etc. O politică similară, dar mult mai hotărâtă, a început să promoveze, din ianuarie 1968, noul lider al Partidului Comunist din Cehoslovacia, Aleksander Dubcek. Cu prilejul vizitei sale la Praga, în zilele de 15-17 august, Ceaușescu a apreciat că „Cehoslovacia merge pe calea cea bună". În ședința Comitetului Politic Executiv din 17 august 1968, Nicolae Ceaușescu a informat despre rezultatele vizitei[24] și despre amenințările care planau asupra Cehoslovaciei, conchizând: „Este într-adevăr aici vorba de o confruntare între două concepții, tovarăși, între o concepție care vrea să mențină ca principiu de rezolvare a problemelor interne teroarea și represiunea și consideră partidul ca un aparat de represiune, și concepția care merge pe calea ca problemele să fie rezolvate în mod democratic, pe calea convingerii, ca să atragă poporul la rezolvarea problemelor țării sale și a făuririi victoriei sale". Această apreciere arată că în 1968, Nicolae Ceaușescu avea o viziune diferită de cea promovată de sovietici în privința modului de construire a socialismului[25].

La 21 august 1968, Nicolae Ceaușescu a condamnat în termeni vehemenți intervenția trupelor a cinci țări membre ale Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia. A fost un act de mare curaj, care a fost apreciat de întregul popor român. La marele miting desfășurat în Piața Palatului în acea zi de 21 august 1968 s-a scandat pentru prima dată „Ceaușescu și poporul!", „Ceaușescu – România!", participanții exprimându-și sprijinul pentru hotărârea secretarului general de a apăra cu orice preț independența și integritatea teritorială a României. Cu acel prilej s-au constituit gărzile patriotice, alcătuite din civili, care urmau să coopereze cu forțele militare. Între cei care s-au înscris în aceste gărzi s-a aflat și Paul Goma, viitorul dizident politic. Acesta avea să relateze că s-a dus la sediul Uniunii Scriitorilor, cerând să facă parte din gărzile patriotice. Aici i s-a răspuns că trebuia să fie membru de partid, drept care Goma a făcut imediat cerere și a fost primit în PCR.[26]

[24] Arh. N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dos. 131/1968, f. 4-10

[25] Ioan Scurtu*, 17 august 1968. Nicolae Ceaușescu: „Aici este vorba de o înfruntare între două concepții"*, în „Historia" mai 2008, p. 72

[26] Paul Goma, *Jurnal de căldură mare, vol.II,* București, Editura Nemira, 1997, pp. 139

August 1968 a marcat o cotitură în activitatea de propagandă a P.C.R., Nicolae Ceauşescu începând să fie prezentat ca exponentul cel mai fidel al intereselor şi aspiraţiilor poporului român.

Pe de altă parte, Nicolae Ceauşescu a desprins o concluzie importantă după cele întâmplate în Cehoslovacia: prin manevre de culise, sovieticii ar putea să-l înlăture de la putere. La Praga, după intervenţia militară, a fost convocată o Plenară a C.C. al P.C. Cehoslovac, care a hotărât înlăturarea din funcţie a lui Alexander Dubcek şi alegerea în fruntea partidului a lui Gustav Husák, care a dovedit o totală obedienţă faţă de Kremlin. Din maniera în care s-a produs o asemenea schimbare, Nicolae Ceauşescu a înţeles că şi în România se putea găsi un „număr de tovarăşi" care să ceară intervenţia sovietică şi apoi să se convoace o Plenară a C.C. al P.C.R., în urma căreia să fie ales un alt secretar general. În consecinţă, el a decis să-şi fortifice poziţia, astfel că la Congresul al X-lea al P.C.R., din august 1969, s-a modificat Statutul partidului: secretarul general era ales de Congres şi nu de Comitetul Central. Conform Statutului P.C.R., Congresul trebuia să fie precedat de conferinţe de partid (locale şi judeţene), care să aleagă delegaţi, cuprinzând organizaţiile de pe întreg cuprinsul ţării, astfel că întrunirea acestui forum cerea timp şi o amplă muncă organizatorică, spre deosebire de Plenara C.C. care se putea întruni în câteva zile. În funcţia de secretar general al P.C.R. a fost ales Nicolae Ceauşescu (12 august 1969). El nu mai era subordonat Comitetului Central, nu trebuia să prezinte rapoarte în faţa acestuia; evident, din august 1969, C.C. nu avea calitatea de a-l înlocui din funcţie.

Un alt învăţământ desprins de Nicolae Ceauşescu după evenimentele din Cehoslovacia a fost cel privind dimensiunile liberalizării. Cu prilejul vizitei sale la Praga, în zilele de 15–17 august 1968, Nicolae Ceauşescu a spus: „P.C.R. este de părere că Cehoslovacia merge pe calea cea bună"[27]. Sovieticii au avut o cu totul altă părere şi au recurs peste câteva zile la intervenţia armată. Atitudinea lui Ceauşescu din august 1968, când a condamnat ferm intervenţia în Cehoslovacia, a fost salutată în Occident, dar a generat o reacţie extrem de negativă la Kremlin. Pericolul unei acţiuni în forţă împotriva României era real, iar un eventual sprijin din partea Occidentului nu era de aşteptat. De aceea, Nicolae Ceauşescu a decis să frâneze procesul liberalizării interne, drept care, în iulie 1971, a prezentat „tezele" sale privind munca

[27] Mihai Retegan, *1968. Din primăvară până în toamnă*, Bucureşti, Editura RAO, 1988, p. 245

politico-ideologică. Se poate aprecia că „în 1971, pentru a feri România de o intervenție sovietică, de presiunile sovietice care erau foarte puternice, Ceaușescu a dorit să dea o garanție de fidelitate față de ortodoxia marxistă, prin prezentarea «tezelor din iulie»“[28].

Pe de altă parte, contextul concret în care au fost lansate aceste „teze“, lasă loc la interpretarea că ele au fost rezultatul vizitei lui Nicolae Ceaușescu în China și RPD Coreeană. În ședința Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. din 25 iunie, Ceaușescu a informat despre cele văzute în China și a făcut comparații cu situația din România: „Toată activitatea lor culturală, de balet, de teatru, a fost pusă pe baze revoluționare“. Secretarul general a apreciat tematica spectacolelor la care a asistat, deoarece „se pune față în față mentalitatea imperialistă cu relațiile noi, ceea ce noi nu facem. Noi am împânzit cinematografia cu filme de aventuri, iar teatrul cu piese occidentale. Am scos piesele revoluționare și am introdus piese fără nici un conținut. La fel facem și la televiziune, unde tot discutăm și nu s-a schimbat nimic. Înainte să plec am avut o ședință de Secretariat și acolo am stabilit să pregătim un material pentru Plenară, că propaganda noastră este nemulțumitoare, că ea nu corespunde sarcinilor de educare a tineretului și a poporului general. Așa că am spus-o înainte de a merge în China. Dar ceea ce am văzut în China și Coreea demonstrează că concluzia la care am ajuns este justă“[29].

Din această declarație, rezultă că încă înainte de vizită, Nicolae Ceaușescu era preocupat de restructurarea activității ideologice a P.C.R. Vizitele întreprinse i-au întărit convingerea că trebuia acționat cu fermitate pentru promovarea spiritului muncitoresc, revoluționar în toate domeniile de activitate. Fără îndoială, Ceaușescu a fost impresionat de „marile adunări populare“ organizate în cinstea sa, de uriașele tablouri ale lui Mao-Zedong și Kim-Il-Sung, de uralele și ovațiile cu care erau întâmpinați conducătorii de partid și de stat, ca expresie a „iubirii nețărmuite“ de care se bucurau din partea popoarelor respective. Se pare că Nicolae Ceaușescu a ajuns la concluzia că și el merita o asemenea „recunoștință“ din partea românilor, drept care a dat frâu liber dezvoltării cultului personalității sale.

[28] *Sfârșitul perioadei liberale a regimului Ceaușescu: mini-revoluția culturală din 1971*. Ediție Ana-Maria Cătănuș, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2005, p. 19 (intervenția lui Florin Constantiniu)

[29] *Relațiile româno-chineze. 1880 – 1974. Documente*. Coordonator ambasador Romulus Ioan Budura, București, Tiparul Regia Autonomă Monitorul Oficial, 2005, pp. 1080 – 1081

După prezentarea „tezelor“ din iulie au urmat ample acțiuni organizatorice și politice pentru promovarea spiritului muncitoresc în domeniul culturii. La Plenara C.C. al P.C.R. din noiembrie 1971, Ion Iliescu a fost eliberat din funcția de secretar cu Propaganda al C.C. al P.C.R. (în care fusese ales în februarie același an), sub acuzația de „intelectualism“ și trimis la „munca de jos“ (secretar la Comitetul Județean Timiș al P.C.R.). Ulterior a fost adoptat programul ideologic al partidului, s-a creat Consiliul Culturii și Educației Socialiste (în locul Ministerului Culturii), au fost luate măsuri pentru „revigorarea“ spiritului revoluționar. Totuși, așa cum avea să aprecieze Dumitru Țepeneag, „cultura română nu s-a întors nici măcar o clipă la proletcultismul anilor ’50. Generația ’80 a dus mai departe ce începuseră cei din generația ’60“[30]. O mărturie în acest sens este și organizarea celui deal XV-lea Congres internațional de științe istorice în București (august 1980), cu o foarte largă participare, desfășurat într-o atmosferă pozitivă, de autentică dezbatere științifică.

Controlul ideologic a urmărit mai ales să nu fie pus sub semnul întrebării rolul conducător al P.C.R. și să nu se creeze o atmosferă ostilă politicii oficiale. Totuși, prin practicarea aluziilor și strecurarea „șopârlelor“, mulți scriitori (între care Augustin Buzura, Constantin Țoiu, Petre Sălcudeanu, Ion Lăncrăjan) au reușit să înșele „vigilența“ cenzorilor de la Consiliul Culturii și Educației Socialiste, sau chiar să câștige complicitatea lor. Și în domeniul istoriei s-au publicat lucrări care nu se înscriau pe linia aprecierilor cuprinse în documentele P.C.R. Au fost abordate teme complexe, privind regimul politic în epoca modernă și contemporană, partidele politice, activitatea parlamentară, politica externă etc. Dintre istoricii care au abordat asemenea teme menționăm pe: Gheorghe Platon, Apostol Stan, Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, Ion Agrigoroaiei, Ion Bulei, Ion Bitoleanu, Eliza Campus, Viorica Moisuc.

Plenara C.C. al P.C.R. din aprilie 1972 a adoptat principiul „rotirii cadrelor“, potrivit căruia orice activist de partid și de stat putea fi mutat într-un alt loc de muncă, dacă necesitățile o cereau. Acest principiu a fost utilizat de Ceaușescu pentru a anihila orice act de independență al activiștilor. Dacă în timpul lui Gheorghiu-Dej s-a recurs la demascări, critici și chiar arestarea unor cadre, Ceaușescu îi înlătura pe potențialii săi rivali sub pretextul că se impunea întărirea muncii într-un alt sector de activitate. Prin această metodă s-a instaurat o stare de nesiguranță în

[30] *Sfârșitul perioadei…*, p. 119

rândul activiștilor, care, pentru a nu fi „rotiți", au devenit tot mai obedienți față de secretarul general.

Pe măsură ce înainta în vârstă, Nicolae Ceaușescu devenea tot mai suspicios și preocupat de a promova numai cadre care erau lipsite de personalitate, buni executanți, care să aplice întocmai indicațiile sale. În iunie 1973, soția sa, Elena Ceaușescu, a fost aleasă în Comitetul Executiv al C.C. al P.C.R., ocupându-se cu problemele de cadre, dar și de cele privind învățământul și știința. Organele colective de conducere s-au transformat într-un fel de anexe ale secretarului general și ale soției sale, devenită în scurt timp a doua persoană în partid și în stat (i se spunea „Cabinetul 2").

În acțiunile sale vizând preluarea întregii puteri politice, Nicolae Ceaușescu a reușit să-i înlăture pe „baronii" din timpul lui Gheorghiu-Dej, promovând în locul lor tineri din generația sa, care-i erau devotați. Ultimul „baron" rămăsese Ion Gheorghe Maurer, care ocupa funcția de președinte al Consiliului de Miniștri din 1961 și avusese un rol important în reorientarea politicii externe a României. El manifesta o anumită notă de superioritate, pe care Ceaușescu nu mai era dispus să o tolereze. După multe manevre de culise, Ion Gheorghe Maurer a fost adus în situația de a demisiona din funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, din „motive de sănătate". Decizia a fost anunțată la Plenara C.C. al P.C.R. din 25 – 26 martie 1974, care a propus și instituirea funcției de președinte al Republicii Socialiste România, în care să fie ales Nicolae Ceaușescu.

Întrunită în ziua de 28 martie 1974, Marea Adunare Națională a adoptat legea pentru modificarea Constituției ca urmare a înființării funcției de președinte al țării. Acesta era comandantul suprem al forțelor armate și președintele Consiliul Apărării; prezida Consiliul de Stat; numea și revoca miniștrii, pe membrii Tribunalului Suprem și pe procurorul general, încheia tratate internaționale, proclama starea de necesitate etc. În funcția de președinte al Republicii Socialiste România a fost ales Nicolae Ceaușescu. Tot în aceeași zi, în funcția de prim-ministru (noua denumire a președintelui Consiliului de Miniștri) a fost ales Manea Mănescu, o personalitate ștearsă, care-și datora această demnitate obedienței sale față de secretarul general al partidului. Practic, la 28 martie 1974, Nicolae Ceaușescu a preluat principalele pârghii de conducere în partid și în stat.

Cultul personalității sale a început să ia proporții, el fiind prezentat ca „cel mai bun fiu al poporului român", „patriot înflăcărat",

„cârmaciul genial“ etc. etc. Dar, cu cât propaganda devenea mai insistentă, cu atât subiectivismul şi voluntarismul luau amploare, Nicolae Ceauşescu începând să creadă că el era hărăzit de istorie să conducă România „pe culmile luminoase ale comunismului“.

Un moment delicat pentru Nicolae Ceauşescu s-a înregistrat în iulie 1978, când a „defectat“ generalul Ion Mihai Pacepa. Ajuns general de Securitate, datorită meritelor sale în timpul marii represiuni din anii ’50, Pacepa a fost numit în 1966 adjunct al şefului Direcţiei Generale de Informaţii Externe şi apoi, în 1972, şef al Departamentului de Informaţii Externe, fiind totodată şi consilier personal al lui Nicolae Ceauşescu. În această calitate, aşa cum singur avea să mărturisească, beneficia de un salariu „mai mare decât cel al ministrului Apărării sau al unui secretar al Comitetului Central şi numai cu puţin mai mic decât cel al primului ministru“[31]. Ion Mihai Pacepa preciza: „Am petrecut 27 de ani în serviciile de contrainformaţii şi informaţii ale României comuniste, le-am urcat toate treptele ierarhice, le-am cunoscut toate măruntaiele. Ele au jucat un rol primordial în consolidarea comunismului de tip sovietic în România şi crearea unuia din cei mai detestaţi tirani din istoria ţării şi a lumii. Ele l-au menţinut pe Ceauşescu la putere 24 de ani. Ele au fost principalele instrumente de guernare.“[32] Ion Mihai Pacepa s-a implicat în toate problemele vizând activitatea Securităţii, dispunând de informaţii bogate, inclusiv de cele privind secrete de stat. În memoriile sale, Pacepa scria: „La două zile după ultima plimbare cu Ceauşescu pe plaja de la Techirghiol, am cerut azil politic la Ambasada Statelor Unite în Republica Federală Germană“[33]. La 24 iulie 1978, în timp ce se afla într-o misiune la Bonn, Pacepa a trecut de partea cealaltă a „baricadei“*. Momentul coincidea cu apogeul prestigiului internaţional al lui Nicolae Ceauşescu. În aprilie 1978 el făcuse o vizită în SUA, unde preşedintele Carter l-a omagiat ca un mare om de stat, de la care el însuşi avea de învăţat, iar în iunie în Marea

[31] Ion Mihai Pacepa, *Moştenirea Kremlinului. Rolul spionajului în sistemul comunist de guvernare*, Bucureşti, Editura Venus, 1993, p. 287

[32] *Ibidem* p. 498-499

[33] *Ibidem* p. 287

* Însuşi Pacepa avea să scrie că a cerut azil politic ambasadorului S.U.A. din Bonn, iar în ziua de 27 iulie 1978: „Am părăsit în secret Germania Federală la bordul unui avion Hercules, aparţinând Forţelor Aeriene ale Statelor Unite, trimis de Washington să mă ia“. (Ion Mihai Pacepa, *Orizonturi roşii. Amintirile unui general de Securitate*. În româneşte de Horia Gănescu şi Aurel Ştefănescu, Bucureşti, Editura Venus, 1992, p. 501)

Britanie, fiind primit cu toate onorurile, inclusiv în caleașcă alături de regina Elisabeta. Pe de altă parte, sovieticii erau tot mai iritați de „obstrucția" liderului de la București față de instituirea comenzii unice în Tratatul de la Varșovia. Marile puteri au decis – din motive diferite – să acționeze pentru minimizarea lui Nicolae Ceaușescu, iar „dezertarea" lui Pacepa s-a înscris în această nouă orientare[34].După „dezertare", care a avut ca rezultat deconspirarea tuturor acțiunilor Securității, a urmat o amplă acțiune de restructurare a acestei instituții și o masivă schimbare a personalului: sute de agenți au fost rechemați în țară și plasați în alte posturi, au fost promovați oameni noi, fără experiența necesară în domeniul atât de delicat cum era spionajul extern.

De la mijlocul anilor '70, viața de zi cu zi a românilor a început să fie afectată de criza petrolului, generată de hotărârârea țărilor O.P.E.C. de a ridica prețul acestuia, fapt ce a dereglat piața mondială. Mizând pe importul de țiței din Iran, Nicolae Ceaușescu a decis dezvoltarea puternică a industriei petrochimice, România ajungând la capacitatea de prelucrare a 34 milioane tone de țiței pe an. Răsturnarea de la putere a șahinșahului Reza Pahlavi Aryamer, în 1979, a afectat relațiile României cu Iranul, inclusiv în domeniul petrolului. Resursele interne acopereau doar 5 – 6 milioane de tone, astfel că – pentru a nu se închide unitățile petrochimice, fapt ce ar fi avut un puternic impact social, dar ar fi afectat și multe întreprinderi industriale pe orizontală – România a devenit dependentă de importul de petrol și gaze din Uniunea Sovietică. Regimul de la Kremlin a decis să-l pedepsească pe Ceaușescu, drept care, din ianuarie 1978, livrarea de gaze către România era adesea oprită, fapt ce afecta activitatea economică, precum și aprovizionarea populației.

Dacă în anii '60 – '70, conducerea P.C.R. se ridicase ferm împotriva integrării economice a țărilor socialiste, de la mijlocul anilor '80 a început să susțină necesitatea coordonării planurilor economice, pentru asigurarea unei aprovizionări ritmice cu materii prime și energie a statelor din Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (C.A.E.R.). Evident, Nicolae Ceaușescu avea în vedere, în primul rând, țara sa.

Sovieticii au folosit petrolul și gazul metan pentru a crea dificultăți regimului de la București, întârziind încheierea de contracte sau reducând cantitatea pe care se angajaseră să o furnizeze României.

Neacceptând să reducă ponderea industriei energofage în ansamblul economiei naționale, conducerea P.C.R. a decis să impună rațională-

[34] Ioan Talpeș, *În umbra marelui Hidalgo. Rememorări consemnate de Horia Alexandrescu*, vol. I, București, Editura Vivaldi, 2009 (Capitolul 3)

zarea consumului de gaze şi electricitate furnizat populaţiei, fapt ce afecta grav condiţiile de viaţă ale românilor. Din 1982 – 1983 problema căldurii şi luminii a devenit un adevărat calvar pentru cea mai mare parte a populaţiei, mai ales a celei de la oraşe.

Atins de mania grandomaniei, Nicolae Ceauşescu a început să aprecieze în sinea sa că România era un stat prea mic pentru un om atât de mare cum era el. În consecinţă, a decis să forţeze natalitatea, pentru ca România să ajungă la 25 milioane de locuitori. Încă din timpul lui Gheorghiu-Dej s-au făcut studii privind evoluţia demografică a României, ajungându-se la concluzia că se impuneau măsuri mai ferme pentru stimularea natalităţii. Nicolae Ceauşescu a preluat aceste studii, iar la 1 octombrie 1967 a fost publicat decretul pentru reglementarea întreruperii cursului sarcinii a cărui aplicare avea să devină un adevărat coşmar pentru femei, dar şi pentru viaţa de familie în general. Decretul interzicea avortul femeilor care aveau mai puţin de trei copii (ulterior, numărul lor s-a ridicat la patru); se prevedeau pedepse cu închisoarea atât pentru ele, cât şi pentru medicii care comiteau o astfel de infracţiune. Decretul a fost semnat de Chivu Stoica, preşedintele Consiliului de Stat, dar în propaganda oficială s-a subliniat că iniţiativa aparţinea secretarului general al C.C. al P.C.R. Aplicarea acestuia a creat o stare umilitoare pentru femei, care erau supuse controlului ginecologic şi urmărite să nu facă întrerupere de sarcină decât în cazuri cu totul excepţionale. Anticoncepţionalele erau interzise pe piaţa românească, astfel că multe femei au recurs la avorturi provocate, cu consecinţe dramatice pentru starea lor de sănătate. Potrivit unor informaţii, până în 1989 circa 11 000 de femei şi-au pierdut viaţa în urma avorturilor provocate[35].

Din călătoriile sale în străinătate, Ceauşescu a reţinut unele aspecte ale modernizării, pe care a căutat să le impună şi în România, îmbrăcându-le în haina teoretică a învăţăturii marxist-leniniste, privind grija faţă de om, diminuarea (până la eliminare) a deosebirilor dintre sat şi oraş etc. La 16 februarie 1968 a fost adoptată legea privind organizarea administrativă a teritoriului României. Ea a avut o parte pozitivă, în sensul că s-a revenit la vechea împărţire pe judeţe (în locul regiunilor şi raioanelor, după modelul sovietic). Pe de altă parte, această lege prevedea restructurarea localităţilor rurale şi urbane „pe baze socialiste“. În timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, noile

[35] *Istoria României în date*. Coordonator Dinu C. Giurescu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 558

construcții s-au ridicat la marginea orașelor, pe terenuri virane unde au apărut noi cartiere de locuințe, care au schimbat cu totul imaginea mahalalelor de altădată. În aceste zone s-au construit școli, spitale, magazine, policlinici, cinematografe etc asigurându-se astfel facilitățile materiale și spirituale pentru cetățenii care trăiseră în locuințe insalubre, fără lumină electrică și canalizare.

În programul de restructurare a localităților din timpul lui Ceaușescu a fost vizată, cu precădere, zona centrală a localităților, fapt ce a dus la dărâmarea multor monumente de arhitectură, inclusiv biserici. Această acțiune s-a accelerat după cutremurul de pământ din 4 martie 1977, când s-a trecut la demolarea masivă a unor zone de locuințe și construirea de blocuri cu 8 – 10 etaje. Astfel, cetățenii au fost scoși din habitatul lor tradițional și nevoiți să se mute în apartamente și în colectivități constituite ad-hoc. Cele mai multe erau blocuri-tip, identice, indiferent de zona geografică și de specificul local al materialelor de construcție. De regulă, confortul unui apartament era superior celui din casele personale, dar desprinderea bruscă dintr-un mediu de existență și plasarea într-unul cu totul diferit a marcat negativ starea de spirit a celor mai mulți dintre cei siliți să se mute, supunându-se astfel directivelor partidului.

S-au construit noi centre politico-administrative, aproape fiecare oraș având câte o „Casă Albă", cu o piață mare în față, unde să se adune cetățenii la manifestațiile publice. Până în decembrie 1989, în 29 de orașe centrele au fost distruse în proporție de 85 – 90%, iar alte 37 au cunoscut demolări masive[36].

Cel mai adesea noile construcții au fost ridicate pe locul unor clădiri vechi, unele cu valoare arhitectonică și istorică. Între acestea, biserica *Enei*, biserica *Sfânta Vineri*, biserica *Cotroceni*, mănăstirea *Văcărești*, casa în care a locuit Nicolae Iorga din strada Bonaparte, toate din București. Unele monumente au fost salvate prin translatarea lor la 150-300 metri de perimetrul construibil. Între acestea, biserica și clopotnița bisericii *Mihai Vodă*, în jurul cărora s-au construit blocuri pe 10-12 etaje, astfel că nu mai puteau fi văzute de la distanță (acestea fuseseră construite pe o poziție dominantă și dădeau o notă distinctă întregii zone). Cu acel prilej a fost demolată și clădirea Arhivelor Statului, operă de arhitectură realizată de Ion Mincu. Împotriva acestor demolări s-au pronunțat mai mulți intelectuali de marcă, prin memorii adresate lui

[36] Dinu C. Giurescu, *Distrugerea trecutului României*, București, Editura Museion, 1994, pp. 50–51

Nicolae Ceaușescu, articole publicate în presă și interviuri acordate posturilor de radio occidentale, intervenții la reuniuni științifice organizate de Academia de Științe Sociale și Politice etc.

Nu mai puțin adevărat este faptul că în anii socialismului au fost construite numeroase biserici (mai ales în sate), s-au renovat monumente istorice, inclusiv mănăstiri (Voroneț, Sucevița, Putna, Curtea de Argeș, Cozia), cetăți medievale (Suceava, Râșnov), palate (Cotroceni, Peleș, Săvârșin), castele (Huneadoara, Bran) etc.

Pe fondul amplificării cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu, al creșterii presiunilor ideologice și al ingerințelor tot mai insistente în viața privată a cetățenilor, al nerespectării drepturilor omului și al deteriorării situației materiale a populației s-au înregistrat și în România unele acțiuni de opoziție. Încă din ianuarie 1977, scriitorul Paul Goma a inițiat o acțiune de solidarizare a românilor cu *„Charta '77"*, manifest lansat de mai mulți intelectuali din Cehoslovacia, în favoarea drepturilor omului. Negăsind ecoul dorit la scriitorii români, Paul Goma a adresat o scrisoare deschisă lui Nicolae Ceaușescu, prin care-i cerea să facă o declarație de susținere a *„Chartei '77"*; scrisoarea a fost transmisă de postul de radio „Europa Liberă". Sub presiunea autorităților, Paul Goma a fost obligat, în luna noiembrie a aceluiași an, să părăsească România, stabilindu-se la Paris, unde a continuat criticile la adresa politicii regimului de la București.

În zilele de 1-3 august 1977 a avut loc o amplă acțiune revendicativă a minerilor din Valea Jiului. Ea a fost determinată de hotărârea guvernului de a ridica vârsta de pensionare și de a anula unele facilități, mai ales pentru cei care nu lucrau în subteran. Muncitorii au încetat lucrul și au refuzat să negocieze cu Ilie Verdeț, prim-viceprimministru al Guvernului și au pretins să discute cu Nicolae Ceaușescu. Acesta a fost nevoit să vină „în Vale", unde a avut un dialog public cu cei aproximativ 35 000 de mineri. Purtătorul lor de cuvânt, Constantin Dobre, a prezentat revendicările, iar Ceaușescu le-a acceptat, promițând chiar mai mult decât solicitau aceștia: anularea decretului respectiv, dar și îmbunătățirea aprovizionării cu alimente, a asistenței medicale, asigurarea de noi locuri de muncă pentru femei și minierii care se pensionau etc. Declarațiile lui Ceaușescu au fost primite cu satisfacție de greviști, care l-au proclamat „Miner de onoare".

Presa din România nu a prezentat nimic din cele solicitate de mineri, lăsând să se înțeleagă că a fost o obișnuită vizită de lucru a secretarului general al PCR. Sub titlul *Tovarășul Nicolae Ceaușescu a făcut o vizită*

de lucru în Valea Jiului, ziarul "Scânteia" afirma că acesta a anlizat "la fața locului, cu cadre cu munci de răspundere din economie, cu reprezentanți ai organelor locale de partid și de stat și ai oamenilor muncii, felul în care se acționează pentru aplicarea hotărârilor celui de-al XI-lea Congres al partidului în acest sector al industriei noastre". Erau publicate fotografii reprezentându-l pe Nicolae Ceaușescu "în mijlocul oamenilor muncii" și la tribuna "adunării populare". Se afirma că secretarul general al PCR "s-a întâlnit cu reprezentanți ai minerilor din Lupeni. În semn de înaltă stimă și prețuire față de activitatea sa neobosită pentru binele patriei și al poporului, pentru grija părintească față de muncitori și viața minerilor, participanți la întâlnire au ovaționat îndelung pe secretarul general al Partidului Comunist Român, salutând cu entuziasm, cu căldură, prezența sa în mijlocul lor"[37].

Românii au aflat de la posturile de radio străine "Europa Liberă", B.B.C., "Vocea Americii" ș.a. - despre greva muncitorilor de la Lupeni și modul cum a decurs întâlnirea cu Nicolae Ceaușescu. În lunile următoare, Securitatea a desfășurat o amplă acțiune de depistare a „agitatorilor", care au fost împrăștiați în diferite localități din țară și ținuți sub supraveghere*.

La începutul anilor '80 s-au înmulțit manifestele împotriva lui Ceaușescu, cerându-se lumină, căldură, pâine, libertate. În 1983 s-a adoptat decretul privind regimul aparatelor de multiplicat materialele necesare reproducerii scrierilor și al mașinilor de scris, prin care acestea trebuiau înregistrate la Miliție (pentru a putea fi recunoscute în cazul că erau folosite în scopuri „nepermise").

Pentru întărirea puterii sale, Nicolae Ceaușescu a adoptat metoda creșterii numărului de membri în organele de conducere, astfel încât acestea să nu mai poată discuta și decide asupra problemelor esențiale privind politica internă și internațională a României. Numărul membrilor Comitetului Politic Executiv a ajuns, după Congresul al XIII-lea al P.C.R. din noiembrie 1984, la 58 (23 titulari și 35 supleanți); au devenit membri ai C.P.Ex. reprezentanții organizațiilor de masă (sindicat, Uniunea Tineretului Comunist, femei), reprezentanți ai mai multor județe etc. În aceste condiții, participanții luau act de deciziile lui Nicolae Ceaușescu, iar C.P.Ex. devenise "un cadru, o formă fără fond, simplă titulatură pentru comunicatele de presă în care se consemnau hotărârile

[37] „Scânteia" din 4 august 1977

* Liderul lor, Constantin Dobre, a fost convins să urmeze cursurile Universității de partid „Ștefan Gheorghiu", iar după revoluția din decembrie 1989 a părăsit România.

sale individuale". Dumitru Popescu avea să aprecieze: "Pentru membrii C.P.Ex., şedinţele erau o penibilă pierdere de vreme, prilej de audiţie, până la saturaţie, a aceloraşi reproşuri şi recomandări. După o jumătate de zi ne ridicam de pe scaune cu capul vuind, istoviţi de tensiunea absurdă imprimată dialogurilor inutile, cu conştiinţa propriei inutilităţi".[38]

Dar nu toţi activiştii se complăceau în această situaţie, unii dintre ei vizând chiar înlăturarea lui Nicolae Ceauşescu din fruntea partidului şi a statului. Potrivit unor informaţii, în 1984 s-a înregistrat o tentativă de înlăturare a lui Nicolae Ceauşescu. Generalii Ion Ioniţă şi Nicolae Militaru au elaborat planul unei lovituri de stat în timpul vizitei lui Ceauşescu în R.F. Germania. Se miza pe sprijinul Garnizoanei Militare Bucureşti pentru arestarea celor mai apropiaţi colaboratori ai preşedintelui (Emil Bobu, Ion Dincă, Tudor Postelnicu, Ion Coman, Ilie Ceauşescu); urma capturarea posturilor de radio şi televiziune pentru a anunţa schimbarea intervenită etc. Planul a fost deconspirat de doi dintre generalii care urmau să participe la această acţiune, iar Ceauşescu a luat măsuri de anihilare a conspiratorilor.

În primăvara anului 1987, Securitatea l-a anchetat pe Nicolae Radu, care redactase un manifest împotriva lui Ceauşescu. El a declarat că fusese contactat de Virgil Măgureanu, care i-ar fi spus că există un Comitet al Salvării Naţionale, cu un nucleu politic format din Ion Iliescu şi Virgil Măgureanu, şi unul militar din care făceau parte generalii Ion Ioniţă şi Nicolae Militaru. Evident, nu a existat nici o reacţie oficială publică, dar faptul că lui Ion Ioniţă, mort în iulie 1987, general şi fost ministru al Apărării Naţionale, nu i s-au organizat funeraliile conform Regulamentelor militare, a suscitat unele comentarii.* O tentativă similară a iniţiat Vlăduţ Nisipeanu, care a

[38] Dumitru Popescu, *Cronos autodevorându-se... Angoasa putrefacţiei. Memorii*, vol. IV, Bucureşti, Ediţia Curtea Veche, 2006 p. 141

* Generalul Ion Ioniţă a fost eliberat din funcţia de ministru al Apărării Naţionale în 1976, fiind numit vice-prim-ministru al guvernului, iar în 1982 a fost pensionat, la vârsta de 58 de ani. În memoriile sale, Cecilia Ioniţă (soţia) menţionează că în casă fuseseră instalate microfoane. La un moment dat, în primăvara anului 1984, acesta i-a spus: „Să ştii că am intrat într-o mişcare împotriva lui Ceauşescu." Era vizitat de Radu Nicolae, Virgil Măgureanu, Nicolae Militaru. Într-o zi, în timp ce călătorea într-un autobuz aglomerat, Ioniţă a fost lovit în abdomen, resimţind o puternică durere: „Să fi acţionat aici o simplă lovitură sau otrava unui ac?" se întreabă doamna Ioniţă. A murit la 25 iulie 1987 şi a fost înmormântat la Cimitirul Militar Ghencea, dar ca un civil, fără ceremonialul stabilit pentru generali. Din partea lui Nicolae Ceauşescu şi a Elenei Ceauşescu au fost prezentate „două coroane impunătoare cu mult text" (Ion Ioniţă *Însemnări,* Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2008; fragment din memoriile Ceciliei Ioniţă, soţia generalului Ion Ioniţă).

încercat să constituie și un partid, intitulat Frontul Democratic din România.[39]

O disidentă bine cunoscută a devenit Doina Cornea, care a adresat mai multe scrisori fiicei sale din Franța, care apoi erau citite la postul de radio *"Europa Liberă"*; scrisorile conțineau ample critici la adresa regimului și în special a lui Nicolae Ceaușescu.

Deteriorarea situației interne s-a produs pe fondul mutațiilor survenite în raportul de forțe pe plan internațional. Din 1977, politica administrației americane față de țările socialiste, inclusiv față de România, a cunoscut o sensibilă schimbare. Până atunci, în timpul președinților Richard Nixon (1969 – 1974) și Gerald Ford (1974 – 1977) accentul a fost pus pe încurajarea diferențelor intersocialiste, adică a tendințelor de afirmare a unei politici externe diferită de cea a Uniunii Sovietice. După venirea la conducere a lui Jimmy Carter, care l-a numit pe Zbigniew Brzezinski (polonez de origine) în funcția de consilier pentru problemele securității naționale, accentul a fost pus pe diferențierile intrasocialiste, pe încurajarea curentelor și atitudinilor favorabile respectării drepturilor omului, pe sprijinirea proceselor de democratizare din interiorul acestor state. Este semnificativ faptul că, în aprilie 1978, după convorbirile avute cu Nicolae Ceaușescu la Casa Albă, președintele Carter a apreciat că președintele României este un mare conducător național și internațional, de la care SUA aveau de învățat. Pe de altă parte, cu prilejul vizitei la New York a liderului român, a avut loc o manifestație a emigrației române împotriva politicii sale, mai ales a nerespectării drepturilor omului[40]. Cert este că după 1978, s-a manifestat o tendință tot mai evidentă de răcire a relațiilor româno-americane și de diminuare a rolului lui Nicolae Ceaușescu în viața internațională.

Occidentul a folosit problema împrumuturilor contractate de România pentru a exercita presiuni în vederea respectării drepturilor omului. După aderarea la Fondul Monetar Internațional (F.M.I.) și Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (B.E.R.D.), în 1972, România a contractat importante împrumuturi externe, care au ajuns în 1981 la 10,5 milioane dolari S.U.A.[41] Cele mai multe aveau

[39] Vezi, pe larg, Vlăduț Nisipeanu, *L-am înfruntat pe Ceaușescu*, București, Editura Crist, f.a.

[40] Mircea Răceanu, *Cronologie comentată a relațiilor româno-americane*, Bucureștui, Editura Silex, 2005, p. 241

[41] *Istoria economică a României*, vol. II. *1989 – 1989*. Coordonator acad. N.N. Constantinescu, București, Editura Economică, 2000, p. 376

termene foarte scurte de rambursare, iar pentru achitarea lor guvernul român trebuia să facă alte împrumuturi. De această dată, statele occidentale, în primul rând S.U.A., care aveau un rol hotărâtor în F.M.I. şi B.E.R.D., au început să condiţioneze acordarea de noi împrumuturi de respectarea drepturilor omului în România.

Nicolae Ceauşescu aprecia că acesta era un amestec în treburile interne ale ţării sale, drept care a decis, în 1980, să nu mai solicite nici un împrumut extern, iar România să treacă la achitarea rapidă a întregii sale datorii. A fost una dintre cele mai nefaste hotărâri, care a afectat nu numai relaţiile externe ale ţării, dar mai ales viaţa milioanelor de cetăţeni. S-a trecut, din 1981, la diminuarea drastică a importurilor şi la forţarea excesivă a exportului în vederea procurării valutei necesare pentru achitarea datoriei externe. Această politică a avut ca rezultat deteriorarea gravă a situaţiei alimentare, întrucât cea mai mare parte din producţia agricolă era exportată, astfel că pe piaţa internă s-a înregistrat o adevărată penurie de carne, lapte, unt, ouă, pâine, ulei etc etc. Căutând să ascundă această realitate, Marea Adunare Naţională a adoptat în 1984 programul de alimentaţie ştiinţifică a populaţiei, prin care se urmărea raţionalizarea consumului sub motiv că românii consumau prea mult. Aceasta, în timp ce magazinele erau goale, iar populaţia era nevoită să stea ceasuri întregi la coadă în speranţa că „se va da aduce ceva".

În 1985 s-au desfiinţat posturile regionale de radio, iar programul TV s-a redus la două ore în zilele de luni-vineri; sâmbăta şi duminica acesta avea zece ore. Iată cum arăta acest program în săptămâna 21-27 iulie 1985:

Duminică, 21 iulie
11^{30} Telex
11^{35} - Lumea copiilor
- Şoimii patriei
- Telefilmoteca de ghiozdan: *„Ultima cursă"*.
12^{40} Din cununa cântecului românesc
13^{00} Album duminical
- Un şlagăr pe adresa dumneavoastră*:„O clipă doar..."*
- Vocea conştiinţei
- Din istoria filmului mut
- Telesport
- Secvenţa telespectatorului

14^{45} Însemne ale unui timp Eroic
19^{00} Telejurnal
19^{00} 20 de ani de măreţe împliniri
19^{30} Cântarea României
20^{20} Film artistic *„Comoara din munți”*
20^{50} Telejurnal.

Luni, 22 iulie
20^{00} Telejurnal
20^{20} Timp al marilor împliniri
20^{35} Tezaur folcloric
20^{55} Varşovia ‘85
21^{05} Roman foileton *„J. S. Bach”*
21^{50} Telejurnal.
Marți, 23 iulie
20^{00} Telejurnal
20^{20} Timp al marilor împliniri
20^{40} Partid şi țară-o unică voință
20^{50} Actualitatea în economie
21^{05} Laureați ai festivalului *„Cântarea României”*
21^{35} Experiența înaintată - inițiativă, eficiență
21^{50} Telejurnal.

Miercuri, 24 iulie
20^{00} Telejurnal
20^{20} 20 de ani de măreţe împliniri socialiste
20^{40} Partidul, Ceauşescu, România
21^{00} Film serial *„Limita posibilului”*
21^{50} Telejurnal.

Joi, 25 iulie
20^{00} Telejurnal
20^{20} Actualitatea în economie
20^{55} Invitație în studioul de concerte al Radioteleviziunii
21^{05} Magistrale ale socialismului
21^{25} Serial ştiințific
21^{50} Telejurnal.

Vineri, 26 iulie
20^{00} Telejurnal
20^{30} Actualitatea în economie
20^{35} Cadran mondial
20^{50} Secvențe cubaneze
21^{05} Amfiteatrul artelor
21^{35} Efigii ale muncii
21^{50} Telejurnal.

Sâmbătă, 27 iulie
13^{00} Telex
13^{05} La sfârșit de săptămână
- Invitație pe valea Izei
- Gala desenului animat
- Telesport
- Atlas muzical

14^{15} Imagini și ritmuri cubaneze
19^{00} Telejurnal
19^{20} Teleenciclopedia
19^{45} În lumina reflectoarelor
20^{30} Film artistic *„O casă colonială”*
21^{55} Telejurnal
22^{05} Romanțe și melodii îndrăgite.

Reformele lui Mihail Gorbaciov au fost primite cu ostilitate de Nicolae Ceaușescu. Această ostilitate avea cel puțin trei motive. Unul de ordin personal: noul lider de la Kremlin urmărea înlăturarea vechilor conducători din țările socialiste și înlocuirea lor cu oameni tineri, dispuși să aplice *perestroika*; Ceaușescu se afla la putere din 1965 și făcea parte din categoria bătrânilor conservatori. Al doilea, era convingerea secretarului general al P.C.R. că Mihail Gorbaciov continua vechea politică imperială, de dominație asupra țărilor socialiste și a mișcării comuniste internaționale, folosind o altă metodă față de predecesorii săi, mult mai înșelătoare. În al treilea rând, Nicolae Ceaușescu aprecia că Mihail Gorbaciov se abătea de la principiile marxism-leninismului și punea în pericol orânduirea socialistă, făcând astfel jocul țărilor imperialiste, în primul rând al S.U.A.

În opinia liderului politic român o reformă autentică fusese realizată în România cu două decenii în urmă. La Conferința Națională a P.C.R.

din 1967 se hotărâse creșterea atribuțiilor și competențelor unităților de bază în privința planificării, organizării și conducerii activităților economice. Afirmațiile lui Nicolae Ceaușescu referitoare la Conferința Națională erau corecte, dar el omitea să menționeze că, pe parcurs, această orientare a fost abandonată, ajungându-se la un centralism excesiv, mult mai drastic decât cel de până în 1967. Pentru susținerea ideii că în România s-a realizat o adevărată democratizare a vieții politice, Nicolae Ceaușescu invoca hotărârile Congresului al IX-lea al P.C.R. din iulie 1965, care stabilise principiile conducerii colective, larga consultare a membrilor de partid și a cetățenilor în general. Dar aceste principii au fost abandonate după numai doi ani, când s-a realizat contopirea funcțiilor de partid cu cele de stat.

În timp ce în unele țări socialiste se discuta despre necesitatea reformelor, despre *glasnosti* și *perestroika,* în România acest subiect era interzis. După mai bine de doi ani de la instalarea sa la conducerea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Gorbaciov a fost invitat, în mai 1987, să facă o vizită oficială în România. I s-a stabilit un program strict, prin care să se împiedice contactul liderului sovietic cu populația, să i se ofere o imagine pozitivă privind condițiile de viață ale românilor, și să i se arate că politica P.C.R. era susținută de „întregul popor". Cu toate precauțiile luate, vizita a fost presărată cu multe momente neplăcute pentru Nicolae Ceaușescu. De exemplu, în timp ce vizita un complex alimentar în care erau expuse numeroase produse (carne, unt, brânză, salam etc.), Mihail Gorbaciov a întrebat dacă întotdeauna exista o asemenea aprovizionare, lăsând să se înțeleagă că el cunoștea situația reală. Deși din programul oficial lipseau contactele directe cu populația, nu odată Mihail Gorbaciov s-a îndreptat spre cetățenii aduși să-l întâmpine, punând întrebări privind modul lor de viață. În loc de răspuns, cei prezenți scandau, așa cum li se indicase: „Ceaușescu – Gorbaciov!", „Ceaușescu – Gorbaciov!".

Liderul sovietic a afișat o aroganță pe care Ceaușescu nu o putea suporta. De exemplu, într-o dimineață, Gorbaciov a decis, fără să-l consulte pe Ceaușescu, să schimbe ora începerii convorbirilor oficiale. Ceaușescu nu a acceptat și a cerut celor de la protocol, „să-l plimbe pe Gorbaciov prin oraș, până la ora fixată, să vadă ce construim, că poate, așa o să se învețe minte!" Gorbaciov a vizitat un liceu, intrând într-o sală de clasă, unde profesorul a început să explice despre preocupările și rezultatele obținute de elevi. Gorbaciov a intervenit: "Ia să mai lăsăm în pace matematica și fizica! Spuneți-mi, mai bine, cum stați cu

dragostea?"[42] Evident, nimeni nu s-a ridicat să-i "raporteze" cum stă cu dragostea, dar o asemenea atitudine a liderului "marii patrii a socialismului" a provocat stupoare în rândul elevilor.

În discursul rostit la mitingul prieteniei româno-sovietice[43], Mihail Gorbaciov a vorbit despre faptul că şi în România există „dificultăţi ce se răsfrâng asupra vieţii cotidiene" iar „viaţa ne-a învăţat să apreciem lucid situaţia, ne-a creat un fel de imunitate faţă de exaltări de pe urma succeselor"; era o aluzie la propaganda care se făcea în România, despre marile victorii înregistrate în construcţia socialismului, ca urmare a politicii „înţelepte" promovate de Nicolae Ceauşescu. Referindu-se la politica sa de *glasnosti* şi *perestroika*, Gorbaciov a mărturisit: „Suntem bucuroşi când ţările frăţeşti găsesc ceva util pentru ele în activitatea creatoare care se desfăşoară la noi în ţară". Astfel, el adresa un îndemn public ca şi P.C.R. să urmeze această linie politică, dezavuată de Ceauşescu. Conform directivelor primite, cei prezenţi în sală au fost foarte reţinuţi când a vorbit Mihail Gorbaciov, dar au salutat de 27 de ori cu aplauze şi ovaţii cuvântarea lui Ceauşescu, în care acesta a evidenţiat succesele obţinute de România, lăsând să se înţeleagă că ţara sa nu se confrunta cu dificultăţile înregistrate în Uniunea Sovietică. El a subliniat că aceste rezultate se datorau politicii P.C.R., care aplica neabătut învăţătura marxist-leninistă; era o aluzie la faptul că liderul de la Kremlin nu urma întocmai această linie ideologică.

În mod paradoxal, având în vedere tradiţionalele sentimente antiruseşti şi antisovietice ale românilor, vizita liderului de la Kremlin a fost primită cu speranţă şi simpatie de populaţia Capitalei. În acele vremuri, când cetăţenii României se confruntau cu mari dificultăţi materiale, politica lui Mihail Gorbaciov era privită cu optimism, ca o cale de ieşire din situaţia tot mai grea în care ajunsese ţara. A circulat atunci zvonul că Mihail Gorbaciov s-ar fi întâlnit cu Ion Iliescu, fostul său coleg de la Universitatea „*Lomonosov*" din Moscova*. Cert este că postul de radio *„Europa Liberă"* a lansat ideea că Gorbaciov viza înlocuirea lui Ceauşescu cu un reformator, în persoana lui Ion Iliescu. În realitate, acesta fusese trimis cu o misiune la Timişoara, astfel că nu a avut cum să-l vadă pe liderul de la Kremlin.[44]

[42] Silviu Curticeanu, *Memorii necenzurate*, Bucureşti, Editura Historia, 2007, p. 206

[43] „Scânteia" din 27 mai 1987

[*] Ion Iliescu a declarat că nu l-a cunoscut pe Gorbaciov înainte de revoluţie şi că a vorbit pentru prima dată cu el în ziua de 27 decembrie 1989

[44] *Marele şoc din finalul unui secol scurt. Ion Iliescu în dialog cu Vladimir Tismăneanu*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004, p. 151

Schimbarea liderilor conservatori, dorită de Gorbaciov, a fost susținută de mass-media din Occident. În 1986 – 1987, s-a declanşat în Occident o vastă campanie de diabolizare a lui Nicolae Ceauşescu. Pornind de la unele fapte reale, mijloacele de propagandă le hiperbolizau, dându-le o imagine apocaliptică. S-a folosit o gamă largă de forme şi mijloace, vizând, în ultimă instanță, crearea unei stări de spirit ostile lui Ceauşescu şi pregătirea psihologică a înlăturării lui din fruntea partidului şi a statului. Atacul principal s-a îndreptat împotriva principalei instituții pe care se baza regimul dictatorial: Securitatea. De-a lungul anilor, Securitatea devenise o adevărată spaimă, abuzurile şi ilegalitățile acesteia afectând milioane de români, bărbați şi femei, tineri şi bătrâni, țărani şi orășeni. Cel ales pentru a condamna această instituție a fost generalul de securitate Ion Mihai Pacepa. După aproape zece ani de la dezertarea sa, Pacepa a publicat, în 1987, la Washington, cartea *Orizonturi roșii*, în care Ceauşescu apărea ca un personaj patologic, obsedat, ca şi soția sa, de supravegherea tuturor locuitorilor României. Potrivit relatărilor lui Ion Mihai Pacepa, un general de Securitate i-ar fi raportat Elenei Ceauşescu: „Începând cu 1 ianuarie 1984, vom fi în stare să supraveghem zece milioane de microfoane simultan. Presupunând că populația noastră va păstra acelaşi ritm de creştere în următorii cinci ani, estimarea noastră e că fiecare familie va putea fi supravegheată periodic timp de un an calendaristic, iar cei suspecți vor fi urmăriți continuu“[45]. Asemenea texte erau transmise la radio *Europa Liberă*, iar românii luau cunoştință, din „sursa cea mai competentă“, că sunt urmăriți, cu toții, pas cu pas de regimul Ceauşescu. În atmosfera de atunci, o asemenea afirmație părea credibilă, iar teama de Securitate era generală. În realitate, afirmațiile lui Ion Mihai Pacepa erau fanteziste, atât din punct de vedere tehnic, cât şi al logicii elementare: pescarul din Deltă, țăranul din Bărăgan sau ciobanul de pe munte nu prezentau un interes special pentru regim şi nu se aflau în atenția Securității. Tot atât de fanteziste erau dezvăluirile lui Pacepa, făcute într-o altă carte a sa, despre „orgiile sexuale“ ale Zoei Ceauşescu cu Petre Roman, fiul lui Valter Roman[46]. Desigur, asemenea „licențe“ aveau menirea de a câştiga publicul american amator de „senzații tari“ şi de a diaboliza regimul Ceauşescu,

[45] Ion Mihai Pacepa, *Orizonturi roșii*..., p. 161

[46] *Idem, Moştenirea Kremlinului. Rolul spionajului în sistemul comunist de guvernare*, București, Editura Venus, 1993, p. 310

atât în privința marilor probleme de politică internă și externă, cât și în cele vizând existența intimă a fiecărui cetățean al României*.

Documentele arată că erau cu adevărat supravegheați de Securitate cei care reprezentau o forță intelectuală și o capacitate de influență, mai ales scriitori, între care Augustin Buzura, Constantin Țoiu, Ion Lăncrănjan, Bujor Nedelcovici, Paul Anghel, Ana Blandiana, Mircea Dinescu, Marin Sorescu etc. Erau supravegheați și o seamă de intelectuali care avuseseră anumite funcții și se bucuraseră de favorurile regimului în anii '50-'60, dar care acum erau marginalizați: Dan Deșliu, Geo Bogza, Nina Cassian, Eugen Jebeleanu, Octavian Paler. Supravegheați erau și cei care au avut o ascensiune rapidă în timpul lui Ceaușescu, dar care căzuseră în dizgrația dictatorului, precum Adrian Păunescu sau Corneliu Vadim Tudor. Urmăriți erau și unii activiști de partid, care adoptaseră o atitudine mai mult sau mai puțin deschisă împotriva politicii promovate de Nicolae Ceaușescu; între aceștia, Ion Iliescu, Janos Fázekas, Károly Király, Dan Marțian. Mai erau urmăriți și acei intelectuali deveniți informatori ai Securității, pentru a se verifica credibilitatea notelor pe care le întocmeau: Ștefan Augustin Doinaș, Dan Zamfirescu, Alexandru Paleologu, Dan Amedeo Lăzărescu, Constantin Bălăceanu Stolnici, Gabriel Gafița, Sorin Antohi, mitropolitul Nicolae Corneanu, preotul Iustin Marchiș etc. În atenția Securității se aflau foști militanți politici în partidele național-țărănesc și liberal (Corneliu Coposu, Nicolae Carandino, Ion Diaconescu, Ioan Lup, Gabriel Țepelea, Mircea Ionescu-Quintus, I.V. Săndulescu etc.), precum și toți foștii legionari.

Nicolae Ceaușescu punea în continuare accentul pe dezvoltarea intensivă a economiei, precum și pe realizarea unor obiective sociale și culturale de mare amploare. În acest spirit, a acționat pentru accelerarea ritmului de construire a apartementelor oferite gratuit muncitorilor, ridicarea de spitale, școli, cămine culturale, case de cultură, săli polivalente etc. A fost dat în funcțiune metroul din București (cu trei magistrale); s-a rea-

---

* După 19 ani de la înlăturarea lui Ceaușescu „dezvăluirile" lui Pacepa mai aveau credibilitate în SUA. Într-un interviu apărut în „Jurnalul Național", Wayne A.Barnes afirma: „Generalul Pacepa a fost unic. El a ajutat nu numai FBI-ul și CIA, ci întreaga Americă. Articolele și cărțile sale au fost atât de documentate, de convingătoare și pasionate, încât i-au determinat până și pe susținătorii lui Ceaușescu din SUA să întoarcă armele împotriva sa" (*Dezvăluirile unui superagent FBI*, în „Jurnalul Național" din 29 iulie 2008). Wayne B. Barnes este cel care l-a întâmpinat pe generalul Ion Mihai Pacepa la baza aeriană Andrews în ziua de 28 iulie 1978 și, evident, avea tot interesul să supraliciteze succesul obținut prin racolarea fostului șef al spionajului românesc.

lizat primul calculator românesc (cu o viteză de 500.000 operațiuni pe secundă) în 1983. A fost inaugurat canalul Dunăre-Marea Neagră în 1984 etc. La 28 iunie 1984 au fost demarate lucrările de construcție a Casei Poporului (devenită după 1990 Palatul Parlamentului). Construirea unor platforme de foraj marin, dezvoltarea flotei de pescuit oceanic, construirea unor mineraliere de mare capacitate, electrificarea mai multor linii ale CFR și alte asemenea programe economice au marcat puternic anii '80. Astfel de obiective absorbeau o mare parte din venitul național, cu consecințe negative asupra nivelului de trai asupra populației. Totuși, ele au rămas ca realizări notabile, care nu țin doar de un regim politic, ci de istoria României, de capacitatea de creație a poporului nostru.

La mijlocul anilor '80, nemulțumirea devenise o stare de spirit generală în România. Sentimentul de frustare devenise extrem de acut. Pierderea unor facilități create în anii socialismului, sau care acum erau limitate, generau o stare de revoltă. România construia automobile, dar s-a introdus cota de benzină lunară pe care o putea cumpăra un cetățean (20 litri); se ridicaseră zeci de mii de blocuri, dar căldura în apartamente era rațională; orașele și satele țării erau electrificate, dar curentul se oprea de mai multe ori pe zi; producția agricolă crescuse de zeci de ori comparativ cu perioada interbelică, dar se introduseseră cartele la pâine și alte produse alimentare. Deși muncitorimea era declarată „clasă conducătoare în stat", situația ei continua să se deterioreze, iar acuzațiile că nu îndeplinea planul de stat, că nu realiza produse de calitate deveniseră frecvente. În acea stare de tensiune, chiar și o defecțiune minoră putea declanșa reacții energice.

În februarie 1987, câteva sute de studenți de la Iași s-au adunat în *Piața Unirii,* protestând împotriva întreruperii luminii și a căldurii în căminele în care locuiau. Oficialitățile au reușit să mușamalizeze cazul, inițiatorii fiind chemați la consiliile Asociației Studenților Comuniști și la Birourile de partid, unde au fost sfătuiți să nu mai recurgă la manifestații publice, deoarece problemele se puteau rezolva cu ajutorul conducerii Universității.

Cea mai importantă acțiune de protest s-a desfășurat la Uzina de Autocamioane „Steagul Roșu" din Brașov: întârzierea plății salariului cu trei zile, a declanșat protestul muncitorilor în ziua de 15 noiembrie 1987; aceștia s-au adunat în curtea uzinei, de unde au pornit spre Comitetul Județean de partid; lor li s-au alăturat și alți cetățeni, astfel că deplasarea s-a transformat într-un adevărat marș împotriva regimului. De la lozinca „Vrem plata salariilor!", s-a ajuns la „Vrem

lumină!“, „Vrem căldură!“, „Vrem mâncare pentru copii!“, apoi la „Hoții! Hoții!“ și, potrivit unor informații, la „Jos Ceaușescu!“ și chiar „Jos comunismul!“* Mulți au pătruns cu forța în sediul Comitetului Județean, au aruncat portretele lui Nicolae Ceaușescu și le-au dat foc.[47]

În zilele următoare, participanții la demonstrație au trăit sentimentul fricii, deoarece au aflat că fuseseră filmați de Securitate și astfel puteau fi identificați. În uzină s-au organizat adunări generale, în care inițiatorii revoltei erau supuși oprobiului colectiv și excluși din P.C.R. Apoi, aceștia au fost preluați de Securitate și anchetați, mulți dintre ei molestați pentru a “recunoaște totul”; găsiți vinovați, au fost trimiși în alte zone ale țării și strict supravegheați la noul loc de muncă. Dacă în cazul grevei de la Lupeni, din 1977, presa a prezentat vizita lui Nicolae Ceaușescu în cuvinte elogioase, de această dată mass-media a păstrat un tăcere absolută. Timp de câteva luni, Brașovul a fost supus unui embargou mediatic total; numele orașului nu mai era folosit nici măcar la buletinul meteorologic.

Totuși, mass-media din Occident a relatat pe larg evenimentele de la Brașov din ziua de 15 noiembrie 1987. Silviu Brucan afirmă că el a mers la Biblioteca Americană din București chiar a doua zi dimineața și a “scris pe o foaie de hârtie un scurt raport despre cele întâmplate la Brașov, rugându-l pe director să aranjeze ca să ajungă unde trebuie pentru ca să fie imediat transmis prin posturile de radio în limba română: *Vocea Americii* și *Europa Liberă.* Zis și făcut *á la americaine:* seara, am ascultat știrea la ambele posturi”.[48] Peste câteva zile, Brucan a invitat la el acasă doi corespondenți de presă occidentali, cărora le-a înmânat o declarație care începea astfel: „Demonstrația muncitorească din Brașov a marcat o cotitură în istoria politică a României ca stat socialist. O perioadă de criză s-a deschis în relația dintre Partidul Comunist Român și clasa muncitoare, care până acum asigurase stabilitatea politică a sistemului“. El își exprima opinia că regimul era confruntat cu o alegere dificilă: represiunea sau satisfacerea revendicărilor legitime ale muncitorilor. „Ca vechi membru de partid“ era îngrijorat că Ceaușescu ar putea alege represiunea. Declarația lui Brucan a apărut în

* Aceste informații au fost lansate după 1989 pentru a se sublinia caracterul anticomunist al demonstrației de la Brașov.

[47] Vezi, pe larg, Marius Oprea și Stejărel Olaru, *Ziua care nu se uită!15 noiembrie 1987, Brașov,* Iași Editura Polirom, 2002

[48] Silviu Brucan, *Generația irosită. Memorii*, Editurile Universul et Calistrat Hogaș, București, 1992, p. 168

The New York Times, *Le Monde, The Independent* și în alte ziare de mare tiraj, a fost difuzată de mai multe ori de posturile de radio *Europa Liberă, BBC* și *Vocea Americii.*[49]

De la mijlocul anilor '80, Nicolae Ceaușescu a fost atacat și în legătură cu politica sa externă. După venirea la putere a lui Gorbaciov în Uniunea Sovietică, rolul lui Ceaușescu s-a diminuat, noul lider de la Kremlin începând un dialog direct cu Occidentul. Pe lângă această realitate, care afecta orgoliul lui Ceaușescu, s-a adăugat campania de minimalizare a întregii sale politici externe. El era prezentat ca un pion al Moscovei, iar politica sa de independență – inclusiv condamnarea intervenției în Cehoslovacia, în 1968 – ca o adevărată cacealma. În această acțiune un rol important l-a avut decizia ambasadorului american David Funderburk de a demisiona din funcție la 29 aprilie 1985, în semn de protest față de politica „nemeritat de favorizantă" pe care Administrația de la Washington o avea față de România[50]. El aprecia că regimul Ceaușescu se caracteriza printr-o politică represivă de mari proporții și călcarea în picioare a drepturilor și libertăților democratice ale românilor. Atitudinea lui Funderburk se înscria pe linia politicii promovate de președintele Ronald Reagan, vizând apărarea drepturilor omului, indiferent de țară și de regim politic. Bunele relații cu România, cultivate de președinții Richard Nixon, Gerald Ford și Jimmy Carter au început să se clatine tot mai mult.

Brent Scowcorft, consilierul pentru problemele securității naționale al președinților Gerald Ford și George Bush explică modul în care naționalismul lui Ceaușescu a fost folosit împotriva Uniunii Sovietice, pentru ca apoi, după ce s-a decis o schimbare de strategie în ceea ce privește slăbirea imperiului, liderul de la București și, implicit, România, să fie izolate de către Statele Unite ale Americii: „Ani de zile Statele Unite au acordat un tratament privilegiat acelor sateliți ai Uniunii Sovietice care dovedeau un grad ridicat de independență față de direcțiile politice ale sovieticilor sau față de controlul lor asupra politicii externe a respectivilor sateliți. Această abordare era de bun simț, dacă doream să creăm complicații unei Uniuni Sovietice care ne rămânea ostilă. În virtutea acestei politici, România, unul dintre cele mai staliniste dintre aceste state, a devenit o favorită a Statelor Unite. Dacă dorim să dezvoltăm o relație mai cooperantă cu Uniunea Sovietică, cred că trebuie

[49] *Ibidem*, p. 167-168

[50] David B. Funderburk, *Un ambasador american între Departamentul de Stat și clanul Ceaușescu*, București, Editura Ion Dumitru, f.a., p. 114

să înlocuim această strategie cu una care să acorde un tratament preferențial acelor sateliți care promovează cu mai multă vigoare reforme politice şi economice. Asta înseamnă să încurajăm în mai mare măsură guvernele din Estul Europei în promovarea reformelor, în speranța că astfel ne vom atinge obiectivele pe termen lung, de a elibera întreaga zonă. O astfel de schimbare politică față de zona est-europeană va face ca România, din cauza controlului totalitar brutal al dictatorului Nicolae Ceauşescu asupra țării, să coboare de pe primul pe ultimul loc în atenția noastră."[51]

În această campanie de minimalizare a politicii externe a României s-au implicat masiv serviciile secrete din Uniunea Sovietică, R.D. Germană, Ungaria, Polonia, Bulgaria şi Cehoslovacia. Pe de o parte, regimul de la Bucureşti era prezentat în țările socialiste ca un adversar al Tratatului de la Varşovia, aflat sub influența occidentalilor, iar pe de altă parte în Occident se acredita ideea că opoziția față de unele aspecte ale politicii externe sovietice erau doar de formă, pentru că, în fond, Ceauşescu acționa de conivență cu conducerea sovietică.

Președintele Ronald Reagan era un lider politic pragmatic, iar obiectivul său fundamental viza lichidarea regimurilor totalitare, inclusiv a celui în fruntea căruia se afla Nicolae Ceauşescu. În consecință, s-a recurs la diferite presiuni pentru a-i crea dificultăți. S.U.A. acordau României clauza națiunii celei mai favorizate anual şi în anumite condiții, vizând respectarea drepturilor omului şi mai ales a dreptului la emigrare. Regimul de la București îndeplinea aceste condiții cu întârziere şi incomplet. Era nevoie ca, an de an, să se recurgă la bunele oficii ale lui Moses Rosen, şef rabinul cultului mozaic din România, care se deplasa la Washington şi stăruia pe lângă liderii evreilor americani să intervină pentru acordarea clauzei. Dar, la 26 februarie 1988, Departamentul de Stat a anunțat hotărârea S.U.A. de a retrage clauza națiunii celei mai favorizate pentru România, începând cu 8 iulie 1988, deoarece regimul de la Bucureşti încălca drepturile omului şi mai ales libera emigrare a cetățenilor români. În replică, la 28 februarie 1988, guvernul român a publicat o declarație prin care România renunța la clauză în relațiile comerciale cu S.U.A. Acest fapt a dus la înghețarea rapor-

[51] George Bush, Brent Scowcroft, *A World Transformed*, Alfred A. Knopf, New York, 1998, pp. 38-39, apud *Prefața lui Adrian Năstase* la *România după Malta,* 2 vol. București, Fundația Europeană Titulescu, 2006.

www.titulescu.org/uploads/media/Romania_dupa_Malta_Introducere.pdf

turilor cu cea mai mare putere a lumii, iar pretențiile lui Nicolae Ceaușescu de a mai juca un rol internațional major au fost, practic, anulate.

Cea mai mare vulnerabilitate a dovedit regimul de la București în privința respectării drepturilor omului. Deși semnase *Actul final* al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (1975), care avea un capitol („coș") consacrat drepturilor omului, Nicolae Ceaușescu nu numai că nu a acționat pentru relaxarea regimului în fruntea căruia se afla, dar a introdus noi restricții și un control mai riguros asupra cetățenilor români. De la începutul anilor '80 statele occidentale s-au dovedit extrem de interesate de libertatea de circulație a românilor și mai ales de dreptul lor de emigrare. La rândul său, pentru a descuraja tendința de emigrare, regimul de la București a decis, în februarie 1983, să instituie o taxă pentru cei care doreau să emigreze din România. Se afirma că statul român trebuia să recupereze o parte din sumele cheltuite pentru întreținerea în școală (fără taxe, manuale gratuite, burse etc.), medicamente și asistență medicală (gratuite); în urma protestelor internaționale, guvernul român a suspendat aplicarea acestui decret, dar nu l-a abrogat[52].

Problema emigrării s-a aflat pe ordinea de zi a tuturor întâlnirilor avute de liderii occidentali cu Nicolae Ceaușescu; de regulă, aceștia veneau cu liste dinainte pregătite, iar președintele român dădea curs celor mai multe dintre solicitări. S-a ajuns la încheierea unor acorduri cu R.F. Germania și cu Israelul, stabilindu-se o cotă anuală de germani sau evrei care primeau aprobarea să emigreze și sumele de răscumpărare care trebuiau achitate României. Potrivit unor informații, anual se dădea acordul pentru emigrarea a circa 11 000 de etnici germani și 1 000 evrei, la care se adăugau circa 2 500-3 000 de români pe baza acordului dintre România și S.U.A. semnat în 1975[53]. Potrivit unor calcule, în deceniul 1978 – 1988 au emigrat aproximativ 120 000 de etnici germani[54]; sumele variau, după cum urmează: 650 dolari pentru o persoană fără școală, 1 964 pentru un student, 2 500 pentru un elev în ultimul an de liceu, 3 298 dolari pentru un absolvent de universitate, 1 035 dolari pentru un muncitor calificat[55]. Pe baza acordului dintre România și Israel, în perioada 1968 – 1989 au emigrat 40 577 evrei,

[52] Georges Castellan, *Histoire du peuple Roumain*, Paris, Editions Armeline, 2002, p. 300

[53] David B. Funderburk, *Un ambasador american ...*, p. 114

[54] Radu Ioanid, *Răscumpărarea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre România și Israel*. Traducere Ciprian Dumea și Mirela Mircea, Iași, Editura Polirom, 2005, p. 169

[55] *Ibidem*, p. 171

statul român primind între 2 500 și 3 300 dolari de persoană. În fapt, Israelul a achitat sume mai mici decât cele menționate, având în vedere că nu se plătea pentru copii și pensionari[56].

Yosef Govrin, fostul ambasador al Israelului în România, a oferit o statistică privind emigrarea cetățenilor români de origine evreiască în Israel[57], din care rezultă că procesul de emigrare a fost foarte intens în primii trei ani de la crearea acestui stat; între 1944 și 1951 au emigrat 118.899 de etnici evrei, în timp ce în ultimii trei ai regimului Ceaușescu au emigrat doar 4.645 dintre aceștia. Făcând o analiză pe o perioadă mai lungă, se poate observa că în timpul lui Gheorghiu-Dej (1948-1964) au emigrat 208.426 evrei, iar în vremea lui Ceaușescu (1965-1989) numărul lor a fost de 58.426. Aceste cifre arată că problema emigrării evreilor a făcut parte dintr-un „scenariu" care diaboliza regimul Ceaușescu, exagerându-se mult cifrele, astfel încât acesta să fie prezentat într-o lumină cât mai negativă, ca un naționalist și un antisemist și să fie izolat pe plan internațional. Este semnificativ faptul că, după Revoluția din decembrie 1989, procesul de emigrare a continuat; în intervalul 1990-1994 au părăsit România cu destinația Israel, 94 616 cetățeni români de origine evreiască; evident, aceștia nu erau „vânduți" și nici siliți să plece ca urmare a „politicii de purificare etnică", a guvernanților de la București.

În anii '80, mass-media occidentale au dezlănțuit o adevărată campanie împotriva regimului de la București, acuzându-l că-și vinde proprii cetățeni, ca pe niște obiecte sau ființe necuvântătoare. La Paris s-a înființat *Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului în România*, condusă de câțiva emigranți români (Mihnea Berindei, Sanda Stolojan etc.), care culegeau date privind încălcarea acestor drepturi; ei transmiteau aceste informații organismelor internaționale și le difuzau la posturile de radio *Europa Liberă* și *Vocea Americii*. S-a recurs și la înscenări, cum a fost cea a „răpirii" scriitorului Virgil Tănase, aflat în Franța. Întreaga mass-media occidentală a acuzat Securitatea Română că l-a răpit și asasinat pe Tănase, iar președintele François Mitterand și-a anulat vizita la București, programată în 1982. În schimb, președintele Mitterand s-a deplasat la Budapesta, unde a făcut declarații împotriva regimului politic din România și a lansat ideea că situația Transilvaniei nu era definitiv rezolvată.

[56] *Ibidem*, p. 173

[57] Yosef Govrin, *Israeli-Romania relations at the Ceaușescu Era*, London, Portland Frank Cass, 2002, p.262-262

Situația minorităților naționale, mai ales a maghiarilor, a constituit o altă temă majoră în campania de diabolizare a lui Ceaușescu. Propaganda maghiară – dispunând de o vastă experiență și de o logistică impresionantă – acredita ideea că prin tratatul de la Trianon din 1920, Transilvania a fost atribuită României, unde maghiarii au fost supuși unei crunte politici de desnaționalizare. Tezele din perioada interbelică, promovate de regimul lui Horthy, au fost „aduse la zi", în sensul prezentării unei situații catastrofale a minorității maghiare în timpul lui Ceaușescu. Mass-media din Occident a preluat acest mesaj și l-a amplificat, acreditând ideea că ungurii din Transilvania s-ar afla într-un mare pericol, iar comunitatea internațională trebuia să intervină de urgență. Regimul de la Budapesta susținea această campanie, publicând lucrări de istorie cu caracter revizionist (între care *Istoria Transilvaniei*, sub egida Academiei de Științe a Republicii Populare Ungare, tradusă în limbi de circulație internațională), difuzând filme despre „tragedia" ungurilor din Ardeal, făcând declarații oficiale prin care cerea României să înceteze politica de discriminare a minorităților.

Problema drepturilor omului și în special a minorității maghiare din România a format obiectul unei întruniri în Camera Reprezentanților a SUA, desfășurată în ziua de 24 mai 1988, din inițiativa congresmenilor de origine maghiară Tom Lantos și E. Porter. Cu acest prilej, Ion Rațiu a vrut să depună mărturie, dar i s-a răspuns că programul era deja stabilit. Martori au fost doar trei etnici maghiari, care au acuzat guvernul român că promova o politică de asimilare forțată și că persecuta pe cei două milioane de maghiari din Transilvania. Președintele Uniunii Mondiale a Românilor, Ion Rațiu, a intervenit prin întrebări, menționând că toată populația românească era persecutată și nu exclusiv ungurii, și că ungurii membri ai P.C.R. sunt, proporțional, mai numeroși decât românii.[58] Intervenția sa nu a impresionat asistența, care era convinsă de faptul că în România minoritățile naționale erau supuse unei crunte politici represive; colaboraționismul liderilor politici ai minorității maghiare cu regimul Ceaușescu nu era o problemă reală, în opinia occidentalilor.

În timp ce propaganda maghiară în Occident era extrem de activă, istoricii români străluceau prin absență de la congresele și conferințele internaționale, unde se discutau probleme acute, cu o puternică tentă politică. Se făcea economie de valută (pentru a putea achita rapid datoria externă), și se dădeau replici în ziarele din România. O analiză concretă a situației minorității maghiare relevă unele date semnificative. În primul

[58] Gheorghe Onișoru, *Disidența românească în anul 1989. Cazul Dumitru Mazilu*, în „Clio 1989", nr.1/2007, p.16

rând, conducerea de la București era interesată ca minoritățile naționale să ocupe funcții în organismele politico-administrative, cel puțin la nivelul ponderii pe care acestea o ocupau în totalul populației României. Potrivit recensământului din 1988, maghiarii, care constituiau 7,74% dintre cetățenii acestei țări, reprezentau 8% din totalul membrilor Partidului Comunist Român, 7,8% din numărul membrilor Marii Adunări Naționale, 8% din membrii Consiliului General al Sindicatelor, 8,5% din Consiliul Național al Femeilor din România. În învățământul superior erau secții cu predare în limba maghiară la Universitatea *Babeș-Bolyai,* Institutul de Arte Plastice *Ion Andreescu* și Conservatorul *Gheorghe Dima* din Cluj-Napoca, la Institutul de Medicină și Farmacie, Institutul de Învățământ Superior și Institutul de Teatru *Szentgyörgyi István* din Tg. Mureș. În județele Covasna și Harghita inspectorii generali de la Inspectoratele județene de învățământ erau maghiari, iar în alte șase județe inspectorii generali adjuncți aparțineau minorității maghiare. În 1989 presa de limba maghiară se tipărea în 83 de milioane de exemplare. Din anul 1970 în România funcționa editura *Kriterion* care tipărea cărți în limba maghiară, a căror număr a ajuns până în decembrie 1989 la 3.838 titluri, în peste 40 de milioane de exemplare (fără cartea școlară).[59]

În România funcționau trei teatre de stat în limba maghiară (la Cluj-Napoca, Sfântu Gheorghe și Timișoara), precum și secții în limba maghiară la teatrele din Oradea, Satu-Mare și Tg. Mureș; la Cluj-Napoca funcționa Opera Maghiară, finanțată de statul român. La teatrele de păpuși din Cluj-Napoca, Oradea și Tg. Mureș se prezentau programe în limba maghiară.

Propaganda maghiară, susținută de posturile de radio și de presa din occident, ascundea aceste realități, prezentând o imagine catastrofică privind situația minorității maghiare din România. În realitate, toți cetățenii, inclusiv etnicii români, sufereau de pe urma politicii regimului Ceaușescu. Cunoscând această realitate, Dorina Al-George (medic, soția renumitului cărturar Sergiu Al-George, fost deținut politic) avea să aprecieze că în anii '80 a avut loc un „monstruos asalt" al Occidentului, care a impus anumite „formulări trase la xerox", toate denigratoare la adresa poporului român, care nu ar fi capabil să acționeze pentru a asigura instaurarea unui regim democratic.[60]

---

[59] Datele concrete sunt preluate din volumul *Naționalitatea maghiară din România* (studiile semnate de Koppandi Sándor, Lörincz László, Debreczi Arpád, Nagy Ferdinand, Bodor Pál, Szász János, Veress Dániel); vezi și Mihai Stratulat, *Revizionismul și neorevizionismul ungar*, București, Editura Globus, 1994

[60] Doina Al-George, *Șocul amintirilor*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Pitești, Editura Paralela 45, p. 268-269

Tensiunile în relațiile dintre România și Ungaria au cunoscut, în vara anului 1988, cote extrem de ridicate. Plenara C.C. al P.C.R. din 28 iunie 1988 a condamnat „manifestările antiromâneşti semnalate în Ungaria“ şi s-a pronunțat pentru soluționarea problemelor care afectau buna colaborare între România și Ungaria. Întâlnirea de la Arad, din 28 august, între liderii de partid Nicolae Ceaușescu și Grósz Károly, consacrată găsirii modalităților „pentru depășirea unor probleme care s-au ivit în raporturile româno-maghiare“[61], s-a desfăşurat într-o atmosferă glacială şi nu a eliminat tensiunile între cele două state, guvernul de la Budapesta continuând să susțină că ungurii din România erau supuși unui regim de asimilare forțată.

Dorind parcă să ofere mass-mediei internaționale un nou subiect de critică la adresa regimului său, Nicolae Ceauşescu a relansat în 1988 programul de sistematizare a localităților rurale. La mijlocul anilor ’80, satele cu mai puțin de 999 locuitori reprezentau 70,9% din totalul localităților rurale, iar cele sub 1 999 locuitori ocupau un procent de 89,6%[62]. Viața în satul românesc cunoştea o evoluție spre modernitate. Circa două treimi dintre casele de la țară fuseseră construite după 1950, folosind materiale durabile, având un confort sporit, o arhitectură specifică zonei geografice respective. Evident, satul românesc era lipsit de infrastructura necesară pentru apă curentă și canalizare, fapt ce influența negativ igiena și sănătatea țărănimii.

Pornind de la faptul că în România existau foarte multe sate de dimensiuni mici, s-a adoptat un plan care prevedea constituirea unor puternice centre comunale, care să beneficieze de roadele civilizației moderne (canalizare, energie electrică și termică, magazine, cinematografe, licee etc.). În acest scop se avea în vedere desființarea satelor mici şi mutarea locuitorilor lor în centrele de comună, care aveau perspectiva de a deveni orașe. La cea de-a patra conferință a președinților Consiliilor populare din martie 1988 s-a preconizat ca până în anul 2000, dintr-un total de circa 13 100 de sate, să dispară cam 7 500, adică mai mult de jumătate[63], fapt ce ar fi afectat existența a peste 4 milioane de cetățeni, care trebuiau să renunțe la habitatul lor tradițional, la gospodăria proprie, constituită de-a lungul deceniilor, pentru a se muta în localități stabilite de

[61] *Enciclopedia istoriei politice a României. 1859 – 2002*. Sub redacția lui Stelian Neagoe, București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2003, p. 538

[62] Dinu C. Giurescu, *Distrugerea trecutului României*, București, Editura Museion, 1994, p. 29

[63] „Scânteia“ din 4 martie 1988.

organele de partid și de stat. S-au elaborat chiar proiectele de „locuințe tip", cu unul sau mai multe etaje, în care să trăiască locuitorii satelor care-și construiau case noi. Un asemenea model fusese deja experimentat în satul Otopeni, pentru locuințele din preajma șoselei care ducea la aeroportul internațional.

Acest plan a generat o puternică reacție pe plan internațional, acreditându-se ideea că Ceaușescu urmărea demolarea satelor, distrugerea mediului, a civilizației și tradițiilor țărănimii. Presa occidentală afirma că țăranii din România, mai ales cei de naționalitate maghiară și germană, trăiau sentimente de groază, așteptând ca, dintr-o clipă în alta, să apară buldozerele, care să șteargă de pe fața pământului casele în care locuiau. Organizațiile pentru apărarea drepturilor omului au intrat în alertă, cerând guvernului de la București să sisteze această operațiune, iar forurilor internaționale să intervină energic pentru salvarea unei valoroase părți din tezaurul cultural și etnografic al Europei. În concepția acestora, satele României trebuiau să rămână un fel de rezervație etnografică a Europei, ferite de efectele modernizării și urbanizării (etapă pe care Occidentul o depășise cu mai mult de un secol). O delegație de șase parlamentari europeni a intervenit pe lângă președintele Ceaușescu și primul-ministru Dăscălescu, cerându-le să renunțe la planul de distrugere a satelor din regiunile locuite de secui[64]. În mai multe state din Occident s-a dezvoltat o acțiune de „înfrățire" cu sate românești, pentru ca acestea să nu fie demolate. Deosebit de active au fost Olanda și Franța, care au susținut *Operation Vilages Roumains* (Operațiunea Satele Românești)[65]. Campania împotriva demolării satelor românești era atât de puternică, încât la ea au aderat și personalități culturale de prestigiu, precum Eugen Ionesco, Andrei Saharov și Yehudi Menuhin.

În preajma anului 1989, când s-a declanșat acțiunea de lichidare a regimurilor socialist-totalitare din Europa, Nicolae Ceaușescu era supus unui adevărat asediu din partea mass-mediei occidentale, era privit cu ură și dispreț de Gorbaciov, dar, mai ales, se confrunta cu o stare de profundă nemulțumire din partea poporului român, care-i dorea, într-o formă sau alta (demisie, înlocuire, moarte), plecarea din fruntea statului.

[64] Georges Castellan, *Historie du peuple Roumain*..., p. 303
[65] Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste* ..., p. 309

CAPITOLUL II

PRINCIPIUL DOMINOULUI

1. Frământările din prima jumătate a anului 1989

Anul 1989 debuta într-o atmosferă de efervescență în unele state socialiste, dar el nu prevestea uriașele transformări care aveau să schimbe fața Europei. La 2 ianuarie 1989, Comisia Bogomolov prezenta un memorandum conducerii sovietice asupra schimbărilor din estul Europei, concluzionând că agravarea contradicțiilor din aceste state a creat o criză de dezvoltare, care impunea o schimare a modelului socialist practicat până atunci. Se făceau și estimări privind evoluțiile din fiecare țară în parte. În cazul României nu se excludea o „explozie socială"[1]. În prima jumătate a acestui an, evenimentele s-au derulat într-o atmosferă relativ calmă, pentru ca din vară ele să se accelereze, ducând la prăbușirea regimurilor socialist-totalitare.

În **Uniunea Sovietică** se desfășura campania pentru alegerea Congresului Deputaților Poporului; pentru prima dată, se admitea depunerea mai multor candidaturi pentru un singur loc și prezentarea de candidați fără aprobarea prealabilă a P.C.U.S. Deși nu se accepta sistemul multipartidist, *Asociația Memorial* – care avea ca obiectiv demascarea represiunii staliniste – și-a ținut Congresul de constituire la sfârșitul lunii ianuarie 1989. În țările Baltice se întemeiau „fronturi populare", care se pronunțau pentru autodeterminarea națională, cu perspectiva de a se desprinde din Uniunea Sovietică[2].

În R.S.S. Moldovenească a avut loc, la 26 februarie, un miting în fața sediului C.C. al Partidului Comunist la care s-a scandat: „Vrem limbă și alfabet!", „Dați-ne istoria noastră!", „Trăiască Gorbaciov!". La 12 martie s-a desfășurat un nou miting, coloanele de manifestanți

[1] *Memorandul Bogomolov Commision*. 02/01/1989. Cold War International History Project, http://www.wilsoncenter.org

[2] Jean Francois Soulet, *op.cit.,* p.313

purtând pentru prima dată, după ocupația sovietică din 1944, steagul tricolor. A doua zi a fost pus în vânzare primul ziar cu caractere latine intitulat *Glasul*, fondator fiind scriitorul Ion Druță[3]. Datorită opoziției autorităților de la Chișinău, ziarul fusese tipărit la Riga, dar a putut fi difuzat în Basarabia.

Alegerile din U.R.S.S., desfășurate în luna martie, au desemnat un Congres deosebit de Parlamentele anterioare, prin faptul că era alcătuit din mai multe grupări: comuniștii gorbacioviști, comuniștii dizidenți (în frunte cu Boris Elțîn) și necomuniști (figura reprezentativă fiind Andrei Saharov).

Ședința de deschidere, desfășurată la 25 mai, a fost transmisă în direct de televiziunea publică, iar cetățenii sovietici au luat contact cu o realitate politică diferită de cea cunoscută până atunci: nu mai exista „unitatea de monolit" impusă de Partidul Comunist. Totuși, Gorbaciov a folosit vechea practică și anume convocarea Plenarei C.C. al P.C.U.S. cu o zi înainte, care l-a recomandat pentru funcția de președinte al Sovietului Suprem al U.R.S.S. Așa cum era de așteptat, Congresul l-a ales cu o largă majoritate (95,6% din totalul voturilor); au fost, totuși, 87 de voturi împotrivă[4].

Pe parcursul desfășurării lucrărilor Congresului au fost transmise la radio și TV reportaje și interviuri cu mai mulți deputați; unul dintre aceștia au cerut ca V.I. Lenin să fie scos din mausoleul de lângă Kremlin și înmormântat ca un om obișnuit. O asemenea propunere, care-l viza pe ideologul Partidului Comunist și făuritorul statului sovietic, părea de-a dreptul senzațională. În cadrul dezbaterilor, reprezentanții republicilor unionale criticau puterea centrală și cereau extinderea autonomiei acestora, reprezentanții țărilor Baltice sugerând chiar independența acestor state. Pe acest fond, scriitorul rus Valentin Rasputin s-a adresat deputaților baltici: „Ce ar fi ca Rusia să iasă din Uniune, dacă de toate nenorocirile voastre voi pe ea o acuzați? [...] Credeți-mă, m-am săturat să fim un țap ispășitor și să suportăm injurii și scuipături"[5]. Spusele lui Rasputin i s-au părut lui Gorbaciov o glumă proastă: cine-și putea imagina că Rusia putea ieși din Uniunea Sovietică și astfel să pună capăt acestui imperiu? Dar, peste doi ani, „profețiile" scriitorului rus aveau să devină realitate. Nu mai puțin surprinzătoare a fost propunerea lui Andrei Saharov de a se anula articolul 6 din Constituția

[3] Gheorghe E. Cojocaru, *1989 la est de Prut*, p. 81

[4] Idem, *Tratatul de Uniune Sovietică*, Chișinău, Editura Civitas, 2005, p. 267

[5] *Ibidem*, p. 272

U.R.S.S., care prevedea rolul de avangardă al P.C.U.S. Dar Gorbaciov, care conducea ședința, a replicat că propunerea academicianului Saharov depășește regulamentul și a anunțat, pentru a evita dezbaterile pe această temă, că se va lua o pauză[6]. La reluarea lucrărilor, tema nu a mai figurat pe ordinea de zi.

Însă nu dezbaterile din Congres și comentariile din pauze, care depășeau limitele imaginate de el, îl îngrijorau cel mai mult pe Gorbaciov, ci mișcările naționale din teritoriile anexate de U.R.S.S. În regiunea autonomă Nagorno-Karabah – enclavă cu populație majoritar armeană, aflată pe teritoriul Azerbaidjanului – au izbucnit conflicte sângeroase între cele două etnii (armeni și azeri). Pentru calmarea spiritelor, în ianuarie 1989, s-a constituit un „Comitet de Conducere Specială", care a preluat toate prerogativele puterii asupra acestei enclave, subordonând-o direct organelor centrale de la Moscova. Eforturile de normalizare a situației nu au dat rezultate, astfel că în Nagorno-Karabah au continuat confruntările interetnice. Eduard Șevardnadze, ministrul de Externe, avea să scrie că la Tbilisi au fost trimise trupe speciale ale Ministerului de Interne, care în dimineața zilei de 8 aprilie „au făcut o demonstrație de forță. Aceasta a avut un efect exact contrar – în loc să sperie lumea a produs o explozie de indignare, o dorință de unire a forțelor și, prin unire, să se salveze […] Oamenii se aruncau sub mașini, deoarece, în gena lor, nu mai era nici un fel de frică; un curaj rămas de pe urma represiunilor din trecut. Nu aveau frică, indignarea era mai puternică, deoarece oamenii care au avut încredere în «*perestroika*» s-au convins: în anul 1989 se acționează împotriva lor cu aceleași metode care au fost folosite și împotriva părinților lor, în anul 1956"[7]. În ziua de 9 aprilie 1989, forțele de ordine au intervenit energic la Tbilisi, împotriva unei manifestații în favoarea greviștilor foamei, care cereau independența Republicii Sovietice Socialiste Georgia. S-au înregistrat 20 de morți și mai multe zeci de răniți. În mai – iunie 1989 incidentele s-au extins în Uzbekistan, conflictele dintre uzbeci și meskheți soldându-se cu 99 de morți și peste 1000 de răniți[8]. Reacția extrem de dură a oficialităților de la Kremlin dovedea că „*perestroika"* recunoștea doar anumite drepturi și libertăți, neîngăduind altele, în primul rând, cele ale naționalităților, și nu admitea nici o acțiune care punea sub semnul întrebării existența

[6] *Ibidem*, p. 278-279

[7] Eduard Șevardnadze, *Opțiunea mea…*, p. 296

[8] Jean-Francois Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste …*, p. 315

U.R.S.S. Dar tocmai aceasta era marea problemă, căreia Kremlinul nu putea să-i facă față. În zilele de 13–14 mai 1989, fronturile populare din țările Baltice s-au întrunit la Tallin, unde au adoptat o declarație în care se afirma că anexarea Estoniei, Letoniei şi Lituaniei în 1940 de către Uniunea Sovietică, le-a distrus statalitatea; ele susțineau că țările lor aveau dreptul la autodeterminare şi statut politic propriu; a fost adoptat şi un *Apel* – către Conferința pentru Securitate şi Cooperare în Europa (C.S.C.E.), secretarul general al O.N.U. şi preşedintele Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. –, prin care se condamnau înțelegerile sovieto-germane din 1939 – 1940, pe baza cărora au fost anexate cele trei țări[9]. Prin această acțiune, se deschidea calea spre dezagregarea Uniunii Sovietice.

La 20 mai a avut loc, din inițiativa Mişcării Democratice pentru Susținerea Restructurării, Congresul de constituire a Frontului Popular din Republica Moldova care, în *Apelul către cetățenii Republicii*, menționa că nu urmărea cucerirea puterii politice şi de stat, ci obținerea suveranităţii economice, sociale şi culturale a RSSM, ca stat egal în cadrul URSS şi aprofundarea procesului de democratizare a societăţii[10]. La 15 iunie a apărut la Chişinău primul număr al gazetei „Literatura şi arta", tipărit cu litere latine.

În celelalte state socialiste, politica de reforme a cunoscut, în prima jumătate a anului 1989, intensități diferite. În **Polonia**, generalul Wojciech Jaruzelski obținea, în ianuarie 1989, aprobarea Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Unit Polonez (comunist) pentru reluarea negocierilor oficiale cu *Solidaritatea*. Acestea fuseseră întrerupte în decembrie 1981, când generalul a instituit legea marțială, executând „cea mai perfectă lovitură de stat din istoria Europei moderne"[11], prin care a evitat atât războiul intern, cât şi intervenția militară sovietică.

La începutul anului 1989, în Polonia avea să se realizeze un important experiment istoric, şi anume aşezarea la aceeaşi masă a reprezentanților partidului comunist, ai *„Solidarității"* şi ai Bisericii. Acest act a intrat în istorie sub denumirea de *„Masa Rotundă"*. Negocierile s-au desfăşurat în lunile februarie – martie şi s-au încheiat prin acordul politic din 5 aprilie 1989[12]. Acesta prevedea reorganizarea

[9] Gheorghe E. Cojocaru, *Tratatul de Uniune Sovietică*..., p. 261

[10] Idem, *1989 la Est de Nistru*, p.98

[11] Norman Davies, *Europe. A history*, London, Edition Pimlico, 1997, p. 1108

[12] Ion Constantin, *Din istoria Poloniei și a relațiilor româno-polone*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2005, pp. 105–106

Guvernului și a Parlamentului, organizarea alegerilor generale, dreptul opoziției de a depune candidaturi, a edita ziare proprii și a avea acces la radio și la televiziune. Conform celor stabilite la *„Masa Rotundă"*, în ziua de 17 aprilie 1989, un tribunal din Varșovia a decis înscrierea oficială a Uniunii Sindicatelor Independente *„Solidaritatea"*, care astfel intra în deplină legalitate.

În perioada 10–11 iunie 1989, generalul Jaruzelski, președintele Consiliului de Stat al R.P. Polone, a efectuat o vizită în Marea Britanie. A fost prima vizită în această țară făcută de un șef de stat polonez în perioada postbelică. Premierul britanic, Margaret Thatcher, s-a declarat „fascinată" de evenimentele din Polonia, precizând că țara sa „va face pași concreți pe linia sprijinirii Poloniei după transpunerea în practică a reformelor economice". În mod concret, ea a promis: Marea Britanie va avea un rol constructiv în discuțiile financiare ale Poloniei cu F.M.I.; va sprijini reeșalonarea debitului Poloniei în cadrul Clubului de la Paris; va aloca anual 5 milioane de lire sterline pentru o perioadă de 5 ani, sume ce vor constitui un fond pentru pregătirea cadrelor de conducere din economia poloneză; va iniția acțiuni în cadrul Comunității Economice Europene care să vizeze liberalizarea comerțului cu Polonia și eliminarea limitărilor cantitative discriminatorii în schimburile comerciale reciproce; va încuraja conducerile statelor occidentale în eforturile de capacitare la asistența financiară a reformelor din Polonia[13].

În zilele de 14 – 16 iunie 1989, președintele Franței, François Mitterand, a efectuat o vizită în Polonia, unde a avut convorbiri cu președintele Jaruzelski și premierul Rakowski, dar și cu Walesa, liderul *„Solidarității"*. Cu acest prilej, miniștrii de Finanțe ai celor două țări au semnat un acord privind eșalonarea plății datoriei poloneze față de Franța. La rândul său, François Mitterand a declarat: „Aș dori ca ceea ce se întâmplă în Polonia, Ungaria și parțial în U.R.S.S. să contamineze restul Europei de Est"[14].

După o campanie electorală extrem de intensă, desfășurată în perioada 4-18 iunie 1989, alegerile au fost câștigate de opoziție. Practic, la 18 iunie 1989, Partidul Muncitoresc Unit Polonez a pierdut rolul de conducător politic al țării. Această dată marca și un moment important din istoria țărilor socialiste, deoarece încheia epoca în care partidele comuniste dețineau monopolul puterii politice.

---

[13] *1989. Principiul dominoului,* pp. 107–108.

[14] *Ibidem*, p.114

În **Ungaria**, Partidul Muncitoresc Socialist Ungar (comunist), sub conducerea lui Károly Grósz, a îmbrățișat calea reformelor lui Gorbaciov. La 19 mai 1989, Károly Grósz declara că partidul său vrea „să rezolve problemele socialismului nu pe căi administrative, ci pe căi democratice, în cadrul unui sistem multipartidist“[15]. În Partidul Muncitoresc Socialist Ungar s-a constituit un „cerc al reformei“, care preconiza împărțirea puterii cu alte forțe politice. Una dintre aceste forțe era *Forumul Democratic Ungar*, înființat în septembrie 1988. La 7 iunie 1989 s-a constituit *Mișcarea pentru o Ungarie Democrată*, formată din circa 500 de intelectuali; la ședința de constituire, prezidată de profesorul universitar Gázso Ferenc, au luat parte și câțiva fruntași ai Partidului Muncitoresc Socialist Ungar (Poszgay Imre – membru în Biroul Politic, ministru de Stat, Szüros Mátyás – președintele Parlamentului, Horváth István – ministrul de Interne ș.a.).

După modelul polonez, s-a organizat și în Ungaria o *„masă rotundă“*. Prima reuniune s-a desfășurat în ziua de 13 iunie 1989, la care au participat reprezentanți ai Partidului Muncitoresc Socialist Ungar (în frunte cu Grósz Károly, secretar general) și ai 15 organizații politice, sindicale și civice (între aceștia și Orban Viktor, în delegația Uniunii Tinerilor Democrați). La ședința de deschidere erau prezenți 120 de ziariști, care au aflat că tratativele propriu-zise vor începe la 21 iunie 1989.

În Ungaria, reconsiderarea istoriei a jucat un rol extrem de important în acțiunea opoziției. Cu aprobarea tacită a oficialităților, s-a constituit *Comisia pentru adevărul istoric*, care a ajuns la concluzia că, în 1956, nu a avut loc o contrarevoluție, ci o acțiune curajoasă, patriotică, înăbușită în sânge de Armata Roșie. Comisia a propus reînhumarea fostului premier Nagy Imre* și a patru dintre colaboratorii săi apropiați, la 16 iunie, care a fost declarată zi de doliu național. La ceremonia desfășurată în acea zi au depus coroane de flori la catafalcul lui Nagy Imre, președintele Parlamentului, premierul Ungariei și alți demnitari. Au mai depus coroane de flori decanul corpului diplomatic (peruan), însoțit de ambasadorii S.U.A., Iugoslaviei și Argentinei. De asemenea, au depus coroane reprezentanți ai postului de radio *„Europa Liberă“*, delegați ai emigrației române din Franța, ai *„Solidarității“* din Polonia, *„Chartei ’77“* din Cehoslovacia, ai Partidului Comunist Italian ș.a.[16].

[15] *Ibidem*, p.62

[*] Imre Nagy a fost executat prin spânzurare la 16 iunie 1958

[16] *Ibidem*, p.109

Conducerea Ungariei a invitat la Budapesta reprezentanți ai exilului românesc pentru a participa la funeraliile victimelor represiunii din 1956. Cu acest prilej a fost adoptată *Declarația de la Budapesta* din 16 iunie 1989, care stipula că Transilvania era un „spațiu de complementaritate", în cadrul căruia dreptul la reprezentare politică autonomă trebuia garantat. Într-o formă oarecum alambicată, se acredita ideea că problemele Transilvaniei nu puteau fi rezolvate de statul român, iar acest teritoriu nu aparținea de drept României. De asemenea, în Ungaria se aflau între 10 000 și 50 000 de români care trecuseră clandestin granița. Ungaria s-a adresat Înaltului Comisariat O.N.U. pentru Refugiați, care a deschis un oficiu la Budapesta, cu misiunea de a acorda asistență românilor aflați în centrele de primire. Unii dintre ei erau pregătiți și trimiși cu însărcinări secrete în România; principalul obiectiv era acela de a radicaliza anumite grupuri din România, care să ceară reformarea sistemului politic[17].

În spiritul noii orientări, guvernul Ungariei a admis apariția unor ziare, posturi de radio și televiziune independente, înființarea la Budapesta a primului birou al postului de radio *„Europa Liberă"* într-o țară socialistă. Plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar, din 23 – 24 iunie 1989, a ales o conducere colectivă, formată din patru membrii: Nyers Reszö – președintele partidului, Károly Grósz – secretar general, Nemeth Miklós – prim-ministru și Poszgay Imre – ministru de Stat. S-a precizat că președintele partidului răspundea de relațiile internaționale ale acestuia, iar secretarul general se ocupa de problemele vieții interne de partid. A fost constituită „Comisie pentru învățămintele drumului nostru istoric" și pentru elaborarea declarației-program a Partidului Muncitoresc Socialist Ungar, condusă de Imre Poszgay.

Conducerea **Cehoslovaciei** s-a arătat reticentă la reforme. La 15 ianuarie 1989 a avut loc o manifestație la Praga, în memoria lui Jan Palach, studentul care, în urmă cu 20 de ani, își dăduse foc în semn de protest față de intervenția trupelor sovietice în Cehoslovacia. Din ordinul guvernului, manifestația a fost împrăștiată cu ajutorul armatei. Conducerea de partid și de stat continua să susțină că, prin intervenția Tratatului de la Varșovia în august 1968, a fost salvat socialismul, care se afla în mare pericol, ca urmare a politicii promovate de Aleksander

[17] Alexandru Radu Timofte, *Originile, mărirea, declinul și renașterea lumii informațiilor secrete*, București, Editura Academiei Naționale de Informații, 2004, p. 177

Dubcek şi echipa lui. Prima mare acţiune de masă din acest an a eşuat, dar acest fapt nu i-a descurajat pe cehi şi slovaci.

În **R.D.Germană** reformele lui Gorbaciov au fost primite cu ostilitate de Erich Honecker, liderul partidului şi statului din această ţară. Totuşi, R.D. Germană îşi datora existenţa Uniunii Sovietice, astfel că politica de independenţă promovată de Honecker avea prea puţin şanse de succes. În august 1961, sovieticii ridicaseră zidul Berlinului, care marca divizarea Europei, iar mulţi dintre cetăţenii est-germani, care au încercat să treacă în vest, au fost împuşcaţi. După 1985, politica de destindere promovată de Gorbaciov a vizat şi îmbunătăţirea relaţiilor cu R.F. Germania. La 12 iunie 1987 el a făcut o vizita la Bonn, unde a purtat discuţii amicale cu cancelarul Helmuth Kohl, apreciind că cele două ţări – URSS şi R.F. Germania – trebuie să joace „un rol cheie în ceea ce priveşte viitorul Europei“[18]. În timp ce Honecker a privit cu multă răceală vizita respectivă, cetăţenii est-germani apreciau că ea deschidea calea unificării celor două state şi a regăsirii lor într-un spaţiu comun.

O altă ţară socialistă, **Iugoslavia**, trăia o stare de tensiune, generată de voinţa unor republici (mai ales Slovenia şi Croaţia) de a se desprinde din cadrul Federaţiei. În martie 1989 au avut loc primele confruntări între separatiştii albanezi din Kossovo şi forţele de ordine ale guvernului de la Belgrad, ca urmare a arestării liderului albanez din această provincie autonomă. Acest fapt demonstra că spiritul de reconciliere fusese abandonat de regimul Miloşevici. Autonomia provinciilor Kosovo şi Vojvodina – prevăzută în Constituţia R.F.S. Iugoslave – a fost desfiinţată prin votul Adunării Naţionale a Serbiei din 28 martie 1989.

Toată propaganda făcută timp de cinci decenii despre egalitatea în drepturi între cetăţenii şi naţiunile care compuneau Republica Federativă Socialistă Iugoslavia era astfel spulberată. Discursul lui Slobodan Miloşevici, rostit pe câmpia din Kosovo la 28 iunie, cu prilejul marcării a 600 de ani de la celebra bătălie, a marcat decizia Belgradului de a recurge la forţă împotriva separatiştilor.

În **Albania** condusă de Ramiz Alia, reformele lui Gorbaciov nu erau cunoscute de populaţie, care era supusă unui baraj informaţional total.

La începutul anului 1989, în **România** opoziţia faţă de politica lui Ceauşescu, începea să fie tot mai activă, deoarece şi presiunile asupra populaţiei deveniseră de nesuportat. Violarea drepturilor omului la sca-

[18] Helmuth Kohl, *Am vrut unitatea Germaniei*, Iaşi, Editura Polirom, 1999, p. 46

ra întregii societăți: lipsurile alimentare, cartelarea produselor de primă necesitate, frigul din locuințe, întreruperea curentului electric, continuarea în ritm accelerat a demolărilor (în București, unde se construia Casa Poporului, a fost lichidat un întreg cartier), limitarea până aproape de anulare a dreptului de liberă circulație în alte state deveniseră acte cotidiene, care vizau aproape întreaga populație a României.

Formele pe care le îmbrăca opoziția erau diverse: tipărirea și difuzarea de fluturași cu lozinci împotriva regimului, acordarea de interviuri unor posturi de radio străine, trimiterea unor scrisori anonime către C.C. al P.C.R. și către Nicolae Ceaușescu personal etc. În martie 1989, posturile de radio *B.B.C., Vocea Americii* și *Europa Liberă* au difuzat scrisoarea a șase foști activiști de frunte ai P.C.R. adresată lui Nicolae Ceaușescu[19]. Aceștia îndepliniseră următoarele funcții: Gheorghe Apostol, prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, Constantin Pârvulescu – membru în Biroul Politic al C.C. al P.C.R., Alexandru Bârlădeanu – membru în Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R., vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, Corneliu Mănescu – membru al C.C. al P.C.R., ministru de Externe, Silviu Brucan – adjunct de șef de Secție la C.C. al P.C.R., ambasador, Grigore Răceanu – membru al C.C. al P.C.R.. Autorii scrisorii nu puneau sub semnul întrebării regimul socialist-totalitar, ci îi cereau lui Nicolae Ceaușescu unele ameliorări, în spiritul *perestroika*, promovată de Mihail Gorbaciov Scrisoarea începea cu următoarele cuvinte: „În momentul în care însăși ideea de socialism, pentru care noi am luptat, este discreditată de politica dumneavoastră și când țara noastră este izolată în Europa, noi ne-am hotărât să luăm poziție.“ Urmau apoi o seamă de acuze la adresa președintelui: „Comunitatea internațională vă reproșează nerespectarea *Actului final* de la Helsinki, pe care l-ați semnat. Cetățenii României vă reproșează nerespectarea Constituției, pe care ați jurat să o respectați“. Ei se refereau la: planul de sistematizare a satelor; decretul privind interzicerea pentru cetățenii români de a avea contacte cu străinii, care nu a fost votat de nici un for legislativ și nici nu a fost publicat; uriașele investiții pentru construirea centrului civic al Bucureștilor, fără existența unui

[19] Documentul a fost publicat după revoluție, în „România liberă“ din 9 ianuarie 1990; „Magazin istoric“, nr.1/1990, p. 23; Silviu Brucan, *De la capitalim la socialism și retur. O biografie între două revoluții,* București, Editura Nemira, 1998, pp. 196-198; Vezi și Ion Jianu, *Gheorghe Apostol și scrisoarea celor șase,* București, Editura Curtea Veche, 2008

buget public; Securitatea „creată pentru a apăra ordinea socialistă împotriva claselor exploatatoare, este acum dirijată împotriva muncitorilor“; prelungirea săptămânii de lucru inclusiv duminica; violarea corespondenței, interceptarea convorbirilor telefonice. „Pe scurt, Constituția a fost virtualmente suspendată și nu dispunem în momentul de față de un sistem legal“. Alte reproșuri priveau: planificarea economiei care nu funcționa; politica agrară aflată „în derută“; „politica de asimilare forțată“ a minorităților naționale, fapt ce ducea la emigrarea germanilor, ungurilor și evreilor. Autorii scrisorii se declarau îngrijorați de faptul că „poziția internațională a României și prestigiul ei scad cu repeziciune“.

Scrisoarea celor șase a avut un puternic ecou internațional și intern, fiind difuzată de zeci de ori de posturile de radio străine. Semnatarii ei au fost chemați la Securitate, anchetați și li s-a fixat domiciliu obligatoriu (unora în propria locuință, altora la marginea Bucureștilor). În anii ‘50, când Gheorghe Apostol, Constantin Pârvulescu și Silviu Brucan dețineau funcții de conducere în partid, inițiatorii unui asemenea document ar fi fost imediat taxați ca fiind „dușmani ai clasei muncitoare și ai poporului român“, arestați, poate chiar lichidați fizic.Vremurile însă se schimbaseră, astfel că Ceaușescu nu a putut reacționa într-o formă violentă.

În ziua de 13 martie 1989 a avut loc o ședință a Comitetului Politic Executiv[20] la care Nicolae Ceaușescu a adus la cunoștință acțiunea unor„derbedei politici, declasați și moral și politic”. El a afirmat că, în„primul rând este vorba de Brucan, exclus demult din partid și care este agent al serviciilor străine”. Elena Ceaușescu a susținut că Brucan era„recrutat de mult de americani”. Nicolae Ceaușescu a precizat că Brucan„s-a înhăitat cu Apostol, față de care am manifestat prea multă înțelegere. Aici vinovatul principal sunt eu, care am crezut că poate nu o să se îndrepte, dar poate o să-și vadă de treabă*. Până la urmă se vede

[20] Arhiva N.I.C, fond C.C. al P.C.R. Cancelarie, dos.15/1989, p.2-5

* Gheorghe Apostol, vechi ilegalist și colaborator apropiat al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, s-a considerat cel mai îndreptățit să îndeplinească funcția de prim-secretar al C.C. al P.M.R., după moartea acestuia, în martie 1965. El mai îndeplinise această funcție în 1954-1955, fusese președintele Confederației Generale a Muncii (sindicatelor), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Prin manevre de culise„baronii", Ion Gheorghe Maurer și Emil Bodnăraș, au impus alegerea lui Nicolae Ceaușescu în fruntea partidului. Noul lider al PCR a acționat pentru eliminarea lui Gheorghe Apostol din Biroul Politic și din Comitetul Central, iar în 1976 a fost trimis ambasador în America Latină (succesiv în Argentina, Uruguay și Brazilia) până în 1988, când a revenit în țară. La rândul său, Apostol s-a opus cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu, fiind inițiatorul „Scrisorii celor șase".

că nu merită nici un fel de încredere și îngăduință". Ceaușescu i-a mai citat pe Alexandru Bârlădeanu, Constantin Pârvulescu și Corneliu Mănescu, iar acțiunea lor a fost calificată ca fiind„identică cu o acțiune de trădare", drept pentru care„să vedem ce prevede Constituția, ce prevede legea, pentru că trădarea este trădare". Nicolae Ceaușescu a mai afirmat că„toți aceștia sunt o adunătură de declasați și politic și social și moral și te întrebi cum au putut aceștia ca, la un moment dat, să ocupe funcții". A apreciat că ei„au prins curaj după cele ce se întâmplă în Uniunea Sovietică", aluzie la politica de *glasnosti* și *perestroika* promovată de Gorbaciov. Secretarul general a încheiat ședința Comitetului Politic Executiv, precizând că, fiind o problemă de partid„nu trebuie să discutăm asupra ei".

După anchetele la care a fost supus, Gheorghe Apostol a adresat, la 31 mai 1989, o scrisoare către C.C. al P.C.R. și Consiliul de Stat al R.S România[21], în care afirma: „Este de datoria mea să arăt, cu toată sinceritatea, că îmi revine o mare răspundere în legătură cu scrisoarea trimisă în Occident de către Silviu Brucan și citită în luna martie 1989 la posturile de radio străine, întrucât eu am organizat și atras și pe alții în această acțiune". Făcându-și autocritica, Apostol aprecia că a fost „dominat de ambiții personale și interese egoiste", că regretă „profund tot ce am făcut și rog conducerea partidului și Consiliul de Stat să-mi acorde clemență". Declara că a adus „o grea rușine și asupra propriului trecut, renegând idealurile cărora le-am dedicat anii tinereții mele", că s-a lăsat „influențat de propaganda reacționară din exterior, abdicând în acest fel de la principiile și normele vieții și muncii comuniștilor. Acum îmi este rușine că la vârsta pe care o am nu mai pot ține fruntea sus în fața tovarășilor de luptă, a cetățenilor țării. În aceste clipe, fiindu-mi propriul judecător, mă angajez ca în tot restul vieții mele să dovedesc devotamentul desăvârșit partidului și țării", drept care solicita C.C al P.C.R. și Consiliului de Stat„posibilitatea de a mă reabilita moral și să demonstrez că pe viitor conduita mea nu va contraveni, sub nici o formă, intereselor partidului și țării". În consecință, asigura C.C. al P.C.R. că „mă dezic în totalitate de acțiunile întreprinse, iar pentru faptele mele cer scuze partidului, poporului român, conducerii partidului și statului. Totodată, rog ca, avându-se în vedere și vârsta înaintată ce o am, să mi se acorde clemență". După cum se observă, Gheorghe Apostol nu se referea la problemele concrete din„scrisoarea celor șase", a

[21] Arh N.I.C., fond C.C. al P.C.R. Cancelarie, dos. 56/1989, f. 94-96

evitat să menționeze numele lui Nicolae Ceaușescu, față de care să-și ceară scuze, sau pe care să-l asigure de devotamentul său.[22]

Scrisoarea a format obiectivul unei ședințe a Comitetului Politic Executiv din 18 august 1989[23], la care Nicolae Ceușescu a apreciat că Gheorghe Apostol„recunoaște activitatea sa de spionaj și acum cere clemență". În consecință, un grup de membri P.C.R. din ilegalitate a stat de vorba cu el, iar Constantin Nicolae și Ion Coman au alcătuit un raport. Secretarul general al C.C. al P.C.R. a ținut să menționeze că „trădarea este trădare" și nu se putea ca el să nu fie tras la răspundere, doar că nu trebuia„să ne grăbim", iar după 23 august „să informăm întregul partid". Evoluția evenimentelor internaționale a făcut ca autorii „Scrisorii celor șase" să nu mai fie aduși în fața justiției și pedepsiți, așa cum intenționase, la 13 martie, Nicolae Ceaușescu.

Tot în martie 1989, după ce *BBC* și *Europa Liberă* au transmis „Scrisoarea celor șase", Ion Iliescu a redactat și el o scrisoare-apel adresată membrilor Partidului Comunist Român și tuturor cetățenilor României, care începea cu următoarele cuvinte: „Țara noastră se află într-o profundă criză - politică, economică, socială și morală - ale cărei consecințe se repercutează asupra vieții tuturor straturilor populației, prin mizerie economică, degradare morală și corupție generalizată". În document se aprecia că „Înlăturarea regimului Ceaușescu, a clanului și a clicii de lachei care-l sprijină este principala îndatorire patriotică a tuturor conștiințelor lucide, a tuturor cetățenilor acestei țări și în primul rând a comuniștilor veritabili". Se cerea „constituirea unui larg front patriotic, popular pentru redresarea și reînnoirea socialistă a țării". Cetățenii erau îndemnați să acționeze pentru înlăturarea dictaturii, a lui Nicolae Ceaușescu și pentru România Liberă. Documentul era semnat *Comitetul Național de inițiativă a Frontului Patriotic Socialist.*[24]

Manuscrisul a fost înmânat lui Virgil Măgureanu, care urma să-l predea profesorului Ovidiu Trăsnea, de la Academia *Ștefan Gheorghiu,* care avea o relație la Ambasada SUA din București, prin intermediul căreia trebuia să ajungă în Occident și difuzat. O. Trăsnea a spus că nu era „mulțumit de text" și că va face el unul. Astfel, apelul lui Ion Iliescu nu

[22] Ioan Scurtu, *De la prim secretar al C.C. al P.C.R. la „derbedeu politic". Cazul Gheorghe Apostol*, în „Historia", august 2007

[23] Arh N.I.C., fond C.C. al P.C.R. Cancelarie, dos. 56/1989, f. 17-19

[24] Documentul se află în Arhiva IRRD, fond 1, dos. 108, f. 1-16; a fost publicat în „Caietele Revoluției", nr. 1/2009, pp.53-59, și în „Jurnalul Național" din 16 martie 2009.

a ajuns în străinătate și nu a fost difuzat.[25] „Organele“ au aflat despre acest document, iar Ion Iliescu a fost atenționat că ar putea avea neplăceri.

Problema drepturilor omului în România a început să preocupe tot mai mult guvernele occidentale. În februarie 1989, primul ministru al Franței a adresat ONU apelul de a analiza această problemă, pe care o considera de cea mai mare gravitate. La începutul lunii martie, Comisia ONU pentru Drepturile Omului a adoptat o rezoluție prin care se cerea trimiterea unui comisar ONU în România pentru a studia situația la fața locului.

Și în statele aparținând Tratatului de la Varșovia au început să se amplifice atitudinile critice la adresa României. Deosebit de active s-au dovedit a fi guvernul de la Budapesta, precum și emigrația maghiară din Europa și din SUA, care desfășurau o energică acțiune împotriva României, acuzând-o că promova o politică de asimilare forțată a minorităților naționale. La 27 februarie 1989, ministrul de Externe Gyula Horn, luând cuvântul în Comisia pentru Drepturile Omului de la Geneva, a condamnat politica guvernului român în problema minorităților și a drepturilor omului. Ungaria a elaborat împreună cu alte state, între care URSS și Bulgaria, o rezoluție prin care se cerea efectuarea unei anchete asupra respectării drepturilor omului în România[26].

În prima jumătate a anului 1989, Occidentul a început izolarea totală a regimului Ceaușescu. La 4 aprilie, R.F. Germania și-a rechemat ambasadorul de la București în semn de protest față de violarea drepturilor omului în România. În aceeași lună, la 20 aprilie Comunitatea Economică Europeană a suspendat consultările economice cu România, invocând același motiv. În lunile următoare Danemarca, Norvegia și Portugalia și-au închis Ambasadele de la București.

Acțiunile de opoziție se desfășurau atât pe plan intern, cât și internațional. În aprilie 1989, profesorul Dinu C. Giurescu (admis ca refugiat politic în S.U.A. cu un an în urmă), a lansat, la New York și Washington, lucrarea *The Razing of Romania's Past*. Această lucrare a fost solicitată profesorului român de două fundații americane, interesate de o prezentare științifică, documentată a situației monu-

[25] *De la regimul comunist la regimul Iliescu.* Virgil Măgureanu în dialog cu Alex Mihai Stoenescu, pp. 102-105

[26] Peter Siani-Davies, *Revoluția Română din Decembrie 1989,* Traducere Cristina Mac, București, Editura Humanitas, 2006, p.79 (Ediția în limba engleză a apărut în 1994).

mentelor istorice şi de artă din România. Cititorii de limbă engleză au putut afla despre politica P.C.R. vizând sistematizarea oraşelor şi satelor româneşti, cu date şi fapte concrete, din care rezulta că cele mai multe demolări s-au datorat politicii P.C.R. vizând distrugerea trecutului României, a habitatului tradiţional, pentru a face loc blocurilor de 8 – 10 etaje, unor construcţii faraonice, precum Casa Poporului etc. Demolarea unor monumente istorice şi de artă, între care biserica *Enei*, biserica *Sfânta Vineri,* mănăstirea *Văcăreşti,* afecta grav patrimoniul cultural al poporului român. În lucrare se menţiona că împotriva acestor demolări s-au pronunţat, la vremea respectivă, Dionisie M. Pippidi, Vasile Drăguţ, Radu Popa, Dinu C. Giurescu, Răzvan Theodorescu, Virgil Cândea, Andrei Pippidi, Aurelian Trişcu şi alţi intelectuali români, prin memorii adresate lui Nicolae Ceauşescu, articole în presa internă şi internaţională, materiale documentare transmise unor posturi de radio din străinătate[27].

O importantă acţiune împotriva regimului Ceauşescu a aparţinut profesorului Dumitru Mazilu, raportor al O.N.U. pentru drepturile omului. Raportul său[28] conţinea o amplă prezentare a numeroaselor încălcări ale drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti în diverse state, inclusiv în România. Dumitru Mazilu conchidea că în ţara sa nu erau respectate angajamentele asumate prin semnarea de către Nicolae Ceauşescu a *Actului final* de la Helsinki. Autorităţile române i-au interzis profesorului să se deplaseze la Geneva pentru a-şi susţine raportul şi l-au pus sub supraveghere la domiciliu. Raportul a ajuns totuşi în Occident în iulie 1989 şi a fost examinat de Subcomisia pentru Prevenirea Discriminării şi Protecţia Minorităţilor la 1 septembrie 1989, fiind apoi publicat ca document O.N.U., astfel că realităţile din România au devenit cunoscute de întreaga lume.[29]

La sfârşitul lunii martie 1989, România şi-a achitat întreaga datorie externă. Un cunoscut specialist în istoria economiei naţionale, Ion Alexandrescu, aprecia că lichidarea datoriei externe "a însemnat un efort economico-financiar care a depăşit 23 miliarde de dolari"[30]. În ziua de 18 aprilie, Marea Adunare Naţională a adoptat o hotărâre în

[27] Dinu C. Giurescu, *Distrugerea trecutului României,* pp. 64-69

[28] Arhiva I.R.R.D., fond 1, dos. 11. O parte a acestui raport, redactat în limba engleză, a fost publicat în revista "Clio 1989", nr. 1-2/2005, pp. 171-188.

[29] Vezi, pe larg, Gheorghe Onişoru, *Disidenţa românească în anul 1989. Cazul Dumitru Mazilu*, în "Clio 1989", nr. 1/2007

[30] Ion Alexandrescu, *Economia românească şi plata datoriei externe,* în "Caietele Revoluţiei", nr. 6/2007, p. 24.

care se aprecia că aceasta „reprezintă o mare victorie a poporului român, o realizare de o însemnătate excepțională, care asigură deplina independență economică și politică a națiunii noastre“[31]. Totodată, parlamentul a adoptat legea care prevedea: „Se interzice organelor de stat, unităților de stat, cooperatiste și obștești, precum și unităților bancare să contracteze credite în străinătate“[32]. Presa, radioul, televiziunea aduceau „cel mai fierbinte și înălțător omagiu“ lui Nicolae Ceaușescu, pentru politica sa „genială“, care a făcut ca, pentru prima dată în istorie, România să nu mai aibă datorii externe. Nu s-a menționat niciodată cuantumul acestei datorii, nici cum s-au utilizat sumele respective și nici sacrificiile poporului român, făcute timp de opt ani.

Realitatea dovedea că acest efort a însemnat scăderea catastrofală a nivelului de trai, foametea și frigul pentru imensa majoritate a populației României. Faptul că din 1981 aproape că nu s-au mai achiziționat utilaje și mașini moderne din import, și nici chiar piese de schimb pentru cele aflate în țară, făcea ca industria românească să fie tot mai mult depășită moral și fizic. România nu s-a putut angaja într-o retehnologizare a economiei, absolut necesară în acea etapă, când pe plan internațional se trecuse deja la informatizarea tuturor proceselor de producție. Astfel, departe de a fi fost un avantaj, achitarea datoriei externe a creat industriei românești un uriaș handicap, comparativ cu cea din majoritatea statelor europene. În plus, achitarea datoriei externe a afectat băncile și companiile internaționale interesate până atunci să aibă relații de afaceri cu România. S-a produs astfel o izolare, și pe plan economic, a țării, care a fost nevoită să se orienteze și mai pregnant spre Uniunea Sovietică pentru obținerea de petrol și gaze, precum și spre lumea a treia.

Românii au sperat că, după achitarea datoriei externe, calvarul îndurat urma să înceteze, că nemaifiind nevoie atât de presantă de valută, exportul nu va mai fi forțat ca până atunci, iar magazinele și piețele vor fi aprovizionate, lumina și căldura vor fi furnizate în cantități îndestulătoare. Dar Nicolae Ceaușescu a luat o nouă decizie, la fel de catastrofală, și anume ca România să devină creditor, adică să acorde împrumuturi altor state și să încaseze dobânzi[33]. Potrivit datelor statistice, la sfârșitul anului 1989, statul român avea disponibilități valutare de 1,8 miliarde dolari S.U.A., avea de încasat creanțe din credite acordate unor țări în curs de dezvoltare în sumă de 2,9 miliarde

[31] "Scânteia" din 18 aprilie 1989
[32] *Ibidem* din 19 aprile 1989
[33] Dumitru Popescu, *Am fost și cioplitor de himere.* p. 391

dolari S.U.A[34]. Dorind ca România să devină creditor, conducerea de partid, în frunte cu Nicolae Ceauşescu, a decis să continue politica de după 1982. În consecinţă, restricţiile pentru populaţie nu numai că nu au încetat, ci, din contră, au continuat şi chiar s-au agravat. Dacă până în martie 1989 cei mai mulţi români au acceptat cu resemnare politica de achitare a datoriei externe, noua teorie a lui Nicolae Ceauşescu i-a umplut de revoltă. La rândul său, regimul a devenit şi mai restrictiv. Cetăţenii ajunseseră în situaţia de a urmări posturile de televiziune din statele vecine (Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria, Republica Sovietică Socialistă Moldovenească), deoarece televiziunea naţională transmitea doar câte două-trei ore pe zi, din care o mare parte era consacrată activităţii lui Nicolae Ceauşescu.

Programele TVR erau puternic politizate. De exemplu, programul din ziua de 24 mai 1989 era următorul:

19^{00} - Telejurnal.
19^{25} - Tezele şi orientările formulate de tovarăşul Nicolae Ceauşescu- program de muncă şi acţiune revoluţionară.
19^{50} - Industria- programe prioritare.
20^{10} - Trăim decenii de împliniri măreţe.
20^{40} - Mândria de a fi cetăţean al Republicii Socialiste România.
20^{50} - Înaltă răspundere patriotică, revoluţionară a tineretului pentru viitorul patriei.
21^{15} - Din marea carte a Patriei.
21^{30} - Te căutăm iubită ţară.
21^{50} - Telejurnal.
22^{00} - Închiderea programului.

Foarte mulţi români ascultau posturile de radio *„Europa Liberă“* şi *„Vocea Americii“*, care desfăşurau o campanie extrem de virulentă împotriva regimului de la Bucureşti, iar românii erau îndemnaţi să se ridice la luptă, să urmeze exemplul polonezilor şi al ungurilor, care porniseră pe calea reformelor.

Foarte active au devenit serviciile de informaţii străine – atât cele occidentale, cât şi cele sovietice, maghiare, iugoslave –, care contribuiau, cu metodele lor specifice, la sporirea stării de tensiune din România şi cultivarea spiritului de revoltă împotriva lui Nicolae Ceauşescu. În rândul populaţiei, inclusiv a multor cadre de partid, de

[34] *Istoria economică a României,* vol. II, p. 379

miliție și de securitate, din armată se acumulase o puternică ură împotriva lui Nicolae Ceauşescu și a soției sale, considerată o „piază rea“ pentru România.

Unii sperau în dispariția lui Nicolae Ceauşescu pe cale naturală, știind că era bolnav de diabet, alții credeau că se va retrage în funcția onorifică de președinte al partidului (care se putea crea la apropiatul Congres al P.C.R.), lăsând locul fiului său Nicu Ceauşescu, receptat ca fiind ancorat în realitatea vieții cotidiene și un posibil reformator gorbaciovist. Exista și zvonul că Elena Ceauşescu preluase o bună parte din atribuțiile „Cabinetului 1“ și că era pe punctul să acceadă la conducerea partidului, fapt ce amplifica starea de îngrijorare a românilor.

Zvonurile și supozițiile au fost curmate de Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român, din 27 iunie 1989, care a hotărât ca Nicolae Ceauşescu să fie reales în funcția de secretar general al partidului.[35] Limbajul folosit în documentul adoptat atingea cote paroxistice: „Plenara C.C. al P.C.R., dând expresie celor mai alese sentimente de stimă și prețuire, de nețărmurită dragoste și profundă recunoştință ale comuniştilor, ale tuturor oamenilor muncii, în deplin consens cu voința unanimă a întregului popor, hotărăşte să fie supusă dezbaterii în adunările generale ale tuturor organizațiilor de bază din întreprinderi, instituții, unități agricole, în toate conferințele organizațiilor comunale, orășenești, municipale și județene ale P.C.R., în întregul nostru partid, propunerea ca la al XIV-lea Congres, în înalta funcție de secretar general al partidului să fie reales cel mai iubit și stimat fiu al națiunii noastre, strălucitul conducător de partid și de țară, tovarășul Nicolae Ceauşescu“[36].

Dincolo de propaganda oficială, care căuta să acrediteze ideea că întregul popor face „zid“ în jurul „conducătorului iubit“[37], situația din țară devenea tot mai tensionată.

---

[35] Ioan Scurtu, *Ședința Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din 27 iunie 1989: În funcția supremă, să fie ales, tovarășul Nicolae Ceaușescu,* în „Historia“, din iunie 2008

[36] *"Scânteia"* din 16 iunie 1989

[37] Ioan Scurtu, *Iunie-octombrie 1989. Campania propagandistică pentru realegerea lui Nicolae Ceaușescu*, în “Historia”, din august 2008

2. VARA SCHIMBĂRILOR DECISIVE

Cea de a doua jumătate a anului 1989 avea să aducă transformări fundamentale în Europa. În zilele de 7 — 8 iulie s-a desfăşurat, la Bucureşti, consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varşovia*. Pe lângă aspectele privind pacea, dezarmarea, securitatea au fost abordate problemele cu care se confruntau statele membre. În cuvântul său, Nicolae Ceauşescu şi-a exprimat îngrijorarea faţă de „tendinţele de a pune sub semnul întrebării valorile socialiste"; el a apelat la vechile slogane, din anii '50, potrivit cărora: „Cât timp există clase antagoniste, lupta de clasă rămâne o lege fundamentală a dezvoltării sociale", şi a cerut să nu se facă nici o concesie cercurilor capitaliste şi imperialiste. Pe de altă parte, Mihail Gorbaciov a pledat pentru *perestroika* şi pentru o reformă a Tratatului, în sensul sporirii valenţelor sale politice. Liderul sovietic a subliniat necesitatea „respectării independenţei partidelor frăţeşti" şi a excluderii forţei şi a ameninţării cu forţa în relaţiile dintre state[1].

La vremea respectivă, se afirma că Mihail Gorbaciov înlocuise „doctrina Brejnev" (a independenţei limitate a statelor socialiste), cu „doctrina Sinatra", după titlul cântecului *My way* (*Calea mea*), fredonat de cântăreţul american, care conţinea cuvintele: *Am făcut-o în felul meu*

---

* Constantin Olteanu, secretar al C.C. al P.C.R. pentru Relaţii Externe, avea să relateze că în întâmpinarea lui Gorbaciov, la aeroportul Otopeni, a venit numai Nicolae Ceauşescu, nu şi Elena Ceauşescu, deşi se ştia că liderul sovietic era însoţit de soţia sa, Raisa. Avionul a întârziat mult peste ora stabilită, fapt ce l-a iritat pe Ceauşescu. După primirea oficială, liderul sovietic a refuzat să urce în autoturismul pregătit de partea română şi s-a îndreptat spre automobilul sosit de la Moscova. La rândul său, Ceauşescu nu a acceptat să meargă cu maşina sovietică, afirmând că „mai are treabă în zonă" (General colonel (r.) dr. Constantin Olteanu, *Moscova, 4 decembrie 1989: Gorbaciov despre întâlnirea sa din Malta cu George Bush*, în „Orizont XXI. Revistă de istorie", nr. 8/2007, p.55)

[1] *"Scânteia"* din 8 iulie 1989

interpretate, din punct de vedere politic, ca dreptul statelor să-şi aleagă în mod liber drumul în politica internă[2].

Într-un anumit sens, rolurile s-au schimbat: liderul de la Kremlin pleda pentru independență şi neamestec în treburile interne, concepte promovate timp de două decenii şi jumătate de Nicolae Ceauşescu, în timp ce secretarul general al P.C.R. devenise adeptul apărării în comun a orânduirii socialiste, şi mai ales de a nu se îngădui abandonarea rolului conducător al comuniştilor în statele participante la Tratatul de la Varşovia. Diferențele de abordare între liderul de la Moscova şi cel de la Bucureşti deveniseră profunde. Aleksandr Iakovlev, care a asistat la mai multe discuții între cei doi, avea să scrie că acestea „erau penibile şi încordate. Ceauşescu vorbea una, Gorbaciov alta; nu găseau un limbaj comun. Ceauşescu rămânea ferm pe pozițiile lui şi critica dur: el ne reproşa că ne îndepărtăm de socialism, că scufundăm nava sovietică, că ne eschivăm de la sprijinul internaționalist etc“[3].

A doua zi după încheierea consfătuirii de la Bucureşti, preşedintele Bush îşi începea vizita în **Republica Populară Polonă** (9-11 iulie), unde a avut discuții atât cu şeful statului, generalul Jaruzelski, cât şi cu liderul opoziției Lech Walesa. Preşedintele american şi cel al *Solidarității* au depus flori la monumentul muncitorilor portuari, ridicat în memoria celor ucişi de organele de represiune. Cu acest prilej Bush a spus: „Salut pe Lech Walesa, salut *«Solidaritatea»*, salut Polonia. Recunoştința mea pentru ceea ce ați reuşit să faceți de la vizita mea anterioară: primele alegeri libere în Polonia postbelică. Polonia ocupă un loc decisiv în inimile americanilor şi în inima mea [...] America este cu voi. Aici, în Polonia, Statele Unite sprijină înțelegerea «Mesei Rotunde» şi aplaudă înțelepciunea, rezistența, răbdarea unuia dintre marii conducători ai Poloniei – Lech Walesa [...] Recunoaştem, de asemenea, că autoritățile poloneze au dat dovadă de înțelepciune, de abordare creatoare şi curaj, făcând paşi istorici“[4]. Astfel, preşedintele american îl elogia pe Walesa, dar îl cauționa şi pe Jaruzelski, care a dat dovadă de „înțelepciune“. Prin aceste cuvinte, Bush sugera o anumită evoluție politică, întemeiată pe principiul „Mesei Rotunde“.

În discursul rostit în Parlamentul de la Varşovia, preşedintele S.U.A. a făcut promisiuni concrete: va acționa în cadrul *Grupului celor 7 state*

[2] Ion Petcu, *Ceaușescu un fanatic al puterii. Biografie neretușată,* Bucureşti, Editura Românul, 1994, p. 312

[3] Aleksandr Iakovlev, *Ce vrem să facem…,* p 114

[4] *Principiul dominoului*...., p. 137

industrializate să acorde ajutor Poloniei; va cere guvernului S.U.A. să aloce 100 milioane de dolari pentru dezvoltarea agriculturii din sectorul particular polonez; va îndemna Banca Mondială să acorde 325 milioane de dolari pentru dezvoltarea agriculturii şi industriei alimentare poloneze; va cere Occidentului să reeşaloneze suma de 5 miliarde dolari din datoria publică poloneză; va cere Congresului S.U.A. să acorde 15 milioane dolari pentru conservarea bunurilor culturale din Cracovia şi pentru lucrări de protecţie din punct de vedere ecologic în zona Cracovia[5].

Aşa cum era de aşteptat, Congresul S.U.A. a acţionat în spiritul celor declarate de George Bush. De asemenea, a fost sporit sprijinul acordat de Occident opoziţiei politice din Polonia. În anul bugetar 1989, Congresul S.U.A. a aprobat alocarea sumei de 3 milioane dolari pentru asistenţa financiară a opoziţiei din Polonia[6]; *Solidaritatea* a primit sprijin de la sindicatele din R.F. Germania, Italia, Belgia şi S.U.A. Potrivit unor estimări, *Solidaritatea* a obţinut la Bruxelles, în prima jumătate a anului 1989, suma de 300 000 dolari[7]. La rândul său, postul de radio *Europa Liberă* plătea articolele publicate de emigraţia poloneză şi interviurile luate unor lideri ai *Solidarităţii* în echipamente de telecomunicaţie şi tipografice. Din S.U.A. erau trimise broşuri, ziare, reviste şi manifeste scrise în limba polonă. Organul de presă al *Solidarităţii* era tipărit cu ultima tehnologie laser, pe baza echipamentelor primite din Occident.

Sprijinul acordat opoziţiei nu urmărea înlăturarea generalului Jaruzelski. Se pare că exista o înţelegere între Gorbaciov şi Bush pentru menţinerea lui Jaruzelski la putere. Iniţial, acesta nu intenţiona să-şi depună din nou candidatura la Preşedenţia Poloniei, propunându-l pe generalul Czeslaw Kiszczak, ministrul de Interne. La Plenara C.C. al Partidului Muncitoresc Unit Polonez, din 30 iunie, Jaruzelski a spus: „ştiu bine că opinia publică mă asociază mai des cu starea de asediu şi mult mai rar cu linia reformelor“[8]. Încurajat de Bush şi Gorbaciov, precum şi de preşedintele francez Mitterand, Jaruzelski a acceptat să candideze. La 19 iulie, Adunarea Naţională (Seimul şi Senatul) s-a

[5] *Ibidem,* p. 131-132
[6] *Ibidem,* p. 82
[7] *Ibidem*
[8] *Ibidem,* p. 123

pronunțat prin vot secret: 270 voturi pentru, 233 împotrivă, 34 abțineri și 7 anulate.[9]

După alegerea sa în funcția de președinte al Poloniei, Jaruzelski a renunțat la funcția de prim-secretar al P.M.U.P. În locul său a fost ales Miecyzslaw Rakowski, la plenara C.C. al P.M.U.P. din 29 iulie 1989[10]. După lungi negocieri, la 19 august, Walesa i-a propus lui Jaruzelski să-l numească în funcția de prim-ministru pe Tadeusz Mazowiecki, intelectual catolic, consilier al mișcării *Solidaritatea*, redactor-șef al ziarului acesteia *(Trygodnik Solidarnosc)*[11]. Potrivit unor relatări, această decizie a fost precedată de un telefon dat de Gorbaciov liderului comunist Rakowski, prin care-și exprima disponibilitatea de a accepta un guvern condus de „*Solidaritatea"*, cu o minoritate comunistă[12].

Aflând despre această propunere, Nicolae Ceaușescu l-a convocat în aceeași seară pe ambasadorul sovietic în România, căruia i-a cerut să transmită la Kremlin îngrijorarea conducerii de la București în legătură cu evenimentele din Polonia, unde socialismul era în primejdie. Ceaușescu propunea o întrunire de urgență a conducătorilor partidelor comuniste din statele membre ale Tratatului de la Varșovia pentru a discuta situația creată.[13] În seara aceleiași zile, ambasadorii celorlalte state care făceau parte din Tratatul de la Varșovia au fost convocați la sediul C.C. al P.C.R. fiind primiți de Ion Stoian, secretarul Comitetului Central cu probleme internaționale și de Constantin Oancea – adjunctul ministrului Afacerilor Externe, înmânându-li-se textul unei declarații cu rugămintea de a fi transmisă secretarilor generali din țările respective. Ion Stoian a precizat că declarația exprima poziția conducerii P.C.R., a secretarului său general, Nicolae Ceaușescu.

În document se făcea o evaluare a evenimentelor din Polonia și se aprecia că socialismul se afla în pericol, că desemnarea în fruntea guvernului a lui Mazowiecki reprezenta o cedare în fața forțelor imperialiste, iar sindicatul *„Solidaritatea"* era denunțat pentru atitudinea sa anticomunistă și prooccidentală. În declarație se exprima îngrijorarea față de soarta socialismului în Polonia, față de obligațiile

[9] Ion Constantin, *Polonia în secolul totalitarismului. 1918-1989*. București. Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2007, p. 562

[10] *Ibidem*, p. 563

[11] Vezi, pe larg, B. Kaminski, *The Collapse of State Socialism. The Case of Poland,* Princeton, Princeton University Press, 1991

[12] *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud-Est (1918-2001),* vol. I. Coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Fundației Culturale Române, 2003, p. 261

[13] Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Ceaușescu și evenimentele din Polonia (1981-1989)*, în „Historia", ianuarie 2007

ei de stat aliat, membru al Tratatului de la Varşovia şi se sugera organizarea unei consfătuiri la care să se discute situaţia creată şi stabilirea de comun acord a unor măsuri care să împiedice lichidarea socialismului în această ţară. Nu se propunea luarea unor anumite măsuri, ele urmând a fi convenite de comun acord.

Reacţia la această scrisoare-declaraţie a fost dură. Astfel, în răspunsul conducerii Partidului Muncitoresc Unit Polonez, transmis la 21 august, se afirma: „Încercăm să înţelegem intenţiile tovarăşilor români, nu putem să acceptăm şi să recunoaştem motivaţia, nici aprecierile şi nici concluziile formulate în declaraţia conducerii Partidului Comunist Român [...] Respingem afirmaţiile tovarăşilor români că participarea în guvernul Republicii Populare Polone a reprezentanţilor «*Solidarităţii»*, serveşte «celor mai reacţionare cercuri imperialiste» şi că aceasta este «nu numai o problemă internă a Poloniei, ci se referă la toate ţările socialiste»“. P.M.U.P. aprecia că problema formării guvernului era o chestiune exclusiv internă a Poloniei şi menţiona că liderii de la Bucureşti au susţinut în permanenţă neamestecul în treburile interne ale altor state. În acest context se amintea de atitudinea României în 1968, când nu numai că nu a participat la invadarea Cehoslovaciei, dar a şi condamnat o asemenea acţiune. „Este inadmisibilă imputaţia făcută a priori unui guvern al unui stat suveran că ar sluji forţe străine“ se aprecia în răspunsul P.M.U.P. De asemenea, se considera ca „absolut nefondat reproşul că transformările care au loc în Polonia constituie o lovitură serioasă pentru Tratatul de la Varşovia“, precizându-se că Polonia „rămâne fidelă obligaţiilor sale de aliat în cadrul Tratatului de la Varşovia“. În acelaşi timp i se imputa lui Ceauşescu faptul că de-a lungul anilor el a susţinut că nu există un model unic de construire a socialismului, pentru ca acum să reproşeze P.M.U.P. că s-ar abate de la normele marxist-leniniste. „Dorim să subliniem că transformările care au avut loc în Polonia şi în alte ţări socialiste nu încalcă cu nimic interesele României, ci dimpotrivă, servesc întăririi socialismului în lume, revenirii la vitalitatea ideilor socialismului şi a forţei sale de atracţie“[14]. În perspectivă istorică, asemenea “sublinieri”, potrivit cărora se urmărea întărirea socialismului şi a forţei sale de atracţie, s-au dovedit a fi simple iluzii.

Un răspuns la fel de dur a venit din partea liderilor Partidului Muncitoresc Socialist Ungar, la 24 august, care începea astfel: „Conducerea P.M.S.U. a luat cunoştinţă cu consternare şi fără a fi de acord cu

[14] *Principiul dominoului*... pp. 165-167

conținutul mesajului P.C.R. și al tovarășului Nicolae Ceaușescu, prin care se urmărește o acțiune comună «folosind toate mijloacele în vederea împiedicării lichidării socialismului în Polonia»". În continuare se aprecia că practica de până atunci de construire a socialismului nu a putut da răspuns problemelor apărute, și că pentru rezolvarea acestora se impuneau făurirea unui socialism democratic, crearea unei economii de piață, pluralism politic și autoadministrare. „țările noastre își aleg în mod independent drumul și metodele cele mai potrivite pentru dezvoltarea lor", fapt ce nu exclude dezbaterile constructive și schimbul sincer de păreri „între parteneri suverani, independenți și egali în drepturi". De aceea, în cadrul relațiilor pe linie de partid și de stat „nu-și au locul datul de lecții, insinuările, calificările precum și adoptarea de hotărâri comune, obligatorii, care să joace un rol hotărâtor în viața politică internă din țările noastre. S-a terminat definitiv cu valabilitatea amestecului militar sau cu orice alte mijloace ale unei țări în problemele interne ale alteia". P.M.S.U. aprecia că situația din Polonia a rezultat în urma „unor alegeri libere și democratice", iar constituirea guvernului Mazoviecki se desfășura prin mijloace parlamentare și ca atare nu era nevoie de nici o intervenție din afară. P.M.S.U. ținea să amintească de poziția din ultimele decenii ale P.C.R. și conducerii României, care în mod sistematic a promovat principiile neamestecului în treburile interne și suveranității, de faptul că în 1968 s-a pronunțat împotriva intervenției în Cehoslovacia, iar acum, în 1989, și-a modificat radical atitudinea, „venind în totală contradicție" cu pozițiile anterioare[15]. Astfel, liderii Ungariei, care participaseră la invadarea Cehoslovaciei în 1968, îi dădeau lecții lui Nicolae Ceaușescu, cel care condamnase energic acea agresiune. Practic, Nicolae Ceaușescu era combătut cu propriile sale argumente, susținute încă de la venirea sa la conducerea P.C.R. în martie 1965.

În ziua de 21 august 1989, secretarul general al P.C.R. a convocat Comitetul Politic Executiv, pentru a-l informa despre demersul său și răspunsurile primite[16]. El s-a referit la propunerea pe care a făcut-o, pentru organizarea unei întâlniri a conducătorilor partidelor comuniste, care „ar constitui o puternică manifestare a unității țărilor noastre socialiste, afirmarea solidarității și a hotărârii lor de a întări solidaritatea". Nicolae Ceaușescu afirma că „orientarea polonezilor

[15] *Ibidem*, pp. 170-171

[16] *Stenograma ședinței Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din ziua de 21 august 1989,* publicată în "Clio 1989", nr. 1-2/2005, pp. 168-170

este în acord cu Uniunea Sovietică şi cred că se poate spune chiar mai mult, adică este chiar la sfaturile Uniunii Sovietice". De aceea, menţiona el, s-a adresat în primul rând sovieticilor, fiind convins că ei „pot să determine conducerea Partidului Muncitoresc Unit Polonez să ia poziţie mai fermă". Din această declaraţie se desprinde concluzia că Nicolae Ceauşescu, altădată campionul luptei împotriva amestecului Uniunii Sovietice în treburile altor state socialiste, adoptase o atitudine contrară, solicitând liderilor de la Kremlin să „determine" conducerea partidului comunist polonez să-şi modifice punctul de vedere adoptat în legătură cu guvernul Mazowiecki.

Demersul lui Ceauşescu a avut un caracter confidenţial, opinia publică din România nefiind informată nici în legătură cu scrisoarea-declaraţie a conducerii P.C.R. şi nici cu răspunsurile primite din partea celor cărora s-a adresat. Iniţiativa sa a rămas fără nici un rezultat practic, dar a contribuit la compromiterea secretarului general al P.C.R. în ochii liderilor reformatori din statele socialiste.[17]

Tadeusz Mazowiecki a fost numit oficial în funcţia de prim-ministru în ziua de 24 august. Pentru a risipi orice îndoială privind orientarea politicii externe a guvernului său, Mazowiecki a acordat un interviu ziarului sovietic *„Izvestia"*, apărut în aceeaşi zi, 24 august, în care dădea asigurări că Polonia îşi va îndeplini cu loialitate datoriile de aliat, de membru al Tratatului de la Varşovia, va promova o politică de colaborare cu Uniunea Sovietică. În aceeaşi zi de 24 august, premierul Tadeusz Mazoviecki a primit votul de încredere al parlamentului cu 378 voturi pentru, 4 contra şi 41 abţineri. Mihail Gorbaciov i-a trimis imediat lui Mazowiecki o telegramă de felicitare[18].

În vara anului 1989 evenimentele s-au precipitat şi în **Ungaria**. Această ţară fusese vizitată de preşedintele american George Bush în zilele de 11–12 iulie, care a declarat că reformele se bucurau de tot sprijinul său. În conferinţa ţinută la Institutul de Ştiinţe Economice „Karl Marx" din Budapesta, preşedintele Bush a spus: „Acum pentru Ungaria a început anotimpul libertăţii" şi a precizat: „Mă aflu aici pentru a vă oferi colaborarea S.U.A." El a făcut promisiuni similare cu cele expuse la Varşovia în urmă cu două zile: va face propunerea ca *Grupul celor 7* ţări industrializate să acorde „sprijin economic şi asistenţă tehnică" Ungariei; va solicita Congresului S.U.A. să aloce un

[17] Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Ceauşescu şi evenimentele din Polonia (1981-1989)*, în „Historia", ianuarie 2007

[18] Stelian Tănase, *Miracolul revoluţiei,* p.177

fond de 25 de milioane dolari pentru finanțarea acțiunilor „de înviorare a economiei ungare și încurajarea investițiilor americane în această țară"; va acorda, cu caracter permanent, clauza națiunii celei mai favorizate, după adoptarea de către Parlamentul Ungariei a legii privind dreptul la emigrare; va facilita accesul liber al produselor ungare pe piața S.U.A.; va garanta investițiile americane în Ungaria. De asemenea, a anunțat că organizația americană „Corpul Păcii" își va începe activitatea în Republica Populară Ungară pentru răspândirea cunoștințelor de limba engleză, va aloca fonduri speciale pentru finanțarea schimburilor de experți legislativi, oameni de afaceri, activiști sindicali, pentru acordarea de burse de studii în S.U.A. etc[19].

În timpul vizitei lui Bush a avut loc o manifestație la Budapesta în favoarea dezvoltării relațiilor între Ungaria și S.U.A.; între lozincile purtate de participanți (scrise în limbile engleză, franceză, italiană și spaniolă) era și una cu caracter iredentist: „Destinul Transilvaniei se află în mâna marilor Puteri". Președintele Bush a ținut să tempereze spiritele. El a declarat, ca și în Polonia, că avea o bună colaborare cu Gorbaciov și a insistat să nu se mai ceară retragerea trupelor sovietice din aceste țări. Totodată, a subliniat că S.U.A. se pronunță pentru menținerea s*tatu-quo*-ului teritorial în Europa. Prin aceste declarații el dădea asigurări Poloniei că va fi menținută granița pe Oder-Neise, iar pe de altă parte sugera cercurilor politice din Ungaria să nu mai lanseze lozinci revizioniste pe seama României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei. Ca urmare a acestor recomandări, liderii politici de la Varșovia și Budapesta au cerut ca în mass-media și la întrunirile politice din Polonia și Ungaria să nu se mai utilizeze lozinci revizioniste, antisovietice și să nu mai ceară retragerea imediată a Armatei Roșii de pe teritorile acestor state. Mai mult, în *Declarația-program* a Partidului Muncitoresc Socialist Ungar, publicată la 19 august 1989, se aprecia că Uniunea Sovietică era partenerul principal al Ungariei și considera că „elementul fundamental al politicii externe ungare va rămâne și în continuare U.R.S.S."[20].

La 19 august a fost dat publicității documentul elaborat de Comisia pentru învățămintele desprinse din drumul istoric al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar, în care se aprecia: partidul trebuia să renunțe la monopolul politic și să instituie un regim cu mai multe

[19] *Principiul dominoului...* p. 135
[20] *Ibidem,* p.159

partide; guvernul Nagy Imre a trasat în 1956 „direcțiile reformatoare care au ilustrat interesele naționale“; evenimentele din 1956 au fost apreciate ca o „răscoală populară, menită să înlăture stalinismul și să înnoiască socialismul“; epoca lui Kádár a adus o înviorare în ceea ce privește modernizarea vieții și a mecanismului social, precum și dezvoltarea rapidă a producției agricole; din 1972 a început un regres, care a demonstrat limitele modelului stalinist înnoit și al politicii kadariste. Conform acestui document, Conferința Națională a P.M.S.U. din mai 1989 a modificat radical conducerea partidului și a decis realizarea unor schimbări fundamentale; viitorul Congres al P.M.S.U., din octombrie 1989, trebuia să devină o „piatră de hotar“ în clarificarea principiilor fundamentale și a liniei politice de urmat.

Tot în ziua de 19 august a fost publicată *Declarația-program* a P.M.S.U., în care se aprecia: „Obiectivul principal al P.M.S.U. îl constituie trecerea pașnică și treptată la socialismul democratic“. Se aveau în vedere distribuirea echilibrată a puterii prin alegeri libere, înfăptuirea unor reforme mai adânci, inclusiv în privința proprietății și a trecerii la economia de piață. În politica externă, P.M.S.U. recunoștea rolul Uniunii Sovietice de „partener principal al Ungariei“; se preconiza desființarea simultană a N.A.T.O. și a Tratatului de la Varșovia încă în sec al XX-lea; P.M.S.U. proclama principiul inviolabilității frontierelor de stat; retragerea trupelor străine de pe teritoriul altor state, inclusiv a celor sovietice din Ungaria, urma să aibă loc în cadrul procesului dezarmării. Un paragraf special era rezervat drepturilor omului și ale minorităților, în acest cadru făcându-se referire expresă la Transilvania: „P.M.S.U. consideră drept o obligație a sa să-și ridice glasul în favoarea drepturilor omului, a egalității minorităților și pentru apărarea și realizarea totală a acestor drepturi, în Ungaria și în alte țări; el se pronunță, în cel mai ferm mod, împotriva lezării drepturilor naționalităților și a asimilării forțate a minorității și libertatea legăturilor cu «națiunea mamă»“. Evident, nu se făcea nici o referire la drepturile minorităților din Ungaria, care erau, cu adevărat, supuse unui intens proces de asimilare forțată. De la circa 150 000 de români declarați în 1920, în Ungaria mai existau, recunoscuți, mai puțin de 10 000. În perioada următoarea a avut loc o dezbatere publică a celor două documente, fapt ce a contribuit la activizarea societății civile și consolidarea unui pol al opoziției politice față de P.M.S.U.

Evoluțiile din Polonia și din Ungaria depășeau limitele stabilite de Gorbaciov pentru *perestroika*, iar situația din **Uniunea Sovietică** îi

provoca liderului de la Kremlin o reală îngrijorare. La 19 august, el declara că „*perestroika* este în primejdie", fiind atacată și de la dreapta și de la stânga: „Pe zi ce trece se exercită asupra societății apăsarea unei atmosfere de impas, de pesimism, de pierdere iremediabilă, de amenințare a haosului, sau a unei lovituri de stat". În opinia sa, ceea ce unea pe cei de stânga și pe cei de dreapta era „faptul că fac să crească tensiunea, seamănă teama și decepția față de *perestroika*". Gorbaciov se consola cu faptul că ideile adversarilor săi erau „lipsite de o fundamentare constructivă, reală. Propunerile lor nu țin seama, așa cum ar fi firesc, de situația concretă, iar dialectica le este străină"[21]. El era convins că *perestroika* se găsea abia „în stadiul inițial", iar roadele ei se vor culege în timp. În fapt, reformele lui Gorbaciov au avut efecte contrare celor preconizate de liderul sovietic. Economia nu numai că nu s-a redresat, dar a intrat într-o criză și mai profundă, nivelul de trai al cetățenilor sovietici s-a deteriorat dramatic, aparatul de partid și de stat acționa haotic. Vizitând Moscova și având discuții cu mai mulți activiști din domeniul ideologiei, Dumitru Popescu, membru în Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R., nota: "Autoritățile ideologice cu care am stat de vorbă (șefii Institutului de Cercetări Marxiste, Academia de Științe, învățământului politic pentru străini și altele) mi-au declarat fără ocolișuri că reforma este un fiasco. După ei, aceasta era dirijată confuz, haotic, de oameni necompetenți, un fel de urechiști, în frunte cu Gorbaciov."[22].

Liderul sovietic era pândit din umbră de Boris Eltîn, care aștepta momentul potrivit pentru a-i da lovitura de grație și a-l înlătura de la putere. Cea mai gravă problemă cu care se confrunta Gorbaciov era cea națională. La 23 august 1989, când se împlineau 50 de ani de la semnarea pactului Molotov-Ribbentrop, în țările Baltice s-a organizat un lanț uman de 560 km, participanții protestând împotriva anexării Estoniei, Lituaniei și Letoniei de către Uniunea Sovietică, în 1940. În acel moment, în sprijinul lui Gorbaciov a intervenit administrația americană, ca un factor moderator: președintele Bush a transmis semnale că nu încurajează modificările teritoriale în Europa; cu alte cuvinte, nu era dispus să accepte desprinderea de U.R.S.S. a țărilor Baltice. Era doar o problemă de tactică, deoarece așa cum remarca un colaborator al lui Francois Mitterand, „Imperiul sovietic rămânea, în

[21] Mihail Gorbaciov, *Memorii…,* pp. 231-239 (cap. VII - *Perestrioka în primejdie)*
[22] Dumitru Popescu, *Cronos autodevorându-se…, p. 318*

anii lui Bush, supraputere nucleară, sprijinul lui Castro şi al tuturor gherilelor din lume, inamicul care trebuia izolat, slăbit, distrus".[23]

Pactul Molotov-Ribbentrop a fost condamnat şi de Frontul Popular din RSS Moldovenească; în *Declarația* adoptată la 2 august se cerea guvernului sovietic să recunoască faptul că includerea Basarabiei şi nordului Bucovinei în URSS a fost o anexiune; totodată, se propunea reîntoarcerea la RSSM a teritoriilor incluse nelegitim în R.S.S. Ucraineană (fostele județe Ismail, Bolgrad, Cetatea Albă şi Hotin). La 27 august, s-a desfăşurat un uriaş miting, numit Marea Adunare Națională, organizat de Frontul Popular, sub lozinca„Limbă! Alfabet!" Într-o rezoluție adoptată de Marea Adunare Națională s-a cerut ca tricolorul (roşu-galben-albastru) să fie considerat Drapelul de Stat al Republicii. Aceste deziderate au fost susținute de noul preşedinte al Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, Mircea Snegur (ales la 29 iulie 1989), astfel că în ziua de 30 august a fost adoptată legea cu privire la funcționarea limbilor pe teritoriul RSSM, care prevedea: limba de stat este limba moldovenească, iar grafia - cea latină.

În **Cehoslovacia** a avut loc, la 21 august, o mare manifestație la Praga împotriva invaziei trupelor Tratatului de la Varşovia, în 1968; autoritățile au intervenit, operând numeroase arestări. Conducerea Partidului Comunist Cehoslovac se declara împotriva reformelor de tipul celor din Polonia şi Ungaria, rămânând reticentă față de *perestroika* lui Gorbaciov.

La „trena" reformelor se afla **Polonia**, prima țară socialistă care avea un prim-ministru necomunist. La 12 septembrie, parlamentul a votat lista cabinetului propus de Mazowiecki cu 402 voturi pentru şi 13 abțineri; era un guvern de coaliție, alcătuit din 11 miniştri ai Solidarității, 4 ai Partidului Muncitoresc Unit Polonez (comunist), 4 ai Partidului Țărănesc, 1 al Partidului Social-Democrat. Comuniştii dețineau ministerele Apărării, de Interne, al Transporturilor şi al Comerțului Exterior. Administrația americană l-a sfătuit pe Tadeusz Mazowiecki să facă declarații liniştitoare privind politica externă a Poloniei. Urmând această sugestie, în şedința Seimului din 17 septembrie 1989, Mazowiecki a precizat: „Deschiderea Poloniei față de întreaga lume nu înseamnă renunțarea la legăturile şi obligațiile asumate față de aliații Poloniei [...] Guvernul va respecta legăturile Poloniei, decurgând din

[23] Jacques Attali, *Francois Mitterand așa cum a fost*. Traducere Elena Dan. București, Editura Historia, 2008, p. 269.

pacte internaționale și își va îndeplini obligațiile care rezultă din acestea. Guvernul va dezvolta relații de alianță cu U.R.S.S. în spiritul principiilor egalității în drepturi și al respectului suveranității"[24]. Aceleași sfaturi au fost date de Administrația de la Washington și Ungariei. Cu prilejul vizitei în S.U.A., la mijlocul lunii septembrie 1989, Mátyás Szüros, președintele Parlamentului de la Budapesta, a declarat că Ungaria ar dori o „schimbare istorică" în politica sa externă, "trecând de la calitatea de membru al Tratatului de la Varșovia la cea de neutralitate cu garanții internaționale". Președintele Bush a cerut parlamentarilor unguri „să nu se grăbească prea tare, pentru a nu pune în pericol aranjamentele existente de o lungă perioadă în Europa Răsăriteană"[25]. Liderii maghiari i-au urmat sfatul.

Având în vedere dificultățile cu care se confrunta Gorbaciov, serviciile secrete americane au început să ia în calcul o posibilă alternativă prin impunerea în prim-planul vieții politice din Uniunea Sovietică a lui Boris Elțîn, fost membru în Prezidiul C.C. al PCUS, dar care intrase în conflict cu liderul de la Kremlin. Elțîn a efectuat în septembrie 1989 o vizită în S.U.A., exprimând-și dorința de a prezenta președintelui Bush și altor oficialități americane părerile sale privind „modul în care S.U.A. ar putea înfăptui programul de restructurare din U.R.S.S." Președintele Bush a evitat să-l primească pe rivalul lui Gorbaciov, dar în ziua de 12 septembrie a venit în sala în care acesta discuta cu șeful Consiliului Securității Naționale pentru a-l saluta. Elțîn a afirmat că Uniunea Sovietică era confruntată cu „o criză economică, o criză politică și o criză socială și în general, o criză a întregii societăți", care ar putea împinge țara spre prăpastie. Dacă politica lui Gorbaciov nu va da rezultate într-un interval de șase luni până la un an, ar putea izbucni o revoluție venită de jos, iar o astfel de alternativă va avea efecte negative și asupra S.U.A.[26] Declarațiile lui Elțîn au fost un balon de încercare, permițând lui Lawrence Eagleburger, adjunctul secretarului de Stat al S.U.A., să declare la 18 septembrie că „nu este sarcina politicii externe americane și nici a parlamentarilor occidentali de a asigura succesul reformelor întreprinse de Gorbaciov" și că sarcina principală era „de a promova interesele Occidentului, indiferent dacă

[24] *Principiul dominoului, p. 198*
[25] *Ibidem,* p. 202
[26] *Ibidem,* p. 201

Gorbaciov ar reuşi sau va eşua“[27]. Cu alte cuvinte, SUA luau în calcul şi varianta eliminării lui Gorbaciov.

Deocamdată, Administraţia de la Washington îşi exprima public sprijinul pentru politica lui Gorbaciov. În timp ce Elţîn îşi continua periplul american, ministrul sovietic de Externe, Eduard Şevardnadze, a făcut o vizita în S.U.A., fiind primit în ziua de 21 septembrie de preşedintele Bush, cu care a avut o discuţie de două ore (dublu decât fusese programat). Cu acest prilej, s-a căzut de acord asupra unei întâlniri la nivel înalt sovieto-americane, la care cei doi lideri să se concentreze asupra „schimbărilor rapide“ care aveau loc în „blocul răsăritean şi a evoluţiei spre democratizare în lume, în general“[28]. Eduard Şevardnadze, în discuţia cu omologul său, James Baker, avută a doua zi, a propus să se treacă „de la fosta confruntare la cooperare şi acţiuni comune“[29], idee împărtăşită de secretarul de Stat.

În toamna anului 1989, S.U.A. erau interesate ca reformele lui Gorbaciov să reuşească. O afirma deschis, la 16 octombrie, secretarul de Stat: „Mihail Gorbaciov este angajat în reforme profunde, care vor face foarte dificilă o eventuală abandonare a iniţiativelor sale, indiferent de persoana care-l va înlocui“. James Baker a declarat că Administraţia S.U.A. „crede în sinceritatea lui M. Gorbaciov că este animat de dorinţa unor reforme de gen occidental şi nu încearcă doar să câştige timp pentru lupta sa cu capitalismul american“[30]. În mod cert, Gorbaciov se bucura de un constant sprijin extern – în special din partea S.U.A. – în timp ce situaţia sa în U.R.S.S. devenea tot mai precară.

Problema cea mai nevralgică se dovedea a fi cea naţională. Plenara C.C. al PCUS din 19-20 septembrie a respins dreptul popoarelor la autodeterminare până la separarea de statul sovietic. În opinia lui Gorbaciov, *perestroika* asigura autoadministrarea, prin care se păstra specificul naţional, dreptul fiecărui popor de a folosi avantajele suveranităţii, de a soluţiona în mod independent problemele dezvoltării sale economice, politice şi culturale. El s-a pronunţat pentru dreptul tuturor republicilor de a oficializa limba naţiunii majoritare, cu menţinerea limbii ruse ca limbă de comunicare interetnică, aceasta având statutul de limbă oficială, pentru apărarea integrităţii teritoriale a URSS.

[27] *Ibidem,* p. 194
[28] *Ibidem,* p. 203
[29] Eduard Şevardnadze, *Memorii...,* p. 129
[30] *Principiul dominoului...* p. 228

În **Iugoslavia,** tendințele spre secesiune ale republicilor, care făceau parte din Federație, au devenit tot mai clare. În conducerea Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia s-au dezvoltat curente reformiste, care vizau mai ales viitorul acestui stat. Se contura perspectiva unei sciziuni pe criterii naționale, comuniștii din Slovenia, Croația, Kossovo, Bosnia și Herțegovina fiind preocupați de găsirea unei platforme comune cu organizațiile de opoziție constituite în aceste republici. La 27 septembrie 1989, Parlamentul Sloveniei a modificat Constituția Republicii, înlăturând articolul privind rolul conducător al Uniunii Comuniștilor și prevăzând dreptul la secesiune al acestei Republici.

3. Căderea zidului Berlinului

În toamna anului 1989 în centrul atenției s-a aflat **Republica Democrată Germană**. Un număr mare de cetățeni est-germani s-au refugiat în Ungaria, cerând să li se permită să plece în R.F. Germania. Încă de la 24 august, primul-ministru al Ungariei, Németh Miklós, i-a informat pe cancelarul vest-german Helmut Kohl și pe cancelarul austriac Franz Vranitzky că a decis să deschidă granița dintre Ungaria și Austria. Oficialitățile de la Berlin au protestat împotriva atitudinii Budapestei, afirmând că, potrivit articolului 8 al Convenției semnate de cele două țări în 1968, partea est-germană consemna în foile de călătorie, care țineau loc de pașaport, țările în care urma să se deplaseze turistul respectiv. Guvernul Ungariei a cerut punctul de vedere al Moscovei, care nu a formulat nici o obiecție față de denunțarea unilaterală a articolului menționat. În seara zilei de 10 septembrie, guvernul de la Budapesta a făcut cunoscut că, începând cu ora 24, cetățenii est-germani aflați pe teritoriul Ungariei puteau pleca în orice direcție doreau. Guvernul vest-german, care finanțase autoritățile ungare pentru întreținerea est-germanilor refugiați în Ungaria, a transmis imediat mulțumirile sale pentru această decizie, iar la începutul lunii octombrie a anunțat că se va acorda Ungariei un credit în valoare de un miliard de mărci. Occidentul știa să-i răsplătească pe cei care făceau gesturi curajoase, iar stimulentele materiale aveau un rol important pentru autoritățile unei țări aflate în criză.

Opoziția din R.D. Germană a început să se organizeze în *Noul Forum*, dar Ministerul de Interne a interzis activitatea acestuia.Totuși, numărul aderenților *Noului Forum* a crescut, ajungând la începutul

lunii octombrie la câteva mii. Una dintre cererile opoziției era aceea de a nu se mai prezenta o viziune triumfalistă asupra socialismului, în perspectiva festivităților organizate cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la înființarea R.D. Germane. O primă manifestație de stradă de mari proporții a avut loc la Leipzig în ziua de 25 septembrie. Forțele de ordine au intervenit, operând numeroase arestări. Reacția nu a întârziat: începând cu 2 octombrie în principalele orașe din R.D. Germană s-au organizat manifestații în favoarea respectării drepturilor omului și pentru democrație.

Migrația est-germanilor a antrenat schimbări și în **Republica Socialistă Cehoslovacă**. Mulți est-germani au decis să aleagă o cale mai directă pentru a ajunge în R.F. Germania, folosind teritoriul Cehoslovaciei. Neavând aprobarea autorităților cehoslovace pentru libera trecere a graniței, aceștia s-au stabilit în curtea Ambasadei R.F. Germania din Praga, care în câteva zile a devenit neîncăpătoare. Pe acest fond, în ziua de 26 septembrie s-a desfășurat o consfătuire la Ministerul Federal al Afacerilor Externe al Cehoslovaciei la care au fost invitați șefii misiunilor diplomatice acreditate la Praga, unde li s-a prezentat expunerea „Problemele actuale ale restructurării economice în Cehoslovacia"; ideile de bază erau: restructurarea mecanismului economic, adâncirea democratizării societății cehoslovace; elaborarea unei noi Constituții care să țină seama de declarația universală a drepturilor omului. În același timp, s-a accentuat asupra faptului că „și în viitor se are în vedere menținerea și chiar creșterea rolului conducător al Partidului Comunist în societatea cehoslovacă"[1].

Oficialitățile din Cehoslovacia începeau să accepte *perestroika,* în condițiile în care erau supuse unei puternice presiuni din partea miilor de est-germani care cereau să li se acorde dreptul de a trece în R.F. Germania. În seara zilei de 3 octombrie se refugiaseră în sediul Ambasadei R.F. Germane din Praga peste 4 000 de est-germani, iar circa 1 500 se aflau în fața Ambasadei. În urma unei convorbiri telefonice cu Helmut Kohl, președintele guvernului cehoslovac, Ladislav Adamec a decis ca aceștia să poată pleca fără viză în R.F. Germania[2]. Entuziasmul est-germanilor care plecau din „iadul comunist" în „raiul libertății" i-a molipsit pe cehi și pe slovaci.

[1] *Principiul dominoului....* p. 207
[2] *Ibidem,* p. 221

În **Ungaria** a avut loc, în zilele de 6-9 octombrie, Congresul extraordinar al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar. În cuvântul său, Reszö Nyers a apreciat că „odată cu schimbările care au loc în cadrul societății ungare, se încheie şi rolul istoric al P.M.S.U. Acum avem nevoie de un partid nou, dar care să nu continue politica P.M.S.U.“; acest partid „nu putea fi comunist, întrucât acesta, față de perioada anterioară, trebuie să reprezinte interesele celor ce muncesc pe o arie mai largă şi nu poate fi nici social-democrat, deoarece activitatea acestuia trebuie să fie mai cuprinzătoare decât înțelesul clasic. Noul partid, de stânga, trebuie să se angreneze mai puternic în realizarea reformelor în toate domeniile“[3]. Prin decizia adoptată, partidul comunist înceta să mai existe în Ungaria, nu numai ca structură de guvernământ, dar şi ca organizație marxist-leninistă[4]. Congresul a decis, la 7 octombrie, înființarea Partidului Socialist Ungar, care urma să se organizeze de jos în sus, până la 31 octombrie, iar până la 10 noiembrie să fie alese organele de conducere şi să se înmâneze membrilor carnetele de partid. În funcția de preşedinte al Partidului Socialist Ungar a fost ales Reszö Nyers.

Deşi situația din țara sa era extrem de tensionată, Erich Honecker a ținut să organizeze sărbătorirea a 40 de ani de la înființarea **R.D. Germane** (7 octombrie); au fost invitați toți liderii țărilor membre ale Tratatului de la Varşovia, inclusiv Nicolae Ceauşescu. De-a lungul anilor, între liderul de la Berlin şi cel de la Bucureşti au existat numeroase momente de tensiune, având la bază atitudinea față de Uniunea Sovietică. Honecker era principalul susținător al directivelor Kremlinului şi critica politica de independență a conducerii de la București. După venirea lui Gorbaciov la putere, Ceauşescu şi Honecker s-au situat pe o poziție similară, de rezistență față de *perestroika* şi *glasnosti*, militând pentru respectarea întocmai a învățăturii marxist-leniniste, pentru puritatea ideologiei comuniste.

Vedeta reuniunii de la Berlin a fost Mihail Segheevici Gorbaciov, primit cu mare speranță de est-germani. În momentul când acesta a depus coroana de flori la Monumentul Eroilor Sovietici, din mulțime s-a scandat: „Ajută-ne, Gorbaciov!“. În cuvântul său la adunarea festivă, Erich Honecker s-a menținut pe linia socialismului „ortodox“, nelăsând

[3] *Ibidem,* p. 215-216

[4] Vezi, pe larg, A. Horváth, A. Szákolczai, *The Dissolution of Communist Power. The Case of Hungary,* London & New York, 1992

să se întrevadă nici o dorință de reformare a societății est-germane. Replica lui Gorbaciov a devenit memorabilă: „Cel care reacționează cu întârziere este pedepsit de viață“[5]. Dar nici Honecker nu s-a lăsat mai prejos; potrivit unor relatări el ar fi spus: „U.R.S.S.-ul este o țară mare și de aceea *perestroika* va avea nevoie de zece ani să o distrugă. R.D.G.-ul este mic și nu vor fi necesare mai mult de zece zile. Iată de ce spun nu“[6]. Atât pronosticul lui Gorbaciov, cât și cel al lui Honecker s-au adeverit, chiar dacă nu în ritmul menționat de liderul est-german.

Festivitățile oficiale au fost perturbate de o demonstrație a câtorva mii de est-germani, care au încercat să se apropie de Palatul Republicii, unde tocmai se desfășura recepția oferită în cinstea delegațiilor străine. Manifestanții purtau lozinci prin care cereau libertate, reforme, democrație, legalizarea organizației *Noul Forum* ș.a. Ei scandau numele lui Gorbaciov, iar pe una din lozinci era scris: „A învăța de la Uniunea Sovietică înseamnă a învăța să învingi“. Poliția a intervenit, operând mai multe arestări, după care a blocat intrările în centrul orașului.

Manifestațiile au continuat până noaptea târziu și s-au reluat a doua zi, în zona periferică a Berlinului, precum și în orașele Leipzig, Dresda, Potsdam, Jena ș.a. Agenția oficială de știri (*A.D.N.*) a transmis că, în seara zilei de 7 octombrie, „huliganii, în cârdășie cu mijloacele de informare occidentale, au încercat să perturbe serbările populare ocazionate de aniversarea R.D.G“[7]. În timp ce mass-media guvernamentală elogia realizările regimului socialist în cei 40 de ani de la înființarea R.D.G., pe adresa Partidului Socialist Unit din Germania erau trimise sute de scrisori prin care se cerea o politică de reforme, în spiritul *perestroika*.

Manifestațiile populare au continuat în zilele următoare pe întreg cuprinsul țării. În unele localități, oficialitățile au intrat în dialog cu manifestanții. Între lozincile lansate s-a aflat și cea privind unificarea Germaniei. La 11 octombrie, cancelarul Helmut Kohl îi comunica telefonic lui Gorbaciov: „Republica Federală nu este interesată în nici un caz de existența unui haos în R.D.G. Noi sperăm ca evoluțiile de acolo să nu scape de sub control, ca sentimentele să nu debordeze. Interesul nostru este mai degrabă ca R.D.G. să se alăture cursului sovietic de reforme și restructurări și ca oamenii să rămână acolo“[8].

[5] Aleksandr Iakovlev, *Ce vrem să facem*…, p. 108
[6] Françoise Thom, *Sfârșitul comunismului,* Iași, Editura Polirom, 1996, p. 66
[7] *Principiul dominoului…,* p. 219

Deocamdată ideea unificării celor două state nu era promovată în mod deschis, dar ea plutea în aer.

Intervenția forțelor de ordine est-germane împotriva manifestanților a determinat reacția Washingtonului. La 12 octombrie purtătorul de cuvânt al Casei Albe declara că „americanii urmăresc evoluțiile din Republica Democrată Germană cu interes și preocupare, iar S.U.A. speră că guvernul est-german poate găsi voința de a răspunde, în mod uman și pozitiv, la dorința covârșitoare de schimbare". În același timp, el a precizat că „S.U.A. deploră represiunea oriunde aceasta are loc și îi admiră pe cei care urmăresc libertăți democratice într-un fel sau altul. Rămâne de văzut cu exactitate ce se întâmplă în plan intern în R.D.G., dar S.U.A. îi susțin întotdeauna pe cei care luptă pentru mai multă libertate[9].

În zilele de 11-12 octombrie s-a desfășurat Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist **Cehoslovac**. Miloš Jakes a prezentat un raport în care susținea că politica de restructurare și democratizare devenea tot mai mult o problemă practică a celor mai largi pături ale societății. Secretarul general aprecia că „politica Partidului Comunist Cehoslovac se bucură de sprijinul poporului" și a criticat acțiunea grupărilor din opoziție care, „cu sprijinul anumitor cercuri politice și mijloace de informare din Occident", încearcă să profite de procesul de restructurare și democratizare, precum și de anumite greutăți și lipsuri, având ca obiectiv „destabilizarea socialismului, slăbirea rolului partidului și discreditarea acestuia". Jakes constata că, în ultimul timp, acele cercuri primeau sprijin, nu numai din Occident, ci și „din partea diferitelor forțe legale și de opoziție din unele țări socialiste, îndeosebi R.P. Polonă și R.P. Ungară. O anumită influență au și acțiunile diferitelor grupări din U.R.S.S." El cerea ca Partidul Comunist Cehoslovac să întrețină un dialog permanent cu cetățenii pentru a „demasca, totodată caracterul dușmănos al acțiunilor grupărilor de opoziție". Secretarul general constata că „R.D.G. a devenit ținta unei campanii grosolane din partea R.F.G. și a altor state", pe care o aprecia ca fiind extrem de periculoasă, drept care își declara „deplinul sprijin față de poziția acesteia". Se exprima, totodată, dezacordul față de hotărârea conducerilor de partid din Polonia și Ungaria, care condamnaseră intervenția din august 1968 în Cehoslovacia. În raport se mai afirma: „Conducerea P.C.C.

[8] Helmut Kohl, *Am vrut unificarea Germaniei,* Iași, Institutul European, 1999, p. 86
[9] *Principiul dominoului..*„ p. 224

sprijină măsurile care duc la întărirea şi dezvoltarea socialismului în aceste ţări. Totodată, nu este indiferentă faţă de stările de lucruri care în ţările prietene sunt îndreptate spre distrugerea orânduirii socialiste. Urmărim cu atenţie aceste realităţi şi tragem din ele învăţăminte. Fără restructurare nu este posibilă dezvoltarea în continuare a societăţii socialiste, însă aceasta nu înseamnă, în nici un caz, că vom ceda poziţiile în favoarea forţelor antisocialiste şi vom permite ca partidul să piardă influenţa asupra evoluţiei evenimentelor"[10]. Limbajul folosit era aproape identic cu cel al liderului politic român Nicolae Ceauşescu.

Principiul dominoului funcţiona cu tot mai multă eficienţă. Din Cehoslovacia, atenţia s-a mutat în **R.D. Germană** unde, la Plenara C.C. al P.S.U.G., din 18 octombrie, Erich Honecker şi-a anunţat demisia din funcţia de secretar general, „din motive de sănătate". În locul său a fost ales Egon Krenz, un cunoscut adept al gorbaciovismului. Noul lider afirma că partidul comunist trebuia să-şi menţină rolul conducător, deoarece „socialismul este singura alternativă manifestă faţă de capitalism"[11]. În noua sa calitate, Egon Krenz a asigurat o mai mare libertate pentru mass-media, a iniţiat un dialog cu cercurile opoziţiei, a avut o întâlnire cu Werner Leich, conducătorul Bisericii Evanghelice din R.D. Germană. Totuşi, politica sa era considerată insuficientă, drept care au continuat manifestaţiile pe întreg cuprinsul ţării.

Un nou impuls a venit din **Ungaria**. La 20 octombrie, Parlamentul a decis modificarea Constituţiei în punctele ei esenţiale: denumirea statului devenea Republica Ungaria, renunţându-se la cea de „Republică Populară", care semnifica statul socialist; nici un partid nu putea să îndrume şi să conducă un organism de stat, numai alegerile libere stabilind structurile de conducere. Totodată, s-a introdus conceptul de „economie de piaţă", în care proprietatea colectivă coexista, în condiţii de egalitate, cu cea particulară. De asemenea, Parlamentul a adoptat legea privind partidele politice, pluripartidismul devenind o realitate pe deplin recunoscută.

În **Bulgaria,** ideile lui Gorbaciov câştigau teren. *Clubul pentru sprijinirea Glasnosti-ului şi Perestroikăi*, aflat sub conducerea lui Jeliu Jelev, promova linia reformei. Disputele au început să se manifeste şi la vârful Partidului Comunist. Cu prilejul întrunirii reprezentanţilor

[10] *Ibidem,* pp. 231-235
[11] *Ibidem,* p. 244

statelor participante la Tratatul de la Varşovia, desfăşurată în iulie la Bucureşti, ministrul bulgar de Externe Petar Mladenov a avut o discuție cu Gorbaciov, care i-a spus: „Simpatizăm cu voi şreformiştiiţ, dar asta este treaba voastră“[12]. Dincolo de formula diplomatică utilizată de liderul de la Kremlin este cert că ministrul Mladenov a primit „undă verde“ pentru acțiunea care viza debarcarea lui Jivkov.

După câteva luni de manevre, timp în care a câştigat susținători, la 24 octombrie, Mladenov a adresat o scrisoare Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar în care critica politica promovată de Todor Jivkov. Gestul său a fost urmat de Stanko Todorov, preşedintele Adunării Naționale, de alți fruntaşi politici şi oameni de cultură. În fața acestei ofensive, Todor Jivkov a solicitat lui Mihail Gorbaciov o întâlnire pentru „consultări“, dar liderul de la Kremlin a refuzat, sub motiv că „problemele bulgare trebuie rezolvate de comuniştii bulgari“. Gorbaciov avea să explice motivația reală a refuzului său: „Am înțeles de la bun început că ceruse să vină pentru ca apoi, aşa cum a fost adesea cazul în trecut, să pretindă că Moscova şi Gorbaciov îl susțin“[13] Aşadar, vechea tactică a lui Jivkov nu a mai avut succes, iar scaunul său trosnea din toate încheieturile.

De la sfârşitul lunii octombrie pe agenda diplomației europene şi chiar mondiale a apărut problema **unificării celor două state germane**. În cadrul convorbirii telefonice Krenz-Kohl din 31 octombrie s-a convenit să nu mai fie încurajată emigrarea est-germanilor spre R.F.G. Prin înlăturarea lui Honecker de la conducerea P.S.U.G. obiectivul principal fusese atins: noii lideri de la Berlin se declarau în favoarea reformelor şi manifestau o deschidere reală pentru dialogul intergerman. Deoarece perspectiva unificării Germaniei a provocat îngrijorare în Polonia, Egon Krenz a făcut o vizită la Varşovia (1-2 noiembrie), urmat de Helmut Kohl (11 noiembrie), ambii lideri germani dând asigurări conducerii poloneze că recunosc granița Oder-Neisse.

Manifestațiile din **R.D. Germană** au continuat. În ziua de 4 noiembrie, la Berlin, au participat circa 300 000 de persoane, la care au luat cuvântul reprezentanți ai grupărilor politice independente, oameni de cultură, ziariști, studenți, dar şi fruntaşi ai P.S.U.G., precum primul-secretar al Comitetului de partid din Capitală. Mitingul, care a durat trei

[12] J. Levesque, *1989. La fin d'un empire. L'U.R.S.S. et la libération de l'Europe de l'Est,* Paris, 1995, p. 219

[13] Mihail Gorbaciov, *Memorii…,* p. 108

ore, a fost transmis în direct la televiziunea R.D.G. Între lozincile vehiculate a fost demisia guvernului şi a conducerii partidului. Peste trei zile, la 7 noiembrie, guvernul condus de Willi Stoph a demisionat, fiind numit un nou premier în persoana economistului reformist Hans Modrow.

Ziua de 7 noiembrie a fost marcată în **Uniunea Sovietică** fără fastul de altă dată, prin care se cinstea victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Tensiunile interne erau prea mari, iar Gorbaciov privea cu îngrijorare evoluțiile interne care-i scăpau tot mai mult de sub control. Parada militară din Chișinău a fost împiedicată de un grup de manifestanți, în frunte cu Leonida Lari, care s-au postat în fața tancurilor care se pregăteau să treacă prin fața tribunei oficiale. Primul secretar al C.C. al Partidului Comunist din Moldova, Simion Grossu, a trebuit să se retragă din fața mulțimii care scanda lozinci:„Vrem produse alimentare, nu rachete!”„„Vrem viață bună, nu tancuri!”[14].

Peste nouă zile, la 16 noiembrie, Plenara C.C. al P.C din Moldova, lua act de demisia lui Grossu, alegându-l în locul lui pe Petru Lucinschi, un apropiat de Gorbaciov.

În **R.D. Germană,** una dintre primele hotărâri ale premierului Modrow a fost acordarea dreptului pentru cetățenii est-germani să călătorească unde doreau. În consecință, nu mai era nevoie de a tranzita alte state (Iugoslavia, Austria, Polonia, Cehoslovacia) pentru a ajunge în R.F.G., deoarece granița dintre cele două state era deschisă.

În aceste condiții singurul simbol care-i despărțea pe germani era **Zidul Berlinului**, construit din inițiativa liderului sovietic Hrușciov în 1961. Într-o atmosferă de mare entuziasm, în ziua de **9 noiembrie 1989**, cetățenii din Estul şi Vestul Germaniei au dărâmat zidul Berlinului. Acest act a avut o importantă semnificație politică: se punea capăt separării celor două state germane, hotărâtă de Marile Puteri (S.U.A., Marea Britanie, Uniunea Sovietică şi Franța) la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, iar pe un plan mai larg, înceta divizarea Europei în blocuri politico-militare diametral opuse.

Practic, la 9 noiembrie, a început procesul de unificare a Germaniei prin contacte directe între liderii politici, între conducătorii firmelor economice, oamenii de cultură etc. P.S.U.G. îşi pierduse *de facto* rolul determinant în R.D. Germană, înscriindu-se în valul popular care

[14] Gheorghe E. Cojocaru, *1989 la Est de Prut,* p.188-189

impunea unificarea celor două state. Istoricii au apreciat astfel acest moment: „țara din care Moscova a dorit să facă, fără a reuşi vreodată, un fel de far călăuză al ideologiei sale şi un exemplu al reuşitei economice socialiste sucombă sub presiunea ultimelor mişcări de stradă care preced regăsirea germanilor, după o perioadă atât de îndelungată“[15].

Evenimentele din R.D.G. şi mai ales dărâmarea zidului Berlinului au impulsionat evoluțiile din **Bulgaria**.Sub presiunea reformatorilor gorbacioviști din Biroul Politic, în seara zilei de 9 noiembrie, Todor Jivkov a acceptat să cedeze puterea[16]. În ziua de 10 noiembrie a avut loc Plenara C.C. al Partidului Comunist Bulgar, la care Todor Jivkov a fost nevoit să demisioneze din funcția de secretar general și din cea de preşedinte al Consiliului de Stat al R.P. Bulgare. În funcția de secretar general a fost ales Petar Mladenov, act ce marca victoria gorbacioviștilor în Bulgaria. Proaspătul secretar general a avut chiar în aceeași zi o întâlnire cu reprezentanți ai intelectualității, prezentându-le noile orientări ale restructurării, care vizau crearea unui „stat socialist modern și al justiției“[17]

La 18 noiembrie a avut loc sesiunea Adunării Populare (parlamentul), care a decis constituirea unei Comisii pentru elaborarea noii Constituții. În cadrul lucrărilor acesteia s-a subliniat că toate măsurile ce urmau a fi întreprinse trebuiau să vizeze consolidarea și dezvoltarea „orânduirii socialiste, iar îndeplinirea acestui obiectiv nu se poate concepe fără rolul de avangardă al Partidului Comunist“. Erau cuvinte aproape identice cu cele rostite cu puțin timp în urmă de liderul sovietic Mihai Gorbaciov. S-a insistat asupra faptului că în viitor Adunarea Populară trebuia să exercite un control efectiv asupra activității guvernului și a modului cum erau aplicate legile adoptate. S-a decis abrogarea articolului din Codul Penal pe baza căruia puteau fi condamnate persoanele care „prin afirmații nereale, puteau să creeze neîncredere față de autorități sau față de măsurile întreprinse de acestea“. Toate pedepsele date pe baza acestui articol au fost anulate. În Adunarea

[15] Jean-Michel Gaillard şi Anthony Rowley, *Istoria continentului european, de la 1850 până la sfârşitul secolului al XX-lea.* Traducere Em. Galaiciu Păun, București, Editura Caster, 2001, p. 555

[16] Plamen Petrov, *Factori interni și externi care au determinat căderea regimului Jivkov în Bulgaria,* în "Caietele Revoluției", nr. 6/2007

[17] Principiul dominoului…, p. 297

Populară, ca şi la mitingul care a urmat, au fost adresate critici severe la adresa lui Todor Jivkov şi s-a propus constituirea unei comisii de partid şi de stat care să ancheteze modul în care au fost folosite unele fonduri de către membrii familiei acestuia[18].

Cu toate restricţiile impuse de regim, în **Cehoslovacia** populaţia a devenit tot mai activă. În ziua de 17 noiembrie, circa 300 000 de demonstranţi s-au adunat în Piaţa centrală din Praga, cerând reforme democratice. Forţele de ordine au intervenit pentru a împrăştia mulţimea. Ca urmare a acestei acţiuni s-a lansat zvonul că a fost omorât un student. În realitate era vorba de un scenariu pregătit printr-o înţelegere între generalul Alois Lonenc, şeful poliţiei secrete cehoslovace, şi generalul Viktor Gruşko, şeful adjunct al K.G.B., care prevedea: organizarea manifestaţiei, intervenţia în forţă a poliţiei, anunţul că un student a fost ucis, astfel încât starea de revoltă împotriva primului secretar al Partidului Comunist, Miloš Jakes să ducă la demisia acestuia, şi la înlocuirea lui cu reformatorul Zdenek Mlynar. Scenariul a reuşit numai în parte: manifestaţia a avut loc, forţele de ordine au intervenit, 561 de studenţi au fost răniţi. O studentă a început să strige că un coleg al său a fost ucis. Ambulanţa l-a ridicat în grabă pe un tânăr de pe caldarâm şi a dispărut. Mulţimea revoltată a început să scandeze împotriva asasinilor şi a lui Jakes. În realitate, studenta care a alertat mulţimea era o agentă a Securităţii, ambulanţa era tot a Securităţii, „studentul“ era locotenentul de Securitate Ludek Zivak, devenit Martin Smidt, student la fizico-matematici. Planul era pe punctul de a eşua, deoarece adevăratul Martin Smidt a dezminţit în aceeaşi zi moartea sa, iar Zdenek Mlynar a refuzat să ia locul lui Jakes[19]. Cu toate că scenariul a eşuat în detalii, el a reuşit în fond, deoarece a declanşat „revoluţia de catifea“.

Este adevărat că „revoluţia de catifea“ s-a clădit pe un fals istoric grosolan, dar atunci, în noiembrie 1989, mulţimea nu cunoştea jocurile serviciilor secrete şi cerea pedepsirea „regimului asasin“. Comitetul municipal al Partidului Comunist Cehoslovac a dat publicităţii un comunicat în care condamna intervenţia forţelor de ordine împotriva demonstranţilor paşnici. În semn de solidaritate cu manifestanţii,

[18] *Ibidem,* pp. 305-306

[19] Florin Constantiniu, *Observaţiile unui istoric. Cuvânt înainte* la lucrarea Vartan Arachelian, *În faţa Dumneavoastră. Revoluţia şi personajele sale,* Bucureşti, Editura Nemira, 1998, p. 9

actorii din Praga și din alte orașe au declarat că refuză să mai joace în piesele aflate pe afiș, până nu se constituia o comisie de anchetă a evenimentelor din 17 noiembrie. Prezidiul Comitetului din Praga al Uniunii Socialiste a Tineretului, în frunte cu președintele acestuia, membru în C.C. al P.C. Cehoslovac, a dat publicității o declarație prin care se cerea ca Procuratura Generală să investigheze modul cum au procedat organele de ordine, iar Adunarea Federală să instituie o comisie care să analizeze faptele legate de manifestația din 17 noiembrie. În declarație se exprima convingerea că singura cale de ieșire din situația creată era desfășurarea unui dialog deschis între putere și societatea civilă. Peste două zile, la 19 noiembrie, manifestanții au început să aprindă lumânări pe locul unde studentul fusese „ucis" de forțele de ordine.

La 20 noiembrie, în Piața centrală din Praga s-au adunat peste 200 000 de oameni, cerând pedepsirea celor vinovați de „crima" din 17 noiembrie. Între cei care au ținut discursuri împotriva regimului, pentru alegeri libere, pentru constituirea unei comisii care să ancheteze cum s-a ajuns la „masacrul din 17 noiembrie" s-au aflat Aleksander Dubcek, inițiatorul "primăverii de la Praga", din 1968, și scriitorul Václav Havel[20]. Pe zidurile principalelor clădiri au fost lipite afișe prin care se cerea demisia lui Husák, dar și a lui Jakes, se adresau apeluri la grevă generală, în ziua de 27 noiembrie. La vechile lozinci se adăugau altele: scoaterea din Constituție a articolului referitor la rolul conducător al Partidului Comunist, dialog social deschis, pluralism politic.

Declarația cardinalului František Tomašek, făcută la 21 noiembrie, a fost tipărită și lipită pe zidurile orașului; acesta afirma: „Nu putem avea încredere într-o conducere de stat care refuză să spună oamenilor adevărul și să le acorde drepturile și libertățile care sunt proprii și țărilor în curs de dezvoltare"[21]. Dacă în primele zile cei mai mulți participanți erau tineri și intelectuali, ulterior s-au alăturat muncitorii din marile întreprinderi. De la tribunele improvizate se țineau discursuri, menite să stimuleze hotărârea participanților de a nu abandona lupta și de a-și impune revendicările. Televiziunea națională transmitea secvențe din timpul manifestațiilor, cei mai mediatizați fiind Aleksander Dub-

[20] Timothy Garton Ash, *We the People: The Revolution of '89 witnessed in Warsaw, Budapest, Berlin and Prague,* London, Cambridge, p. 78

[21] *Principiul dominoului…,* p. 319

cek, promotorul reformelor din 1968 și dramaturgul Václav Havel. Prin voința mulțimilor, Partidul Comunist Cehoslovac era practic anihilat.

4. Congresul al XIV-lea al Partidului Comunist Român

În timp ce în statele socialiste europene vechii liderii erau schimbați, iar partidele comuniste erau nevoite să împartă puterea cu alte forțe politice, mass-media din România se întrecea în a aduce osanale secretarului general, care conducea cu „mână fermă" opera de construcție a socialismului; „garanția sigură" a noilor ascensiuni pe „culmile progresului și civilizației" era realegerea lui Nicolae Ceaușescu în funcția de secretar general, la Congresul al XIV-lea al Partidului Comunist Român.

Schimbările din statele socialiste erau consemnate lapidar de mass-media din România, iar campania dusă în Occident împotriva regimului Ceaușescu, acuzat de încălcarea drepturilor omului, demolarea satelor, asimilarea forțată a minorităților naționale nu era reflectată în nici un fel. Din când în când, apărea în *Scânteia* câte un articol redacțional, în care era blamată politica imperialistă de amestec în treburile interne ale altor state, se atrăgea atenția asupra concesiilor care se făceau în unele țări, la presiunea forțelor imperialiste, punând astfel în pericol cuceririle socialismului; se cerea unitatea și solidaritatea partidelor comuniste în lupta împotriva imperialismului. Regimul Ceaușescu urmărea să țină România în izolare și să împiedice legăturile cetățenilor săi cu străinii, drept care a intensificat supravegherea tuturor celor bănuiți că ar putea reprezenta un pericol pentru orânduirea socialistă.

În aceste condiții, nu era de așteptat ca P.C.R. să pornească la înfăptuirea unor reforme și nici ca acest partid să accepte împărțirea puterii cu alte forțe politice, a căror existență să fie recunoscută. Comentând *Tezele* pentru cel de-al XIV-lea Congres al P.C.R., *„Scânteia"* scria la 18 octombrie 1989: „P.C.R. consideră că întoarcerea la sistemul multipartid în sistemul socialist este complet greșită și dăunătoare, pentru că netezește drumul pentru o revenire la formele anacronice ale sistemului politic capitalist". Organul central de presă al P.C.R. conchidea că

„existența unui singur partid al clasei muncitoare și consolidarea unității poporului în jurul partidului este o necesitate obiectivă".

Adunările de dare de seamă și alegeri desfășurate în august – octombrie 1989 erau un prilej de elogiere a secretarului general și a soției sale, de adoptare a unor hotărâri prin care se cerea realegerea lui Nicolae Ceaușescu la Congresul al XIV-lea, ca o „chezășie sigură" că România va înainta ferm pe drumul socialismului și comunismului.

Mass-media occidentală punea accentul pe dreptul de liberă circulație a cetățenilor, inclusiv la emigrare*. De acest drept au beneficiat cei mai mulți evrei și germani, pe baza acordurilor încheiate la nivel statal, astfel că, până la sfârșitul anului 1989, cele două minorități naționale mai aveau o prezență extrem de redusă în România. Evident, germanii și evreii au plecat din țară nemaiputând suporta privațiunile la care erau supuși. Dar aceleași privațiuni îi afectau și pe români, numai că aceștia nu aveau o altă patrie în care să emigreze. Unii etnici români au rămas în Occident după ce participaseră la un congres sau la o conferință științifică, la o întrecere sportivă etc. Alții au reușit să treacă ilegal granița, dar nu puțini au fost împușcați sau prinși și trimiși în închisoare.

O altă temă mult dezbătută în mass-media occidentală a fost decizia lui Nicolae Ceaușescu, vizând sistematizarea satelor. În fond, această campanie se înscria în planul mai amplu de diabolizare a regimului de la București. A fost inițiat un adevărat program, numit *Opération Villages Roumains,* prin care se recomanda satelor din Europa să„adopte" sate românești, acțiune care a beneficiat de o excepțională mediatizare. Potrivit unor informații au fost„adoptate" sate românești de către 231 comune din Belgia, 95 din Franța, 42 din Elveția, 52 din Marea Britanie. Comitetul Helsinki pentru Drepturile Omului, în raportul pe anul 1989, afirma că „în 1991, 90% din populația rurală *ocupa deja noile cartiere"*, o previziune cel puțin ciudată, iar Doina Cornea cerea „sprijin internațional în fața tragediei românești", a distrugerii satelor[1].

* Cât de sincere erau guvernele statelor occidentale când cereau dreptul de liberă emigrare a românilor s-a văzut după 1990, când acestea au ridicat bariere în calea cetățenilor români care doreau să emigreze în țările lor. Chiar și după aderarea României la Uniunea Europeană în 2007, majoritatea statelor occidentale au menținut restricțiile în privința stabilirii românilor pe teritoriul lor.

[1] Apud Patricia Gonzales Aldea, *Helsinki 1975. Începutul sfârșitului*. București, Editura Curtea Veche, 2008, pp. 105-106

Cele mai apocaliptice scenarii erau transmise în eter, de la distrugerea locuințelor propriu-zise, la dezgroparea morților și desființarea cimitirelor, de la valorile culturale căzute sub greutatea buldozerelor, la oamenii care cădeau secerați de emoția îngrozitorului spectacol al lichidării acumulărilor de generații și generații. Până și prințul de Wales, s-a implicat în această campanie, condamnând„traumele provocate de desrădăcinarea comunităților tradiționale" din România[2]. În realitate, hotărârea de sistematizare a localităților rurale urma să se aplice în timp, neexistând nici o primejdie iminentă de distrugere a satelor. Până în decembrie 1989 au fost dislocate doar trei sate, amplasate pe traseul canalului Dunăre-București, aflat în construcție și unul lângă Snagov. Nu a fost demolat nici un sat din Transilvania și, evident, nici un sat locuit de unguri sau de germani.*

Propaganda occidentală își făcea "datoria", falsificând realitatea și compunând scenarii menite să impresioneze opinia publică. Între altele, s-au transmis "interviuri" cu țărani maghiari, mai ales femei, care plângeau în hohote văzând cum "buldozerele le dărâmau casele". Evident, cetățenii din Occident nu aveau de unde să știe că aceste "interviuri" erau "mixate" în studiourile de la *Europa Liberă* sau de la *BBC*, constituind niște falsuri grosolane.

Subiectul cel mai vulnerabil pentru regimul de la București rămânea respectarea „coșului" trei al *Actului final* adoptat la Helsinki în 1975. Statele occidentale, inclusiv S.U.A., apreciau că aveau dreptul să ceară României respectarea drepturilor omului, așa cum erau ele cuprinse în *Actul final* al Conferinței de la Helsinki, care fusese semnat și de președintele Nicolae Ceaușescu. Liderii români erau cu totul ostili unei

---

[2] Dennis Deletant, *România sub regimul comunist,* Ediția a II-a. În românește de Delia Răzdolescu, București, Fundația Academia Civică, 2006, p. 236

* Ideea că Nicolae Ceaușescu a ras de pa fața pământului satele din România s-a perpetuat mult timp după dispariția lui, astfel încât a devenit și subiect de roman. Un scriitor american, Bruce Benderson, în romanul „*Românul. O autobiografie erotică*" (apărută în limba română în 2008), scria că uzinele din România „stau pe locurile unde se aflau odată sate vechi de sute de ani, înainte de a fi rase de pe suprafața pământului de Ceaușescu și întreaga populație a fost trimisă să muncească în fabrică." În fapt, așa cum aprecia Florin Constantiniu, „«Sate vechi de sute de ani, rase de pe fața pământului», așa cum scrie Bruce Berderson nu există decât în închipuirea Domniei Sale. (Acad. Florin Constantiniu, *Cum se scrie istoria*, în „Historia", nr. 79 iulie 2008, p. 34-35). În realitate nu a existat niciun sat, dar absolut niciunul, care să fi fost desființat pentru a se construi pe terenul respectiv o întreprindere industrială. Dar, probabil, cum Vlad Țepeș a fost transformat într-un vampir, tot astfel Nicolae Ceaușescu trebuia să rămână demolator de sate (mai ales ungurești), un paranoic și un dictator dement.

asemenea interpretări, apreciind-o ca un amestec în treburile interne. Nicolae Ceaușescu afirma că în România erau respectate drepturile fundamentale ale omului: la muncă, la odihnă, la învățătură, de a avea locuință, asistență medicală gratuită etc. Pentru el, libertatea de exprimare, de întrunire, de a avea un pașaport nu era esențială.

Pe căi oculte, erau răspândite în România discursurile lui Mihail Gorbaciov și diverse materiale privind *perestroika*, unele dintre acestea chiar în unitățile militare. Cu prilejul diferitelor întâlniri internaționale, reprezentanții României erau„prelucrați" în legătură cu necesitate reformelor și succesul acestora în„țările frățești". Astfel, în mai 1989, atașatul militar sovietic în România a cerut o întrevedere cu vice-amiralul Ștefan Dinu, șeful Direcției Informații Militare, prilej cu care i-a prezentat un material despre reformele din URSS și din alte state socialiste, întrebându-l, retoric, de ce în România nu ar fi posibile asemenea reforme. Ștefan Dinu avea să aprecieze:„Am dedus că acele întrebări se constituiau în tot atâtea reproșuri și critici la adresa politicii rigide și dogmatice din țara noastră". Emisarul sovietic a rugat ca acel material să fie adus la cunoștința ministrului Apărării Naționale și a șefului Marelui Stat Major, ceea ce Dinu a și făcut. Rezultatul a fost că de la C.C. al P.C.R. s-a primit indicația ca atașatul militar sovietic să fie invitat de Marele Stat Major și avertizat că, dacă-și mai depășea atribuțiile, va fi expulzat. În aceeași lună (mai 1989), Ștefan Dinu a făcut o vizită la Varșovia, unde omologul său ungur i-a propus o întâlnire neoficială. Cu acest prilej, ofițerul ungur i-a spus că șefii săi din Ministerul Apărării i-au cerut să facă o informare cât mai detaliată delegației române despre situația internă din Ungaria și orientările politice și economice adoptate de conducerea țării sale. Evident, cu sugestia ca și România să urmeze o asemenea cale[3].

Nerespectarea drepturilor omului în România era criticată nu numai de liderii politici burghezi, ci și de cei ai partidelor comuniste, mai ales din Franța și Italia. La 28 septembrie 1989, radio *Europa Liberă* transmitea că Partidul Comunist Italian nu a invitat P.C.R. la festivitățile organizate la aniversarea ziarului *L'Unità*; mai mult, cu acel prilej s-a organizat o dezbatere în cadrul căreia a fost criticată politica lui Nicolae Ceaușescu; între vorbitori s-au aflat Grigore Arbore și Adrian Niculescu, tineri intelectuali români, rămași de doi ani în Occident.

[3] Vice-amiral (r) Ștefan Dinu, *Direcția de Informații Militare în Revoluția din Decembrie 1989*, în „Caietele Revoluției", nr.1/2007, p.30

O intensă propagandă ostilă regimului de la București se desfășura în Ungaria. La 24 iulie, televiziunea ungară a difuzat un interviu cu episcopul László Tökés, în care acesta afirma că în România se desfășura un vast plan de sistematizare a satelor, care viza distrugerea culturii maghiare din Transilvania[4]. Ambasadorul român la Budapesta, Traian Pop, informa Ministerul de Externe, la 23 august 1989, că „în cadrul manifestărilor opoziției au fost difuzate numeroase cărți și alte publicații pe tema Transilvaniei și a locului acesteia în istoria Ungariei, harta cunoscută a Ungariei milenare și diverse alte materiale propagandistice cu caracter naționalist și revizionist. Atrage în mod deosebit atenția cuvântarea primatului Bisericii Catolice, cardinalul Paskai László, la slujb religioasă de la Biserica *Sf. Ștefan* din Budapesta, care în fața unei imense populații și a unor conducători de stat, a făcut un apel patetic la toți fiii Ungariei să se roage pentru «frații noștri din Transilvania»“[5]. Este un fapt istoricește dovedit că oficialitățile maghiare, indiferent de regimul politic, au folosit, încă din 1920, propaganda revizionistă, apreciind că tratatul de la Trianon era un “dictat” și că se impunea anularea lui și refacerea “Ungariei Mari”. Un asemenea subiect nu putea lipsi din arsenalul propagandistic al reformatorilor de la Budapesta în anul 1989.

Din ziua de 9 octombrie, postul de radio *Kossuth* a început să difuzeze emisiunea *Alternativa României*, organizată de redacția ziarului *Informații despre Ardeal*. Încă de la prima ediție vorbitorii – între care unii proveniți din România (Michael Shafir și Bodor Pál) – au condamnat politica regimului Ceaușescu în general și mai ales atitudinea față de minoritatea maghiară, care ar fi supusă unui proces de asimilare forțată. Vorbitorii au afirmat că „evoluția evenimentelor din U.R.S.S. va influența, mai devreme sau mai târziu, și viața politică din România“[6].

Într-un interviu acordat la 23 octombrie revistei vest-germane *Der Spiegel*, Németh Miklós, președintele Consiliului de Miniștri, a apreciat că din partea României „au apărut tot felul de amenințări“ și că „dintr-un creier bolnav, oricând poate izbucni ceva, dar am încredere că și acolo șîn Româniaț luciditatea va deveni mai puternică“[7]. Referirea la Nicolae Ceaușescu, comandantul suprem al armatei române, era mai mult decât evidentă.

[4] Denis Deletant, *România sub regimul comunist*, p.246
[5] *Principiul dominoului*…, p. 169
[6] *Ibidem*, p. 222
[7] *Ibidem*, p. 249

În octombrie 1989, generalul Georgie Iovicici, șeful Direcției de Informații Militare a Iugoslaviei l-a invitat pe ataşatul militar român la Belgrad pentru a-i face o informare cu privire la unele probleme care prezentau interes pentru România. Generalul iugoslav i-a cerut să comunice la Bucureşti că existau planuri străine care vizau înlăturarea regimului politic din România; el obținuse informații de la Moscova şi Budapesta. Aceste planuri vizau organizarea pătrunderii unor grupuri de indivizi special pregătiți, sub diferite acoperiri (turişti, vizite la rude, prieteni etc), care vor declanşa tulburări în rândul populației, îndemnând la revolte şi nesupunere față de autoritățile române; la început, acțiunea viza oraşele de graniță, după care urma să se extindă şi în interiorul țării.[8] Evenimentele din decembrie 1989 au dovedit că generalul iugoslav era bine informat.

Din toamna anului 1989 au devenit frecvente manifestațiile de protest în fața Ambasadelor României. În R.D.G., după căderea zidului Berlinului, oficialitățile est-germane au început să aibă atitudini critice la adresa regimului de la Bucureşti. Autoritățile au permis organizarea unor manifestații de protest în fața Ambasadei R.S. România din Berlin, la care s-au scandat lozinci împotriva politicii P.C.R. şi a lui Nicolae Ceauşescu. Şi în Uniunea Sovietică începeau să se organizeze manifestații publice împotriva regimului Ceauşescu. În dimineața zilei de 14 noiembrie, şeful Sectorului pentru Relațiile cu România din cadrul Ministerului de Externe al U.R.S.S. l-a informat pe ambasadorul Ion Bucur că „o organizație radicală sovietică“ intenționează să organizeze în după-amiaza zilei următoare o manifestație în fața Ambasadei române din Moscova. Această „organizație“ difuzase un afiş prin care chema populația la o manifestație de protest împotriva asupririi minorităților naționale, distrugerii satelor şi a centrului Bucureştilor, pentru eliberarea deținuților politici şi de solidarizare cu „jertfele represiunii din România“; totodată, se cerea conducerii sovietice să ia atitudine oficială față de politica regimului Ceauşescu. Documentul menționa că „acțiuni similare vor avea loc în toată Europa şi chiar în afara acesteia“[9]

În mass-media internațională erau difuzate luările de poziție împotriva regimului Ceauşescu din partea unor persoane din țară; ală-

[8] Viceamiral (r) Ştefan Dinu, *Direcția Informații...,* loc. cit., p.31-32
[9] *Principiul dominoului…,* p. 296

turi de Doina Cornea[10] – cea mai mediatizată –, apăreau profesorul Dumitru Mazilu (cu citate din raportul său privind nerespectarea drepturilor omului în România), tânărul Radu Filipescu (condamnat odată la 10 ani pentru că răspândise manifeste împotriva lui Ceauşescu şi apoi, după eliberare, arestat din nou pentru că solicitase organizarea unui referendum pentru a vedea dacă românii îl susţin pe secretarul general al P.C.R.), Ionel Cană şi Vasile Paraschiv[11] (care încercaseră organizarea unor sindicate independente), ziariştii Petre Mihai Băcanu, Anton Uncu şi Mihai Creangă (arestaţi deoarece încercaseră să editeze un ziar prin care să critice regimul politic din România), poetul Dan Deşliu (care a adresat mai multe scrisori publice lui Ceauşescu), poetul Mircea Dinescu (pentru interviuri acordate presei străine), poeta Ana Blandiana, care a publicat o carte de versuri pentru copii intitulată *Motanul Arpagic*, cu aluzii foarte critice la adresa situaţiei dramatice a multor români, în special a femeilor supuse decretului de interzicere a întreruperii cursului sarcinii.

În gazeta„România literară" din 24 aprilie 1986 a apărut un articol semnat de scriitorul Mihnea Gheorghiu, intitulat *Ziua lui Shakespeare*, în care erau redate următoarele versuri:

„*Sunt prea scârbit şi-n tihnă voi să mor*
Decât să-l văd slăvit pe ticălos".

Cititorii erau convinşi că„ticălosul" nu era altul decât Nicolae Ceauşescu.

Între scrisorile trimise la *Europa Liberă* şi citite pe post s-a aflat şi una semnată Frontul Salvării Naţionale, prin care delegaţii la Congresul al XIV-lea al P.C.R. erau îndemnaţi să nu-l realeagă pe Nicolae Ceauşescu în funcţia de secretar general. Autorul scrisorii era Alexandru Melian, lector la Facultatea de Filologie a Universităţii din Bucureşti, care mai trimisese scrisori critice lui Nicolae Ceauşescu şi împrăştiase unele manifeste, toate semnate Frontul Salvării Naţionale. Aşa cum singur avea să mărturisească, F.S.N. nu a fost o organizaţie, ci o „emblemă", având rolul „de a oferi o speranţă oamenilor care erau disperaţi că nu se întâmplă ceva în ţară"[12].

---

[10] Vezi, pe larg, Doina Cornea, *Scrisori deschise şi alte texte,* Bucureşti, Editura Humanitas, 1991

[11] Vasile Paraschiv. *Aşa nu se mai poate, tovarăşe Nicolae Ceauşescu. Memorii după 20 de ani*. Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2008

[12] Alexandru Melian, *Mărturii pentru istorie,* în "Adevărul" din 30 martie 1990; Vartan Arachelian, *În faţa Dumneavoastră…,* p. 91 (Declaraţia lui Alexandru Melian)

În acele împrejurări, înlăturarea lui Nicolae Ceaușecu părea soluția cea mai realistă pentru detensionarea situației interne și ameliorarea statutului internațional al României. Potrivit unei relatări, chiar și Marin Ceaușescu, fratele mai mare al lui Nicolae Ceaușecu, i-ar fi sugerat să se retragă. Marin Ceaușescu lucra la Agenția Economică a României din Viena și cunoștea dinamica evoluțiilor din Europa, ajungând la concluzia că nu există nici o șansă ca Nicolae Ceaușescu să se mențină la putere: „Nu e scăpare, Nicule, că și-au băgat coada și rușii și americanii, fiecare are oamenii aici [în România], care de mult complotează […] Nu le face, Nicule, jocul, nu le da apă la moară, că va fi vai și amar de noi și de țara asta. Salvează-te! Retrage-te pe motiv de boală și pune-l în locul tău pe Iliescu, că oricum el este <desemnat> să revină“[13]. Nu avem certitudinea că o asemenea discuție s-a purtat în acești termeni, dar faptul că ea a fost consemnată de fiica lui Marin Ceaușescu are o semnificație care nu poate fi trecută cu vederea. Evident, Nicolae Ceaușescu nu era dispus să dea curs unei asemenea sugestii, el fiind convins că va trece cu bine peste dificultățile în care se afla și că se va repeta momentul august 1968, când românii au fost alături de el, hotărâți să apere integritatea și suveranitatea țării lor.

Opoziția față de regimul Ceaușescu a luat forma unor acte individuale, în România neputându-se ajunge – ca în alte state socialiste – la constituirea unei „echipe de schimb“ în conducerea P.C.R., care să-l înlăture pe secretarul general și să treacă la înfăptuirea unor reforme. Nu s-a reușit nici afirmarea, oricât de modestă, a unei societăți civile, care să exprime într-o formă organizată dorința de schimbare.

Dintre românii plecați din țară și care au luat atitudine publică împotriva lui Ceaușescu se remarcau: Paul Goma, Dinu Zamfirescu, Radu Câmpeanu, Mircea Iorgulescu, Mihai Botez, Mihnea Berindei, Matei Călinescu, Ion Vianu, Virgil Nemoianu, Dorin Tudoran, Ion Negoițescu, Gelu Ionescu, Gheorghe Zamfir, Nicolae Balotă, Lucian Raicu, Vintilă Horia, Pavel Chihaia, Ilie Constantin, Bujor Nedelcovici, Adrian Niculescu, precum și vechii stalinişti Nina Cassian, Norman Manea, Sorin Toma, Ileana Vrancea ș.a. Un rol important l-a avut echipa de ziariști de la radio *Europa Liberă*, din care făceau parte Nicolae Constantin Munteanu, Mircea Carp, Șerban Orăscu, Emil Hurezeanu, Max Bănuș, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca ș.a. Între cei care au semnat o scrisoare publică adresată la mijlocul lunii noiembrie 1989

[13] Mihaela M. Ceaușescu, *"Nu regret, nu mă jelesc, nu strig",* București, Editura Meditații, f.a., p. 118

preşedinţilor S.U.A., Franţei, Uniunii Sovietice, primului-ministru al Marii Britanii, presei internaţionale, dar şi C.C. al P.C.R. şi Consiliului de Stat al R.S. România, prin care se cerea „rezolvarea paşnică“ a situaţiei din această ţară s-au aflat Eugen Ionesco (membru al Academiei Franceze), George Emil Palade (laureat al Premiului Nobel); soluţia preconizată era retragerea lui Nicolae Ceauşescu din conducerea P.C.R. şi a statului român. Foarte active s-au dovedit mai multe organizaţii din străinătate, între care *Uniunea Mondială a Românilor Liberi*, condusă de Ion Raţiu, cu sediul la Londra, care făcea demersuri pe lângă guvernele occidentale să nu mai întreţină relaţii cu regimul Ceauşescu.

În mod cert, Nicolae Ceauşescu pierduse bătălia informaţională cu Occidentul, iar românii ascultau mai mult *Europa Liberă* decât Radio-România, urmăreau cu pasiune posturile de televiziune din Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria şi Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, ocolind postul naţional, care nu mai prididea cu elogiile la adresa „înţeleptului cârmaci“ şi a „savantei de renume mondial“. După căderea zidului Berlinului şi înlocuirea lui Todor Jivkov, în vârtejul schimbărilor intrase Cehoslovacia şi se pregătea intrarea în scenă a românilor. În ziua de 11 noiembrie, din ordinul şefului Departamentului Securităţii Statului, generalul Iulian Vlad, au avut loc concomitent trei întruniri cu şefii inspectoratelor judeţene pe zone geografice – la Bucureşti (Muntenia şi Oltenia), Braşov (Transilvania şi Banat), Iaşi (Moldova şi Dobrogea)*, la care s-a analizat

* După Revoluţie, fostul şef al Inspectoratului de Securitate din judeţul Arad a pus în circulaţie un document, potrivit căruia la aceste întâlniri a fost citit un material provenit de la C.C. al P.C.R., semnat de Silviu Curticeanu, în care se aprecia: "Din datele şi informaţiile primite din exterior şi din verificarea şi lucrarea informativă de către aparatul de informaţii externe a unor persoane adversare preşedintelui Ceauşescu rezultă neîndoielnic că în următoarele maximum trei luni se vor întâmpla: a) lichidarea lui Ceauşescu în urma unei vizite pe care o va face în Crimeea sau la Moscova, ca invitat la o plenară de partid sau consfătuire; b) schimbarea din funcţia de secretar general şi şef de stat, ca urmare a unei plenare care va avea loc în Bucureşti, într-un loc secret, unde va fi demis; c) apariţia unor manifestaţii de stradă de tip Braşov şi de tip Valea Jiului, la care vor participa elemente declasate şi foşti deţinuţi de drept comun, în cursul cărora vor avea loc ciocniri cu armata, vor fi ocupate sedii şi va fi obligat să fugă sau va fi prins şi judecat". Din ordinul conducerii Departamentului Securităţii Statului, ofiţerilor operativi li se interzicea să-şi contacteze reţeaua de informatori (agentura secretă) pentru a verifica informaţiile privind înlăturarea cuplului dictatorial; ei puteau să primească din partea agenturilor doar informaţii, sesizări sau reclamaţii ale oamenilor muncii despre distrugeri, furturi ori sustrageri de bunuri de valoare; în cazul unor mişcări de stradă cu caracter protestatar îndreptate contra lui Ceauşescu, şeful Securităţii judeţene şi întregul aparat din subordine "nu se implică în acţiuni represive" (Şerban Săndulescu, *Lovitura de stat a confiscat revoluţia*, în *O enigmă*…, p. 26). Un reputat specialist în istoria serviciilor secrete aprecia că "prin acţiunea din 11 noiembrie s-a schimbat practic obiectivul prioritar al misiunilor. Dacă până atunci, prioritar

situația operativă, mobilizarea subordonaților pentru perioada următoare și s-au stabilit măsuri pentru îmbunătățirea activității[14]. O asemenea întâlnire a avut loc și la conducerea Armatei. Generalul Nicolae Spiroiu a relatat – la o dezbatere organizată de Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, în ziua de 26 aprilie 2006 – că viceamiralul Ștefan Dinu, șeful Direcției Informații Militare, a prezentat o informare în fața cadrelor de comandă despre situația din țările socialiste, unde avuseseră loc schimbări fundamentale, iar partidele comuniste pierduseră teren în favoarea altor forțe politice; din context rezulta că asemenea schimbări nu puteau ocoli România. ședința a fost condusă de generalul Ștefan Gușă, șeful Marelui Stat Major, în prezidiu aflându-se și Ilie Ceaușescu. După expunere, generalul Gușă a întrebat dacă dorea cineva să ia cuvântul, dar nimeni nu a îndrăznit să facă vreun comentariu. Generalul Spiroiu a menționat că această informare a fost făcută la sfârșitul lunii noiembrie 1989.

În preajma deschiderii Congresului al XIV-lea al P.C.R., Departamentul Securității Statului a transmis inspectoratelor județene un ordin privind acțiunile ce urmau a fi întreprinse în vederea „cunoașterii, prevenirii și contracarării ferme a oricăror fapte sau evenimente de natură să afecteze interesele securității statului"; se cerea în mod expres luarea măsurilor necesare „pentru prevenirea difuzării de înscrisuri cu conținut necorespunzător, cunoașterea stărilor de spirit și preîntâmpinarea oricăror evoluții negative, depistarea și anihilarea elementelor care incită la acțiuni și manifestări turbulente, ostile sau lansează ori colportează zvonuri cu conținut tendențios"; o atenție cu totul specială trebuia acordată întreprinderilor și atelierelor tipografice, străinilor prezenți în țară ș.a[15].

„Acțiunile negative" deveniseră tot mai frecvente: pe pereții unor clădiri apăreau lozinci împotriva lui Ceaușescu, prin localuri publice erau răspândite mici bilete (fluturași) cu apeluri împotriva dictaturii, pentru „pâine și căldură" etc. Delegații la Congres erau îndemnați să

---

pentru D.S.S. era <apărarea secretarului general al partidului și a familiei conducâtoare>, de la acea dată Securitatea urma să se limiteze doar la acțiuni informative" (Cristian Troncotă, *Duplicitarii. O istorie a Serviciilor de Informații și Securitate ale regimului comunist din România*, București, Editura Elion, 2003, p. 16).

Într-o discuție avută de autorul lucrării de față, la 14 iunie 2006, cu generalul Iulian Vlad, fostul șef al Departamentului Securității Statului, acesta a negat categoric că ar fi existat un asemenea document.

[14] Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România,* vol. 4, partea a II-a, p. 103

[15] Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente. 1949 - 1989,* Iași, Editura Polirom, 2002, pp. 254-256

voteze împotriva realegerii lui Nicolae Ceauşescu în funcţia de secretar general al P.C.R. În mai multe locuri din Bucureşti a fost difuzat ziarul-apel intitulat "*Luneta*", editat de un grup de lucrători la Combinatul Poligrafic "*Casa Scânteii*", în frunte cu Valentin Hurduc, prin care se adresau aspre critici la adresa regimului Ceauşescu.*

Serviciul de Informaţii Externe raporta la 14 noiembrie 1989 că Agenţia Americană de Informaţii (C.I.A.) a înfiinţat o organizaţie numită *Trust Organization*, care urmărea „încurajarea şi sprijinirea mişcării de dizidenţă în ţările socialiste", îşi propunea acum „să-şi concentreze acţiunile cu preponderenţă asupra României şi Cehoslovaciei"[16]. Direcţia Informaţii Militare menţiona că în U.R.S.S. „se semnalează o serie de aplicaţii notificate şi unele executate de mari unităţi tactice în zona Cernăuţi", că s-a constatat intensificarea unor activităţi practice la unităţi de marină şi aviaţie într-o zonă situată la Vest de peninsula Crimeea[17]. Ele erau semnificative, dar nu vizau o eventuală intervenţie militară împotriva României.

Toate aceste acţiuni arătau că ziua înlăturării lui Ceauşescu se apropia, deşi propaganda oficială din România îi înălţa imnuri de slavă, de care poate numai Stalin avusese parte. În acelaşi timp, s-au depus eforturi pe plan extern pentru a contracara acţiunile ostile regimului de la Bucureşti. În ziua de 17 noiembrie, Ministerul de Externe a transmis, sub semnătura lui Ion Stoian, devenit titularul acestui departament la 4 noiembrie, o circulară către şefii misiunilor diplomatice „în legătură cu succesiunea rapidă a evenimentelor internaţionale în aproape toate zonele lumii, cu frecventele întâlniri la nivel înalt ce au loc sau care sunt programate pentru perioada următoare". În circulară se cerea diplomaţilor ca, în primul rând, să urmărească foarte atent evoluţia evenimentelor şi să desprindă tendinţele pentru perioada următoare; interesa în mod deosebit poziţia S.U.A., U.R.S.S., Franţei, Marii Britanii, R.F.G., a ţărilor din Piaţa Comună, din zona Orientului Mijlociu, din Africa Australă, America Centrală şi America Latină. O atenţie specială trebuia acordată acţiunilor S.U.A. şi Uniunii Sovietice, eventualei lor „coordonări" în legătură cu perspectiva soluţionării problemelor internaţionale.

---

* Valentin Hurduc a confecţionat o maşină artizanală de tipărit, adăpostită în localitatea Otopeni. Acţiunea a început în 1988 şi până la revoluţia din decembrie au fost tipărite 11 numere, dintre care 5 se păstrează în Arhiva Institutului Revoluţiei Române din Decembrie 1989.

[16] Constantin Sava şi Constantin Monac, *Revoluţia Română* ..., p. 107

[17] *Ibidem,* p. 123

În al doilea rând, să intensifice contactele cu personalități politice prestigioase din țara de reședință, pentru a obține, cu tactul necesar, informații utile: „În toate aceste contacte, prezentați pe larg poziția României față de problemele internaționale, având la bază cuvântările și interviurile tovarășului președinte Nicolae Ceaușescu, documentele de partid și instrucțiunile M.A.E.".

În al treilea rând, li se cerea să păstreze strict confidențialitatea discuțiilor, să nu se comenteze cu unul despre discuțiile purtate cu altul.

La punctul 4 al circularei se menționa că erau posibile unele recrudescențe și intensificări ale acțiunilor ostile României, chiar unele provocări, față de care diplomații români să ia „imediat poziții ferme de respingere a acestora", iar unde era cazul să prezinte protestul Ambasadei.

În circulară se mai cerea ca, pentru a asigura protecție față de acțiunile cu caracter provocator, personalul Ambasadei să se deplaseze în afara acesteia numai în grup; în contactele cu persoanele din țara de reședință să discute strict numai tema dinainte stabilită. Se atrăgea atenția asupra necesității respectării secretului se stat, ca discuțiile să aibă loc numai în locurile permise, iar comentarea informațiilor să se facă „în spațiile strict desemnate acestui scop și numai cu participarea celor care au acces sau a celor care au contingență cu problema aflată în discuție".

Din acest document rezultă faptul că la București exista o stare de îngrijorare privind modul cum era privită România și teama că acțiunile ostile ar lua o și mai mare amploare. În încheiere, se făcea precizarea că „acestea sunt indicații stricte pentru dv., cu cerința de a le aplica întocmai și de a întări exigența și autocontrolul în întreaga dv. activitate"[18].

În preajma deschiderii Congresului P.C.R. au fost sporite măsurile de securitate în întreaga țară, dar mai ales în București. La sediile Comitetelor de partid se făcea de gardă zi și noapte, cadrele Ministerului de Interne erau în alertă, supravegherea persoanelor „cu probleme" s-a intensificat, ofițerii de securitate fiind prezenți în mod vizibil în întreprinderi și instituții.

Congresul al XIV-lea al P.C.R. a avut loc în zilele de 20-24 noiembrie într-o atmosferă care semăna cu starea de asediu. O mare parte din perimetrul Sălii Palatului din București, unde se desfășurau lucrările

[18] *Principiul dominoului...* pp. 303-305

Congresului, a fost blocat cu camioane ale armatei, pe străzi patrulau formațiuni alcătuite din militari, milițieni și membri ai gărzilor patriotice.

În raportul său[19], Nicolae Ceaușescu a prezentat cifre comparative, dar nu cu anul 1938 (dezvoltarea economică maximă în perioada interbelică), cum se făcea de regulă, ci cu 1945 (când țara fusese grav afectată de război), pentru a putea sublinia mai pregnant succesele obținute în anii socialismului. În acel interval de timp, producția industrială crescuse de 145 de ori, cea agricolă de peste 10 ori, salariile de 34 de ori, populația urbană a sporit de la 22% la 53%, durata medie a vieții de la 42 de ani la circa 70 de ani etc. Erau trasate liniile de evoluție economică în următorul cincinal și în perspectivă, subliniindu-se că se impuneau eforturi sporite pentru retehnologizarea industriei și creșterea productivității muncii.

Referindu-se la evenimentele care aveau loc în Europa, Nicolae Ceaușescu a apreciat că „în fața țărilor socialiste, a tuturor popoarelor se pun noi și noi întrebări și probleme cu privire la calea progresului economico-social, a lichidării inegalităților și asupririi, a înlăturării pericolului nuclear". Menționând că în anul următor se împlineau 45 de ani de la terminarea celui de-al Doilea Război Mondial, secretarul general al partidului a cerut „să se treacă la adoptarea măsurilor necesare soluționării tuturor problemelor care nu s-au rezolvat încă. În primul rând apare necesar să se adopte o poziție clară, fără echivoc, de condamnare și anulare a tuturor acordurilor încheiate cu Germania hitleristă, trăgându-se concluziile *practice* ș*subl. ns.*ț pentru anularea tuturor urmărilor acestor acorduri și dictate". Astfel, el se referea la pactul Molotov – Ribbentrop, din 23 august 1939, care a stat la baza notelor ultimative din iunie 1940, în urma cărora Uniunea Sovietică a ocupat Basarabia și nordul Bucovinei.

Asemenea cuvinte erau rostite prea târziu. Poate că în urmă cu 10 – 15 ani ar fi avut un puternic ecou în conștiința românilor și chiar pe plan internațional. Dar, timp de decenii conducerea P.C.R. a evitat să se refere la acest pact pentru a nu-i supăra pe liderii de la Kremlin. În 1981, într-un manual universitar – realizat de colectivul de istorie contemporană din cadrul Catedrei de Istoria României, Facultatea de Istorie, Universitatea București – a fost publicat articolul din anexa secretă a

[19] Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIV-lea Congres al Partidului Comunist Român. 20 noiembrie 1989,* București, Editura Politică, 1989

pactului Molotov – Ribbentrop, care se referea la Basarabia[20], dar apoi s-a așternut din nou „liniștea", din aceleași motive de politică externă.

Acum, în noiembrie 1989, declarația lui Ceaușescu nu-i impresiona pe românii preocupați de existența lor zilnică. Pe de altă parte, spusele secretarului general al P.C.R. au iritat cercurile diplomatice internaționale. În cadrul înțelegerilor secrete din 1943 – 1945, S.U.A. și Marea Britanie au fost de acord cu solicitările Uniunii Sovietice în problemele teritoriale, care aveau la bază pactul Molotov – Ribbentrop, ele găsindu-și confirmarea în Tratatele de pace de la Paris, semnate în 1947. Peste aproape trei decenii, *Actul final* al Conferinței pentru Cooperare și Securitate în Europa prevedea inviolabilitatea granițelor. În consecință, această declarație a lui Ceaușescu a nemulțumit în primul rând pe liderii marilor Puteri, el fiind primul conducător politic de după 1945 care ridica problema anulării pactului Molotov – Ribbentrop, rămas în vigoare și după înfrângerea Germaniei.* Agenția *TASS* a ținut să replice: „Nici un om politic responsabil nu pune la îndoială granițele europene postbelice"[21].

Și în problema germană, intervenția lui Ceaușescu la Congresul al XIV-lea al P.C.R. a creat o stare de nemulțumire. El susținea că „existența celor două state germane trebuie să continue, să fie o realitate a Europei de astăzi și de mâine", venind astfel în contrasens cu evoluțiile de după dărâmarea zidului Berlinului. Unificarea celor două state germane devenise un proces ireversibil, acceptat la Moscova, Washington, Londra și Paris. Nicolae Ceaușescu susținea o formulă

---

[20] *Istoria României între anii 1918 - 1981.* Coordonator Aron Petric, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981, p. 197

[*] Paul Niculescu-Mizil, membru al Comitetului Politic Executiv, avea să scrie: „Înainte de Congres, s-a discutat în Comitetul Politic Executiv conținutul Raportului pe care urma să-l prezinte N. Ceaușescu. El a pus raportul pe masă și a spus, citez din memorie: «Acesta este raportul. Dacă vreți să-l citiți, îl puteți citi, dar cred că nu este necesar, vă pierdeți timpul, deoarece nu voi spune lucruri noi. Voi relata cum am îndeplinit sarcinile și ce avem de gând să facem. Aceste lucuri le-am discutat nu o singură dată, vă sunt cunoscute. Este însă o singură chestiune nouă, de o importanță politică deosebită, pe care o ridic și o consider obligatoriu să ne consultăm asupra ei.» Apoi a citit textul ce se găsește în raportul publicat cu privire la pactul Molotov-Ribbnetrop, din 1939". Puncul de vedere exprimat de Ceaușescu a fost aprobat în unanimitate, deoarece el „corespundea cu gândurile și sentimentele tuturor". Niculescu-Mizil scria într-o lucrare publicată în 2008: „cred că aceasta a fost picătura care a umplut paharul, a dus la soluția malteză de eliminare, inclusiv de asasinare, a lui Nicolae Ceaușescu". (Paul Niculescu Mizil, *România și războiul americano-vietnamez*, București, Editura Roza Vânturilor, 2008, pp. 49-50).

[21] *Principiul dominoului*…, p. 356

specifică războiului rece, impusă la sfârșitul celui de-al doilea război mondial. El se afla nu numai în contrasens cu pozițiile marilor puteri, dar și cu voința poporului german, care pornise pe calea unificării patriei sale. Nicolae Ceaușescu promovase, timp de două decenii și jumătate, principiul respectării drepturilor popoarelor, de a căror voință conducătorii erau datori să țină seama; acum, în noiembrie 1989, el își nega propriul să mesaj internațional.

Campania desfășurată pe plan european pentru respectarea drepturilor omului, a libertății presei, era pusă de Nicoale Ceaușescu pe seama cercurilor revanșarde, neonaziste, care urmăreau o nouă reîmpărțire a lumii.

Reformele care aveau loc în Uniunea Sovietică și în celelalte state ale Tratatului de la Varșovia erau respinse de secretarul general al P.C.R. Convingerea sa era că „numai socialismul reprezintă viitorul. Iată de ce, criticând ce este rău, nu trebuie să aruncăm socialismul, ci pe cei care au făcut în așa fel încât să aducă daune socialismului!“ Participanții la Congres, dar și telespectatorii și radioascultătorii (expunerea era transmisă în direct) au înțeles că cel vizat era liderul sovietic Mihail Gorbaciov. Apoi, Ceaușescu a întrebat retoric: „Ce se poate spune despre cei care declară astăzi că nu mai vor socialismul, că vor să meargă spre capitalism, deși au avut funcții de conducere într-o țară sau alta?“ El îi viza, în primul rând, pe liderii din Polonia și Ungaria. La Congres, Nicolae Ceaușescu compara socialismul cu Făt-Frumos și afirma că „trebuie să avem permanent în vedere pentru a face totul ca acest minunat voinic, socialismul – acest Făt-Frumos al omenirii – să triumfe nu numai în România, ci și în întreaga lume“. În contextul în care socialismul-totalitar se prăbușea, liderul comunist român părea că trăiește într-o altă lume, fiind cu totul străin de viața reală.

În timp ce în celelalte state socialiste partidele comuniste trecuseră la împărțirea puterii cu alte forțe politice, Ceaușescu declara: „Partidul nu poate renunța la răspunderea sa revoluționară, nu poate să cedeze altei forțe politice misiunea sa istorică. A face acest lucru, înseamnă, de fapt, a renunța de a mai fi un partid revoluționar, comunist, de a-și îndeplini programul de făurire a socialismului și comunismului“. În opinia sa, pentru rezolvarea tuturor problemelor cu care se confrunta societatea românească, se impunea creșterea rolului conducător al Partidului Comunist Român.

În momentul Congresului al XIV-lea, Partidul Comunist Român avea 3 831 000 membri - la o populație de 23 de milioane de locuitori

- dintre care 55% muncitori, 16% țărani, 20% intelectuali și funcționari, iar restul alte categorii; existau 59 554 organizații de bază, 6 033 comitete de partid în întreprinderi, instituții și unități agricole, 2 364 comitete comunale, 259 comitete orășenești și municipale și 41 organizații județene, inclusiv municipiul București. Cifrele, oricât de impresionante, nu puteau ascunde faptul că P.C.R. încetase să mai fie un organism viu, iar membrii săi, în covârșitoarea lor majoritate, doreau înlăturarea lui Nicolae Ceaușescu, de numele căruia legau toate necazurile lor.

Un participant la Congres aprecia că, în timpul celor cinci ore, cât a durat citirea raportului, „s-au înregistrat peste 50 de ridicări în picioare pentru scandări și ovații"[22]. Prin asemenea comportare, organizatorii Congresului urmăreau să arate românilor, dar și mass-mediei internaționale că exista o unitate deplină în cadrul partidului și o apreciere unanimă a rolului de conducător pe care-l îndeplinea Nicolae Ceaușescu. În broșura publicată sub titlul *Raport la cel de-al XIV-lea Congres al Partidului Comunist Român* erau menționate 111 întreruperi prin aplauze și ovații a expunerii secretarului general.

Luările de cuvânt ale delegaților au fost stereotipe, referindu-se mai puțin la documentele prezentate și punând accentul pe elogierea activității lui Nicolae Ceaușescu și a Elenei Ceaușescu. Un participant la Congres constata: „Prezidiul, solemn și bine îmbrăcat, are ceva din încremenirea finală a oamenilor trași în țeapă. Elementul mobil este numai Emil Bobu care, la fel ca altădată, asigura prin ridicări bruște în picioare și reașezări întârziate, începerea și durata scandării lozincilor: „Ceaușescu reales la al «paișpelea» Congres!"

Sala pare tristă și oarecum speriată; animată de grupuri de agitatori ai capitalei, ea își demonstrează cu greu entuziasmul, vegheată la capătul rândurilor de îngeri păzitori cu ochi albaștri, mai mulți ca de obicei, travestiți în oameni obușnuiți și, mai ales, onești".[23]

În *Rezoluția* adoptată de Congres, Nicolae Ceaușescu era apreciat ca „cel mai iubit și stimat fiu al națiunii noastre, ctitorul de geniu al României socialiste moderne, strălucit conducător de partid și de țară, personalitate de înalt prestigiu a vieții politice contemporane, ce s-a

[22] Dumitru Popescu, *Am fost și cioplitor...,* p.251
[23] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite...,* pp. 389-390

impus în conştiinţa întregii omeniri ca mare Erou al păcii, al înţelegerii şi colaborării între toate naţiunile lumii“[24]

Dar asemenea afirmaţii erau receptate de opinia publică internă şi internaţională mai curând ca o expresie a stării de izolare în care se afla Nicolae Ceauşescu, realitatea concretă fiind învăluită într-o vorbărie fără conţinut. Partidul însuşi devenise un fel de anexă a unei dictaturi personale, funcţionând după directivele pe care le dădea secretarul general.

În ultima zi a Congresului, au avut loc alegerile; lista membrilor Comitetului Central fusese refăcută în mai multe rânduri de Nicolae Ceauşescu, preocupat să plaseze în funcţii de conducere oamenii săi cei mai de încredere. Congresul votase o Comisie de propuneri, care se retrăsese într-o sală pentru a „delibera“ în linişte. În fapt, componenţii acesteia nici măcar nu au încercat să-şi îndeplinească misiunea pentru care au fost aleşi, ci l-au aşteptat pe Nicolae Ceauşescu. Acesta a scos din buzunar lista şi a citit numele viitorilor membri ai Comitetului Central, iar membrii Comisiei şi-au însuşit „hotărârea luată mai înainte, fără ştirea şi consimţământul lor“[25]. Congresul l-a reales cu unanimitate, prin vot deschis, pe Nicolae Ceauşescu în funcţia de secretar general al Partidului Comunist Român. A urmat votul secret asupra listei membrilor Comitetului Central. La prima Plenară, desfăşurată în aceeaşi zi, Comitetul Central a ales Comitetul Politic Executiv, care cuprindea 21 de membri şi 26 de supleanţi*. Din noile organe de conducere făceau parte patru membri ai familiei Ceauşescu: Nicolae, Elena, Nicu (fiu), Vasile Bărbulescu (cumnat). Şi alţi membri ai „clanului“ deţineau poziţii importante: Ilie Ceauşescu (frate) – ministru adjunct la Ministerul Apărării Naţionale, Ion Ceauşescu (frate) – vicepreşedinte al Comitetului de Stat al Planificării, Nicolae Andruţa Ceauşescu (frate) – comandantul şcolii de Miliţie şi Securitate, Marin Ceauşescu (frate) – şeful Agenţiei Economice a României la Viena, Florea Ceauşescu

[24] *"Scânteia"* din 26 noiembrie 1989

[25] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite…,* p. 395

* Între aceştia, alături de secretarul general: Elena Ceauşescu, Emil Bobu, Lina Ciobanu, Ion Coman, Constantin Dăscălescu, Ion Dincă, Ludovic Fazekaş, Manea Mănescu, Paul Niculescu, Constantin Olteanu, Dumitru Petrescu, Gheorghe Rădulescu. În rândul membrilor supleanţi ai C.P.Ex. se numărau: Nicu Ceauşescu, Vasile Milea, Tudor Postelnicu. Secretariatul C.C. al P.C.R. era format din: Nicolae Ceauşescu, Vasile Bărbulescu, Emil Bobu, Ion Coman, Silviu Curticeanu, Ilie Matei, Constantin Olteanu, Constantin Radu şi Iosif Szas. Preşedintele Comisiei Centrale de Revizie a fost ales Ilie Verdeţ.

(frate) – redactor-şef adjunct la *„Scânteia“* (organul de presă al C.C. al P.C.R.), Nicolae Petrescu (fratele Elenei Ceauşescu) – vicepreşedinte al Consiliului Central al Sindicatelor din România.

Presa nu găsea cuvinte pentru a elogia hotărârile adoptate de Congres şi mai ales realegerea lui Nicolae Ceauşescu în funcția de secretar general. În ziarul *„România liberă“* din 25 noiembrie era publicată cuvântarea lui Ceauşescu la încheierea lucrărilor Congresului, în care acesta sublinia: „edificăm cu succes“ societatea socialistă multilateral dezvoltată, „nimic nu ne poate abate“ de la această cale, hotărârile au fost adoptate „într-o unanimitate deplină“, „să asigurăm creşterea continuă a rolului conducător al partidului“, „să asigurăm unitatea de granit între partid şi popor“ etc. Ziarul relata că „peste 120 000 de oameni ai muncii din Capitală au venit în marea Piață a Palatului Republicii pentru a aduce un fierbinte şi vibrant omagiu tovarăşului Nicolae Ceauşescu, reinvestit de Congresul al XIV-lea în suprema funcție de secretar general al partidului, desemnat astfel prin voința comuniştilor, a întregii naţiuni, să conducă în continuare ţara spre trepte tot mai înalte de progres şi civilizație, spre comunism“. Erau publicate telegrame ale Comitetelor județene de partid, conducătorilor diferitelor întreprinderi prin care „oamenii muncii“ şi exprimau „neţărmurita bucurie“ pentru realegerea lui Ceauşescu în funcția de secretar general al P.C.R. şi se angajau să muncească "fără preget" pentru realizarea obiectivelor stabilite de Congres.

Cu toate eforturile depuse de conducerea P.C.R. de a avea o reprezentare internațională cât mai largă la cel de-al XIV-lea Congres, rezultatele au fost sub aşteptări. În sală s-au aflat 115 delegații din 82 de țări, dar cele mai numeroase veneau din țările în curs de dezvoltare. Nu a fost prezent nici unul dintre secretarii generali ai partidelor comuniste (sau foste comuniste) din țările socialiste, preferându-se trimiterea unor reprezentanți de rang secund. Au lipsit delegații Partidului Socialist din Ungaria, Partidului Comunist Italian, Partidului Comunist din Austria. Toți ambasadorii țărilor Comisiei Economice Europene au refuzat să dea curs invitației de a participa la deschiderea lucrărilor Congresului; motivațiile publice aduse erau că România nu respecta drepturile omului, iar prin politica sa, Nicolae Ceauşescu încălca grav *Actul final* semnat la Helsinki în 1975. Chiar în timpul desfăşurării lucrărilor Congresului aveau loc mari manifestații la Praga, fapt ce l-a determinat pe reprezentantul Partidului Comunist cehoslovac să părăsească Bucureştii înainte de încheierea acestuia.

În presă au fost publicate mesajele unor partide din Burundi, Ethiopia, Maroc, Zair, Zambia, Zimbabwe, Ecuador, Mexic, Nicaragua, Botswana, Benin, Israel, Liban, Yemen, Panama, S.U.A., Uruguay, Mauritius. S-au publicat integral numai mesajele care elogiau activitatea P.C.R. şi a lui Nicolae Ceauşescu, iar din celelalte erau redate doar anumite fragmente. De exemplu, din mesajul P.C. Francez au fost scoase părţile care se refereau la necesitatea respectării drepturilor omului, iar din mesajul Partidului Socialist Ungar era publicat doar următorul text: „În numele Prezidiului Partidului Socialist Ungar, salut forumul dumneavoastră. Doresc ca activitatea Congresului să fie rodnică – se arată în mesaj“ Aceasta în timp ce mesajul Partidului Congresul Naţional al Poporului din Republica Cooperatistă Guyana, publicat în "Scânteia", conţinea nu mai puţin de 86 de rânduri.

Nemulţumite de modul în care a procedat mass-media românească, unele partide comuniste au dat publicităţii mesajele respective în presa din propriile lor ţări. Astfel, ziarul *„Politica“* din Belgrad a publicat la 21 noiembrie articolul intitulat *Ceauşescu împotriva reformelor*, precum şi mesajul Prezidiului Uniunii Comuniştilor din Iugoslavia, în care se sublinia necesitatea reformelor şi se menţiona că „există deosebiri esenţiale de păreri cu privire la procesele actuale din lumea socialistă, reforme, democratizarea societăţii, rolul partidului, realizarea drepturilor şi libertăţilor omului şi altele“. Partidul Comunist Francez a dat publicităţii mesajul pe care l-a transmis Congresului P.C.R. în care se pronunţa pentru respectarea libertăţii individuale şi colective, respectarea drepturilor omului şi renunţarea la pedeapsa cu închisoarea pe motive politice[26]. La rândul său, Partidul Socialist Ungar aprecia – în organul său de presă *Nepszabadsag*: „Nicăieri în Europa nu sunt disprețuite atât de deschis drepturile omului, inclusiv ale minorității maghiare, ca în România“[27]. Gazeta poloneză *Wyborcza* relata: „Conducerea [P.C.R.] a luat măsuri extraordinare de securitate. Străzile oraşului [Bucureşti] sunt controlate de patrule înarmate ale armatei şi miliţiei. În cuvântarea de cinci ore, Ceauşescu a arătat că partidul lui nu va ceda presiunii reformelor în stil sovietic, care au cuprins deja Ungaria, Polonia, R.D.G. şi Bulgaria“[28].

Congresul al XIV-lea al P.C.R. nu a marcat acea schimbare pe care o doreau românii, ci a reconfirmat linia conservatoare, dogmatică, de până

[26] „*România liberă*“ din 25 noiembrie 1989
[27] *Principiul dominoului*…, p. 315
[28] *Ibidem,* p. 316

atunci. Parcă pentru a incita populația, Nicolae Ceaușescu și aparatul său de propagandă vorbeau despre „bunăstare și fericire", despre „democrație" și „poporul stăpân pe soarta sa". Aceasta în timp ce cozile pentru procurarea alimentelor de primă necesitate – chiar și a celor cartelate – nu se mai terminau, caloriferele rămâneseră reci în plină iarna, lumina electrică se întrerupea uneori din jumătate în jumătate de oră; programul de televiziune se redusese la două ore pe zi, fiind în mare parte consacrat elogierii cuplului prezidențial.

Nemulțumirea atinsese și **structurile de forță** ale regimului. În ultimii ani, *armata* era folosită mai mult la muncă, la strângerea recoltelor agricole, la săparea canalelor de irigație și pe șantierele de construcție, iar avansările nu-și mai urmau cursul normal; la 23 august 1989, Ceaușescu a refuzat avansările în gradul de general, iar ministrul Milea nu a emis ordine de avansare pentru 2.000 de ofițeri la gradul următor. Intrase în tradiție ca de 23 august – Ziua Națională a României – să se facă avansări în grad, iar faptul că în 1989 nu s-a mai respectat această tradiție a generat o stare de frustrare și chiar de revoltă în rândul cadrelor militare. Se adăuga faptul că multe mari unități erau comandate de „înlocuitori la comandă", care trăiau într-o stare de nesiguranță privind poziția lor.

Miliția era confruntată cu fenomene sociale tot mai numeroase (furturi, bătăi, omoruri, dar și cu acte împotriva regimului – răspândirea de manifeste, ruperea lozincilor de pe panourile publice etc), iar conducerea de partid era profund nemulțumită de modul în care aceasta își făcea datoria. Ceaușescu nu lua în seamă cauzele reale care generau asemenea acte și acuza Ministerul de Interne că nu desfășura acțiuni preventive.

Securitatea devenise o structură tot mai nesigură pentru regim. După fuga lui Pacepa au urmat ample reorganizări, iar suspiciunea secretarului general că s-ar putea ivi noi defecțiuni plana asupra tuturor ofițerilor. Securiștii care lucrau în străinătate, dar și o bună parte din cei cu misiuni de contraspionaj pe plan intern (mai ales la ambasadele din București), cunoșteau foarte bine situația internațională, ce se întâmpla în țările „surori" și erau convinși că și în România trebuia să se producă o schimbare.[29] Unii securiști au plasat materiale documentare unor cetățeni români, care le transmiteau – prin intermediul ambasadelor occidentale – la "*Europa Liberă*", unde erau citite pe post; asemenea materiale

[29] Ion Constantin, *Securitatea în revoluția română din decembrie 1989*, în revista „Periscop", decembrie 2008, p. 68

conțineau critici foarte dure la adresa politicii promovate de Nicolae Ceaușescu[30].

În 2008 a fost publicată lucrarea *Sursele Securității informează*, sub egida Institutului Național pentru Memoria Exilului Românesc din care rezultă limpede că respectivul post de radio era penetrat de securiști. Informatorii acesteia au ajuns să ia masa cu redactori şi chiar şefi ai Secției române, să fie invitați la domiciliile respectivilor, să discute ore în șir probleme care interesau Securitatea. Citățm din câteva note informative publicate în *Sursele Securității*.

2 iulie 1965: „În cursul vizitei sale la Paris sursa a întâlnit de numeroase ori pe Virgil Ierunca şi soția sa, Monica Lovinescu. Aceştia, chiar în ziua în care sursa a ajuns la Paris, au telefonat şi au vrut să vadă sursa. Ei au încercat din primele zile să convingă sursa să rămână în Occident"[31].

18 decembrie 1976: „Sosind în ziua de 19 septembrie 1976 la München, a doua zi, 20 septembrie, orele 10 dimineața, am luat contact telefonic cu Preda Bunescu, la telefonul *Europei Libere*. A vorbit nevasta mea cu el, şi, amintindu-şi vechea lor prietenie din tinerețe, acesta, plăcut impresionat, a cerut adresa noastră, promițând că, la ora 18 d.m., ne va vizita. Într-adevăr, la ora fixată a venit la pensiunea noastră (Westfalia, Mozartstrasse 23)"[32]. Acelaşi informator, cu numele de cod „Mincu", scria că în ziua de 19 noiembrie „pe la orele 15 am primit un telefon de la E. Georgescu, care m-a întrebat dacă poate să ne viziteze la pensiune, împreună cu nevasta lui. Fiind acolo, am fost vizitați de ambii la orele 18"[33]. În nota operativă întocmită de ofițerul de Securitate se preciza: „Nota este dată ca urmare a sarcinilor trasate informatorului, înaintea plecării sale în străinătate de a-i contacta pe P.B. şi E.G. în scopul obținerii de informații despre activitatea de la Europa Liberă, cunoaşterii surselor pe care le au în țară şi a căilor prin care le parvin informațiile, verificării informațiilor privind organizarea unor acțiuni de protest în fața sediului oficiului diplomatic român din R.F.G." [34].

---

[30] Pentru detalii: Mihai Pelin, *Operațiunile Marița și Eterul. Istoria Europei Libere prin documente de Securitate,* București, Editura Compania, 2007.

[31] *Sursele Securității Informează*. Ediție de documente semnată Dumitru Dobre, Iulia Huiu, Mihaela Toader, București, Editura Humanitas, 2008, p. 34

[32] *Ibidem, p. 31*

[33] *Ibidem, p. 93*

[34] *Ibidem, p. 97*

Securitatea era la curent cu modul de lucru și relațiile din interiorul postului de radio *Europa Liberă"*. Într-un raport informativ al sursei „Ștefan" referitor la Liviu Cristea (*septembrie-octombrie 1985)* se menționa: Informatorul „Ștefan" s-a deplasat în R.F. Germania și a locuit la Liviu Cristea, în München; acesta l-a informat că „recent, la post, s-a luat măsura ca materialele importante ce urmează a fi transmise să fie traduse în limba engleză și prezentate comisiei americane pentru aprobare […] Vlad Georgescu a comis două greșeli de orientare, ceea ce a făcut să fie observat de către conducerea americană. Datorită acestora, situația lui s-a clătinat în ultima vreme la post și era pe punctul să i se desfacă contractul de muncă […] americanii ar fi dat dezlegarea să se adreseze critici privind activitatea președintelui României, dar să nu se recurgă la calomnii și injurii[35].

18 octombrie 1985. Sursa „Stan" informa: „Cu ocazia călătoriei efectuate în Republica Federală Germania am contactat, în ziua de 21 august 1985, pe Vlad Georgescu, directorul postului de radio *Europa Liberă* – secția pentru România. La data arătată mai sus, în jurul orelor 18.30, Vlad Georgescu a venit să mă ia cu mașina de la Colette Moscu, unde locuiam la München, pentru a merge la masă, la domiciliul lui." Cei doi s-au reîntâlnit în ziua de 26 august 1985, „sursa" fiind invitată de directorul Secției române a postului de radio *Europa Liberă,* la dejun: „am fost numai noi doi, discuția purtată referindu-se numai la câteva subiecte. Astfel, mi-a relatat că va plecat pentru 24 de ore, singur la Washington, pentru a lua contact cu noua conducere și a primi instrucțiuni. De asemenea, mi-a spus că nu s-a mai întâlnit cu fost rege Mihai, dar că vorbește cu el la telefon. Știe că una din fiicele acestuia, principesa Margareta, este la Roma și lucrează la F.A.O. Dorește să ia un interviu pentru *Europa Liberă,* dar întâmpină greutatea faptului că acesta nu știe românește. Referindu-se la intențiile lui de viitor, mi-a confirmat faptul că urmează a avea la Washington o întrevedere cu Calciu Dumitreasa, cu care urmează să facă câteva emisiuni"[36].

14 mai 1987. Sursa „Grancea" informa că, având o bursă din partea Institutului German de Arheologie, „s-a ivit prilejul contactării lui Vlad Georgescu, directorul Secției române a postului de radio *Europa Liberă* […] Am avut trei întâlniri la München, fiind găzduit ca bursier al Institutului German într-un hotel situat în apropiere de Radio

[35] *Ibidem, pp.217-222*
[36] *Ibidem, pp. 225-228*

Europa Liberă". Vlad Georgescu i-a mărturisit: „Muncește foarte mult pentru emisiunile radio, dorind să se facă cunoscut și apreciat pe linia conducerii americane […] și-a afirmat dezaprobarea pentru tot felul de acțiuni ale emigrației vechi și publicațiile acesteia, pe care le consideră ridicole. Persifla inițiativele lui Iancu Rațiu și dorința acestuia de a uni diferitele tendințe în jurul regelui Mihai, considerându-i pe toți niște ramoliți rupți de realitatea din țară"[37].

Tot în anul 2008 a fost dat publicității documentul semnat de Vlad Georgescu în 1963 în care acesta scria: „Mă angajez să ajut organele Securității Statului informându-le despre aspectele negative din muzeele din capitală pe care le cunosc"[38]. Istoricul Florin Banu aprecia că ascensiunea profesională fulminantă și repetatele plecări în străinătate a lui Vlad Georgescu „s-au datorat colaborării acestuia cu Direcția de Informații Externe". Cu sprijinul Ambasadei SUA la București, Vlad Georgescu a obținut azil politic, iar în 1982 a devenit directorul Departamentului Român al postului de radio *Europa Liberă,* funcție pe care a deținut-o până la moartea sa, în anul 1988.

La 26 decembrie 1984, Paul Goma nota o discuție cu un domn Focke, care l-a întrebat:

" – Cum e posibil, domnule, ca *Europa Liberă* să nu-ți dea o rubrică, o emisiune, măcar o colaborare regulată? […] Dar e posibil ca *Europa* să angajeze, cu salariu, casă, masă, tot felul de colaboraționiști notorii, trecuți direct de la *Scânteia* și la *Agerpres*, de la Televiziunea bucureșteană la *Europa Liberă* și dumitale să nu-ți dea măcar o colaborare?

– E posibil, râd eu (galben). Parcă n-ai știi care sunt criterii după care americanii angajează slujbași la *Europa șLiberăț;* nu ai făcut, în România, scandal; să nu se fi manifestat în România, ca… opozanți, necum ai lui Ceaușescu! Ba chiar dintre foștii activiști… Cică „știa ar cunoaște… secrete de stat. Eu, nefericitul de mine, nu cunosc secrete de stat, ca să mă recruteze americanii".[39]

Informatorii securității căutau să prezinte cât mai detaliat activitatea lor și serviciile pe care le aduceau prin penetrarea lucrătorilor de la *Europa Liberă*. Dar nu poate fi exclus raționamentul potrivit căruia și ei erau o "sursă" pentru acest post de radio. În mod

[37] *Ibidem*, pp. 245-246

[38] Liviu Țăranu, *Vlad Georgescu în dosarele Securității*, în „Magazin istoric", iulie 2008.

[39] Paul Goma, *Jurnal pe sărite*, București, Editura Nemira, 1997, p. 103

limpede, contactul cu cei care lucrau acolo, cu realitățile din Occident i-a determinat să privească tot mai critic situația din România. Declanșarea "dominoului" i-a făcut să devină tot mai activi, să-și croiască dosare de disidenți, de care să se poată folosi la "vremuri noi". Poate fi aceasta o explicație a creșterii spectaculoase a numărului celor care se exprimau, public, împotriva regimului Ceaușescu, începând din primăvara anului 1989. Este semnificativ faptul că unii dintre ei, dovediți după 1990 ca informatori ai Securității, au fost acceptați de "societatea civilă" și au ocupat unele funcții și demnități publice (ca parlamentari, secretari de stat, directori de ziare și edituri etc.).

În fond, aceștia își pregăteau o carieră politică după răsturnarea regimului; cei mai mulți se cunoșteau între ei (doar lucrau la același stăpân – Securitatea!), se întâlneau în parcuri sau în alte locuri publice, stabilind modalități de acțiune și funcții pe care urmau să le ocupe. În același timp ei alcătuiau "liste negre", cu cei care nu trebuiau acceptați cu nici un chip în noile structuri și împotriva cărora urma să se ducă o vehementă campanie de discreditare.

Chiar în rândul **activiștilor de partid și de stat** s-a dezvoltat o stare de nemulțumire. Permanenta rotire a cadrelor, nesiguranța menținerii în funcție, amenințările cu destituirea au creat o stare de nervozitate. Silviu Curticeanu, șeful Cancelariei C.C. al P.C.R., avea să scrie în memoriile sale: "Concentrarea puterii în mâna unei singure persoane este reflectată mai bine ca oriunde în activitatea Cancelariei, care, din acest motiv, pur și simplu, este invadată și sufocată de hârtii.

Guvernul bate apa în piuă și cerșește aprobare pentru lucruri care altădată erau de competența unui funcționar mărunt din minister. Primul-ministru devine un simplu vătaf, căruia Ceaușescu îi lasă – ca singur mijloc de conducere – biciul și vocabularul grosolan; stabilirea sarcinilor de plan și urmărirea îndeplinirii principalilor indicatori economico-financiari se mută de la guvern la președintele țării, care devine, de fapt, adevăratul șef al executivului, impunând autoritar și de multe ori cu nesăbuință strategii personale irealizabile. Pentru a trece în această privință, de la vorbe la dovezi concrete, iată, de pildă, câteva din datele și informațiile pe care Ceaușescu le cerea și le primea *zilnic*: producția de energie electrică pe centrale și tipuri de combustibil (hidrocarburi, cărbune, hidro); timpul de staționare a centralelor și cauzele acesteia; consumul de energie electrică, pe ministere, județe, combinate și întreprinderi; unitățile administrative și economice care au depășit consumul de energie planificat; producția totală de cărbune

cu defalcarea producției de cărbune cocsificabil; producția fizică de export pe ministere și unități economice; situația lucrărilor agricole (arat, semănat, irigat etc.), ori a recoltelor obținute la principalele produse agricole (orz, grâu, porumb, floarea-soarelui, sfeclă de zahăr, cartofi, fructe, struguri etc); producția de amoniac, pe cele două tipuri de instalații; producția de îngrășăminte chimice destinate agriculturii și exportului; încasările zilnice în valută, situația datoriei externe și a plăților făcute în contul ei etc. etc.

Dacă aceasta era, în linii mari, situația în privința urmăririi îndeplinirii planului, lucrurile deveneau de-a dreptul catastrofale atunci când era vorba de stabilirea lunară a sarcinilor de plan și de repartizarea resurselor materiale necesare activității productive.

Deși pare incredibil, economia se transformase într-un fel de băcănie rurală în care nimic nu scapă băcanului șef, de la producția de mașini și utilaje la producția de pâine și halva, de la producția de costume și paltoane la cea de ciorapi și batiste, de la producția de garnituri de mobilă la cea de scaune sau taburete izolate.

Din păcate, Ceaușescu devine, pe zi ce trece, tot mai zgârcit, deschide cu greu baierele pungii, lăsând economia fără resursele materiale strict necesare îndeplinirii indicatorilor de plan stabiliți!" [40]

Multe cadre de partid cunoșteau bine situația reală din țară, deoarece erau în contact direct cu populația, astfel încât știau că munca lor politică nu avea nici un rezultat; continuau să facă propagandă în virtutea inerției, dar fără convingerea de altădată. Ședințele consacrate învățământului politic și chiar adunările generale de partid erau formale, mai mult pentru consemnarea lor în procesele-verbale care să poată fi prezentate la un eventual control din partea organelor superioare.

Chiar pepiniera de cadre devenise o instituție nesigură și uneori ostilă politicii oficiale a partidului. Pentru perfecționarea activității de partid, în iunie 1966, Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. a hotărât transformarea școlii Superioare de Partid în Academia de Științe Social-Politice *"Ștefan Gheorghiu"* de pe lângă C.C. al P.C.R. Cadrele didactice, studenții și doctoranzii beneficiau de o bogată literatură social-politică, inclusiv din Occident, puteau călători în străinătate, participau la dezbateri pe teme de strictă actualitate, susțineau – mai mult sau mai puțin deschis – *perestroika*. Dumitru

[40] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite*, p. 166-167

Popescu, rectorul acestei Academii, avea să scrie: "În realitate, fosta citadelă teoretică a bolşevismului rămânea o cutie a surprizelor, o pepinieră de slujitori ai *ocultei*, gata oricând să intre în acțiune, pe față şi fără menajamente, pentru a face jocul neîndurătoarei autorități tutelare străine [sovietice]"[41]. Olivia Clătici, secretară cu propaganda la Comitetul PCR al Centrului Universitar Bucureşti, avea să-şi amintească: "Am fost în câteva deplasări în județe ca lectori ai C.C. [al P.C.R.] cu unii dintre ei şi m-am îngrozit, vorbeau mai acidulat decât oamenii din tramvai, de pe stradă sau de la cozi, probabil ştiau mai multe"[42]. Nu este întâmplător faptul că mulți dintre cei care au ocupat funcții de conducere după Revoluția din Decembrie 1989 proveneau din rândul cadrelor didactice de la Academia "Ştefan Gheorghiu", iar Virgil Măgureanu a devenit primul director al Serviciului Român de Informații, înființat în martie 1990.

Muncitorii – despre care se spunea că ar fi clasa conducătoare în stat – erau mereu criticați că nu îndeplinesc planul, că fac risipă de energie şi combustibil, că nu aplică întocmai directivele secretarului general; principalii responsabili erau maiştrii şi inginerii, dar şi birourile şi comitetele de partid din întreprinderile respective. Se lucra într-o stare de tensiune, iar această situație era pusă în seama „conducerii superioare", de care doreau să scape cât mai curând.

Țărănimea – atâta cât mai rămăsese – se afla sub o permanentă presiune, stabilindu-i-se prin hotărâri guvernamentale câte găini, rațe, gâşte, iepuri, oi, porci etc să crească şi câte să le vândă statului; lotul agricol personal rămas în folosință se tot micşora, ajungându-se să fie confiscat celor care nu făceau numărul minim de zile-muncă în Cooperativa Agricolă de Producție. Țăranii nu aveau voie să taie vitele pe care le creşteau, decât cu aprobare specială; unora, care încălcaseră această hotărâre, li se înscenau procese publice, care aminteau de anii '50.

După perioada de liberalizare din anii '60 – '70, ***intelectualii*** erau confruntați cu noi restricții. Achiziționarea de cărți şi reviste din străinătate a fost diminuată considerabil, pentru a se face economie de valută; deplasările în alte țări erau extrem de restrictive; multe lectorate de limba română fuseseră desființate; participarea la conferințe şi

[41] Dumitru Popescu, *Cronos autodevorându-se… Angoasa putrefacției. Memorii,* vol. IV, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2006, p. 59.

[42] Olivia Clătici, *Opțiuni politice… Experiențe politice. Am fost activist al Partidului Comunist Român,* Bucureşti, Editura Nicolae Bălcescu, 2007, p. 316.

congrese ştiinţifice internaţionale trebuia aprobată de cabinetul 2, iar Elena Ceauşescu nu era convinsă de utilitatea unor asemenea activităţi. Promovarea cadrelor didactice universitare la gradele de conferenţiar şi profesor era decisă tot de Cabinetul 2; Elena Ceauşescu lăsa să treacă ani întregi până îşi făcea timp pentru a se uita pe dosarele primite de la Ministrul Învăţământului, iar cel mai adesea avizul era negativ, din motive financiare.„Conducerea superioară" nu a aprobat, de la mijlocul anilor '80, primirea de noi membri în Academia Română, astfel că aceasta a ajuns să fie formată aproape numai din pensionari. Scriitorii continuau să fie o categorie privilegiată, lucrările lor se tipăreau în zeci de mii şi chiar sute de mii de exemplare, cu dreptul de autor pentru o carte putându-se cumpăra un apartament sau un automobil; casele de creaţie asigurau odihna aproape gratuită a acestora şi a familiilor lor, iar „fondul literar" era o bancă de unde foarte mulţi se împrumutau, dar nu se gândeau să restituie banii primiţi. Totuşi, sentimentul lipsei de libertate nu putea fi anihilat prin asemenea stimulente materiale. şedinţele de partid de la Uniunea Scriitorilor erau adesea prilejuri de critică la adresa condiţiei intelectualului român, supus unei permanente şi tot mai apăsătoare cenzuri din partea Secţiei Propagandă a C.C. al P.C.R. şi a Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste.

Pentru români, **dedublarea** a fost principala formă de rezistenţă: una spuneau la serviciu şi în şedinţe publice, şi cu totul altceva în familie sau în grupuri de prieteni. Foarte mulţi străini, dar şi unii intelectuali români nu au înţeles această realitate, ajungând să scrie că „mămăliga nu explodează", apreciind că România rămânea o ţară cu o populaţie supusă şi îndelung răbdătoare, în care dictatura va dura încă mulţi ani. Dar şi răbdarea avea o limită, iar pragul critic era foarte aproape. Peste mai puţin de o lună de la Congresul al XIV-lea al PCR românii ai ieşit în stradă, hotărâţi să înlăture un regim pe care nu-l mai puteau suferi.

5. Întâlnirea de la Malta*

Încă din septembrie 1989, când Eduard Șevardnadze s-a deplasat la Washington, s-a convenit asupra organizării unei întâlniri la nivel înalt sovieto-americană. Pe căi diplomatice s-a stabilit că în zilele de 2 – 3 decembrie va avea loc prima întâlnire între președinții George Bush și Mihail Gorbaciov, în Marea Mediterană, lângă insula Malta, la bordul unor nave militare (americană și sovietică, alternativ); convorbirile nu aveau un caracter oficial și nu se va da publicității un comunicat; întâlnirea oficială va avea loc în prima parte a anului 1990.

Ministrul de Externe sovietic, Eduard Șevardnadze, declara, la 31 octombrie, că la Malta va avea loc un dialog deschis, sincer și liber, că nu se vor realiza acorduri pe probleme concrete, iar presa nu va avea acces la discuții[1]. La rândul său, George Bush a subliniat, în ziua de 1 noiembrie, că nici o parte „nu are în vedere ca la această întâlnire să se adopte hotărâri importante sau să se încheie înțelegeri", dar că va reitera interesul S.U.A. pentru succesul „restructurării" inițiate de Gorbaciov și evoluția reformelor în Europa Răsăriteană[2]. Într-o altă declarație, din 22 noiembrie, Bush menționa că la Malta va cere lui Gorbaciov „să construim împreună o nouă lume"; el aprecia că în Europa „a venit libertatea" și dorea ca Uniunea Sovietică să adopte o atitudine „care să depășească limitele reținerii"; „pacea pe care o construim împreună trebuie să fie diferită de cea de până acum". Bush dădea asigurări că „S.U.A. nu vor căuta să obțină vreun avantaj de pe urma problemelor și dificultăților" întâmpinate de U.R.S.S. și de statele din Europa Răsăriteană și că dorea ca procesul de reforme din aceste țări „să reușească pe deplin"[3]. Pe măsura apropierii momentului întâlnirii Bush – Gorbaciov au fost date asigurări, atât la Washington,

---

* Vezi și Ioan Scurtu, *The Malta summit. 2-3 December 1989,* în „Analele Universității Spiru Haret". Seria Istorie, 2008.

[1] *Principiul dominoului…,* p. 264

[2] *Ibidem,* p. 268

[3] *Ibidem,* pp. 322-323

cât şi la Moscova, că nu vor fi luate hotărâri secrete, că nu va exista o înţelegere sovieto-americană privind Europa Răsăriteană.

În ultimele zile ale lunii noiembrie 1989, transformările din ţările socialiste au continuat. Din **Cehoslovacia**, chiar în ziua încheierii Congresului al XIV-lea al Partidului Comunist Român, sosea o veste extrem de importantă: la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Cehoslovac, întreaga conducere de partid a demisionat. În acea zi de 24 noiembrie, în locul lui Jakes a fost ales Karel Urbánek. A doua zi, 25 noiembrie, primul-ministru Ladislav Adamec a propus: în guvern să fie numiţi şi membri care nu făceau parte din Partidul Comunist; adoptarea unei legi privind dreptul de asociere, de întrunire şi de petiţionare; suspendarea imediată a ofiţerilor care au intervenit în forţă împotriva manifestanţilor la 17 noiembrie.

Demonstraţiile începute la 17 noiembrie au continuat, Piaţa centrală din Praga devenind o tribună a opoziţiei; între lozincile lansate, la loc de frunte se afla organizarea grevei generale în ziua de 27 noiembrie. Treptat, la această tribună au început să apară şi reprezentanţii oficialităţilor. În ziua de 26 noiembrie au luat cuvântul atât preşedintele guvernului federal Adamec, cât şi liderii opoziţiei, Václav Havel şi Aleksander Dubcek; de asemenea, au vorbit reprezentanţi ai muncitorilor, precum şi deţinuţi politici eliberaţi în baza decretului de amnistie din 25 noiembrie. La început, Adamec a fost aplaudat, dar când a cerut ca greva din 27 noiembrie să dureze doar câteva minute a fost huiduit. Dubcek a afirmat că „Cehoslovacia a trăit 20 de ani umilită, din cauza politicii duse de Gustav Husák şi Milos Jakes, care au dus o politică nepopulară"; el a acuzat organele de conducere ale ţării că nu au creat condiţii pentru reaprecierea evenimentelor din 1968, în timp ce Polonia şi Ungaria au făcut acest lucru şi au cerut scuze poporului cehoslovac. Dubcek a apreciat că acelaşi gest se impunea şi din partea guvernelor R.D. Germane, Bulgariei şi mai ales al U.R.S.S. Pe măsură ce „revoluţia de catifea" câştiga teren în opinia publică, unii reprezentanţi ai forţelor de ordine au început să se disocieze de politica oficială; astfel, reprezentantul unităţii motorizate a Miliţiei din Praga a acuzat de iresponsabilitate politică pe cei care i-au pus pe miliţieni în situaţia de a se ridica împotriva poporului[4].

În timp ce opoziţia era stăpână pe stradă, la 26 noiembrie a avut loc Plenara extraordinară a C.C. al P.C. Cehoslovac, care a decis eliberarea

[4] *Ibidem,* p. 342

din funcție a celor instalați după intervenția militară din 1968 și convocarea Congresului extraordinar al partidului în ziua de 26 ianuarie 1990. Karel Urbánek, secretarul general al P.C. Cehoslovac, a informat Plenara despre dialogul guvernului cu opoziția, la care s-au abordat următoarele probleme: sistemul politic, noua Constituție, organizarea de alegeri libere; legea presei, legea privind dreptul de asociere și legea privind organizarea de adunări; reaprecierea evenimentelor din anul 1968[5]. Plenara s-a pronunțat pentru constituirea unui guvern de coaliție, atât la nivel federal, cât și în Cehia și Slovacia. În legătură cu cererea opoziției de a obține demisia lui Gustáv Husák din funcția de președinte al Republicii Socialiste Cehoslovacă, Plenara a apreciat că această chestiune trebuia discutată în Adunarea Federală, iar Prezidiul C.C. al P.C. Cehoslovac să nu facă o propunere concretă privind persoana noului președinte, ceea ce înseamnă că acesta nu va mai fi comunist.

În ziua de 27 noiembrie s-a desfășurat cea mai mare manifestație organizată de opoziție, pe care *Forumul Civic* a considerat-o ca fiind un referendum național. A doua zi, 28 noiembrie, au avut loc convorbiri între delegația Prezidiului C.C. al Frontului Național și guvernului federal, condusă de Ladislav Adamec și cea a reprezentanților *Forumului Civic*. Cu acest prilej, Adamec a făcut următoarele propuneri: până la 3 decembrie va solicita președintelui Republicii să numească un nou guvern, care va avea în componența sa reprezentanți ai Partidului Comunist Cehoslovac, ai celorlalte partide, precum și specialiști fără partid. Aceasta însemna că partidul comunist era gata să împartă puterea cu forțele politice din opoziție. Guvernul federal astfel constituit urma să propună Adunării Federale modificarea Constituției pentru a scoate articolele care se refereau la rolul conducător al partidului comunist, precum și la educarea cetățenilor în spiritul marxism-leninismului și înlocuirea acestuia cu un altul, care să prevadă educarea în concordanță cu cunoștințele științifice și principiile umanitare și umaniste. Adamec a mai promis că va cere Consiliului Popular al orașului Praga să ofere spațiile necesare pentru activitățile *Forumului Civic*[6].

Reprezentanții *Forumului Civic* au fost de acord cu aceste propuneri, stăruind ca noul guvern să elaboreze o declarație-program, din care să rezulte că era pregătit să creeze condițiile juridice pentru:

[5] *Ibidem,* pp. 344-348
[6] *Ibidem,* p. 352

asigurarea de alegeri libere; garantarea libertății de asociere și adunare, a libertății cuvântului și a presei; desființarea controlului de stat asupra cultelor; modificarea legii privind serviciul militar; desființarea Miliției populare (unități armate organizate de Partidul Comunist în întreprinderi și instituții); examinarea problemei referitoare la prezența organizațiilor partidelor politice în toate locurile de muncă. De asemenea, *Forumul Civic* a cerut ca guvernul să condamne imediat intervenția trupelor Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia, în august 1968, iar Adunarea Federală să adreseze Parlamentelor din Uniunea Sovietică, R.D. Germană și R.P. Bulgară solicitarea ca acestea să declare că intervenția armată era o încălcare a dreptului internațional și a statutului Tratatului de la Varșovia, deoarece a fost făcută fără cunoștința și acordul organelor supreme cehoslovace. *Forumul Civic* a mai precizat că dacă nu va fi mulțumit de prevederile declarației-program și de modul de înfăptuire a acesteia, va solicita demisia premierului. Totodată, *Forumul Civic* anunța că va cere a doua zi (29 noiembrie), lui Gustáv Husák, președintele R.S. Cehoslovace, să-și prezinte demisia[7].

În ziua de 29 noiembrie, *Forumul Civic* a ocupat postul național de televiziune, care a devenit un instrument de propagandă în mâinile opoziției. Secretarul general al P.C.Cehoslovac, Urbánek, a putut să se adreseze națiunii doar prin intermediul radioului. În aceeași zi, Parlamentul a aprobat scoaterea din Constituție a articolului 4, referitor la rolul conducător al Partidului Comunist în societate și în stat, precum și a art. 16, privind educarea în spiritul marxim-leninismului, precizându-se că „întreaga politică culturală din Cehoslovacia, dezvoltarea învățământului, educația și predarea se fac în spiritul cunoașterii științifice și în concordanță cu principiile patriotismului, umanismului și democrației“[8] Adunarea Federală a aprobat demisia lui Alois Indra din funcția de președinte al acesteia; Indra era unul dintre cei care ceruse intervenția militară în august 1968 pentru înlăturarea lui Aleksander Dubcek. Noul președinte al Adunării Federale urma să fie ales la 12 decembrie.

Reconsiderarea evenimentelor din 1968 a fost clar exprimată de Ladislav Adamec, care a spus că va propune guvernului federal să adopte o poziție de principiu cu privire la modul cum a fost rezolvată criza din 1968 și să înceapă negocieri bilaterale cu guvernele celor

[7] *Ibidem,* pp. 356-357
[8] *Ibidem,* p. 365

cinci țări participante la intervenția militară pentru a încheia cât mai curând din punct de vedere politic această problemă. El a mai propus începerea de tratative cu guvernul sovietic asupra acordului interguvernamental privind staționarea temporară a trupelor sovietice pe teritoriul Republicii Socialiste Cehoslovace. Bazându-se pe reevaluarea evenimentelor din august 1968, mijloacele de informare în masă și uniunile profesionale au readus în atenția publică scriitorii și artiștii interziși după acea dată, precum și operele lor. De asemenea, mulți dintre cei care au emigrat în 1968 s-au întors în țară, bucurându-se de o excepțională mediatizare (între aceştia Ota Šik, Milan Kundera, Jirí Pelikán).

În cadrul Partidului Comunist Cehoslovac s-a constituit *Forumul Democratic al Comuniștilor*, care se pronunța pentru un dialog constructiv cu organizațiile din opoziție, pentru primirea în partid a celor excluși în urma evenimentelor din 1968, pentru organizarea de alegeri libere în cadrul Partidului Comunist, până cel târziu la 30 iunie 1990.[9]

În **Uniunea Sovietică** se adâncea criza economică, iar starea de nemulțumire a populației era în creştere. Reformele inițiate de Gorbaciov generau discuții contradictorii în cadrul P.C.U.S. Unii erau împotriva reformelor, pe care le considerau o abatere de la învățătura marxist-leninistă, un pericol mortal pentru existența socialismului; alții se pronunțau pentru adâncirea reformelor, cereau eliminarea articolului 6 din Constituție, care stabilea rolul conducător al Partidului Comunist. Primul secretar al Comitetului Regional și orășenesc Leningrad, declara la 22 noiembrie: „noi rupem hotărât cu ideologia stalinistă și a stagnării, însă suntem convinşi: steagul nostru a fost și rămâne roşu și pe el este scris Lenin, Octombrie, Socialism".[10]

Pentru a clarifica problemele aflate în dezbatere, Gorbaciov a publicat în ziarul *„Pravda"*, din 26 noiembrie, articolul intitulat *Ideea socialistă și restructurarea revoluționară*[11], în care afirma: „Socialismul spre care mergem în procesul restructurării este o societate care se bazează pe o economie eficientă pe baza celor mai înalte realizări ale științei și tehnicii, culturii, pe structuri sociale umanizate, care să realizeze democratizarea tuturor laturilor vieții sociale și să creeze condiții pentru o viață și o activitate creatoare intensă a oamenilor". El aprecia că P.C.U.S., ca „avangardă politică a societății", se transforma „într-un

[9] *Ibidem,* p. 374
[10] *Ibidem,* p. 385
[11] Mihail Gorbaciov, *Memorii...*, p.112

centru de elaborare a platformelor politice și ideologice“ pe care le recomandă societății și statului. În opinia sa, „în această etapă complexă, interesele consolidării societății sovietice dictează oportunitatea menținerii sistemului monopartid“.[12]

Acest articol ilustra limitele gorbaciovismului, care fuseseră deja depășite de transformările din alte țări socialiste – Polonia, Ungaria – unde rolul conducător al partidului comunist aparținea trecutului, acest rol fiind eliminat din Constituție. Starea de confuzie în care ajunsese *„perestroika“* a fost reliefată de V.A. Medvedev, unul dintre principalii reformatori sovietici. Gorbaciov avea să noteze că Medvedev aprecia că viitorul congres al P.C.U.S. va avea loc în condiții foarte grele, activitatea de pregătire a programului și noului statut se lovea de mari dificultăți, deoarece procesele din societatea sovietică nu se maturizaseră; el era adeptul restructurării partidului, astfel ca acesta să se transforme într-o organizație deasupra tuturor, într-o avangardă politică a societății.[13]

În ziua de 29 noiembrie s-a anunțat rezultatul referendumului din **Ungaria**, desfășurat la 26 noiembrie: peste 95% dintre cei prezenți la vot s-au pronunțat pentru desființarea organizațiilor de partid de la locul de muncă, declararea averii fostului Partid Muncitoresc Socialist Unit și desființarea gărzilor muncitorești[14]. Rezultatul a reprezentat o grea lovitură pentru Partidul Muncitoresc Socialist Ungar, condus de Grósz Károly și o puternică încurajare pentru opoziție, în frunte cu *Alianța Liber Democrată*, care avea un caracter net antisocialist și anticomunist. În acest context, s-a anunțat că la 17 decembrie 1989 urma să se desfășoare cel de-al XIV-lea Congres al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar, care să adopte un nou program și un nou statut.

Bulgaria înainta și ea pe calea reformelor. Într-o declarație făcută la 23 noiembrie de Dimităr Stanișev, secretar al C.C. al P.C. Bulgar, se aprecia că după 10 noiembrie s-a trecut „la o nouă etapă în dezvoltarea Bulgariei“, vizând „lărgirea democrației, a libertăților cetățenești“. În același timp, el sublinia că aceste reforme se realizau „în cadrul normelor socialiste și pentru consolidarea orânduirii socialiste“, sub conducerea P.C. Bulgar „în condițiile creșterii rolului său de avangardă și forță politică“[15]. Se avea în vedere organizarea unei Plenare a Comi-

[12] *Principiul dominoului...,* p. 386
[13] *Ibidem,* p. 386
[14] *Ibidem,* p. 380
[15] *Ibidem,* p. 330

tetului Central, drept care a fost trimisă o delegație la Moscova pentru a studia experiența sovietică în acțiunea de realizare a reformelor.

În **Iugoslavia**, Prezidiul Comitetului Central aprecia că „socialismul contemporan trebuie să se transforme fundamental“[16]. Uniunea Comuniștilor din această țară nu mai era în fruntea reformelor, așa cum fusese în vremea lui Tito. Preocuparea centrală a conducerii de la Belgrad era aceea de a menține unitatea federației. Deoarece slovenii căutau să se desprindă, Slobodan Miloşevici a anunțat organizarea unui marş asupra Lubljanei în ziua de 1 decembrie, când se împlineau 71 de ani de la constituirea Regatului Sârbilor, Croaților şi Slovenilor. Conducerea slovenă a comunicat că va mobiliza toate forțele de care dispunea pentru a împiedica marşul sârbilor şi muntenegrenilor. În fața acestei atitudini, Comitetul de organizare a decis contramandarea marşului, după care a început un război propagandistic între sârbi şi sloveni, la care s-a alăturat mass-media din celelalte republici. Practic, Iugoslavia devenise un butoi cu pulbere.

În **R.D. Germană** continuau manifestațiile de stradă, principalele revendicări fiind eliminarea din Constituție a articolului privind rolul conducător al P.S.U.G. şi organizarea de alegeri libere. În același timp, se cerea unificarea Germaniei, scandându-se, în mod repetat, lozinca: „Germania – patrie unică“. La 22 noiembrie, Biroul Politic al C.C. al P.S.U.G. a propus organizarea unei „mese rotunde“ la care să participe atât forțele guvernamentale, cât şi cele de opoziție, precum şi reprezentanții Bisericii, pentru a discuta despre reforma Constituției şi noua lege electorală. Într-un interviu acordat de Egon Krenz se preciza că legea electorală trebuia „să asigure alegeri libere, generale, democratice şi secrete“; el a afirmat că Biroul Politic era de acord să elimine articolul 1 din Constituție, privind rolul conducător al P.S.U.G., deoarece „modul în care un partid acționează pentru dezvoltarea societății, nu se proclamă prin legi şi proclamații“, ci trebuia să rezulte din felul cum îşi desfăşoară activitatea[17]. În ziua de 1 decembrie, Camera Populară a R.D. Germane (Parlamentul) a decis anularea prevederii articolului 1 din Constituție, referitor la rolul conducător al partidului[18].

[16] *Ibidem,* p. 349

[17] *Ibidem,* p. 336

[18] Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *1989 - an revoluționar în istoria Europei,* în "Clio 1989", nr. 1-3 / 2005.

Profitând de conjunctura internațională, cancelarul Helmut Kohl și ministrul de Externe Hans-Dietrich Genscher au lansat public **ideea unificării celor două state germane**. Vechea dispută franco-germană tindea să aparțină trecutului, ca urmare a acțiunii președintelui Charles de Gaulle și cancelarului Konrad Adenauer, care au promovat principiul reconcilierii între cele două state, iar succesorii lor au continuat pe aceeași linie. În 1989, François Mitterand și Helmut Kohl se consultau în marile probleme internaționale, căutând să mențină și să adâncească reconcilierea. Totuși, unificarea Germaniei nu era agreată de Franța.

Această problemă era mult prea complexă, afectând echilibrul european stabilit după cel de-al Doilea Război Mondial.[19] La Conferința de la Potsdam (17 iulie – 2 august 1945) se hotărâse împărțirea Germaniei în patru zone de ocupație (americană, sovietică, britanică și franceză), precum și granițele acesteia. Acordul rămăsese în vigoare și nu putea fi repudiat unilateral. În ziua de 20 noiembrie, ministrul francez de Externe, Roland Dumas, a efectuat o vizită la Moscova, unde a avut convorbiri cu Mihail Gorbaciov și cu Eduard Șevardnadze. Cu acel prilej s-a afirmat că exista o unitate de vederi în privința granițelor postbelice din Europa, precum și în legătură cu faptul că „unificarea Germaniei nu este o problemă actuală"[20].

La 21 noiembrie, ministrul vest-german de Externe, Hans-Dietrich Genscher, a efectuat o vizită la Washington, unde a discutat cu George Bush și James Baker. După aceste convorbiri, Genscher declara că a primit asigurări că S.U.A. „nu vor lua o decizie unilaterală privind viitorul Europei în cadrul convorbirii la nivel înalt din Malta". Referindu-se la unificarea Germaniei, el a spus: „Suntem un singur popor, nu există o națiune germană capitalistă și o națiune germană socialistă; această singură națiune germană trăiește împreună în două state diferite". Genscher a afirmat că unificarea Germaniei „ar putea avea loc numai după realizarea de <alegeri libere> în R.D. Germană și în contextul unirii Europei estice și vestice, pe baza <valorilor occidentale> și fără modificarea frontierelor postbelice internaționale ale celor două state".[21]

În ziua de 24 noiembrie, participând la Congresul Partidului Popular Austriac, cancelarul Helmut Kohl a făcut o expunere intitulată *Tabloul*

[19] *Principiul dominoului...,* pp. 317-318
[20] *Ibidem,* p. 313
[21] *Ibidem,* pp. 317-318

viitor al Europei; ideea de bază era aceea că pe harta continentului în curs de reașezare, își avea locul cuvenit o Germanie unificată. După ce a obținut acordul lui Bush pentru unificarea celor două state, cancelarul vest-german Helmut Kohl a început să-l capaciteze pe Gorbaciov, apreciind că liderul de la Kremlin a fost „factorul dinamizator" al reformelor în Uniunea Sovietică și în Europa de Est. „R.F.G. are datoria de a-l susține și ajuta pe Gorbaciov să realizeze procesul său de reforme, drept recunoștință pentru deschiderea realizată în viața internațională". Cancelarul a precizat că țara sa a sprijinit „politic și moral" mișcările reformatoare din Polonia, Ungaria, Cehoslovacia și R.D. Germană și a afirmat că „problema germană nu se poate rezolva decât în contextul problemelor europene și nu separat". De asemenea, el a dat asigurări că Germania reunificată nu „intenționa să devină o Mare Putere, ci numai să-și regăsească propria identitate"[22]. Cancelarul vest-german a știut să-l „stimuleze" din punct de vedere economic pe Gorbaciov, acordând Uniunii Sovietice credite de mai multe miliarde de mărci, pentru a echilibra balanța de plăți a Moscovei și a direcționa sume consistente spre achiziționarea de produse alimentare, atât de necesare populației în acea vreme de penurie cronică.

Trei zile mai târziu, la 27 noiembrie, Helmut Kohl a prezentat un proiect de unificare a Germaniei în trei etape:

1) organizarea de alegeri libere în R.D.G. și consultarea populației est-germane cu privire la reunificare;

2) crearea unei comisii intergermane, pe domenii ale vieții politice, sociale și economice, care să analizeze și să propună forme intermediare de integrare;

3) reunificarea propriu zisă[23].

Helmut Kohl s-a grăbit să lanseze un plan de unificare a Germaniei în zece puncte, la 29 noiembrie, pentru ca la întâlnirea de la Malta, Gorbaciov și Bush să aibă un material concret privind rezolvarea problemei germane. Acest plan detalia propunerile inițiale, stăruind asupra ideii că el se va realiza în contextul unificării Europei și al angajamentului Germaniei de a respecta granițele existente.

Purtătorul de cuvânt al Departamentului de Stat a declarat imediat că S.U.A. erau convinse de faptul că planul cancelarului vest-german „răspunde aspirațiilor adânci ale poporului său pentru unitatea Germaniei" și că „acesta este un obiectiv pe care S.U.A. și R.F.G. și-l

[22] *Ibidem,* p. 348
[23] *Ibidem,* p. 349

împărtășesc de mult". Lawrence Eagleburger, adjunctul secretarului de Stat, a declarat că unificarea Germaniei „este acum un proces inevitabil" și că „S.U.A. nu împărtășesc îngrijorarea unor țări europene vestice în legătură cu perspectiva unei Germanii unificate puternice"[24]. La rândul său, Roland Dumas, ministrul de Externe al Franței, declara în Adunarea Națională că „nu este de conceput soluționarea problemei germanilor fără a face referință la evenimentele care au loc în Europa de Est", că proiectul cancelarului Kohl merita „cea mai mare atenție", apreciind că „dorința de unire a germanilor este legitimă", aceasta putându-se realiza numai pe cale democratică și pașnică, „în cadrul integrării europene".[25]

Asigurările date de Helmut Kohl nu erau considerate de Uniunea Sovietică și Polonia ca suficiente. Cu câteva zile înaintea întâlnirii de la Malta, premierul Poloniei a făcut o nouă vizită oficială la Moscova, unde a avut discuții cu Gorbaciov și N. Rîjkov. În conferința de presă din 25 noiembrie, Mazowiecki a precizat din nou că Polonia își va respecta angajamentele asumate în cadrul Tratatului de la Varșovia și că guvernul său dorea să întărească și să dezvolte relațiile cu Uniunea Sovietică. El a reliefat influența „binefăcătoare" a politicii de restructurare din Uniunea Sovietică asupra situației internaționale. „În legătură cu Europa, de ambele părți s-a apreciat că inviolabilitatea granițelor este cea mai importantă condiție a menținerii stabilității pe continent". În raportul său trimis la București, ambasadorul român la Moscova, Ion Bucur, aprecia că în privința relațiilor internaționale „convorbirile s-au axat pe <problema germană>, unde, pe fond, chiar dacă există formulări diferite, punctele de vedere ale celor două țări coincid, în sensul că:

A) În prezent, problema reunificării Germaniei nu este de actualitate. Există două state germane independente, care fac parte din alianțe militare și grupări economice deosebite. O grăbire a acesteia ar duce la destabilizare în Europa.

B) Dacă, într-un viitor îndepărtat, s-ar pune o astfel de problemă, ea ar putea fi examinată având în vedere următoarele condiții:

– reunificarea să fie solicitată și sprijinită atât de R.F.G., cât și de R.D.G.;

– reunificarea să nu fie îndreptată împotriva intereselor altor popoare și să nu ducă la revizuirea granițelor. În această problemă

[24] *Ibidem,* p. 363
[25] *Ibidem,* p. 349

trebuie să-și spună cuvântul cele patru mari Puteri (U.R.S.S., S.U.A., Anglia și Franța)“[26].

Opinia publică internațională, cancelariile diplomatice, dar și serviciile secrete manifestau un mare interes față de prima întâlnire Bush – Gorbaciov, liderii celor două superputeri.

La 1 decembrie, generalul Iulian Vlad, șeful Departamentului Securității Statului, înainta lui Nicolae Ceaușescu un raport „strict secret“, scris de mână, cu următorul conținut[27]:

„Raportăm următoarele informații obținute pe mai multe linii, cu privire la întâlnirea dintre Bush și Gorbaciov:

1. În cadrul noilor convorbiri la nivel înalt dintre S.U.A. și U.R.S.S., organizate la inițiativa sovieticilor, cele două părți vor aborda cu prioritate probleme privind redefinirea sferelor de influență și elaborarea unei noi strategii comune care să le asigure, în continuare, un rol dominant în toate problemele internaționale.

- Este de așteptat să se ajungă la noi înțelegeri de restrângere a zonelor de confruntare directă, în favoarea celor de convergență a intereselor.

- Sunt date că U.R.S.S. va face noi concesii în favoarea americanilor, în schimbul obținerii de ajutoare economice și financiare.

- Se urmărește stabilirea unui nou echilibru pe continentul european care să permită atenuarea treptată a diferențelor de sistem politic și economic între țările socialiste și cele capitaliste și asigurarea transpunerii în practică a conceptelor privind <dezideologizarea relațiilor internaționale> și crearea așa-numitei <case comune europene>.

- În acest context, se va aborda și problema existenței celor două blocuri militare, în sensul menținerii acestora încă o anumită perioadă, cel puțin până la stabilizarea situației din Europa de Est.

- În ceea ce privește intensificarea preocupărilor guvernului de la Bonn pentru reunificarea Germaniei, se va conveni să fie sprijinite, dar pentru o perioadă temporizate spre a fi încadrate în <procesul de integrare europeană>.

- Ambele părți se vor pronunța pentru accelerarea negocierilor bilaterale de reducere a armamentelor și cheltuielilor militare, U.R.S.S. fiind interesată să aloce mai multe fonduri pentru satisfacerea unor necesități interne, iar S.U.A. să diminueze deficitul mare al balanței de plăți.

---

[26] *Ibidem,* p. 361

[27] Cristian Troncotă*, Duplicitarii…,* pp. 207-208

Este posibil ca, în timpul întâlnirii, Bush să facă publică intenția de a reduce efectivele americane staționate în Europa, ca un răspuns la măsurile similare adoptate unilateral de U.R.S.S.

- Pe planul relațiilor bilaterale, președintele S.U.A. va manifesta disponibilitate pentru sprijinirea economică a U.R.S.S., condiționat de extinderea reformelor sovietice prin luarea în considerare în și mai mare măsură a mecanismelor economiei de piață.

- Pe lângă solicitarea expresă de ajutoare financiare, Gorbaciov va insista pentru obținerea de către U.R.S.S. a clauzei națiunii celei mai favorizate din partea S.U.A., precum și pentru reducerea restricțiilor pe linia transferului de tehnologie.

NOTĂ:

- Din datele de care dispunem rezultă că la întâlnirea dintre Bush și Gorbaciov ar urma să se discute și problema exercitării de noi presiuni coordonate asupra acelor țări socialiste care nu au trecut la aplicarea de <reforme reale>, fiind avute în vedere îndeosebi R.P. Chineză, Cuba și România.

- Cu privire la țara noastră, Bush va releva că statele membre ale N.A.T.O. vor continua aplicarea de restricții în relațiile lor cu România și va solicita ca și U.R.S.S. să procedeze în mod similar, mai ales prin reducerea livrărilor sovietice de țiței, gaz metan și minereu de fier.

2. În cadrul consultărilor din ultimele zile cu Administrația de la Washington, guvernele Angliei, Franței, R.F. Germania și Italia au insistat pentru:

- evitarea adoptării de către S.U.A. și U.R.S.S. a unor hotărâri definitive referitoare la modificarea echilibrului militar din Europa, fără consultarea prealabilă și consimțământul țărilor vest-europene;

- realizarea treptată a reducerii armamentelor și efectivelor dislocate în Europa, urmând ca problema unor diminuări semnificative să fie analizată numai după ce vor exista garanții certe că U.R.S.S. este dispusă să renunțe la forța sa militară;

- respectarea de către S.U.A. a înțelegerilor convenite anterior cu statele vest-europene ca fiecare dintre acestea să aibă un rol sporit în influențarea situației din Europa de Est, astfel încât să-și asigure promovarea propriilor interese pe termen lung în această zonă.

Franța și Anglia au solicitat totodată ca, în perspectiva constituirii unei confederații a celor două state germane, să se prevină deplasarea centrului de putere din Europa către Germania unificată, precum și o polarizare politico-economică și chiar militară între aceasta și

U.R.S.S., de genul celei existente înaintea celui de-al Doilea Război Mondial".

Din analiza acestui raport rezultă că serviciile de informații ale României au surprins cu exactitate contextul în care aveau să se desfășoare discuțiile Bush-Gorbaciov, precum și sensul în care vor evolua acestea.

În drum spre Malta, Gorbaciov i-a făcut mai întâi o vizită papei Ioan Paul al II-lea, ale cărui convingeri anticomuniste erau bine cunoscute. Liderul sovietic a fost elogiat de Ioan Paul al II-lea pentru politica de reforme pe care o promova, iar Gorbaciov l-a apreciat pe papă pentru contribuția sa la făurirea unei lumi pașnice și de bună înțelegere între toate popoarele. În același timp, Suveranul Pontif și-a exprimat speranța că Uniunea Sovietică va adopta o lege privind libertatea de conștiință, care să asigure „lărgirea posibilităților vieții religioase pentru toți cetățenii sovietici".[28] Adresându-se mulțimii care venise să-l vadă, Gorbaciov s-a pronunțat pentru convocarea Conferinței pentru Cooperare și Securitate în Europa, lăsând să se înțeleagă că aceasta va deveni un substitut atât al Pactului de la Varșovia, cât și al N.A.T.O.

În timp ce se afla în Italia, Gorbaciov a primit mesajul lui Evgheni Teajelnikov, ambasadorul Uniunii Sovietice în România, privitor la solicitarea lui Nicolae Ceaușescu (transmisă prin Constantin Olteanu) de a nu discuta cu președintele american probleme referitoare la țările socialiste, deoarece nu s-a consultat cu conducătorii acestora, nu are consimțământul și nici împuternicirea de a le reprezenta. Gorbaciov a transmis că dorește să informeze pe conducătorii statelor membre ale Tratatului de la Varșovia în ziua de 4 decembrie, la Moscova.[29]

Întâlnirea de la Malta s-a desfășurat, conform programului convenit, în zilele de 2 – 3 decembrie 1989: au avut loc convorbiri între președinții S.U.A. și U.R.S.S., mai întâi la bordul unei nave sovietice, apoi a uneia americane. Platforma pe care se situau cei doi lideri era complet diferită. George Bush se afla în fruntea unui stat în plină expansiune din punct de vedere economic, cu o dotare militară (inclusiv nucleară) excepțională, cu o situație internă stabilă, bazată pe principiile democrației americane; prin politica sa din ultimul deceniu, S.U.A. devenise purtătorul de cuvânt al Occidentului și ocupa detașat locul de primă putere mondială. Mihai Gorbaciov era președintele unui stat aflat în pragul colapsului[30]: cu o

[28] Mihail Gorbaciov, *Memorii...,* p. 70

[29] Constantin Olteanu, *Moscova, 4 decembrie*..., în revista "Orizont XX", p. 56

[30] Vezi, pe larg, J.F. Martock jr., *Autopsy on an Empire. The American Ambassador's Account of the Collapse of the Soviet Union*, New York, 1995

economie în haos, în care planificarea centralizată nu mai funcționa, dar nici mecanismele economiei de piață nu erau constituite; cu tulburări sociale (greve, manifestații de stradă) tot mai ample; cu o viață politică tulbure, în care partidul comunist căuta să-și mențină rolul conducător, dar era tot mai mult contestat de societatea civilă care începea să se afirme. În mod clar, Gorbaciov era depășit de evenimente, apărând ca un boxeur făcut *groggy* și care rămâne în ring pentru a încasa noi lovituri, spre satisfacția spectatorilor.

Discuțiile au avut loc atât în plenul delegațiilor, cât și între patru ochi. Ele s-au referit la problemele dezarmării, cooperării bilaterale, situației internaționale. Președintele american și-a exprimat susținerea pentru politica de *perestroika*: „Puteți fi sigur că aveți de-a face cu o Administrație americană și un Congres care doresc ca reformele dumneavoastră să reușească“[31]. Gorbaciov a apreciat că se înregistrau „însemnate modificări în lume în ceea ce privește repartizarea raporturilor de forță. Este limpede că suntem pe cale să trecem de la o lume bipolară la una multipolară. Dacă vrem sau nu, vom avea de a face cu o Europă unită și integrată din punct de vedere economic“; el a mai afirmat că alte centre ale politicii mondiale erau Japonia, China, India[32]. În fond, Gorbaciov recunoștea o realitate: Uniunea Sovietică nu mai constituia cel de-al doilea pol de putere pe plan mondial. Liderul de la Kremlin aprecia că trebuiau trase concluzii din experiența trecutului, a războiului rece, pe care-l considera încheiat. La rândul său, George Bush și-a manifestat interesul deosebit față de evoluțiile din Estul Europei (până de curând aflat în zona sovietică); Gorbaciov a declarat că el nu urmărea să influențeze situația din America Centrală (acceptând dreptul S.U.A. de a-și impune voința în acest spațiu). Liderul american l-a elogiat pe cel sovietic: „Dumneavoastră sunteți catalizatorul schimbărilor din Europa, care sunt constructive“. Gorbaciov a apreciat: „Trebuie să acționăm împreună – și acționăm împreună – într-un spirit real de răspundere și cu multă ponderație în această perioadă, în cursul căreia Europa cunoaște atâtea frământări“, iar Bush a răspuns: „Vă împărtășesc părerea“[33].

Din materialele publicate nu rezultă că s-ar fi discutat în mod concret situația din România și politica lui Ceaușescu. În stenograma întâlnirii apare doar o singură mențiune, aparținând lui Bush: „Noi

[31] Mihail Gorbaciov, *Memorii…,* p. 80
[32] *Ibidem,* p. 87
[33] *Ibidem,* p. 100

suntem pentru autodeterminare și pentru dezbaterile ce le însoțesc. Aș dori să înțelegeți atitudinea noastră: valorile occidentale nu înseamnă absolut de loc că am dori să impunem sistemul nostru României, Cehoslovaciei sau chiar R.D.G.-ului[34]. Există însă documente care arată că s-a urmărit discutarea situației din România. În ziua de 2 decembrie, Agenția ungară de presă *MTI* anunța că pe adresa celor doi președinți a fost trimisă o telegramă comună a organizațiilor maghiarilor ardeleni și ale minorității germane, în care li se cerea „să întreprindă tot ceea ce este necesar pentru a pune capăt regimului Ceaușescu, care procedează la exterminarea minorităților naționale"[35]. Și unele oficialități maghiare (Poszsgay Imre, Horn Gyula) declarau că soluționarea drepturilor minorității maghiare din Transilvania depindea de marile Puteri. Presa ungară cita în mod frecvent numele lui Tökes László și a lui Süto András ca „victime ale regimului politic din România". Ambasadorul român la Budapesta, Traian Pop, scria la 2 decembrie: „Conținutul și amploarea acțiunilor politico-propagandistice desfășurate de cercurile guvernante de la Budapesta împotriva țării noastre, prin toate mijloacele de care dispun, sunt asemănătoare perioadei premergătoare dictatului de la Viena din 1940"[36]. Tot în ziua de 2 decembrie, președintele american George Bush a declarat ziariștilor: „Aș dori să văd unele acțiuni și în această țară. Nu știu când se va întâmpla acest lucru. Am trimis în România un nou ambasador, Allan Green, care îmi este prieten. L-am trimis în România tocmai pentru că este un om ferm și intransigent, ce cunoaște bine părerile mele despre democrație și libertate. Cred că Allan Green a plecat la 29.11.1989 spre România și el va prezenta punctul nostru de vedere, al meu personal, președintelui Nicolae Ceaușescu. În orice caz, vom încerca, dar va fi foarte greu"[37]. Președintele american era în consens cu liderul sovietic Mihail Gorbaciov, al cărui consilier, Oleg Bogomolov, declarase la 24 noiembrie: „Procesul care se desfășoară în prezent în unele țări din Europa de Est are un caracter ireversibil și de generalitate. Anumiți conducători politici pot să nu fie conștienți de necesitatea unor asemenea schimbări, dar viața însăși le-o va impune. De

[34] *Ibidem,* p. 104
[35] *Principiul dominoului..., p. 381*
[36] *Ibidem,* p. 381-382
[37] Constantin Sava și Constantin Monac*, Revoluția română...,* p. 106

aceea eu privesc cu un anumit optimism evoluția viitoare a României“[38]. Referirea la Nicolae Ceauşescu era mai mult decât evidentă.

La sfârşitul întâlnirii de la Malta, cei doi preşedinți au participat la o conferință de presă comună – caz unic în istoria relațiilor sovieto-americane. Ei au apreciat că au avut o discuție rodnică, s-au afirmat noi relații între S.U.A. şi U.R.S.S., care impun abandonarea perioadei „războiului rece“. George Bush a declarat că va sprijini politica de restructurare promovată de Gorbaciov.

Mulți analişti politici au apreciat că la Malta s-a repetat scenariul de la Yalta, de această dată cu sens invers: dacă în februarie 1945 împărțirea zonelor de influență în Europa s-a realizat în favoarea Uniunii Sovietice, în decembrie 1989 Occidentul, şi în primul rând S.U.A., au obținu câştig de cauză.

În chiar zilele întâlnirii de la Malta, în statele încă socialiste au continuat transformările. La 3 decembrie, Plenara C.C. al Partidului Socialist Unit din **Germania** a hotărât excluderea din Comitetul Central şi din partid a lui Erick Honecker şi a altor colaboratori apropiați ai acestuia, în frunte cu fostul prim-ministru Willi Stoph. Întreaga conducere a partidului a demisionat, urmând ca treburile curente şi pregătirea pentru Congresul extraordinar din 15 – 17 decembrie să fie asigurate de o comisie de lucru, formată din membri ai partidului „care au manifestat angajament în procesul de înnoire“[39]

Organizația *Noul Forum* a decis organizarea pe întreg cuprinsul R.D. Germane a unui „lanț de oameni“ pe direcția Nord – Sud, şi Est – Vest, care să simbolizeze unitatea întregii populații în procesul de democratizare. În cadrul demonstrațiilor, se cerea demisia lui Egon Krenz din funcția de preşedinte al Consiliului de Stat şi al Consiliului Apărării Naționale. În Leipzig şi în alte oraşe, manifestanții au pătruns în clădirile Securității şi au sigilat seifurile cu documente, pentru ca acestea să nu fie distruse, urmând a deveni piese de bază în procesele care aveau să se organizeze împotriva celor care au comis abuzuri şi ilegalități.

Conform celor convenite, după întâlnirea de la Malta, Mihail Gorbaciov urma să-i informeze pe conducătorii de partid şi de stat din Tratatul de la Varşovia despre cele discutate.

Pentru **întâlnirea de la Moscova** au răspuns pozitiv liderii politici din Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, Ungaria, R.D.Germană. Doar

[38] *Ibidem,* p. 104
[39] *Principiul dominoului...,* p. 389

Nicolae Ceaușescu a condiționat participarea sa de acceptarea de către Mihail Gorbaciov a unei întâlniri între ei doi, iar liderul sovietic a fost de acord[40]. Ajuns la Moscova, Nicolae Ceaușescu a putut lesne constata că rămăsese singurul om politic din „vechea gardă" care se mai menținea la putere. El îi avea în față pe Petar Mladenov (Bulgaria), Egon Krenz și Hans Modrow (R.D. Germană), generalul Jaruzelski și Tadeusz Mazoviecki (Polonia), Reszö Nyers (Ungaria), pe care-i considera trădători ai cauzei socialismului.

Informarea lui Mihail Gorbaciov, prezentată la 4 decembrie, a fost extrem de generală, constând în fraze pe care le putea rosti oricând: pace, dezarmare, Europa unită etc. Pentru a nu intra în detalii privind discuțiile sale cu George Bush, liderul sovietic a propus ca participanții să adopte o declarație de condamnare a intervenției în Cehoslovacia în august 1968.

Șefii delegațiilor Poloniei, Ungariei, Cehoslovaciei, R.D. Germane, Bulgariei l-au felicitat pe Gorbaciov pentru rezultatele obținute la Malta și au susținut propunerea acestuia. Nicolae Ceaușescu a făcut o notă discordantă, stăruind asupra necesității apărării și consolidării socialismului, a necesității întăririi unității țărilor socialiste. A citat o declarație a lui Bush, făcută în timp ce se îndrepta spre Bruxelles la întâlnirea cu conducătorii statelor membre ale NATO, în care acesta se pronunța pentru întărirea acestei alianțe militare, după care a întrebat: "Cum se împacă ceea ce s-a spus aici cu privire la îmbunătățirea relațiilor dintre cele două blocuri militare, cu declarația președintelui american?" În legătură cu propunerea lui Gorbaciov, Nicolae Ceaușescu a ținut să sublinieze că o asemenea declarație nu privea România, care a condamnat chiar atunci acea intervenție, apreciind-o ca o încălcare gravă a suveranității și a independenței Cehoslovaciei. Documentul adoptat menționa că „intrarea trupelor în acest stat a constituit un amestec în treburile interne ale Cehoslovaciei suverane și trebuie condamnat. Întrerupând procesul de înnoire democratică a R.S. Cehoslovace, aceste acțiuni nejustificate au avut consecințe negative de lungă durată". Potrivit relatării lui Constantin Olteanu, participant la întâlnire, la plecarea spre Berlin, liderul est-german Egon Krenz i s-a adresat conducătorului delegației române: „Tovarășe Ceaușescu, nu știu dacă ne vom mai vedea"[41]

---

[40] Ioan Scurtu*, Ultimul schimb de scrisori între Nicolae Ceaușescu și Mihail Gorbaciov. 23 și 27 noiembrie 1989,* în „Historia" din noiembrie 2008

[41] Gen. col. (r) dr. Constantin Olteanu, *România, o voce distinctă în Tratatul de la Varșovia. Memorii. 1980 - 1985,* București, Editura Aldo, 1999, p. 216

La întâlnirea Ceauşescu-Gorbaciov, au participat şi cei doi prim-miniştri (Constantin Dăscălescu şi Nikolai Rîjkov)[42]. Liderul sovietic a început prin a-l felicita pe Ceauşescu pentru realegerea sa în funcţia de secretar general al Partidului Comunist Român la Congresul al XIV-lea, urându-i succes în îndeplinirea sarcinilor stabilite cu acel prilej. La rândul său, Ceauşescu i-a adresat lui Gorbaciov "un salut călduros" şi a apreciat că Congresul al XIV-lea a fost "un Congres bun şi s-a încheiat cu rezultate bune". Gorbaciov s-a referit la *perestroika* şi activitatea care se desfăşura pentru înlăturarea greşelilor din trecut, dar fără să se subaprecieze ceea ce au făcut generaţiile premergătoare. Nicolae Ceauşescu a propus să înceapă pregătirile pentru o întâlnire a partidelor comuniste şi muncitoreşti, la care să se discute despre socialism şi perspectivele lui, deoarece „este o situaţie foarte grea în mişcarea comunistă". Gorbaciov a declarat că mai întâi ar trebui să aibă loc o dezbatere în cadrul ţărilor socialiste: „Cum putem să ieşim la o întâlnire mai largă fără să precizăm poziţia în problemele noastre?" Ceauşescu şi-a exprimat „preocuparea" faţă de „ce se întâmplă în câteva ţări socialiste din Europa. Înţelegem perfecţionarea, înnoirea, însă nu de aceasta vreau să vorbesc acum, dar forma în care se acţionează pune foarte serios în pericol nu numai socialismul, ci şi existenţa partidelor comuniste în ţările respective". De aceea, a propus o întâlnire „între ţările socialiste şi partidele noastre" pentru a vedea „felul în care se acţionează în unele ţări". Gorbaciov nu a împărtăşit nici acest punct de vedere, afirmând că procesul de modernizare ar fi trebuit să înceapă de mai mult timp; el s-a referit la Honecker, care în ultima vreme „nu a vrut să mai vorbească cu mine". Liderul sovietic nu l-a cruţat pe Ceauşescu, precizându-i: „De altfel, ştiu că m-aţi criticat împreună". Evident, Ceauşescu a negat: „Nu, nu v-am criticat. Dimpotrivă, am discutat că ar fi bine să ne întâlnim mai iute să discutăm cum trebuie să lucrăm mai bine". Gorbaciov a continuat: „Sincer vorbind pentru tovarăşul Honecker eu am mari emoţii".

Liderul sovietic a conchis: „Important este să întărim socialismul şi în rest este treaba fiecăruia". Nu este clar dacă, spunând aceste cuvinte, Gorbaciov chiar credea că prin reformele declanşate de el s-a întărit socialismul, sau a vrut să mai îndulcească pilula amară servită lui Ceauşescu. Liderul român a precizat: "Ce faceţi dumneavoastră acum am încercat şi noi la un moment dat. Am creat atunci aşa zişii mandatari, şi după un an de zile am văzut că se îmbogăţesc şi am lichidat complet această situaţie".

[42] Stenograma întâlnirii lui Nicolae Ceauşescu cu Mihail Gorbaciov la 4 decembrie 1989, la Moscova, în gen. col. (r) dr. Constantin Olteanu, *România, o voce distinctă...,* pp. 234 - 243; Constantin Sava şi Constantin Monac*, Revoluţia Română..., pp. 80-97*

Gorbaciov a întrebat: "Așa o perspectivă ne prevedeți și nouă?" La care Ceaușescu a ocolit un răspuns direct: "În orice caz, ca să se îmbogățească unii prin speculă, aceasta nu este o perspectivă, știți dumneavoastră acest lucru destul de bine". A menționat că în România s-a introdus "și autoconducerea și noul mecanism economic și consiliile de conducere", dar rezultatul a fost că întreprinderile, profitând de autonomia asigurată, au contractat mari împrumuturi și au făcut tot felul de investiții neeconomice. Atunci le-am restrâns drepturile și am gândit că trebuie să ținem în mână anumite lucruri, deoarece pentru România 11 miliarde de dolari datorie în 1980 constituia o situație foarte grea". Cu alte cuvinte, reformele lui Gorbaciov nu aveau sorți de izbândă. Liderul sovietic era însă optimist: "Important este să întărim socialismul, și în rest este treaba fiecăruia". S-a trecut apoi la abordarea problemelor bilaterale, liderul român încercând să obțină sporirea cantităților de petrol și gaz metan, furnizate României de Uniunea Sovietică. Cei doi prim-miniștri au convenit să se întâlnească în ziua de 9 ianuarie, pentru a aborda problemele concrete. Gorbaciov a avut o intervenție plină de subînțelesuri: „Veți mai trăi până la 9 ianuarie!"*

În continuare discuția a alunecat spre considerații privind natura schimbărilor economice, liderul român precizând: 'Vrem să conlucrăm pe principii economice – aceasta este intenția noastră". Gorbaciov a apreciat: "Trebuie să dăm posibilitatea ramurii energetice să câștige valută și să facă investiții", deoarece aceasta era "cea mai înapoiată", dar și altele erau într-o atare situație, drept care se întreba: "cât putem să le împingem înainte, cât putem să le împingem de la spate cu bastonul?" Replica lui Ceaușescu a fost promptă: "Nu cu bastonul, ci trebuie așezată activitatea pe principii economice". El a întrebat: "Ce știre dăm despre întâlnirea noastră bilaterală?", la care Gorbaciov a răspuns: "Dați dumneavoastră o știre și dăm și noi una. Este aici un text scurt". El se referea la întâlnirea liderilor din țările membre ale Tratatului de la Varșovia. În fond, pe Gorbaciov nu-l interesa ce comunicat avea să dea conducerea de la București despre această convorbire.

* Ion Dincă, membru în Comitetul Politic Executiv, a declarat în fața Comisiei senatoriale, la 21 octombrie 1993, că ar fi urmat întâlnirea *tête-à-tête* între Ceaușescu și Gorbaciov, la care liderul sovietic i-a spus că trebuie să demisioneze, deoarece este indezirabil. Dincă ar fi citit acea stenogramă, relatând că la amenințările lui Gorbaciov, Nicolae Ceaușescu a replicat că va informa Comitetul Central despre poziția liderului sovietic față de România și față de el, va informa opinia publică, va convoca Marea Adunare Națională și "vă vom răspunde la fiecare problemă, și cele discutate aici. Deși ne-am înțeles să nu le facem publice, le vom face publice: problema tezaurului, problema Insulei Șerpilor și problema Basarabiei". Constantin Olteanu, care a făcut parte din delegație, a negat categoric că ar fi avut loc o asemenea discuție, apreciind că afirmațiile lui Dincă sunt fanteziste.

Dacă întâlnirea Ceaușescu – Gorbaciov s-a desfășurat într-o atmosferă de mare tensiune, cu totul altfel a decurs discuția liderului sovietic cu secretarul general al Partidului Comunist Bulgar, Petar Mladenov, cu care a avut o lungă discuție, în ziua de 5 decembrie[43]. Proaspătul lider bulgar a declarat că în țara sa „toată lumea, cu excepția unei pături subțiri a populației, susține cu căldură *perestroika*“, afirmație care, desigur, i-a făcut mare plăcere lui Gorbaciov. Acesta a apreciat că „un dialog sincer și deschis cu societatea va contribui la întărirea autorității partidului“, că trebuiau făcute schimbări radicale, „dar ele nu trebuie făcute în pripă“. Gorbaciov susținea cu fermitate teza rolului conducător al partidului comunist și i-a recomandat lui Mladenov să studieze articolul său *Ideea socialistă și perestroika revoluționară*, publicat recent, care conținea „orientările noastre pe termen lung. Se bazează pe valorile noastre socialiste, pe o interpretare contemporană a clasicilor marxismului“.

Paralel cu problemele din statele Tratatului de la Varșovia, în primplan se aflau cele privind unificarea Germaniei. În ziua de 5 decembrie, Gorbaciov a avut o discuție la Moscova cu Hans-Dietrich Genscher. Ministrul de Externe vest-german a dat asigurări că Germania unificată va respecta principiile cuprinse în *Actul final* al Conferinței de la Helsinki din 1975, precum și realitățile teritoriale din Europa. A doua zi, 6 decembrie, François Mitterand și Mihail Gorbaciov au avut discuții la Kiev; cei doi au convenit că unificarea Germaniei trebuia să se realizeze pe cale pașnică și democratică, menținându-se echilibrul european. În timp ce Mitterand aprecia că unificarea era pe cale de realizare, Gorbaciov continua să susțină că „problema unificării germane nu este de actualitate“ și că „personal, nu vrea să rezolve problema poporului german, aceasta intrând în competența responsabililor politici din această țară“[44]

Abia întors de la Moscova, Egon Krenz și-a prezentat, la 6 decembrie, demisia din funcțiile de președinte al Consiliului de Stat și al Consiliului Apărării Naționale ale **R.D. Germane**. Funcția de președinte al țării a fost preluată, cu titlul interimar, de Manfred Gerlach, președintele Partidului Liberal-Democrat. Procesul de unificare a celor două state germane era în plină desfășurare; firmele din R.F. Germania se asociau cu cele din R.D. Germană, oamenii de știință și cultură din ambele state desfășurau acțiuni comune, partidele din Vest își

[43] Mihail Gorbaciov, *Memorii*... pp. 106-108
[44] *Principiul dominoului*..., p. 425

constituiau organizații în Est. Între cele două state nu mai existau granițe, călătoria era liberă în întreg spațiul german.

Congresul extraordinar al Partidului Socialist Unit din Germania, desfășurat în ziua de 8 decembrie, l-a ales pe Gregor Gysi, tânăr avocat evreu, de 41 ani, în funcția de președinte al partidului. În discursul rostit după alegerea sa, acesta s-a pronunțat pentru dezvoltarea țării sale pe o „a treia cale", deosebită de „socialismul stalinist și dominația monopolurilor tradiționale". Această cale însemna: democrație radicală și stat de drept, umanism, dreptate socială, protecția mediului înconjurător, afirmarea unei reale egalități a femeii. „Sursele acestei căi sunt tradiționale: social-democrate, socialiste, comuniste nestaliniste, antifasciste și pacifiste"[45]. În același cadru, primul-ministru Hans Modrow a apreciat: „Un stat R.D.G. suveran și socialist reprezintă o premisă pentru stabilitatea politică din Europa și interesele altor state, de exemplu ale Franței și Marii Britanii, care sunt orientate spre existența celor două state germane și a realităților postbelice". El a dezvăluit că R.D. Germană a propus „o comunitate contractuală a celor două state germane, cancelarul Kohl a extins această idee prin propunerea unor măsuri <confederative>, ceea ce este <un început ponderat pentru viitoarele dezbateri>". Modrow a apreciat că „o unificare a R.D.G., cu R.F.G., nu este o problemă a politicii actuale. Colaborarea contractuală a celor două state germane, în cadrul unei noi realități, va crea elemente ale unor noi structuri pentru viitorul mai îndepărtat"[46].

Congresul extraordinar al P.S.U.G. și-a reluat lucrările după o săptămână, continuând până în zilele de 16 – 17 decembrie. Cu acest prilej s-a decis ca la denumirea partidului să se adauge Partidul Socialismului Democratic (P.S.U.G. – P.S.D.). Acesta urma să se înscrie „în tradiția mișcării muncitorești, a umanismului și antifascismului". S-a hotărât desființarea organizațiilor de partid din instituțiile de stat, inclusiv din armată. Congresul s-a pronunțat pentru „o comunitate contractuală" între cele două state germane, care să nu pericliteze stabilitatea europeană, precizând că R.D. Germană nu dorește să devină „un land federal subdezvoltat, cu viitor social nesigur"[47].

Două zile mai târziu, la 19 decembrie, cancelarul Helmut Kohl a participat la un uriaș miting în orașul Dresda, unde a transmis un salut cordial "dragilor compatrioți" est-germani din partea „concetățenilor

[45] *Ibidem,* pp. 418-419
[46] *Ibidem,* pp. 418-419
[47] *Ibidem,* pp. 452-453

din Republica Federală Germană", şi a exprimat "un cuvânt de recunoştinţă şi de admiraţie pentru această revoluţie paşnică în R.D.G." Cuvintele sale au fost receptate într-o atmosferă de entuziasm, cancelarul fiind aclamat ca un erou al unirii celor două state germane. Lozincile cele mai des scandate erau: „Noi suntem poporul!", „Suntem un popor!" Unificarea se realiza în fapt, urmând ca mai apoi să fie consacrată din punct de vedere juridic, al dreptului internaţional.

În **Cehoslovacia**, primul-ministru Adamec a demisionat, iar la 10 decembrie s-a format un nou guvern condus de Marian Calfa, în care comuniştii erau minoritari. În ziua de 11 decembrie, Gustáv Husák, care fusese instalat de sovietici în 1968, era eliberat din funcţia de preşedinte al Cehoslovaciei, deschizându-se astfel drumul pentru preluarea puterii de către Václav Havel, liderul *Forumului Civic*.

În **Iugoslavia**, la 16 decembrie, a fost dată publicităţii „versiunea de lucru" a declaraţiei Congresului Uniunii Comuniştilor din Iugoslavia, ce urma să se desfăşoare peste puţin timp. În document se preconiza: „renunţarea la socialismul autoritar" şi afirmarea economiei de piaţă; un „socialism democratic" într-o societate a libertăţilor individuale şi democraţiei, autoconducerii, justiţiei sociale, solidarităţii şi bogăţiei materiale; „libertatea omului mai presus de orice"; pluralism politic, partidul urmând să concureze cu alte forţe politice în alegeri; „egalitatea în drepturi naţionale": respingerea exclusivismului naţional şi a şovinismului, pentru „egalitatea dintre popoare, naţionalităţi şi minorităţi în Iugoslavia"[48]. Se avea în vedere elaborarea unui nou program şi statut al Uniunii Comuniştilor din Iugoslavia şi redactarea unei noi Constituţii a Republicii Federative Socialiste Iugoslavă.

În **Polonia** s-a trecut la demolarea statuilor lui Lenin, Feliks Edmundovici Dzerjinski, Boreslaw Bierut, la schimbarea denumirii de străzi, multe dintre ele primind numele lui Józef Pilsudski, întemeietorul statului polonez contemporan şi un cunoscut antibolşevic. În ziua de 13 decembrie, la chemarea *„Solidarităţii"*, au fost trase sirenele şi clopotele, pentru a marca astfel nouă ani de la decretarea stării de asediu în această ţară. Din august 1989, când sindicatul *„Solidaritatea"* obţinuse funcţia de prim-ministru al Republicii Populare Polone, acesta devenise principala forţă politică a ţării.

[48] *Ibidem,* pp. 440-441

În **Ungaria** s-a desfășurat, în ziua de 17 decembrie, cel de-al XIV-lea Congres al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar, la care Grósz Károly, președintele comisiei de organizare a acestui forum, a apreciat că, în octombrie 1989, forțele fracționiste au distrus partidul și au creat Partidul Socialist Ungar „fără a consulta membrii partidului și procedând nedemocratic", fapt ce a adus „prejudicii incalculabile poporului ungar și făcând posibile măsurile de subminare a bazelor orânduirii socialiste"[49]. Congresul a ales în funcția de președinte al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar pe Thurmer Gyula, fost consilier de politică externă a lui Grósz Károly, un tânăr de 35 de ani; acesta studiase în U.R.S.S., după care a lucrat în cadrul Ministerului de Externe și apoi în aparatul C.C. al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar. Aceste regrupări la vârf urmăreau relansarea partidului în viața politică și câștigarea unei părți cât mai importante a electoratului.

În **Uniunea Sovietică**, la Moscova, se desfășurau lucrările celui de-al doilea Congres al Deputaților Poporului, care dezbătea problemele însănătoșirii economiei sovietice, etapele reformei, modul și principiile de elaborare a viitorului plan cincinal. Discuțiile erau contradictorii, cei mai mulți deputați exprimând critici și îndoieli asupra programului prezentat de premierul Nikolai Rîjkov. Dintre vorbitori s-a remarcat Boris Elțîn, care a formulat critici la adresa lui Gorbaciov, apreciind că lozinca restructurării „a fost lansată fără o tactică și o strategie clară". Președintele Republicii Sovietice Socialiste Letonia, A. Gurbunov, a amintit că țara sa a avut o organizare de stat independentă, care i-a fost întreruptă cu forța în 1940. Reprezentanții Letoniei și Moldovei s-au pronunțat împotriva sosirii în republicile lor a unor cetățeni din alte republici; Mircea Snegur a menționat faptul că pentru construirea uzinei metalurgice din Râbnița au fost aduși peste 900 de oameni din afara republicii, mulți dintre ei neavând nimic în comun cu industria siderurgică[50]. Vii dispute a generat propunerea de modificare a art. 6 din Constituție, în vederea eliminării prevederii potrivit căreia Partidul Comunist al Uniunii Sovietice avea „rolul conducător". Gorbaciov a reușit să evite discuțiile pe această temă, susținând că în această chestiune trebuia să se pronunțe mai întâi P.C.U.S. și „întregul popor"[51].

[49] *Ibidem,* p. 450
[50] *Ibidem,* pp. 445-446
[51] Gheorghe E. Cojocaru, *Tratatul de Uniune Sovietică*, p. 330

CAPITOLUL III

REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN DECEMBRIE 1989

1. Inevitabilitatea schimbării

De la sfârșitul lunii noiembrie 1989, România rămăsese singura țară socialistă "în care nu se întâmpla nimic". Era doar o aparență, deoarece norii de furtună acoperiseră cerul acestei țări, iar momentul dezlănțuirii era foarte aproape.

Un politolog de sorginte marxistă, Radu Florian, aprecia că la mijlocul deceniului al nouălea criza economică "s-a transformat într-una globală, generală a regimului. Ea a generat astfel o acută *criză politică*, determinată esențial de eroziunea treptată a formelor de consens pasiv pe care s-a bazat regimul, manifestându-se în mediile cele mai variate într-o nemulțumire afișată față de penuria economică tot mai pronunțată și înrăutățirea condițiilor de trai […] Criza politică s-a întrețesut cu o acută *criză socială* la fel de specifică. O importantă caracteristică a ei a fost oprirea cvasi-totală a procesului de promoțiune socială în toate domeniile de activitate, afectând cu deosebire tineretul […] Dominația îndelungată a dictaturii a provocat o *criză culturală și morală*"[1]. Aceste caracteristici era pe deplin aplicabile în România.

În mod cert, România se afla de aproape un deceniu într-o gravă criză economică. Centralizarea introdusă în 1948 a devenit sufocantă, iar subiectivismul secretarului general răvășea întreaga economie. Consilierul prezidențial Silviu Curticeanu scria: "Spre sfârșitul anilor '80, centralizarea a devenit draconică, a determinat o luptă continuă și inegală a miniștrilor pentru fiecare leu, gram de materie primă sau

[1] R. Florian, *Prăbușirea dictaturilor est-europene și alternativele istoriei,* București, Editura Noua Alternativă, 1993, p.

kilowatt de energie electrică. Planurile lunare şi programele de aprovizionare tehnico-materială, întocmite cu seriozitate, bună credință şi profesionalism de specialişti din toate domeniile de activitate, devin simple petece de hârtie, pentru că, înarmat cu un pix de culoare neagră şi tot mai multă inconştiență, Ceauşescu modifică cifrele după bunul plac sau după o inspirație de moment, devenind o prezență agasantă, tot mai greu sau imposibil de ocolit."[2] De regulă, el modifica sarcinile de plan, deja stabilite, sub motiv că ele erau subdimensionate; acest fapt ducea la decorelări în lanț, încurcând sectoarele sau ramurile de activitate care depindeau unele de altele. Pe de altă parte, muncitorii, inginerii şi tehnicienii ştiau că sarcinile nu puteau fi realizate şi nici nu-şi propuneau să le înfăptuiască; ca urmare, erau criticați de Ceauşescu şi amenințați cu scăderea salariilor. O altă modificare făcută de Ceauşescu viza consumul de materii prime şi materiale, diminuarea (până la anulare) a importului; rezultatul a fost izolarea din punct de vedere tehnic a întreprinderilor româneşti, care nu mai puteau ține pasul cu progresele înregistrate pe plan mondial. O altă modificare operată de Ceauşescu se referea la darea în folosință a unor obiective de importanță națională, stabilind termene foarte scurte, nerealizabile. Activiştii de partid, inclusiv membrii Comitetului Politic Executiv şi cei ai guvernului, nu aveau curaj să-l contrazică pe secretarul general, să-i demonstreze că nu era bine să se modifice planul de producție de la o lună la alta. Dintr-o laşitate greu de imaginat, ei se declarau întrutotul de acord cu modificările propuse şi se angajau să „facă totul" pentru realizarea noilor „indicații". S-a ajuns astfel la raportări false, mult peste cele reale, care ofereau lui Nicolae Ceauşescu argumente pentru a susține că România realiza cea mai mare producție de cereale la hectar din Europa, că produsele industriei româneşti erau printre cele mai competitive pe plan mondial etc.

Criza politică a început în România odată cu instituirea conducerii prin partidul unic, în 1948, fapt ce a înlăturat posibilitatea oricărei alternative, a blocat dezbaterile autentice şi a impus o singură ideologie, cea marxist-leninistă. După preluarea întregii puteri politice în 1974 de către Nicolae Ceauşescu s-a dezvoltat un aberant cult al personalității, care a crescut în intensitate pe măsură ce situația României devenea tot mai grea. Chiar şi comuniştii cei mai înfocați, care crezuseră în „visul de aur al omenirii", deveniseră pesimişti şi agasați de

[2] Silviu Curticeanu, *Meditații necenzurate,* p. 166

propaganda agresivă prin mass-media a cultului lui Nicolae Ceauşescu şi al Elenei Ceauşescu. Mulţi dintre ei vedeau în reformele de tip Gorbaciov o cale de a scoate România din criza în care se afla. Interesant este că cei mai activi erau foştii stalinişti – ca Silviu Brucan şi Dan Deşliu – iar societatea civilă, care în celelalte ţări socialiste îşi asumase iniţiativa şi răspunderea de a înlătura regimul totalitar, în România nu s-a putut organiza.

Criza socială afecta întreaga populaţie a României (exceptând grupări foarte restrânse de privilegiaţi ai regimului), mai ales ca urmare a măsurilor de economisire a energiei, de „alimentaţie raţională" etc. Aşteptând ore întregi la cozile din faţa magazinelor pentru a „prinde" ceva produse, oamenii discutau deschis, criticând „vremurile" în care erau nevoiţi să trăiască. Chiar dacă nu se menţiona numele lui Ceauşescu, toţi îi considerau pe „el" şi pe „ea" principalii vinovaţi. În rândul cetăţenilor României se acumulase o ură de nestăvilit împotriva „celor doi". Înlăturarea lor apărea ca o soluţie salvatoare; nu aveau curaj să acţioneze, dar aşteptau momentul ca „transformaţi în masă" să devină parte a mulţimii care să-l răstoarne pe dictator.

În decembrie 1989, „pregătirile" pe plan internaţional erau finalizate: diabolizarea lui Ceauşescu atinsese punctul culminant, el fiind mai rău decât Dracula, Hitler şi Stalin la un loc; agenţii serviciilor de informaţii îşi ocupaseră „poziţiile" (mulţi dintre ei în camerele de la Hotelul Intercontinental care aveau ferestrele spre Piaţa Universităţii); „maşinăria" războiului electronic deasupra României era funcţională; Mihail Gorbaciov se achitase de misiunea de a diminua drastic exportul de gaze naturale sovietice spre România, astfel încât regimul de la Bucureşti să nu poată redresa situaţia; manifestaţiile în faţa ambasadelor române au crescut în amploare, cerându-se respectarea drepturilor omului; mass-media occidentală acredita ideea că un război civil era inevitabil, deoarece Securitatea îl va apăra cu orice preţ pe Ceauşescu, dar Armata va trece de partea poporului; se vor înregistra zeci de mii de morţi, dar românii vor ieşi victorioşi, punând capăt „celei mai crunte dictaturi din istoria omenirii".

La 9 decembrie, Direcţia de Informaţii Externe raporta că în Ungaria se pregăteau acţiuni pentru destabilizarea situaţiei interne din România[3], folosind cu prioritate populaţia maghiară din Transilvania, şi că Budapesta avea intenţia să provoace incidente de graniţă „care să

[3] Constantin Sava şi Constantin Monac, *Revoluţia Română...,,* pp. 122-123

degenereze în conțict militar între cele două țări, după care să ceară intervenția unor țări ale Tratatului de la Varșovia, îndeosebi din partea U.R.S.S.“ Ataşatul militar de la Budapesta identificase două tabere, la Bicske şi Herjdu Szoboszlo, unde erau instruiți „mercenari“, din rândul celor fugiți din România, care la momentul potrivit urmau să vină în țară pentru a declanșa acte de rezistență împotriva autorităților, folosind arme și muniție[4].

În evidența Securității existau circa 6 000 de români fugiți în Ungaria, dar guvernul de la Budapesta susținea că pe teritoriul acestei țări s-ar afla 61 000 de refugiați din România, pentru întreținerea cărora primea sume importante din partea O.N.U. şi a unor state occidentale. Din septembrie 1989 s-a înregistrat un fenomen invers: numărul celor care vroiau să intre ilegal în țară era de 4–5 ori mai mare decât al celor care căutau să fugă din România; în acelaşi timp, grănicerii unguri aduceau grupuri de 20–40 persoane, fugite din România şi care ar fi fost prinse în Ungaria, drept care acum erau returnate în țara de origine[5]. Cei care reveneau, clandestin sau oficial, se îndreptau spre anumite zone din Banat, Transilvania şi Bucureşti.[6]

Organele de Securitate au sesizat faptul că şi dinspre Est se înregistra o afluență de turişti sovietici, cei mai mulți fiind bărbați tineri, care călătoreau cu maşina, îndreptându-se spre Transilvania şi Banat. Era un semn că momentul înlăturării lui Nicolae Ceauşescu era foarte aproape.

Pentru Mihail Gorbaciov, ca şi pentru George Bush, François Mitterand sau Helmut Kohl, schimbarea din România era mult mai dificilă, deoarece în P.C.R. nu exista o „a doua echipă“, care să preia puterea după înlăturarea lui Nicolae Ceauşescu. Dar cursul evenimentelor trebuia accelerat, urmând ca soluția să se găsească pe parcurs („văzând şi făcând“). La sfârşitul lunii noiembrie şi în luna decembrie, s-a înregistrat o masivă afluență a turiştilor străini, mai ales sovietici, unguri şi iugoslavi în România.

Şeful Direcției de Informații a Armatei, Ştefan Dinu, aprecia că în condițiile în care o formulă de înlocuire a lui Nicolae Ceauşescu nu a

---

[4] *Armata română în revoluția din decembrie 1989. Studiu documentar,* ed. a II-a, Bucureşti, Editura Militară, 1998, p. 29

[5] Gheorghe Rațiu, *Raze de lumină pe cărări întunecate*, Bucureşti, 1996, pp. 125-127

[6] Corneliu Lupu, *1989-1990. Destinul unității statale a României pe ruta Bonn - Budapesta - Moscova,* în "Transilvania", Sibiu, nr. 12/2004, p. 83

putut fi găsită, iar starea de spirit a populației era extrem de tensionată, "singura soluție pentru scoaterea României din criză nu putea veni decât numai din afară, printr-un IMPULS* dat unei populații aflate la punctul de fierbere al nemulțumirilor, gata să explodeze într-o revoltă generală". În acest scop s-a recurs la "provocarea unor tulburențe, a unor situații de panică, nesiguranță și instabilitate, prin intermediul unor grupuri de cercetare diversiune infiltrate în România pe căi acoperite și care aveau rolul de DETONANT* al revoltei maselor, trupe care se aflau de regulă în componența forțelor armate ale marilor puteri, cum de exemplu erau Uniunea Sovietică, SUA, Franța, Anglia și altele". În opinia sa aceste grupuri de diversiune veniseră din Uniunea Sovietică cu câteva săptămâni înainte, sub acoperirea de turiști; comparativ cu 1998, în 1989 în România intraseră cu 25.000 mai mulți turiști sovietici.[7] Această acțiune "a fost rezultatul unor înțelegeri secrete Est-Vest, vizând înlăturarea regimului totalitar al lui Ceaușescu."[8]

Valul schimbărilor ajunsese la **granițele României** și el nu mai putea fi evitat. După Congresul al XIV-lea al P.C.R., când Nicolae Ceaușescu a fost reales în funcția de secretar general, tensiunea din țară a crescut. Măsurile de securitate introduse în preajma Congresului s-au menținut, supravegherea populației a devenit și mai strictă, cultul personalității lui Ceaușescu a fost ridicat la cote și mai înalte. În țară exista o stare de nervozitate, care accentua și mai mult prăpastia dintre conducerea de partid și poporul român. Cetățenii aflaseră de la *„Europa Liberă"* și de la alte posturi de radio străine despre transformările din celelalte state socialiste, unde vechii lideri comuniști fuseseră înlăturați. Numai în România, de 25 de ani, Nicolae Ceaușescu nu se clintea din postul de comandă; iar dominația lui devenise insuportabilă.

Pe de altă parte, și acțiunile împotriva regimului totalitar s-au multiplicat. Spre exemplu, în noaptea de 11 spre 12 decembrie, în Parcul Areni din Suceava au fost răspândiți sute de fluturași de hârtie, pe care scria: "Jos dictatura Ceaușescu!" securitatea nu l-a putut identifica pe autor.[9*]

---

* Așa este în text

[7] Ștefan Dinu, *op. cit.* p. 266

[8] *Ibidem*, p. 273

[9] Mihai Iacobescu, *Declanșarea și desfășurarea revoluției pe meleagurile sucevene în etapa 22 decembrie-20 mai 1990,* în "Clio 1989", nr. 1-2/2005, p. 112.

* Acesta se numea Stratu Severin

În București, în zona Gării de Nord și în Piața Universității au fost plasate mai multe exemplare din ziarul manifest "Luneta", în care era criticat în termeni foarte duri regimul Ceaușescu. Nici autorul acestui document nu a fost identificat de Securitate.* Pe bulevardul central din Ploiești a fost văzut un cal slăbănog care avea atârnată de gât o pancardă pe care scria: "Epoca Ceaușescu"

Cea mai spectaculoasă inițiativă a aparținut unui grup de tineri intelectuali din Iași. Aici, câteva sute de ieșeni domiciliați în zona Pieței Unirii au primit în cutiile lor poștale hârtii cu litere confecționate din radiere pe care era scris: "Participați la demonstrația din P. Unirii la 14 XII ora 16"[10]. Inițiativa aparținea unui grup format din: Dan Petrescu, Luca Pițu, Liviu Antonesei, Alexandru Călinescu și Ștefan Prutianu. Ultimul lansase, la începutul lunii noiembrie 1989, ideea constituirii unei organizații, numită Frontul Popular Român, dar nu a avut decât puțini susținători; el preconiza ca fiecare membru nou să aducă alte trei persoane. Vigilentă, Securitatea a împiedicat înființarea acestui partid. Se pare că ieșenii luau ca model Frontul Popular din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, dar și din țările Baltice, constituite la sugestia Kremlinului, pentru a promova *perestroika*.

Nici planul vizând organizarea manifestației la 14 decembrie nu a avut succes, deoarece, înainte de ora anunțată, în Piața Unirii se aflau grupuri de polițiști, pompieri și sportivi (aceștia erau de fapt securiști îmbrăcați în treining, care ar fi fost jucători de judo, participanți la un concurs internațional, mutat ad-hoc de la Oradea la Iași). Securitatea a identificat pe organizatori și i-a arestat pe Ștefan Prutianu, Vasile Vicol, Cassian Maria Spiridon, Valentin Odobescu și Ionel Sacaleanu.[11]

Chiar dacă Frontul Popular Român a rămas doar o intenție, iar manifestația din 14 decembrie nu s-a bucurat de sprijinul cetățenilor, care au evitat să iasă în stradă, inițiativa de la Iași merită consemnată pentru istorie, deoarece demonstrează starea de spirit care a dus la declanșarea revoluției.

---

* Este vorba de Valentin Hurduc.

[10] Vezi, pe larg, Cassian Maria Spiridon, *Iași, 14 decembrie 1989, începutul Revoluției Române,* Iași, Editura Timpul, 1994; Adi Cristi, *Revoluția la Iași*, Iași, Tipografia Moldova, 2006

[11] *Revoluționarii moldoveni vor ca Iașiul să fie recunoscut drept "Scânteia Revoluției",* în "Gardianul" din 15 decembrie 2007.

2. Evenimentele din Timişoara

Peste două zile, la 16 decembrie, scânteia s-a aprins în cealaltă parte a ţării, la graniţa de Vest, în oraşul Timişoara. Starea de spirit a timişorenilor era puternic marcată de transformările din statele vecine şi de imobilismul liderilor politici din România. Ei urmăreau posturile de televiziune din Iugoslavia, Ungaria şi Bulgaria, erau la curent cu evenimentele ce se derulau pe plan internaţional şi erau gata să acţioneze pentru o schimbare de regim şi în România.

În timpul Congresului al XIV-lea mai mulţi muncitori de la U.T.M. (Uzinele Mecanice Timişoara) au încercat să provoace o grevă urmată de o manifestaţie, la care să se ceară nealegerea lui Nicolae Ceauşescu în funcţia de secretar general al P.C.R.[1] S-a fixat şi data: 23 noiembrie, ora 9.00, când mai mulţi muncitori urmau să oprească maşinile, să iasă în curtea uzinei, să mobilizeze şi celelalte secţii, după care să pornească în oraş, urmând ca pe traseu să li se alăture şi lucrători de la alte întreprinderi. Cu o oarecare întârziere, în curte s-au adunat trei-patru sute de oameni, dar când a apărut un şef de secţie care le-a cerut să-şi reia lucrul, aproape toţi s-au întors în ateliere. În scurt timp au apărut mai mulţi securişti, care au reuşit să ţină situaţia sub control. Nu pentru multă vreme; pentru că, de la un incident relativ minor, avea să se declanşeze revoluţia.[2]

Un pastor reformat, László Tökés, a refuzat să se supună unei hotărâri judecătoreşti privind strămutarea sa într-o altă localitate*. Organele de Securitate din Timiş cunoşteau activitatea de spionaj în favoarea Ungariei pe care o desfăşura Tökés. Ofiţerul care se ocupa de cazul László Tökés avea să menţioneze: „Aveam dovezile trădării, chitanţa olografă [scrisă de pastor] pentru 20 000 lei (atenţie! în ’89,

[1] Titus Suciu, *Reportaj cu sufletul la gură (Traseele revoluţiei),* Timişoara, Editura Facla, 1990, p. 8-9.

[2] Vezi, pe larg, Miodrag Milin, *Timişoara. 15 - 21 decembrie '89,* Timişoara, 1990; *„Caietele Revoluţiei"*, nr. 5/2006 (număr consacrat revoluţiei de la Timişoara).

* La 25 august 1989 episcopul Papp a decis scoaterea lui Tökés din rândurile clerului; la 20 octombrie a fost emis ordinul judecătoresc pentru evacuarea lui Tökes, iar acesta a făcut recurs. În ziua de 28 noiembrie el a fost informat că apelul său a fost respins şi că se va proceda la evacuarea lui la 15 decembrie;

octombrie)* și două pagini cu informații, toate găsite la ieșirea din țară a doi cetățeni maghiari, cadre ale serviciilor de specialitate din țara vecină“[3]. Conducerea Securității din județul Timiș făcuse propuneri pentru trimiterea în instanță a pastorului, dar Nicolae Ceaușescu nu a fost de acord, pentru a nu aduce noi prejudicii relațiilor cu Ungaria; de asemenea, Ceaușescu credea că astfel va evita noi critici din partea statelor occidentale și a apreciat că erau suficiente măsurile administrative luate pe linia cultului reformat din care László Tökés făcea parte[4]. Oficialitățile de la Budapesta au reacționat cu promptitudine: la 19 octombrie 1989, Parlamentul Ungariei a adoptat o „declarație de solidaritate“ cu pastorul reformat László Tökés, care oficia la Timișoara[5].

Prudența lui Ceaușescu și atitudinea față de Tökés se înscria într-o practică utilizată în ultimii ani: cei suspecți, disidenții erau supravegheați de Securitate – cel mai adesea foarte vizibil, pentru ca aceștia să știe că sunt urmăriți – dar nu au fost arestați. Cazul cel mai frapant este al lui Silviu Brucan, care, după ce l-a criticat deschis pe Ceaușescu pentru politica sa, care a dus la evenimentele de la Brașov din 1987, a primit pașaport pentru a vizita S.U.A., Marea Britanie și Uniunea Sovietică. După reîntoarcerea în țară a devenit coautorul „scrisorii celor șase“, dar nu a fost arestat, ci doar mutat într-o locuință aflată la marginea Bucureștilor. La rândul ei, Doinea Cornea, supravegheată zi și noapte de milițieni în uniformă, putea trimite scrisori către fiica sa din Franța, pentru a fi citite la postul de radio *„Europa Liberă“*. Argumentul ei era greu de respins: „Dați-mi o posibilitate să mă exprim în orice publicație și nu voi mai trimite la <*Europa Liberă*> textele mele“[6].

Dincolo de sentimentul existent în rândul populației, în realitate, numărul securiștilor din aparatul central și local era mult mai mic. Virgil Măgureanu, directorul Serviciului Român de Informații, aprecia că la 22 decembrie 1989 Direcția Securității Statului totaliza 14 259 cadre militare, dintre care 8 159 ofițeri și 5 105 subofițeri și maiștri militari, precum și 984 personal civil. Dintre aceștia 8 367 ofițeri, subofițeri și maiștri militari

* Suma respectivă echivala cu un salariu mediu al unui cetățean român pe timp de șase luni.

[3] Radu Tinu, *Timișoara…no comment….*, p. 19

[4] Filip Teodorescu, *Un risc asumat. Timișoara, decembrie 1989…,* pp. 45-46

[5] *Principiul dominoului…,* p. 248

[6] Vartan Arachelian, *În fața Dumneavoastră…,* p. 42 (Declarațiile Doinei Cornea)

lucrau în sectoarele operative şi de informare, 3 832 lucrau în unităţile centrale şi 4 544 în judeţe. Celelalte cadre desfăşurau activităţi în trupele de Securitate – 2 859 ofiţeri, subofiţeri şi maiştri militari; în unităţile tehnice existau 2 588 ofiţeri, iar în cele operative – 466.[7] La rândul său generalul Iulian Vlad aprecia că la cifra cadrelor de Securitate se adăugau circa 600 de scutieri din unitatea antiteroristă (U.S.L.A.), înfiinţată în 1977, şi trupele de securitate de aproximativ 22 000 de militari în termen*.

În ultimă instanţă, nu era esenţial numărul securiştilor, ci modul lor de acţiune[8]. Ion Iliescu, una dintre persoanele cele mai urmărite de Securitate, avea să scrie: „Dictatura lui Nicolae Ceauşescu îşi datora longevitatea mai puţin represiunii propriu-zise, cât capacităţii de a controla informaţiile: de fiecare dată când o mişcare de protest apărea undeva, aceasta era înăbuşită, înainte ca, aflând de existenţa ei, cei care ar fi vrut, la rândul lor, să se răzvrătească, să apuce a ieşi în stradă“[9].

În decembrie 1989 această metodă n-a mai reuşit. Decizia de evacuare a pastorului Tökés expira în ziua de 15 decembrie, iar acesta a declarat oamenilor veniţi la slujba religioasă că nu acceptă să se supună ordinului şi le-a cerut ajutorul. Serviciile secrete străine cunoşteau starea de tensiune creată şi acţionau pentru stimularea nemulţumirilor colective, astfel ca şi în România să se aplice principiul dominoului, care să ducă la lichidarea regimului socialist-totalitar. La Timişoara s-au deplasat secretarul II de la Ambasada S.U.A. şi o „ziaristă“ din Marea Britanie, cu misiunea de a se informa operativ, de la faţa locului, despre evoluţia evenimentelor.**

În dimineaţa zilei de sâmbătă, **16 decembrie** în faţa locuinţei pastorului erau câteva persoane; la prânz numărul lor a ajuns la circa

---

[7] Apud Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securităţii în documente. 1949-1985.* Iaşi, Editura Polirom, 2002, p. 45; vezi şi Florica Dobre, Florian Banu, Camelia Duică, Silviu B. Moldova, Liviu Ţăranu, *Trupele de Securitate (1949-1989)*, Bucureşti, Editura Nemira, 2004

* Declaraţie făcută de generalul Iulian Vlad în ziua de 25 mai 2006, la întâlnirea cu studenţii Facultăţii de Arhivistică, din cadrul Academiei de Poliţie "Alexandru Ioan Cuza".

[8] Vezi, pe larg, Denis Deletant, *Ceauşescu şi Securitatea. Constrângere şi disidenţă în România anilor 1965 - 1989,* Bucureşti, Editura Humanitas, 1998

[9] Ion Iliescu, *Revoluţie şi reformă…,* p. 49

** Profesorul Ioan Chiper a relatat, în şedinţa Consiliului Ştiinţific al Institutului Revoluţiei Române din Decembrie 1989, din 29 aprilie 2006, că în dimineaţa zilei de 16 decembrie 1989 istoricul american Paul Michelson, aflat în România, l-a întrebat dacă are rude în Timişoara, pentru că în oraşul de pe Bega se va "întâmpla ceva".

100, pentru ca spre seară să ajungă la aproape o mie. Momentul decisiv a fost oprirea tramvaielor şi blocarea circulației, astfel că lumea care a coborât, a rămas pe loc să vadă ce se întâmplă. În fața acestei situații, un secretar al Comitetului municipal de partid a anunțat că a fost anulată hotărârea de evacuare a pastorului şi a cerut mulțimii să plece acasă. Cei mai mulți s-au împrăştiat, dar au mai rămas pe loc câteva zeci de persoane. În jurul orei 17,15, Tökés a apărut la fereastra casei parohiale, cerându-le oamenilor să meargă acasă, iar pe uşa bisericii a fost pus un afiş cu acelaşi îndemn. De fapt, Tökés îşi îndeplinise misiunea. Claudiu Iordache, unul dintre liderii revoluției de la Timişoara, avea să scrie: „Un Tökés care în 16 decembrie îndemnase mulțimile să se întoarcă acasă pentru a nu irita autoritățile comuniste, ignorat, uitat imediat în noaptea de 16 ca şi în toate zilele care au urmat, un Lászlo Tökés care, abandonând nepărtinirea creştină, a ales să devină, în exclusivitate, avocatul conaționalilor săi, maghiarul pe care cu o sinceritate intensă – dar şi pentru foarte scurt timp – îl iubiseră românii, se dezinteresase cu cinism de dragostea lor. Rolul ce i-a rămas de jucat: o extrem de complicată marionetă a serviciilor secrete“[10]

O parte dintre manifestanți s-a îndreptat spre Comitetul județean de partid, scandând lozinci: „Nu plecăm acasă!“, „Vrem căldură!“, „Vrem pâine!“, „Libertate!“, „Fără violență!“, „Azi în Timişoara, mâine în toată țara!“[11]. Erau lozinci politice, îndreptate împotriva regimului dictatorial. Manifestanții au început să intoneze imnul *„Deşteaptă-te, române!“*, scris de Andrei Mureşanu la 1848, care era un îndemn la luptă. Astfel, Timişoara a devenit „detonatorul revoluției române“.[12] După ora 16, în stradă au apărut scutierii Ministerului de Interne, care au declanşat primul atac asupra manifestanților. Pe la orele 21 au fost aduse noi forțe de ordine, care au început să împrăştie mulțimea. Unii manifestanți au ripostat, alții au început să spargă geamurile şi vitrinele magazinelor, iar cei mai mulți au fugit cu speranța că vor scăpa cu bine. Net superioare, forțele Ministerului de Interne (miliție, securitate, grăniceri), dar şi ale Ministerului Apărării Naționale, au declanşat o amplă acțiune de prindere a celor care se remarcaseră în timpul manifestației din timpul zilei. Cei arestați au fost anchetați, mulți dintre

[10] Claudiu Iordache, *Singur printre români…,* p. 21

[11] Costel Balint, 1989. *Timişoara în decembrie, Timişoara,* Editura Helicon, 1992, p. 43

[12] Claudiu Iordache, *Detonatorul Timişoara. Calea spre libertate,* în *"Agora social-democrată",* p. 33

ei fiind bătuți cu bestialitate. Nu puțini au fost reținuți doar pentru că în acel moment se aflau pe stradă, neavând nici o implicare în acțiunile din timpul zilei. Asupra unora s-au găsit obiecte furate: încălțăminte, stofe, haine de blană, instrumente muzicale, dar și săbii, rângi, obiecte metalice, pari, lanțuri, cuțite, bile etc[13]

Măsurile represive aveau un vădit caracter ilegal. Articolul 28 din Constituție[14] prevedea: *„Cetățenilor Republicii Socialiste România li se garantează libertatea cuvântului, a presei, a întrunilor, a mitingurilor și a demonstrațiilor".* Este adevărat că articolul următor aducea anumite restricții: *„Libertatea cuvântului, presei, întrunilor, mitingurilor și demonstrațiilor nu pot fi folosite în scopuri potrivnice orânduirii socialiste și intereselor celor ce muncesc".* Era o formulare destul de vagă, care permitea multiple interpretări. Dar este limpede că manifestanții din 16 decembrie nu se ridicaseră împotriva orânduirii socialiste și nici a intereselor celor ce muncesc. Revendicările lor aveau un caracter limitat, vizând respectarea unor drepturi constituționale și ameliorarea condițiilor de viață ale „celor ce muncesc" (în România, toți cetățenii aveau dreptul la muncă). Reținerile și arestările din noaptea de 16/17 decembrie erau ilegale. Articolul 31 din Constituție stipula:

„Cetățenilor Republicii Socialiste România le este garantată inviolabilitatea persoanei.

Nici o persoană nu poate fi reținută sau arestată dacă împotriva ei nu există probe sau indicii temeinice că a săvârșit o faptă prevăzută și pedepsită prin lege. Organele de cercetare pot dispune reținerea unei persoane pe o durată de cel mult 24 de ore. Nimeni nu poate fi arestat decât pe baza unui mandat de arestare emis de tribunal sau procuror".

Regimul nu respecta propriile sale legi, iar dialogul politic real cu cetățenii nu era acceptat. În acea noapte, forțele de represiune au desfășurat o adevărată vânătoare de oameni, care au fost prinși, molestați, arestați, fără a exista probe sau indicii temeinice că au săvârșit vreo infracțiune. Simplul fapt că un cetățean se afla pe stradă și era suspectat că ar fi participat la manifestație era suficient pentru a fi arestat, fără să i se fi adus vreo probă și fără posibilitatea ca acesta să se apere.

Deosebit de gravă era folosirea armatei în acțiunile de reprimare a populației. Constituția nu avea un capitol special consacrat Puterii Armate, cum existau în legile fundamentale de până în 1948. Articolul

[13] *Desfășurarea evenimentelor,* în "Martor ocular", nr. 2 din decembrie 1999, p. 11
[14] *"Buletinul Oficial",* nr. 65 din 29 octombrie 1986

48 al Constituției din 1965 (cu modificările ulterioare) prevedea că serviciul militar „este obligatoriu și constituie o îndatorire de onoare a cetățenilor Republicii Socialiste România", iar la articolul 49 se menționa: „Apărarea patriei este datoria sfântă a fiecărui cetățean al Republicii Socialiste România. Călcarea jurământului militar, trădarea de patrie, trecerea de partea inamicului, aducerea de prejudicii capacității de apărare a statului constituie crimele cele mai grave față de popor și sunt pedepsite prin lege cu toată asprimea". Acestea erau singurele articole referitoare la armată și ele nu făceau nici un fel de mențiune că aceasta ar putea fi utilizată împotriva propriilor cetățeni.

Intrat în panică și fiind hotărât să impiedice orice acțiune care ar fi impus adoptarea unor reforme și inițierea unui dialog cu societatea românească, regimul Ceaușescu a acționat în forță, crezând că astfel se va menține și va putea controla situația din țară. Fără voia sa, Ceaușescu a devenit „regizorul scenariului" care s-a derulat în România între 17 și 22 decembrie 1989.

În dimineața zilei de duminică, **17 decembrie,** armata a făcut o demonstrație de forță, ieșind în stradă cu fanfara și cântând în pas de defilare. Unii timișoreni, revoltați, au huiduit și au aruncat cu pietre, dar militarii nu au făcut uz de arme. În zona centrală s-au adunat mai mulți cetățeni, care au început să scandeze lozinci: „Jos teroarea!", „Libertate!" Unii au atacat comandamentul Diviziei 18 mecanizate, din centrul orașului, alții au căutat să împiedice deplasarea TAB-urilor scoase în stradă. Alt grup de manifestanți a luat cu asalt clădirea Comitetului Județean P.C.R., reușind să pătrundă înăuntru, pe la ora 14, după care au dat jos portretele lui Nicolae Ceaușescu, au incendiat două birouri de la parter și au distrus altele[15]. Mulțimea din fața Comitetului județean a incendiat un camion militar, care a fost stins cu dificultate de pompieri[16]. După circa o oră, forțele militare au reușit să-i evacueze pe manifestanți. Alți demonstranți au spart geamurile și au aruncat în interiorul Comandamentului Marii Unități Mecanizate sticle incendiare[17]. Potrivit informațiilor furnizate de unii foști securiști (Filip Teodorescu, Radu Tinu ș.a.) actele de vandalism și provocările la adresa armatei se datorau

[15] Radu Tinu, *Timișoara… no comment…,* p. 18

[16] Prof. univ. dr. Lorin Ioan Fortuna, *Relația revoluționari-Armată, la Timișoara, din perspectiva Frontului Democratic Român,* în„Caietele Revoluției", nr.1/2001, p.38

[17] Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere…,* p. 68

unor cetățeni străini, veniți de curând în Timișoara cu misiunea de a incita populația civilă împotriva regimului Ceaușescu.

Ministrul Vasile Milea a primit ordin de la Nicolae Ceaușescu să se intervină în forță. Ministrul a ordonat, la ora 13,45, scoaterea în stradă a unor tancuri. La apariția acestora pe Calea Girocului mai mulți cetățeni au ridicat baricade din camioane și troleibuze, au aruncat cu sticle incendiare, au acoperit cu vopsea vizoarele conductorilor, au spart cu răngi butoaiele cu motorină și le-au dat foc. Un subofițer a fost lovit în cap cu un topor. Apreciind că forțele din oraș nu erau suficiente, ministrul Apărării Naționale a ordonat ca la Timișoara să se deplaseze unități din Buziaș, Lugoj și Arad. În jurul orei 16, în oraș a început să se tragă.

Nicolae Ceaușescu a cerut ca Ministerul Apărării Naționale să constituie, împreună cu Ministerul de Interne și Departamentul Securității Statului, un stat major de criză care să se deplaseze de urgență la Timișoara, pentru a contracare acțiunile unor "bande diversioniste", a menține ordinea și a apăra instituțiile publice din oraș.

Au făcut deplasarea mai multe cadre politice și militare: generalul Ion Coman – secretar al C.C. al P.C.R., generalul Ștefan Gușă – șef al Marelui Stat Major, generalul Victor Atanasie Stănculescu — prim-adjunct al ministrului Apărării Naționale, generalul Mihai Chițac – comandantul Trupelor Chimice, generalul Constantin Nuță – adjunct al ministrului de Interne, comandant al Inspectoratului General al Miliției ș.a.

Din punctul de vedere al conducerii militare, situația era confuză. Existau mai multe grupuri de ofițeri, subordonați la diferite centre de comandă; nimeni nu putea lua o decizie importantă fără acordul șefului statului. Generalul Ion Coman, secretar al C.C. al P.C.R, era un fel de reprezentant al lui Ceaușescu la Timișoara.

Când au ajuns în aeroport, în jurul orei 16,45, ei au fost informați de locotenent-colonelul Zeca, comandantul Diviziei din Timișoara, despre situația din oraș, pe care a considerat-o „foarte gravă"[18]. Sub conducerea directă a lui Ion Coman s-a desfășurat o amplă acțiune de reprimare a revoluționarilor în cursul serii și a nopții.

La București, în după-amiaza zilei de 17 decembrie, de la 16.30, a avut loc ședința Comitetului Politic Executiv*, la care Nicolae Ceaușescu a

[18] *Condamnat la adevăr*..., p. 43

* Textul a fost reconstituit din memorie și scris de stenodactilografe în ziua de 4 ianuarie 1990. Din această cauză există mai multe variante, unele mai ample, altele mai succinte.

prezentat situația de la Timișoara[19]: „Aici este amestecul cercurilor din afară, a cercurilor străine de spionaj, începând cu Budapesta, pentru că el ştTökéşt a dat un interviu. De fapt, lucrurile sunt cunoscute. De altfel, este cunoscut şi faptul că atât în Răsărit, cât şi în Apus, toţi discută că în România ar trebui să se schimbe lucrurile. Şi-au propus şi cei din Răsărit şi cei din Apus să schimbe şi folosesc orice“. Secretarul general a afirmat că, după ce în ziua de 16 decembrie sentința judecătorească a fost executată, pe 17 decembrie o serie de „elemente declasate s-au adunat din nou şi au provocat dezordine, au intrat în sediul Comitetului județean de partid. Organele noastre de interne s-au purtat slab, pentru că normal era să nu lase să intre pe nimeni în sediul Comitetului județean de partid. Trebuia pusă pază, pentru că asta este o regulă generală. Au avut o atitudine defensivă, capitulardă, atât organele Ministerului Apărării Naționale, cât şi ale Ministerului de Interne“. Nicolae Ceaușescu a precizat: „În cursul nopții, din zece în zece minute, am discutat, atât cu Milea, cât şi cu Postelnicu să pună ordine”, dar ei nu au acționat aşa cum le-am cerut.„Trebuia să trageți! Trebuia să trageți cu foc de avertisment şi dacă nu încetau trebuia să trageți în ei. În primul rând trebuia să trageți la picioare”. Elena Ceaușescu a intervenit: „Să fi tras în ei, să fi tras la picioare şi cei care căddeau să fie băgați la beci, ca să nu mai poată ieşi niciodată de acolo”. Vasile Milea a declarat: „Am căutat în toate regulamentele militare şi nu am găsit nicăieri că armata trebuie să tragă în popor”*. Ceaușescu i-a acuzat pe ministrul Apărării Naționale (generalul Vasile Milea), pe ministrul de Interne (Tudor Postelnicu) şi pe şeful Departamentului Securității Statului (generalul Iulian Vlad): „Ați trădat interesele țării, interesele poporului, ale socialismului şi n-ați acționat cu răspundere“. După o suită de noi acuzații, le-a spus: „Ştiți ce ar trebui să fac? Să vă pun în fața plutonului de execuție! Asta meritați pentru că ce ați făcut voi înseamnă pactizare cu inamicul!“ Participant la ședință, Dumitru Popescu aprecia: „Prin aceasta, pe cei criticați îi făcea să simtă tensiunea maximă a situației, să se pătrundă de marea lor vinovăție, să se

[19] Arh. N.I.C., fond C.C. al PCR- Cancelarie, dos. 338/1989; *Stenograma ședinței Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din ziua de 17 decembrie 1989,* în Sergiu Nicolaescu, *Revoluția. Începutul adevărului. Un raport personal…*, pp. 274 - 288; Constantin Sava şi Constantin Monac, *Revoluția Română…,* pp. 141-145

***** Având în vedere modul cum se desfăşurau şedințele Comitetului Politic Executiv este greu de acceptat că ministrul Apărării ar fi îndrăznit să facă o asemenea declarație. Mai curând ea a fost introdusă în ianuarie 1990, când generalul Milea era considerat un erou național.

aştepte la orice consecinţă. Pentru ceilalţi: <aviz amatorilor>. Înţelegeam că poruncise şedinţa ca să-i zdrobească pe cei trei. Dar simţeam că mai există încă un substrat, şi anume timorarea noastră, a membrilor C.P.Ex"[20]. Cei trei acuzaţi şi-au recunoscut vina şi s-au angajat să aplice ordinele secretarului general, care era şi preşedintele Consiliului Apărării Republicii. Nicolae Ceauşescu a declarat că „dacă Comitetul Politic Executiv este de acord, destituim pe ministrul Apărării Naţionale, pe ministrul de Interne şi pe comandantul trupelor de Securitate. Din acest moment preiau comanda armatei, să-mi pregătiţi decretul. Convocaţi Consiliul de Stat, să facem totul legal, în seara asta. Nu mai am încredere în asemenea oameni". Apoi i-a întrebat pe membrii Comitetului Politic Executiv dacă sunt de acord. Primul a intervenit Manea Mănescu, declarându-se „de acord", apoi Elena Ceauşescu a spus că trebuie luate „măsuri radicale". Gheorghe Rădulescu a apreciat că „nu este cazul, pentru că nu este acum momentul potrivit pentru acest lucru". În acelaşi sens a vorbit şi Constantin Dăscălescu: „V-aş ruga, tovarăşe secretar general, să analizaţi cu multă grijă. Acum s-au auzit indicaţiile şi ordinele date, dar să nu ne grăbim să luăm măsuri care n-ar fi bine studiate". Potrivit unei alte variante a stenogramei, primul a vorbit Gheorghe Rădulescu:„Tovarăşe Ceauşescu, eu v-aş ruga să nu luăm această măsură, pentru că nu este acum - aşa consider eu - momentul, să-i lăsăm să vedem cum vor acţiona şi după aceea, luăm măsurile ce se impun". Ceauşescu s-a adresat lui Manea Mănescu:„Tu ce părere ai?", la care acesta a răspuns:„Tovarăşe preşedinte, şi eu cred că nu este acum momentul pentru această măsură". În varianta„extinsă", Mănescu ar fi revenit: „Tovarăşe preşedinte, zic să rezolvăm situaţia care este acum şi după aceea luăm măsuri", iar Gheorghe Oprea a opinat: „Cred că tovarăşii au înţeles bine ce au de făcut şi vă rog să le acordaţi încrederea să se ocupe în continuare. Acum le este clar ce au de făcut". Nici ceilalţi membri ai C.P.Ex. nu s-au pronunţat pentru destituire, fapt ce l-a înfuriat pe Nicolae Ceauşescu: „A dat cu pumnul în masă, s-a ridicat în picioare şi a strigat: <Eu cu acest Comitet Politic Executiv nu mai pot să lucrez. Alegeţi-vă un alt secretar general, eu nu mai sunt secretarul vostru general!> şi a dat să plece". Silviu Curticeanu, consilier prezidenţial, avea să scrie: "În acel moment tensionat [stenografa] s-a ridicat în picioare şi din vacarmul aproape de nedesluşit, nu a fost în măsură să consemneze nimic inteligibil." În stenograma refăcută la 4 ianuarie 1990, acest moment este redat astfel:

[20] Dumitru Popescu, *Am fost şi cioplitor...,* p. 371

„Tov. Nicolae Ceaușescu: Deci nu sunteți de acord cu măsura propusă?! Atunci (trântind hârtiile din fața sa și ridicându-se de pe scaun), alegeți-vă un alt secretar general! (Se îndreaptă spre ușă, moment în care Silviu Curticeanu îl urmează, ajungându-l, spunându-i: Nu așa, tovarășe secretar general. Eu niciodată n-am să vă părăsesc, voi rămâne totdeauna lângă dumneavoastră. În acest moment se ridică de pe scaun Constantin Dăscălescu care spune: Nu se poate, tovarășe secretar general, noi nu asta am vrut. Nu se poate!)

În acest moment se ridică de pe scaun aproape întreg Comitetul Politic Executiv, creându-se un moment de derută. Ana Mureşan plângea, Elena Ceauşescu s-a dus spre el, convingându-l să revină pe scaunul său.

Tov. Dumitru Popescu: Eu nu înțeleg această reacție, întrucât aici s-a exprimat o simplă părere.

Tov. Emil Bobu: Vă rugăm să nu vă supărați, tovarășe secretar general.

Tov. Gheorghe Rădulescu: Eu nu am făcut propunerea aceasta ca să ajungem la o asemenea situație. A fost o simplă părere.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Bine. Atunci eu voi pleca mâine în Iran și vom relua această problemă după ce se vor termina evenimentele de la Timișoara".*

Cert este că în acea zi de 17 decembrie s-a înregistrat un moment psihologic extrem de important: membrii Comitetului Politic Executiv ar fi putut profita de această reacție, să anunțe imediat la radio și TV că Nicolae Ceaușescu a demisionat, iar opinia publică ar fi primit cu ușurare și cu bucurie această veste. Dacă procedau astfel, România era

---

* Silviu Curticeanu a precizat la procesul care i-a fost intentat după revoluție că "stenograma se afla, închisă într-un plic, în casa de fier din fostul meu birou din sediul Comitetului Central. Am descris plicul și locul anume unde se află și am cerut cu insistență ca stenograma să fie recuperată prin deschiderea plicului în prezența mea "pe baza unui proces-verbal, *care să facă imposibilă orice discuție ulterioară cu privire la autenticitatea ei.* Aflând despre existența stenogramei și locul unde se află, procurorii mi-au mulțumit, dar *au fost categoric împotriva* acceptării participării mele la identificarea și autentificarea ei. După mai mult timp, în locul stenogramei așteptate, spre marea și nedisimulata mea stupefacție, mi s-a prezentat *o stenogramă din memorie*, redactată de secretara care a participat la ședință. Stupefacția mea era determinată, pe de o parte, de *indiferența* manifestată de procurorii față de pierderea unui act deosebit de important, iar pe de altă parte de *graba și superficialitatea* dovedită în încercarea de reconstituire a ei. Indiferența s-a manifestat *prin gesturi* – ridicarea nepăsătoare din umeri – și *vorbe*: <Ce să facem, au ajuns alții înaintea noastră și cineva, nici măcar nu știm cine, luat-o!!!> (sublinierile aparțin lui Silviu

scutită de drama care a urmat şi a costat viaţa a peste o mie de oameni, decedaţi în timpul revoluţiei. Dar membrii C.P.Ex. nu numai că nu au procedat astfel; mai mulţi dintre ei s-au ridicat să-l împiedice pe Nicolae Ceauşescu să părăsească sala, implorându-l să revină; câţiva (Paul Niculescu-Mizil, Dumitru Popescu ş.a.) au rămas la locurile lor, dar şi ei l-au susţinut, în fond, pe Nicolae Ceauşescu. Ulterior, Dumitru Popescu avea să aprecieze că în C.P.Ex. atmosfera era de aşa natură, încât nimeni nu îndrăznea să ceară clarificări sau să exprime rezerve faţă de declaraţiile şi gesturile lui Nicolae Ceauşescu: „A te ridica să pui întrebări, sau să-ţi exprimi rezerve părea curată nebunie. Te-ai fi aşezat clar şi precis ori pe o poziţie anarhică, ori pe o poziţie iresponsabilă. Te-ai fi expus automat unei lovituri năprasnice“. Deşi ştiau bine care era situaţia din celelalte ţări socialiste, deşi cunoşteau că la Timişoara populaţia se ridicase la luptă, că au fost omorâţi oameni, membrii C.P.Ex. îl considerau pe Nicolae Ceauşescu stăpânul absolut al României, rămânând solidari cu el în tot ceea ce întreprindea, chiar dacă ei erau mai curând spectatori decât actori. În fond, Nicolae Ceauşescu a jucat teatru; el ştia că secretarul general era ales de Congresul partidului şi nu de C.P.Ex., astfel că cei prezenţi nu puteau alege pe altcineva în locul său: „el voia să marcheze, sfidător, neputinţa C.P.Ex-ului. Evident, ne arunca în obraz incapacitatea totală de a întreprinde ceva. În raport cu lipsa de putere şi inexistenţa mijloacelor de a

---

Curticeanu). În opinia lui Curticeanu relatările stenografei reprezentau “o simplă declaraţie de martor şi nu o stenogramă”, aceasta neputând “să reproducă, cuvânt cu cuvânt, sub forma dialogului, o dezbatere extrem de dezordonată şi tensionată ce a durat aproape două ore”. Ca atare, stenograma prezentată “apare ca o simplă contrafacere menită ca, prin accente şi cuvinte în plus, să confirme o acuzaţie premeditată. Până la urmă, stenograma adevărată s-a găsit, dar discuţiile pe marginea ei au continuat multă vreme, lăsând o umbră de îndoială asupra autenticităţii unui act cu valoare istorică, exclusiv din cauza unor procurori, care au refuzat sau au fost împiedicaţi să-şi îndeplinească o obligaţie legală elementară referitoare la conservarea probelor”. Din stenograma originală momentul demisiei lipseşte, deoarece în acel moment tensionat stenografa s-a ridicat, la fel ca toată lumea în picioare şi din vacarmul aproape imposibil de desluşit, nu a fost în măsură să consemneze nimic inteligibil. În ziua de 20 decembrie, adjunctul lui Curticeanu l-a întrebat “dacă să treacă sau nu acel episod în protocolul de şedinţă, şi eu l-am trimis la dracu’ spunându-i că nu ştiu până nu îl întreb pe Ceauşescu. Protocolul de şedinţă reprezintă o sinteză a dezbaterilor, semnată personal de Ceauşescu, fiind cu totul altceva decât stenograma ce reproducea aidoma cele discutate”. Curticeanu nu menţionează dacă respectivul moment a fost menţionat în protocolul de şedinţă sau dacă acesta a fost semnat de secretarul general al PCR (Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite*, pp. 450-454).

acționa ale C.P.Ex.-ului,afirmația lui sfida ridicolul. Ridicolul nostru“[21]. Într-adevăr, membrii C.P.Ex.-ului s-au complăcut în această situație degradantă și iresponsabilă.

După ce a jucat scena demisiei, Nicolae Ceaușescu s-a întors și „aproape calm“ a spus: „Să amânăm această hotărâre, să vedem cum acționați și apoi să reluăm această discuție“. Cei trei au declarat că „au înțeles“ și vor acționa așa cum li s-a ordonat. Ceaușescu a informat C.P.Ex.-ul că a dat ordin să se întrerupă orice activitate turistică, să nu se admită intrarea în țară decât a cetățenilor din Coreea de Nord, China și Cuba, singurele țări în care el avea încredere, precizând: „Cei din țările socialiste vecine sunt trimiși aici ca agenți“. Apoi a avertizat: „Trebuie să se știe că suntem în stare de război. Tot ce s-a întâmplat și se întâmplă în Germania, în Cehoslovacia și în Bulgaria acum și în trecut cu Polonia și Ungaria sunt lucruri organizate de Uniunea Sovietică cu sprijinul american și al Occidentului. Trebuie să fie foarte clar acest lucru“. Din aceste cuvinte rezultă limpede faptul că România era complet izolată, iar Ceaușescu nu mai avea încredere decât în trei țări, dintre care două din Asia și una din America. Toate statele vecine erau privite ca fiind ostile, drept pentru care a decis închiderea granițelor. El a încheiat pe un ton mai curând îngrijorat decât optimist: „Vom trece de această situație. Am mai avut și situația din 1968, dar acum este mai rău decât în 1968, pentru că se face demagogie, se înșeală poporul cu lozinci anticomuniste, pentru că se urmărește de fapt lichidarea socialismului. Aceasta este realitatea“.

După ședința Comitetului Politic Executiv s-a desfășurat teleconferința cu activul de partid și de stat, precum și cu comandanții militari și șefii inspectoratelor de miliție din județe[22]. Nicolae Ceaușescu a precizat că a convocat teleconferința „având în vedere unele evenimente grave care s-au întâmplat în ziua de ieri și de astăzi la Timișoara“. El a anunțat că „încă la Timișoara nu s-a pus ordine pentru că s-au făcut unele greșeli inadmisibile în aplicarea măsurilor stabilite și primul lucru a fost acela că unitățile care au fost destinate să aplice măsuri, de fapt au fost puse în imposibilitate să acționeze – au fost trimise dezarmate. Comandantul suprem a cerut să se acționeze energic, făcându-se la nevoie uz de armă, pentru restabilirea ordinii:

[21] Dumitru Popescu, *op. cit.*, p. 376..

[22] Textul teleconferinței în Arh. N.I.C., fond C.C. al PCR. Cancelarie, dos. 338/1989, f. 17-21; Constantin Sava și Constantin Monac, *Revoluția Română...*, pp. 146-151

„Începând de astăzi, toate unitățile Ministerului de Interne, inclusiv miliția, trupele de securitate, unitățile de grăniceri vor purta armament de luptă, inclusiv gloanțe. Fără discuție! Cu respectarea regulamentelor și normelor legale, de somație, conform legilor țării". El a atras atenția: „Nu trebuie să mai subliniez faptul că cercurile reacționare își concentrează atenția de a face totul pentru a submina socialismul în România, independența și integritatea țării". În timpul teleconferinței, Nicolae Ceaușescu l-a întrebat pe Ion Coman care era situația la Timișoara, iar acesta a răspuns: „Am ordonat să se tragă foc!" În microfon s-au auzit clar împușcăturile din centrul orașului. Nicolae Ceaușescu i-a spus:„Te rog acționează în numele meu și preiei comanda și îmi raportezi din 15 în 15 minute cum se soluționează problemele! Pe toți îi chemi și le dai ordin să execute! Toate unitățile să fie în centru și să pună ordine! S-a înțeles?" Coman a răspuns:„Am înțeles, tovarășe Ceaușescu!"

Secretarul general al PCR a cerut să fie mobilizate gărzile muncitorești, să se discute cu tineretul pentru a-i arăta că „este necesar să adopte o poziție fermă față de orice manifestări antisocialiste, care pun în pericol integritatea și independența României, cuceririle poporului". El a atras atenția că„cercurile reacționare își concentrează atenția de a face totul pentru a submina socialismul în România, independența și integritatea țării"; de aceea„nu trebuie să credem că noi suntem ocoliți și nu există și la noi anumite elemente care s-au pus în serviciul diferitelor servicii străine, care acționează pentru un dolar [SUA] sau pentru o rublă [URSS] împotriva propriului popor, împotriva independenței țării!" A precizat că activul de partid„trebuie considerat în stare de alarmă! Fără a neglija problema producției, a planului, dar atenție la orice fel de manifestări". Ceaușescu a anunțat că„nu mai primim în perioada următoare turiști străini și să nu mai aibă loc nici așa-zisul trafic de frontieră. Îl suspendăm! Vom reveni mai târziu. Acum nu avem timp de mic trafic de frontieră!". A amintit de evenimentele din 1968, când a fost invadată Cehoslovacia, dar„acum situația este mai gravă!" În pericol se afla România; de aceea, trebuiau luate măsuri ferme, care vor rămâne în vigoare„până după Anul Nou".

Pe baza indicațiilor lui Nicolae Ceaușescu, în ziua de 17 decembrie, Ion Stoian, ministrul Afacerilor Externe, a transmis un ordin către Ambasadele și Consulatele României, prin care le cerea să nu mai acorde vize pentru cetățenii altor state. Acest act însemna, practic, închiderea granițelor României. Decizia a creat importante dificultăți

diplomatice. La 18 decembrie, ambasadorul României la Moscova raporta la București că mulți cetățeni sovietici telefonau la Ambasadă și la Consulatul român din Kiev, precum și la agenția TAROM, pentru a cere lămuriri. Unii aveau bilete deja cumpărate, alții călătoreau în interes de serviciu. Chiar și cetățenii români care se aflau pe teritoriul Uniunii Sovietice erau afectați de această decizie, deoarece se temeau că nu se vor putea întoarce în țară de sărbători[23]. La fel de complicată era situația la granița cu Ungaria. Aici, pe lângă relațiile firești între două țări vecine, mai exista și fenomenul trecerii clandestine a graniței. După ce în prima parte a anului 1989 mulți cetățeni români trecuseră în Ungaria, unde au fost ținuți în lagăre, acum, în decembrie, ei erau returnați în România. Era foarte dificil ca un stat să nu-și primească proprii cetățeni, dar exista și teama că ei fuseseră instruiți pentru a recurge la acte de dezordine în țară. Cert este că trupele de grăniceri au fost trecute de la Ministerul Apărării Naționale la Ministerul de Interne, iar forțele de Securitate au primit dispoziții să urmărească atent toate mișcările străinilor aflați în România, inclusiv a celor de la misiunile diplomatice.

În Timișoara, represiunea începută pe la ora 16.00 a continuat până la miezul nopții. După ora 24.00, Ion Coman, Ștefan Gușă și Ilie Matei au făcut o vizită prin oraș, constatând dezastrul: asfaltul străzilor era plin de sânge, mașinile *Salvării* ridicau morții și răniții, automobile arse încă fumegau, vitrinele multor magazine erau distruse.[24]

Pe baza indicațiilor venite de la C.C. al P.C.R., începând din seara zilei de duminică, 17 decembrie, în toate intreprinderile și instituțiile din România, s-au constituit„comandamente" formate din cadre de conducere, cu misiunea de a supraveghea 24 de ore din 24 de ore întreaga activitate, de a constitui gărzi care să controleze toate spațiile, inclusiv wc-urile, de a nu admite prezența unor persoane străine și de a raporta imediat orice acțiune suspectă. Chiar dacă nu a fost decretată oficial„starea de necesitate", aceasta se aplica efectiv pe întreg teritoriul național. Au fost contramandate festivitățile planificate pentru Revelion, iar studenții trebuiau evacuați din cămine în ziua de 21 decembrie, intrând în vacanță.

La Timișoara a sosit o echipă de procurori militari, condusă de colonelul Gheorghe Diaconescu, adjunctul procurorului general, pentru a-i ancheta pe cei reținuți, dar fără a întocmi procese-verbale de

[23] *Principiul dominoului…,* p. 448-449

[24] Costel Balint, 1989. *Timișoara în decembrie…,* p. 47

constatare. Diaconescu a dispus neautopsierea cadavrelor aduse la morga Spitalului județean.

În dimineața zilei de luni, **18 decembrie**, la ora 6.00, Ion Coman i-a raportat lui Nicolae Ceaușescu că în „Timișoara situația este sub control"[25]; la ora 8.00 în sediul Comitetului județean de partid s-a analizat acțiunea de reprimare a manifestanților, făcându-se și un prim bilanț: 58 de morți, 200 răniți[*], 700 reținuți. În oraș se făcea curățenie, adunându-se cioburile de geamuri sparte, resturile de mobilier distrus etc. Magazinele de pâine și cele alimentare s-au deschis, chiar dacă unele nu aveau uși și ferestre; ele erau filmate de Securitate, pentru a se demonstra că la Timișoara au acționat niște bande de huligani.

La solicitarea generalului Milea, o subunitate alcătuită din 41 militari specializați în acțiuni de cercetare și informare s-a deplasat de la Buzău la Timișoara, prezentându-se în haine civile, începând cu ora 7.40.[26]

În zorii zilei, Nicolae Ceaușescu i-a chemat la domiciliul său pe miniștrii Milea, Postelnicu și Vlad, care l-au asigurat că situația de la Timișoara este sub control. Ceaușescu i-a cerut lui Milea să înregistreze prin studioul armatei distrugerile provocate la Timișoara, urmând ca filmul, însoțit de un comentariu adecvat, să fie prezentat la televiziunea națională, după întoarcerea sa din Iran.[**]

Bravând, ca și cum totul ar fi fost în ordine în România, în dimineața zilei de 18 decembrie (ora 9.30), Nicolae Ceaușescu a plecat în vizita oficială în Iran, pregătită de mai multă vreme. Această țară furniza o importantă cantitate de petrol, de care România avea mare nevoie, iar acordurile negociate urmau să fie semnate de cei doi șefi de stat. Nicolae Ceaușescu a lăsat la conducerea țării pe soția sa, Elena Ceaușescu și pe Manea Mănescu.

---

[25] Alesandru Duțu, *Revoluția din decembrie 1989,* p. 122

[*] Alte cifre indică 63 morți și 224 răniți.

[26] Viceamiral (r) Ștefan Dinu, *op. cit.,* p. 235.

** Potrivit unor informații, filmul a fost preluat de generalii Constantin Nuță și Velicu Mihalea, care în dimineața zilei de 23 decembrie au luat trenul de la Arad îndreptându-se spre București. La Deva au fost arestați și duși la sediul Regimentului de geniu din oraș, apoi urcați într-un elicopter pentru a fi aduși în capitală. Elicopterul a fost doborât lângă Alba Iulia de militarii care primiseră ordin să doboare tot ce zboară. Nu se știe care a fost soarta filmului, dar este posibil că el a fost distrus odată cu elicopterul și moartea celor doi generali. Rămâne o enigmă faptul că elicopterul zbura pe timp de noapte, fără lumini de semnalizare și legătura radio (Doru Viorel Ursu, *Ministru de Interne*, p.188).

După represiunea din noaptea de 17/18 decembrie, Comitetul de partid Timiș a decis să se organizeze în cursul dimineții adunări în cadrul întreprinderilor și instituțiilor în care să se prezinte varianta oficială: huliganii și spionii au spart geamurile magazinelor și au furat, au atacat forțele de ordine, care au fost nevoite să riposteze, aflându-se în legitimă apărare. Cele mai multe astfel de ședințe s-au desfășurat conform programului, dar a fost și o primă excepție: la Institutul de Proiectări, Claudiu Iordache a întrebat dacă cei uciși erau huliganii, agenți maghiari sau români? El a afirmat că a văzut tineri izbiți de gloanțe și transportați de colegii lor la spital. Reprezentanții oficialităților nu au putut combate afirmațiile și argumentele lui Claudiu Iordache*.

Eforturile autorităților de a-i determina pe muncitori să-și reia lucrul nu au dat rezultatele scontate. Vestea represiunilor sângeroase din noaptea precedentă a umplut de indignare populația din Timișoara. În multe întreprinderi muncitorii au refuzat să mai lucreze, intrând în grevă. De pe la orele prânzului, cetățenii au început să se adune în centrul orașului, scandând: „Libertate, libertate!“, „Jos Ceaușescu!“, „Azi în Timișoara, mâine în toată țara!“ Spre seara, un grup de tineri a aprins lumânări în fața Catedralei, iar forțele de ordine au deschis focul asupra lor. Din ordinul generalului Chițac, în jurul orei 18,30, asupra mulțimii au fost lansate grenade cu gaze lacrimogene.

La Spitalul Județean se aflau mai multe cadavre. Elena Ceaușescu a dat dispoziție ca cele care nu fuseseră ridicate, să fie transportate cu o mașină frigorifică la București, unde au fost incinerate la Crematoriul *„Cenușa“*. Apoi cenușa a fost aruncată într-o gură de canal la Popești Leordeni (lângă București). Ulterior au fost identificate 38 din cele 44 de persoane arse ca urmare a acestei decizii.[27]

Cu toate restricțiile impuse mijloacelor de informare în masă din România, evenimentele de la Timișoara au fost aduse la cunoștința

---

[*] Claudiu Iordache a evocat participarea lui Nicolae Bălcescu la Revoluția din 1848, la Paris, când a pătruns în Palatul Regal, a smuls o fâșie de catifea din tronul care simboliza absolutismul, iar gestul său nu a fost caracterizat ca al unui vandal. A mai afirmat că dragostea de țară nu este privilegiul câtorva, ci un patrimoniu al tuturor românilor și că deschiderea focului împotriva cetățenilor unui stat suveran constituie o crimă. Situația la care s-a ajuns, se datora oficialităților, care au refuzat dialogul cu cetățenii, neacceptându-le dreptul la libertate (relatarea lui Claudiu Iordache în *"Caietele Revoluției", nr. 3/2006).*

[27] Gino Rado, *Statistica represiunii. Morții de la Timișoara. (Studiu de caz) în „Caietele Revoluției",* nr.3/2006, p. 57-58

opiniei publice mondiale. Încă din noaptea de 17/18 decembrie, Radiodifuziunea austriacă relata despre „ciocniri violente“ între manifestanți și forțele de ordine la Timișoara și Arad. În cursul zilei de 18 decembrie, mass-media din numeroase țări a început să informeze despre evenimentele din România, pe baza relatărilor consulului iugoslav la Timișoara, care făcea „naveta“ între Belgrad și orașul de pe Bega, uneori de trei ori pe zi, și a unor cetățeni români de origine maghiară, care aveau contacte cu Budapesta. În ziua de 18 decembrie au avut loc două manifestații în capitala Ungariei – una în Piața Eroilor și alta în fața Ambasadei României – la care era condamnat regimul politic din România și se cerea respectarea drepturilor omului[28]. În aceeași zi s-au exprimat și oficialitățile din mai multe state. Astfel, purtătorul de cuvânt al Departamentului de Stat a exprimat îngrijorarea S.U.A. față de pierderea de vieți omenești la Timișoara; ministrul adjunct de Externe al Marii Britanii a cerut „să se pună capăt“ regimului opresiv din România; cancelarul vest-german a condamnat represiunea „abominabilă“; ministrul austriac de Externe cerea să fie respectate drepturile omului în România și aprecia că evenimentele de la Timișoara marcau începutul schimbării și în această țară.

Deși legăturile telefonice cu Timișoara erau întrerupte, românii au aflat de la *„Europa Liberă“* și de la alte posturi de radio străine despre ridicarea la luptă a timișorenilor împotriva regimului patronat de Nicolae Ceaușescu. Faptul că, încă de dimineață, pe străzile tuturor orașelor din România au început să patruleze formațiuni militare (alcătuite dintr-un ofițer sau subofițer de la armată, un milițian și un luptător din gărzile patriotice) arăta limpede că regimul intrase în panică. Asemenea demonstrații de forță nu numai că nu i-au intimidat pe oameni, dar i-a convins ca se apropia„clipa”. La Lugoj, Arad, Sibiu, Cluj-Napoca și în alte localități din Transilvania – cetățenii au ieșit în stradă, hotărâți să pună capăt regimului dictatorial. Știrile despre represiunile de la Timișoara, transmise de posturile de radio străine au sporit și mai mult revolta împotriva lui Ceaușescu[29].

În ziua de marți, **19 decembrie**, mass-media europeană relata pe larg evenimentele din România, pregătind opinia publică pentru momentul înlăturării lui Ceaușescu. Toate marile cotidiene, posturile de

[28] Vezi, pe larg, *Timișoara în arhivele "Europei Libere". 17 - 20 decembrie1989. Documente,* București, Fundația Academia Civică, 1999

[29] Constantin Sava ș Constantin Monac, *Revoluția Română…,* p. 155

radio și televiziune au înscris la loc de frunte evenimentele din România. Deosebit de acidă era presa franceză, inclusiv ziarul *„L'Humanité"*, organul central al Partidului Comunist, precum și cea din Austria, Ungaria, Polonia. Presa și televiziunea din Uniunea Sovietică prelua informațiile din mass-media europeană, căutând să arate că oficialitățile de la Kremlin nu sunt la curent sau nu vor să se exprime în legătură cu evenimentele din România. Vestea ajunsese și peste Ocean; la 19 decembrie, ziarul *„Financial Times"*, relata că la Timișoara poliția și armata „au folosit tancuri, tunuri cu apă și elicoptere blindate pentru a dispersa cea mai mare manifestație împotriva regimului"[30]

În fața Ambasadelor României din Budapesta, Viena, Paris, Moscova, Sofia, Varșovia aveau loc mari manifestații de protest împotriva politicii lui Ceaușescu și, mai ales, a represiunilor de la Timișoara. Ambasadorul României la Paris comunica la București că „activitatea Ambasadei este perturbată de două zile de diverse amenințări și intervenții telefonice din partea unor cetățeni francezi și români", care cereau lămuriri în legătură cu evenimentele de la Timișoara.[31]

Ministerul Afacerilor Externe, sub semnătura lui Aurel Duma, transmitea șefilor de misiuni diplomatice: „În cazul în care, în cadrul contactelor de lucru, veți fi întrebat (repetăm: numai în cazul în care veți fi întrebat) în legătură cu așa-zisele evenimente de la Timișoara, răspundeți cu toată claritatea că nu aveți cunoștință despre așa ceva. După un astfel de răspuns scurt, și fără a vă lăsa antrenat în prelungirea discuției pe această temă, veți prezenta în mod ferm următoarele: Respingem cu hotărâre orice încercări de amestec în treburile interne ale României, stat liber și independent, orice încercare de nesocotire a atributelor fundamentale ale independenței și suveranității noastre naționale, de atentare la interesele securității, de încălcare a ordinii și a legilor ei. În România se vor întreprinde măsuri ferme împotriva unor astfel de încercări, împotriva oricăror acțiuni provocatoare și diversioniste, inițiate de cercuri reacționare, antiromânești, de serviciile speciale și oficinele de spionaj din străinătate. Statul socialist, societatea noastră nu vor tolera, în nici o împrejurare, lezarea intereselor vitale, a prevederilor Constituției țării și vor lua măsurile necesare pentru respectarea cu strictețe a legalității, a ordinii de drept, fără de care nu ar fi posibilă desfășurarea normală a activității în toate sferele societății sale. Nimănui, indiferent cine ar fi, nu-i este îngăduit să

[30] *Revoluția română văzută de ziariști americani și englezi...,* p. 8
[31] *Principiul dominoului...,* p. 467

încalce legile țării, fără a suporta consecințele actelor sale. Instruiți toți colaboratorii pentru a acționa în strictă conformitate cu indicația de mai sus. Informați imediat despre orice discuție pe care o aveți în legătură cu cele de mai sus".[32]

Încercările regimului de a ține sub tăcere evenimentele de la Timișoara erau sortite eșecului. În dimineața aceleiași zile, Seimul Republicii Populare Polone a adoptat în unanimitate o hotărâre în care se afirma: „Ieri în România s-a ajuns la o tragedie. La Timișoara și în alte câteva orașe din România a fost folosită armata și poliția împotriva demonstranților. Nu știm încă numărul victimelor. Ne exprimăm protestul hotărât împotriva încălcării drepturilor omului în România. Chemăm autoritățile române să înceteze represiunile. Ne declarăm solidari cu participanții la manifestații și chemăm opinia publică internațională să condamne acțiunile autorităților române"[33]. Tot în ziua de 19 decembrie, ambasadorul României la Viena, Trandafir Cocârlă, a fost invitat la Ministerul de Externe al Austriei, dar el a comunicat că nu putea da curs acestei solicitări „datorită stării de sănătate". S-a prezentat un funcționar al Ambasadei, Marin Radu, căruia i s-a expus „îngrijorarea populației Austriei, a guvernului austriac", cu privire la situația din Timișoara și Arad, cerând în numele guvernului său ca, în baza *Actului final* de la Helsinki, partea română să prezinte informații cu privire la evenimentele care au avut loc în acele orașe. Diplomatul român a refuzat să preia *Aide-mémoire*-ul ce i s-a prezentat, declarând că el se referea la o chestiune strict internă a României, care ținea numai de competența statului român. În fața acestei situații, diplomatul austriac a precizat că va „informa toate celelalte 33 de state participante la procesul C.S.C.E. cu privire la atitudinea României"[34]. Alois Mock, ministrul de Externe al Austriei, a apreciat, într-o emisiune de televiziune, că evenimentele de la Timișoara marcau începutul unor schimbări în România, iar dacă situația va continua să se deterioreze, el va pune în funcțiune mecanismul Conferinței pentru Securitate și Cooperare Europeană, care cuprindea și sancțiuni[35].

Întruniți la Bruxelles, în ziua de 19 decembrie, miniștrii Afacerilor Externe din țările membre ale Comunității Economice Europene au dat publicității următoarea declarație: „Miniștrii Afacerilor Externe ai celor

[32] *Ibidem,* p. 456
[33] *Ibidem,* p. 459
[34] *Ibidem,* p. 464
[35] Constantin Sava și Constantin Monac, *Revoluția Română...,* p. 163

12 au luat cunoştinţă, cu emoţie şi consternare, despre informaţiile referitoare la represiunea brutală şi violentă făcută de autorităţile române asupra manifestaţiilor populare. Condamnă cu cea mai mare fermitate atitudinea unui regim care, întorcând spatele la toate angajamentele la care a subscris în materie de drepturi ale omului în cadrul C.S.C.E., nu ştie decât să reprime prin forţă aspiraţiile legitime ale poporului român la libertate. Comunitatea şi-a manifestat deja, în diferite moduri, mai ales prin suspendarea negocierilor unui acord de colaborare economică, dezaprobarea faţă de regimul care se află în România. Comunitatea îşi rezervă dreptul să ia măsurile corespunzătoare, în funcţie de evoluţia situaţiei din această ţară"[36]

La rândul său, ministrul de Stat şi ministrul de Externe al Franţei, Roland Dumas, preşedintele în funcţiune al reuniunii, a declarat în faţa presei: „Este exact că, în această dimineaţă, am cerut partenerilor noştri din Comunitate să întrerupă desfăşurarea lucrărilor noastre pentru a publica un protest împotriva celor ce se petrec în România. Acest text v-a fost distribuit. Aş dori să spun, în numele Comunităţii, că este deosebit de trist să gândeşti că un popor poate fi tratat de această manieră de către conducătorii săi, cum este, în momentul de faţă, poporul român, în timp ce în toată Europa, şi în mod special în Europa de Est, se produce o mişcare vastă de liberalizare şi când suflă un vânt de libertate, care îşi are inspiraţia în principiile ce figurează în *Actul final* de la Helsinki. Aş adăuga la această intervenţie, pentru a termina, că un regim care se poartă în felul acesta cu poporul său este un regim sfârşit. În orice caz, condamnarea morală a Comunităţii, cu privire la evenimentele care s-au produs şi care se produc în România, este o condamnare fără echivoc"[37]

În după-amiaza aceleiaşi zile, ambasadorul român la Paris, Petre Gigea, a fost invitat la Ministerul de Externe, unde directorul Direcţiei Europa i-a comunicat că evenimentele care au avut loc în România „provoacă o mare emoţie în Franţa" şi că dacă într-adevăr au avut loc represiuni care au provocat victime, aceasta „ar determina Franţa să-şi exprime dezaprobarea şi condamnarea totală a acestor fapte". El l-a informat pe ambasadorul român că în dimineaţa acelei zile de 19 decembrie cei 12 miniştri ai Afacerilor Externe ai ţărilor membre ale C.E.E. s-au reunit şi au adoptat o rezoluţie prin care „condamnă represiunile ce au avut loc în România şi atrag atenţia cu privire la

[36] *Principiul dominoului…,* p. 470
[37] *Ibidem*

consecințele ce ar putea să le aibă asupra relațiilor României cu țările europene". Diplomatul francez a subliniat că actele de violență „sunt în dezacord cu angajamentele României în cadrul C.S.C.E. și aceasta atrage din partea autorităților franceze vii proteste și dezaprobare". Ambasadorul român a respins acest protest, exprimându-și regretul că guvernul francez și „cei 12" făceau afirmații și luau decizii „fără a cunoaște poziția oficială a guvernului român, în legătură cu aceste dezinformări care sunt proliferate în mijloacele de informare în masă franceze". Pe baza indicațiilor venite de la București, Petre Gigea a afirmat că, până în prezent, „Ambasada nu are nici un fel de cunoștință, venită oficial din partea guvernului român, despre așa-zisele evenimente menționate de directorul francez", și că respectivele știri proveneau de la Budapesta, „care și-a făcut de mult timp cunoscute prin cercuri șovine, naționaliste, reacționare și antiromânești, fie în interiorul, fie în exteriorul Ungariei, acțiunile sale care vizează scopuri teritoriale și de destabilizare a Europei". El a repetat sloganul potrivit căruia România „nu acceptă amestecul în treburile interne ale unor state libere și independente, așa cum se asistă de o bună bucată de vreme și în alte țări socialiste". Diplomatul francez a ținut să precizeze că informațiile sale proveneau de la Ministerul de Externe al Franței și că era dreptul tuturor statelor semnatare ale *Actului final* de la Helsinki să ceară respectarea drepturilor omului[38].

Aflat la Bruxelles, ministrul sovietic de Externe, Eduard Șevardnadze, solicitat să-și exprime punctul de vedere, a evitat să facă o declarație tranșantă: „Nu dispun de date, dar dacă au fost victime, eu îmi exprim regretul"[39]. În memoriile sale, Șevardnadze avea să menționeze: "În aceste zile eram la Bruxelles. Deputații Parlamentului European m-au întrebat care este aprecierea mea în legătură cu evenimentele din România. În acel moment nu dispuneam de date clare privind evenimentele ce avuseseră lor, dar a funcționat instinctul <alianței>, a prevalat instinctul de diplomat. Am declarat că nu pot decât să condamn folosirea forței și îmi exprim compasiunea pentru cei care au pierit. Un laburist britanic a întrebat dacă acesta este socialism atunci când este împușcat propriul popor, când sunt uciși proprii cetățeni? Nu, a fost răspunsul meu, acesta nu este socialism și niciodată nu a fost socialism. Tot atunci am comparat evenimentele de la

[38] *Ibidem,* pp. 466-467
[39] *Ibidem* p. 478

Timișoara cu tragedia de la Tibilisi".[40] Într-adevăr, era destul de delicat pentru diplomatul sovietic să condamne represiunea de la Timișoara, fără să amintească despre faptul că și Kremlinul procedase la fel în capitala Georgiei, cu puțin timp în urmă.

Ziua de 19 decembrie marchează și începutul unei ample manipulări din partea mass-mediei occidentale, al cărei obiectiv fundamental era amplificarea urii împotriva lui Ceaușescu și stimularea hotărârii vizând lichidarea regimului său. Principala metodă folosită a fost exagerarea cifrelor privind numărul de morți. În telejurnalul de seară, postul *Duna TV* a transmis o convorbire cu purtătorul de cuvânt al Ministerului Apărării din Republica Ungaria. În cursul emisiunii s-a afirmat că la Timișoara existau „sute de victime, după altele peste o mie", printre acestea copii și studenți. Totodată, s-a anunțat că a avut loc o consfătuire a președintelui Consiliului de Miniștri (Németh Miklós), ministrului de Externe (Horn Gyula), ministrului Apărării Naționale (Kárpati Ferenc) și șefului Marelui Stat Major al Armatei (Borstis László), care au discutat despre evenimentele din România. S-a comunicat că „armata populară ungară urmărește și apreciază, în continuare, evenimentele din România. și, dacă va fi nevoie, va adopta deciziile necesare"[41].

În acea zi de 19 decembrie, la Timișoara nu au avut loc incidente majore. Cadrele de partid, în frunte cu primul secretar al Comitetului județean, Radu Bălan, au vizitat întreprinderi economice, îndemnându-i pe muncitori să reînceapă lucrul. Discuțiile au fost tensionate, aceștia neacceptând ideea că evenimentele din Timișoara au fost provocate de huligani și elemente teroriste. Generalul Gușă, care s-a deplasat la întreprinderea ELBA, unde Radu Bălan era reținut ca ostatic, a reușit să închege un dialog cu lucrătorii. Generalul avea să relateze: „Oamenii acuzau Armata, arătau tuburi de cartușe cu care s-a tras". El le-a explicat că în armată sunt și fiii lor, după care i-a întrebat: „De ce distrugeți orașul?" Atunci foarte mulți au strigat: „Nu noi!" Gușă avea să afirme că în timpul discuției s-a convins că nu muncitorii au făcut distrugerile din oraș, iar când i s-a cerut să dea ordin militarilor aflați la poarta uzinei să plece, a dat curs acestei solicitări. În acel moment, muncitorii au strigat: „Armata e cu noi!"[42]

---

[40] Eduard Șevardnadze, *Opțiunea mea,* pp. 190-191.
[41] *Principiul dominoului…,* pp. 468-469.
[42] *Condamnat la adevăr,* p. 106

A fost un moment psihologic important: pe de o parte, șeful Marelui Stat Major a venit în contact direct cu populația, ascultându-i păsurile, iar muncitorii și-au dat seama că armata a acționat pe baza unor ordine venite de la București și că ea putea fi convinsă să nu mai recurgă la violență împotriva timișorenilor.

În oraș sosise și generalul Ilie Ceaușescu, pentru a ridica moralul militarilor; el a vizitat mai multe unități din garnizoană, unde a prezentat expuneri despre provocările agenturilor de spionaj străine, care urmăreau răsturnarea socialismului și întoarcerea României la capitalism. Credibilitatea unor asemenea afirmații era pusă sub semnul întrebării de cei care cunoșteau cu cine s-au confruntat în stradă.

Posturile de radio străine relatau de mai multe ori pe zi despre evenimentele de la Timișoara, îngroșând mult actele de represiune. Spre exemplu, Agenția austriacă de știri, D.P.A., transmitea în noaptea de 19 spre 20 decembrie declarația unui „martor ocular", care întrebat dacă speculațiile privind o mie de victime la Timișoara pot fi confirmate, a răspuns: „Mă tem că această cifră este mult sub cea reală"[43]. Știrea a fost difuzată și de *„Europa Liberă"*, citând televiziunea austriacă, menționând că același interlocutor apreciase că în Timișoara erau „metri cubi" de cadavre.[44]

Ziua de miercuri, **20 decembrie**, a fost decisivă pentru Timișoara și pentru revoluția română în general. Vestea că au fost omorâți oameni a bulversat numeroase familii, mai ales că nu se știa ce s-a întâmplat cu cei reținuți și care nu se mai întorseseră acasă. Exista sentimentul că ei au fost omorâți, așa cum anunțaseră posturile de radio străine. Un regim care a ucis oameni era un regim criminal, iar principalul vinovat era Nicolae Ceaușescu.

Încă de dimineață au ieșit în stradă muncitorii de pe marile platforme industriale. Aceștia purtau steaguri tricolore din care decupaseră stema Republicii Socialiste România, pancarte pe care era scris: „Libertate!", „Jos dictatorul!", „Nu suntem huligani!", „Fără violență!", „Armata e cu noi!" Coloanele erau însoțite de oameni de ordine cu banderole albe pe braț, pentru a se evita infiltrarea unor provocatori. În jurul orei 11,15, manifestanții au ocupat Piața Operei și spațiul din jurul Comitetului județean P.C.R. (care era și sediul Consiliului Popular al

[43] *E un început în tot sfârșitul. Culegere selectivă din programele radiodifuzate în zilele de 17-25 decembrie 1989,* București, Societatea Română de Radiodifuziune, 1998,

[44] *Ibidem,* pp. 40-41

județului Timiș). Exista un „echilibru" între militarii care apărau Opera și mulțimea care ocupase piața. Acest echilibru „a fost rupt de Claudiu Iordache, care, înaintând spre ofițerul ce deținea comanda, l-a somat să se dea la o parte ori să tragă!" (În momentul acela fuseseră deja împușcați 72 de oameni). Timișorenii s-au apropiat de Operă și apoi au forțat intrarea în incinta acesteia. Primii care au pătruns înăuntru pe la ora 13.30, au fost: Lorin Fortuna, Ioan Chiș, Claudiu Iordache, Nicolae Bădilescu. Spre surprinderea și satisfacția lor, revoluționarii au constatat că în balcon era o stație de amplificare. Ea fusese instalată din dispoziția primului secretar Radu Bălan, care îl aștepta pe primul-ministru, Constantin Dăscălescu, și credea că acesta ar dori să se adreseze populației.[45]

De la microfon, cei ajunși în balconul Operei au făcut cunoscut miilor de timișoreni numele și profesia lor, precum și voința de a rezista până la capăt în războiul declarat de Ceaușescu poporului său, anunțând astfel începutul a ceea ce avea să se numească Revoluția Română[46]. Lorin Fortuna a anunțat constituirea Frontului Democratic Român. Nu era vorba despre o organizație propriu-zisă, care ar fi fost creată anterior, cu un program și o structură de conducere, ci, mai curând, de o intenție. Lorin Fortuna avea să afirme că, după evenimentele din ziua precedentă, a apreciat că era necesar să se dea o anumită coerență acțiunii populare, fixându-se unele obiective mai clare. În dimineața zilei de 20 decembrie, el a confecționat câteva pancarte „semnificative pentru opțiunea politică a manifestației. Pe una am scris *Frontul Democratic Român*. Denumirea mi-a venit spontan, dar în continuarea unor gânduri care mă frământau de la începutul insurecției, de-a găsi calea pentru formarea unei organizații politice de masă, indispensabilă într-o astfel de acțiune, și care să preia conducerea revoltei, să o organizeze și să reprezinte un factor decizional, capabil să susțină un dialog cu guvernul și să devină eventual o grupare care să concentreze opoziția din toată țara, deci ceva similar cu ce se întâmpla în întregul Est"[47]. De la balconul Operei, el a cerut ca întreprinderile să-și desemneze reprezentanți în noua organizație. În acel context nu puteau

[45] Filip Teodorescu, *Un risc asumat...,* p. 106

[46] Claudiu Iordache, *O Românie de câștigat sau O națiune în descompunere (Elogiu pentru generația mea),* p. 208 *(*Postfață semnată de Editură*)*

[47] Miodrag Milin, *Timișoara în revoluție și după,* Timișoara, Editura Marineasa, 1997, pp. 105-106; Marinela Veronica Țariuc, *Frontul Democratic Român* (F.D.R.), în„*Caietele Revoluției",* nr. 5/2006, p. 12.

avea loc alegeri, astfel că în balcon au urcat mai multe persoane; s-a constituit Comitetul Fondator al Frontului Democratic Român, fiind ales şi un Birou Permanent, alcătuit din Lorin Fortuna-preşedinte, Claudiu Iordache-vicepreşedinte, Nicolae Bădilescu şi Ioan Chişmembri, Maria Trăistaru- secretară.*

După ce populaţia a ocupat centrul oraşului, generalul Ştefan Guşă a dat ordin ca armata să se retragă în cazărmi, dându-şi seama că orice intervenţie în forţă nu mai era posibilă. În acea zi de 20 decembrie, Timişoara a devenit „primul oraş liber din România".

La prânz, generalul Iulian Vlad a dat ordin ca, în toată ţara, securiştii să depună armele în rastele, în încăperile unde se păstra acest armament, după care să le sigileze.[48]

Peste câţiva ani, Claudiu Iordache avea să aprecieze că „Isus s-a născut la Timişoara.[49] Din balcon se ţineau discursuri** de condamnare a regimului Ceauşescu, se cerea eliberarea celor arestaţi, redarea către familii a celor morţi, continuarea luptei pentru câştigarea libertăţii pierdute de câteva decenii. La un moment dat, mulţimea a îngenuncheat şi a început să spună rugăciunea *Tatăl nostru*. Apoi discursurile şi lozincile au continuat: „Nu plecăm acasă, morţii nu ne lasă!", „Azi în Timişoara, mâine-n toată ţara!", „Libertate!" Se scandau şi numele unor persoane: „Iliescu!", „Mănescu!", „Bălan – că e bănăţean!", „Cârpan!"[50] În jurul orei 15, generalul Vasile Milea a fost sunat de generalul Ion Coman, care-i cerea ministrului să-i explice Elenei Ceauşescu faptul că în stradă se aflau muncitori şi funcţionari "împotriva cărora unităţile militare nu au cum să acţioneze cu TAB-uri şi tancuri". Milea i-a răspuns că ştia şi el care era situaţia, dar considera că "cel mai potrivit pentru a raporta situaţia nu putea fi decât Ion Coman".[51] Practic, nici unul dintre cel doi demnitari nu aveau curajul să-i spună adevărul Elenei Ceauşescu.

* Într-o notă publicată în "Caietele Revoluţiei" nr. 3/2009, Lorin Fortuna a precizat că din acest Birou al F.D.R. nu a făcut parte Nicolae Bădilescu, ci Mihaela Munteanu, în calitate de secretar, iar Maria Trăistaru era membru.

[48] *Arma noastră a fost întotdeauna informaţia, nu kalaşnicovul* (declaraţiile colonelului de securitate Gheorghe Atudoroaiei, fost adjunct al şefului Securităţii Timiş), în "Memorial 1989", Timişoara, nr. 1/2007, p. 64.

[49] Vezi, pe larg, Claudiu Iordache, *Isus s-a născut la Timişoara. Decembrie '89,* Timişoara, Editura Helicon, 2003

** Dintre revoluţionarii din balconul Operei s-au mai remarcat: Maria Trăistaru, Traian Vrăneanţu, Traian Trofin, Mihaela Munteanu, Gruia Săsăran, Adriana Jebeleanu, Ştefan Ivan, Alexandru Ciura *("Caietele Revoluţiei",* nr. 2/2005, p. 12)

[50] Miodrag Milin, *Timişoara în revoluţie şi după...,* p. 118

[51] Viceamiral (r) Ştefan Dinu, *op.cit.,* p. 237

În după-amiaza zilei de 20 decembrie, în jurul orei 15,30, a sosit din Iran delegația condusă de Nicolae Ceaușescu. La aeroport, șeful statului a fost întâmpinat de Elena Ceaușescu și informat despre evenimentele petrecute de la plecarea sa. Ajuns la Comitetul Central, președintele Nicolae Ceaușescu a decretat starea de necesitate pe întreg teritoriul județului Timiș. Motivul invocat era „încălcarea gravă a ordinii publice în județul Timiș, prin acte teroriste, de vandalism și de distrugere a unor bunuri obștești". Toate unitățile Armatei, Ministerului de Interne și formațiunilor gărzilor patriotice erau puse în stare de alarmă; pe timpul stării de necesitate se interziceau orice întruniri publice, precum și circulația în grupuri mai mari de cinci persoane; se interzicea circulația pe timpul nopții începând cu ora 23, cu excepția persoanelor care lucrau în schimbul de noapte. Toate unitățile socialiste erau obligate să ia măsuri imediate pentru desfășurarea normală a proceselor de producție, pentru paza bunurilor obștești, pentru respectarea strictă a ordinii, disciplinei și programului de lucru. Consiliile populare municipale, orășenești și comunale din județul Timiș erau obligate să asigure respectarea strictă a ordinii publice, paza bunurilor proprietate socialistă de stat și cooperatistă, aprovizionarea populației, desfășurarea normală a transporturilor, organizarea și desfășurarea în bune condiții a întregii activități economice și sociale. Decretul se încheia cu precizarea: „Întreaga populație a județului Timiș este obligată să respecte cu strictețe legile țării, ordinea și liniștea publică, să apere bunurile obștești, să participe activ la desfășurarea normală a activității economico-sociale".[52]

În seara zilei de 20 decembrie, de la ora 18.00, a avut loc o teleconferință[53] cu activul de partid din județe, la care Ceaușescu a apreciat că incidentele grave de la Timișoara „au fost organizate și dirijate de cercurile revanșarde, revizioniste, cu scopul clar de a provoca dezordine, de a destabiliza situația din România, de a acționa în direcția lichidării independenței și integrității teritoriale a României". El l-a citat pe George Bush, care ar fi declarat că la Malta a discutat situația din România, „iar Gorbaciov a ascultat fără să dea nici un răspuns. De fapt, a fost de acord". Ceaușescu a anunțat că se va adresa întregii națiuni prin radio și televiziune; a cerut să se organizeze adunări în

[52] *„Scânteia"* din 21 decembrie 1989.

[53] Arh. N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dos. 338/1989, f.22-26; Constantin Sava și Constantin Monac, *Revoluția Română*..., pp.176-177

întreprinderi şi instituţii „unde să se adopte moţiuni de condamnare a acelor care s-au pus în slujba străinătăţii, a cercurilor străine, de apărare a independenţei şi suveranităţii României“, să se constituie grupe speciale de apărare a ordinii în întreprinderi şi instituţii.

Într-adevăr, de la ora 19.00, Ceauşescu a ţinut o cuvântare, transmisă în direct la radio şi televiziune[54]. El a început cu aceste cuvinte: „Mă adresez, în această seară, întregului popor al patriei noastre socialiste, în legătură cu evenimentele grave care au avut loc, în ultimele zile, la Timişoara“. Ceauşescu a apreciat că în zilele de 16 şi 17 decembrie, sub pretextul împiedicării aplicării unei sentinţe judecătoreşti legale, „câteva grupuri de elemente huliganice au organizat o serie de manifestări şi incidente, trecând la atacarea unor instituţii de stat, distrugând şi jefuind o serie de clădiri publice, iar în ziua de 17 decembrie şi-au intensificat activitatea împotriva instituţiilor de stat şi de partid, inclusiv a unor unităţi militare“. El aprecia că „aceste grupuri aveau scopul de a provoca dezordine şi distrugerea instituţiilor şi bunurilor generale ale oraşului şi a da semnalul unor asemenea acţiuni şi în alte centre“. Aprecierile sale erau dintre cele mai dure: „distrugeri de tip fascist“; „acte cu caracter net fascist“; „acţiuni cu caracter terorist“; „bande teroriste“ care s-au pus „în slujba diferitelor interese străine, a serviciilor de spionaj, a cercurilor imperialiste reacţionare, îşi vând ţara pentru un pumn de dolari sau alte valute“. Conducătorul partidului şi al statului preciza: „În aceste împrejurări grave, în seara zilei de 17 decembrie, fiind atacate, unităţile militare au răspuns prin focuri de avertisment“, după care „au fost obligate să se apere, să apere ordinea şi bunurile întregului oraş, de fapt să apere ordinea în întreaga ţară“. Nicolae Ceauşescu susţinea că unităţile militare „au dat dovadă de multă, de foarte multă răbdare“, că soldaţii şi ofiţerii au fost loviţi, ei răspunzând numai atunci când „au fost puse în pericol instituţiile fundamentale, ordinea din judeţ“. În calitate de comandant suprem, Nicolae Ceauşescu afirma: „Armata şi-a îndeplinit pe deplin datoria faţă de patrie, faţă de popor şi cuceririle socialismului“, în conformitate cu jurământul depus şi cu prevederile Constituţiei. El nu a dat cifre concrete privind efectul acestei intervenţii, numărul morţilor şi al răniţilor. Nicolae Ceauşescu aprecia că acţiunile declanşate aveau ca obiectiv „de a opri cursul dezvoltării socialiste a României“, „de a lichida dezvoltarea socialistă a patriei noastre“. El susţinea că acţiunile de la Timişoara „au fost organizate şi declanşate în strânsă legătură cu cercurile reacţionare, imperialiste, iredentiste, şovine

[54] *„Scânteia“* din 21 decembrie 1989

și cu serviciile de spionaj din diferite țări străine", că ele „au fost din timp bine pregătite", că era vorba despre „un plan mai general împotriva independenței și suveranității popoarelor". În viziunea sa, „scopul acestor acțiuni antinaționale a fost de a provoca dezordinea în vederea destabilizării situației politice, economice, de a crea condițiile dezmembrării teritoriale a României, distrugerii independenței și suveranității patriei noastre socialiste". Nicolae Ceaușescu a citat în mod special postul de radio Budapesta, care desfășura „o campanie deșănțată de ponegrire, de minciuni împotriva țării noastre"; totodată, a menționat „cercurile revizioniste, revanșarde", care și-au intensificat activitatea ostilă, pe care o desfășurau de multă vreme.

Referirea la planul general privind destabilizarea României avea în vedere statele occidentale, în primul rând S.U.A., dar și Uniunea Sovietică. El făcea apel la populație să acționeze „în deplină unitate cu toate forțele pentru apărarea independenței, integrității și suveranității României, de a asigura dezvoltarea construcției socialiste în patria noastră". Ceaușescu a reamintit de „poziția fermă a întregului nostru popor în 1968", când a condamnat intervenția Tratatului de la Varșovia împotriva Cehoslovaciei, care a înăbușit „Primăvara de la Praga" și pentru apărarea independenței României. El aprecia că acum „se poate afirma că este o situație asemănătoare, sau chiar mai gravă. De aceea se impune să acționăm cu întreaga răspundere pentru a respinge orice atacuri împotriva României, a construcției socialiste din patria noastră! Regretăm foarte mult că s-a ajuns la o asemenea situație, dar aceasta nu se datorește organelor de ordine și unităților militare, care timp de două zile au dat dovadă de maximă răbdare și îngăduință față de acțiunile elementelor teroriste, fasciste din Timișoara, ci acelora care s-au pus în slujba agenturilor străine și care au acționat în mod premeditat pentru declanșarea acestor grave incidente de la Timișoara!"

Secretarul general al PCR ținea să precizeze că nu va ceda presiunilor și nu va părăsi postul de conducere a țării: „Vreau să declar deschis că nu aș răspunde încrederii acordate de popor dacă nu aș face totul pentru a apăra integritatea, independența, suveranitatea României, dreptul deplin al poporului nostru de a-și hotărî dezvoltarea în mod independent, fără nici un amestec din afară". El nu lua în seamă faptul că situația se schimbase radical față de 1968, că poporul român nu mai vedea în Nicolae Ceaușescu un patriot hotărât să apere țara în eventualitatea unei invazii sovietice, ci, din contra, el era privit ca un dictator, care adusese România în pragul colapsului. Continuând pe linia sa și considerându-se

„fiu devotat al poporului“, Nicolae Ceaușescu se angaja să acționeze „în orice împrejurări în interesul poporului, pentru bunăstarea și fericirea sa, în interesul construcției socialiste, al independenței și suveranității țării“. Asemenea declarații, care au putut avea credibilitatea în 1968, atât la cetățenii României, cât și în statele occidentale, nu mai aveau în decembrie 1989 nici un ecou pozitiv. Din contra, exista sentimentul general că retorica lui Ceaușescu avea un singur scop: de a justifica menținerea unui regim dictatorial, devenit odios. Secretarul general al P.C.R. a cerut ca toți cetățenii României să dea dovadă de „unitate și solidaritate, pentru apărarea socialismului, de a face totul pentru a nu se mai permite să se repete asemenea stări de lucruri!“ De asemenea, a cerut să se acționeze astfel, încât să nu mai fie necesară intervenția armatei, accentul să fie pus pe munca politică, de convingere a cetățenilor.

În acest spirit, imediat după încheierea cuvântării secretarului general, activiștii de partid s-au deplasat în întreprinderi și instituții, unde au fost organizate întâlniri *ad-hoc*, în cadrul cărora erau condamnate acțiunile „huliganice“ ale manifestanților de la Timișoara, se exprima încrederea deplină în politica P.C.R. și în Nicolae Ceaușescu, precum și decizia de a se da o ripostă hotărâtă cercurilor revizioniste, de a apăra independența și suveranitatea României socialiste.

În aceeași seară, Nicolae Ceaușescu l-a primit pe locțiitorul ambasadorului sovietic* (însărcinatul cu Afaceri Pozniakov), căruia i-a comunicat nemulțumirea față de declarațiile făcute de Șevardnadze la Bruxelles în legătură cu victimele umane din România. El a acuzat Uniunea Sovietică și celelalte state membre ale Tratatului de la Varșovia că au coordonat activități îndreptate împotriva României. La rândul său, ministrul de Externe Ion Stoian s-a întâlnit cu ambasadorii Poloniei, Bulgariei și Cehoslovaciei, precum și cu însărcinatul cu Afaceri al Ungariei la București, aducându-le la cunoștință punctele de vedere exprimate de Ceaușescu[55].

În seara zilei de 20 decembrie, Nicolae Ceaușescu a hotărât convocarea unei mari adunări populare, care trebuia să exprime adeziunea cetățenilor României la politica P.C.R. și a conducătorului ei, după modelul celei desfășurate la 21 august 1968 în fața Comitetului Central.

Pentru rezolvarea problemelor de la Timișoara, la ordinul lui Nicolae Ceaușescu, s-au deplasat în acest oraș Constantin Dăscălescu

* Ambasadorul Teajelnikov plecase în concediu.

[55] *Documente din arhivele rusești, loc. cit.*

– prim-ministru al Guvernului şi Emil Bobu – secretar al C.C. al P.C.R. Aceştia au ajuns în jurul orei 14.30, când Timişoara era în fierbere, iar autoritățile locale nu mai erau stăpâne pe situație. Primul-ministru l-a întrebat pe Ion Coman: „Unde este armata?“ şi a conchis: „Ați scăpat din mână Timişoara“. Ion Coman a răspuns: „Timişoara este în mâinile timişorenilor”[56]. Constantin Dăscălescu a propus ca o delegație a celor aflați în stradă să fie invitată la discuții, în sediul Consiliului Județean.

Delegația constituită ad-hoc, numită a Comitetului Cetățenesc*, i-a înaintat o listă cu revendicări: demisia preşedintelui Ceauşescu; demisia guvernului; alegeri libere; tragerea la răspundere penală a celor vinovați; punerea imediată în libertate a deținuților politici; cine a ordonat să se tragă la Timişoara?; să se dea imediat morții familiilor pentru a fi îngropați creştineşte; apariția în acea seară la TV a lui Ceauşescu pentru a informa opinia publică despre situația reală din Timişoara; libertatea presei; libertatea radioului şi televiziunii; reforma învățământului[57]. După cum se observă, pe lângă unele revendicări imediate, lista de revendincări conținea şi un adevărat program politic, a cărui aplicare ar fi însemnat desființarea regimului dictatorial şi trecerea la un regim democratic. Constantin Dăscălescu a afirmat că o parte din cereri puteau fi satisfăcute, dar asupra altora trebuia să se consulte cu conducerea de la București. Primul-ministru a vorbit la telefon cu Ceauşescu, dar nu a avut curaj să-i comunice toate revendicările timişorenilor, ci doar că aceştia cereau să li se dea familiilor morții din zilele precedente şi să fie eliberați cei arestați după 16 decembrie. Ceauşescu a fost de acord, astfel că s-a trecut, în aceeaşi seară, la predarea morților şi la eliberarea arestaților[58]. Mulți dintre cei eliberați au venit în Piața Operei, unde au fost primiți cu multă căldură de manifestanți.

Constantin Dăscălescu nu a avut curaj să se adreseze mulțimii, iar în jurul orei 21 unitatea de paraşutişti a evacuat clădirea Consiliului

---

[56] Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere…,* p. 89

***** Comitetul Cetățenesc, format în ziua de 20 decembrie 1989 la Consiliul Județean Timiş (care era şi sediul Comitetului Județean Timiş al P.C.R.), avea următorul nucleu: Ioan Savu, Ioan Marcu, Petre Boroşoiu, Sorin Oprea, Virgil Socaciu, Mircea Mureşean, Dan Carp, Petre Petrişor, Nicolae Vartan, Mihai Bădele, Adela Săbăilă, Corneliu Pop, Valentin Vitner (*„Caietele Revoluției“*, nr. 2/2005, p.10)

[57] Textul scris de Ion Savu, în facsimil, publicat în *„Caietele Revoluției“,* nr. 2/2005, p.9

[58] *Procesul Timişoara (14 martie – 12 mai 1990)*, vol. III. Ediție îngrijită de Miodrag Milin şi Traian Orban, Timişoara, Editura Mitron, 2005, p. 1 357

Județean[59]. După miezul nopții, Dăscălescu a plecat, împreună cu Emil Bobu, la aeroport și de acolo la București, cu un avion special.*

O parte din delegația care discutase cu Dăscălescu la Consiliul Județean a venit în balconul Operei, pretinzând să preia conducerea Frontului Democrat Român, în curs de organizare. A apărut astfel primul conflict între revoluționari, care avea să se accentueze în perioada următoare**.

Campania mediatică împotriva regimului de la București a continuat în ziua de 20 decembrie 1989 la cote tot mai înalte. Aproape că nu exista ziar, post de radio sau de televiziune din Europa, care să nu relateze despre evenimentele din România. Agenția bulgară *B.T.A.* informa despre închiderea granițelor între Bulgaria și România, dar și despre incidente între grănicerii români și grupuri de turiști bulgari și polonezi. Agenția iugoslavă *TANIUG* transmitea despre confruntările dintre populație și forțele de ordine la Timișoara, precum și despre extinderea manifestațiilor de protest la Arad, Oradea și în alte localități. Agenția maghiară *M.T.I.* comenta declarația Adunării de Stat a Republicii Ungare, de condamnare a politicii represive a regimului de la București[60]. Un ziar american cita agenția oficială a știri est-germană *(A.D.N.)*, potrivit căreia „forțele Securității au omorât între 3 000 și

[59] Prof. univ. dr. Lorin Fortuna, *Relația..., loc. cit.,* p. 42.

*Constantin Olteanu mărturisea că, în ziua de 31 decembrie 1989, „fiind în detenție, eu am vorbit cu Dăscălescu și l-am întrebat: <Ce a-ți făcut la Tmișoara? Ce ați discutat? Ce ați rezolvat?> și el mi-a spus exact ce s-a spus: că timișorenii au ridicat problema demisiei guvernului, a lui Nicolae Ceaușescu și a altora. <L-ați informat?> l-am întrebat eu. <Aaa, nu, nu puteam să-l informăm cu așa ceva!> Trebuie să fie înțeleasă această chestiune: lui Ceaușescu nu îndrăznea nimeni să-i spună realitatea crudă. Dacă înțelegem asta, se clarifică mai toate problemele" ("Clio 1989", nr. 3/2009, p. 32).

** Lorin Fortuna avea să relateze: „Contestațiile referitoare la mine și la ceilalți membri ai biroului executiv (al Frontului Democratic Român) au venit abia mai târziu, odată cu sosirea organizatorilor centrului de rezistență de la Consiliul Județean. Aceștia, atunci când au fost expulzați din clădirea Județenei, au venit la Operă, ca să ni se alăture. Dacă dorința lor s-ar fi oprit la acest stadiu, situația noastră ar fi fost mult mai ușoară. Pentru mulți dintre ei însă nu a fost destul. Ei au emis pretenții de a pătrunde în structura de conducere existentă la Operă. Acest fapt a condus la apariția unei stări conflictuale. Pentru a rezolva într-un fel această situație delicată, având în vedere că la Județ se petrecuseră evenimente importante, am propus ca numărul biroului executiv să fie extins de la 5 la 7 și să fie incluși doi membri ai grupului constituit acolo. Am lăsat la latitudinea lor să-i propună pe cei doi. Aceștia au fost Ioan Marcu și Cornel Eustațiu. Totuși, soluția n-a avut efectul scontat; atât cei doi incluși, cât și o parte din ceilalți (Ion Savu, Sorin Oprea, Petru Boroșoiu, Sorin Marton…) au acționat în continuare pe linia unei destabilizări menite să înlăture din conducere grupul de la Operă și să-l înlocuiască" (Miodrag Milin, *Timișoara în revoluție și după*..., p. 111).

[60] *Principiul dominoului*..., p. 473

4 000 de demonstranți în orașul Timișoara și au continuat să înăbușe alte demonstrații de protest în peste 10 orașe"[61].

Radio *„Europa Liberă"* transmitea că intrase în posesia unei note secrete a Securității adresate cabinetului 2 (Elenei Ceaușescu) din 20 decembrie, în care se raporta că la Timișoara s-au înregistrat, nici mai mulți, nici mai puțini, decât 4 632 morți, 1 282 răniți, 13 214 arestați, 7 613 condamnări la moarte[62]. Asemenea „vești", extrem de exacte, aveau menirea de a spori starea de revoltă împotriva regimului Ceaușescu și de a-i îndemna pe români să se ridice la luptă. Cercetările ulterioare au demonstrat că, în timpul revoluției, la Timișoara s-au înregistrat 93 de persoane ucise[63].

Presa sovietică acorda spații largi evenimentelor din România, relatând despre faptul că pe străzile Bucureștilor patrulau formațiuni alcătuite din militari, milițieni și gărzi patriotice, că la granițele României exista o stare încordată. Purtătorul de cuvânt al Ministerului de Externe al U.R.S.S. a declarat, la o întâlnire cu presa, că a luat cunoștință despre evenimentele din România, dar nu avea știri complete; dacă se va confirma că au fost jertfel umane, „în acest caz nu se poate să nu se exprime un adânc regret"[64]. În dimineața zilei de 20 decembrie, ambasadorul Ion Bucur a avut o discuție cu șeful Direcției Generale a Țărilor Socialiste din Europa, în cadrul căreia a exprimat „profunda nemulțumire în legătură cu modul deformat și tendențios în care mijloacele de informare în masă sovietice prezintă evenimentele din Timișoara". Ambasadorul a afirmat că se preluau știri de la agenția ungară *M.T.I.*, „care are o atitudine dușmănoasă față de România"; a mai apreciat că transmiterea unor asemenea materiale reprezenta un amestec „inadmisibil" în treburile interne ale României și a cerut „oprirea acestei campanii neprietenești"[65].

În aceeași zi de 20 decembrie, postul de radio Belgrad anunța că Prezidiul Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia a hotărât să întrerupă orice legătură cu P.C.R. și să-i retragă invitația de a participa la cel cel de-al XIV-lea Congres extraordinar al U.C.I. Totodată, Prezidiul a „condamnat represaliile sângeroase" ordonate de regimul de la București[66]. Primul-ministru francez, Michel Rocard, a condamnat poli-

[61] *Revoluția română văzută de ziariști americani și englezi*..., p. 12
[62] *Minciuni mass-media*. Sub redacția lui Gerard de Selys, p. 61
[63] Gino Rado, *Statistica represiunii*..., loc. cit., p. 93
[64] *Principiul dominoului*..., pp.473-474
[65] *Ibidem*, p. 474
[66] *Ibidem*, p. 469

tica represivă a regimului de la București, iar fostul ministru Edouard Balladur a cerut guvernului de la Paris „să acționeze pentru determinarea Comunității Europene să ia măsurile cele mai severe“ împotriva României[67]. În fața Ambasadei României la Varșovia a avut loc o manifestație la care au luat parte mai multe organizații, între care și Partidul Socialist Polonez. Demonstranții au blocat poarta Ambasadei și au desfășurat lozinci împotriva lui Nicolae Ceaușescu și a represiunilor de la Timișoara. Lângă gardul Ambasadei au fost aprinse sute de lumânări, iar în fața porții au făcut o cruce din lumânări. S-a aruncat cu pietre, sticle cu tuș și alte obiecte, au fost sparte geamurile clădirii, au fost distruse interfonul și soneria, au fost aruncate afișe și manifeste în curtea acesteia. Posturile de televiziune din Polonia și Franța au relatat pe larg desfășurarea acestei manifestații. Ion Teșu, ambasadorul român la Varșovia, informa Ministerul de Externe din București: „Practic, suntem în stare permanentă de alarmă“, astfel că diplomații români nu își puteau desfășura activitatea, „fiind blocați permanent în Ambasadă și primind tot felul de amenințări și injurii la telefon“[68].

Oficialitățile sovietice erau extrem de prudente în legătură cu situația din România. Ministrul de Externe, Eduard Șevardnadze, îi scria lui Gorbaciov: „Evenimentele din România din ultimele zile nu pot fi deocamdată judecate decât pe baza informațiilor care ne vin telegrafic de la agenții, mai ales din Occident. Informațiile sunt deseori contradictorii și nu permit formarea unei imagini adevărate. Încercările noastre de a obține o versiune oficială de la București n-a ajuns la nici un rezultat. Astăzi, 20 decembrie, ambasadorul României va fi invitat la M.A.E. al U.R.S.S. pentru a obține de la el informații în această problemă. Până când vom ajunge să avem informații complete și obiective nu ar trebui, cred, să ne grăbim a da o declarație din partea Congresului Deputaților Poporului din U.R.S.S.”[69].

Într-adevăr, în seara zilei de 20 decembrie, ambasadorul român la Moscova a fost invitat în audiență la Ministerul de Externe sovietic, unde ministrul-adjunct Ivan Pavlovici Aboimov a declarat că a cerut Ambasadei U.R.S.S. la București, să se adreseze părții române pentru a obține informații din surse autorizate despre evenimentele din România, dar că Ambasada „nu a fost în măsură să obțină și să transmită

[67] *Ibidem*, p. 470-471

[68] *Ibidem*, p. 471-472

[69] *Documente din arhivele rusești.* Sursa: Arhivele Ministerului Afacerilor Externe al Federației Ruse. Declasificate și publicate de Ministerul Rus în *„Diplomaticeskii Vestnic“*, nr. 2/22 noiembrie 1994, apărute în revista *„22“*, nr. 1 din 7-13 ianuarie 1997.

asemenea informații". Aboimov a afirmat că partea sovietică era „profund interesată să primească informații cât mai complete. În caz contrar, va fi greu să asigure o îndrumare corespunzătoare a mijoacelor de informare în masă sovietice". El a mai spus că a aflat despre închiderea graniței româno-sovietice, că existau anumite dificultăți de asigurare a hotelurilor și a condițiilor corespunzătoare pentru turiști[70].

În Timișoara, pe măsură ce noaptea înainta, numărul celor rămași în Piața Operei a scăzut, ajungând până spre 200 de persoane. Situația celor din balcon devenise extrem de vulnerabilă; exista teama că forțele de ordine vor interveni și-i vor aresta sau că armata ar reocupa zona*.

În **noaptea de 20/21 decembrie**, Comitetul de partid al municipiului București, în frunte cu primul-secretar Barbu Petrescu, se ocupa de mobilizarea cetățenilor la mitingul din dimineața zilei următoare. La rândul său, Nicolae Ceaușescu a luat o decizie care arăta starea disperată în care ajunsese: înțelegând că armata nu mai putea face față situației de la Timișoara, a decis să recurgă la muncitori, așa cum procedase P.C.R. în 1945, când gărzile patriotice făceau „ordine" în întreprinderi. În consecință, a cerut să fie mobilizați muncitori din județele Olt, Vâlcea și Dolj, să li se pună la dispoziție bâte și, în cursul nopții, să pornească spre Timișoara, pentru ca a doua zi dimineața să intervină în forță împotriva celor care ocupaseră Piața Operei.

Se urmărea ca muncitorii din anumite județe ale țării să intervină împotriva muncitorilor și a populației în general dintr-un alt județ, fapt ce contravenea nu numai normelor de funcționare a unui stat, ci chiar a Constituției României. Totodată, acest ordin s-a dovedit cu totul nerealist, deorece într-un interval atât de scurt nu se putea asigura mobilizarea oamenilor, confecționarea unor obiecte care nu intrau în dotarea vreunei structuri de ordine și nici chiar procurarea numărului de vagoane fără a deregla defășurarea normală a circulației pe cale ferată. Totuși, primii-secretari din județele menționate au primit sarcina să se ocupe personal de mobilizarea membrilor gărzilor patriotice, de confecționare a bâtelor și de îmbarcarea în trenuri, cu destinația Timișoara, iar aceștia s-au angajat să ducă la îndeplinire sarcina primită.

---

[70] *Principiul dominoului,* pp. 475-476

* Teama nu era lipsită de temei; ulterior s-a descoperit că fusese elaborat un plan de arestare a revoluționarilor din balcon, dar care, datorită evenimentelor din București, nu s-a aplicat.

În acea noapte, în Piața Operei din Timișoara nucleul de conducere care se constituise a decis să elaboreze o proclamație. Lorin Fortuna avea să mărturisească: „Dacă ne lichidau – căci ne așteptam să ne lichideze – măcar doream să lăsăm o listă de revendicări“ [71]. În acea atmosferă, în care teama se împletea cu speranța victoriei depline, s-au pus bazele unei formațiuni politice, numită *Frontul Democratic Român*, cu un Comitet de Acțiune format din Lorin Fortuna – președinte, Claudiu Iordache și Ioan Chiș – vicepreședinți. Evident, era o nominalizare *ad-hoc*, deoarece, în acele condiții, nu se putea pune problema unor alegeri, care să desemneze conducerea unui partid.

În dimineața zilei de joi, **21 decembrie**, după ora 7.00, muncitorii de pe marile platforme *E.L.B.A, U.M.T., Electromotor, U.M.T., 6 Martie* ș.a. au revenit în Piața Operei, asigurând astfel reușita deplină a revoluției. Pe la ora 9.00, Lorin Fortuna, din blaconul Operei, s-a adresat mulțimii:

„Din însărcinarea Comitetului de Acțiune al Frontului Democratic Român, dăm citire următoarei ***proclamații****:*

I. Frontul Democratic Român este o organizație politică, constituită la Timișoara, pentru a realiza un dilog cu guvernul, în scopul democratizării țării.

II. Supunem guvernului român, ca bază de discuții, următoarele revendicări:

1. Organizarea de alegeri libere și democratice.

2. Libertatea cuvântului, presei, radioului și televiziunii.

3. Deschiderea imediată a frontierelor naționale.

4. Integrarea României în rândul statelor care garantează și respectă drepturile fundamentale ale omului.

5. Eliberarea neîntârziată a tuturor deținuților politici.

6. Reformă economică, inclusiv stimularea inițiativei particulare în mica industrie și agricultură.

7. Satisfacerea integrală a necesităților alimentare ale întregului popor.

8. Reforma învățământului în spirit democratic.

9. Libertate tuturor cultelor religioase.

10. Asigurarea unei asistențe medicale la nivelul țărilor civilizate.

11. Desființarea rețelei de magazine la care au acces numai privilegiații regimului.

[71] Vartan Arachelian, *În fața Dumneavoastră...*, p. 158 (Declarația lui Lorin Fortuna).

III. Referitor la evenimentele de la Timișoara:

1. Cerem cu fermitate să fie trași la răspundere cei care au dat ordin să se tragă în popor.

2. Cerem să fie dată publicității listă completă a morților, răniților și a celor dați dispăruți.

3. Cerem ca morții să fie restituiți familiilor, pentru a fi înmormântați după datina strămbună.

4. Propunem ca ziua de 29 decembrie 1989 să fie declarată zi de doliu național, în memoria victimelor căzute eroic în Revoluție.

5. Cerem eliberarea imediată a tuturor celor arestați în timpul manifestațiilor.

6. Cerem încetarea oricăror represalii asupra participanților la demonstrațiile pașnice de la Timișoara și din țară.

7. Cerem autorităților recunoașterea oficială a Comitetului de Acțiune al Frontului Democratic Român înființat la Timișoara și inițierea unui dialog cu acesta.

IV. Frontul Democratic Român adresează întregii țări următoare chemare:

1. Alăturarea întregului popor român la lupta noastră dreaptă și pașnică pentru democratizarea țării.

2. Formarea în toate localitățile țării, în întreprinderi și instituții, de comitete ale Frontului Democratic Român, care să asigure inițierea și dezvoltarea procesului de democratizare.

3. Revendicarea drepturilor constituționale în mod pașnic.

4. Intrarea în grevă generală – exceptând sectoarele economiei naționale cu foc continuu – începând din 22 decembrie, până la victoria finală.

Mulțumim populației Timișoarei care a rezistat eroic tancurilor, mașinilor blindate și gloanțelor, contribuind decisiv la salvarea națiunii române de sub dictatură[72].

Se poate observa că *Proclamația* conținea și unele deziderate din lista de revendicări prezentate lui Constantin Dăscălescu la Consiliul județean. Documentul citit din balconul Operei era mai bine sistematizat și mai cuprinzător. Se aveau în vedere o organizare pluralistă, în care alături de PCR s-ar fi aflat Frontul Democratic Român, asigurarea unor drepturi și libertăți democratice, trecerea la înfăptuirea unor reforme, integrarea României în rândul statelor care garantau și respectau drepturile fundamentale ale omului.

[72] Vezi textul documentului "*Caietele Revoluției",* nr. 2/2005, pp. 12-13

Mulțimea a validat prin aplauze și urale noul organism care era o expresie a revoluției. Până atunci exista un singur partid – Partidul Comunist Român –, dar acum se năștea o nouă forță politică: Frontul Democratic Român.

În jurul orei 15.00 din tipografie au ieșit primele pachete cu manifeste, având titlul *A căzut tirania* și conținând revendicări similare; documentul apărut atât în limba română, cât și în germană, sârbă și maghiară anunța că "Poporul român a învins"[73].

Trăgând învățăminte din evenimentele de la Brașov, din 1987, când acțiunea muncitorilor a fost rapid anihilată, iar orașul izolat de restul țării, liderii revoluției de la Timișoara au decis să adopte o nouă tactică. Lorin Fortuna avea să declare că a sesizat "faptul că era o greșeală să se meargă în continuare pentru a ataca forțele armate, miliția existentă la vremea respectivă și, prin Frontul Democratic Român am pregătit o strategie de luptă nonviolentă. Am lansat un apel către întreaga țară de a se ridica la greva generală."[74] Mai mulți timișoreni au pornit spre alte orașe, mai ales spre București, pentru a informa despre lupta și victoria lor, de a răspândi lozinca "*Azi în Timișoara, mâine în toată țara!"*[75] Această tactică s-a dovedit extrem de eficientă, cetățenii din marile orașe aflând despre represiunea și crimele regimului Ceaușescu.

Aflat în apropiere de Timișoara, orașul Lugoj a fost cel dintâi care s-a ridicat împotriva regimului dictatorial. Petrică Balint a anunțat victoria poporului și instaurarea democrației. Din Timișoara au plecat spre Arad opt persoane, dar au reușit să ajungă doar Adrian Sanda și Beni Oprea, care au dat citire revendicărilor formulate de Frontul Democratic Român în fața populației adunate în fața Comitetului Județean de partid[76]. Sufletul manifestației de la Arad era Dan Voicilă, care s-a remarcat prin capacitatea sa de mobilizare a mulțimilor, reușind să asigure victoria revoluției în al doilea mare oraș al Banatului.

În dimineața zilei de joi, 21 decembrie, în Timișoara a sosit o garnitură de tren cu membri ai gărzilor patriotice, înarmați cu bâte, dar aceștia au fraternizat cu revoluționarii, astfel că nici această ultimă tentativă a lui Ceaușescu de a prelua controlul asupra orașului nu a reușit[77]. Sfârșitul regimului se apropia cu pași repezi, dar secretarul general al P.C.R. era hotărât să nu cedeze.

[73] *Ibidem*, pp. 15-16

[74] Vartan Arachelian, *În fața Dumneavoastră…,* p. 159 (Declarația lui Lorin Fortuna)

[75] Vezi, pe larg, *Rolul Frontului Democratic Român în cadrul Revoluției Române din Decembrie 1989.* Coordonator Lorin Ioan Fortuna, Editura Art Press, 2006.

[76] *Timpul care a învins teama*, p. 45-46 (relatare de Adrian Sanda).

[77] Vezi, relatările conductorului de tren Niță Ștefan Viorel și Ene Petre (șef de tren) publicate în "Clio 1989", nr. 1/2009, pp. 201-206.

3. BUCUREȘTI, 21-22 DECEMBRIE

În dimineața zilei de 21 decembrie a avut loc ședința Comitetului Politic Executiv, la care au fost discutate măsurile ce trebuiau luate pentru restabilirea ordinii, precum și un set de promisiuni menite să câștige adeziunea populației. Aceste măsuri urmau să fie aduse la cunoștința participanților la mitingul din Piața Palatului*. Conform obiceiului, oamenii au fost aduși cu câteva ore mai devreme, așezați potrivit planului dinainte stabilit, cu portretele lui Nicolae Ceaușescu și ale Elenei Ceaușescu, cu steagurile Republicii Socialiste România și ale Partidului Comunist Român, cu panouri pe care erau scrise lozincile: "*Condamnăm cu fermitate trădătorii și vânzătorii de țară!" "Să înceteze manifestările șoviniste ale cercurilor străine!", "România a ales/ Socialism, pace, progres!", "Trăiască unitatea de nezdruncinat a întregului nostru popor în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu!" "Stima noastră și mândria, Ceaușescu – România!".*

Un participant la acest miting avea să scrie că, spre deosebire de alte întruniri de acest fel, când se făceau controale drastice la intrarea în "perimetru", la 21 decembrie "puteai să iei nestingherit orice și să intri în piață. Nu te întreba nimeni", oamenii intrau cu plase, pungi, bagaje.[1]

Adunarea a început la ora 12.00, când Nicolae Ceaușescu a apărut în balconul Comitetului Central, însoțit de membrii Comitetului Politic Executiv, pentru a demonstra că întreaga conducere era pe deplin solidară. Ca de obicei, atunci când participa secretarul general al partidului, manifestația era transmisă în direct la radio și la televiziune. Adunarea a fost deschisă de Barbu Petrescu, primul-secretar al Comitetului municipal de partid, după care au vorbit reprezentanți ai unor întreprinderi din Capitală, care i-au "înfierat" pe "huliganii" de la Timișoara, exprimându-și hotărârea de a apăra independența și suveranitatea României socialiste, de a îndeplini sarcinile stabilite la Congresul al XIV-lea al P.C.R. și indicațiile secretarului general al partidului. Apoi a luat cuvântul Nicolae Ceaușescu, care a reluat acuzațiile la

* Desfășurarea mitingului s-a aflat sub semnul întrebării, în dimineața acestei zile oamenii au fost adunați în întreprinderi, li s-a comunicat că vor merge în Piața Palatului, apoi au fost demobilizați și din nou strânși pentru deplasare. Aceste "bâlbâieli" au creat o stare de spirit tensionată în rândul participanților.

[1] Grigore Buciu, *Cum am petrecut revoluția în Ministerul Apărării Naționale*, București, Editura IRRD, 2008, p. 55

adresa cercurilor revizioniste, revanşarde, imperialiste, exprimând hotărârea de a pune capăt acţiunilor ilegale de la Timişoara, de a restabili ordinea şi a asigura construcţia victorioasă a socialismului în România.

În timpul cuvântării s-a auzit un zgomot ca de petardă, urmat de un hârâit la instalaţia de sonorizare, care au creat panică în rândul participanţilor; potrivit unor relatări, mai multe femei au fost împunse în spate cu ţepuşe de lemn, iar acestea au început să ţipe. Cert este că, într-o stare de confuzie şi de teamă, participanţii – mai ales cei din faţă – au aruncat tablourile, pancartele şi steagurile, căutând să se ferească de eventuale lovituri. A fost un moment **psihologic esenţial**: cei prezenţi aveau senzaţia că vor fi atacaţi acolo, în Piaţa Palatului; nu ştiau de cine, dar aveau acest sentiment de teamă.

Nicolae Ceauşescu a fost nevoit să-şi întrerupă discursul, privind uluit spre mulţimea intrată în panică. Pentru a se face auzit a trebuit să se adreseze de mai multe ori cu "Alo, alo" şi să ceară: "Aşezaţi-vă liniştiţi la locurile voastre"; Elena Ceauşescu a intervenit şi ea de câteva ori, repetând aceleaşi cuvinte. Încercarea lor de a restabili calmul a avut un succes parţial. Nicolae Ceauşescu şi-a reluat discursul, anunţând în grabă măsurile preconizate pentru ridicarea nivelului de trai al populaţiei de la 1 ianuarie 1990: mărirea cu 200 lei a retribuţiei minime, cu 100 lei a pensiilor, cu 300 lei a ajutorului social şi cu 30-50 lei a alocaţiilor de stat pentru copii, instituirea unei indemnizaţii de naştere în valoare de 1 000-2 000 lei[2], după care s-a retras din balcon, fără a mai aştepta obişnuitele urale şi ovaţii.

Efectul spargerii adunării a fost devastator pentru Nicolae Ceauşescu. Populaţia României a văzut şi auzit momentul întreruperii discursului, apelul disperat al celor doi lideri la restabilirea ordinii. Dictatorul Ceauşescu nu mai putea controla situaţia, iar statuia sa se clătina de pe soclu. Imediat după încheierea mitingului, Piaţa Palatului a fost evacuată, oamenii de ordine adunând de pe jos portrete, steaguri, pancarte. O parte a manifestanţilor a rămas în stradă, în zona Piaţa Universităţii – Hotel *Intercontinental* – Piaţa Romană.[3] Spre seară, centrul Capitalei a fost ocupat de câteva zeci de mii de bucureşteni, care scandau: "*Timişoara! Timişoara! Jos asasinul! Libertate! Libertate!"*

În fond, cele petrecute în Piaţa Palatului din Bucureşti se înscriau în acelaşi scenariu aplicat cu succes în Piaţa Centrală din Praga, în urmă cu câteva săptămâni.Tot o busculadă care a generat panică, tot crearea

[2] "*Scânteia*", din 22 decembrie 1989

[3] *Sfârşitul dictaturii*. 21-25 decembrie 1989. Coordonator Ioan Scurtu, pp. 30-32

unui eveniment major la care a fost martoră o mare mulțime de oameni, tot o excepțională mediatizare pe plan internațional. Principiul dominoului începea să se aplice și în București.

Spargerea mitingului a fost știrea de senzație a mass-mediei internaționale din a doua jumătate a zilei de 21 decembrie. Deoarece acesta a fost transmis în direct de televiziunea română, au putut fi preluate imagini ale momentului în care Ceaușescu a fost întrerupt, iar mulțimea a intrat în panică.

Intuind că în România vor avea loc evenimente importante, numeroși ziariști străini, care veniseră în București pentru a participa la Congresul al XIV-lea al P.C.R., și-au prelungit șederea, cei mai mulți instalându-se la Hotelul *Intercontinental*, ocupând camerele care aveau vedere spre Piața Universității.

De pe balustrada scărilor de la metrou și de pe marginea fântânii arteziene din fața Institutului de Arhitectură se adresau mulțimii persoane total necunoscute, precum Dan Iosif și Dumitru Dincă. Aproape toate discursurile se încheiau cu apelul: "*Nu vă fie frică, Ceaușescu pică!"*. În fața Universității se afla un grup de revoluționari veniți de la Timișoara, care fluturau drapelul tricolor cu stema Republicii Socialiste România decupată și îndemnau populația la luptă pentru dărâmarea dictaturii. Pentru dispersarea manifestanților au fost mobilizați scutieri, dar aceștia, fiind puțini și neinstruiți privind misiunea de luptă, au fost rapid anihilați, ajungând să privească mulțimea, ca niște spectatori. Au fost trimise camioane cu muncitori îmbrăcați în uniforma gărzilor patriotice, care-și făceau loc prin mulțime fără a staționa. Când mașinile apăreau, manifestanții fluierau și huiduiau, iar când se depărtau aplaudau și aclamau. Au fost aduse TAB-uri ale armatei, câteva dintre ele fiinde nevoite să oprească, deoarece manifestanții au refuzat să se dea la o parte. S-a ajuns la altercații între revoluționari și forțele de ordine și s-au înregistrat primele victime în fața Sălii Dalles. La Spitalul Colțea, aflat în apropiere, primii răniți cu arme albe sau de foc au fost aduși începând cu orele 13,41.[4]

În ziua de 21 decembrie a ieșit în stradă și populația din Sibiu, cântând "*Deșteaptă-te române*", scandând împotriva dictatorului și repetând în cor "*Timișoara! Timișoara*". Din rândul manifestanților s-a

[4] *Activitatea chirurgicală din Spitalul Colțea în zilele Revoluției (21-26 decembrie 1989)*, în "Revista de medicină militară", nr. 2-3/1990, p. 194

remarcat Puiu Nicolae Fesan, care a doua zi avea să ocupe biroul de la Comitetul Județean al primului secretar Nicu Ceaușescu.

În ziua de 21 decembrie, manifestațiile în fața Ambasadelor României au continuat cu și mai mare intensitate, comparativ cu cele din zilele anterioare. La Belgrad, de la ora 13.45, s-a desfășurat o manifestație la care, potrivit ambasadorului român, au participat 500-600 de persoane, cu pancarte împotriva regimului de la București și cu lumânări în memoria victimelor de la Timișoara.[5] În seara zilei de 21 decembrie, ambasadorul român transmitea că "au adoptat atitudini și poziții antiromâneşti în legătură cu recentele evenimente de la Timișoara": Prezidiul R.S.F. Iugoslavia, Prezidiul C.C. al Uniunii Comuniștilor din Serbia, Uniunea Tineretului Socialist din Iugoslavia, Uniunea Studenților din Belgrad, Asociația Veteranilor din războiul de eliberare națională.[6]

În seara zilei de 21 decembrie s-a desfășurat o nouă manifestație în fața Ambasadei României din Paris, la care au participat doi miniștri în funcțiune și mai mulți parlamentari, care au cerut să fie primiți de ambasadorul român, pentru a le da lămuriri în legătură cu evenimentele din România. Li s-a răspuns că ambasadorul nu-i putea primi, deoarece programul de lucru se încheiase; să vină în timpul programului, sau ambasadorul va merge la sediul ministerelor respective. Cei doi miniștri au plecat, dar peste puțin timp a venit un grup de deputați cu cocarda tricoloră a Franței în piept, împreună cu cameramani de la TV și un grup de manifestanți, cerând să fie primiți de ambasador sau de un diplomat român, pentru a le acorda un interviu despre evenimentele de la București din după-amiaza acelei zile. Li s-a dat același răspuns, ca și celor doi miniștri. Comunicând Bucureștilor cele întâmplate, ambasadorul Petre Gigea cerea: "să ne transmiteți urgent indicațiile dv. privind atitudinea ce trebuie adoptată în această situație"[7].

Pozițiile oficiale de condamnare a regimului de la București s-au multiplicat. Ministerul de Externe al Cehoslovaciei a dat publicității un comunicat prin care exprima "adânca neliniște și un protest hotărât împotriva folosirii armatei și a forțelor de ordine pentru împrăștierea demonstranților". Biroul Politic al C.C. al Partidului Muncitoresc Unit Polonez își manifesta "regretul în legătură cu evenimentele din România". Seimul polonez a adoptat în unanimitate o moțiune în care era condamnată "represiunea autorităților române" împotriva demonstran-

[5] *Principiul dominoului…,* p. 478
[6] *Ibidem,* p. 479
[7] *Ibidem,* p. 480

ților pașnici și își exprima solidaritatea cu aceștia.[8] Comisia de Politică Externă a Adunării Populare din Bulgaria a votat o declarație prin care se exprima îngrijorarea profundă a populației din această țară față de "tulburările" de la Timișoara și din alte orașe, care au dus la ciocniri cu armata, înregistrându-se "jertfe omenești".[9]

Guvernul sovietic s-a menținut într-o rezervă semnificativă, pentru a nu fi acuzat că se amestecă în treburile interne ale României. În dimineața zilei de 21 decembrie, ambasadorul Ion Bucur a solicitat o întâlnire cu Aboimov, căruia i-a înmânat textul în limba rusă a cuvântării lui Ceaușescu, ținută la radio și televiziune, pe care să o folosească pentru informarea conducerii sovietice și a mass-mediei asupra evenimentelor din România. Întrebat dacă la Timișoara au fost victime omenești, ambasadorul a afirmat că nu avea informații în această privință. Referindu-se la declarațiile făcute de Ceaușescu în seara precedentă, privind intervențiile în treburile interne ale României, Aboimov a ținut să sublinieze că asemenea aserțiuni "nu fac decât să ne mire, nu sunt fondate și nu corespund realității", deoarece Uniunea Sovietică "își construiește relațiile cu țările aliate socialiste pe baza egalității, respectului reciproc și absolutului neamestec în treburile interne."[10] Mass-media sovietică era destul de prudentă, evitând să difuzeze articole de analiză, limitându-se să preia știri venite de la Praga, Sofia, Varșovia, Viena, Washington, Tokyo, Paris, Londra, Havana, precum și de la Agenția Română de Presă (*Agerpres)*. Cetățenii sovietici erau astfel informați că în România exista o situație dificilă, despre care autoritățile de la București păstrau tăcerea.

Luând cuvântul în fața Sovietului Suprem al URSS, Mihail Gorbaciov declara: „În ceea ce privește evenimentele din România, unii deputați, în particular din Moldova, insistă ca noi, la Congres să reacționăm la aceste evenimente. Dar ca să putem reacționa, trebuie să avem o informație veridică, pentru ca în baza ei să adoptăm o poziție corectă, să dăm o apreciere justă. Ieri l-am însărcinat pe Tiajelnikov, ambasadorul URSS în România, să se adreseze conducerii române cu rugămintea de a ne oferi informația respectivă. L-am invitat la MAE pe ambasadorul României pentru a-i pune aceleași întrebări și a obține informații. Deocamdată, imformația pe care o avem de la București și cea pe care ne-a furnizat-o ambasadorul României, nu ne permite să ne creăm o

8 Ibidem,
9 Ibidem, p. 482
10 *Ibidem*, p. 480

imagine reală despre ce se întâmplă în țară. Dumneavoastră știți că presa străină descrie cu culori dramatice situația din țară".[11] În replică, a vorbit deputatul moldovean Ion Hadârcă; acesta a spus că aștepta "vești mai concrete, eventuale communicate" care să clarifice situația. El a afirmat că în România se continua politica cultului personalității, dar că "ceea ce s-a întâmplat în Germania, Ungaria, Cehoslovacia este inevitabil și pentru România". Apreciind că deputatul moldovean a depășit limitele rezonabile, Gorbaciov l-a întrerupt: "Să nu ne întrecem măsura, dincolo de care începe amestecul în treburile interne ale unui stat suveran".[12]

După "spargerea" mitingului, Nicolae Ceaușescu și Elena Ceaușescu au rămas în clădirea Comitetului Central unde primeau informații despre evoluția situației interne și internaționale. Au urmărit în mod special intervenția armatei S.U.A. în Panama, precum și desfășurarea Congresului Deputaților Poporului ai U.R.S.S. Ceaușescu era convins că exista o înțelegere între Bush și Gorbaciov care viza schimbarea regimului politic din România.

Din țară îi soseau informații că revolta cuprinsese Banatul și o mare parte a Transilvaniei. La Arad, Lugoj, Cugir, Sibiu, Cluj-Napoca, Brașov, Tg. Mureș, Caransebeș și în alte localități oamenii au ieșit în stradă scandând "*Libertate!*", "*Jos dictatura!", "Jos Ceaușescu!".*

Faptul care-l îngrijora cel mai mult pe Ceaușescu era ocuparea centrului Capitalei și incapacitatea forțelor de ordine de a dispersa mulțimea.

Spre deosebire de alți lideri comuniști care au înțeles, de voie-de nevoie, să cedeze puterea, Nicolae Ceaușescu era hotărât să lupte pentru "salvarea socialismului", fiind convins că abndonarea acestuia ar împinge România într-o adevărată catastrofă națională. Potrivit unor informații, după "spargerea mitingului", Ceaușescu i-a convocat pe Vasile Milea, Tudor Postelnicu și Iulian Vlad, anunțându-i că a decis să preia direct comanda forțelor de ordine: "Vom apăra cauza, vom apăra socialismul cu arma în mână, pentru că suntem într-un război mai greu decât cel împotriva hitlerismului. Deci, suntem în stare de război, nu de necesitate. Armata, Internele, Securitatea să-și facă datoria".[13]

---

[11] Gheorghe E. Cojocaru*, 1989 la Est de Prut*, p. 198-199
[12] *Ibidem*, p. 200
[13] Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere. Decembrie 1989*, p. 125.

În seara zilei de 21 decembrie, de la ora 18, a avut loc ultima teleconferință a lui Nicolae Ceaușescu. Încă de la început el a afirmat: "Vreau să mă refer la câteva probleme care au intervenit până acum și care demonstrează că avem de-a face cu o acțiune organizată și dirijată, cu orientare precisă de destabilizare și îndreptată împotriva integrității și independenței României. Nu există nici cea mai mică rezervă în privința aceasta". În consecință, trebuiau luate măsuri energice, pentru apărarea socialismului și a suveranității României. El a apreciat că "este necesar să decretăm o mobilizare generală a întregului activ de partid și de stat și a tuturor forțelor noastre interne – miliție, securitate – inclusiv a unităților militare […] Imediat trebuie mers în întreprinderi și discutat acolo, chiar și în întreprinderile în care sunt probleme. Trebuie să realizăm în întreprinderi aceste detașamente de apărare sau grupe de apărare. Cu întregul partid trebuie discutat clar. Acum se verifică calitatea de membru de partid". El a cerut să fie mobilizați membrii Uniunii Tineretului Comunist, ai organizațiilor de femei, deoarece "nu există decât o singură cale – lupta. Trebuie să lămurim oamenii, care au fost înșelați și sunt înșelați de grupările și agenturile străine, dar să vorbim deschis și să izolăm aceste grupări, care trebuie să fie demascate cu toate forțele […] trebuie să asigurăm ordinea, să nimicim această conspirație, să asigurăm liniștea și ordinea, dezvoltarea socialismului, independența și integritatea României"[14].

Nicolae Ceaușescu era hotărât să nu cedeze puterea, fiind convins că va putea depăși acele momente dificile. În sediul Comitetului Central a fost adusă o cantitate uriașă de armament și muniție, astfel încât – după aprecierea generalului Iulian Vlad – "o lună ar fi putut să reziste" unui eventual asalt al manifestanților.[15]

După încheierea teleconferinței a avut loc o discuție într-un cadru restrâns, la care au participat Elena Ceaușescu, Manea Mănescu, Emil Bobu, Silviu Curticeanu, Vasile Milea, Tudor Postelnicu, Iulian Vlad ș.a; Nicolae Ceaușescu a apreciat că „activitatea la centru se desfășoară necoordonat, mă refer la relațiile dintre armată, unitățile Ministerului de Interne, Securitate, inclusiv la ce mi s-a spus cu puțin timp înainte, că unitățile de pompieri au refuzat să acționeze, spunând că au comanda lor. De fapt, aceasta face ca lucrurile să tărăgăneze, să nu fie

[14] Arh. N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dos. 388/1989, f. 27-35; Constantin Sava și Constantin Monac, *Revoluția română*..., pp. 197-202

[15] *Ibidem*, p. 513

soluționate la timp. Este, în fond, inadmisibil ca de 4 sau 5 ore să nu fie lichidat grupul acesta de aici, de la Universitate, care trebuia de mult lichidat“[16]. Ca umare, Ceaușescu a decis constituirea unei comenzi unice, asigurată de ministrul Apărării Naționale, ministrul de Interne, ministrul secretar de stat la Departamentul Securității Statului și șeful Statului Major al Gărzilor Patriotice; secretariatul acestui Comandament era asigurat de Silviu Curticeanu, iar conducerea generală de Nicolae Ceaușescu. Realitatea a demonstrat că acest comandament nu avea o conducere clară, după regulile militare cunoscute, astfel că nu a acționat ca un organism eficient.

Deși începuse să se întunece, mulțimea nu se dispersa; ea ocupase zona centrală a Capitalei și scanda lozinci împotriva regimului: *„Jos dictatura!“, „Jos asasinii!“, Jos Ceaușescu!“, „Jos tiranul!“, „Nu plecăm, nu plecăm!“, „Noi vrem ca să murim!“, „Timișoara, Timișoara!“, „Libertate, libertate!“, „Fără violență !“*. În acele momente decisive, nici o personalitate marcantă nu și-a făcut simțită prezența în Piața Universității.

La televizor și la radio se transmiteau cântece patriotice, se relua mereu cuvântarea lui Nicolae Ceaușescu, bineînțeles, fără momentul întreruperii ei, se difuzau reportaje despre „unitatea de nezdruncinat“ a întregului popor în jurul secretarului general, despre munca avântată pentru îndeplinirea hotărârilor Congresului al XIV-lea al P.C.R. Românii era suprasaturați de asemenea emisiuni și preferau să urmărească programele televiziunilor străine (Sofia, Belgrad, Budapesta, Chișinău), sau să asculte *„Europa Liberă“* și *„Vocea Americii“*, care relatau pe larg despre evenimentele din România.

În jurul orei 23, în zona Universității și la *Intercontinental* s-au auzit focuri de armă; s-au folosit trasoare de diverse culori, pentru intimidarea mulțimii. Așteptându-se la o intervenție în forță din partea miliției și a armatei, participanții la manifestație – între care Dan Iosif și Petre Roman, conferențiar la Institutul Politehnic din București – au ridicat o baricadă în zona străzii Batiștei, aflat vis-à-vis de hotelul *Intercontinental*[17]. S-au folosit mese, tomberoane, scaune aduse de la restaurantul *„Dunărea“*, scânduri și alte materiale, care ar fi putut constitui un obstacol în fața TAB-urilor. Baricada a fost distrusă de două tanchete imediat după miezul nopții, după care a început

[16] Arh. N.I.C., fond C.C. al P.C.R. Cancelarie, dos. 388/1989, f. 43-3

[17] Vezi, pe larg, Romulus Cristea, *Mărturii de la baricadă*, București, Editura România pur și simplu, 2007.

represiunea, conducerea acestei acțiuni fiind asigurată de generalul Milea, ministrul Apărării Naționale. Situația era extrem de confuză, legăturile dintre comandanți funcționau cu dificultate, astfel că s-a ajuns la situația ca ministrul Apărării Naționale să dea ordine unor căpitani și locotenenți aflați în preajma sa. Ca urmare a intervenției extrem de violente a forțelor de ordine au fost ucise 50 de persoane, 462 rănite, iar 1.245 au fost arestate și transportate la penitenciarul Jilava[18].

Nicolae Ceaușescu și Elena Ceaușescu au rămas în acea noapte în dormitorul special pregătit din clădirea C.C. al P.C.R., pentru a fi informați operativ asupra desfășurării evenimentelor și a da indicații privind modul de acțiune. Cam pe la 1 noaptea, Vasile Milea și Iulian Vlad l-au informat pe Nicolae Ceaușescu că zona centrală a orașului a fost degajată de manifestanți[19]. Cei doi generali erau profund marcați de tragedia în care fuseseră implicați. Generalul Vlad s-a gândit că, pentru ieșirea din această situație dramatică, sigura soluție era înlăturarea lui Ceaușescu. El avea să relateze la Comisia senatorială, în octombrie 1993, că generalul Milea era grav afectat de situația în care fusese anagajat: „Am ieșit pe culoar, pe fotolii, și Milea a început să plângă și că nu mai crede că sănătatea îi va mai îngădui, să spun soției și fetelor ce s-a întâmplat, că nu a fost pregătit să se întâmple așa ceva. Atunci i-am spus că nu putem lăsa lucrurile așa, că de fapt forța este în mâna lui și a mea. Eu stăpâneam lucrurile în sediu, iar el afară, dar el era foarte afectat". La întrebarea unui senator: „Ce i-ați propus deci că trebuie făcut?", Vlad a răspuns: „Că trebuie să-l arestăm pe Ceaușescu!" Dar Milea a replicat: „Dragul meu, nu pot, nu mai sunt în stare"[20].

Această relatare arată limpede care era starea de spirit la nivelul cel mai înalt al Armatei, dar și al Securității. În acea noapte de 21/22 decembrie exista posibilitatea ca Nicolae Ceaușescu să fie arestat sau declarat indisponibil, ca un cadru de conducere – chiar și generalul Iulian Vlad – să anunțe în zorii zilei la radio și televiziune că s-a constituit o nouă conducere. Dar nimeni nu și-a asumat o asemenea responsabilitate. Motivele erau multiple: teama, oportunismul, lipsa de viziune istorică etc. etc. Indiferent ce motive pot fi invocate, rămâne

[18] *Șase zile careu au zguduit România. Ministerul de Interne în decembrie 1989. Pledoarie pentru istorie.* vol. I, Coordonator gen. de divizie Ion Pitulescu, București, Tipografia Luceafărul, 1995, pp. 174-175

[19] Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere*..., p. 150

[20] Constantin Sava și Constantin Monac, *Revoluția română*..., p. 542

realitatea că în România nu s-a putut afirma nici măcar în ceasul al 12-lea o „echipă a doua“ care să-l înlăture pe Ceauşescu, iar consecinţele au fost dramatice pentru cetăţenii acestei ţări.

În zorii zilei de vineri, **22 decembrie**, străzile din centrul capitalei au fost măturate, iar sângele curăţat cu jeturile de apă ale pompierilor. Maşini blindate şi militari în uniformă de război au fost masaţi la intrările spre Piaţa Palatului. În clădirea Comitetului Central au fost aduşi circa 1 000 de militari de la Ministerul Apărării Naţionale şi de la Direcţia a V-a a Securităţii, cu misiunea de a apăra această citadelă a regimului[21].

Vestea represiunilor din noapte de 21/22 decembrie s-a răspândit ca fulgerul în Capitală şi a amplificat starea de revoltă. Pe baza indicaţiilor superioare, după „spargerea“ mitingului, activiştii de partid, precum şi conducătorii de întreprinderi şi instituţii nu au părăsit locurile lor de muncă, ci au rămas în rândul „oamenilor muncii “. În acele ore s-a realizat, aproape peste tot, o solidaritate între toate persoanele prezente. Starea de revoltă a generat dorinţa de a se organiza şi acţiona pentru înlăturarea dictatorului Nicolae Ceuşescu. Prin telefon, dar şi prin deplasarea de la o întreprindere la alta, cei mai mulţi activişti de partid s-au informat reciproc asupra celor petrecute în centrul Capitalei, desprinzându-se concluzia că trebuie să se iasă în stradă de la primele ore ale dimineţii.

Ieşirea muncitorilor în stradă avea să constituie factorul determinant al zilei de 22 decembrie, când Ceauşescu a fost înlăturat de la putere. Încă de dimineaţă, de pe la ora 5.30, muncitorii de pe marile platforme industriale – Pipera, Republica, „24 August“, I.M.G.B. (Întreprinderea de Maşini Grele Bucureşti) ş.a. – s-au îndreptat spre centrul oraşului. Era, desigur, o reacţie spontană faţă de asasinatele care au avut loc, dar şi o anumită organizare. Manifestanţii au pornit în ordine, purtau pancarte pe care era scris: *„Jos călăul!“, „Jos dictatura!“, „Jos Ceauşescu!“, „Vom muri şi vom fi liberi!“, „Noi suntem poporul / Jos cu dictatorul!“, „Libertate! Libertate!“*. Între manifestanţi se aflau şi tineri de 12-13 ani care scandau *„Vom muri şi vom fi liberi!“*.

În jurul orei 8, Ilie Ceauşescu a avut o discuţie cu fratele său, în sediul Comitetului Central, căruia i-a spus: „Situaţia este deosebit de critică. Trebuie destituit guvernul“. Nu a primit nici un răspuns. Apoi Ilie Ceauşescu s-a deplasat la sediul Ministerului Apărării Naţionale, unde a întocmit o listă cu membrii noului guvern, după care a cerut

[21] Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere*..., p. 168

viceamiralului Dinu să-i convoace pe atașații militari ai Uniunii Sovietice și Chinei[22].

În jurul orei 8.30, zona centrală a Capitalei era ocupată de manifestanți. La ora 9.10, ministrul Apărării Naționale, generalul Vasile Milea a transmis (prin indicativul *Rondoul*) următorul ordin: „Nu se trage în oameni. Militarii să se retragă lângă tehnica de luptă, să nu provoace și să nu răspundă la provocări"[23]. Forțele de ordine nu au mai intervenit. TAB-urile aduse la fața locului au rămas în mulțime, militarii discutând cu manifestanții, asigurându-i că nu vor recurge la acte de violență[24].

Nici măcar în ceasul al 12-lea, Ceaușescu nu a acceptat să cedeze. El i-a reproșat generalului Milea că nu a fost în stare să restabilească ordinea deplină. Ministrul Apărării Naționale, cuprins de remușcări pentru implicarea sa în represiunile din noaptea precedentă și neacceptând să-și lege numele de alte jertfe umane, a decis să-și pună capăt zilelor. În jurul orei 9.30, el s-a sinucis în clădirea Comitetului Central. Actul lui Vasile Milea marca „prin sacrificiul de sine, semnalul rupturii totale între armată și «comandantul suprem»"[25]. Vestea sinuciderii lui Milea l-a bulversat pe Ceaușescu. Aflat în clădirea Comitetului Central, Ilie Verdeț – care cunoștea situația în Capitală – s-a dus la Ceaușescu, pe care l-a găsit „într-o stare deplorabilă, așa cum era el în momente foarte grele și își pierdea echilibrul". Verdeț i-a cerut să nu se tragă în oameni, iar Ceaușescu a răspuns: „Nu s-a tras și nu se va trage în oameni". În timp ce rostea aceste cuvinte, „a început să tremure și atunci a spus: «Dar, avem trădarea. A trădat țara și poporul generalul Milea»"[26].

La ora 9.45 a început ultima ședință a Comitetului Politic Executiv[27]. Nicolae Ceaușescu l-a luat la întrebări pe Radu Ion: „Ce-ai făcut, Radu?" La care acesta a răspuns: „Am fost, așa cum ați ordonat. A fost imposibil să intrăm în discuții. Nu am izbutit să intrăm în uzină. Plecau de la ICEM și de la Turbomecanica din Militari. Au plecat și de la «23 August». Tovarășul Avram nu a putut să-i rețină. S-a oprit toată

[22] Alesandru Duțu, *op. cit.*, p. 183-184
[23] *Ibidem.*
[24] *Sfârșitul dictaturii…*, pp. 38-39
[25] *Armata română în revoluția din decembrie 1989*, p.112
[26] Ilie Verdeț, *In memoriam*, f.a., pp. 86-87
[27] *Stenograma din 22 decembrie 1989* (Ședința C.P.Ex. – în sediul Comitetului Central al P.C.R.), în Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere…*, p. 289; Constantin Sava și Constantin Monac, *op. cit.* p. 78-81; „Clio 89", nr. 1/2007, p. 147-151

activitatea la cuptoare“. *Nicolae Ceaușescu*: „Acum reiese clar că acțiunea este bine organizată și pusă la punct. Cu puțin înainte generalul Milea s-a împușcat“. A precizat: „Generalul Milea a plecat de la mine și după două minute am fost informat că s-a împușcat. Având în vedere și comportarea sa în această perioadă reiese că el, de fapt, a sabotat aplicarea măsurilor și a lucrat în strânsă legătură cu străinii. Acest lucru reiese clar. S-a creat o situație gravă“.

Apoi el i-a întrebat pe membrii C.P.Ex.: „care este hotărât să lupte și care nu?“ și s-a adresat direct lui Paul Niculescu-Mizil, iar acesta a răspuns printr-o întrebare: „Dacă lupt, sau nu lupt?“ Într-o formă sau alta, toți au declarat că „luptă“. Ceaușescu a continuat: „Să declarăm imediat starea de necesitate în întreaga țară. Aceasta este conform Constituției și este dreptul președintelui. Nu trebuie să convocăm Consiliul de Stat“. Toți cei prezenți au fost de acord. Silviu Curticeanu a afirmat că, dacă manifestanții trag în militari, „tragem și noi“. Gheorghe Rădulescu a apreciat că trebuia „evitată vărsarea de sânge“, Dăscălescu a spus că „trebuie să chibzuim dacă trebuie să tragem în muncitorii cinstiți“, dar Tudor Postelnicu a replicat că „nu muncitorii cinstiți sunt aceia care vor deschide focul, ci lepădăturile și pleava“. Nicolae Ceaușescu a ținut să precizeze: „Sigur că nu putem trage în muncitori. Noi suntem reprezentanții muncitorilor și nu putem trage în muncitori, dar sunt și lichele”. El a conchis: „Trădătorul Milea este de vină și probabil că mai sunt și alții“. Nicolae Ceaușescu a menționat că l-a chemat pe primul adjunct al ministrului, generalul Victor Atanasie Stănculescu, care „este deja a dispoziția mea“. Ședința s-a terminat într-o stare de confuzie:

N. Ceaușescu: Ce facem?

Vlad Iulian: Procedăm cum ați spus.

Tudor Postelnicu: Așa facem“.

Nu este însă clar ce a „spus“ secretarul general al partidului. Cuvintele cu care se încheia această ultimă ședință a Comitetului Politic Executiv arată limpede că Ceaușescu nu mai era stăpân pe situație. Intransigența din ziua precedentă cedase în fața știrii că în stradă ieșiseră muncitorii. Clasa muncitoare nu numai că nu sprijinea regimul, dar se ridicase împotriva acestuia. Oarecum resemnat, Ceaușescu a trebuit să declare că „nu putem trage în muncitori“. Fără a da ordin armatei să se retragă în cazărmi, Ceaușescu abandonase practic ideea folosirii forței împotriva demonstranților. Dar nici măcar atunci, când fuseseră omorâți oameni, nici un membru al acestui

organism nu a avut curajul să se disocieze de secretarul general și de politica lui, inclusiv de represiunile din noaptea precedentă.

După ședință, Nicolae Ceaușescu a cerut să se elaboreze un decret prezidențial privind introducerea stării de necesitate în întreaga țară. Decretul, citit la radio la ora 10.11, și la Televiziune de la ora 10.50, menționa: „Având în vedere încălcarea gravă a ordinii publice prin acte teroriste, de vandalism și de distrugere a unor bunuri obștești", în temeiul art. 75 de Constituție se instituia starea de necesitate în întreaga țară. Toate unitățile armatei, Ministerului de Interne și formațiunile patriotice erau puse în stare de alarmă. Pe timpul stării de necesitate se interziceau orice întruniri publice, precum și circulația în grupuri mai mari de cinci persoane; se interzicea circulația pe timpul nopții, începând cu ora 23, cu excepția persoanelor care lucrau în schimbul de noapte etc. Decretul se încheia cu aceste cuvinte: „ Întreaga populație a țării este obligată să respecte cu strictețe legile țării, ordinea și liniștea publică, să apere bunurile obștești, să participe activ la înfăptuirea normală a activității economico-sociale". Decretul nu a avut nici o urmare practică; în stradă se aflau sute de mii, poate milioane de români, în întreaga țară, unde scandau împotriva lui Ceaușescu și a regimului său[28].

Momentul psihologic decisiv s-a consumat la ora 10.59, când, la postul de radio s-a anunțat că ministrul Apărării Naționale „a acționat ca un trădător, împotriva independenței și a suveranității României și, dându-și seama că este descoperit, s-a sinucis". În acel moment exista sentimentul că generalul Vasile Milea a fost împușcat la cererea lui Nicolae Ceaușescu, deorece ministrul refuzase să execute ordinul de a înăbuși în sânge revolta populară. Rămasă fără comandantul ei nemijlocit, armata a fraternizat cu manifestanții, care au primit astfel drum liber pentru a lua cu asalt clădirea Comitetului Central.

Generalul Stănculescu sosise de la Timișoara în cursul nopții și pentru a se sustrage de la o eventuală implicare a sa în represiunea manifestanților din București s-a deplasat la Spitalul Militar Central unde și-a pus piciorul în ghips, după care a revenit acasă. Primind în dimineața zilei de 22 decembrie ordin de la Nicolae Ceaușescu să se prezinte imediat la Comitetul Central, Stănculescu s-a conformat.

Imediat ce a ajuns, în jurul orei 10, Ceaușescu i-a cerut să preia conducerea Armatei, deoarece ministrul Vasile Milea s-a sinucis.

[28] *Televiziunea Română. Revoluția română în direct,* vol. I. Coordonator Mihai Tatulici, București, Tiparul Combinatul Poligrafic București, 1990, p.19

Aşadar, generalul Stănculescu a devenit ministrul Apărării Naţionale printr-un ordin verbal, în acea situaţie nemaipunându-se problema elaborării unui decret prezidenţial, care să fie semnat de Ceauşescu şi publicat în *„Buletinul oficial“*.

Informat că spre sediul Comitetului Central se îndreptau două regimente, unul de tancuri şi unul mecanizat, Stănculescu a cerut căpitanului Marius Tufan, de la grupa operativă de transmisiuni a armatei aflată în clădirea C.C., să comunice „numaidecât ordinul meu să se întoarcă în cazărmi“. Generalul a apreciat corect situaţia, deoarece era practic imposibil ca armata să câştige în confruntarea cu zecile de mii de manifestanţi care ocupaseră centrul Capitalei. După ce a dat acest ordin, Stănculescu a venit la Nicolae Ceauşescu, raportându-i că „unităţile sunt pe drum şi vor ajunge, sper, la timp, dar presiunea din piaţă a crescut şi trebuie să vedem ce soluţie avem, părerea mea este: «Mai bine ar fi să plecaţi din sediu»“[29]. La rândul său, generalul Iulian Vlad a dat ordin trupelor de securitate, care asigurau zona Pieţei Palatului şi a sediului C.C. al P.C.R., să nu se tragă în mulţimea care afluia spre acest perimetru[30]. Un ordin similar a transmis, din dipoziţia generalului Vlad, şi generalul Romeo Câmpeanu, locţiitorul inspectorului general al Miliţiei[31].

Practic, de la orele 10.15, Nicolae Ceauşescu era abandonat de toate structurile de forţă: Aramtă, Securitate, Miliţie. În acel moment, Comitetul Politic Executiv nu mai putea lua vreo decizie, iar membrii acestuia nu aveau curajul să-i propună să-şi prezinte demisia. Nicolae Ceauşescu, bolnav de diabet, bulversat de evoluţia evenimentelor, era incapabil să mai acţioneze. Ieşirea muncitorilor în stradă, după represiunea din noaptea precedentă, „trădarea“ generalului Milea, ştirea că mulţimile afluiau spre Comitetul Central scandând lozinci împotriva lui, erau fapte pe care Ceauşescu nu le înţelegea şi nu le putea accepta. Voinţa lui era paralizată şi nu mai avea cui se adresa. Elena Ceauşescu era alături de el, iar cei doi mai ieşeau din când în când pe hol, unde se aflau militari şi lăzi cu armament, dar nu ştiau ce să le spună, astfel că se retrăgeau din nou în biroul secretarului general. Membrii Comitetului Politic Executiv, prezenţi în sediu, erau şi ei descumpăniţi,

[29] *Generalul Revoluţiei…*, pp. 40-41
[30] Cristian Troncotă, *Duplicitarii…*, p. 124
[31] Alex Mihai Stonenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. 4, Bucureşti, Editura RAO, 2004, p. 409

nu aveau nici o reacție, ieșeau pe hol, se priveau unii pe alții, temători, apoi se închideau în birourile lor.

Decretul privind instituirea stării de necesitate a mai fost difuzat de câteva ori la radio și la televiziune. Emisiunea TV s-a închis la ora 11.46[32]. În acel moment s-a pus capăt unei epoci din istoria televiziunii române, ca instrument de propagandă în slujba socialismului totalitar. Ar fi trebuit, conform programului tipărit, ca emisiunea să se reia la ora 19 cu telejurnalul, urmat de documentarul *Deplina independență economică și politică a țării – realizare istorică a epocii Nicolae Ceaușescu*, realizat de Vartan Arachelian, apoi un alt documentar: *România în lume* (redactor Paul Șoloc) etc., până la ora 22, când programul se încheia. La radio programul a continuat cu difuzarea unor cântece patriotice.

Represiunea din noaptea de 21/22 decembrie a fost adusă la cunoștința opiniei publice mondiale încă din zorii zilei de 22 decembrie. Mulți cameramani străini, instalați la ferestrele Hotelului *Intercontinental* au filmat scene de groază, pe care le-au transmis apoi în eter.

Conducerea sovietică se menținea, în continuare, într-o poziție rezervată, dar dorea să cunoască punctele de vedere ale țărilor vecine României, care erau bine informate despre evenimentele de la București. Adjunctul ministrului de Externe sovietic, Aboimov, l-a primit, în dimineața zilei de 22 decembrie, Józef Birnbauer, consilierul Ambasadei Ungariei la Moscova, căruia i-a comunicat atitudinea lui Ceaușescu față de declarațiile făcute de Șevardnadze la Bruxelles în legătură cu victimele din România, precizând că partea sovietică a respins cu hotărâre asemenea acuzații. Józef Birnbauer a declarat că el nu deținea informații suplimentare, dar știa că "la Budapesta era până de curând o atmosferă de doliu și de îngrijorare", că se răspândise zvonul potrivit căruia Tökes ar fi fost ucis. Diplomatul era convins că "evenimentele ultimelor ore vor schimba dramatic această stare de spirit."[33]

Aboimov a avut în aceeași dimineață o discuție cu ambasadorul Iugoslaviei, la cererea acestuia; el a ținut să transmită părții sovietice informațiile pe care le deținea, în principal de la consulul general al Iugoslaviei la Timișoara și de la numeroși cetățeni iugoslavi întorși din România. El a descris evenimentele din Timișoara de după 16 decembrie: "Sursele iugoslave spun că în ciocniri au murit câteva sute

[32] Teodor Brateș, *Trilogia revoluției române în direct. Câteva zile din viață, vol. I. 22 decembrie în studioul 4 al TVR*, București, Editura Ager-Economistul, 2004, p. 86.
[33] *Documente din arhivele rusești*, loc. cit.

de oameni, estimări neverificate spun că victimele depășesc 2.000 […] Muncitorii au ocupat uzinele și amenință să le arunce în aer, dacă oficialitățile nu satisfac cererile oamenilor". Oficialii Consulatului iugoslav au aflat că "unii soldați și milițieni arată simpatie față de demonstranți. S-au auzit și sloganuri de genul <Armata nu va împușca studenți și copii de școală>".[34]

În București, evenimentele se precipitau cu o viteză uluitoare. La ora 11, la Ambasada SUA au venit ambasadorii Belgiei, Franței, Spaniei, Marii Britanii și Olandei care s-au retras în "camera securizată a Ambasadei, un clopot de sticlă", unde au discutat "ceea ce trebuie să facem". [35] Aceștia se implicaseră în sprijinirea disidenților, făcându-le vizite la domiciliu, primind scrisori de la ei pe care le expediau la *"Europa Liberă"*, trimiseseră guvernelor lor documente și materiale privind situația din România, pe care acestea le-au folosit pentru a condamna regimul Ceaușescu.

Nu au apucat să convină asupra a ceea ce urmau să facă, deoarece Nicolae Ceaușescu își trăia ultimele ore în calitatea sa de secretar general al P.C.R. și de președinte ale Republicii Socialiste România. Mulțimea aflată în zona Piața Universității – Hotel *Intercontinental* – Piața Romană a început să se deplaseze spre Comitetul Central, fără a întâmpina vreo rezistență din partea forțelor de ordine; în câteva minute a ocupat Piața Palatului, pregătindu-se să ia cu asalt clădirea Comitetului Central.

Nicolae Ceaușescu a ieșit în balcon pe la ora 11.30, cu o portavoce în mână, încercând să potolească spiritele. Nu a reușit să vorbească, deoarece a fost întâmpinat cu huidieli, iar mulți au aruncat în direcția sa cu diverse obiecte aflate la îndemână. Dezorientat și incapabil să mai facă față situației, a trebuit să se retragă.

La Ministerul Apărării Naționale, Ilie Ceaușescu l-a primit în jurul orei 12.00 pe reprezentantul Tratatului de la Varșovia și pe atașatul militar sovietic pe care i-a informat că în cursul zilei se va anunța constituirea unui nou guvern și ruga ca Uniunea Sovietică să dea dovadă de reținere, deoarece cercurile imperialiste au organizat un complot internațional cu scopul de a distruge socialismul și de a scoate România din sistemul socialist și din Tratatul de la Vrașovia. Ilie

[34] *Ibidem*

[35] *Martor al revoluției: Coen Stork, fost ambasador al Olandei în România (1988-1993)*, în Revista "22", din 24 decembrie 2007 – 7 ianuarie 2008.

Ceaușescu s-a declarat convins că poporul român era capabil să-și rezolve singur problemele.[36]

În sfârșit, după ce timp de o săptămână conducerea sovietică a evitat să-și exprime public poziția față de situația din România, în dimineața zilei de 22 decembrie, Congresul Deputaților Poporului ai U.R.S.S. a fost informat de Gorbaciov că a primit vești de la Ambasada sovietică la București despre evenimentele din noaptea precedentă, drept care a propus elaborarea unei declarații politice. Declarația, adoptată cu o covârșitoare majoritate (1 809 voturi pentru, 32 împotrivă și 65 de abțineri), avea următorul conținut: "Congresul Deputaților Poporului ai U.R.S.S. își exprimă îngrijorarea serioasă în legătură cu știrile referitoare la evenimentele dramatice din România, care au dus la victime omenești. Aceasta trezește un sentiment de profund regret. Ne exprimăm speranța că, în cel mai scurt timp, în România vor fi găsite posibilități de reglementare pașnică a problemelor apărute, în spiritul răbdării, umanismului și respectării drepturilor omului."[37] În timp ce la Moscova se adopta acest document, în București revoluționarii pătrundeau în clădirea Comitetului Central, iar militarii din interior, deși aveau la dispoziție armament și muniție, nu au opus rezistență. Mulți revoluționari au pus mâna pe arme, fiind gata să riposteze în cazul că ar fi atacați.

Generalul Neagoe, șeful Direcției a V-a din Ministerul de Interne, a avut inițiativa solicitării unor elicoptere cu care să fie evacuați Nicolae Ceaușescu și ceilalți lideri politici. Generalul Stanculescu a vorbit cu generalul Iosif Rus, comandantul Aviației, să trimită elicopterele; unul dintre ele a aterizat pe clădirea Comitetului Central. Când primii revoluționari au ajuns pe platforma clădirii, Nicolae Ceaușescu, Elena Ceaușescu, precum și Emil Bobu și Manea Mănescu erau deja urcați în elicopter. Un militar, maiorul David Aurel, le-a cerut să se oprească: "Vă rog, rămâneți pe loc! Vă rog să nu vă apropiați!" Aparatul a decolat în direcția Bulevardului Magheru, pentru a nu survola piața ocupată de manifestanți.

La ora 12.06, când Nicolae Ceaușescu a părăsit Comitetul Central, care simboliza centrul vital al puterii politice în România, **regimul socialist-totalitar se prăbușise.** Zecile de mii de oameni care se aflau în Piața Palatului au privit decolarea și depărtarea elicopterului cu sentimentul că au scăpat de cel mai sângeros dictator din istoria României.

[36] Viceamiral (r) Ștefan Dinu, *Condamnat de discreție*, p.243; Idem *Ce am făcut, ce am văzut, ce am auzit, ce știu sigur,* în "Dosarele istoriei", nr. 12/2006, p. 39

[37] Constantin Sava și Constantin Monac, *Revoluția română*..., p. 206

Dintr-un alt elicopter au fost lansate manifeste în care era scris: "Duşmanii v-au ademenit să faceţi rău ţării. Aceştia doresc haosul şi dezordinea, ca pe acest fond să cucerească Transilvania, România întreagă. Opriţi acţiunile nechibzuite până nu este prea târziu"[38] Manifestele fuseseră tipărite de Secţia Propagandă Specială a Ministerului Apărării Naţionale.*

Pentru a evita o stare de confuzie în rândul militarilor, la ora 13.00, generalul Stănculescu a semnat o notă telefonică prin care dădea ordin ca armata să se subordoneze numai Ministerului Apărării Naţionale.[39] Cu câteva minute înainte de căderea lui Ceauşescu (la ora 14.00, ora Moscovei – ora 13.00 ora României), ambasadorul român Ion Bucur a fost convocat la Ministerul de Externe, unde I.P. Aboimov a exprimat punctul de vedere al conducerii sovietice în legătură cu expunerea liderului român din 20 decembrie: „În spiritul sincerităţii, caracteristic pentru relaţiile dintre noi, am dori să vă spunem că ne-a surprins tonul acestuia şi afirmaţia privind poziţia şi rolul U.R.S.S. în legătură cu evenimentele din Timişoara. Noi respingem hotărât declaraţiile privind campania antiromânească ce s-ar desfăşura în UR.S.S., nemaivorbind de acuzaţia potrivit căreia, chipurile, acţiunile împotriva României ar fi planificate în cadrul Tratatului de la Varşovia. Asemenea afirmaţii sunt neîntemeiate şi absolut innacceptabile. La fel de absurde sunt şi declaraţiile unor persoane oficiale româneşti despre intenţiile pe care le-ar avea U.R.S.S., de a efectua o intervenţie în România". Adjunctul ministrului de Externe a reiterat faptul că ţara sa respectă principiul suveranităţii, independenţei, egalităţii în drepturi, neamestecului în treburile interne, dar pentru că în România s-au înregistrat victime omeneşti, cetăţenii sovietici şi-au exprimat "îngrijorarea serioasă şi regrete profunde". Aboimov a ţinut să amintească faptul că Uniunea Sovietică s-a pronunţat împotriva convocării Consiliului de Securitate în legătură cu evenimentele din România, considerând că aceasta ar însemna amestecul în treburile interne ale unui stat suveran din partea unei organizaţii internaţionale. Diplomatul sovietic a încheiat cu afirmaţia că Uniunea Sovietică dorea dezvoltarea în continuare a relaţiilor între cele două ţări "în interesul popoarelor noastre, cauzei păcii şi socialismului."[40]

[38] *Sfârşitul dictaturii*…, p. 44

* Grigore Buciu avea să precizeze că în dimineaţa zilei de 22 decembrie, la ora 9.00, a fost chemat de colonelul Arădăroaice care i-a cerut să transporte mai multe pachete în care se aflau "mii de exemplare două-trei tipuri de fluturaşi", la Baza 90 Aviaţie de la Otopeni şi predate echipajului unui elicopter (Grigore Buciu, *Cum mi-am petrecut revoluţia…,* pp. 73-74)

[39] *Generalul Revoluţiei*…p.53

[40] *Principiul dominoului*…, pp. 484-485

4. Instaurarea noii puteri

În după amiaza zilei de 22 decembrie 1989 o parte dintre revoluționari a rămas în clădirea C.C. şi în Piața Palatului, alții s-au îndreptat spre postul național de Radio şi unii spre Televiziune. Securiștii care păzeau cele două instituții nu au opus nici o rezistență, lăsându-le cale liberă. Directorul general al Televiziunii, Petre Constantin, s-a adresat revoluționarilor: "Vă rugăm să vorbiți, poftiți în emisie, spuneți ce aveți de spus".[1] Cei care au discutat cu Petre Constantin reluarea transmisiei au fost Cazimir Ionescu, Mihai Voicu, Bebe Ivanovici. Vestea fugii lui Nicolae Ceauşescu a fost anunțată de televiziunea română, în jurul orei 13, prin intervențiile actorului Ion Caramitru şi poetului Mircea Dinescu

La Radio, un grup de manifestanți a încercat să intre în clădire spărgând geamurile. A intervenit Alexandru Mironov care le-a cerut să nu recurgă la acte de violență şi să intre în ordine pentru a se adresa țării de la microfon. Apelul său a fost ascultat, astfel că la postul național s-au transmis luările de cuvânt ale persoanelor din interior, cât şi ale celor veniți din stradă. Radioul a devenit un instrument al revoluției. Au vorbit Mircea Munteanu, Alexandru Mironov, Carol Mălinescu, Viorel Popescu şi alți lucrători din această instituție, precum şi Ana Blandiana, Mircea Ciobanu, Alexandru Arşinel etc. Din inițiativa lui Sorin Helmis au fost unificate toate programele de radio, pe *România Actualități*[2], iar studiourile teritoriale din Cluj, Iași, Timişoara, Tg. Mureş, Craiova şi-au reluat activitatea, transmițând evenimentele din zona respectivă. Coordonatorul emisiunilor era Gheorghe Gherasim.[3] Astfel, a început transmiterea revoluției în direct.[4]

La rândul său, Emanuel Valeriu a tranims, prin telefon, din București, primul reportaj despre revoluția română recepționat de *"Europa Liberă"*, care l-a difuzat imediat.[5]

Mass-media a jucat un rol excepțional în acel sfârşit de decembrie 1989. Vestea despre fuga lui Ceauşescu a generat un val de entuziasm

[1] *Timpul care a învins teama*, p. 318
[2] *Ibidem*, p. 140
[3] *Ibidem*, p. 200
[4] Vezi, pe larg, Teodor Brateş, *Explozia unei clipe. 22 decembrie 1989 – o zi în studioul 4*, București, Editura Scripta, 1992
[5] Emanuel Valeriu, *Fața necunoscută a "Europei Libere"*, București, Editura Lumina Lex, 2001, p. 9.

în întreaga țară. Cuvântul "libertate" era pe buzele tuturor, oamenii se îmbrățișau, mașinile cu farurile aprinse claxonau anunțând victoria: Se scnada:*"Ole, ole, Ceaușescu nu mai e!"*

Entuziasmați erau și reprezentanții statelor occidentale acreditați în București, socotind că înlăturarea lui Ceaușescu era și victoria lor. Ambasadorul olandez Coen Stork, aflat la Ambasada SUA, avea să relateze: "Nu știam ce se va întâmpla cu Ceaușescu, dar trebuia să fie sfârșitul. Ne-am ridicat, cei 5-6 ambasadori care ne aflam acolo, ne-am îmbrățișat, era o atmosferă extrem de emoționantă".[6]

Cei mai mulți revoluționari au rămas în continuare în Piața Palatului, pentru a asculta discursurile care se rosteau din balconul Comitetului Central. În acele momente se înregistra o avalanșă de doritori să-și exprime bucuria pentru eliberarea de sub dictatură, să mulțumească tineretului, și mai ales studenților, pentru sacrificiul făcut, să proclame libertatea, democrația, fericirea, credința în Dumnezeu. Cei mai activi s-au dovedit unii actori, regizori și scriitori, dar nu au lipsit și opozanții, mai mult sau mai puțin cunoscuți, ai regimului Ceaușescu. Chiar vechii activiști de partid, inclusiv unii membri ai Comitetului Politic Executiv (Dumitru Popescu, Gheorghe Rădulescu, János Fazekaș) au venit la televiziune pentru a-l înfiera pe "odiosul dictator".

Totuși, nimeni nu și-a asumat răspunderea de a prelua conducerea în acele împrejurări și de anunța programul care urma să fie îndeplinit după înlăturarea regimului Ceaușescu. La ora 13.30, generalul Stănculescu a semnat o notă telefonică, în care se menționa: "Unitățile militare de pe întreg teritoriul țării se retrag în cazărmi, în ordine și cu calm, fără a se lăsa provocate, dezarmate sau dispersate. Unitățile militare care sunt angajate în fața sediilor comitetelor județene de partid vor calma spiritele, fără să tragă, după care se retrag în cazărmi. În unități se va organiza apărarea cazărmilor și a tuturor obiectivelor militare."[7] Într-o altă notă telefonică, transmisă la aceeași oră, generalul Stănculescu preciza: "Se vor executa numai ordinele primite de la ministrul Apărării Naționale."[8]

Față de cele ordonate, comandanții militari trebuiau să asigure paza obiectivelor civile de importanță deosebită cu subunități înarmate, care să nu tragă decât în situația în care erau atacate de grupuri înarmate cu arme de foc. Pentru stabilirea priorităților în asigurarea pazei, coman-

[6] *Martor al revoluției*…, op. cit.
[7] Constantin Sava și Constantin Monac, *Revoluția română…,* pp. 308-309
[8] *Ibidem*, p. 309

danții militari urmau să se pună de acord cu reprezentanții organelor locale. Militarii care asigurau paza acestor obiective trebuiau să poarte pe brațul stâng banderola tricoloră[9]. Pe baza celor două note telefonice – nr. 38 (de la ora 13) și nr. 39 (de la ora 13,30) – unii istorici și neistorici au ajuns să aprecieze că Stănculescu a dat o lovitură de stat și sprijinindu-se pe armată, a preluat puterea în România.

O analiză, oricât de sumară, a situației din acea zi de 22 decembrie 1989 conduce la concluzia că notele telefonice menționate au fost rezultatul unei situații care nu fusese creată de generalul Stănculescu, ci de mare masă a populației, care devenise stăpână pe stradă. În acel context, armata nu putea să se confrunte cu sutele de mii de oameni; nu o făcuse în dimineața zilei de 22 decembrie, când Ceaușescu se afla încă la putere și cu atât mai puțin o putea face acum, când sentimentul victoriei le dădea românilor și mai mult curaj[10].

La ora 13.30, Nicolae Ceaușescu abandonase deja puterea și nu mai îndeplinea funcția de comandant suprem al armatei, nici pe cea de secretar general al P.C.R. și nici de președinte al Republicii Socialiste România. Lovitura de stat înseamnă înlăturarea *de facto* a conducătorului aflat la putere, dar la acea oră România nu mai avea un conducător. În consecință, generalul Stănculescu nu a avut împotriva cui să dea lovitura de stat, întrucât o asemenea acțiune – dacă ar fi fost intenția lui – rămăsese fără obiect. La 13.30, cel numit verbal de Ceaușescu în funcția de ministru al Apărării Naționale, a dat un ordin către armată, care se înscria în logica situației concrete.

Este semnificativ faptul că generalul Stănculescu a părăsit clădirea Comitetului Central după ce a constatat că elicopterul în care s-au îmbarcat Nicolae și Elena Ceaușescu și-a luat zborul; după cum singur avea să mărturisească, s-a strecurat prin mulțimea care afluia spre Comitetul Central și s-a deplasat pe jos până la fostul sediu al Ministerului Apărării Naționale, din strada Valter Mărăcineanu (lângă Cișmigiu), pentru a face rost de o mașină cu care să se deplaseze la Ministerul Apărării Naționale[11]. Ar fi un caz unic în istorie ca autorul loviturii de stat să treacă printre oameni ca un oarecare, neștiut și necunoscut, deși el era „stăpânul", liderul care, cu o lovitură de măciucă, a lichidat un întreg

[9] *Ibidem*

[10] Vezi și Ioan Scurtu, *„Lovitura de stat" a generalul Stănculescu*, în „Historia", iunie 2006

[11] *Generalul Revoluției*, pp. 45-46

regim politic. După ce „autorul loviturii de stat" a reușit să obțină mașina solicitată, a ajuns la Ministerul Apărării Naționale din cartierul Drumul Taberei, unde și-a scos piciorul din ghips. De aici și-a exercitat funcția de ministru, în condițiile în care ministrul titular, generalul Vasile Milea, era mort, iar generalul Ștefan Gușă – șeful Marelui Stat Major – nu sosise de la Timișoara. Generalul Stănculescu s-a prevalat de faptul că era prim-adjunct al ministrului și că fusese numit titular de Nicolae Ceaușescu. Ordinul său se referea strict la acțiunea armatei, care trebuia să asigure paza obiectivelor civile de importanță deosebită și să nu tragă decât atunci când ar fi atacată. Autorul „loviturii de stat" nu și-a arogat nici o funcție în stat, nu a numit nici o persoană care să conducă guvernul sau alte structuri politico-administrative. Din contra, el a cerut comandanților militari să se pună de acord cu reprezentanții organelor locale, asupra cărora el – autorul „loviturii de stat" – nu avea nici o influență.

Din momentul în care Nicolae Ceaușescu a părăsit clădirea Comitetului Central, care simboliza, și era de fapt, centrul vital al puterii, el nu mai putea exercita nici una din prerogativele sale constituționale: comandantul suprem al forțelor armate, președintele Consiliului Apărării Republicii Socialiste România, președintele Republicii și al Consiliului de Stat; numirea și revocarea miniștrilor, a membrilor Tribunalului Suprem, stabilirea rangurile diplomatice etc.[12] În calitate de secretar general al P.C.R., Ceaușescu avusese în subordine toate organele și organizațiile de partid, inclusiv pe primii secretari de județe, care erau în același timp și președinții Consiliilor județene. A reduce funcțiile și puterea lui Ceaușescu la dimensiunea militară, pentru a se putea justifica „lovitura de stat", este o abordare simplistă. Ceaușescu nu-și mai putea exercita puterea nu pentru că Stănculescu a transmis două ordine către armată, ci pentru că, datorită uriașei presiuni populare, a fost nevoit să părăsească pupitrul de comandă a țării.

Este un fapt arhicunoscut din istorie, că o persoană care dă o lovitură de stat se adresează imediat cetățenilor, anunțându-i că a preluat conducerea în acele momente excepționale; după ce aruncă întreaga vină asupra celui răsturnat de la putere, lansează un document programatic, sau măcar câteva lozinci, privind modul cum va acționa; populația este chemată la calm și liniște, dându-i-se asigurări că totul va fi bine și că în istoria țării începea o nouă epocă. În realitate, la 22 decembrie 1989, generalul Stănculescu nu s-a deplasat nici la Radio,

[12] *„Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România"*, nr. 45 din 28 martie 1974

nici la Televiziune, pentru a face asemenea anunțuri, ci a rămas în biroul de la Ministerul Apărării Naționale pentru a asigura conducerea operativă a armatei și în primul rând de a evita o ciocnire între militari și manifestanți. De altfel, generalul Stănculescu nu a manifestat nici o veleitate de lider politic, nu s-a adresat structurilor de stat civile, ci a așteptat derularea evenimentelor pentru a se pune la dispoziția noii conduceri a țării, asigurând-o de sprijinul armatei. La ora 13.30 nu exista o asemenea conducere căreia să i se adreseze; în fapt, s-a creat un vid de putere, iar situația din țară nu putea fi ținută sub control. Starea de euforie era indusă de la București, prin Radio și Televiziune, unde se perindau numeroși cetățeni – de diverse profesii și nivele de pregătire intelectuală – care, cu toții, își exprimau bucuria că România a devenit lliberă, iar în fața poporului se deschidea o eră de prosperitate și fericire. În toate județele aveau loc asemenea manifestări, dar populația era atentă să afle ce se întâmplă în Capitală.

Cadrele aflate în conducerea țării, a județelor și comunelor, alese sau numite în timpul lui Nicolae Ceaușescu, nu-și mai puteau exercita funcțiile, fiind anihilate prin acțiunea populației, care a luat cu asalt sediile Comitetelor de partid și Consiliilor populare. În fiecare oraș a apărut un „balcon“ din care se țineau discursuri, revoluționarii anunțând victoria împotriva dictaturii, începerea unei noi ere în istoria României, întemeiată pe democrație și libertate. Având în vedere această realitate, afirmația potrivit căreia generalul Stănculescu, printr-o „lovitură de stat“, a devenit stăpân pe situație, este de-a dreptul fantezistă. În acele ore nu mai exista în România nici o autoritate de stat. Sediile organelor de conducere erau ocupate de manifestanți, care distrugeau tablourile lui Nicolae Ceaușescu, scoteau lozincile de pe pereți și aruncau în stradă cărțile fostului dictator. Chiar dacă ar fi avut intenția să preia puterea în stat, generalul Stănculescu nu avea cui să se adreseze pentru a executa dispozițiile sale.

Meritul generalului Stănculescu este că în acele împrejurări, în care armata rămăsese fără ministru, deoarece numirea sa de către Nicolae Ceaușescu nu fusese anunțată public, și-a asumat răspunderea de a prelua comanda și de a fi ordonat retragerea militarilor în cazărmi. Se scanda atunci: *„Armata e cu noi!“*, dar nu puteau fi excluse eventuale provocări, care ar fi dus la incidente și poate chiar la confruntări violente între civili și militari, cu consecințe dezastruoase pentru țară.

Disciplina militară cerea să existe un comandant, de la care să pornească ordinele și care să fie executate de toate eșaloanele. În

condițiile în care generalul Ștefan Gușă – șeful Marelui Stat Major și înlocuitorul de drept al ministrului Apărării Naționale – nu sosise de la Timișoara, organismul militar nu trebuia lăsat fără conducere, iar Stănculescu și-a asumat această responsabilitate.

Totuși, situația nu era foarte clară. Generalul Stănculescu fusese numit ministrul Apărării Naționale printr-un ordin verbal al lui Nicolae Ceaușescu, fără ca această numire să fie adusă la cunoștința comandanților de armată și a celorlalți factori de conducere. În mod normal, după moartea lui Milea, funcția de ministru era ocupată de șeful Marelui Stat Major, iar mulți generali știau că Ștefan Gușă era cel care dădea ordine. Întors de la Timișoara, Gușă s-a instalat la C.C. al P.C.R. și nu la Ministerul Apărării Naționale, iar efortul său de a lua legătura cu comandanții s-a dovedit zadarnică[13]. La TV s-a anunțat că ministrul Apărării Naționale era generalul Militaru, iar mai mulți generali și ofițeri se erijau în comandanți, dând ordine diferitelor unități, când să intre în cazărmi, când să se deplaseze în București pentru a apăra Revoluția. De aici au rezultat unele confuzii și ordine contradictorii care i-au derutat pe cei care trebuiau să le execute. După ce s-a cerut ca armata să se retragă în cazărmi, peste câteva ore s-a ordonat ca aceasta să revină în stradă, pentru a apăra obiectivele importante din orașe.

Mulți vorbitori din balconul Comitetului Central, de la Radio și de la Televiziune anunțau constituirea unui nou guvern și elaborarea unui program revoluționar. Între aceștia, fostul prim-ministru Constantin Dăscălescu, dar a fost huiduit de manifestanți și obligat să-și anunțe demisia, Ilie Verdeț – și el fost prim-ministru –, nu a fost lăsat să vorbească de mulțimea din fața Comitetului Central. La un moment dat, din balconul Comitetului Central s-a strigat: „Să vină Corneliu Mănescu să formeze guvernul"; el fusese ministru de Externe și semnase *„Scrisoarea celor șase"* din martie 1989, drept care a fost „surghiunit" la marginea Bucureștilor. Tentative de formare a guvernului se înregistrau pe diferite culoare de la Comitetul Central, de la Televiziune și chiar în stradă; ele nu durau mai mult de câteva minute. În prima sa intervenție televizată, Mircea Dinescu anunțase: „Peste zece minute vom da un apel către populație!" Dar acest apel, care ar fi trebuit să reprezinte un program, nu a mai fost redactat.

[13] Cercetător științific dr. Alexandru Oșca, *Conducerea acțiunilor militare și angajarea forțelor armatei în Revoluția din Decembrie 1989*, în *„Caietele Revoluției"*, nr. 1/2007, p. 56

Nevoia unui program, a unei platforme care să precizeze direcția în care urma să se îndrepte România era resimțită de mulți revoluționari. Unii au trecut chiar la redactarea acestuia. Într-unul dintre studiouri, Radu Ciuceanu, Puica Buhoci-Ciuceanu și alți câțiva au redactat o proclamație-program, care n-a mai apucat să fie difuzată pe post. În document se propunea înființarea unui Consiliu Național Român „ca organ executiv al țării", abrogarea Constituției Republicii Socialiste România și a organelor de stat, desființarea PCR, organizarea de alegeri libere și asigurarea unui regim democratic[14].

La ora 14.00, căpitanul de rangul I Constantin Cico Dumitrescu s-a adresat din studioul 4 al Televiziunii: „Rog pe tovarășul Ion Iliescu, cu care am fost coleg*, să vină la Televiziune! Trebuie, tovarăși, să ne organizăm!"[15]. Rememorând acele evenimente, Ion Iliescu avea să scrie: „În momentul când am hotărât să mă duc la televiziune, alegerea mea era simplă: vroiam să fiu prezent la locul unor fapte pe care le așteptam și pe care le consideram hotărâtoare pentru destinul țării […] Văzând această uriașă descătușare de energii, mi-am spus că lucrul cel mai urgent era de a da coerență mișcării spontane a maselor, de a evita haosul și anarhia, de a alcătui un nucleu în jurul căruia să se poată regrupa toate forțele capabile de a orienta dezideratele mulțimii și a organiza acțiunile lor într-un program politic cu direcție unitară"[16]. Apariția lui Ion Iliescu la televiziune, după câteva ore de la fuga lui Nicolae Ceaușescu, a fost salutată cu entuziasm de Teodor Brateș, care preluase conducerea emisiunilor din studioul 4. De-a lungul timpului, Ion Iliescu își formase numeroși prieteni, din rândul celor cu care lucrase la: Uniunea Asociațiilor Studenților, Secția Propagandă a Comitetului Central al P.C.R., Comitetele județene de partid Timiș și Iași, Consiliul Național al Apelor, Editura Tehnică; iubitor de muzică și de teatru, avea cunoștințe în lumea artiștilor și a multor intelectuali. Nu este de mirare că, dintre cei care s-au perindat la televiziune în acea după-amiază de 22 decembrie 1989, Ion Iliescu era persoana politică cea mai cunoscută și apreciată.

Înzestrat cu un real simț politic, el a înțeles că în acel moment trebuia să se implice în organizarea noii structuri de putere pentru a

---

[14] Textul documentului, în Arhiva IRRD, rând 1, doc. 106, f. 1-8 și în "Clio 1989", nr.1/2009.

* În realitate, Cico Dumitrescu nu a fost, în nici o împrejurare, „coleg" cu Ion Iliescu.

[15] *Revoluția română în direct*, București, 1990, p. 40

[16] Ion Iliescu, *Revoluția Română...*, pp. 38-39

împiedica extinderea haosului în țară. A luat cuvântul la ora 14.35 și, după ce a salutat înlăturarea dictatorului Ceaușescu, a apreciat: „Poporul nostru trebuie să dea dovadă de maturitate în aceste momente, să ne putem organiza pe baze democratice. Vom constitui în cursul acestei zile un Comitet al Salvării Naționale, care să înceapă să pună ordine“[17] El a cerut ca la ora 17.00 „toți cei responsabili, care se pot angaja în această operă constructivă“, să vină la Comitetul Central: „Trebuie neapărat să ne organizăm, într-un Comitet de Salvare Națională. Să elaborăm un program de acțiune“. Așadar, încă de la prima sa apariție publică, Ion Iliescu s-a comportat ca un lider politic, hotărât să-și asume răspunderea organizării României pe baze democratice.

De la Televiziune, Iliescu s-a deplasat la Ministerul Apărării Naționale, unde a discutat cu generalul Stănculescu. Ulterior, Iliescu avea să precizeze: „El ne-a oferit găzduire și primele informații. Mi-am dat seama că singura instituție pe care ne puteam sprijini, în condițiile acelea, era Armata. Acolo exista și rețeaua specială de telefonie, care acoperea întreg teritoriul României“.[18] Generalul Victor Stănculescu avea să redea acest moment astfel: „i-am spus lui Sergiu Nicolaescu că îi trimit un TAB la Televiziune să aducă pe cei de acolo, întrucât le pot asigura protecție la Ministerul Apărării Naționale. Și atunci au venit la M.Ap.N. și Iliescu și Nicolaescu, cu Voican și încă unul, care tot așa umbla cu automatul de gât, Montanu, iar aghiotantul le-a spus: «Nu intrați aici cu armamentul, armamentul rămâne aici!» Atunci m-a întrebat Iliescu: «Care e situația?» și eu i-am spus: «Eu pot să vă asigur securitatea și liniștea și vă pun la dispoziție sala Consiliului Militar!»”. Generalul Stănculescu aprecia că “Iliescu nu prea știa ce să mă întrebe, atunci i-am spus eu, situația la ora actuală era așa, armata a intrat în cazărmi, repet – pot să vă asigur securitatea și nu vom mai putea scoate armata din cazărmi din nou“. La întrebarea lui Dinu Săraru: „Cum l-ați tratat? Ca un posibil conducător al Revoluției?“, Stănculescu a răspuns: „Am considerat că este posibil să fie conducător […] I-am acordat încredere, ăsta a fost de fapt adevărul, nu i-am spus concret: «Ia comanda și apucă-te de treabă!», dar l-am lăsat să-și dea drumul să meargă pe ce vroia el, deci nu a fost o «te numesc și ai grijă ce faci de acum înainte… nu știu ce»“. Generalul a explicat: „Tot timpul le-am

[17] *E un început în tot sfârșitul… Culegere selectivă din programele radiodifuzate în zilele de 17-25 decembrie 1989,* București, Societatea Română de Radiodifuziune, 1998, p. 183

[18] *Marele șoc în finalul unui secol scurt…*, p. 188

asigurat masa, iar în sala de Consiliu le-am asigurat saltele, paturi pliante și i-am pus pe toți să doarmă în noaptea aia în minister“[19].

Relatarea generalului Stănculescu, făcută în anul 2004, conține două inexactități: cei menționați nu au venit la Ministerul Apărării Naționale aduși de un TAB, ci au călătorit cu mașini obișnuite; aceștia au rămas în noaptea de 22/23 decembrie la televiziune și nu au dormit în acest minister. Dar fondul declarațiilor rămâne esențial: anume că, în calitatea pe care o avea, de ministru al Apărării Naționale, a oferit lui Ion Iliescu și însoțitorilor săi, protecție personală, sală unde să aibă loc discuțiile, hrană și locuri de dormit. Cu toate acestea, s-a formulat ideea că la acea primă întâlnire: „Armata a predat puterea lui Ion Iliescu“[20]. Pentru a-i preda puterea, armata ar fi trebuit să aibă acea putere, să fie stăpână pe situația din țară, ca organismul de stat să funcționeze și să se conformeze dispozițiilor primite de la generalul Stănculescu. Este însă cert că în acea după-amiază de 22 decembrie, vechiul aparat de stat nu mai lucra, iar noua putere nu se constituise.

În acea atmosferă de confuzie generală, Victor Stănculescu a luat o decizie importantă: a asigurat noii puteri care se profila, în frunte cu Ion Iliescu, sprijinul Armatei, singura instituție națională care-și menținuse structura organizatorică și care acționa în conformitate cu ordinele ministrului Apărării Naționale. Mai mult, i-a pus la dispoziție logistica necesară, de la rețeaua de telefoane, la paturile de dormit.

Prin decizia sa de a prelua comanda armatei române într-un moment decisiv, generalul Victor Stănculescu și-a legat numele de reușita revoluției din decembrie 1989. Nu este nevoie să se forțeze datele și realitățile istorice pentru a-i atribui acțiuni pe care nu le-a întreprins și acte pe care nu le-a comis. Generalul Stănculescu s-a pus la dispoziția noii puteri care s-a constituit în seara zilei de 22 decembrie și a executat deciziile acesteia.

Revenind la desfășurarea evenimentelor, se cuvine menționat faptul că, în acea atmosferă de euforie și de disoluție a autorității de stat, în multe locuri, diverși indivizi au început să spargă magazinele (mai ales cele alimentare) și să fure produsele. Chiar în clădirea Comitetului Central se spărgeau fișete, se demontau lustre și telefoane, se rulau covoare care erau apoi însușite de „revoluționarii“ de ocazie. Militarii aflați în interiorul clădirii și-au părăsit posturile, abandonând armamentul și muniția. Profitând de ocazie, foarte mulți revoluționari

[19] *Generalul Revoluției...*, pp. 56-59

au luat armele pentru a se apăra în eventualitatea unui atac din partea securiştilor.

Un episod interesant s-a înregistrat la Centrul de Informaţii Externe al Securităţii din strada Batiştei, unde colonelul Ilie Ianculescu a dat ordin profesorului Petru Naghiu, şeful Direcţiei Personal şi Învăţământ, să decupeze stemele de pe drapelele care fluturau în faţa clădirii, după care să le arboreze din nou. Manifestanţii, care intenţionau să ia cu asalt C.I.E., au început să aplaude şi să strige „Veniţi cu noi!“, după care s-au îndreptat spre Piaţa Palatului[21].

Foarte curând au început să se răspândească zvonuri alarmiste, care aveau credibilitate, deoarece nu era de aşteptat că Nicolae Ceauşescu să fi abandonat definitiv puterea. Cel care a lansat primul ideea că revoluţia era în pericol, a fost generalul Nicolae Militaru; acesta s-a prezentat la Televiziune în jurul orei 14.00 şi a adresat un apel „la tovarăşii generali care deţin funcţii de răspundere în armata română“ (nominalizându-i pe generalii Guşă, Eftimescu, Topliceanu ş.a.), cerându-le: „Opriţi măcelul! Daţi ordine, opriţi măcelul!“ [22] Apelul era surprinzător, având în vedere că în acele momente peste tot domnea o stare euforică şi nu se semnala nici un incident armat. Generalul Ştefan Guşă, şeful Marelui Stat Major, avea să aprecieze că Nicolae Militaru „a lucrat după un plan dinainte stabilit, urmărind să destabilizeze armata şi să „reteze câteva capete“[23*].

Un fost lucrător în specialitatea contrainformaţii militare avea să aprecieze că prin acele cuvinte „Opriţi măcelul“ s-a urmărit „rupuerea unităţii de comandă a M.Ap.N.“, prin izolarea generalilor Guşă şi Vlad, pentru ca „echipa moscovită“ să poată lua puterea[24]. La radio şi Tv au luat cuvântul mai mulţi militari, care au ţinut să precizeze că armata este alături de popor, au făcut apel la unitate, păstrarea calmului şi ordinei publice.

---

[20] Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România,* vol. 4, partea a II-a, p. 528

[21] Revista „*Periscop*“ din decembrie 2008 (Interviu cu gen. brigadă (r) Petru Naghiu, cu titlul *Nu am mers cu ei, dar am fost de partea lor!*)

[22] *E un început…*, p. 182

[23] *Condamnat la adevăr…*, p. 73

* La 15 februarie 1990, generalul Nicolae Militaru, în calitate de ministru al Apărării Naţionale, aproba arestarea generalului Guşă, acuzat de genocid (fotocopia documentului se află în Arhiva Institutului Revoluţiei Române din Decembrie 1989).

[24] Valentin Raiha, *În decembrie ’89 KGB a aruncat în aer România cu complicitatea unui grup de militari*, Editura Ziua-Omega Press Investment, 1995, p. 23

Forțele Ministerului de Interne și-au declarat și ele sprijinul pentru cauza revoluției. Generalul Romeo Câmpeanu, locțiitorul șefului Inspectoratului General al Miliției, rămas la conducerea acestei instituții, a declarat la TV că „miliția este alături de popor“[25]. La rândul lor, securiștii depuseseră armele, în baza ordinului dat de generalul Vlad.

În orele imediat următoare asemenea apeluri s-au intensificat; Teodor Brateș, Victor Ionescu, Petru Popescu, Cornelius Roșianu, George Marinescu și alți crainici, dar și diverși revoluționari din studioul 4 cereau populației să vină pentru a apăra Televiziunea. Aceeași stare de spirit s-a instalat și la Radio. Aici, Mircea Munteanu, Viorel Popescu și alți salariați din această instituție, precum și revoluționari care ajungeau la microfon lansau apeluri către populație să fie vigilentă. În jurul orei 15, Viorel Popescu adresa următorul apel: „Cetățeni ai Bucureștiului, iată, suntem informați că Studiourile de Radiodifuziune sunt în pericol. Vă rugăm să ieșiți cu toții în stradă, să apărați clădirea Radioului din Strada Nuferilor. Avem nevoie să putem menține victoria pe care am dobândit-o cu sânge, dragi cetățeni ai României! Nu lăsați să ne scape victoria din mână! Acum, ori niciodată, trebuie să se instaureze libertatea în România! […] Ofițeri și soldați români, oameni de ordine, cetățeni ai Bucureștiului, apărați aceste puncte strategice care reprezintă Radio-ul și Televiziunea Română! Faceți un zid viu în jurul acestor importante mijloace de legătură între noi toți, frați români! Trebuie să apărăm victoria poporului!“ [26] La ora 17.00, același crainic anunța că în Piața Palatului „au avut loc acum câteva minute lupte crâncene“[27] și făcea apel la șoferii de pe mașinile grele și basculante să înconjoare clădirea Radiodifuziunii pentru a nu permite pătrunderea teroriștilor. Populația era îndemnată să apere revoluția și să lupte împotriva teroriștilor care s-ar fi infiltrat în blocuri, pe la casa scărilor, prin subsoluri și sunt gata să arunce clădirile în aer. În această atmosferă, foarte mulți cetățeni s-au prezentat la întreprinderile și instituțiile în care lucrau, au luat armele cu care erau dotate gărzile patriotice (constituite în august 1968) și au ieșit în stradă; unii au obținut arme chiar de la militari. La intersecții și în jurul principalelor clădiri – în primul rând ale Radiodifuziunii și Televiziunii – s-au constituit echipe de revoluționari, cu brasardă tricoloră pe braț, care au început să con-

[25] Ion Suceavă, *În numele adevărului. Memorii*, București, Editura Venus, 1991, pp. 260-261 (textul intervenției lui Romeo Câmpeanu la TVRL)

[26] *E un început*..., p. 181

[27] *Ibidem*, p. 230

troleze populația dacă avea pistoale, grenade și alte arme periculoase pentru soarta revoluției. Țara întreagă părea că se scufundă în haos. Tot ce înseamnă autoritate, ordine, disciplină erau expresii ale dictaturii, proprietatea de stat era ceaușistă și merita să fie devalizată. În multe localități au fost sparte vitrinele magazinelor și s-a furat tot ce putea fi cărat cu brațele, de la cutii cu conserve la haine de blană; nu puțini muncitori și-au însușit bunuri ale întreprinderii la care lucrau; țăranii au început să devalizeze Cooperativele Agricole de Producție, însușindu-și vite, cai, oi, mașini etc.

Nicolae Ceaușescu și Elena Ceaușescu, după o scurtă oprire la Snagov, s-au îndreptat cu elicopterul spre Târgoviște. Ei nu aveau o țintă precisă, iar afirmațiile ulterioare, potrivit cărora ar fi existat un „plan Z" privind evacuarea șefului statului într-o anumită locație, cu toate dotările necesare pentru a conduce lupta de rezistență în vederea revenirii sale la putere, s-au dovedit a fi fanteziste*. Despre un asemenea plan s-a vorbit în 1968, după invadarea Cehoslovaciei, dar el nu a devenit niciodată realitate.

În fapt, Ceaușescu era părăsit de toți colaboratorii săi, inclusiv de pilotul Vasile Maluțan, care a anunțat că elicopterul fusese reperat și exista pericolul să fie doborât. Nicolae Ceaușescu a acceptat aterizarea pe șoseaua București-Titu, după care a coborât împreună cu soția. Imediat, elicopterul și-a luat zborul, cei doi rămânând să facă „autostopul". Au urcat mai întâi în mașina unui medic, până în comuna Văcărești, apoi în altă mașină, care i-a condus la Centrul pentru Protecția Plantelor de lângă Târgoviște. De aici au fost preluați de plutonierul de miliție Paisie Constantin și de sergentul Enache Ion, cu o mașină cu radar, având în față (ca antemergători) pe sergentul-major Săftoiu Ion, sergentul-major Osman Andrei și sergentul-major Flueraru Dan cu o mașină ARO. Din mașina radar s-a ținut legătura cu dispeceratul miliției. Nicolae Ceaușescu și Elena Ceaușescu au fost transportați în pădurea Rățoaia de lângă comuna Bocșani, unde au coborât în jurul orei 14.30.

În acest timp, la Radio și Televiziune se difuzau cele mai fanteziste zvonuri despre Ceaușescu: a fugit în Iran sau în Coreea de Nord, s-a refugiat în munți, de unde, împreună cu numeroși securiști și teroriști,

* Despre existența acestui plan a vorbit Ion Dincă la procesul membrilor Comitetului Politic Executiv, dar faptele l-au contrazis; în decembrie 1989, Nicolae Ceaușescu fusese abandonat de toți colaboratorii săi, chiar și de cei din garda personală.

intenționează să revină în București pentru a înăbuși revoluția; în ajutorul lui ar sosi armate străine; au fost identificate elicoptere care veneau dinspre Marea Neagră, România aflându-se în fața unei iminente agresiuni externe.

Primăriţa din Văcăreşti, aflând de la doctorul respectiv pe cine a transportat, a telefonat la Televiziune, anunțând că soții Ceaușescu se îndreptau spre Târgoviște. Din acel moment speculațiile au început în legătură cu locul anume unde s-ar fi stabilit Ceaușescu pentru a conduce acțiunea de reprimare a revoluției. În realitate, cei doi au rămas în pădurea Rățoaia până spre ora 17.30, când au fost transportați la Inspectoratul județean de Miliție unde au ajuns în jurul orei 18.00[28].

Aici, locotenent-colonelul Cronț Ștefan le-a comunicat că sunt arestați şi le-a făcut percheziția corporală, împreună cu Paisie Constantin, Enache Ion, Osman Andrei și în prezența lui Ilie Știrbescu, reprezentantul Frontului Salvării Naționale, tapițer la cooperativa „Constructorul“ din Târgoviște. După puțin timp, Nicolae și Elena Ceaușescu au fost preluați de doi ofițeri ai armatei şi conduşi la Unitatea Militară al cărei comandant era colonelul Andrei Kemenici. Au rămas în această unitate, sub pază, până la excuția lor, în ziua de 25 decembrie.

În după-amiaza zilei de 22 decembrie, în întreaga țară exista un val de entuziasm generat de faptul că, în sfârşit, românii au scăpat de dictatură şi acum sunt liberi. Comitetele județene, orăşeneşti şi chiar comunale erau luate cu asalt, liderii politici de până atunci fiind înlăturați, iar unii dintre ei chiar arestați. Revoluția cuprinsese, practic, toată România.

Revoluționarii căutau să structureze o nouă putere, dându-i-se o denumire. De exemplu, ieşenii au constituit Consiliul Provizoriu de Uniune Națională al județului Iași, alegându-l în funcția de preşedinte pe Doru Țigău[29]; la Alexandria – Comitetul de Acțiune Democratică, în frunte cu Ion Moraru[30]; la Brăila – Comitetul Democratic Român[31]; la Sibiu – Frontul Democratic al județului Sibiu. La Comitetul Central

[28] Vartan Arachelian, *În fața Dumneavoastră…*, pp. 254-265 (Declarația lui Ilie Știrbescu)

[29] Georgeta Crăciun, *Iași. Zile revoluționare între două solstiții. 1989-1990*, ediția a II-a *Revoluție și contrarevoluție. Cronică*, Iași, Editura NOEL, 2005, p. 264

[30] Prof. Ion Moraru, *Decembrie 1989 în Teleorman (Mărturii și documente)*, Alexandria, Editura Teleormanul Liber, 1994, p. 10

[31] Ionel Ștefan Alexandru, *Revoluția din Decembrie 1989. Momentul Brăila*, Brăila, Editura Dunărea, 1998, p. 22

un grup de revoluționari a anunțat constituirea Partidului Democrat, iar la TV un alt grup vorbea despre Partidul Salvării Naționale–Partidul Eliberării[32].

Sediile Securității erau în centrul atenției revoluționarilor, dar acolo – pe baza ordinului dat de generalul Iulian Vlad – armamentul se afla în rastel, fișetele erau sigilate, nimeni nu reacționa pentru a-l apăra pe Ceaușescu[33].

Evident, „întreaga națiune“ era cu ochii și cu urechile spre București, unde la Televiziune și la Radio continuau discursurile. Dintre vorbitorii la TV s-a remarcat patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Teoctist, care a declarat că nu se putea ca biserica strămoșească, prin ierarhii ei, să nu fie de față în acele clipe mărețe din istoria poporului român; el a exprimat întreaga adeziune la acel moment măreț și a făcut „apel la ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române să colaboreze și să dea urmare tuturor îndrumărilor comitetelor locale, pentru ca lucrarea care stă în față, în vederea aplicării actelor care se desăvârșesc în aceste clipe, acte istorice în viața poporului nostru, să meargă la bun sfârșit“[34].

Ajuns la Comitetul Central, după ora 17.00, Ion Iliescu s-a adresat mulțimii, anunțând că se va constitui „Consiliul Frontului Salvării Naționale. Vom elabora măsuri de organizare, deocamdată provizorie, a organizării, a conducerii, a administrării publice la nivel central și la nivel local, în toate județele [….] Scopul nostru este ca să constituim o nouă structură a puterii politice [….] Vom crea niște structuri provizorii care să asigure funcționarea noastră ca societate, să pregătim o viață în care poporul să fie, realmente, factorul de decizie, factorul de conducere a vieții publice“[35]. Din cele două intervenții, la Televiziune și în Piața Palatului, rezultă, pe de o parte, decizia lui Ion Iliescu de a asigura reorganizarea societății, iar, pe de altă parte, că în momentul căderii lui Ceaușescu nu erau pregătite documentele necesare și nici nu erau stabilite persoanele care să preia puterea.

Numele noii organizații – Frontul Salvării Naționale – sugera ideea de unitate a poporului român împotriva dictaturii, fiind totodată opusă partidului unic, care funcționase în România ultimelor decenii. În alte țări socialiste (Cehoslovacia, R.D. Germană) s-a preferat denumirea de

[32] *Timpul care a învins teama*, p. 303
[33] Constantin Sava și Constantin Monac, *Revoluția Română…*, p. 315-322
[34] Teodor Brateș, *Trilogia revoluției…*, vol. I, p. 25
[35] *Ibidem*, p. 227

Forum, bazat pe societatea civilă, dar în România aceasta era inexistentă[36].

La apelul lansat de Ion Iliescu prin televiziune au răspuns numeroase persoane. În sediul C.C. al P.C.R., alături de Ion Iliescu, s-au aflat Silviu Brucan, Petre Roman, generalul Ștefan Gușă, Gelu Voican Voiculescu, căpitanul Mihai Lupoi, colonelul Pârcălăbescu, Dumitru Apostoiu. Apoi au sosit Alexandru Bârlădeanu, Dumitru Mazilu, Sergiu Nicolaescu ș.a.. A vrut să intre un vechi activist de partid – Gheorghe Apostol – dar nu a fost admis. Nu este clar pe ce criteriu se făcea selecția. În fond, Gheorghe Apostol semnase *„Scrisoarea celor 6"*, ca și Brucan, care acum juca rolul de „ideolog" al revoluției. Petre Roman avea să relateze: „Pe când ne mai aflam încă în sediul Comitetului Central, ne-a fost anunțată venirea lui Gheorghe Apostol. L-am refuzat cu toții"[37].

La Televiziune se făcea o anumită selecție a celor care urmau să ia cuvântul în studioul 4, Teodor Brateș fiind cel care aviza intrarea pe post. Nu este însă limpede ce elemente stăteau la baza acestei selecții (între cei care au pătruns în clădire, dar nu li s-a permis să vorbească, s-au aflat Alexandru Drăghici, Gheorghe Apostol, Dumitru Popescu și alți lideri comuniști).

La Comitetul Central, într-o atmosferă extrem de incertă – când fiecare vorbea și era prea puțin dispus să-i asculte pe ceilalți, iar ușa sălii în care se aflau aceștia era asaltată de numeroși doritori să participe la acea întâlnire – s-a trecut la elaborarea documentului programatic al revoluției române[38]. Ion Iliescu a propus ca noul organ de conducere să se numească Frontul Salvării Naționale, cu un Consiliu care să asigure îndeplinirea obiectivelor propuse. Generalul Militaru a sugerat ca acesta să fie „organ de partid și de stat", dar Petre Roman a replicat: „Nu de partid și de stat, în nici un caz. Sună ca dracu". Iliescu a apreciat că F.S.N. era "o structură a noii puteri".

În memoriile sale, Virgil Măgureanu afirmă că denumirea de Frontul Salvării Naționale aparținea generalului Militaru, din 1984, ca o mișcare menită să ducă la înlăturarea lui Nicolae Ceaușescu[39]. Aceeași denumire a fost utilizată de Alexandru Melian în scrisoarea către "Europa Liberă" prin care se cerea ca Ceaușescu să nu fie reales

[36] Peter Siani-Davies, *The Romanian Revolution of December 1989*, Haga and London, 2005, p. 114

[37] Petre Roman, *Libertatea ca datorie…*, p. 119

[38] Transcrierea înregistrării video, în Stelian Țurlea, *Revoluția în oglindă*, București, Editura Fundației PRO

[39] *De la regimul comunist*…, p.108

în funcția de secretar general al Congresul al XIV-lea al P.C.R. Cu alte cuvinte, F.S.N. intrase deja în vocabularul opoziției.

La discuția din 22 decembrie, Petre Roman și Nicolae Militaru au propus ca în actul de constituire a F.S.N. să menționeze: "Consiliul Frontului Salvării Naționale condus de Ion Iliescu", dar Silviu Brucan a obiectat: "Nu cred că merge o singură persoană". Ion Iliescu a aflat că Dumitru Mazilu avea "un text", drept care a propus să fie chemat la acea discuție din Comitetul Central.

Conform relatărilor sale, Dumitru Mazilu a fost ridicat în noaptea precedentă de la locuința sa împreună cu soția și copilul, fiind transportat cu cătușe la mâini și cu căluș în gură, până la Alexandria.[40] După ce au aflat de fuga lui Nicolae Ceaușescu, securiștii l-au pus în libertate, aducându-l înapoi la București în jurul orei 16.30. Documentele de arhivă au confirmat afirmațiile profesorului: la 18 martie 1991 a avut loc ședința publică a Secției Militare de la Curtea Supremă de Justiție care a pronunțat sentința asupra acțiunii penale privind reținerea lui Dumitru Mazilu în noaptea de 21-22 decembrie 1989.*

După ce au ajuns acasă, soția a scos dintr-un loc ascuns documentul pe care profesorul îl scrisese și care nu a fost descoperit de securiști. Apoi a pornit spre Piața Palatului.[41] A luat cuvântul din balconul Comitetului Central, pe la 17.30, anunțând o platformă – program, care să stea la baza constituirii Forumului Civic[42], denumire inspirată de evenimentele ce aveau loc în Cehoslovacia.

---

[40] *Dumitru Mazilu în dialog cu Vasile Popa. Calvarul virtuții*, Timișoara, Editura Aura, 2002, 139

* Din acest document rezultă că la 21 decembrie 1989, generalul Iulian Vlad a ordonat generalului Stamatoiu (adjunct al ministrului de Interne și șeful Serviciului de Informații Externe) "să analizeze cazul Dumitru Mazilu", iar acesta, la rândul său, a dat ordin celor doi locțiitori ai săi, Diaconescu Gheorghe și Rădulescu Emil, precum și șefilor "serviciilor interesate". Ca urmare, Rădulescu Emil și Manea Gheorghe "au trecut la ridicarea forțată de la domiciliu a lui Mazilu Dumitru împreună cu soția și copilul de 16 ani și la transportarea lor în vederea depunerii într-o casă conspirativă din Zimnicea județul Teleorman, unde trebuiau să rămână până la liniștirea evenimentelor din țară". Acțiunea s-a desfășurat în noaptea de 21/22 decembrie; celor trei "li s-au aplicat cătușe", au fost scoși din locuință (str. Praporgescu, nr. 27) și urcați într-un microbuz; au fost duși la Alexandria, unde au ajuns în jurul orei 6.30, deoarece apartamentul din Zimnicea nu era pregătit. Familia Mazilu a fost ținută "într-o aripă dezafectată a arestului Miliției din cadrul Inspectoratului Județean M.I. Teleorman". După fuga lui Ceaușescu, D. Mazilu împreună cu soția și copilul, au fost aduși în București, fiind lăsați în jurul orelor 16.30 în fața locuinței lor. (Arhiva I.R.R.D, fond I, dos 100, f. 1-21)

[41] *Dumitru Mazilu în dialog*..., p. 140

[42] Dumitru Mazilu, *De la totalitrarism la libertate. Revoluția furată. Memoriu pentru țara mea*, vol. I *Acele zile și nopți de dramatism și speranță*, București, Editura Cozia, 1991, p. 48

În după-amiaza zilei de 22 decembrie au apărut primele ziare consacrate revoluției: "*Libertatea*" (noua denumire a "*Informației Bucureștilor"*) și "*Scânteia Poporului" ("Scânteia*" de până atunci), în care se saluta victoria poporului împotriva dictaturii. În "*Scânteia Poporului*" se scria: "Revoluția a învins! Acum e nevoie de rațiune, de calm și vigilență în apărarea libertății și valorilor naționale". După cum se observă, aprecierea că românii au făcut o "revoluție" era utilizată chiar atunci, imediat după fuga lui Nicolae Ceaușescu.

Știrile despre înlăturarea lui Nicolae Ceaușescu au fost salutate de numeroși lideri politici din întreaga lume.[43] Astfel, în seara zilei de 22 decembrie, ministrul britanic al Afacerilor Externe, Douglas Hurd – aflat într-o vizită oficială în Franța – a calificat înlăturarea lui Ceaușescu drept "o veste excelentă", pentru România și restul Europei, el exprimându-și regretul că acest act a intervenit după "o baie de sânge", spre deosebire de ceea ce s-a petrecut în celelalte țări din Est. "Acum esențialul este să se pună capăt violenței și să se instaureze un dialog între diferitele grupări politice, în scopul de a crea instituții libere" în România, a declarat Hurd presei la Paris. Primul ministru al Marii Britanii, Margaret Thatcher, a salutat răsturnarea regimului Ceaușescu în România. Într-un interviu acordat programului de televiziune "*Sky News*", premierul și-a exprimat speranța că noua conducere a României "va urma exemplul celorlalte țări și va efectua alegeri libere în țară. Aceasta este o veste minunată pentru poporul României, pentru noi toți. 1989 s-a dovedit a fi un an istoric, cel mai fantastic dintre toți", comenta Margaret Thatcher.

Jacques Delors, ministrul de Externe al Franței și președintele Comisiei Economice Europene (C.E.E.), a apreciat că îndepărtarea de la conducere a lui Ceaușescu este un lucru "formidabil". "Este o sărbătoare", a declarat el unor ziariști la Paris. Delors a arătat, de asemenea, că C.E.E. este gata să ajute România, așa cum a hotărât să facă și pentru alte țări ale Europei răsăritene care s-au democratizat. "Nu există nici un motiv să facem discriminări la adresa României", a arătat el. Președintele Parlamentului European, Enrique Baron, a salutat

[43] Apud, Georgiana-Margareta Scurtu, *Agenția Română de Presă și Revoluția din Decembrie 1989*, în "*Caietele Revoluției"*, nr. 4/2007; vezi și Ioan Scurtu, *Solidarizarea Europei cu Revoluția Română din 1989*, în *Revoluția din decembrie 1989 și integrarea europeană a României.* Coordonator Ion Calafeteanu, București, Editura Militară, 2008

sfârşitul dictaturii în România şi a exprimat "profunda satisfacţie pentru faptul că poporul român a reuşit să pună capăt unui sistem dictatorial" – informa agenţia spaniolă *EFE*. Comunitatea internaţională, în special cea vest-europeană, "trebuie să acţioneze urgent în sprijinul poporului român pentru a-l ajuta să depăşească o etapă tragică din istoria sa, care a avut consecinţe economice dezastruoase. Sperăm – a adăugat el – că această nouă etapă va conduce la un proces de instaurare a democraţiei, care, prin intermediul organizării de alegeri libere, să asigure, în sfârşit, respectarea drepturilor fundamentale ale acestui popor ce a suferit mult prea mult". Spre sfârşitul zilei de 22 decembrie 1989, miniştrii de Externe ai ţărilor membre ale C.E.E., făcând un adevărat tur de forţă şi o demonstraţie de eficienţă, au adoptat, în încheierea reuniunii ministeriale, desfăşurate în capitala Franţei, o declaraţie comună în legătură cu situaţia din România, în care se spune că C.E.E. este gata "să acorde un ajutor imediat României", să ia măsuri pentru reluarea cooperării cu această ţară. A doua zi, 23 decembrie, reuniunea ministerială a C.E.E. a hotărât restabilirea cooperării cu România.

Manfred Wörner, secretarul general al Alianţei Nord-Atlantice (NATO), a declarat că a aflat cu bucurie despre căderea regimului Ceauşescu. În urma acestui eveniment, "putem spune că idealurile de libertate şi de democraţie prevalează peste tot în Europa centrală şi răsăriteană" – se preciza într-un comunicat dat publicităţii de Wörner. "Sperăm, a adăugat el, că România va înainta în mod paşnic în direcţia instaurării unei democraţii autentice".

Printr-o declaraţie, guvernul R.D.Germane „saluta din inimă poporul român" pentru marea sa victorie, obţinută prin acţiuni hotărâte, care îl vor îndrepta spre înnoirea democratică a societăţii. "Poporul român poate să conteze pe sprijinul solidar al poporului din R.D.G. şi al guvernului ţării noastre" – se adaugă în document, exprimându-se intenţia de a se dezvolta relaţii de prietenie cu România pe o bază înnoită.

Agenţia *MTI* transmitea o declaraţie a Prezidiului Partidului Socialist Ungar, prin care îşi exprima speranţa că răsturnarea regimului Ceauşescu era primul pas al cotiturii democratice a evenimentelor şi că aceste schimbări aveau să deschidă calea spre apropierea firească dintre unguri şi români.

"Poporul român a obţinut o mare victorie împotriva unui regim al disprețului faţă de oameni", aprecia ministrul de Externe al R.F.G., Hans Dietrich Genscher. "La 200 de ani după Revoluţia Franceză,

drepturile omului și libertățile de bază și-au demonstrat din nou puternica lor forță de atracție. Ele vor forma premisele, acceptate de toți, pentru o ordine europeană pașnică, spre care tindem cu toții", a declarat Genscher. Președintele Bundestagului vest-german, Rita Sissmuth, a adresat un mesaj de felicitare poporului român: "Dictatura brutală din România, bastion al stalinismului care încălca flagrant drepturile omului, a fost răsturnată. Dorința de libertate a poporului român s-a dovedit mai puternică decât masacrul sângeros și tirania. Să sperăm că România va găsi în curând pacea internă și va realiza un proces neviolent de reforme".

Președintele Franței, Francois Mitterand, declara pe aeroportul *Roissy-Charles de Gaulle,* la întoarcerea sa dintr-o vizită oficială de trei zile în R.D.G.: "Românii sunt liberi, Europa respiră ușurată; aceasta este o veste bună pentru noi toți". Partidul Comunist Francez și-a exprimat satisfacția față de înlăturarea regimului Ceaușescu, a cărui "putere dictatorială" a condamnat-o permanent. De asemenea, Partidul Socialist Francez, de guvernământ, a primit cu bucurie schimbarea înregistrată în România: "poporul a lichidat cruzimea și opresiunea instituite în această țară de multe decenii. Forța libertății a învins" – se spunea într-un document al acestui partid.

Guvernul olandez declara că prăbușirea lui Ceaușescu și a regimului său reprezenta "sfârșitul unei dictaturi sângeroase", exprimându-și, totodată, "gândurile și sentimentele de simpatie față de toți cei care au suferit în România".

Fernando Ordonez, ministrul de Externe spaniol, sublinia că, în urma evenimentelor de la 22 decembrie, România era ultima țară membră a Tratatului de la Varșovia în care pătrundea libertatea, exprimând totodată bucuria "Celor 12" (din CEE) în urma răsturnării regimului Ceaușescu.

Ministerul de Externe al Cehoslovaciei a salutat victoria poporului român în lupta împotriva politicii represive și antipopulare a aparatului de partid și de stat și a dictaturii lui Ceaușescu. "Rezistența de mulți ani a poporului român, care s-a încheiat prin insurgența eroică dintr-o serie de orașe, a deschis calea spre democratizarea țării. Felicităm poporul român pentru succesul său istoric, salutăm dorința sa de a sprijini popoarele europene în năzuința promovării unor relații de prietenie, colaborare și înțelegere reciprocă. Poporul român poate să se bazeze pe sprijinul deplin și solidaritatea poporului cehoslovac, care întinde o mână de ajutor cetățenilor ce au avut de suferit în timpul reprimării cu cruzime a demonstrațiilor de la Timișoara și din alte orașe".

Ministrul de Externe al Italiei, Gianni de Michelis, declara: "Prin căderea regimului Ceauşescu este eliminată principala cauză a represiunii sângeroase din România, pregătindu-se, astfel, terenul pentru ca poporul român, deosebit de apropiat de noi, să-şi poată construi un viitor liber şi democratic". El şi-a exprimat "întreaga admiraţie pentru poporul român, care a luptat cu atât de mult curaj şi, totodată, profundul regret pentru numeroasele victime înregistrate". Oficialul italian sublinia: "Va fi necesară solidaritatea altor ţări cu o România ce şi-a redobândit libertăţile fundamentale. Italia va acţiona în această direcţie şi va cere comunităţii occidentale să-şi asume răspunderea ce-i revine".

Prezidiul şi Guvernul R.S.F. Iugoslavia urmăresc "îndeaproape evoluţiile din România şi salută cursul spre prosperitate, democraţie, libertate şi demnitate a omului", informa agenţia *Taniug,* care preciza: "În acest moment istoric, popoarele din Iugoslavia îşi exprimă solidaritatea cu poporul român prieten, încrezătoare în noile perspective ale evoluţiei generale a relaţiilor iugoslavo-române".

Preşedintele Portugaliei, Mario Soares, a declarat că "întreaga opinie publică respiră cu uşurare ca urmare a căderii dictatorului Ceauşescu şi a clicii sale". Înaltul oficial a subliniat că "libertatea, atât de des încătuşată, triumfă la Bucureşti şi în întreaga România".

Petar Mladenov, preşedintele Consiliului de Stat al R.P. Bulgaria, declara: "Cu sinceră bucurie şi adâncă uşurare am întâmpinat vestea înlăturării regimului Ceauşescu". Conform agenţiei BTA, acesta şi-a exprimat convingerea că toate organizaţiile social-politice şi toate forţele din Bulgaria vor acorda un sprijin eficient poporului român: "Sunt convins că evenimentele de vineri deschid calea spre dezvoltarea unor relaţii active şi fructuoase de colaborare şi a unei prietenii sincere între Bulgaria şi România".

Preşedintele URSS, Mihail Gorbaciov, a supus spre aprobarea Congresului Deputaţilor Poporului următorul mesaj: "În acest moment de cotitură pentru soarta României, Congresul Deputaţilor Poporului al U.R.S.S. îşi afirmă sprijinul hotărât faţă de cauza dreaptă a poporului român. Îi asigurăm pe cetăţenii României de sentimentele tradiţionale de prietenie şi bună vecinătate şi reafirmăm dorinţa sinceră de colaborare strânsă în interesele socialismului şi păcii". Textul, primit cu aplauze, a fost adoptat în unanimitate de parlamentarii sovietici.

Guvernul finlandez îşi exprima "speranţa că situaţia din România va evolua pe o cale paşnică după noile evenimente de cotitură" – a declarat ministrul de Externe al Finlandei, Pertti Asio.

Prin purtătorul de cuvânt al Casei Albe, Marlin Fitzwater, Statele Unite își declarau satisfacția în legătură cu înlăturarea de la putere a lui Ceaușescu, afirmând că "împărtășesc bucuria poporului român", care s-a debarasat de "uriașa povară a regimului dictatorial". Purtătorul de cuvânt a exprimat speranța că noul guvern "va răspunde cererilor poporului său privind schimbări democratice și se va angaja într-un proces de tranziție pașnică". Statele Unite, a adăugat M. Fitzwater, "sunt gata, așa cum au fost întotdeauna, să stabilească relații mai bune cu România". Dacă această țară "avansează rapid pe calea unor veritabile reforme democratice, Statele Unite se angajează să furnizeze un sprijin solid și asistența lor", a adăugat Fitzwater, care a subliniat că Administrația de la Washington va răspunde cu promptitudine oricărei cereri de ajutor umanitar. "Sperăm că România se va alătura în curând celorlalte țări din Europa răsăriteană și centrală care s-au angajat într-o nouă eră de cooperare între Est și Vest" – a spus în încheiere purtătorul de cuvânt al Casei Albe.

Guvernul canadian "a primit cu bucurie" știrea despre răsturnarea de la putere a dictatorului Ceaușescu și a anunțat că a suspendat, în lumina noii situații create în România, măsurile pe care le luase cu o zi înainte împotriva regimului de la București, când, în "semn de protest față de reprimarea brutală a manifestațiilor de la Timișoara și București, din alte orașe", secretarul de stat Joe J. Clark îl rechemase pe ambasadorul canadian din România, suspendase facilitățile tarifare acordate pentru importurile din România și anulase toate contractele oficiale încheiate cu această țară.

Carlos Andres Perez, președintele Venezuelei, a salutat înlăturarea regimului Ceaușescu, subliniind că "nimic nu poate împiedica popoarele să avanseze spre democrație". El a apreciat că evenimentele din România "se înscriu pe linia valului de libertate din Europa de est, a evoluției istoriei, pe care nimeni nu o poate opri".

Șeful Departamentului Federal al Afacerilor Externe al Elveției, Rene Felber, citat de Agenția *France Presse,* a declarat: "Poporul Elveției s-a bucurat aflând vestea prăbușirii regimului impus de Ceaușescu și este gata să trimită ajutoare în alimente și medicamente României".

"Prăbușirea regimului Ceaușescu este o veste minunată" – aprecia Ingvar Carlsson, primul ministru al Suediei, care a declarat: "Evenimentele din ultimele zile au demonstrat cum o mișcare populară poate răsturna un regim, oricât de brutal ar fi el". Toate partidele

politice suedeze au salutat căderea dictatorului român – preciza Agenția *France Presse*.

Într-o declarație a purtătorului de cuvânt al Ministerului turc de Externe se afirmă că este vorba de "evenimentul cel mai fericit din istoria poporului român prieten" – informa Agenția *France Presse*.

La lăsarea întunericului, în Piața din fața Comitetului Central al P.C.R. a început să se tragă. Cine trăgea, din ordinul cui, ce s-a urmărit prin această declanşare a violenței după plecarea lui Ceauşescu nu este clar şi nu s-a putut lămuri. S-a apreciat atunci că erau securiştii devotați lui Ceauşescu, dar cercetările ulterioare nu au putut confirma o asemenea afirmație. Documentele arată că generalul Vlad a dat ordin ca securiştii să depună armele la unități. Nu s-a putut demonstra că securiştii au deschis focul împotriva manifestanților sau că ar fi acționat ca niște fanatici pentru apărarea lui Ceauşescu. Nu mai puțin adevărat este că în psihologia colectivă exista convingerea că Ceauşescu se menținea la putere cu sprijinul Securității, care-i ținea sub teroare pe români şi că nu era posibil ca aceasta să nu lupte pentru readucerea la putere a secretarului general al P.C.R. În fond, însăşi rațiunea de a fi a Securității era acea de a-l apăra pe Ceauşescu, iar înlăturarea acestuia ar fi însemnat ca securiştii să rămână fără "obiectul muncii". De aceea, Ceauşescu trebuia readus la putere, iar Securitatea să rămână instituția de bază a regimului său.

După revoluție s-a emis ideea că teroriştii au fost dirijați de cei din noua putere, în frunte cu Ion Iliescu, pentru a-şi justifica astfel "lovitura de stat" şi a apărea ca salvatori ai României amenințată de un război civil. Au existat şi opinii potrivit cărora era vorba de un scenariu pregătit din afara țării, urmărind desmembrarea României. Până ce nu se vor cerceta documentele de arhivă din țară, din alte state europene şi din SUA această problemă a teroriştilor nu va putea fi clarificată.

Propaganda făcută de "*Europa Liberă"* şi de alte posturi de radio străine, dar şi modul cum au reacționat liderii politici din Occident, arată limpede că s-a mizat pe o confruntare între Securitate şi Armată. Posturile de radio şi mai mulți lideri politici din Occident afirmau că în România, imediat după fuga lui Ceauşescu, a început o luptă între securiști, pe de o parte, şi militari, susținând revoluționarii, de cealaltă parte.

"Spectacolul" confuntărilor oferit de Televiziunea Română Liberă, era privit de occidentali ca un film palpitant, care le capta atenția. Cu sau fără voie, a fost şi o manipulare a opiniei publice. În acel decembrie

1989, președintele Bush hotărâse ca armata americană să intervină în Panama, pentru a-l înlătura pe dictatorul Noriega. După experiența războiului din Vietnam, americanii nu acceptau ideea unei noi implicări a SUA într-un război, iar pentru a "acoperi" mediatic acea intervenție televiziunile de peste ocean au primit sugestia de a se concentra asupra evenimentelor din România. Atacul american a avut loc în ziua de 20 decembrie și a durat aproape două săptămâni, când Noriega a fost capturat. În acest interval, telespectatorilor americani li s-au inoculat două idei: 1) revoluția română a avut un caracter violent, spre deosebire de celelalte state europene unde înlăturarea dictaturii s-a realizat pe cale pașnică; 2) intervenția sovietică era de dorit, pentru a se pune capăt jertfelor de sânge din România. Referindu-se la această realitate, istoricul Vasile Puşcaş conchidea: "ambele situații erau considerate de strategiștii de imagine ai administrației americane ca fiind foarte favorabile disiminării senzitivității cetățenilor SUA față de intervenția în Panama."[44]

În ziua de 23 decembrie 1989, mass-media care relata evenimentele din România a renunțat la numirea ca securiști a celor care trăgeau împotriva cetățenilor și a adoptat termenul de "teroriști". Aceștia – "teroriștii" – erau un fel de supraoameni, antrenați special pentru a înăbuși revoluția și a face cât mai multe victime. În acele zile fierbinți s-a acreditat ideea că "teroriștii" erau români fanatizați, gata să comită cele mai abominabile crime, să facă o adevărată baie de sânge numai să-l readucă pe Ceaușescu la putere. S-a mai afirmat și că acești teroriști erau arabi, mai ales libieni, care făcuseră antrenamente în România, devenind un fel de "killeri", mercenari plătiți cu sume grele pentru a-l apăra pe Ceaușescu. Pentru a nu-și pierde privilegiile de care beneficiau, aceștia acționau ca niște instrumente oarbe, omorând pe oricine. Ei se aflau în clădirea Comitetului Central, în cea a Televiziunii, a Radioului, dar și pe platformele blocurilor de locuințe, sub scara blocurilor, în subsolurile acestora, precum și în cimitire, ascunzându-se în cavouri sau după cruci, de unde trăgeau asupra revoluționarilor și a tuturor cetățenilor, pentru a crea panică și a provoca război civil.

Știrile alarmante erau transmise prin radio și TV, generând o adevărată psihoză în rândul populației. O analiză privind mesajele primite de armată în intervalul 22-31 decembrie 1989 arată că cele mai

[44] Vasile Puşcaş, *Căderea României în Balcani*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2000, p. 166.

multe erau transmise de "persoane neidentificate" și "persoane anonime", iar conținutul lor s-a dovedit a fi fals.[45]

Echipa care își asumase răspunderea de a prelua conducerea României s-a deplasat de la sediul Comitetului Central, la Ministerul Apărării Naționale, unde funcționa un sistem de comunicații ce permitea stabilirea legăturilor cu întreg teritoriul național; în același timp, armata constituia o structură organizată, pe care se putea sprijini noua conducere. Aici, generalul Stănculescu asigura conducerea armatei și contactul nemijlocit cu fruntașii revoluției, prin Mihai Montanu. S-a constituit *ad-hoc* Comandamentul Militar al Revoluției pentru coordonarea activităților în teritoriu.

Activitatea de definitivare a platformei-program a continuat la Televiziune, luându-se ca bază textul elaborat de Dumitru Mazilu, căruia i s-au adus mai multe completări și amendamente scrise de Silviu Brucan. La propunerea lui Ion Iliescu au fost introduse noi capitole și anume: dizolvarea tuturor structurilor de putere existente; menținerea administrației centrale și locale până la alegeri; completarea Consiliului Frontului Salvării Naționale și alegerea unor organe provizorii locale.

Seara târziu, în jurul orei 23.35, Ion Iliescu a avut următoarea intervenție, transmisă în direct la radio și televiziune[46]:

"*Cetățeni și cetățene,*

Trăim un moment istoric. Clanul Ceaușescu, care a dus țara la dezastru, a fost eliminat de la putere. Cu toții știm și recunoaștem că victoria de care se bucură întreaga țară este rodul spiritului de sacrificiu al maselor populare de toate naționalitățile și, în primul rând, al admirabilului nostru tineret, care ne-a restituit, cu prețul sângelui, sentimentul demnității naționale. Un merit deosebit îl au cei care ani de zile și-au pus în pericol și viața, protestând împotriva tiraniei.

Se deschide o pagină nouă în viața politică și economică a României.

În acest moment de răscruce am hotărât să ne constituim în Frontul Salvării Naționale, care se sprijină pe armata română și care grupează toate forțele sănătoase ale țării, fără deosebire de naționalitate, toate

[45] Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Revoluția și minciuni mass-media*, în "Dosarele istoriei", nr. 12/2006

[46] Textul a fost publicat în „Monitorul oficial" nr. 1 din 22 decembrie 1989, precum și în presa din 23 decembrie 1989.

organizațiile și grupările care s-au ridicat cu curaj în apărarea libertății și demnității în anii tiraniei totalitare.

Scopul Frontului Salvării Naționale este instaurarea democrației, libertății și demnității poporului român.

Din acest moment, se dizolvă toate structurile de putere ale clanului Ceaușescu. Guvernul se demite, Consiliul de Stat și instituțiile sale își încetează activitatea. Întreaga putere în stat este preluată de Consiliul Frontului Salvării Naționale. Lui i se vor subordona Consiliul Militar Superior, care coordonează întreaga activitate a armatei și a unităților Ministerului de Interne. Toate ministerele și organele centrale, în actuala lor structură, își vor continua activitatea normală, subordonându-se Frontului Slavării Naționale, pentru a asigura desfășurarea normală a întregii vieți economice și sociale.

În teritoriu se vor constitui consilii județene, municipale, orășenești și comunale ale Frontului Salvării Naționale, ca organe ale puterii locale.

Miliția este chemată ca, împreună cu comitetele cetățenești, să asigure ordinea publică.

Aceste organe vor lua toate măsurile necesare pentru asigurarea aprovizionării populației cu alimente, cu energie electrică, cu căldură și apă, pentru asigurarea transportului, a asistenței medicale și a întregii rețele comerciale.

Ca program, Frontul propune următoarele:

1. Abandonarea rolului conducător al unui singur partid și statornicirea unui sistem democratic pluralist de guvernământ.

2. Organizarea de alegeri libere în cursul lunii aprilie.

3. Separarea puterilor legislativă, executivă și judecătorească în stat și alegerea tuturor conducătorilor politici pentru unul sau, cel mult, două mandate. Nimeni nu mai poate pretinde puterea pe viață.

Consiliul Frontului Salvării Naționale propune ca țara să se numească în viitor România.

Un comitet de redactare a noii Constituții va începe să funcționeze imediat.

4. Restructurarea întregii economiii naționale pe baza criteriilor rentabilității și eficienței. Eliminarea metodelor administrativ-birocratice de conducere economică centralizată și promovarea liberei inițiative și a competenței în conducerea tuturor sectoarelor economice.

5. Restructurarea agriculturii și sprijinirea micii producții țărănești. Oprirea distrugerii satelor.

6. Reorganizarea învățământului românesc potrivit cerințelor contemporane. Reașezarea învățământului pe baze democratice și umaniste.

Eliminarea dogmelor ideologice care au provocat atâtea daune poporului român și promovarea adevăratelor valori ale umanității. Eliminarea minciunii și a imposturii și statuarea unor criterii de competență și justiție în toate domeniile de activitate.

Așezarea pe baze noi a dezvoltării culturii naționale.

Trecerea presei, radioului, televiziunii, din mâinile unei familii despotice în mâinile poporului.

7. Respectarea drepturilor și libertăților minorităților naționale și asigurarea deplinei lor egalități în drepturi cu românii.

8. Organizarea întregului comerț al țării pornind de la cerințele satisfacerii cu prioritate a tuturor nevoilor contidiene ale populației României. În acest scop, vom pune capăt exportului de produse agroalimentare, vom reduce exportul de produse petroliere, acordând prioritate satisfacerii nevoilor de căldură și lumină ale oamenilor.

9. Întreaga politică externă a țării să servească promovării bunei vecinătăți, prieteniei și păcii în lume, integrându-se în procesul de construire a unei Europe unite, casă comună a tuturor popoarelor continentului. Vom respecta angajamentele internaționale ale României și, în primul rând, cele privitoare la Tratatul de la Varșovia.

10. Promovarea unei politici interne și externe subordonate nevoilor și intereselor dezvoltății ființei umane, respectului deplin al drepturilor și libertăților omului, inclusiv al dreptului de deplasare liberă.

Constituindu-ne în acest Front, suntem ferm hotărâți să facem tot ce depinde de noi pentru a restaura societatea civilă în România, garantând triumful democrației, libertății și demnității tuturor locuitorilor țării.

*În mod provizoriu, în componența Consiliului intră următorii: Doina Cornea, Ana Blandiana, Mircea Dinescu, László Tökes, Dumitru Mazilu, Dan Deșliu, general Ștefan Gușă, general Victor Stănculescu, Aurel-Dragoș Munteanu, Corneliu Mănescu, Alexandru Bârlădeanu, Silviu Brucan, Petre Roman, Ion Caramitru, Sergiu Nicolaescu, Mihai Montanu, Mihai Ispas, Gelu Voican Voiculescu, Dan Marțian, căpitan Lupoi Mihail, general Voinea, căpitan de rangul I Dumitrescu Emil, Neacșa Vasile, Ciontu Cristina, Baciu Marian, Bogdan Teodoroiu, Eugenia Iorga, Negrițiu Paul, Manole Gheorghe, Vladimir**

* Cazimir

Ionescu, Adrian Sârbu, Cârjan Constantin, Domokós Géza, Magdalena Ionescu, Marian Mierlă, Constantin Ivanovici, Ovidiu Vlad, Bucurescu Valeriu, Ion Iliescu.

Deocamdată, este o structură provizorie, gândită într-un mod foarte operativ. Lista rămâne deschisă. Nu aceasta va fi componența completă a Consiliului. Am menționat doar câteva nume de oameni care au demonstrat spirit de sacrificiu în anii tiraniei, tineri care în aceste zile au fost pe baricade, care și-au pus viața în pericol, reprezentanți ai muncitorilor, ai studenților, ai intelectualității, ai armatei, acele forțe care au fost active, prezente în procesul de instaurare a noului regim al puterii. Lista rămâne, deci, deschisă. Pentru a putea completa componența Consiliului așteptăm propuneri din partea tuturor categoriilor și forțelor sociale care au luptat și au învins.

Acest Comunicat este o primă platformă-program a noului organism al puterii de stat din România. Am primit mandatul de a vi-l prezenta".

Din analiza acestui document rezultă că obiectivul F.S.N. era „instaurarea democrației, libertății și demnității poporului român". Se anunța dizolvarea tuturor structurilor de putere; Guvernul era considerat demis, Consiliul de Stat şi instituțiile sale își încetau activitatea. „Întreaga putere în stat este preluată de Consiliul Frontului Salvării Naționale", căruia i se subordonau Consiliul Militar Superior, ministerele şi organele centrale, în structura existentă, „pentru a asigura desfășurarea normală a întregii vieți economice și sociale". În teritoriu urmau să se constituie Consilii județene, municipale, orășenești şi comunale ale Frontului Salvării Naționale „ca organe ale puterii locale". Miliția era chemată ca, „împreună cu comitetele cetățenești, să asigure ordinea publică". Aceste organe trebuiau să ia toate măsurile necesare „pentru asigurarea aprovizionării populației cu alimente, cu energie electrică, cu căldură şi apă, pentru asigurarea transportului, a asistenței medicale şi a întregii rețele comerciale". Cele zece puncte programatice stabileau direcția în care trebuia să evolueze România.

Chiar de la primul punct se viza: „Abandonarea rolului conducător al unui singur partid şi statornicirea unui sistem democratic pluralist de guvernământ". Astfel, se punea capăt regimului socialist-totalitar care dăinuia în România din 1948 şi se deschidea cale unui regim democratic. Pentru validarea noului regim se preconiza organizarea de alegeri libere, în cursul lunii aprilie. Un punct extrem de important se referea la: „Separarea puterilor legislativă, executivă şi judecătorească

în stat“ – una dintre trăsăturile fundamentale ale oricărui regim democratic. Având în vedere situația creată după 1948, documentul preconiza „alegerea tuturor conducătorilor politici pentru unul sau, cel mult, două mandate. Nimeni nu poate pretinde puterea pe viață“. Denumirea țării era România, renunțându-se la titulatura de „Republica Socialistă“, adoptată în 1965 la propunerea lui Nicolae Ceaușescu. De asemenea, se anunța constituirea unui comitet pentru redactarea unei noi Constituții, care să înceapă să funcționeze imediat.

În privința economiei se preconiza „restructurarea acesteia“ pe baza „criteriilor rentabilității și eficienței“; nu se folosea în mod expres denumirea de economie de piață, dar numai o asemenea economie avea la bază aceste criterii. Se cerea „promovarea liberei inițiative și a competiției în conducerea tuturor sectoarelor economice“, eliminarea „metodelor administrativ-birocratice de conducere economică centralizată“. Un punct distinct viza „restructurarea agriculturii și sprijinirea micii producții țărănești“, ceea ce însemna desființarea colectivizării realizată în anii 1949-1962, în urma unor mari presiuni și violențe împotriva țărănimii.

În document erau abordate problemele privind învățământul și cultura. Învățământul urma să fie reorganizat „potrivit cerințelor contemporane. Reașezarea învățământului pe baze democratice și umaniste“. Trebuiau eliminate „dogmele ideologice care au provocat atâtea daune poporului român și promovarea adevăratelor valori ale umanității“. În împrejurările de atunci, aceste „dogme“ însemnau monopolul materialismului dialectic și istoric, a învățăturii marxist-leniniste, impuse prin legea învățământului din 1948, precum și deschiderea spre adevăratele valori, indiferent de conotația lor ideologică. „Eliminarea minciunii și a imposturii și statuarea unor criterii de competență și justiție în toate domeniile de activitate“, însemna abandonarea uneia din tarele societății totalitare, dominată de subiectivism și arbitrariu; cuvântul „impostură“ viza, în primul rând, pe Elena Ceaușescu, ajunsă academician și „savant de largă reputație internațională“, deși nivelul ei de pregătire intelectuală era cu totul precar. Aceeași ideea se regăsea în: „Trecerea presei, radioului, televiziunii, din mâinile unei familii despotice în mâinile poporului“; familia la care se făcea trimitere era cea a lui Nicolae Ceaușescu. „Așezarea pe bazei noi a dezvoltării culturii naționale“ însemna depolitizarea acesteia. Pentru minoritățile naționale se cerea „respectarea drepturilor și libertăților“ acestora și „asigurarea deplinei lor egalități în drepturi cu românii“. Ținând seama de penuria

de produse alimentare, de căldură și lumină, în *Comunicat* se cerea: „Organizarea întregului comerț al țării pornind de la cerințele satisfacerii cu prioritate a tuturor nevoilor cotidiene ale populației României", în acest scop, „vom pune capăt exportului de produse agroalimentare, vom reduce exportul de produse petroliere, acordând prioritate satisfacerii nevoilor de căldură și lumină ale oamenilor".

În domeniul politicii externe se avea în vedere promovarea „bunei vecinătăți, prieteniei și păcii în lume", respectarea angajamentelor internaționale ale României, în primul rând cele privitoare la Tratatul de la Varșovia. Acel tratat exista din 1955 și nici un stat membru nu-l dezavuase unilateral*, astfel că nici România nu putea să o facă. În același timp, România urma să se integreze „în procesul de constituire a unei Europe unite, casa comună a tuturor popoarelor continentului". Ideea „casei comune" fusese lansată de președintele francez Charles de Gaulle și însușită ulterior de alți lideri politici, inclusiv de Mihail Gorbaciov.

Politica internă și externă era subordonată „nevoilor și intereselor dezvoltării ființei umane, respectului deplin al drepturilor și libertăților omnului, inclusiv al dreptului de deplasare liberă". Acestea erau deziderate de mai multe decenii ale românilor, iar „deplasarea liberă", inclusiv dreptul de emigrare, era o cerință extrem de presantă, pentru care militau cu hotărâre guvernele occidentale și exponenții societății civile din statele respective. De altfel, *Comunicatul* exprima voința F.S.N. de a „restaura societatea civilă în România, garantând triumful democrației, libertății și demnității tuturor locuitorilor țării".

După cum se observă, unele prevederi erau similare cu cele ale *Proclamației* de la Timișoara[47]. **Revoluția română a avut de la început un caracter radical, nemaicunoscând o perioadă de *perestroika*, precum în celelalte țări socialiste**. Întregul eșafodaj al statului totalitar, începând cu partidul unic, era lichidat și se pornea pe drumul unei societăți pluraliste, democratice. Deși nu se proclama în mod explicit caracterul anticomunist al Revoluției, acest fapt rezulta în mod limpede din textul *Comunicatului*. Partidul Comunist Român, până atunci „forța politică conducătoare", a dispărut de facto de pe scena istoriei. În toate celelalte state socialiste, partidele comuniste își

* O excepție făcea Albania, care s-a retras, în 1968, din această organizație.

47 O analiză comparativă a *Proclamației de la Timișoara* din 20 decembrie și *Comunicatului către țară a Consiliului Salvării Naționale* din 22 decembrie, în Ioan Scurtu, *Două documente fundamentale ale Revoluției Române din Decembrie 1989*, în „Caietele Revoluției", nr. 1/2006, p. 19-23

schimbaseră programul şi denumirea, continuând să se afle la putere, împreună cu alte forţe politice. În Uniunea Sovietică, Partidul Comunist era încă singurul partid politic de guvernământ.

Desfăşurarea evenimentelor a premers sau a eludat unele dintre prevederile *Comunicatului*. De exemplu, alegerile parlamentare nu s-au putut desfăşura în luna aprilie, ci la 20 mai 1990, iar elaborarea Constituţiei a fost un proces îndelungat, care s-a încheiat odată cu adoptarea ei prin referendum la 8 decembrie 1991.

În privinţa persoanelor, ca facând parte din Consiliul F.S.N., se cuvin câteva comentarii. Erau în primul rând nominalizate unele persoane cunoscute, care adoptaseră o atitudine critică faţă de politica promovată de Nicolae Ceauşescu şi anume: Doinea Cornea, Ana Blandiana, Mircea Dinescu, László Tökés, Dumitru Mazilu, Dan Deşliu, Aurel Dragoş Munteanu; alţi intelectuali: Ion Caramitru, Sergiu Nicolaescu, Dómokos Géza; foşti activişi de partid maginalizaţi de Nicolae Ceauşescu: Corneliu Mănescu, Alexandru Bârlădeanu, Silviu Brucan, Dan Marţian; generali şi ofiţeri superiori: Ştefan Guşă, Victor Atanasie Stănculescu, Gheorghe Voinea, Emil (Cico) Dumitrescu, Mihail Lupoi; revoluţionari intraţi atunci în viaţa politică: Petre Roman, Gelu Voican Voiculescu, Cazimir Ionescu, Mihai Montanu, Adrian Sârbu, Mihai Ispas, Vasile Neacşa, Cristina Ciontu, Marian Baciu, Bogdan Teodoriu, Eugenia Iorga, Paul Negriţiu, Gheorghe Manole, Constantin Cârjan, Magdalena Ionescu, Marian Mierlă, Constantin Ivanovici, Ovidiu Vlad, Valeriu Bucurescu. „Ultimul pe listă, cu voia dumneavoastră“ (cuvintele rostite atunci) era Ion Iliescu, unul dintre liderii de partid marginalizaţi de Ceauşescu, trimis „la munca de jos“ şi apoi eliminat din rândul cadrelor politice, fiind numit directorul Editurii Tehnice. Numele său fusese invocat de unele organe de presă din Occident, inclusiv de postul de radio *Europa Liberă* ca succesorul lui Ceauşescu la conducerea României.

Mulţi dintre cei menţionaţi au aflat de la televizor că fac parte din acest organism de conducere. Faptul că în documentul prezentat nu s-a făcut nici o referire la Timişoara şi că în Consiliul F.S.N. nu a fost inclus nici un timişorean a generat o stare de frustrare a bănăţenilor, care avea să se accentueze în perioada următoare.

Chiar în ziua de 22 decembrie 1989, graniţele României au fost deschise, asigurându-se astfel libera intrare şi ieşire (chiar fără paşaport) din ţară. A fost o măsură necesară, din punct de vedere

psihologic: românii râvniseră decenii de-a rândul să poată circula fără restricție în străinătate. Pe de altă parte, întotdeauna când într-un stat au loc evenimente deosebite, se închid granițele, pentru a putea fi controlată foarte strict orice intrare și ieșire din țară. După 22 decembrie, în România au venit sute de ziariști, dar și mașini cu ajutoare pentru populație, care nu au fost supuse controlului vamal. În aceste condiții au putut fi aduse diverse obiecte, inclusiv arme, au putut intra în voie numeroase persoane, inclusiv spioni. Aceștia au putut acționa nestingheriți, ca într-o „țară a nimănui", iar consecințele aveau să fie extrem de negative pentru evoluția României. Este foarte probabil ca spionii respectivi, lucrând mână în mână cu foștii securiști români, să fi contribuit la agravarea stării de tensiune din țară în zilele următoare. După cum, nu este exclus, ca ulterior aceștia să fi avut un rol în falimentarea multor întreprinderi care au fost apoi privatizate pe prețuri ce nu acopereau nici măcar valoarea terenurilor pe care acestea se aflau. Cert este că mulți „miliardari de carton" apăruți după revoluție proveneau din rândul foștilor securiști.

Din motive rămase obscure, după difuzarea *Comunicatului* F.S.N. situația din țară a continuat să se deterioreze. S-a creat o adevărată psihoză, televiziunea acreditând ideea că teroriștii, care au jurat credință lui Nicolae Ceaușescu, nu vor să depună armele și urmăresc înăbușirea revoluției într-o baie de sânge și readucerea la putere a fostului dictator. România se transformase într-un teatru de război, în care se confruntau armata și populația, pe de o parte, cu teroriștii și securiștii, de cealaltă parte. S-a afirmat că exista un scenariu, potrivit căruia Securitatea trebuia făcută vinovată de uciderea populației civile și ca urmare să fie dizolvată, astfel încât statul român să rămână fără un serviciu de informații, mai ales în acele împrejurări confuze. Generalul Iulian Vlad a dejucat acest plan, ordonând tuturor unitățile și militarilor din Securitate să depună armele și să nu acționeze în nici un fel.

S-au creat situații extrem de confuze, inclusiv în sediul C.C. al P.C.R.. Dumitru Mazilu avea să-și amintească: „La orele 2.00, în noaptea de 23 spre 24 decembrie, a sosit la sediul C.C. al P.C.R. UN COMANDO (așa este în text – I.S.). Mai mulți tineri au fost împușcați între ochi pe întuneric. Luminile fuseseră stinse".[48] Un alt participant la revoluție avea să scrie: „Era o nebunie în C.C. Se stingea și se

[48] Prof. univ. dr. Dumitru Mazilu, *Cum am devenit critic al violării drepturilor omului în țara mea în anii 1985-1989*, în „Clio 89", nr. 1/2007, p. 157

aprindea lumina şi se trăgeau la nimereală rafale de mitralieră. Am vrut să ne ducem în zona subsolului, deorece ni s-a transmis că teroriştii vor să arunce în aer centrala telefonică. N-am reuşit să coborâm prea multe trepte că s-a şi tras spre noi. Ne-am dus într-o cameră de la parter unde era foarte multă lume şi mulţi paraşutişti. La un moment dat, s-a stins lumina în încăpere. S-a creat un haos de nedescris. Au început să tragă susţinut cu armele, prin încăpere“[49].

În această psihoză, s-a putut afirma că o bătrână, care tocmai venea de la piaţă, avea în sacoşe grenade, o alta transporta cartuşe, drept care au fost reţinute de revoluţionari. Un tânăr îmbrăcat în trening era, fără îndoială, un terorist, şi a fost împuşcat în staţia de tramvai din Piaţa Moghioroş – Drumul Taberei (este vorba despre rugbistul Radu Durbac, de la Clubul Sportiv C.C.A. – Casa Centrală a Armatei). Un sfârşit la fel de tragic a avut actorul Horia Căciulescu; acesta se îndrepta spre Palatul Telefoanelor pentru a vorbi cu o rudă din străinătate, dar nu a oprit maşina la somaţia unor militari şi a fost împuşcat mortal.

Şi în rândul militarilor se instalase o confuzie generală. Se părea că toate unităţile erau atacate de terorişti. Chiar şi clădirea Ministerului Apărării Naţionale se afla în pericol, astfel că s-au cerut întăriri de la Academia Tehnică Militară. Au fost trimişi studenţi, tineri care nu aveau pregătirea militară necesară, nici ca mânuire a armamentului, nici ca iniţiere tactică, mai ales în mediul citadin. Ei se pregăteau să devină ingineri militari. Au considerat că nu este bine să vină pe stradă, la vedere, ci prin spatele blocurilor. Aşa învăţaseră ei la tactică, să se apropie de inamic sub acoperire. Sau poate voiau să cadă în spatele inamicului ce ataca Ministerul, să-l ia prin surprindere. Decizia a fost fatală. Când au apărut între blocuri, în faţa Centrului de Calcul al Armatei, s-a tras asupra lor. Apărătorii nu erau avertizaţi de venirea respectivilor tineri militari, iar în penumbra dintre blocuri, printre copaci se vedeau nişte indivizi înarmaţi. Până să se identifice cine sunt, câţiva dintre studenţi au murit.[50] În urma incidentului s-au înregistrat 5 morţi şi 8 răniţi [51].

În acele zile şi nopţi, diversiunea a funcţionat din plin: un simplu „cetăţean“ declara că „s-a tras“ din blocul cutare, de la etajul cutare şi armata descărca o ploaie de gloanţe, până când „teroriştii“ era anihilaţi.

[49] Romulus Cristea, *Revoluţia din 1989*, Bucureşti, Editura Română pur şi simplu, 2006, p. 17

[50] Grigore Buciu, *Cum mi-am petrecut...*, p. 90

[51] Alesandru Duţu, *Cronologie...*, p. 247

În acea atmosferă, generalul Nicolae Militaru a ordonat locotenent-colonelului Gheorghe Trosca, locțiitor al comandantului Unității Speciale de Luptă Antiteroristă (USLA) să vină împreună cu militarii din subordine pentru trecerea lor în revistă la Ministerul Apărării Naționale. Unitățile care apărau M.Ap.N. nu au fost înștiințate, astfel că atunci când au apărut TAB-urile cu uslași s-a tras asupra lor. Între cei uciși s-a aflat și Gh. Trosca. Masacrul a avut loc în noapte de 23/24 decembrie 1989. Potrivit unor informații, generalul Stănculescu i-ar fi spus lui Militaru: „Domnule ministru, asta este crimă curată!". Acesta ar fi răspuns: „La război, ca la război, mai mor oameni!" [52]. Foarte probabil a fost un act de răzbunare, deoarece Trosca întocmise dosarul *Corbu*, în timp ce lucra la DIA (Direcția Informații a Armatei), în care se dovedea activitatea de spionaj în favoarea KGB desfășurată de generalul Militaru.

Au fost și situații când s-a urmărit obținerea unor foloase materiale imediate, și chiar jaful. Virgil Măgureanu relata faptul că la TV s-a lansat zvonul că Tudor Postelnicu și șefii Securității s-ar fi retras într-o vilă aflată în preajma aeroportului Otopeni. Vila a fost rasă cu tunurile. În realitate, lângă aceasta se afla „o magazie imensă unde Securitatea aduna capturile ei, whisky, țigări și alte valori foarte tentante. De acolo, acele cantități s-au cărat cu camioanele Armatei și duse într-o direcție care, sincer nu m-a interesat".[53]

Televiziunea Română Liberă nu mai prididea în a prezenta ravagiile pe care le făceau „teroriștii" și chiar de a-i prezenta pe câțiva care au fost prinși, fiind grav răniți; la spital, erau legați cu odgoane puternice de pat, pentru a nu fugi și a fi, ulterior, judecați de popor.

În realitate, dincolo de disputele care au avut loc și continuă încă, un fapt este cert: nici un terorist nu a putut fi identificat, reținut și trimis în fața instanțelor de judecată. „Teroriștii" au rămas o enigmă a revoluției române din decembrie 1989. Armata a câștigat, până la urmă, un război, dar nu s-a putut spune pe cine a biruit.

Virgil Măgureanu, primul director al Serviciului Român de Informații (1990-1997), afirma într-un interviu acordat lui Dennis Deletant, în decembrie 1994, transmis parțial de postul de televiziune B.B.C.: „Nu deținem date după care acest amestec [străin] a existat într-adevăr", dar că: „Supoziția noastră – și avem destule date ca să considerăm că această supoziție este corectă – a fost atunci [în

[52] Grigore Buciu, *Cum mi-am petrecut...*, p. 176

[53] *De la regimul comunist la regimul Iliescu. Virgil Măgureanu în dialog cu Alex Mihai Stoenescu*, București, Editura RAO, 2008, p. 61

decembrie 1989] şi este şi astăzi [în decembrie 1994] că au acţionat la comanda, din afară, a unor anumite persoane, foarte bine dotate cu armament şi care s-au implicat în punctele cele mai sensibile ale evenimentelor din Bucureşti şi din teritoriu. Desigur, scopul lor era de a crea derută şi de a duce la o deteriorare a situaţiei şi a echilibrului nostru intern de atunci. După care, tot la comandă, ei au fost de fiecare dată retraşi, în aşa fel încât urme palpabile despre acest episod [al teroriştilor] n-au rămas". În opinia sa, a fost vorba „de o acţiune bine concertată, bine dirijată şi care avea inclusiv faza retragerii astfel regizată încât n-au lăsat urme, dar cred că acest lucru nu s-a putut face fără complicităţi din interior"[54]. Ulterior, în 2008, Măgureanu avea să aprecieze că s-a urmărit să se întreţină „deliberat haosul din care au rezultat victimele". Zvonistica din acele zile „viza nu numai producerea de haos şi dezordine, dar şi paralizarea întregii vieţi publice şi, în particular, a Securităţii. Paralizarea Securităţii, dacă ne referim la Securitate ca o stare de echilibru, asta este pe de o parte obiectivul vizat şi de altă parte cel mai periculos"[55].

În acele zile s-a urmărit şi autodistrugerea „caselor conspirative" ale Securităţii şi Serviciului de Informaţii al Armatei plasate în diferite locaţii, mai ales în apartamente de bloc, pentru ca aparatura să nu ajungă în mâna unor persoane nedorite.

Ştefan Dinu constata că după lichidarea cuplului Ceauşescu: „În mod miraculos, rafalele de foc ale armamentului individual, zgomotul simulatoarelor de toate categoriile, activitatea piraterească radio-electronică, zvonurile alarmiste etc., treptat s-a stins, astfel că în noaptea de 26/27 decembrie şi în următoarele se mai puteau auzi la mari intervale de timp doar câte unul sau două focuri de armă". În opinia sa, aceasta dovedea că, pentru cei care provocaseră haosul în România, misiunea fusese îndeplinită, drept care s-au retras: „ Misterul dispariţiei fără urmă a acestora, imediat după anunţarea eliminării dictatorului, ne întăreşte convingerea că «teroriştii» care au acţionat pe teritoriul României erau profesionişti de înaltă clasă, având în faţă o apărare din militari neinstruiţi în acest gen de confruntări"[56]. Pentru prinderea şi capturarea grupurilor respective ar fi trebuit să acţioneze Ministerul de Interne, cu

[54] Dennis Deletant, *Fragmente ale unui adevăr. Televiziunea BBC şi Revoluţia Română,* în *Întrebări cu şi fără răspuns. Decembrie 1989*, în *Memorialul Revoluţiei*. Volum îngrijit de Iosif Costinaş, Timişoara, Editura Mirton, 2001, p. 46-50

[55] *De la regimul comunist…*, pp. 54-55

[56] Ştefan Dinu, *Condamnat la discreţie*, p. 256

forțele sale speciale, dar acestea erau derutate și dezorientate, „gândindu-se mai mult la propria lor culpă pentru faptele anterioare“[57].

La rândul său, procurorul general Dan Voinea – șeful Parchetelor Militare, care au cercetat dosarele Revoluției – declara la un simpozion desfășurat la Timișoara, în decembrie 1999: „Am ajuns la o concluzie surpriză: că, de fapt, nu există teroriști. Deci, până în prezent, toate Parchetele Militare care au avut de instrumentat astfel de dosare nu au găsit nici o persoană care să fie acuzată de terorism“, convingerea sa fiind că „represiunea din decembrie ’89, începută de Ceaușescu și continuată după data de 22 decembrie 1989 este, de fapt, o reacție violentă a structurilor statului totalitar împotriva voinței de libertate și democrație afișată mai întâi la Timișoara și apoi «în toată țara»”[58].

Revenind la desfășurarea evenimentelor din seara zilei de 22 decembrie 1989, menționăm că în fața atacurilor „securiștilor“, armata a primit ordin să riposteze, astfel că s-a declanșat o adevărată canonadă. La un moment dat un tânăr a urcat pe clădirea Palatului Republicii cu intenția de a instala un steag fără stemă; unii îl aplaudau, alții strigau că-i terorist, drept care a început să se tragă asupra lui. Apelul actorului Ion Caramitru – care urcat pe un TAB își arogase calitatea de comandant militar – de a se opri focul, nu a fost ascultat. Revoluția română – care se transmitea în direct la televiziune, imaginile din studioul 4, alternând cu cele din balconul C.C., iar principalele posturi din lume preluau emisiunea de la București – intra într-o fază dramatică.

La 24 decembrie, prin hotărârea Consiliului F.S.N., unitățile Ministerului de Interne, inclusiv Securitatea, au fost integrate în Ministerul Apărării Naționale. Totuși, campania împotriva „securiștilor și teroriștilor“ – unelte oarbe ale regimului Ceaușescu – a continuat.

În memoria milioanelor de telespectatori de pe întreg globul au rămas întipărite imaginile de la Cimitirul Săracilor din Timișoara, unde era expusă o femeie cu pruncul ei, uciși cu cruzime de securiștii lui Ceaușescu, precum și cadavrul unui bărbat mutilat groaznic și întins pe o masă de beton. Camerele de luat vederi stăruiau și asupra altor cadavre, reportera Televiziunii Române Libere afirmând că ele erau doar o mică parte dintre victimele Securității; persoanele respective fuseseră mutilate groaznic și apoi ucise, după care au fost aruncate în groapa comună, din care tocmai erau scoase pentru a arăta telespectatorilor

[57] *Ibidem*, p. 257

[58] Dan Voinea, *Sinteza parchetelor militare despre Revoluție și dosarele Revoluției în lucru*, p. 120-125

cum acționa regimul Ceaușescu. Atunci, asemenea imagini și comentarii au contribuit la amplificarea spiritului de revoltă al românilor, la decizia lor de a lupta pentru ca un asemenea „vampir“ să nu mai revină la putere.

Presa internațională se întrecea în a descrie crimele securiștilor. Ziarul „*La Libre Belgique“* scria că „în osuare au fost găsite cadavre într-o stare indescriptibilă, mâini și picioare tăiate, unghii smulse, capete pe jumătate desprinse de corp, fețe arse cu acid“. Ziarul flamand „*Blik“* afirma, la 27 decembrie, că s-au înregistrat 100 000 de morți și că la Timișoara „mai mult de patru mii de oameni au fost aruncați într-o groapă uriașă. Le-au fost scoase hainele de pe ei, smulse inelele, furate ceasurile și alte bijuterii [...] Înainte de a fi mitraliați, li se legau mâinile și picioarele cu sârmă ghimpată, corpurile erau torturate, organele genitale smulse sau contuzionate. Mulți au fost aruncați de vii în groapă, apoi omorâți cu apă fierbinte. După fuga securiștilor, cadavrele au fost deshumate. Numai în orașul Timișoara, unde a început insurecția, au pierit 12 000 de cetățeni [...] Securitatea a împușcat 800 de copii. Printre ei, 45 asistau la un spectacol de teatru de păpuși. Mitralierele i-au secerat”. Un medic ar fi declarat că făcea operații pe bandă rulantă. “Trebuie să ne ocupăm de 500 000 de răniți”.[59] În mod cert unii ziariști își pierduseră cu totul „uzul rațiunii“, dând frâu liber celor mai scabroase fantezii.

Oamenii urmăreau cu sufletul la gură emisiunile Televiziunii Române Libere, care transmitea vești dintre cele mai alarmante: securiștii au infectat apa de băut, au furat rezerva de sânge din Spitalul de Urgență, intenționează să dinamiteze barajele și să inunde orașele etc. etc. Populația era chemată să fie vigilentă, să apere revoluția, să lupte împotriva securiștilor și teroriștilor. În multe întreprinderi cetățenii au luat armele cu care erau dotate gărzile patriotice, și-au pus brasardă tricoloră pe braț, au organizat pe străzi și la intrările în metrou filtre de control a oricărei persoane – pentru a fi prinși securiștii și teroriștii înarmați. Pe ziduri se lipeau afișe cu lozinci revoluționare, împotriva lui Ceaușescu – asemuit cu Hitler și Stalin –, pentru o Românie liberă și democratică. Sub titlul “UNIȚI LA ARME!”, în “*Scânteia poporului”*, din 23 decembrie 1989, apăreau următoarele fraze: “Fiara încolțită s-a agățat cu ghearele și dinții de ultimele puncte de sprijin, în speranța absurdă că va reuși să reînvie odioasa dictatură. Așa cum s-a

[59] *Apud* Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere*..., p. 39

întâmplat din prima zi a marilor lupte, armata noastră, armata poporului dovedește dârzenia și eroismul de care este atâta nevoie în aceste clipe. Zi și noapte, oră de oră, minut cu minut, înconjoară și-i strânge în cleşte pe terorişti, bandele de securişti care nu vor să cedeze pozițiile, visând la păstrarea privilegiilor, sperând într-o minune pentru că numai o minune i-ar putea salva. Pentru aceasta nu se dau în lături de la nici o fărădelege, recurgând la acte tipic fasciste, trăgând fără alegere nu numai în ostașii armatei noastre, ci și în populația civilă, atunci când li se iveşte prilejul, în femei, în copii, mărind numărul jertfelor, care și așa au fost mult prea multe în rândurile oamenilor pașnici, în special ale tineretului [...] <Killerii> lui Ceaușescu, aceşti bandiți formați după chipul și asemănarea dictaturii, seceră în continuare, din viziuni de fiară, vieți omenești. Speră în ceva dincolo de orice speranță. Mizează pe cartea pierdută a terorii. Momentul e grav și hotărâtor. Este momentul maximei mobilizări de forțe, momentul bătăliei finale [...] Cele mai puternice arme ale fiecăruia în parte și ale tuturor – militari, muncitori, membri ai formațiunilor patriotice, studenți, oameni cu spirit civic – sunt, în aceste ceasuri decisive, răspunderea, ordinea și disciplina, vigilența. În fața lor, din ce în ce mai izolați, teroriștii, profesioniștii morții vor fi dezarmați și stârpiți".

În articolul de fond publicat de "*Scânteia poporului*", la 23 decembrie, intitulat *Trăiască libertatea, trăiască răspunderea!* Se scria: "S-a încheiat una din cele mai oribile dictaturi din istoria poporului român. Sub presiunea poporului, dictatorul a fugit în mod laș din fața judecății". În continuare se făcea o evaluare a perspectivelor de evoluție a României: "Noi, românii, nu copiem ceea ce nepărat au făcut unii sau alții din vecinii noştri, mai de aproape sau mai de departe. Marile demonstrații din aceste zile au avut ca lozinci îndepărtarea dictaturii lui Ceaușescu, libertate, democrație și s-au pronunțat ferm pentru socialism, pentru principiile socialiste, cinstite, curate, pentru proprietatea poporului, pentru normele de etică și echitate reale, neîntinate de spiritul aventuriei și de demagogia politica lui Ceaușescu, precum și a celor care i-au fost atâția ani sfetnici. Nimeni n-a strigat jos socialismul, ci jos dictatura lui Ceaușescu. Primele momente ale victoriei au fost marcate în mod normal de o stare de emoție puternică. La radio, pe micul ecran, s-au rostit opinii, scurte cuvântări, desigur incomplete în conținutul lor, poate insuficient de clare în ceea ce privește viitorul patriei, al economiei, al științei, al culturii, al vieții politice și sociale, opinii patriotice marcate de marea emoție.

Ce facem, încotro ne îndreptăm? Este în primul rând nevoie, așa cum au spus mulți dintre cei care s-au pronunțat în aceste zile, de o clarificare a programului politic, social și economic. Iar aceasta se poate face, în condițiile pluralismului de opinii [...] Socotim că este imperios necesar ca organizațiile de bază ale partidului să dezbată în deplină libertate, fără nici un fel de constrângere din partea nimănui, cauzele care au dus la actuala situație politică, economică și socială și să decidă asupra drumului pe care trebuie să meargă partidul. Concluziile dezbaterilor largi democratice ale comuniștilor, la care, firesc, normal este să participe toți cei ce doresc să sprijine procesul de reînnoire socialistă, să fie sintetizate cu maximă răspundere, în vederea unui apropiat congres extraordinar al partidului, chemat să definească liniile directoare, programul de luptă și acțiune pentru înfăptuirea neabătută a principiilor socialiste, alături de toate forțele preogresiste din România".

Pledoaria din "*Scânteia poporului"* era făcută prea târziu. Un asemenea articol publicat în urmă cu 5-6 luni ar fi avut un larg ecou, deoarece pleda pentru o reformă și o democratizare a P.C.R., pentru un socialism "cu față umană". Un Congres al partidului întrunit după o largă dezbatere "în deplină libertate", nu l-ar fi reales pe Nicolae Ceaușescu în funcția de secretar general. Într-o asemenea manieră procedaseră partidele comuniste din celelalte state socialiste, acceptând să împartă puterea cu alte forțe politice. Dar acum, la sfârșitul lunii decembrie, realitatea istorică demonstra că P.C.R. nu se mai putea redresa, iar reformele de tip Gorbaciov nu mai erau posibile în societatea românească.

Comunicatul Consiliului F.S.N. deschisese alte orizonturi, mult mai înalte. Revoluția română a avut un caracter radical, impunând trecerea peste etapa *"perestroika"* și impunerea unui sistem pluralist de guvernare, în care P.C.R. nu-și mai găsea locul. La Frontul Salvării Naționale au aderat și celelalte organisme constituie ad-hoc în după amiaza zilei de 22 decembrie. A început un proces de organizare prin formarea de Consilii ale F.S.N. în întreprinderi, instituții, la nivelul localităților și județelor, având la bază programul anunțat în *Comunicatul* din seara zilei de 22 decembrie.

În ziua de 23 decembrie, Lorin Fortuna a transmis conducerii Frontului Salvării Naționale un mesaj, care a fost predat de un grup special trimis, lui Ion Iliescu, la sediul Televiziunii. Documentul avea următorul conținut[60]:

[60] "*Martor ocular"*, nr. 2 din decembrie 1999, p. 50

"Având în vedere constituirea, în Capitală, a Frontului Salvării Naționale și necesitatea coordonării unitare a luptei de eliberare a României, Comitetul Frontului Democratic Român din Timișoara hotărăște:

1. Afilierea Frontului Democratic Român la programul Frontul Salvării Naționale.

2. *Integrarea Frontului Democratic Român în cadrul Frontului Salvării Naționale.*

3. Includerea Comitetului din Timișoara, al Frontului Democratic Român, în Comitetul Național al Frontului Salvării Naționale.

4. Comitetul Frontului Salvării Naționale din Timișoara astfel format este condus de următorul Birou Executiv:

Lorin Fortuna – președinte;

Claudiu Iordache – vicepreședinte;

Mihaela Munteanu – secretară;

Ștefan Ivan – membru

Petrișor Morar – membru"

În București, dar și în alte orașe din țară, luptele continuau cu intensitate. Forțele păreau inegale: teroriștii, bine antrenați și plasați în locuri dinainte fixate – pe clădiri, în subsoluri greu accesibile, după crucile din cimitire, la ferestrele unor blocuri etc – erau foarte eficienți, trăgeau din toate pozițiile, provocând numeroase victime, în timp ce armata română făcea cu greu față situației.

La un foc de armă tras de un "terorist", militarii răspundeau cu o ploaie de gloanțe, care făceau adevărate ravagii. Sute și mii de cetățeni au venit să apere Televiziunea și Radioul aflate în pericol de a fi cucerite de "teroriști".[61] La un moment dat, "teroriștii" erau pe punctul de a intra în studioul 4, drept care s-a întrerupt emisia, astfel că nu au mai putut acționa pe întuneric. La reluare, a apărut căpitanul Mihai Lupoi, echipat ca de război, cu pușca-mitralieră în mână, asigurându-i pe telespectatori că nici un terorist nu va putea pătrunde în acel studio. Luptele de la Televiziune au continuat, "teroriștii" atacând din elicopter și trăgând asupra camerei de la etajul 11, unde se aflau membrii Consiliul Frontului Salvării Naționale. Au intervenit paraşutiștii, veniți de la Boteni (Dâmbovița) și au salvat situația. Radioul a fost supus și el unor repetate asalturi, drept care clădirea a fost înconjurată de baricade, iar revoluționarii au păzit-o zi și noapte.

[61] *Revoluția română în direct*, p. 116-118

În această atmosferă s-au înregistrat zeci de cazuri când militarii s-au împuşcat între ei, după cum şi revoluționarii au împuşcat oameni nevinovați, sub motiv că erau terorişti. Incidentul cel mai grav s-a înregistrat în ziua de 23 decembrie, la Aeroportul Otopeni (*Henri Coandă)*. Pentru întărirea pazei acestuia au fost aduse trupe de securitate din Câmpina. Datorită faptului că unitatea respectivă a fost atacată de "terorişti", militarii au ajuns la Otopeni cu o întârziere de şapte ore: în plus, în loc să se deplaseze pe itinerariul stabilit, camioanele s-au îndreptat spre aerogară; deşi au fost avertizate, cu focuri de armă trase în aer, camioanele nu s-au oprit, iar militarii din aeroport au tras în plin; s-au înregistrat 49 de morți (dintre care un ofițer, doi salariați civili şi 34 de militari în termen de la Câmpina, ceilalți fiind din București).[62] La fel de grav a fost incidentul de la Sibiu, unde a avut loc un intens schimb de focuri între militarii aflați în sediul Miliției şi cei din Unitatea M.Ap.N., soldat cu moartea a 49 de persoane şi rănirea altor 472.[63]

Confruntări violente au avut loc şi la Braşov, Buzău, Reşița, Brăila etc. etc. În timpul revoluției au fost uciși 221 militari, iar 633 au fost răniți, fapt datorat, în principal, greşelilor de comandă şi execuție.[64]

România a fost supusă unui război electronic, pe care armata nu l-a putut dejuca. Pe radare apăreau elicoptere de atac, iar unitățile de rachete ripostau, dar fără efect: peste puțin timp, țintele apăreau din nou. Acest fapt a amplificat starea de panică.

O situație extrem de tulbure s-a înregistrat pe litoralul Mării Negre. Viceamiralul Constantin Iordache avea să scrie: "Toate sistemele de observare radioelectronică descoperă că, din cer şi de pe Mare, asupra țării noastre se revarsă o uriaşă forță aeronavală. Multiplicată, această imagine a invaziei dinspre Mare cu informațiile despre atacurile terestre ce se produceau în țară, am căzut în capacana de a considera ca reale țintele aeriene şi navale, ce apăreau pe ecranele televizoarelor. Astfel, a fost declanşată operația de apărare a zonei maritime şi fluviale, având ca obiective principale porturile şi platformele petroliere maritime, iar pe Dunăre barajele, podurile, ecluzele şi gurile fluviului. Navele de luptă, în mare majoritate, au ieşit pe mare şi fluviu ocupând inițial raioanele alarmelor de luptă, apoi s-au dispus în dispozitive de

[62] Sergiu Nicolaescu, *op. cit.,* p. 236

[63] *Ibidem*, p. 340

[64] Dr. Alesandru Duțu, *Armata română în situații de criză: februarie 1945/Decembrie 1989*, în "Caietele Revoluției", nr. 1/2006, p. 57

apărare a obiectivelor ce trebuiau apărate."[65] Această uriașă desfășurare de forțe a accentuat starea de tensiune, nu numai în rândul militarilor, dar și a populației care era supusă controalelor de tot felul. Viceamiralul Traian Atanasiu avea să aprecieze: "regia manipulării a fost făcută de profesioniști implicați în astfel de scenarii nu numai în România. Ei nu au fost neapărat militari, dar în mod obligatoriu au primit bani pentru serviciile lor de la organisme militare."[66] Atunci, în decembrie 1989, însuși generalul Ștefan Gușă – șeful Marelui Stat Major – era depășit de asemenea evenimente. El avea să afirme, în februarie 1990: "Trebuie elucidată cauza războiului psihologic și radioelectronic, care a fost pregătit, planificat și care s-a desfășurat în zilele revoluției. Cine l-a desfășurat? Din interior sau din afară? Pentru că el a vizitat toate eșaloanele, pe zile, pe ore și chiar pe minute".[67] Când se vor deschide arhivele din Federația Rusă, S.U.A., Franța etc. această enigmă – a războiului electronic împotriva României – va putea fi elucidată. Până atunci puteam afirma cu certitudine că armata română nu era pregătită pentru a face față unui asemenea război și nu avea în dotare tehnica necesară pentru a depista țintele false. Putem presupune că a fost o acțiune de diversiune, realizată de persoane străine, aflate pe teritoriul României, sau lansată din afara țării (din Uniunea Sovietică, sau de la baze NATO aflate în Turcia și Italia). Atunci, cei mai mulți români, inclusiv generalul Gușă, apreciau că "elicopterele" veneau din spațiul sovietic.

În ultimii 20 de ani s-a încercat descifrarea acestui "mister", publicându-se mai multe cărți și studii, mai ales din partea specialiștilor în electronică. Unul dintre aceștia, Andrei Păsăreanu, a ajuns la concluzia că războiul electronic din România a fost prevăzut cu mult timp înainte, că a existat o înțelegere între SUA și URSS. Această operațiune s-a desfășurat paralel și sincron cu acțiunile terestre, având un scop comun. Ele ar fi aparținut unui singur stat și anume SUA, care urmăreau să instaureze în România un regim politic care să promoveze interesele lor politice și care să fie cât mai obedient față de SUA și cât mai depărtat de Rusia.[68]

---

[65] Viceamiral (r) Constantin Iordache, *Acțiunile navelor marinei militare în Revoluția din Decembrie 1989,* Constanța, Editura Ex Porto, 2004, p. 151

[66] *Ibidem,* p. 32

[67] *Condamnat la adevăr...*, p. 36

[68] Vezi pe larg, Andrei Păsăreanu, *Demers către adevăr. România – decembrie 1989. O altă analiză a evenimentelor*, București, Editura Speteanu, 2008.

S-a speculat mult în legătută cu faptul că noua putere ar fi cerut sprijinul militar al sovieticilor. Este cert, şi dovedit documentar, că în noaptea de 22/23 decembrie 1989, generalul Stefan Guşă, şeful Marelui Stat Major, a avut o convorbire cu generalul sovietic Moiseev, căruia i-a comunicat că "nu a solicitat şi nu va solicita ajutor militar sovietic"[69]. În realitate, chiar dacă ar fi cerut un asemenea sprijin, el nu ar fi fost acordat. Un document[70], cu menţiunea "Strict secret", prezentat conducerii superioare sovietice, inclusiv lui Gorbaciov, semnat "Secretar C.C." şi purtând data de 23 decembrie 1989, menţiona: "Să fie publicată *Declaraţia* TASS cu privire la acţiunile de luptă din Bucureşti, care reprezintă o ameninţare pentru viaţa cetăţenilor sovietici". Era anexată acea declaraţie, care menţiona că a fost atacată clădirea în care se aflau familiile colaboratorilor Reprezentanţei Comerciale Sovietice: "Persoane înarmate au pătruns în clădire şi de acolo împuşcă. În clădire au izbucnit incendii, viaţa oamenilor sovietici, printre care se află femei şi copii, este expusă unor pericole serioase. Uniunea Sovietică nu poate rămâne nepăsătoare faţă de soarta cetăţenilor sovietici şi le cere acelora care au declanşat acţiunile menţionate, punând în pericol viaţa oamenilor sovietici, să le înceteze imediat". În document se mai cerea să se facă apel către conducerile din Republica Populară Bulgară, Republica Socialistă Cehoslovacă, Republica Ungară, Republica Democrată Germană, Republica Populară Polonă, Republica Socialistă Federativă Iugoslavă, "cu propunerea se a se stabili contacte permanente şi schimburi de informaţii cu privire la situaţia din România şi din jurul ei. Să se propună statelor aliate organizarea de consultări urgente la nivelul miniştrilor Afacerilor Externe. În acest scop, întrunirea ar putea avea loc la Varşovia". Se mai propunea "stabilirea unor contacte directe şi permanente cu conducerea Consiliului Frontului Salvării Naţionale din România, în primul rând cu I. Iliescu". Acest document "Strict secret", descoperit de istoricul român Ioan Chiper în Arhivele Federaţiei Ruse, arată cât de falsă este teoria unor politologi şi oameni politici potrivit căreia la 22 decembrie 1989 ar fi avut loc în România o lovitură de stat pusă la cale de sovietici. Abia a doua zi se sugera conducerii superioare de la Moscova stabilirea unor contacte directe şi permanente cu liderul F.S.N. Într-un fel se repeta – în mentalitatea unora – scenariul de după 1944, când se afirma că actul de la 23 august ar fi fost "opera Armatei

[69] *Condamnat la adevăr,* p. 504

[70] Ioan Chiper, *Documente privind poziţia conducerii URSS faţă de revoluţia română (23-24 decembrie 1989)*, în „*Clio 1989"*, nr. 1-2/2005, pp. 204-206

Roșii eliberatoare". În anexa 2 a documentului analizat se prezenta *Declarația Guvernului Sovietic*, care a fost difuzată de Agenția *TASS*:

"Informațiile care sosesc din România demonstrează că poporul român a rupt în mod hotărât cu regimul autoritar și a pornit pe drumul înnoirii democratice a țării.

A fost creat Frontul Salvării Naționale, care unește în rândurile sale forțele progresiste ale țării. Consiliul Frontului care s-a creat și-a asumat întreaga putere și s-a adresat poporului cu apelul de a susține programul pe care l-a proclamat privind adânci transformări.

În țară, cu participarea activă a celor ce muncesc, are loc procesul de formare a noilor structuri ale puterii. Adversarii schimbărilor revoluționare încearcă să opună rezistență, neezitând să folosească armele și, fără a lua în considerare victimele în rândul populației pașnice.

Oamenii sovietici sunt solidari cu poporul român, care apără idealurile libertății, democrației și demnității naționale.

Guvernul U.R.S.S. susține eforturile Consiliului Frontului Salvării Naționale, îndreptate spre instaurarea în țară a liniștii și ordinii. Uniunea Sovietică este gata să acorde poporului român, noii conduceri a țării, un ajutor neîntârziat și efectiv pentru lichidarea urmărilor evenimentelor tragice din ultimele zile".

Tot la 23 decembrie 1989, într-o pauză a lucrărilor Congresului Deputaților Poporului ai U.R.S.S., premierul N. Rîjkov, răspunzînd întrebărilor unui ziarist, a declarat că "ar fi o mare greșeală să se trimită trupe sovietice în România, știut fiind că, recent, a fost condamnată trimiterea de trupe în Cehoslovacia și Afganistan"[71].

Oricât de paradoxal ar părea, în decembrie 1989, intervenția trupelor sovietice în România a fost cerută de guvernele occidentale, în primul rând de Franța și S.U.A. În ziua de 24 decembrie 1989, Roland Dumas, ministrul de Externe al Franței, declara la televiziune că "toți cei motivați de situația din România simt nevoia de a lupta. De aceea trebuie să se treacă la <intervenția de urgență> și să fie răsturnat principiul neintervenției, pentru a fi apărate drepturile omului. Situația din România impune introducerea acestei noțiuni în arsenalul juridic internațional." El a afirmat că Franța va aproba o intervenție a U.R.S.S. și a statelor membre ale Tratatului de la Varșovia la care, în calitate de Mare Putere, să se alăture și țara sa. "Această <intervenție de urgență> s-ar putea face și sub forma unei brigăzi internaționale."[72] O opinie

[71] *Principiul dominoului*, p. 491
[72] *Ibidem*, p. 492

similară a exprimat şi Jacques Chirac, primarul Parisului. Mai mult, el a declarat că preşedintele François Mitterand, în calitate de preşedinte în exerciţiu al C.E.E., "trebuie să solicite U.R.S.S. să trimită armatei române material militar împreună cu ţările membre ale C.E.E."[73] Postul de televiziune francez făcea cunoscut că secretarul de Stat al S.U.A., James Baker, s-a declarat de acord, câteva ore mai târziu, cu ministrul francez de Externe, susţinând o intervenţie militară a U.R.S.S. şi a statelor membre ale Tratatului de la Varşovia în România.[74] Aceste solicitări publice, de care au luat cunoştinţă atunci sute de milioane de telespectatori, au fost ulterior trecute sub tăcere. Din motive obscure, s-a lansat ideea că în decembrie 1989 a avut loc o intervenţie sovietică în România şi chiar că nu ar fi avut loc o Revoluţie, ci o lovitură de stat dată de K.G.B. În Cehoslovacia s-ar fi desfăşurat o revoluţie paşnică, "de catifea", în timp ce românii au căzut în cursa întinsă de serviciile secrete ale U.R.S.S. Dar documentele nu pot fi manipulate sau negate.

Implicarea serviciilor secrete în România a fost o realitate. În fond, aceasta era misiunea lor: să fie prezente acolo unde sunt evenimentele şi să urmărească influenţarea lor în interesul statului din care proveneau. Ofiţerii din Securitatea română au stăruit, în lucrările lor cu caracter memorialistic, asupra acestui aspect, făcând precizări asupra locului şi persoanelor depistate. Unii au căutat să clarifice problema teroriştilor, punând-o pe seama agenţilor sovietici. Se invoca faptul că, în decembrie 1989, au fost văzute numeroase maşini marca *Lada* (sovietice), în care se aflau tineri atletici şi care au traversat România de la Est la Vest. Totuşi, nu s-a putut identifica măcar un terorist aparţinând KGB-ului. În fiecare an, de sărbători, veneau în România, la rude mulţi cetăţeni sovietici (în anii '50 era o „modă" ca românii trimişi la studii în URSS să se căsătorească cu rusoaice, astfel că în 1989 existau câteva zeci de mii de familii mixe). Dacă în anii precedenţi asemenea vizite erau normale, în decembrie 1989 li s-a dat o conotaţie politică: turiştii erau agenţi, veniţi să destabilizeze regimul Ceauşescu. Cei care susţin acest punct de vedere trec sub tăcere faptul că, în fapt, atunci s-a înregistrat un proces oarecum invers: au plecat din România mai mulţi cetăţeni sovietici decât cei care au intrat. Datele statistice privind perioada 1-21 decembrie 1989 arată că au intrat în România un

[73] *Ibidem*, p. 493

[74] vezi, pe larg, Michael R. Beschloss şi Strobe Talbott, *La cele mai înalte nivele*, Bucureşti, Editura Elit, 1994

număr de 54.941 cetățeni sovietici și au ieșit din România un număr de 58.794 cetățeni sovietici. În intervalul 22-30 decembrie 1989 au intrat în țară 6.976 cetățeni sovietici și au plecat din România un număr de 7.519 cetățeni sovietici[75]. Ținând seama de această realitate, ideea afluenței de turiști sovietici în România la sfârșitul anului 1989 este cel puțin exagerată. Pe de altă parte, un serviciu de informații (spionaj) cum era cel sovietic nu acționa la vedere, cu șiruri de mașini *Lada* și cu agenți pe care-i recunoștea oricine, ci folosea căi și mijloace subtile, pentru a-și asigura eficiența dorită. Este cert că Gorbaciov și colaboratorii lui au respins ideea unei intervenții militare în România (sugerată de ministrul de Externe francez și de secretarul de Stat american), deoarece se bazau pe agenții plasați deja în această țară și care făceau „o treabă bună". Poate în colaborare cu cei ai SUA, Franței, Germaniei Federale, Iugoslaviei, Ungariei etc.

Efortul unor oameni politici și „civiști" de a pune pe seama sovieticilor evenimentele din România, soldate cu înlăturarea lui Nicolae Ceaușescu la 22 decembrie 1989 și „diversiunea teroristă" care a urmat, vizează, în fond, „scoaterea din ecuație" a celorlalți actori internaționali și negarea rolului avut de români în răsturnarea dictaturii și revenirea la un regim democratic. În același timp, aceștia au urmărit să creeze o stare de spirit cât mai ostilă Uniunii Sovietice (Federației Ruse) pentru a justifica astfel necesitatea blocării oricăror relații cu această țară.

În ziua de 24 decembrie, I.P. Aboimov l-a primit pe ambasadorul american la Moscova, Jack Matlock, la cererea sa. Ambasadorul a afirmat că avea instrucțiuni de la Washington pentru un schimb de opinii cu partea sovietică referitor la evenimentele din România: "Partea americană este foarte preocupată de faptul că atât conflictul dintre forțele Securității Statului și unitățile armatei, cât și numărul victimelor din rândul populației civile continuă". Vocabularul diplomatului american sugerează că există un scenariu care se pusese în mișcare, dar care era depășit de evoluția concretă a evenimentelor din România, unde nu se mai vorbea despre "securiști", ci despre "terorișți". Chiar în acea zi de 24 decembrie, unitățile Securității fuseseră preluate de armată. Jack Matlock s-a interesat "care ar fi modul cel mai eficient de a sprijini poporul român și conducerea României" și a vrut să știe "dacă este complet în afara discuției un sprijin militar acordat de Uniunea

[75] Sergiu Nicolaescu, *Cartea revoluției române. Decembrie '89*, București, Editura Ion Cristoiu (tabelul de la pp. 658-659)

Sovietică Frontului Salvării Naționale din România". El a afirmat că "în circumstanțele acestea o angajare a Uniunii Sovietice n-ar fi privită în contextul <doctrinei Brejnev>", adică a dreptului Armatei Roșii de a interveni în țările socialiste. Aboimov a reiterat poziția U.R.S.S., formulată fără echivoc în declarația guvernului sovietic, precizând că acesta nu lua în considerație o intervenție militară: "Suntem împotriva oricărui amestec în treburile interne ale altor țări şi intenționăm să urmăm această linie ferm, fără alte abateri".[76] Oarecum ironic, diplomatul sovietic a spus că "partea americană poate considera <doctrina Brejnev> ca pe un dar pe care [americanii] îl au de la noi". Se făcea aluzie la intervenția S.U.A. în Panama care se desfăşura în acele zile, armata americană înlăturându-l de la putere pe Manuel Noriega, neagreat de Washington. În ziua de 25 decembrie 1989, I.P. Aboimov a ținut o conferință de presă, la care a dat citire unei declarații a Ministerului de Externe al U.R.S.S., în care se aprecia că "guvernul sovietic are legături permanente şi de consultanță cu guvernele țărilor participante la Tratatul de la Varşovia, face schimb de informații cu acestea. Atât U.R.S.S., cât şi aliații săi, sprijină înnoirile revoluționare din România, eforturile Frontului Salvării Naționale". În document se exprima convingerea că poporul român va obține victoria în lupta sa pentru libertate şi democrație şi că "este de dorit să fie evitată orice formă de acțiune colectivă care ar putea aminti de practica trecutului. U.R.S.S. face schimb de păreri şi cu alte state în legătură cu situația din România, în prezent solidaritatea cu românii fiind o datorie morală a întregii comunități mondiale.[77]

I.P. Aboimov a dezvăluit că, în discuția avută la 24 decembrie cu ambasadorul S.U.A. la Moscova, a făcut un schimb de informații şi aprecieri privind evoluția evenimentelor din România, şi că secretarul de Stat al S.U.A., precum şi miniştrii de Externe ai Franței şi Marii Britanii au declarat că ei vor înțelege motivele U.R.S.S. dacă acesta va trimite în România "ajutor militar, împreună cu alți aliați din Tratatul de la Varşovia, în calitate de sprijin al puterii populare". Poziția guvernului sovietic față de aceste sugestii a fost astfel exprimată: "U.R.S.S. a declarat că nu intervine în treburile interne ale altui stat, fie că este vorba de un stat aliat sau de alt stat. U.R.S.S. nu numai că a enunțat un asemenea principiu, dar îl şi respectă. Partea sovietică cunoaşte declarația făcută de secretarul de Stat al S.U.A. în legătută cu problema

[76] *Documente din arhivele rusești*, *loc.cit.*
[77] *Principiul dominoului*... p. 495-496

amestecului în treburile interne ale altui stat. Este necesar să se dea dovadă de precauție deosebită, nu numai în acțiuni, dar și în declarații.[78] La rândul său, ministrul de Externe Eduard Șevardnadze a apreciat că sugestia occidentalilor era "dacă nu sinistră, cel puțin stupidă"[79], deoarece orice amestec din partea Uniunii Sovietice l-ar transforma pe Ceaușescu într-un martir.[80] Se poate constata această situație bizară, că marile democrații au cerut Uniunii Sovietice intervenția militară în România, iar aceasta a refuzat o asemenea solicitare și i-a îndemnat pe occidentali la "precauție". În aceeași conferință de presă, Aboimov a declarat că Uniunea Sovietică a stabilit legături cu Consiliul Frontului Salvării Naționale, dar că Gorbaciov nu a avut contacte cu reprezentanții acestuia.[81]

În timp ce avea loc asemenea discuții pe plan internațional, România părea că se îndreaptă rapid spre un război civil. Televiziunea Română și Radioul, dar și ziariștii străini, au contribuit din plin la amplificarea stării de tensiune și panică, transmițând în direct confruntările între armată și "teroriști", incendiile izbucnite (la Biblioteca Centrală Universitară, la Muzeul Național de Artă ș.a.), imagini cu răniți aflați în spitale, cărora li se luau interviuri, deși unii abia puteau să vorbească etc. Nici o etică profesională nu mai funcționa, goana după senzațional, plăcerea sadică de a transmite "războiul" din România pentru a câștiga audiență, anima toate posturile de televiziune.

Imaginile de coșmar transmise din București au generat o puternică solidarizare internațională cu poporul român. Consiliul Frontului Salvării Naționale primea mesaje din partea șefilor de state și de guverne, a miniștrilor de Externe, prin care era asigurat de simpatia și sprijinul lor. Din numeroase țări au început să sosească ajutoare, constând în medicamente, alimente, îmbrăcăminte ș.a

Asemenea ajutoare veneau și din Basarabia (Republica Sovietică Socialistă Moldovenească), și din nordul Bucovinei (Republica Sovietică Socialistă Ucraineană), fapt ce avea ca efect redeșteptarea sentimentului național, după patru decenii și jumătate de rupere a relațiilor directe, sufletești între românii din stânga și din dreapta Prutului.[82]

[78] *Ibidem*, p. 496

[79] Eduard Șevardnadze, *Opțiunea mea...*, p. 9

[80] Alexandru-Radu Timofte, *Originile, mărirea, declinul și renașterea lumii informațiilor secrete*, 2004, p. 120

[81] *Principiul dominoului...*, p. 497

[82] Mihai Iacobescu, *Descătușarea: noua putere politică și românii din spațiul sovietic (decembrie 1989 – decembrie 1990)*, în "Clio 1989", nr. 1/2007, p. 99-125

Conducerea Consiliului Frontului Salvării Naționale a ajuns la concluzia că luptele nu vor înceta atât timp cât Ceaușescu era în viață. Se aprecia că existau persoane (securiști, teroriști), care depuseseră jurământ de credință față de conducătorul statului și nu puteau fi dezlegați de această fidelitate, decât dacă aflau că fostul președinte nu mai există. Cel mai insistent în susținerea acestui punct de vedere era Gelu Voican Voiculescu, în timp ce Ion Iliescu exita. Petre Roman avea să explice: "Se cade să amintim că, în momentul acela, revoluția nu era pe deplin câștigată. Putea oricând să survină o răsturnare a situației, iar dictatorul, fiind încă în viață, reprezenta o primejdie gravă."[83] În seara zilei de 24 decembrie, Ion Iliescu a semnat, în calitate de președinte al Consiliului Frontului Salvării Naționale, decretul prin care se înființa un Tribunal Militar Excepțional, cu misiunea de a judeca "fapte deosebit de grave săvârșite de cetățenii Ceaușescu Nicolae și Ceaușescu Elena, destituiți din funcțiile de stat și politice prin acțiunea revoluționară a maselor populare". Judecarea în regim de urgență "este impusă de dorința, în acest sens, a tuturor cetățenilor cinstiți ai României". Se preciza că Tribunalul Militar Excepțional va judeca "în conformitate cu prevederile legale rămase în vigoare, în ce privește procedura și dreptul material penal", că se va "asigura întocmai dreptul de apărare a făptuitorilor.[84]

Grija pentru respectarea normelor legale era doar aparentă, deoarece sentința era deja hotărâtă; generalul Stănculescu s-a ocupat de toate aspectele privind organizarea procesului, inclusiv de aducerea la Târgoviște de la Boteni a plutonului care urma să-i execute pe Nicolae și Elena Ceaușescu. În dimineața zilei de 25 decembrie, completul de judecată a fost transportat cu elicopterele de la București. Acesta era format din colonelul de justiție Gică Popa – președinte; colonel de justiție Ioan Nistor – judecător; maior de justiție Dan Voinea – procuror militar; căpitan – Corneliu Sorescu, locotenent-major Daniel Condrea și locotenent Ion Zamfir – asesori populari; plutonier major Jan Tănasă – grefier. Au fost desemnați din oficiu avocați ai apărării: avocat Nicolae Teodorescu și avocat Constantin Lucescu[85]. Pentru maniera în care s-a pregătit acest proces sunt semnificative declarațiile lui Lucescu: „Nu am știut nici un moment unde vom ateriza – nici

[83] Petre Roman, *Libertatea ca datorie...,* pp. 124-125

[84] *„România liberă"* din 26 decembrie 1989

[85] *Istoria României în date*. Coordonator Dinu C. Giurescu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p.175

localitatea, nici denumirea localității. Cum nu știam nici care sunt teroriști, nici care urmează să fie deduși judecății"[86].

Procesul s-a desfășurat într-o cameră în cadrul unității militare în care Nicolae și Elena Ceaușescu era reținuți din seara zilei de 22 decembrie. În asistență se aflau generalul Stănculescu, Gelu Voican-Voiculescu, Virgil Măgureanu, Mugurel Florescu, Ion Baiu ș.a. Chiar înainte de începerea procesului, generalul Stănculescu alesese locul în care urma să fie executați cei doi (un zid din incinta unității militare). La proces, Nicolae și Elena Ceaușescu au fost acuzați, prin rechizitoriul citit de maiorul Dan Voinea, de:

„1) Genocid – peste 60 000 de victime;

2) Subminarea puterii de stat prin organizarea de acțiuni armate împotriva poporului și a puterii de stat;

3) Infracțiunea de distrugere a bunurilor obștești, prin distrugerea și avarierea unor clădiri, explozii în orașe etc.;

4) Subminarea economiei naționale".[87]

Acuzațiile nu erau formulate pe baza unor cercetări și probe, care ar fi trebuit să se afle la dosarul inculpaților. Cei doi erau învinuiți de aceleași delicte, deși, în orice proces, responsabilitățile sunt individuale. Maiorul Dan Voinea exprima mai curând o stare de spirit, oferind argumentele necesare pentru aplicarea pedepsei capitale. Procesul a fost, într-adevăr, unul excepțional; chiar și avocații apărării s-au transformat în acuzatori, afirmând că le „făcea cinstea" celor doi acuzați de a-i apăra. Nicolae Ceaușescu s-a situat pe poziția nerecunoașterii Tribunalului Militar Excepțional, susținând că el era președintele Republicii Socialiste România și că, în conformitate cu prevederile Constituției, nu putea răspunde decât în fața Marii Adunări Naționale. A apreciat că procesul era o „mascaradă" regizată de cei care „au organizat lovitura de stat". La întrebarea judecătorului: „Cine a ordonat să se tragă în mulțime?", a răspuns că nu a tras nimeni în Piața Palatului, „dimpotrivă, au fost ordine clare să nu se tragă"; în opinia sa, „poporul luptă în țară până la eliminarea acestei bande de trădători de țară, care în legătură cu străinătatea au organizat lovitura de stat"[88]. Totuși, adresându-li-se ca „simpli cetățeni" celor care îl judecau, Ceau-

[86] Vartan Arachelian, *În fața Dumneavoastră*... p. 201 (Declarația generalului Constantin Lucescu)

[87] *Sfârșitul dictaturii*, p. 135

[88] Tana Ardeleanu, Răzvan Savaliuc, col. Ion Baiu, *Procesul Ceaușeștilor*, București, Editura Ziua, 1996, p. 30-31

şescu a dat replici care i-au pus adesea în dificultate atât pe acuzator, cât şi pe preşedintele completului; aceştia – marcaţi de un puternic stres – nu au găsit argumentele necesare. Obişnuiţi cu aplicarea „dreptului socialist“ şi formaţi în cultul respectului faţă de şeful statului, dar ştiind că trebuie să ducă la îndeplinire o „sarcină“ dinainte stabilită, ridicau vocea, vorbeau mai mulţi dintr-odată, făceau aprecieri gratuite, ca aceea potrivit căreia s-a găsit în casa Zoei Ceauşescu un cântar de aur, cu care aceasta măsura carnea adusă din străinătate. La afirmaţia procurorului că ar avea un cont de 400.000 de dolari depuşi în Elveţia, Elena Ceauşescu a replicat: „Să facă dovada, dovada!“ La o declaraţie a procurorului că nu ştia să citească, aceasta şi-a exprimat indignarea: „Să te audă intelectualii şi colegii mei academicienii“; când procurorul a apreciat: „Analfabeta era savant“, Elena Ceauşescu a întrebat: „Se poate să vorbească aşa ceva?“ Din atitudinea avută de Nicolae Ceauşescu nu este clar dacă el era convins că va fi executat sau că va reveni în fruntea statului. El a apreciat că poporul român va lupta „până la eliminarea acestei bande care în legătură cu străinătatea a organizat lovitura de stat“ şi va spune „public de câte ori va fi nevoie despre această realitate“. În legătură cu moartea generalului Milea, Ceauşescu a declarat: „Voi face o anchetă să vedem de ce s-a sinucis“. Procurorul Dan Voinea a apreciat că procesul dura prea mult, drept care s-a adresat preşedintelui completului de judecată: „Domnule preşedinte, dacă acest inculpat paranoic nu are nici un cont în Elveţia, să încheiem şi noi cu el, că se pare că nu ne putem înţelege“.

Procesul s-a încheiat în mai puţin de două ore, completul de judecată anunţând sentinţa: condamnarea la moarte a celor doi şi confiscarea averii. Avocatul Teodorescu a ţinut să precizeze că „hotărârea este definitivă“. Nicolae Ceauşescu a replicat: „Cine a dat lovitura de stat poate să împuşte pe oricine“. Nerecunoscând Tribunalul Militar Excepţional, Nicolae şi Elena Ceauşescu nu au făcut recurs, astfel că sentinţa a rămas definitivă. Imediat după încheierea procesului, cei doi au fost legaţi cu mâinile la spate şi împinşi spre zidul dinainte stabilit; fără comandă, plutonul de execuţie a deschis focul, secerându-i cu o ploaie de gloanţe.

În acea zi de Crăciun, în jurul orei 14.50, cei mai urâţi oameni din România erau lichidaţi prin decizia Tribunalului Militar Excepţional şi cu armele militarilor aduşi de la Boteni. Corpurile lor au fost aduse cu elicopterul în Bucureşti şi după ce au stat în noapte de 25/26 decembrie pe stadionul Ghencea, au fost transportate la Spitalul Militar Central, unde au rămas până în ziua de 30 decembrie. În acea zi, Nicolae şi

Elena Ceaușescu aveau să fie îngropați, prin grija lui Gelu Voican Voiculescu, în parcele diferite, în Cimitirul Ghencea Civil.

În seara zilei de 25 decembrie s-a anunțat la Radio și Televiziune că a avut loc procesul lui Nicolae și al Elenei Ceaușescu; după ce s-au prezentat capetele de acuzare* comunicatul se încheia cu următoarele cuvinte: „Pentru aceste crime grave, săvârșite împotriva poporului român și al României, inculpații Ceaușescu Nicolae și Ceaușescu Elena au fost condamnați la moarte și confiscarea averii. Sentința a rămas definitivă și a fost executată".

În noaptea de 25/26 decembrie, s-a difuzat pe postul național de televiziune caseta cu procesul și moartea Ceaușeștilor. Ea a fost mai întâi „prelucrată", pentru a nu apărea persoanele implicate în proces și în execuție; au fost văzuți numai cei doi și auzite vocile celor care făceau parte din completul de judecată. Caseta se termina cu imaginile lui Nicolae și Elenei Ceaușescu, căzuți morți lângă zidul din incinta unității militare. Caseta completă, inclusiv înmormântarea, avea să fie difuzată abia în ziua de 22 aprilie 1990. Cert este că, în acea seară de 25 decembrie, telespectatorii – inclusiv „teroriștii" – s-au convins că Ceaușescu era mort.

Nu a fost un proces normal, ci unul „revoluționar", care i-a afectat pe unii participanți la luarea deciziei de condamnare a fostului șef al statului și a soției sale. Cel mai marcat a fost președintele completului de judecată, Gică Popa, avansat la gradul de general, care a avut o gravă cădere psihică și la câteva luni după proces s-a sinucis**. După ce s-a anunțat lichidarea soților Ceaușescu, violențele s-au redus ca intensitate și la începutul lunii ianuarie au încetat.

Nicolae Ceaușescu a fost singurul lider comunist care a fost lichidat fizic, fapt ce avea să ridice multe semne de întrebare. Anneli Ute Gabany găsea o explicație: „România a fost singura țară din blocul sovietic unde șeful partidului și statului a fost executat. De ce? Pentru că România era singura țară din cadrul defunctului sistem hegemonial

---

* După încheierea procesului și execuția lui Nicolae și a Elenei Ceaușescu la înapoierea completului de judecată în București, s-a lucrat la comunicat, adăugându-se un al cincilea act de acuzare: „Încercarea de a fugi din țară pe baza unor fonduri de peste 1 miliard de dolari depuse în bănci străine".

** Înainte de a se împușca în biroul său, în ziua de 1 martie 1990, generalul Gică Popa a scris următorul bilet: „N-am găsit altă soluție pentru a mă elibera de teama și de spaima care mi-ar fi făcut insuportabilă viața pe care aș fi mai avut-o de trăit. Nu doresc ferpare și nici coroane din partea colegilor, numai unul din partea familiei. Nu reproșez nimănui nimic, i-am uitat pe toți. Scrisoarea pentru familie se află în fișet. Doamne, ajută-mă să trec această grea cumpănă. Soția să fie anunțată cu menajamente (Doru Viorel Ursu, *Șah-mat la România*, București, Editura C.D. Press, 2007, p. 127)

sovietic unde forţele armate şi de securitate ale Moscovei nu dispuneau, aşa cum era cazul în toate celelalte ţări est-europene, de pârghii directe de influenţare politică. Numai în România şeful statului ocupa în acelaşi timp şi funcţia de comandant suprem al Armatei, iar Armata nu era subordonată în mod direct conducerii militare a Pactului de la Varşovia, aşa cum era cazul armatelor celorlalte state satelite ale Moscovei"[89].

Aceasta poate fi una dintre explicaţii, dar nu singura. Rămâne deschisă lista altor întrebări[90]: Să fi fost uciderea lui Ceauşescu o replică pentru sfidările la adresa Uniunii Sovietice şi a Occidentului, mai ales din ultimii ani ai „epocii Ceauşescu?". Să fi fost pedeapsa „meritată" pentru achitarea integrală a datoriei externe a României (în aprilie 1989), prin care el urmărea să împiedice orice amestec străin în treburile interne ale ţării sale? Să fi fost gelozia pentru prestigiul internaţional pe care-l dobândise, în anii '70? Să fi fost o lecţie pentru toţi cei care ar mai promova naţionalismul ca politică de stat? Să fi ştiut el prea multe şi de aceea a trebuit împiedicat să vorbească în timpul unui proces autentic? Sau poate să nu lase mărturiile sale asupra celor pe care i-a cunoscut de-a lungul timpului?" Evident, aceste întrebări şi multe altele vor căpăta, în timp, un răspuns, dar atunci, în decembrie 1989, lumea a răsuflat uşurată că „tiranul", „anticristul", „criminalul" a fost răpus. România putea să-şi recapete liniştea, iar cetăţenii ei să nu mai cadă victimă teroriştilor, care ar fi urmărit readucerea lui la putere.

La 26 decembrie s-a constituit primul guvern al revoluţiei prezidat de Petre Roman, un tânăr conferenţiar universitar la Institutul Politehnic din Bucureşti. Peste mai mult de un deceniu, el avea să mărturisească: „Eu am început cariera brusc şi pe neaşteptate. Prin angajamentul din acele zile de decembrie 1989, în încleştarea care a urmat căderii regimului totalitar, m-am trezit, repet, absolut pe neaşteptate, propulsat ca prim-ministru al României, adică al guvernului provizoriu. În acel moment nu ştiam că intru în politică şi nici nu mă gândeam atunci că voi rămâne în politică. Nu visasem vreodată să fiu investit cu tot felul de răspunderi înalte".[91]

---

[89] Anneli Ute Gabany, *Revoluţia Română – o revoluţie neterminată?* în *Întrebări cu şi fără răspuns. Decembrie 1989*. Volum îngrijit de Iosif Costinaş, Memorialul Revoluţiei, Timişoara, Editura Miron, 2001, p. 40-41.

[90] Ioan Scurtu, *Istoria contemporană a României (1918-2007)*, Bucureşti, Editura Fundaţiei România de Mâine, 2007, p. 220.

[91] Petre Roman, *Mărturii provocate. Convorbiri cu Elena Ştefoi*, Bucureşti, Editura Paideia, 2002, p. 10

Revoluția română s-a înfăptuit cu grele jertfe de sânge. Potrivit unor aprecieri, au murit 1.104 oameni, iar 3 321 au fost răniți. Între aceștia s-au aflat și militari ai armatei române: 221 morți și 633 răniți[92] dintre care 116 erau ofițeri, 69 maiștri militari și subofițeri, 423 elevi și militari în termen, 15 salariați civili[93]; cei mai mulți militari au murit în București (114), Brașov (12), Buzău (11), Reșița (8), Brăila (10), Constanța (9), Timișoara (8) și Sibiu (8).[94]

Nu există încă certă o statistică privind victimele din zilele revoluției, pe sexe, naționalitate, vârstă, profesie, apartenență politică. Până când ea va fi întocmită, se poate contura o imagine după statistica realizată de Ministerul de Interne, în care se preciza că în Timișoara, în perioada 17-21 decembrie 1989, au fost înregistrate 376 victime, morți și răniți, atât în rândurile manifestanților, cât și al forțelor de ordine. Din prima categorie au decedat 73 de persoane, dintre care 72 ca urmare a plăgilor produse prin împușcare, iar una datorită loviturii de către un autohehicul. Din totalul victimelor, 306 au fost bărbați și 70 femei, 313 având domiciliul în municipiul Timișoara, iar 56 în alte localități din țară. Un număr de 7 victime au rămas neidentificate. În ceea ce privește profesiunea acestora, 185 au fost muncitori, 24 elevi, 13 militari, 12 pensionari, 9 funcționari, 7 studenți, 6 femei casnice, 3 ingineri, 2 medici, 1 profesor, 1 minor preșcolar și 113 fără ocupație (ori nu s-a putut stabili). Din punctul de vedere al vârstei: 133 au fost între 15 și 25 de ni, 120 între 25 și 35 de ani, 81 între 35 și 45 de ani, 34 peste 45 ani și 8 până la 15 ani. Dintre victime, 30 au fost împușcate în cap, 55 în torace, 38 în abdomen, 46 în membrele superioare și 153 în cele inferioare, iar 8 în alte zone ale corpului.[95]

O altă statistică se referă la numărul de persoane arestate la Timișoara. Procuratura Militară din Timișoara a comunicat, la 22 august 1994, că în perioada 16-22 decembrie 1989 au fost reținute 978 de persoane, dintre care 944 în Penitenciarul Timișoara, 33 în arestul Ministerului de Interne (Inspectoratul de Miliție) și o persoană în arestul garnizoanei.[96] În evidența Ministerului de Interne se aflau 832 persoane, reținute în intervalul 16-19 decembrie[97]: Total persoane – 832, dintre care bărbați – 700 femei, – 132. Pe naționalități: români 716, maghiari – 82, germani – 19, sârbi – 4, slovaci – 2, evrei – 1, alte naționalități –

[92] *Armata română în revoluția din decembrie 1989*, p. 462
[93] *Ibidem*, p. 475
[94] *Ibidem*, p. 475
[95] *Șase zile...,* p. 100
[96] Marius Mioc, *Revoluția din Timișoara...*, p. 247
[97] *Șase zile...,* pp. 111-112

8. Vârsta: între 18-25 ani – 467, între 25-35 ani – 224, între 35-40 ani – 98, peste 45 ani – 43. Profesii: muncitori – 535, studenți – 86, ingineri – 19, funcționari – 19, femei casnice – 11, pensionari – 7, subingineri – 4, cadre didactice – 2, militari în termen – 2, arhitecți – 1, medici – 1, fără ocupație – 29, alte categorii – 116. Apartenență politică: membri P.C.R. – 53, membri U.T.C.– 413, neîncadrați politic – 366.

Din analiza acestor date rezultă că cei mai mulți participanți au fost bărbați. Numărul tinerilor, adică al celor născuți și formați în anii socialismului, era precumpănitor; ei nu numai că nu s-au simțit atașați de acest regim, dar au luptat, cu spirit de sacrificiu, pentru dobândirea lui. Pe primul loc, din punctul de vedere al profesiei, se situau muncitorii, fapt ce arată falsitatea teoriei oficiale, potrivit căreia aceştia ar fi reprezentat clasa conducătoare în stat, devotată regimului. Această concluzie rezultă şi din apartenența politică – pe primul loc aflându-se membrii ai U.T.C. și P.C.R., fapt care demonstrează ruptura între conducerea oficială și masa membrilor acestor organizați numite comuniste. Structura pe naționalități arată că împotriva regimului totalitar s-au angajat cetățeni de toate etniile: români, maghiari, germani, sârbi etc.

În decembrie 1989 se încheia un capitol din istoria României, a Europei și a lumii în general[98]. Prăbușirea regimului Ceaușescu, și odată cu el a socialismului totalitar în România, nu a fost rodul unei conspirații de palat, a acțiunii unui grup restrâns de persoane, ci al unei adevărate revoluții, cea mai amplă și mai dramatică din Europa acelui an. Dintr-o multitudine de motive – între care duritatea regimului, omniprezența Securității, lașitatea cadrelor de partid din preajma lui Ceaușescu, lipsa unei ample mișcări reformatoare sau de disidență, absența societății civile – în România nu a fost posibilă înlăturarea dictaturii și revenirea la democrație prin discuții la "masa rotundă", sau printr-o "revoluție de catifea", ci a fost nevoie de o ridicare în masă a populației, în primul rând a muncitorilor din marile orașe, de înfruntarea cu eroism a forțelor de represiune, de jertfa a peste 1.100 de oameni. În acel decembrie 1989, Europa și lumea întreagă au fost alături de români, admirându-i pentru curajul și eroismul lor, pentru voința nestăvilită de a trăi liber, într-o societate democratică.

---

[98] Vezi pe larg, dr. Alesandru Duțu, *Revoluția din Decembrie 1989. Cronologie,* București, Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, 2006; Stelian Tănase, *Miracolul revoluției*. *O istorie politică a căderii regimurilor comuniste*, București, Editura Humanitas, 1999; Zbigniew Brzezinski, *Nașterea și moartea comunismului în sec. XX. Marele eșec,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1993; J. Levesque, *1989. La fin d'un Empire. L'URSS et la libération de l'Europe de d'Est*, Paris, 1995.

CAPITOLUL IV

BILANȚ ȘI PERSPECTIVE

1. Patru decenii de istorie

Așa cum se întâmplă întodeauna în istorie, regimul răsturnat este blamat și contestat cu vehemență, în seama liderului înlăturat de la putere se pun cele mai abominabile și condamnabile fapte și acțiuni. Era deci firesc ca și în România să se înregistreze o reacție similară, iar ea nu a întârziat să apară; s-a manifestat chiar în zilele revoluției, continuă și după două decenii și probabil că va mai dura încă mulți ani.

Nu au lipsit afirmațiile potrivit cărora Nicolae Ceaușescu își primenea sângele cu sânge proaspăt luat de la copiii crescuți special în acest scop, în locuri ferite de ochii lumii. Că, provenind dintr-o familie săracă și ajungând doar cizmar, era animat de o sete de îmbogățire pe care nici măcar șahinșahul Iranului nu o avusese. Că, în vilele lui Ceaușescu, robinetele și chiar lanțurile de la WC erau din aur*.

* Asemenea elucubrații erau vehiculate și după trecerea a 19 ani de la revoluție, când un craiovean relata că a intrat în ziua de 22 decembrie în clădirea C.C. al P.C.R. unde a constatat că în subsolul acesteia existau "rezerve alimentare – peste 600 tone – majoritatea reîmprospătate la 17-18 decembrie 1989". Primii intrați în acest sediu "au adunat în câteva minute din biroul dictatorului și al acoliților săi circa 100 de sticle de whisky din cele mai renumite mărci, le-au desfăcut și le-au turnat în chiuvete, de frică să nu se îmbete și să se împuște între ei. Pagube colaterale. Tot în subsol se descoperă o trapă și un tunel cu o apă curgătoare foarte rapidă, iar pe niște rafturi 16 bărci pneumatice cu pompele alături, gata pentru a fi folosite. În majoritatea birourilor erau televizoare color și videocasetofoane cu videocasete – inclusiv porno. Plutonierul Nelu Florea descoperă în biroul savantei de renume mondial pușculița cu economii – pentru piață – o servietă diplomat cu cifru plină cu hârtii de 100 $ [dolari] nu lei (un fleac de circa 2.000.000 $ USA și aproape jumătate de milion de lei. În seiful personal al biroului fostului cizmar – burdușit cu valutele tuturor țărilor <capitalismului în putrefacție>, cum ni se propăvăduia la ședințele de partid – se găsește o hârtie de 10 lei (doar una singură) pe care <mult iubitul și stimatul> scrisese aduceri aminte: <Am plătit pariul>.

Respectivul revoluționar descrie și biroul lui Nicolae Ceaușescu: "avea circa 16 m lungime, circa 8 m lățime și circa 4 m înălțime. [...] Pe tavan, sistemul de iluminare era

Unii ziariști dezvăluiau faptul că Ceaușescu nu a fost român, ci o corcitură între tătar și țigan, un megaloman și un retardat. Numele lui era scris cu literă mică, pentru a nu se crede că era un om ca oricare altul. Despre fiica sa, Zoe Ceaușescu, se relatau tot felul de aventuri, care mai de care mai spectaculoase, iar Nicu Ceaușescu era prezentat ca un cartofor înrăit, bețiv ordinar și obsedat sexual.

În același registru, se aprecia că cei 45 de ani de comunism au fost o catastrofă pentru poporul român. Industria, cu care se lăuda Ceaușescu, era de fapt un morman de fiare vechi; canalele de irigații erau inutile pentru că România putea cumpăra din Occident produse agricole foarte ieftine și de calitate superioară; blocurile de locuințe erau adevărate sicrie pentru milioanele de români care erau nevoiți să locuiască în ele. Școala românească a fost distrusă, elevii și studenții fiind datori să se instruiască după "operele" lui Ceaușescu; la absolvirea facultății, studenții erau obligați să meargă în localitățile unde erau repartizați, să stea acolo cel puțin cinci ani, care echivalau cu o adevărate "legare de glie". Intelectualii nu-și puteau valorifica opera, pentru că lucrările lor erau oprite de cenzură, care nu le admitea decât pe cele care închinau imnuri de slavă dictatorului și analfabetei sale soții. Așadar, tot ceea ce s-a publicat trebuia considerat nul; adevărații oameni de cultură nu s-au pretat la concesii și au preferat să nu publice, să-și țină cărțile în sertar.

Politica externă de independență promovată de Ceaușescu a fost o farsă; el lucra de conivență cu liderii de la Kremlin, deoarece era un agent al K.G.B.-ului, recrutat încă de la începutul anilor '50, când a făcut studii la Moscova. A reușit să-i păcălească un timp pe occidentali, inclusiv pe americani, dar până la urmă adevărul a ieșit la iveală și micul dictator de pe malul Dâmboviței nu a mai fost acceptat decât de personaje care-i semănau, din lumea a treia.

Categoriile contestatarilor erau extrem de diverse:

1) Cetățeni sinceri – nu mulți la număr – care au avut realmente de suferit: au făcut ani lungi de închisoare, iar după eliberare au fost plasați în posturi periferice (de regulă la muncă fizică), au fost

---

format din 17 corpuri de iluminat, repartizate astfel: 6 corpuri de iluminat cât o ușă de apartament de bloc, cu 17 becuri; 5 corpuri de iluminat, cât o ușă de apartament de bloc, cu 14 becuri; 6 corpuri iluminat de bloc cu 17 becuri; 17 corpuri de iluminat, în total, 274 becuri [...] Sub imensul covor persan – comandă specială – ce acoperea întreaga suprafață de circa 130 mp. se aflau 8 trape în parchet de 50/50 cm., pline cu diferite cabluri ce împânzeau camera (telefoane, microfoane etc.) (*Timpul care a învins teama*, pp. 81-82 – relatarea lui Mihai Antoci, transcrisă la 18 august 2008).

permanent urmăriți de Securitate, nu au putut să meargă în străinătate, nici măcar pentru o excursie la Sofia. Aceştia nu au acceptat nici un fel de compromisuri cu regimul, au refuzat să devină colaboraționişti, au preferat să suporte toate rigorile dictaturii. Cei care au colaborat cu Securitatea aveau un sentiment de jenă, deoarece fuseseră siliți şi doreau să încheie cât mai repede şi definitiv o pagină tristă din biografia lor. Ei au continuat să spere – chiar atunci când se părea că speranța lor este o pură utopie – că, până la urmă, regimul se va prăbuşi, iar România va redeveni o țară democratică. Victoria revoluției le-a redat cu adevărat libertatea, astfel că puteau denunța ororile regimului şi relata suferințele pe care le-au îndurat. Unii dintre aceştia au creat Asociația Foştilor Deținuți Politici, care a devenit o componentă activă şi sinceră a societății civile.

2) Unii foştii ilegaliști, care ocupaseră funcții de conducere în anii ’50, legându-şi numele de sovietizarea României, perioadă în care s-au înregistrat cele mai crunte represiuni, care au avut ca rezultat distrugerea elitei politice şi intelectuale din România. Ei erau nemulțumiți că îşi pierduseră privilegiile şi îl acuzau pe Ceauşescu că, distanțându-se de Moscova, a promovat o politică naționalistă cu consecințe negative pentru înşăşi soarta socialismului. Aceştia condamnau cu vehemență regimul Ceauşescu şi evitau să menționeze perioada lui Gh. Gheorghiu-Dej, pentru că ar fi trebuit să-şi asume şi ei anumite responsabilități, pentru politica pe care au susținut-o şi aplicat-o în anii ’50. În noul context, de după Revoluție, foştii stalinişti promovau un nou tip de internaționalism, de această dată având drept „far călăuzitor“ Casa Albă de la Washington. Ei au devenit extrem de activi după 1989 şi intransigenți, dând lecții de democrație românilor în lungile ore când ocupau ecranele televizoarelor. Nu aveau nici o jenă față de trecutul lor stalinist, stăruind doar pe disidența din timpul „regimului Ceauşescu“.

3) O parte dintre cei care au avut de suferit în timpul „regimului comunist“, au făcut ani de închisoare, dar care apoi au fost reabilitați; unii dintre ei beneficiaseră de burse în Occident (*Humbolt, Fulbright* etc.), au primit avizul Securității pentru a participa la congrese şi conferințe ştiințifice internaționale, au beneficiat de stagii de documentare în arhive şi biblioteci din S.U.A., Franța, R.F. Germania, Marea Britanie etc. În schimb, au devenit informatori ai Securității, unii primind chiar bani de la această instituție. După 1989, aceste persoane îl diabolizau pe Ceauşescu, urmărind să facă uitat compromisul făcut, prin încheierea „pactului cu diavolul“, promovând un radicalism exacerbat,

contestând orice realizări ale vechiului regim. Aceste persoane aveau relații în Occident, iar oricine beneficia de asemenea legături era deja un „democrat", un „european". Ele au înființat fundații și au scos ziare și gazete cu finanțare străină. Principala sursă a devenit *Fundația Sörös*, care a investit sume importante în fostele țări socialiste pentru a le direcționa spre democrația de tip occidental (american).

4) Intelectualii tineri, născuți în anii '40-'50, racolați de Securitate, care-i trimitea cu diverse misiuni în Occident, fie ca profesori la lectoratele de limbă și civilizație românească, fie ca „diplomați" la diferite misiuni din Europa, SUA și Canada, fie ca participanți la reuniuni științifice internaționale, ca bursieri (*Humbold, Fulbright*), corespondenți de presă sau chiar ca turiști. Ei au reușit să stabilească relații strânse cu lucrători ai unor „servicii", oameni politici și de cultură, să primească informații extrem de utile și instrucțiuni vizând modul de implicare în viața publică, astfel că, după decembrie 1989, au apărut ca „formatori de opinie", prezenți aproape zilnic la radio și TV, în redacțiile unor publicații culturale, dar cu o clară tentă politică. Pentru această categorie de persoane, anticomunismul a devenit o profesie; în opinia lor, nimic trainic nu se putea realiza în România decât după ce erau demolate toate actele acelui regim, considerat a fi „criminal și ilegitim". Evident, ei nu-și negau propriile diplome și tiluri obținute în timpul „regimului comunist" și care constituiau acum un atu față de ceilalți semeni ai lor, fără studii universitare și doctorate, susținute cu avizul comitetelor P.C.R.

Pentru mulți români a fost un adevărat șoc atunci când au aflat că unii dintre cei mai fervenți anticomuniști și antisecuriști au fost informatori ai Securității, din partea căreia primeau importante sume de bani și diverse avantaje materiale (între aceștia, „boieri" ca Alexandru Paleologu, Constantin Bălăceanu-Stolnici, Dan Amedeo Lăzărescu – fruntași ai Partidului Național-Liberal, sau intelectuali ca Sorin Antohi – unul dintre întemeietorii Alianței Civice, Gabriel Gafița – scriitor.

5) Români din exil, cei mai mulți plecați după 1945, pentru a nu suporta regimul de ocupație sovietică și care erau dezamăgiți și chiar revoltați de evoluția României după decembrie 1989. Profesorul francez Jean-Louis Courriol constata că aceștia au adoptat „o atitudine de autoponegrire, de autodispreţuire, care a provocat schimbarea entuziasmului francezilor în dubiu și neînțelegere. În loc să susțină în străinătate revoluția trăită și consecințele ei evidente – și anume: libertatea de deplasare de care mulți români s-au folosit imediat ca să plece definitiv, de exprimare, de gândire, chiar dacă nici o lege a presei

nu s-a adoptat mult timp – mulți români exilați au agravat sentimentul de dubiu al francezilor“[1].

Dacă în celelalte țări socialiste lupta decisivă s-a desfășurat atunci când partidele comuniste erau la putere, opoziția silindu-le să renunțe la monopolul politic, în România adevărata bătălie a început după Revoluție. Potrivit unei mai vechi practici românești, această confruntare se desfășura nu numai în interiorul țării, ci și în afara acesteia. Principalele partide de opoziție, Partidul Național-Țărănesc Creștin-Democrat și Partidul Național-Liberal au contestat dreptul Frontului Salvării Naționale de a se constitui în partid politic, acuzându-l că ar fi instaurat un regim neocomunist în România. Contestările erau exprimate și în presa internațională, precum și la diferite reuniuni politice desfășurate în Europa și în SUA. Cetățenii obișnuiți, dar mai ales oamenii politici din Occident au fost contrariați de declarația lui Corneliu Coposu, președintele Partidului Național-Țărănesc Creștin-Democrat, care cerea SUA să nu acorde clauza națiunii celei mai favorizate „regimului Iliescu“, precum și de cele ale lui Laszlo Tökes care susținea că ungurii din Transilvania sunt supuși în continuare unei politici de „exterminare etnică“.

Radicalismul forțelor anticomuniste nu a fost împărtășit de opinia publică din România. În fond, aproape că nu exista familie în care să nu fie un fost membru al P.C.R., iar teama de o eventuală răzbunare a făcut ca marea masă a cetățenilor României să-și lege speranțele de Frontul Salvării Naționale și de Ion Iliescu. Mărturie stau alegerile parlamentare și prezidențiale din mai 1990, soldate cu victoria categorică a acestora.

După câțiva ani de la Revoluție, mulți români au început să regrete locurile de muncă sigure, medicamentele gratuite, prețul modic la plata întreținerii, apartamentele gratuite pe care le primeau de la stat, sejurul la munte sau la mare plătit de sindicat etc. Vaclav Havel avea perfectă dreptate atunci când scria: „La urma urmei, toate revoluțiile trec de la euforie la dezamăgire. Într-o atmosferă revoluționară de solidaritate și abnegație, oamenii tind să creadă că, odată adjudecată victoria, raiul de pământ este inevitabil. Desigur, paradisul nu ajunge să fie experimentat și, evident, urmează dezamăgirea“[2].

[1] Jean Louis Courriol, *România ar fi trebuit să se mândrească cu singura revoluție adevărată din Est,* în „Caietele Revoluției“, nr. 6/2007, p. 48.

[2] Vaclav Havel, *Depășind iluzia revoluționară*, în „*Ziua“* din 29 martie 2006.

Despre Revoluția din decembrie 1989 și despre perioada zisă „comunistă“ există diverse puncte de vedere, cele mai multe formulate de oameni politici, ziariști și alți fomatori de opinie, preocupați să dea verdicte și să impună o anumită apreciere.

Cercetarea istorică trebuie să pornească de la documente, de la izvoare, inclusiv de la date statistice reale, folosind și alte surse, mai ales cele orale. Prin coroborarea diverselor surse, se pot desprinde concluzii credibile și cu valoare de generalizare[3].

O primă concluzie este aceea că statele din zona centrală și de sud-est a Europei nu au avut o evoluție lineară, de-a lungul celor 45 de ani cât a durat regimul socialist-totalitar. În esență, se pot desprinde câteva etape:

1. În anii 1945-1948 în statele aflate în sfera de influență sovietică, partidele comuniste au devenit partide de guvernământ. Ele au colaborat cu alte forțe politice, în cadrul unor fronturi populare sau democratice, întărindu-și mereu pozițiile. Spre sfârșitul acestei perioade, „tovarășii de drum“ au fost abandonați, partidele comuniste devenind singurele (sau principalele) forțe de guvernământ.

2. În anii 1948-1952 s-a desfășurat un proces extrem de alert, prin care au fost impuse, în toate domeniile, structurile de tip sovietic, s-a acționat pentru lichidarea fizică a adversarilor politici. A fost perioada celor mai crunte represiuni; lozinca lui Stalin, potrivit căreia pe măsura înaintării pe calea socialismului „lupta de clasă se ascute“, fiind aplicată pe scară largă și cu efecte devastatoare asupra elitelor (politice, economice, culturale etc).

3. După moartea lui Stalin (în 1953), s-a înregistrat o anumită relaxare internă, o tendință de refomare a sistemului totalitar. Pe această linie s-au înscris *Raportul lui N.S. Hrușciov la Congresul al XX-lea al P.C.U.S.,* din februarie 1956, în care a fost condamnat cultul personalității lui Stalin și au fost dezvăluite numeroase crime, cărora le-au căzut victimă milioane de cetățeni sovietici. Pe acest fond, au apărut unele încercări reformatoare în statele socialiste, mai ales în Polonia și Ungaria. Dacă situația din Polonia a putut fi ținută sub control, în Ungaria s-a ajuns, în noiembrie 1956, la lupte de stradă, ca urmare a intervenției trupelor sovietice. La rândul său, conducerea Partidului Muncitoresc Român, acționând cu multă prudență, a reușit să obțină retragerea Armatei Roșii din România în 1958.

[3] Vezi și Ioan Scurtu, *Istoria contemporană a României (1918-2007)*, p. 171-172

4. În anii ’60 a avut loc o diversificare a opțiunilor, în limitele regimului socialist-totalitar; alături de conduceri foarte obediente precum cele din Bulgaria și din R.D. Germană), manifestându-se tendințe centrifuge față de Uniunea Sovietică. Pe această linie s-au înscris *Declarația* din aprilie 1964, adoptată de Partidul Muncitoresc Român, încercarea Partidului Comunist din Cehoslovacia de a instaura un „socialism cu față umană“ (după expresia lui Alexander Dubcek) în 1968.

În timp ce acțiunea românească a avut succes, „Primăvara de la Praga“ a fost înăbușită de trupele Tratatului de la Varșovia (mai puțin ale României, care a condamnat această intervenție).

5. În anii ‘70-’80, internaționalistul proletar a fost înlocuit cu „patriotismul socialist“. Evoluțiile au fost contradictorii: în Uniunea Sovietică, după înlăturarea lui Hrușciov (1964), a urmat o lungă perioadă de stagnare, în „era Brejnev“; apoi, din 1985, s-a înregistrat o acțiune de refomare a sistemului socialist-totalitar (politica de *glastnosti* și *perestroika*), inițiată de Gorbaciov. Asemenea evoluții s-au manifestat și în celelalte state, mai ales în Ungaria și Polonia. O situație atipică a cunoscut România care, sub conducerea lui Nicolae Ceaușescu, după o perioadă reformatoare, s-a plasat, de la începutul anilor ’80, pe poziții tot mai rigide și mai conservatoare.

6. Anul 1989 a găsit regimurile socialist-totalitare din Europa Centrală și de Sud-Est în plină criză, dar cu situații concrete diferite. În cele mai multe țări, acestea s-au reformat din interior, prin schimbarea echipelor de conducere. Noii lideri au permis apariția unor forme de pluralism politic, au inițiat un dialog cu forțele reformatoare democratice. În România, datorită politicii lui Nicolae Ceaușescu și exacerbării cultului personalității, a incapacității intelectualilor (și nu numai a lor) de a constitui o societate civilă, care să impună conducerii politice un dialog asupra problemelor cu care se confrunta societatea, a lașității tuturor cadrelor de la vârful nomenclaturii regimul a cunoscut o dramatică involuție, cu consecințe extrem de negative asupra întregii societăți.

Așadar, România a cunoscut – ca și celelalte state din această zonă cu regim socialist-totalitar – o evoluție, care s-a încadrat în dinamica generală, dar și cu anumite trăsături specifice. O analiză corectă trebuie să pornească de la fapte reale, obiective.

În anul 1990 a fost publicat primul „*Anuar Statistic al României“* de după revoluție, în care se preciza: „A fost ncesară o muncă asiduă din partea întregului aparat statistic pentru degrevarea datelor din trecut de

balastul raportărilor umflate pe diferite căi şi la diferite nivele, proces ce se derula în special în ultima perioadă, într-o avalanşă perpetuă“[4]. Volumul elaborat, care cuprinde 722 de pagini, constituie principala sursă pentru aprecierea evoluției României în anii 1938-1989. În consecință, vom cita mai multe cifre din această lucrare de referință.

În 1938, România avea circa 20 de milioane de locuitori; a ajuns la aproximativ 12 milioane, ca urmare a pierderilor teritoriale din 1940 şi la 15,8 milioane în 1948; la 1 iulie 1989 erau înregistrați 23151644 locuitori*.

Anul 1938 este considerat un moment de referință în istoria economică a României, reprezentând momentul de vârf al dezvoltării sale în epoca presocialistă. O imagine corectă asupra acestui nivel de dezvoltare se poate obține pe baza unei analize comparative cu situația altor state.

Productivitatea muncii, în 1938, exprimată în producția anuală pe o persoană în dolari, se prezenta astfel[5]:

Țara	**Industrie (1938)**	**Agricultură (1934-1938)**
România	290	80
Bulgaria	300	110
Polonia	400	130
Ungaria	340	150
Marea Britanie	910	560

Venitul național pe cap de locuitor în acelaşi an era următorul[6]:

Țara	**Dolari**
România	75
Bulgaria	68
Polonia	104
Franța	236
Marea Britanie	378

[4] *„Anuarul Statistic al României 1990“*, Comisia Națională pentru Statistică, p. III

* Cifrele pentru care nu a fost indicată sursa sunt preluate din *„Anuarul Statistic al României 1990“*.

[5] Victor Axenciuc, *Introducere în istoria economică a României. Epoca modernă şi contemporană*, Bucureşti, Editura Fundației România de Mâine, 2000, p. 402

[6] *Ibidem*

Alte statistici indică 110 dolari pe cap de locuitor în România, dar chiar şi aşa, comparativ cu cu statele dezvoltate, se afla mult în urmă. Economiştii apreciază că România se găsea la o distanță de 100-150 de ani față de puterea de producție a statelor europene dezvoltate.

Confortul vieții cotidiene era cu totul relativ. În 1938, lumina electrică era necunoscută în aproape totalitatea statelor din România; multe oraşe beneficiau de curent electric numai în zone centrale. În acel an producția de energie electrică era mai mică în România, comparativ cu: Germania de 33,8 ori, Anglia – de 22,8 ori, Franța – de 18,2 ori, Italia – 13,8 ori[7]. Alimentația românilor era deficitară, mai ales în lumea statelor.

Consumul anual pe cap de locuitor în 1938 indica următoarele date concrete, în kilograme[8]:

Țara	**Cereale**	**Carne**	**Lapte şi brânză**	**Zahăr**
România	202	18	103	5
Marea Britanie	94	60	110	49
Franța	121	52	89	24
Polonia	134	26	128	9
Bulgaria	222	22	78	3

Cunoscutul economist Victor Axenciuc, după o amplă analiză, bazată pe bate statistice, conchidea: „Economia românească de la 1938, structura sa socială, cu adâncile decalaje şi importante sale neîmpliniri, cu polarizarea economică şi discrepanța dintre sat şi oraş, cu nivelul său material, cultural şi sanitar, pe ultimele locuri în Europa, nu poate constitui un model al viitorului nostru“[9].

Pornind de la aceste realități, nivelul atins în 1989, comparativ cu cel din 1938, poate apărea spectaculos. În acest interval de timp, România s-a transformat dintr-o țară agrar-industrială, într-una industrială; în 1989, producția industrială era de 65 ori mai mare decât cea din 1938.

[7] I. Puia, *Relațiile economice externe ale României în perioada interbelică,* Bucureşti, Editura Academiei, 1982, p. 161

[8] Victor Axenciuc, *Introducere în istoria economică*, p. 403

[9] *Ibidem*

Contribuția celor două ramuri economice la venitul național:

Ramura	1938	1989
Industrie	30,8%	58,1%
Agricultură	38,1%	15,2%

Ca urmare a dezvoltării industriei, s-a înregistrat o mutație esențială în privința raportului acesteia cu agricultura. Gradul de prelucrare a materiilor prime și cantitatea de inteligență încorporată într-un produs constituie elementele esențiale în creșterea valorii bunului respectiv, a competitivității lui pe piața mondială. România realiza o seamă de mașini și aparate electrice și electronice, turbine cu aburi și hidraulice, instalații de foraj, tractoare, autocamioane, automobile, îngrășăminte chimice, mobilă, încălțăminte, confecții etc., care aveau o largă căutare pe piața mondială.

Evoluția producției industriale:

Produse	U.M.	1938	1989
Electricitate	mil. Kw/h	1.130	75.851
Țiței extras	mii	6.594	9.173
Gaze naturale	mil. mc	311	22.222
Îngrășăminte chimice	mii	-	2.805
Încălțăminte	mil. perechi	3	52
Zahăr	mii	95	693
Săpun	mii tone	9	31
Tractoare	bucăți	-	151.745

Creșterile sunt reale și nu pot fi negate, dar comparația cu situația din alte țări oferă o imagine mai adecvată privind locul României în Europa.

Structura venitului național pe principalele ramuri ale economiei naționale din 1988:

Țara	Industrie	Construcții	Agricultură și silvicultură	Transporturi și telecomunicații
România	58,1	7,2	15,7	7,5
Bulgaria	59,5	9,4	13,1	8,3
Cehoslovacia	60,6	10,9	7,1	3,6
R.D. Germană	63,7	7,6	10,4	5,6
Iugoslavia	50,4	5,8	11,4	6,1
Polonia	48,2	12,9	14,0	5,8
Ungaria	50,1	12,6	13,8	9,0

După cum se poate observa, România se situa pe locul al patrulea între cele șase țări socialiste europene menționate în această statistică, al cărei venit național provenea din industrie (fiind cu puțin devansată de Bulgaria, Cehoslovacia şi destul de substanțial de R.D. Germană). Acest fapt reflecta un real proces de modernizare, comparativ cu anul 1938, când industria contribuia cu 30,8% la venitul național al României.

În 1938, România producea 1.100 milioane kwh, iar în 1989 a ajuns la 75.851 milioane kwh. S-a realizat electrificarea tuturor localităților (cu excepția unora de mici dimensiuni aflate în zone accidentate), fapt ce a sporit confortul vieții cotidiene. S-a înregistrat o creştere spectaculoasă a consumului de energie electrică, dar acesta era încă departe de nivelul celui din majoritatea statelor europene. Datele statistice indică următoarea situație privind *producția de energie electrică pe cap de locuitor în 1989:*

Țara	**KWh**
România	3.276
Cehoslovacia	5.707
R.D. Germană	7.107
Iugoslavia	3.494
Polonia	3.843
Ungaria	2.795

Aşadar, România se afla pe poziția a cincea din cele şase state socialiste, cu mai puțin de jumătate din producția de energie electrică pe cap de locuitor față de R.D. Germană.

Un alt exemplu care poate fi grăitor: în România interbelică, automobilul era utilizat de o categorie extrem de restrânsă de cetățeni. Din 1968 a început producția de automobile „*Dacia"* (în colaborare cu Uzinele „*Renault"* din Franța), astfel că mulți români au putut să-şi cumpere un astfel de mijloc de locomoție. Totuşi, chiar comparativ cu statele aflate în aria sa geografică, România ocupa un loc periferic.

Datele statistice privind *numărul de automobile* indică următoarea situație în anul 1989:

Țară	**Bucăți la 10.000 locuitori**
România	62
Cehoslovacia	121
R.D. Germană	130
Iugoslavia	132
Polonia	76

În privința *agriculturii* s-a realizat, de asemenea, un progres față de anul 1938, în principal ca urmare a mecanizării, folosirii îngrășămintelor chimice, construirii unui amplu sistem de irigații (cel mai mare din Europa). Acest fapt s-a reflectat în *producția medie la ha:*

Produsul	**1938**	**1989**
Grâu	1.310	3.364
Porumb	1.055	2.472
Orz	724	4.475
Ovăz	712	1.587

Creşterea este importantă, dar *producția la ha* în România era mult mai scăzută comparativ cu alte state. *Datele statistice pentru anul 1989 indică următoarea situație (kg):*

Țara	**Cereale**	**Porumb**
România	3.364	2.472
Bulgaria	4.740	4.290
Cehoslovacia	5.130	5.300
Iugoslavia	3.790	4.130
Polonia	3.850	*
Ungaria	5.240	6.220

Semnificative sunt şi datele privind *producția pe cap de locuitor* în anul 1989*:

Țară	**Zahăr kg**	**Grâu kg**	**Porumb kg**	**Lapte litri**
România	30	343	292	183
Cehoslovacia	56	407	65	454
R.D. Germană	46	209	*	559
Iugoslavia	41	236	397	192
Polonia	45	224	*	414
Ungaria	48	620	657	266

Conform unei statistici cuprinzând 24 de state din Europa (16 occidentale şi 8 foste socialiste), la 20 de indicatori economici şi sociali

* Nu figurează în statistica publicată de *„Anuarul Statistic al României 1990“*.

în anul 1989, România deținea locurile 20 – 24 la 16 indicatori și locurile 14 – 19 la alți 14 indicatori.

În privința produsului intern brut, care reflectă dezvoltarea de ansamblu a economiei naționale, România se situa pe locul 20, iar la indicatorul sintetic, evaluat prin luare în considerare a tuturor indicatorilor, pe locul 23. Produsul național brut pe locuitor era de 2 400 dolari, în timp ce media europeană era de 8 394 dolari (în statele dezvoltate acesta ajunsese la 16 592 dolari). În 1988, produsul național brut pe cap de locuitor era de 27 260 în Elveția, 20 020 în Norvegia, 18 530 în R.F. Germană, în timp ce Grecia avea 4 790, iar Spania – 7 740 (în dolari).

România a cunoscut un proces de urbanizare, caracteristic lumii moderne, în cursul căruia nivelul civilizației a crescut, în detrimentul vieții patriarhale, conservatoare.

Populația după mediul de locuire (%)*:*

Anul	**Urban**	**Rural**
1948	23.4	76.6
1950	50.0	50.0
1989	53.2	46.8

În anii 1951-1989 s-au construit, din bugetul statului, circa trei milioane de apartamente. Dacă socotim că o familie era alcătuită din patru persoane, rezultă că aproximativ 12 milioane de cetățeni au beneficiat de o nouă locuință.

Construcția de apartamente din fondurile statului:

Perioada	**Nr. apartmente**
1951-1960	150.167
1961-1970	553.295
1971-1980	1.267.850
1981-1989	1.012.771

Gradul de confort al acestor apartamente este discutabil, dar în mod cert beneficiarul unei asemenea locuințe avea asigurată lumina electrică și apa curentă, care lipseau aproape tuturor vechilor case în care trăiseră până atunci.

Aceste date statistice arată limpede că statul socialist, concentrând în mâinile sale aproape totalitatea resurselor materiale, a impus un ritm susținut de dezvoltare economică. O situație similară s-a înregistrat în Uniunea Sovietică și în celelalte state socialiste, fapt ce a determinat pe

unii politologi să aprecieze că acestea au cunoscut regimul unei **dictaturi de dezvoltare.** Este un concept care merită să fie analizat cu toată atenția.

Cert este că, în anii socialismului, oamenii au fost nevoiți să muncească din greu, să depășească numeroase privațiuni, cu gândul că vor lăsa urmașilor lor o țară mai bogată, în care se va trăi mai bine. Propaganda oficială acredita ideea că, prin aceste sacrificii, se făceau pași decisivi spre împlinirea "visului de aur al omenirii", care era comunismul.

În același interval de timp, țările capitaliste dezvoltate, bazate pe economia de piață, în care concurența are un rol decisiv, și-au modernizat procesele de producție, reușind să mențină și chiar să mărească decalajul față de celelalte state. Realitatea demonstrează că, după 1948, câteva țări (mai ales S.U.A., Japonia, R.F.Germană) au cunoscut o dezvoltare extrem de puternică, profitând și de conjunctura internațională, în principal de dificultățile statelor de curând eliberate de sub regimul colonial, dar și de situația sistemului socialist-totalitar de după criza petrolului declanșată în 1973. În acest context, dezvoltarea României – reală, comparativ cu perioada antebelică – nu au putut ține pasul cu ritmul impus de statele capitaliste dezvoltate, iar decalajele istorice nu numai că s-au menținut, dar au și crescut.

Știința și cultura românească au înregistrat o dezvoltare semnificativă, cu deosebire după 1958. A fost lichidat analfabetismul, învățământul general obligatoriu a evoluat treptat de la șapte la zece clase, s-au dezvoltat rețeaua liceelor de specialitate și cea a învățământului superior.

Evoluția învățământului:

	1938/1939	**1989/1990**
Unități de învățământ	15.879	27.327
Populația școlară	1.781.290	5.544.648
Studenți	26.489	164.507
Cadre didactice	55.215	229.138

Desigur, se poate discuta despre calitatea învățământului, despre impactul ideologiei oficiale asupra procesului instructiv-educativ, dar faptele în sine nu pot fi trecute cu vederea. După cum nu pot fi neglijate aprecierile experților străini, potrivit cărora România dispunea, în 1989, de o forță de muncă importantă, de calitate, formată în școlile din țară.

Pentru *intelectualii* români, îngrădirea posibilităților de exprimare, impunerea unei ideologii oficiale, limitarea dreptului de călătorie în străinătate au constituit dificultăți majore în calea propriei realizări. Totuşi, învingând numeroasele greutăți, aceştia au continuat să îmbogățească patrimoniul ştiinței şi culturii naționale şi universale. Între aceştia: *medicii* C. I. Parhon, Mihai Ciucă, Nicolae Gh. Lupu, Ştefan S. Nicolau, Nicolae Cajal; *matematicienii* Tudor V. Ionescu, Grigore C. Moisil, Miron Nicolescu, Dan Barbilian, Caius Iacob, Octav Onicescu; *fizicienii* Horia Hulubei, Theodor V. Ionescu; *chimiștii* Costin D. Nenițescu, Gheorghe Spacu, Raluca Ripan; *economiștii* Gheorghe Zane, Costin C. Kirițescu, N. N. Constantinescu; *geologii* Miltiade Filipescu, Sabba S. Ştefănescu, Gheorghe Macovei; specialiştii în *științe tehnice* Elie Carafoli, Aurel Beliş, Ion Agârbiceanu; *istoricii* Constantin C. Giurescu, Andrei Oțetea, David Prodan, Dumitru Tudor, Radu Vulpe, Dumitru Berciu, Ştefan Pascu, Alexandru Duțu, Mihail Berza, Ion Nestor, Dionisie Pippidi, Constantin Daicoviciu, Hadrian Daicoviciu, Pompiliu Teodor, P. P. Panaitescu, Emil Condurachi, Dumitru Almaş, Constantin Cihodaru, Aurelian Sacerdoțeanu, Alexandru Elian, Vasile Maciu, Mircea Popa, Gheorghe Platon, A. Simion, Eliza Campus, Valeriu Florin Dobrinescu, Maria Dogaru, Paul Cernovodeanu, Ion Mamina; *geografii* Vintilă Mihăilescu, Victor Trufescu; *scriitorii* Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Victor Eftimiu, Horia Lovinescu, Eusebiu Camilar, Marin Preda, Eugen Barbu, Nicolae Labiş, Marin Sorescu, A. E. Baconsky, Nichita Stănescu, Ştefan Augustin Doinaş; *criticii și istoricii literari* George Călinescu, Tudor Vianu, Perpessicius, Şerban Cioculescu, Alexandru Piru, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Edgar Papu; *lingviștii* Iorgu Iordan, Alexandru Rosetti, Mioara Avram; *criticii și istoricii de artă* George Oprescu, Petre Comarnescu; *pictorii* Corneliu Baba, Alexandru Ciucurencu, Camil Ressu, Ion Țuculescu, Iosif Iser; *sculptorii* Gheorghe Anghel, Marius Butunoiu, Vida Gheza, Ion Jalea, Ion Irimescu; *regizorii* Ion Popescu-Gopo, Mircea Veroiu, Victor Iliu (de film), Sică Alexandrescu, Vlad Mugur, Ion Şahighian (de teatru); *actorii* Lucia Sturdza-Bulandra, Costache Antoniu, Grigore Vasiliu-Birlic, Alexandru Giugaru, Marcela Rusu, George Constantin, George Calboreanu, Emanuil Petruț, Amza Pellea, Gheorghe Cozorici, Silvia Dumitrescu-Timică, Constantin Rauțchi, Octavian Cotescu, Dem Rădulescu, Coca Andronescu, Ion Marinescu, Vasilica Tastaman, Ştefan Mihăilescu-Brăila, Leopoldina Bălănuță, Gina Patrichi, Ştefan

Bănică; *muzicienii* George Georgescu (dirijor), Gheorghe Dumitrescu, Sabin Drăgoi, Tiberiu Brediceanu (compozitori), Ion Voicu (violonist), Arta Florescu, Elena Cernei, Ion Dacian, Valentin Teodorian, Octav Enigărescu, Ludovic Spiess (interpreți); în domeniul *muzicii ușoare* s-au impus compozitorii Radu Șerban, Vasile Veselovschi, Ion Cristinoiu, George Grigoriu, interpreții Gică Petrescu, Doina Badea, Dan Spătaru, Aurelian Andreescu; în *muzica populară* interpreții Maria Tănase, Ioana Radu, Alexandru Grozuță, Rodica Bujor; *arhitecții* Octav Doicescu, Petre Antonescu, Cezar Lăzărescu, Duiliu Marcu, Horia Maicu, Tiberiu Ricci, Ascanio Damian etc. Am citat doar câteva nume de intelectuali care au trăit și au creat în România, trecuți în lumea umbrelor, dar lista lor poate ocupa multe pagini. Chiar în condițiile restricțiilor impuse de regim, mulți dintre aceștia au participat la conferințe și congrese internaționale, la concursuri și festivaluri, obținând succese notabile. Asemenea personalități nu pot fi eliminate din istoria științei și culturii românești și universale cu argumentul că ar fi trăit și creat în "anii comunismului".

Pe de altă parte, nu poate fi trecut cu vederea faptul că au fost lichidate elitele politice și o bună parte din cele intelectuale. După 1948 au murit în închisori personalități de marcă, precum Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Constantin I.C. Brătianu, Gheorghe I. Brătianu, Constantin Argetoianu, Mihail Manoilescu, Sever Bocu, Mircea Cancicov, Henry Cihosky, Tancred Constantinescu, Ion Gigurtu, Alexandru Lapedatu, Ion Manolescu-Strunga, Istrate Micescu, Ion Pelivan, Virgil Potârcă, Radu Portocală, Ion Rășcanu, Nicolae Samsonovici, Gheorghe Tașcă, Aurel Vlad etc.

Intelectuali de frunte – precum Ioan Lupaș, Silviu Dragomir, Lucian Blaga, Ioan Petrovici, P.P. Panaitescu – au fost interzișii perioade lungi de timp. Unii dintre ei au fost "reabilitați", putând să se afirme în noul context istoric datorită valorii lor, de care însuși regimul avea nevoie. Semnificativ este cazul lui Tudor Arghezi, care în 1948 a devenit ținta unui furibund atac în "Scânteia", fiind acuzat că practică o poezie a "putrefacției", reflectând "lumea morală a burgheziei"; după trei ani, Arghezi a fost reabilitat, fiind apoi primit în Academia Română și considerat unul dintre cei mai mari poeți români, după Mihai Eminescu. O situație similară s-a înregistrat cu Constantin C. Giurescu: după ce a stat câțiva ani în închisoare (ca fost demnitar burghez), a fost intregrat la Institutul de Istorie (*N. Iorga*) și apoi la Universitatea din București, a devenit membru al Academiei Române, a publicat numeroase lucrări de certă valoare științifică, i s-a asigurat posibilitatea de a

participa la congrese și conferințe internaționale, de călători în S.U.A., Marea Britanie, Franța și în alte state occidentale.

Cele mai mari mutații s-au înregistrat în domeniul social: deposedați de propriile lor averi, mulți industriași, bancheri, moșieri, comercianți au fost arestați, iar cei eliberați prin decrete de amnistie au dus o existență la periferia societății, fiind obligați să muncească pe șantiere, să presteze munci fizice, în diverse întreprinderi. Valoarea lor de manageri, capabili să asigure dezvoltarea economică a țării pe principiile economice de piață nu a fost acceptată într-un stat centralizat și atoateștiutor.

A crescut numărul *muncitorilor,* cei mai mulți însușindu-și tehnica modernă și beneficiind de o protecție socială consistentă.

La rândul său, *țărănimea* deposedată de pământul de care era legată și-a pierdut interesul față de muncă; o bună parte a migrat la oraș, unde s-a acomodat cu greu la noul regim de viață. Mulți au devenit navetiști, și-au cumpărat televizoare, mașini de spălat, automobile, mobilă etc. și nu mai erau dispuși să muncească la CAP (Cooperativa Agricolă de Producție). Se realiza astfel un proces *sui generis* de urbanizare, prin transpunerea în lumea satului a unor modele de viață specifice până atunci orașului. Procesul de omogenizare socială a lovit, în principal, în oamenii întreprinzători și inteligenți, care au fost nevoiți să bălteasca într-o mediocritate generalizată, să acționeze pe baza indicațiilor venite „de sus", adică de la vârful Partidului Comunist. În același timp, s-au făcut pași decisivi pe calea civilizației moderne. În 1989 nu mai erau văzuți în România țărani umblând desculți, așa cum erau în anii interbelici.

Sportivii români au realizat performanțe excepționale, numărându-se printre protagoniștii jocurilor olimpice, ale campionatelor mondiale și europene. Primul campion mondial din istoria României a fost Dumitru Paraschivescu (în 1949 la marș), primul campion olimpic român s-a numit Iosif Sârbu (tir, în 1952). Nume precum Iolanda Balaș (săritura în înălțime), Dumitru Pârvulescu, Nicolae Martinescu (lupte), Viorica Viscopoleanu (lungime), Lia Manoliu (disc), Ivan Patzaichin, Simion Covaliov (canoe), Ion Drâmbă (scrimă), Nadia Comăneci, Emilia Eberle (gimnastică), Ecaterina Stahl (floretă), Sanda Toma (canotaj), Mihai Stoian, Calistrat Cuțov (box), Ilie Năstase și Ion Țiriac (tenis de câmp), Angelica Rozeanu și Ella Constantinescu (tenis de masă) au intrat pentru totdeauna în istoria sportului mondial[10]. Echipa

[10] Constantin Olteanu, *Instituții ale României moderne și contemporane,* București, Editura Fundației România de Mâine, 2008, pp. 296-300

națională de handbal masculin a câștigat de mai multe ori campionatele european și mondial, iar echipa de fotbal „*Steaua"* a cucerit în 1986 Cupa Capionilor Europeni.

În intervalul 1953-1989, România a organizat campionate mondiale la 27 discipline sportive, iar în intervalul 1955-1987 un număr de 48 de campionate europene la diferite discipline sportive[11].

Pentru a arăta că politica sa era susținută de cetățeni, conducerea P.C.R. a căutat să atragă un număr cât mai mare dintre aceștia în rândurile sale.

Evoluția numerică a membrilor P.C.R.:[12]

Perioada	**Număr membri**
August 1944	Aprox 1.000
Octombrie 1945	257.000
Septembrie 1947	710.000
Februarie 1948	1.060.000
Mai 1950	720.000
iulie 1965	1.400.000
Decembrie 1989	4.300.000

Desigur, au existat cetățeni români care au crezut cu sinceritate în ideologia şi programul P.C.R. În acelaşi timp, nu poate fi exclusă realitatea că mulți s-au înscris în P.C.R. dintr-un anumit oportunism, sau din necesitate, pentru a obține anumite avantaje (o funcție, o bursă în străinătate, un apartament, un loc la doctorat etc.). Adevărata atitudine a comuniștilor (din organizația de tineret – U.T.C. şi a celor maturi – P.C.R.) a ieşit în evidență în decembrie 1989, când marea majoritate a manifestanților, a arestaților, a răniților şi morților în revoluție a provenit din rândul acestora. Cu alte cuvinte, între masa membrilor U.T.C. şi P.C.R. şi conducerea acestora exista o prăpastie, fapt reflectat şi în dispariția „instantanee" a celor două organizații. Atât U.T.C., cât şi P.C.R. au sucombat prin implozie, milioanele de membri nemaidorind să refacă aceste organizații, ba chiar dezicându-se de ele, unii într-o maniera foarte zgomotoasă (între aceştia şi activişti ai C.C. ai U.T.C. sau C.C. al P.C.R.).

[11] Constantin Matache, *Prezențe românești în organizațiile sportive internaționale*, București, Editura Ad Point, 2006, pp. 316-322

[12] Ioan Scurtu, *Istoria contemporană a României...*, p. 170

2. De la totalitarism la democrație

A. Evoluții politice în Europa central-estică*

Anul 1989 a marcat prăbușirea socialismului totalitar în Europa. Acest regim a mai supraviețuit doi ani, până în decembrie 1991, când Uniunea Sovietică a încetat să mai existe. Dar, în ultimii doi ani regimul politic din această țară se liberalizase, astfel că nu se mai identifica cu cel din vremea lui Lenin, Stalin sau Brejnev.

Uniunea Sovietică își pierduse rolul de mare putere iar influența sa pe plan internațional s-a diminuat considerabil.

În planul relațiilor internaționale, statele foste socialiste au decis să desființeze structurile create în anii războiului rece. La 30 iunie 1991 s-a desfășurat la Budapesta sesiunea Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (C.A.E.R.), la care repezentanții celor nouă state membre (Uniunea Sovietică, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria, România, R.P.D. Vietnam, Cuba şi Mongolia) au adoptat un *Protocol* privind desființarea acestuia; dizolvarea a devenit efectivă după 90 de zile de la semnarea respectivului document. A doua zi, 1 iulie 1991, a avut loc ultima consfătuire a Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia. Participanții au semnat un *Protocol* prin care Tratatul își înceta existența. Astfel se punea definitiv capăt dominației sovietice în această zonă a Europei, iar statele respective s-au orientat tot mai ferm spre Occident, solicitând intrarea lor în NATO şi în Uniunea Europeană. SUA au rămas singura superputere mondială, iar „noile democrații" priveau spre Washington cu speranța că vor fi acceptate ca aliați.

Procesele revoluționare din 1989 au continuat în Europa şi după 22 decembrie, chiar dacă – în mod generic – se afirma: comunismul s-a născut pe malul Nevei şi a sucombat pe malul Dâmboviței. Viața inter-

---

* Vezi, pe larg, Z. Brzezinski, *Europa Centrală și de Est în ciclonul tranziției*, București, 1995; Vasile Pușcaș (ed.), *Central Europe since 1989*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2000; *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud-Est (1918-2001)*, coordonator Ioan Scurtu, vol. I, București, Editura Fundației Culturale Române, 2003 (partea a V-a – realizată de Teodora Stănescu-Stanciu şi Georgiana Margareta Scurtu); cu ediție în limba engleză – *Political structures in Central and South-Eastern Europe (1918-2001)*, pp. 257-304; Teodora Stănescu-Stanciu, *1985-1996. Deceniu decisiv în transformarea Europei Central-Estice*, București, Editura Universitară, 2007; Tony Judt, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, Traducere Georgiana Perlea, Iași, Editura Polirom, 2008 (Partea a patra).

națională a fost dominată de trei evenimente: unificarea Germaniei, destrămarea Uniunii Sovietice şi războiul civil din Iugoslavia.

În anii 1990 – 1995, în statele fostului lagăr „comunist" (socialist-totalitar), evoluțiile democratice au căpătat consistență şi ireversibilitate. În unele țări acest proces a fost mai accelerat şi fără conflicte majore, în altele s-a desfăşurat mai lent, contradictoriu şi chiar cu puseuri de violență[1].

În privința Germaniei a prevalat punctul de vedere al lui Helmuth Kohl, sprijinit puternic de George Bush, şi anume integrarea R.D.G. în R.F.G. şi desființarea tuturor structurilor est-germane, inclusiv a securității (STASI) şi preluarea lor de către cele vest-germane. În **Republica Democrată Germană** au avut loc alegeri parlamentare, la 18 martie 1990, în urma cărora s-a format un guvern de coaliție, condus de Lothar Maizière, care a negociat unificarea monetară, economică şi socială a celor două state germane. Acordul a fost semnat la 1 iulie 1990 de Lothar Maizière şi Helmuth Kohl. Cele patru Mari Puteri (S.U.A., Uniunea Sovietică, Marea Britanie şi Franța) au acceptat unificarea Germaniei, încheind la 12 august 1990 un tratat prin care renunțau la toate vechile drepturi ce le reveniseră, ca urmare a acordurilor din 1945. În ziua de 3 octombrie 1990, au avut loc festivitățile oficiale prin care s-a marcat reunificarea Germaniei. Partea de Est a Germaniei, fosta Republică Democrată Germană, a fost organizată în cinci landuri, care făceau parte integrantă din R.F. Germania.

La 20 iunie 1991, Berlinul a devenit capitala Germaniei unificate, aici aflându-se sediul Parlamentului şi al Guvernului. Ca urmare a acestei evoluții istorice, Germania a devenit prima putere economică a Europei. Alegerile parlamentare din octombrie 1994 au fost câştigate de coaliția UCD/UCS, PLD, iar cancelarul Helmuth Kohl, aflat la putere din 1982, şi-a asigurat un nou mandat. Anul 1994 a marcat retragerea trupelor străine de pe teritoriul Germaniei, după 49 de ani, anulându-se astfel deciziile puterilor învingătoare adoptate în 1945.

Alegerile pentru Bundestag din septembrie 1988 au fost câştigate de Partidul Social-Democrat, care a obținut 40,9% din voturi, iar Gerhard Schröder a devenit cancelar. Alternanța la putere, ca expresie a regimului democratic, era deja o realitate. Procesul de integrare

[1] Vezi, pe larg, A. Pop, *Tentația tranziției. O istorie a prăbuşirii comunismului în Europa de Est*, Bucureşti, Editura Corint, 2002; I.N. Sava, *Zece ani de tranziție în Europa de Est*, Bucureşti, Editura Fundației Culturale Române, 2000

economică a „estului“ a fost mai dificil decât s-a estimat inițial, fapt ce a impus anumite sacrificii (mai ales materiale) din partea „Vestului“. După 20 de ani, diferențele se resimt încă în societatea germană.

Problema cea mai delicată era aceea a relațiilor cu Polonia, care la sfârșitul războiului a primit o bună parte din teritoriul Germaniei și a procedat la o „epurare etnică“ prin expulzarea în masă a germanilor. Prin tratatul germano-polonez din 14 noiembrie 1990 a fost recunoscută granița pe Oder-Neisse.

În **Cehoslovacia,** victoria revoluției a fost marcată de alegerea lui Vaclav Havel, fondatorul *Forumului Civic* și principalul organizator al „revoluției de catifea“, în funcția de președinte al țării, la 29 decembrie 1989. Președintele Adunării Federale a devenit Aleksander Dubcek, liderul „Primăverii de la Praga“ din 1968. În ziua de 20 aprilie 1990 statul și-a lua numele de Republica Federală Cehă și Slovacă, act ce prevestea dezmembrarea acestuia. Alegerile legislative din iunie 1990 au fost câștigate de *Forumul Civic*, care avea să asigure trecerea la o reală democrație și la economia de piață. Statul cehoslovac, constituit prin voința liber exprimată a cehilor și slovacilor în octombrie 1918, avea să se destrame pentru a doua oară: prima dată în martie 1939, când Slovacia, cu sprijinul lui Hitler, s-a declarat independentă; apoi, în contextul înfrângerii Germaniei, Cehoslovacia s-a refăcut în aprilie 1945. A doua oară, prin înțelegerea între liderii cehi și slovaci, pe baza căreia, la 1 ianuarie 1993, s-au constituit două state: Republica Cehă și Republica Slovacă. Acestea au stabilit imediat între ele relații diplomatice.

Republica Slovacă a cunoscut o evoluție politică mai complexă. Noul stat avea nevoie de o legitimitate istorică, iar naționalismul a devenit o expresie a voinței de afirmare cu o identitate proprie. Alegerile din iunie 1992 au fost câștigate de *Mișcarea pentru o Slovacie Democrată* condusă de Vladimir Meciar, artizanul desprinderii din federația cu Cehia. Algerile parlamentare din septembrie 1998 s-au soldat cu succesul Coaliției Democrate Slovace (cu 26,3% din totalul voturilor) în frunte cu Mikulás Dzurinda. În noiembrie 2000, Coaliția Democrată Slovacă s-a transformat în partid, numit Uniunea Creștin Democrată Slovacă. Chiar dacă a trecut prin unele tensiuni sociale și chiar etnice, Slovacia și-a „găsit ritmul“, fiind una dintre primele țări din fostul „lagăr socialist“ care a aderat la NATO (2002) și la Uniunea Europeană (2004), precum și la moneda *Euro*.

Republica Cehă era partea cea mai dezvoltată a Cehoslovaciei, astfel că evoluția sa a cunoscut o traiectorie pozitivă. Extrem de mediatizatul Vaclav Havel, care devenit la 29 decembrie 1989 primul președinte democrat al Cehoslovaciei, a asigurat un „divorț elegant" între cehi și slovaci. Dezagregarea Cehoslovaciei la 1 ianuarie 1993 s-a produs aproape simultan cu unificarea Germaniei, fapt ce a generat unele speculații privind „misiunea" lui Havel. El a devenit primul președinte al Cehiei în 1993, iar 1998 a fost reales. Economia Cehiei a intrat în criză încă din 1997, fapt ce a generat unele frământări politice și succesul electoral de *Partidul Social-Democrat*. În martie 1999, Cehia a devenit membru NATO, iar în 2004 al Uniunii Europene. După retragerea lui Havel, Cehia a intrat intr-un oarecare anonimat. Rezervele manifestate de regimul de la Praga în a se angaja pe fronturile de luptă armată deschise de SUA, ca și preocuparea de a proteja economia națională în fața tendințelor acaparatoare ale companiilor occidentale au contribuit la o diminuare a stututului internațional al acestei țări. În 2009, când Cehia a preluat (prin rotație) președinția Uniunii Europene, prestigiul din „epoca Havel" era de mult apus, vocea sa fiind mai curând contestată decât acceptată.

În **Ungaria** a existat un regim gorbaciovist până la primele alegeri democratice, care s-au desfășurat în lunile martie-aprilie 1990, când puterea a fost preluată de *Forumul Democratic Maghiar*, coaliție de forțe politice ostile comunismului. Antáll József, președintele Forumului, a devenit prim-ministru la 23 mai 1990, iar în funcția de președinte al Ungariei a fost ales Göncz Árpád. Lui Göncz i-a succedat, în iunie 2000, Madl Ferenc. În alegerile parlamentare din mai 1994 victoria i-a aparținut *Partidului Socialist* condus de Horn Gyula, realizându-se astfel o alternanță la putere. În timpul guvernului Horn Gyula, Ungaria a început tratativele pentru aderarea la NATO și pentru aderarea la Uniunea Europeană.

Alegerile din mai 1998 au fost câștigate de *Federația Tinerilor Democrați – Partidul Civic* (FIDES–MPP), iar liderul acesteia Orbán Viktor a devenit prim-ministru. În martie 1999, Ungaria a devenit membru NATO, iar în ianuarie 2004 al Uniunii Europene.

Nostalgia după Regatul lui Ștefan cel Sfânt a continuat să-i anime pe liderii politici de la Budapesta, care s-au proclamat conducătorii „maghiarimii" din întrega lume. În acest spirit, ei au continuat să condamne „dictatul de la Trianon" din iunie 1920, să pretindă protecția

minorității maghiare din Slovacia, Serbia și România, mergând până la a cere autonomia teritorială pentru aceasta. Într-o lume care merge spre globalizare, încercarea de a crea enclave specifice evului mediu este desuetă, dar cercurile revizioniste (inclusiv guvernamentale) de la Budapesta nu și-au pierdut speranța. O expresie a acestei stări de fapt a fost decizia președintelui Ungariei de a sărbători Ziua Națională a acestei țări în „anteguvernarea" Harghita, în martie 2009, deși pe harta României nu există o asemenea deviziune administrativă.

În **Polonia** principala figură politică a devenit, din 1989, Lech Walesa, liderul sindicatului *Solidaritatea*. La 20 decembrie 1989, Parlamentul a votat un amendament la Constituție, prin care s-a eliminat articolul privind rolul conducător al partidului comunist și a stabilit că denumirea statului este Republica Polonia. Pluralismul politic a devenit o realitate și din punct de vedere constituțional.

Alegerile prezidențiale din 9 decembrie 1990 au fost câștigate de Lech Walesa, act ce marca victoria deplină a forțelor democratice în această țară. Walesa a instituit un Consiliu Consultativ, pe lângă Președinția Republicii, alcătuit din reprezentanții tuturor partidelor, inclusiv a celui comunist. Spiritul „mesei rotunde" a continuat și în anii următori, asigurând evoluția Poloniei spre structurile europene și euro-atlantice, fără convulsii semnificative.

Societatea poloneză a privit cu îngrijorare unificarea Germaniei. Tragedia din timpul celui de-al Doilea Război Mondial era încă vie, iar teama de revanșă, pentru redobândirea teritoriilor încorporate la Polonia în 1945, genera o stare de nesiguranță la Varșovia. Cancelarul Helmuth Kohl a acceptat inviolabilitatea granițelor și s-a arătat deschis încheierii unor tratate având la bază principiile stabilite în 1975 la Helsinki. Prin tratatul polono-german din noiembrie 1990 s-a confirmat granița dintre cele două state fixată la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial (Oder-Neisse). Trupele rusești s-au retras din Polonia în 1993, această țară aderând la NATO (martie 1999) și la Uniunea Europeană (mai 2004).

Și în Polonia s-a înregistrat o alternanță la putere. În noiembrie 1995 alegerile au fost câștigate de Aleksander Kwasnievski, liderul *Alianței Stânga Democrată*, care a devenit președintele Poloniei (a fost reales în noiembrie 2000).

Dintre toți liderii fostelor state socialiste, cei polonezi s-au remarcat printr-o reală capacitate de negociere, atât cu NATO, cât și cu Uniunea

Europeană, promovând cu fermitate interesele țării lor. Ei au pornit de la ideea că Occidentul avea o importantă vină pentru stituația creată la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, când au „vândut" Uniunii Sovietice o bună parte din Europa Centrală și de Sud-Est. În consecință, Occidentul era „dator" să sprijine aceste țări, cărora să li se asigure „un cuvânt de spus" în viața internațională.

În **Bulgaria**, Parlamentul a decis, în ianuarie 1990, abolirea rolului conducător al Partidului Comunist; acesta și-a luat numele de *Partidul Socialist Bulgar*, rămânând cea mai importantă forță politică din țară. La 3 februarie, Andrei Lukanov a fost ales prim-ministru, iar în iunie 1990 au avut loc primele alegeri libere. Deși Partidul Socialist a câștigat majoritatea absolută a voturilor, în urma unor mari manifestații de stradă, la 1 august 1990 proocidentalul Jeliu Jelev a fost impus ca președinte al Bulgariei. Astfel, occidentul a experimentat cu succes un nou concept: rezultatul votului poate fi anulat prin manifestații de stradă și luarea cu asalt a instituțiilor statului. Această țară avea să cunoască numeroase convulsii economice și sociale, ajungând în pragul prăbușirii financiare, fapt ce a impus instituirea unui consiliu monetar sub egida R.F. Germania. Redresarea s-a produs cu dificultate, iar procesul de integrare în structurile europene și euro-atlantice a durat mai mult decât în majoritatea fostelor state socialist-totalitare.

În iunie 2001, *Mișcarea Națională Simion II* a câștigat alegerile, iar fostul țar a devenit prim-ministru. Sub conducerea acestuia, Bulgaria a accelerat procesul de integrare în structurile europene și euro-atlantice, mai întâi în NATO (noiembrie 2002). Apoi și în Uniunea Europeană (ianuarie 2007).

După 1989, **Albania** a fost și ea cuprinsă de valul schimbării. Inițial, Ramiz Alia, secretarul general al *Partidului Comunist Albanez*, s-a opus ideilor susținute de Gorbaciov, socotindu-le demogagice și periculoase pentru soarta socialismului. Dar, în iunie 1990, în această țară a fost pus în funcțiune „modelul est-german": mii de cetățeni părăseau țara, cei mai mulți refugiindu-se în Italia. S-a creat astfel, în Occident, un curent extrem de ostil regimului de la Tirana, care „nu mai era suportat" de proprii săi cetățeni. După un an de rezistență, Ramiz Alia a început să cedeze, inițiind unele măsuri reformatoare: privatizarea parțială a agriculturii, dreptul țăranilor de a-și vinde produsele pe piața liberă etc. În zilele de 9 și 10 decembrie 1990 au avut loc manifestații studențești,

participanții purtând portretele lui Gorbaciov și Ramiz Alia. Peste două zile, la 12 decembrie, Sali Berisha a anunțat constituirea *Partidului Democrat,* cu un program anticomunist. Sfârșitul simbolic al socialismului-totalitar în Albania a fost marcat de dărâmarea statuii lui I.V. Stalin de pe bulevardul central din Tirana, la 21 decembrie 1990.

Alegerile din martie 1991 au fost câștigate de Partidul Comunist, care în iunie 1992 și-a luat numele de Partidul Socialist. Occidentul „democrat" nu putea admite continuarea unui regim care nu avea o orientare clară. De aceea, a folosit metoda care dăduse „bune rezultate" în Bulgaria: rezultatul înregistrat la urne trebuia anihilat prin „voința populară" manifestată în stradă. Ca urmare, în Albania au avut loc ample manifestații, vizând „democratizarea" societății. Pe acest fond, în martie 1992 au avut loc noi alegeri parlamentare, la care Partidul Democrat a obținut două treimi din voturi. În acest context, Ramiz Alia s-a retras de la conducerea statului, iar Sali Berisha a fost ales președintele Albaniei (9 aprilie 1992). Cu toate eforturile făcute, Berisha nu a putut redresa situația, Albania ajungând în pragul războiului civil, ca urmare a prăbușirii, în ianuarie 1997, a unor jocuri priamidale de tip *Caritas*, în care mulți cetățeni își puseseră speranța de a câștiga și de a trăi mai bine. Berisha a fost nevoit să se retragă de la președinție în iulie 1997. Abia în noiembrie 1998, în Albania a fost adoptată o Constituție democratică. În toate statisticile internaționale, Albania figurează ca ultima țară din Europa în privința situației economice, dar și a evoluției democratice.

Oficialitățile de la Tirana au redevenit „interesante" atunci când Occidentul a decis dezagregarea Iugoslaviei. Oficialitățile de la Tirana i-au sprijinit pe albanezii din Kosovo să lupte împotriva sârbilor, o parte dintre gherilele kosovare antrenându-se pe teritoriul Albaniei. Statele occidentale nu numai că nu au condamnat o asemenea atitudine, dar i-au și încurajat pe albanezi. După declanșarea operațiunilor NATO împotriva Serbiei, în martie 1999, numeroși kosovari s-au refugiat în Albania, unde au fost încartiruiți în tabere administrate de unități NATO.

Oficialitățile de la Tirana au început să vehiculeze lozinca „Albania Mare". Dar statele occidentale (în primul rând SUA) și-au dat seama că o Albanie Mare însemna crearea unor noi conflicte nu numai cu Serbia, ci și cu Bulgaria și cu Grecia. În consecință, au cerut liderilor de la Tirana să-și tempereze discursul, și să se declare pentru aderarea țării lor la Uniunea Europeană și la NATO. Ceea ce aceștia au acceptat, sperând într-o decizie pozitivă.

Poate cele mai spectaculoase evoluții s-au înregistrat în **Uniunea Sovietică**. Procesul de disoluție a acestui stat s-a accelerat în anul 1990. Mihail Gorbaciov voise să modernizeze (reformeze) un sistem care era sortit prăbușirii și să mențină un stat clădit prin forță și teroare. Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste s-a constituit în decembrie 1922, în urma unui sângeros război civil. Pe baza pactului Molotov – Ribbentrop a anexat mai multe teritorii și chiar state: o parte din Polonia (septembrie 1939), Belorusia (noiembrie 1939), ´ările Baltice (Estonia, Letonia, Lituania), precum și partea de Est și Nord-Est a României (Basarabia și Nordul Bucovinei) – toate în iunie 1940.

În timpul lui Stalin și a urmașilor săi, s-a încercat anihilarea spiritului național și promovarea unei singure națiuni – cea sovietică. Reformele lui Gorbaciov au avut un efect pe care liderul de la Kremlin nu îl anticipase: redeșteptarea spiritului național. Constatând că Gorbaciov era depășit de evenimente, Occidentul – și în primul rând SUA – a început să-l abandoneze în favoarea lui Boris Elțîn. Apăruse perspectiva clară a dezagregării URSS prin desprinderea statelor „de margine", în primul rând a Țărilor Baltice, dar și a Georgiei și Moldovei, iar acest moment nu trebuia ratat.

Puciul înscenat la 19 august 1991, a marcat lovitura de grație dată lui Gorbaciov, care în câteva luni a trebuit să părăsească puterea. Federația Rusă a devenit moștenitoarea de drept a Uniunii Sovietice, iar Boris Elțîn primul președinte al acestui stat. În mod concret, evenimentele s-au desfășurat astfel: Gorbaciov, aflat la odihnă în Crimeea, a fost înlocuit cu un Comitet de Stat pentru Starea Excepțională, avându-l în frunte pe Ghenadi Ianaev. Evenimentul a provocat o vie emoție în întreaga lume. În acele zile, a început dezagregarea Uniunii Sovietice, prin proclamarea independenței republicilor componente. Rusia, unde se afla capitala Uniunii Sovietice, s-a declarat și ea independentă, sub conducerea lui Boris Elțîn. Revenit, peste două zile, la Moscova, Gorbaciov a încercat să mențină Uniunea Sovietică, dar fără succes. Din inițiativa lui Boris Elțîn, președintele Federației Ruse, s-a creat Comunitatea Statelor Independente, astfel că Gorbaciov a rămas în fruntea unui stat care nu mai exista.

Ultimele zile ale lui Gorbaciov la Kremlin au fost urmărite îndeaproape la Washington. Secretarul de Stat James Backer l-a avertizat pe Elțîn să nu procedeze la arestarea și trimiterea lui Gorbaciov în judecată. Ultima discuție Elțîn-Gorbaciov a fost tensionată. Gorbaciov i-a prezentat lui Elțîn o listă de revendicări, cele mai multe cu caracter

material: pensie egală cu salariul prezidențial indexată odată cu inflația; un apartament prezidențial și o vilă; o mașină pentru el și soție, o clădire în Moscova pentru „Fundația Gorbaciov", serviciu de pază etc. Boris Elțîn avea să aprecieze că Gorbaciov era animat de ideea: „Dacă vrei atât de mult să scapi de mine, atunci fii atât de amabil și scotocește bine prin buzunare"[2]. Dar Elțîn nu era un om politic generos. El a acceptat crearea „Fundației Gorbaciov", dar care să nu fie transformată în „cuib al opoziției"[3]; i-a acordat o săptămână pentru a-și strânge lucrurile și a părăsi Kremlinul. În ultimele zile, Gorbaciov a primit telefoane de încurajare de la George Bush, François Mitterand, John Major, Hans Dietrich Genscher. Nu și de la vechii săi colaboratori, sau de la cetățenii pe care i-a condus în ultimii șase ani.

În acele zile, Boris Elțîn nu a excelat prin politețe față de un personaj istoric, aflat într-o situație dramatică; din contră, s-a comportat ca un stăpân, care nu mai avea răbdare și dorea să se instaleze cât mai rapid în fotoliul din care să comande. Nu a acceptat ca la Kremlin să aibă loc o ceremonie de predare a puterii, pentru simplul motiv că Gorbaciov nu mai deținea nici o putere efectivă. Într-o atmosferă mai mult decât sumbră, la 25 decembrie 1991, Gorbaciov și-a anunțat demisia din postul de președinte al U.R.S.S. În cuvântarea rostită cu acel prilej, transmisă în direct la televiziune, el s-a adresat acelora pe care-i condusese timp de șase ani: „Părăsesc postul meu cu un sentiment de neliniște. Dar și cu speranța și încrederea în voi, în înțelepciunea voastră și în puterea spiritului vostru"[4].

Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice și-a încheiat oficial existența în noaptea de 31 decembrie 1991. Comentând acel moment, fost secretar de Stat al S.U.A., Henry Kissinger, avea să scris: „Nici o putere mondială nu s-a dezagregat vreodată atât de total sau atât de rapid fără să piardă vreun război"[5].

Fostele state din Uniunea Sovietică, inclusiv Federația Rusă, au intrat într-o perioadă de colaps economic și de confuzie politică. Cetățenii sovietici – animați de spiritul velico-rus – erau convinși că Mihail Gorbaciov a fost un „agent american" care a acționat în mod deliberat pentru lichidarea Uniunii Sovietice. Cei mai mulți îl urau, socotind că necazurile lor au un singur nume: Gorbaciov. Acest fapt a

[2] Boris Yeltsin, *The struggle for Russia*, Random House, 1995, p. 120

[3] Andrei Graciov, *Naufragiul lui Gorbaciov. Adevărata istorie a destrămării URSS,* București, Editura Nemira, 1995, p. 221

[4] Mihai Gorbaciov, *Memorii...*, p. 275

[5] Henry Kissinger, *Diplomația*, București, Editura All, 1998, p. 665

ieșit în evidență cu prilejul alegerilor prezidențiale din 1996, când fostul lider sovietic a obținut 0,5% din totalul voturilor, în timp ce Boris Elțîn a înregistrat o victorie zdrobitoare.

Federația Rusă a devenit o putere de rang secundar, nemaiputând influența decisiv evoluțiile din Europa și din lume, în timp ce SUA și-au consolidat poziția de lider mondial.

În octombrie 1993, elementele conservatoare, procomuniste, au încercat o lovitură de stat, dar au eșuat ca urmare a faptului că armata a rămas fidelă lui Elțîn. În timpul mandatelor sale, Rusia a cunoscut o accelerată degradare economică și socială, astfel că, dintr-o mare putere, care rivaliza cu SUA, a devenit un stat minor pe arena internațională. Guvernul de la Moscova a aderat la Parteneriatul pentru Pace lansat de NATO în iunie 1994, iar în ianuarie 1996, Rusia a devenit membru în Consiliul Europei.

În martie 2000 în funcția de președinte al Federației Ruse a fost ales Vladimir Putin, care a acționat pentru întărirea rolului statului și a puterii centrale, redresarea economică și redobândirea statutului de mare putere, obiective care au fost atinse pe parcursul celor două mandate. Succesorul său, Dimitri Medvedev (ales în martie 2008) continuă această politică, inclusiv în privința relațiilor cu fostele republici sovietice, pe care le menține în zona de influență a Moscovei.

Extrem de tensionate au fost evoluțiile din **Iugoslavia**, unde s-a ajuns la război civil. Acest stat s-a constiuit în decembrie 1918, când reprezentanții sârbilor, croaților și slovenilor au decis să facă parte din același stat: Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, care includea Serbia, Muntenegru, Macedonia, Slovenia, Croația, Dalmația, Voivodina, Bosnia și Herțegovina. În octombrie 1929, Regatul și-a luat numele de Iugoslavia. În perioada interbelică au existat anumite tensiuni, mai ales între sârbi și croați, dar statul iugoslav a dăinuit până la ocuparea sa de către trupele hitleriste. În aprilie 1941, Croația și-a proclamat independența, declarându-și fidelitatea față de Germania.[6] Statul iugoslav s-a reconstituit după război. Constituția din 31 ianuarie 1946 prevedea organizarea a șase state în cadrul Republicii Populare Federative Iugoslavia (care în 1963 și-a luat numele de Republica Socialistă Federativă Iugoslavia): Serbia, Muntenegru, Croația, Slovenia, Macedonia, Bosnia și Herțegovina.

[6] Sime Pirotici, *Unitatea Iugoslaviei. Realitate sau deziderat? (1918-1941),* București, Editura Universității, 2005 (capitolul IV)

După moartea lui Iosip Broz Tito, în 1980, tendințele centrifuge s-au accentuat. În contextul căderii regimurilor socialist-totalitare din Europa, sfărâmarea Iugoslaviei a devenit un obiectiv central al principalilor lideri occidentali, în primul rând al lui George Bush. Ea trebuia ștearsă de pe harta Europei, pentru a nu se putea invoca faptul că socialismul totalitar avusese și o "față umană", că această țară promovase o politică internă și externă care-i asigurase un anumit prestigiu în lume. Iugoslavia nu acceptase dominația sovietică și stabilise relații strânse cu statele occidentale; libertatea de circulație era asigurată, mulți cetățeni iugoslavi putând lucra în Germania, Austria, Italia și ale țări din Vestul Europei, investindu-și apoi sumele obținute în întreprinderi economice care își desfășurau activitatea pe baza principiilor cererii și ofertei. În 1989, Iugoslavia era țara socialistă cu cea mai largă deschidere spre Occident, cu cea mai dinamică economie și cu un nivel de trai ridicat pentru această zonă a continentului. Existența unui stat puternic, cu o voce distinctă în Sud-Estul Europei nu era pe placul artizanilor noii configurații a continentului. De aceea, au acționat pentru dezmembrarea Iugoslaviei. Calea aleasă a fost încurajarea și sprijinirea puternică a naționalismului din republici și desprinderea lor din Federația existentă. Statele occidentale condamnau naționalismul, considerându-l un adevărat pericol pentru regimul democratic. Acest fapt nu i-a împiedicat pe liderii politici de la Berlin, Washington, Londra, Roma și Viena să stimuleze naționalismul croaților, slovenilor, bosniacilor, kosovarilor, condamnând în același timp cu fermitate naționalismul sârbilor. Semnalul dezmembrării a fost dat de reprezentanții Sloveniei, care, la 23 ianuarie 1990, s-au retras de la Congresul Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia.

La 25 iunie 1991, *Slovenia* și *Croația* și-au proclamat independența, acte nerecunoscute de Belgrad, care a intervenit cu trupe, pentru a impune menținerea acestora în cadrul Federației. Prin medierea Austriei și Germaniei, precum și a Comunității Europene, Slobodan Miloșevici a recunoscut independența Sloveniei. Dar războiul civil a cuprins Croația și *Bosnia-Herțegovina*, desfășurându-se atât în teren, unde au căzut numeroase victime, cât și mediatic, televiziunile și presa occidentală prezentându-i pe sârbi și pe liderul lor Miloșevici ca pe niște criminali odioși, animați de spiritul barbar al purificării etnice. Crimele, nu mai puțin abominabile, ale croaților și bosniacilor erau trecute cu vederea. În ianuarie 1992, în Croația și în Bosnia au fost trimise forțe O.N.U., pentru a proteja populația civilă. În urma trata-

tivelor de la Dayton (statul Ohio-S.U.A.), desfășurate sub medierea președintelui american Bill Clinton, șefii de stat ai Iugoslaviei și Bosniei-Herțegovina, au semnat, în octombrie 1995, un acord de pace, care a fost parafat la Paris, în ziua de 14 decembrie 1995. Pe această bază, între statele constituite pe teritoriul fostei Republici Socialiste Federative Iugoslave s-au stabilit relații dimplomatice.

Dar conflictul armat avea să reizbucnească în 1998, când Armata de Eliberare din *Kosovo* (U.C.K.) a declanșat lupta pentru independența acestei provincii. Regimul Miloșevici a reacționat violent. De această dată a intervenit masiv aviația S.U.A., care, după 78 de zile de bombardamente asupra Belgradului (23 martie – 10 iunie 1999), în timpul căruia s-au înregistrat sute de victime din rândul populației civile, inclusiv bolnavi internați în spitalele din Capitala Iugoslaviei, sau simpli cetățeni călătorind cu autobuzul, l-a silit pe Moloșevici să cedeze, iar provincia Kosovo a fost plasată sub protectoratul O.N.U.

Statele constituite pe teritoriul Republicii Socialiste Federative Iugoslave au dezavuat comunismul, s-au declarat pentru democrație, economie de piață și integrare euro-atlantică. În septembrie 2000, Occidentul a experimentat ceea ce avea să devină "revoluția portocalie", adică nerecunoașterea rezultatelor oficiale ale alegerilor și organizarea unor manifestații care să impună voința opoziției. O asemenea metodă mai fusese aplicată în Bulgaria și Albania, dar încă nu avea un nume. Acum i s-a dat acel nume și chiar și o uniformă: bluze și fulare portocalii, care aveau să fie purtate în anii următori și în Ucraina, Georgia și România.

Revenind la situația din Iugoslavia anului 2000, menționăm că Partidul Socialist condus de Miloșevici, câștigase alegerile din 24 septembrie, dar după câteva zile de proteste în centrul Belgradului, manifestnții au luat cu asalt clădirea Parlamentului, impunând ca președinte pe Vojislav Kostunița. În aceste condiții, Miloșevici a fost nevoit să demisioneze, iar peste câteva luni a fost arestat și predat Curții Internaționale de Justiție de la Haga, spre a fi judecat pentru mai mult de 60 de capete de acuzare, cea mai gravă fiind aceea de genocid. După patru ani de judecată, nu s-a putut ajunge la formularea unei sentințe, iar Miloșevici a murit în închisoare, în martie 2006.

Din fosta Iugoslavie a mai rămas, din 2003, doar o uniune formală între Serbia și Muntenegru, fiecare având președinte, guvern și Parlament propriu. Acest stat federal – numit *Uniunea Serbia–Muntenegru* – s-a destrămat la 21 mai 2006 când, prin referendum, muntenegrenii s-au pronunțat pentru *despărțirea* de Serbia. Celor 650 000 de locuitori

ai Muntenegrului li s-a promis intrarea în Uniunea Europeană, în timp ce Serbiei nu i s-a oferit o asemenea perspectivă, decât după reglementarea statutului internațional al teritoriului Kosovo.

Neajungându-se la un acord pe calea negocierilor, provincia Kosovo și-a proclamat independența la 17 februarie 2008, act recunoscut imediat de SUA, Germania, Austria, Marea Britanie și de alte state. România și Grecia, membre ale NATO și Uniunii Europene, au declarat că nu pot recunoaște independența acestui stat, constituit în afara normelor de drept internațional.

În cele două decenii care s-au scurs de la revoluțiile din 1989, situația din Europa s-a modificat radical. Trăsătura esențială a fost integrarea fostelor state socialiste în structurile create de liderii occidentali. La 7 februarie 1992 s-a semnat tratatul de la Maastricht (Olanda) de constituire a *Uniunii Europene,* iar în iunie 1993 s-au stabilit criteriile de aderare la acest organism, care a devenit deschis și țărilor din Est. Primele țări foste socialiste care au început negocieri de aderare la Uniunea Europeană au fost Estonia, Polonia, Cehia, Slovenia și Ungaria (noiembrie 1997), urmate apoi de Bulgaria, Letonia, Lituania, România și Slovacia (decembrie 1999). Aderarea s-a realizat în două "valuri": 2004 (Polonia, Cehia, Ungaria, Slovenia, Estonia, Slovacia, Lituania, Letonia) și 2007 (Bulgaria și România). Astfel, Uniunea Europeană a ajuns să cuprindă 27 state cu o populație de 481 milioane locuitori[7].

În același timp, fostele țări socialiste au fost integrate în NATO – alianță militară sub conducerea SUA. Rând pe rând, aceste țări au început negocierile de aderare, care s-au finalizat în 2004, când a intrat în NATO ultimul „val" – Slovacia, Slovenia, Estonia, Letonia, Lituania, România și Bulgaria.

Dominația SUA a implicat și o anumită „modelare" a atitudinii europenilor, în conformitate cu interesele acestei țări; aceştia au fost nevoiți să se implice în războaiele din Irak și Afganistan, să susțină instalarea „scutului antirachetă" american în Polonia, Cehia și țările Baltice etc. În septembrie 2009, președintele Obama a renunțat la amplasarae „scutului" în aceste state.

Cert este că, în 2009, Europa trăiește într-o atmosferă mai liberă, statele membre căutând împreună soluții de rezolvare a problemelor care se ivesc (precum criza economică și financiară, declanșată în 2008

[7] Nicolae Enciu și Valentina Enciu, *Construcție europeană (1945-2007),* Chișinău, Editura Civitas, 2008, p. 210.

în SUA şi care s-a extins şi în celelalte zone ale lumii), dar aceasta nu trebuie supraestimată. Decalajele între statele mari (ca putere economică) şi cele mici se vor menţine încă multă vreme, iar egalitatea mult râvnită este un ideal greu de transpus în realitate.

B. Evoluţia României după 1989

Viaţa politică a început să-i pasioneze din nou pe români în decembrie 1989, după patru decenii în care n-au avut posibilitatea să-şi exprime opţiunile. Trăirile intense din timpul revoluţiei s-au perpetuat de-a lungul anilor ’90. Se discuta politică în piaţa publică, dar şi în cea agro-alimentară, în întreprinderi şi instituţii, pe stradă şi chiar în familie. Nu erau puţine cazurile când părinţii se certau cu copiii, soţii cu soţiile, colegii de cancelarie între ei, chiar şi călătorii din metrou sau din tren, care nu se cunoşteau, dar fiecare pleda pentru propria sa opţiune politică. După ani şi ani de vorbire în şoaptă, românii simţeau nevoia să se exprime cu glas tare. Decenii în şir fuseseră siliţi să-l elogieze (public) pe „conducătorul iubit“, iar acum aveau plăcerea de a-i contesta pe cei aflaţi în fruntea statului sau a partidelor politice.

Presa, atât de obedientă odinioară, se declara „liberă“, „independentă“ sau chiar „absolut independentă“, dar în fapt era extrem de părtinitoare. Unii ziarişti, care fuseseră „lăudătorii de serviciu“ ai regimului Ceauşescu, au devenit peste noapte „democraţi“, „anticomunişti“, „pro-occidentali“, atacându-i cu vehemenţă pe foştii colegi de redacţie care nu le ţineau isonul. Românii citeau cu nesaţ ziarele, comentau articolele, se certau, se împăcau şi abia aşteptau numerele din ziua următoare.

Televiziunea se străduia să rămână „liberă“, dar nu prea reuşea, înclinând de fiecare dată balanţa în favoarea puterii. Radioul era mai „echidistant“, însă şi aici se simţeau opţiunile politice ale conducerii şi ale redactorilor. Ideea apariţiei unor posturi particulare (paralele) de radio şi TV devenise o necesitate pentru foarte mulţi români.

Pe acest fundal se constituiau noile structuri politice, democratice şi deschise spre societate. La 26 decembrie 1989 s-a format guvernul provizoriu condus de Petre Roman, alcătuit, în cea mai mare parte, din „oameni noi“, remarcaţi în zilele revoluţiei.

Prima plenară a Consiliului Frontului Salvării Naţionale a avut loc în ziua de 27 decembrie. Chiar în timpul şedinţei, Ion Iliescu a fost sunat de liderul sovietic Mihail Gorbaciov. După convorbire, Iliescu i-a

informat pe membrii Consiliului F.S.N.: „s-a obținut cu greu legătura cu Gorbaciov. Mi-a transmis un salut călduros. Mi-a spus că urmărește cu atenție ceea ce se petrece în România. S-a transmis inclusiv un interviu al lui. La Congresul Poporului s-au prezentat evenimentele din România. El a făcut aprecieri frumoase și a răspuns chiar la unele provocări. În zilele respective au apărut niște zvonuri – posibil spionaj sovietic, intervenție militară. Francezii și americanii au spus că ar fi gata să accepte o eventuală intervenție militară a URSS. S-a ridicat problema că s-ar fi cerut ajutor. Gorbaciov a arătat că nici partea română nu a cerut ajutor militar și că nici ei nu sunt dispuși să o facă. Pentru că nu este nevoie. Realmente ne-am descurcat singuri. Problema s-a pus de sprijin cu materiale mai sofisticate. Francezii s-au oferit că sunt gata să ne sprijine cu profesioniști și instructori. Le-am spus că aceasta ar cere timp. Gorbaciov a spus că ne stă la dispoziție cu orice problemă; sunt solidari cu noi, ne acordă ajutor dacă avem nevoie. Dimineața, ambasadorul SUA a transmis că Șevardnadze se pregătește pentru a veni în țara noastră (pentru a discuta unele probleme privind relațiile noastre – livrări de petrol, gaze, energie electrică etc.). Își exprimă această dorință de a veni în întâmpinarea nevoilor noastre. I-am mulțumit. I-am mulțumit, de asemenea, și pentru aprecierile făcute. În final, a vorbit despre perspectivele unei viitoare întâlniri. În drum, la întoarcerea mea în sală, m-a acostat Televiziunea Română, care m-a întrebat de ce am părăsit sala. Închipuiți-vă că m-am lăsat provocat și am răspuns".[1]

Plenara Consiliului F.S.N. a adoptat decretul-lege pentru organizarea și funcționarea acestuia, a decis structura Biroului său Executiv, în următoarea componență: Ion Iliescu – președinte; Dumitru Mazilu – prim-vicepreședinte; Cazimir Ionescu și Király Károly – vicepreședinți; Dan Marțian – secretar; Bogdan Teodoriu, Vasile Neacșa, Silviu Brucan, Gheorghe Manole, Ion Caramitru, Nicolae Radu – membri. Consiliul F.S.N. era definit ca „organ suprem al puterii de stat" care își propunea să realizeze o societate „cu adevărat democratică", să asigure și să apere „drepturile fundamentale ale omului și cetățeanului".[2]

Consiliul a adoptat unele măsuri pozitive, anulând legi și decrete din timpul regimului totalitar. Menționăm anularea legii din 1948 privind cultul greco-catolic, fapt ce a permis reluarea activității acestuia; anularea decretului-lege din 1966 privind întreruperea cursului sarcinii,

[1] *Ședința Consiliului Frontului Salvării Naționale din 27 decembrie 1989,* în „Caietele Revoluției", nr. 2/2006, p. 40.

[2] Ion Iliescu, *Momente de istorie,* p. 37

permițând astfel femeilor să decidă singure dacă vor să nască sau nu copii; anularea legii privind sistematizarea localităților rurale şi urbane prin care s-a pus capăt fricii obsesive a multor cetățeni că le vor fi dărâmate casele.

În acea atmosferă au fost adoptate şi unele hotărâri cu consecințe negative pentru evoluția României. Una dintre acestea, datată 30 decembrie 1989, a fost desființarea Departamentului Securității Statului, inclusiv a compartimentului care se ocupa de urmărirea spionilor. Astfel, România a rămas fără un serviciu de informații, lăsând câmp liber celor care urmăreau destabilizarea acestei țări. Decizia luată era motivată de starea de spirit extrem de ostilă a românilor la adresa Securității, care de-a lungul anilor comisese numeroase abuzuri şi ilegalități, fiind privită ca principalul scut de apărare a regimului socialist-totalitar şi mai ales a „clanului" Ceaușescu. Consecințele acestei decizii s-au văzut în scurtă vreme, mai ales în martie 1990, cu prilejul evenimentelor de la Târgu-Mureș.

O hotărâre la fel de negativă a fost anularea legii privind patrimoniul cultural național, fapt ce a permis scoaterea din țară a unor importante valori naționale, a căror recuperare avea să coste statul român multe milioane de dolari (cel mai semnificativ este cazul brățărilor dacice).

La 31 decembrie a fost publicat decretul-lege privind partidele politice, care la art. 1 prevedea: „În România este liberă constituirea partidelor politice, cu excepția partidelor fasciste sau a celor care propagă concepții contrare ordinii de stat şi de drept. Nici o altă îngrădire pe motive de rasă, naționalitate, religie, grad de cultură, sex sau convingeri politice nu poate împiedica constituirea şi funcționarea partidelor politice". Pentru a se înregistra, un partid trebuia să prezinte statutele de organizare şi funcționare, programul politic, să-şi declare sediul şi mijloacele financiare de care depindea şi să facă dovada că avea cel puțin 251 membri. Pe această bază, în ianuarie – februarie 1990, scena politică s-a îmbogățit cu câteva zeci de partide[3]. Unele cu vechile denumiri (Național-Liberal, Social-Democrat, Național-Țărănesc, cu adăugirea Creştin-Democrat), altele noi: Mişcarea Ecologistă din România, Uniunea Democrat-Creştină, Partidul Democrat din România, Partidul Unității Democrate, Partidul Progresist, Partidul Socialist-Liberal, Partidul Democrat-Agrar, Partidul Republican, Partidul Poporului din România, Partidul Cooperatist etc.

[3] Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Enciclopedia partidelor politice din România (1862-1994),* Bucureşti, Editura Mediaprint, 1995, pp. 147-153

La 6 februarie 1990, Frontul Salvării Naționale s-a înscris ca partid politic, sub președinția lui Ion Iliescu; acest fapt a provocat o ruptură în cadrul Consiliului F.S.N., unii dintre membrii acestuia nefiind de acord cu transformarea F.S.N. în partid, care să participe la alegeri ca formațiune politică.

Graba cu care s-au constituit aceste partide era mai curând dorința de manifestare politică, decât rodul unei meditații asupra evoluției societății românești și a trasării unor căi ferme de dezvoltare a țării, într-un context european aflat în plin proces de reașezare. În consecință, lupta politică avea să vizeze nu atât programe și ideologii, cât dorința de putere și de ascensiune personală a inițiatorilor acestor partide.

În foarte scurt timp după revoluție imaginea României în mass-media internațională s-a modificat radical. După uriașa simpatie de la sfârșitul lunii decembrie 1989, în primele zile ale anului 1990, situația din țara noastră a devenit obiectul unor ample dispute. Transmisia în direct a revoluției din decembrie 1989 a creat o stare de spirit extrem de favorabilă românilor, care s-au confruntat cu „cea mai odioasă dictatură din istoria omenirii". Sute de milioane de telespectatori au privit – ca pe o telenovelă palpitantă – confruntarea populației cu „securiștii" și „teroriștii", care urmăreau să-l readucă pe Ceaușescu în fruntea statului. Și presa scrisă a avut, timp de două săptămâni, un subiect de primă pagină. Caracteristica esențială a acestor articole a fost exagerarea numărului de victime.

Dar, foarte curând, opinia publică internațională a trebuit să constate că „războiul civil" și „genocidul", urmărite cu sufetul la gură pe micul ecran, au fost, în bună parte, o manipulare mass-media și că românii nu erau nici atât de sângeroși, nici atât de eroici pe cât fuseseră prezentați. Euforia și entuziasmul de la sfârșitul lunii decembrie 1989 au cedat locul dezamăgirii. Procesul încheiat cu împușcarea lui Ceaușescu și a soției sale la 25 decembrie 1989, prima zi de Crăciun, secvențele cu cei doi dictatori uciși cu zeci de gloanțe lângă zidul unei unități militare au oripilat pe mulți telespectatori occidentali. În ianuarie – februarie 1990, opinia publică vestică, inclusiv unii ziariști, au început să pună sub semnul întrebării relatările privind evenimentele din România.

Gérard de Selys, ziarist la Radioteleviziunea belgiană, a publicat în prima jumătate a anului 1990, la Bruxelles, o culegere de articole sub titlul *Media mensonges* (*Minciuni mass-media)*. Tot în același an a apărut la Paris o altă carte, intitulată *Un mesonge gros comme le siècle. Roumanie, histoire d'une manipulation* (*O minciună mare cât un secol.*

România, istoria unei mari manipulări), semnată de Michel Castex, de la Agenția France Presse (A.F.P.). Ziaristul belgian preciza: „Ideea ne-a venit după scandaloasa mistificare a «măcelului» de la Timișoara. O revizuire imediată a poveștii la care s-a dedat întreaga presă și care n-a prezentat, după aceea, decât modeste (și rare) scuze cititorilor săi. Scuze care ar fi trebuit să ocupe primele pagini ale cotidienelor, ca însăși minciuna care fusese difuzată. Cu atât mai de neiertat, cu cât în același timp Statele Unite, bătându-și joc de dreptul internațional, invadau Republica Panama, făcând tot atâtea victime reale cât ar fi trebuit să conțină măcelul fictiv de la Timișoara și acest lucru într-o tăcere uluitoare a presei".[4]

Aprecierea ziaristului belgian avea un sâmbure de adevăr: chiar în timpul revoluției române, a avut loc intervenția militară a S.U.A. în Panama. În timp ce televiziunile au putut transmite cu lux de amănunte evenimentele din România, orice mediatizare a situației din Panama a fost interzisă de Departamentul de Stat al S.U.A. Dacă situația din Panama nu a putut fi reflectată, atenția s-a concentrat spre evenimentele din România. Autorul francez a fost mai rezervat, afirmând că„minciunile" se datorau faptului că ziariștii nu au verificat faptele și s-au lăsat intoxicați de sursele avute la dispoziție[5].

Mai mulți ziariști străini au venit în România, inclusiv Castex, pentru a cerceta situația la fața locului, mai ales la Timișoara.

O preocupare similară au avut și unii timișoreni. Medicul legist Milan Dressler a încercat să explice în ziarul „*Renașterea Bănățeană"* (din 11 și 19 ianuarie 1990) că imaginile transmise de televiziune privind victimele represiunii de la Timișoara nu reflectaseră realitatea. În atmosfera de atunci, el nu a fost crezut. Rănit în orgoliul propriu de profesionist, medicul a transmis mai multor medici fotografia mărită a celei mai mediatizate imagini: cadavrul de femeie, ținând pe piept cadavrul unui „nou-născut". De asemenea, le-a trimis și alte fotografii cu persoanele „măcelărite" de securiști în decembrie 1989. După analizele efectuate, medici din Franța, Germania, Marea Britanie, Danemarca, Olanda și din alte state au ajuns la o concluzie comună: imaginile prezentate în prim-plan de Televiziunea Română Liberă în zilele revoluției erau o mistificare. Femeia mutilată, căreia i s-a scos copilul nenăscut din pântece, a fost identificată: murise la 8 noiembrie, la do-

[4] Gérald de Selys, *Minciuni mass-media,* București, Editura Scripta, 1990, pp. 8-9

[5] Michel Castex, *Un mensonge gros comme le siècle. Roumanie, histoire d'une manipulation,* Paris, Editura Albin Michel SA, 1990

miciliul său, în urma unei come alcoolice; concubinul a declarat că nu avea bani pentru a o îngropa, dându-şi acordul ca ea să fie înmormântată de Primărie, în Cimitirul Săracilor. Copilul nu fusese scos de securişti din burta femeii şi nici măcar nu era al ei. A fost identificat: o fetiță de două luni, care decedase la 9 decembrie, ca urmare a unei afecțiuni patologice; tatăl ei a refuzat înhumarea şi astfel a ajuns în Cimitirul Săracilor. De asemenea, s-a putut conchide că bărbatul arătat pe masa de beton, măcelărit de Securitate, fusese scos în ziua de 8 decembrie dintr-un cămin de termoficare subteran, calcinat şi într-o stare avansată de putrefacție. O „istorie" similară aveau şi celelalte cadavre[6].

Pentru occidentali, frumoasa şi eroica revoluție română a devenit rapid o „făcătură", „minciuna secolului", o „lovitură de stat" pusă la cale de K.G.B. Evident, lucrători din mass-media occidentală nu şi-au făcut„mustrări de conştiință" pentru modul cum au prezentat evenimentele din România şi nici nu şi-au propus să-şi ceară scuze telespectatorilor, radioascultătorilor şi cititorilor pentru manipularea grosolană la care au fost supuşi. De altfel, această manipulare – minciunile mass-media – începuse de mai mulți ani şi devenise o obişnuință. Numai astfel se explică faptul că un fost şef al Securității (Ion Mihai Pacepa), sau un vechi lider comunist cominternist (Constantin Pârvulescu) au devenit„eroi pozitivi", doar pentru faptul că l-au criticat pe Ceaușescu. Sau campania atât de vehementă împotriva lui Ceauşescu, acuzat că demola satele ungureşti şi nemțeşti, distrugând astfel civilizația minorităților naționale, deşi nicio casă aparținând cetățenilor acestor minorități nu a fost demolată.[7]

Modul cum se rezolvase problema puterii la 22 decembrie 1989 nu convenea unor guverne occidentale, care căutau să împiedice o eventuală intrare a României în sfera de influență a Uniunii Sovietice. Administrația SUA urmărea dezagregarea URSS şi eliminarea Rusiei ca mare putere pe arena internațională. În acest scop a sprijinit înființarea unor partide şi organizații neguvernamentale (declarate a fi expresii ale societății civile), care, prin activitatea lor, să împiedice orice apropiere a României de Uniunea Sovietică. În acelaşi timp, s-a urmărit destabilizarea puterii de la Bucureşti prin crearea şi amplificarea unor conflicte interetnice în Transilvania.

---

[6] Brânduşa Armanca, *Media culpa,* Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2006, pp. 135-138

[7] Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Revoluția şi minciuni mass-media,* în „Dosarele istoriei", nr. 12/2006

Încă de la începutul lunii ianuarie 1990 au fost relansate lozincile potrivit cărora minoritățile naționale din România, mai ales cea maghiară, erau crunt reprimate. A reapărut ideea autonomiei Transilvaniei și a „eliberării" ei de sub dominația naționaliștilor români. Chiar în timpul revoluției din decembrie s-au înregistrat situații în care minoritari maghiari și-au exprimat voința ca Transilvania să fie desprinsă din corpul statului român. Astfel, în localitatea Fundata, din județul Brașov, mai mulți naționaliști unguri au instalat, în ziua de 23 decembrie 1989, un banner uriaș pe care era scris: „Până aici este Ungaria, dincolo este Valahia", alături de care au înfipt steagul Ungariei Mari*. Virgil Măgureanu, șeful Serviciului Român de Informații, afirma că la începutul acelui an s-a urmărit „o incendiere la propriu și la figurat a atmosferei din Ardeal pentru ceea ce urma să se întâmple: desprinderea Transilvaniei de România". În opinia sa, rolul principal l-a avut Károly Király, vicepreședinte al Consiliului F.S.N., care încă de la 26 decembrie 1989 a întocmit un document în care se cerea autonomia populației maghiare din teritoriul Transilvaniei".[8] În aceeași direcția acționa și László Tökeș, pe care Măgureanu îl numește „cel mai mare dușman al unității naționale"[9] a României.

Acțiunea concretă s-a declanșat la 15 martie 1990, când câteva mii de maghiari din Ungaria au venit să-și sărbătorească ziua națională în Transilvania. La Târgu-Mureș s-a ajuns la confruntări violente între unguri și români, care prevesteau un război interetnic. Și de această dată, televiziunile din mai multe țări a fost prezente. Încă de la începutul lunii martie mai mulți reporteri s-au instalat în hotelul din centrul orașului Tg. Mureș, ocupând camerele care aveau ferestrele spre Piața Palatului Culturii, unde urmau să se desfășoare evenimentele. Între cei prezenți se afla și reporter de la o televiziune irlandeză, despre care este greu de crezut că știa bine unde se află pe hartă România și mai ales orașul Târgu Mureș înainte de a primi această misiune. Opinia publică mondială a fost zguduită de prezentarea evenimentelor de la Târgu-Mureș și, mai ales, de imaginea unui om căzut la pământ, care era lovit cu bestialitate de numeroși indivizi setoși de sânge. Această secvență, filmată de televiziunea irlandeză, a făcut înconjurul lumii, mijloacele de informare în masă condamnându-i vehement pe români. Peste câteva zile s-a constatat că cel lovit era român (Mihăilă Cofariu), iar atacatorii erau

* Bannerul a fost scos de primarul localității și se păstrează în Muzeul I.R.R.D

[8] Virgil Măgureanu, *De la regimul comunist*..., p. 169

[9] *Ibidem.*

unguri. Dar imaginea fusese deja răspândită, cu toate comentariile de rigoare. Aflat în timpul acestor evenimente în SUA, Dinu C. Giurescu avea să consemneze că pe ecranul televizoarelor americane „revenea obsesiv imaginea unui bărbat solid care lovea cu sălbăticie pe un altul căzut la pământ. Comentariul: un român bate un ungur în orașul Târgu Mureș. La București am aflat realitatea. Cel care lovea era secui, iar cel care încasa bătaia era român și se numea Mihăilă Cofariu. Atunci am avut un semnal de cum se face informarea și în Vest. Televiziunea poate fi cel mai bun mijloc de dezinformare a opiniei publice.“[10]

În această situație critică, extrem de tensionată, conducerea statului român, în frunte cu Ion Iliescu, a reușit să evite escaladarea violențelor, care puteau duce la dezmembrarea României. Evenimentele de la Târgu-Mureș din martie 1990 au rămas un episod tragic, dar obiectivul urmărit de extremiști nu a fost atins. Una dintre primele măsuri după aceste evenimente a fost înființarea Serviciului Român de Informații.

Un alt factor destabilizator a fost declanșarea confruntărilor politice de stradă. În Polonia, Ungaria și Cehoslovacia tranziția de la totalitarism la democrație s-a făcut pe cale pașnică, prin colaborarea puterii cu opoziția. R.D. Germană a fost „înghițită“ de R.F. Germania. Evoluția acestor țări era clară: spre occident. În privința României și Bulgariei exista o anumită incertitudine, astfel că s-a recurs la promovarea unor confruntări și acte de contestare, precum și la crearea unei stări de confuzie, pe care conducerea să nu le poată gestiona. Aceste inițiative se suprapuneau peste realitățile din interior, unde vechea putere fusese răsturnată, dar noile structuri, provizorii, nu puteau conduce efectiv, fiind contestate, blamate, răsturnate etc. În țară s-a instalat o stare de haos, întreținută de cei hotărâți să „pescuiască în apă tulbure“.

Cea mai utilizată lozincă a anilor ’90 era „*Jos!“* fără să se precizeze ce avea să se pună la loc. În întreprinderi și instituții erau contestate consiliile F.S.N. alese în decembrie 1989, sub acuzația că ar fi alcătuite din comuniști. Nu au fost puține cazurile când în locul unor ingineri cu o foarte bună pregătire profesională au fost „aleși“ (adesea cu participarea portarilor și a femeilor de serviciu) indivizi cu o moralitate îndoielnică, dar care promiteau că vor distribui salariaților pe gratis părți din întreprinderea respectivă sau bunuri produse de aceasta.

O asemena atmosferă s-a înregistrat și în școli și facultăți. De exemplu, la Institutul de Construcții din București cea mai vehementă

[10] Dinu C. Giurescu, *De la Sovromconstrucții nr. 6 la Academia Română. Amintiri. Mărturii,* București, Editura Meronia, 2008, p. 435

contestatară a noii conduceri era o lectoră care fusese activistă a Comitetului Central al Uniunii Tineretului Muncitor, cu studii făcute în Uniunea Sovietică, fiică de ilegaliști, beneficiară a patru ani de studii la Academia de Partid „Ștefan Gheorghiu“ pentru a-și pregăti teza de doctorat, pe care nu a reușit să o termine. În ianuarie 1990, tocmai această doamnă cerea să fie alese în funcții de conducere persoane necompromise.[11] Asemenea oameni au întocmit liste cu cadre didactice care trebuiau eliminate din învățământ, pe care le-au înmânat studenților pentru a le prezenta ca fiind propriile lor opțiuni. În 1990 s-a reeditat practica din timpul guvernării legionare (septembrie 1940-ianuarie 1941), când studenții stabileau care cadre didactice trebuiau eliminate din universități și care puteau fi alese în funcții de conducere.

Cele mai mari convulsii s-au înregistrat la nivelul structurilor administrative ale satelor, orașelor (municipiilor) și județelor. Odată cu înființarea partidelor politice, reprezentanții acestora cereau să li se cedeze puterea, astfel că s-a ajuns, în multe localități, la confruntări, inclusiv fizice. Pe acest fond, „băieții deștepți“ (descurcăreți) au trecut la devalizarea economiei naționale în folosul propriu.

În Capitală, confruntările politice au demarat încă de la începutul lunii ianuarie 1990. Liderii Partidului Național-Țărănesc Creștin Democrat, Partidului Național-Liberal și Partidului Social-Democrat contestau vehement dreptul FSN de a deține puterea. Strada a devenit principalul teritoriu de dispută politică.[12]

Prima confruntare violentă s-a înregistrat în ziua de 12 ianuarie, urmată de acțiunile din 28 și 29 ianuarie 1990. Forțele de ordine, puternic marcate de intervenția lor împotriva revoluționarilor în decembrie 1989, erau supuse unei puternice presiuni din partea presei și a „formatorilor de opinie“. Chiar dacă și-au schimbat numele – Miliția a devenit Poliție, trupele de Securitate s-au numit Jandarmerie – ele erau prezentate tot ca expresii ale vechiului regim. În acest context, contestatarii F.S.N. au putut să atace și să devasteze, de repetate ori, sediile Guvernului, Televiziunii publice și chiar al Ministerului de Interne. Istoricul britanic Siani Davies aprecia că, în aceste condiții, noul regim, neputând să se bazeze pe forțele de ordine, a fost nevoit„să se orienteze către forțe mai puțin ortodoxe“[13], inclusiv spre mineri, care au făcut prima„vizită“ în București la sfârșitul lunii ianuarie 1990.

[11] Olivia Clătici, *op. cit.,* p. 413

[12] Constantin Hlihor, *România. Căderea comunismului și nașterea democrației,* București, Editura Universității București, 2006, p. 136

[13] Petru Siani-Davies, *op. cit.,* p. 352

Noile structuri democratice se constituiau cu dificultate. Deși viața politică era convulsionată, s-a găsit o cale de dialog, prin crearea Consiliului Provizoriu de Uniune Națională (C.P.U.N.), compus din 105 reprezentanți ai partidelor și formațiunilor politice nou create, 106 reprezentanți ai F.S.N., 27 reprezentanți ai uniunilor minorităților naționale și 3 reprezentanți ai Asociației Foștilor Deținuți Politici (în total 241 membri). S-a convenit ca delegații partidelor care aveau să se constituie după înființarea C.P.U.N. să participe la activitatea acestuia în calitate de observatori*. Prin decretul-lege din 9 februarie 1990, C.P.U.N. era definit ca un „cadru de colaborare a tuturor forțelor politice în perioada preelectorală, respectând principiul separării puterilor în stat, consfințit prin Platforma-program din 22 decembrie 1989, garanție a democrației reale și a stabilității în țară până la alegerile libere".[14] C.P.U.N. a fost un organism legislativ (mini-parlament), care a funcționat între 9 februarie 1990 și 11 mai 1990. Cel mai important act normativ adoptat de C.P.U.N. a fost decretul-lege din 14 martie 1990, privind alegerea Parlamentului și a Președintelui României, care conținea și unele prevederi cu caracter constituțional.[15]

În acele momente decisive pentru evoluția României, clasa politică și intelectualitatea au pus accentul pe confruntare, pe o răfuială adesea personală (ziarul „*România liberă"* a deschis o rubrică cu titlul: *Ce ai făcut în ultimii cinci ani?*), pe succesul imediat.

Nu a existat o dezbatere autentică privind căile de dezvoltare a economiei, a științei și culturii, a vieții sociale. În trecut, asemenea dezbateri au avut un rol esențial pentru progresul României. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea a fost confruntarea între conservatorism (junimism) și liberalism, după primul război mondial între neoliberalism și țărănism etc. După 1989, România a fost lăsată „să cadă în viitor", după expresia unui cunoscut sociolog[16], situație de care au profitat cei care aveau resursele și relațiile necesare, pentru a devaliza economia statului, care nu se mai recunoștea în calitate de proprietar.

Campania electorală din primăvara anului 1990 a fost marcată de unele incidente, datorate, în principal, faptului că mulți cetățeni, simpatizanți ai

* Lista finală cuprindea 259 de membri (Teodora Stănescu-Stanciu, *Documente privind revoluția română din decembrie 1989. Activitatea Consiliului Provizoriu de Uniune Națională*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura MEGA, 2009, pp. 140-146)

[14] „Monitorul oficial", nr. 27 din 10 februarie 1990

[15] Ibidem, nr. 33 din 18 martie 1990

[16] Vezi, pe larg, Vladimir Pasti, *România în tranziție. Căderea în viitor,* București, Editura Nemira, 1995

F.S.N., nu erau obișnuiți cu existența unei opoziții, mai ales că P.N.L. și P.N.Ț.- C.D. au propus candidați la Președinție persoane care veneau din străinătate (Radu Câmpeanu și, respectiv, Ion Rațiu), care „nu au mâncat salam cu soia", așa cum fuseseră nevoiți să o facă cei din țară.

Pe de altă parte, opoziția a adoptat, în martie 1990, *Proclamația de la Timișoara*, care la punctul 8 cerea interzicerea prin legea electorală a dreptului foștilor activiști comuniști și ofițeri de securitate să candideze timp de trei legislaturi parlamentare.

La 22 aprilie, după un miting organizat de P.N.Ț.- C.D. în Piața Aviatorilor, o parte dintre participanți s-a deplasat în centrul Capitalei și au blocat zona Piața Universității–*Intercontinental*. Aceasta avea o mare vizibilitate mediatică, precum și o puternică încărcătură istorică și emoțională, deoarece aici își pierduseră viața numeroși revoluționari în noaptea de 21/22 decembrie 1989. Ei au declarat-o „zonă liberă de neocomunism" sau „kilometrul 0 al democrației". Principalul animator al Pieței Universității a fost Marian Munteanu, președintele Ligii Studenților, care s-a bucurat de un larg sprijin din partea profesorului Emil Constantinescu, rectorul Universității din București, a partidelor de opoziție și Alianței Civice. Participanții cereau nu numai aplicarea punctului 8 al *Proclamației de la Timișoara*, ci și scoaterea în afara legii a oricărui partid de tip comunist, cel vizat fiind F.S.N. De asemenea, era contestat energic Ion Iliescu, candidatul F.S.N. la Președinție, care dobândise o mare popularitate în timpul revoluției.

Alegerile, desfășurate la 20 mai 1990, s-au caracterizat printr-o largă participare la vot (peste 86%) și o dorință generală de exprimare a opțiunii politice (fapt ce a determinat prelungirea operațiunilor de votare cu mult peste ora stabilită pentru închiderea urnelor). Rezultatul alegerilor a constituit o surpriză numai pentru cei care nu cunoșteau starea de spirit a poporului român. Ion Iliescu a obținut 85,07% din totalul voturilor, în timp ce Radu Câmpeanu (P.N.L.) a câștigat 10,64%, iar Ion Rațiu (P.N.Ț.-C.D.) doar 4,28%. În alegerile parlamentare succesul a aparținut partidului condus de Ion Iliescu. Potrivit datelor oficiale, F.S.N. a câștigat detașat (66,31% la Adunarea Deputaților și 67,2% la Senat), fiind urmat de U.D.M.R. (7,23% la Adunarea Deputaților și 7,20% la Senat) și de Partidul Național-Liberal (6,41%, respectiv 7,06%). În aceste alegeri, P.N.Ț. – C.D. a câștigat doar 2,56% din voturi la Adunarea Deputaților și 2,50% la Senat, iar P.S.D. – 1,05%, respectiv 0,9%.[17]

[17] Stan Stoica, *Dicționarul partidelor politice din România. 1989 – 2004,* București, Editura Meronia, 2004, p. 163

Alegerile din 20 mai 1990 au reprezentat un moment esențial în istoria României, deoarece au confirmat, prin votul popular, regimul democratic de după 22 decembrie 1989 și au dat legitimitate noii puteri. Prin alegerile libere s-a pus capăt provizoratului politic, care dura de cinci luni, s-a deschis calea adoptării unei noi legislații în toate domeniile vieții sociale, politice, economice, culturale etc. Evident, în prim plan, urma să se afle adoptarea unei noi Constituții, care să asigure dezvoltarea democratică a României.

La aceste alegeri s-a experimentat, pentru prima dată în istoria României și a Europei, „discriminarea pozitivă" a minorităților naționale în privința votului și a mandatelor. Potrivit legii din martie 1990 organizațiilor aparținând minorităților naționale li se asigura câte un loc în Camera Deputaților, chiar dacă nu întruneau numărul de voturi necesar. În primul Parlament democratic al României post-totalitare au fost reprezentate organizații care nu au întrunit nici măcar 10.000 voturi: Uniunea Democratică a Sârbilor – 9.035 voturi, Uniunea Democrată Turcă Musulmană – 8.600 voturi, Uniunea Elenă din România – 4.932 voturi, Uniunea Democrată a Slovacilor și Cehilor din România – 4.585 voturi, Uniunea Bulgară Banat (Asociația Culturală Bulgară) – 3.451 voturi, Uniunea Polonezilor din România „Dom Polski" – 2.372 voturi, Uniunea Armenilor din România – 399 voturi. Ceva mai mult au obținut Uniunea Democrată a Romilor din România – 29.162 voturi și Comunitatea Lipovenilor din România – 17.974 voturi. În total, organizațiile acestor minorități au câștigat 96.697 voturi, pentru care au primit 10 mandate în Adunarea Deputaților. În aceleași alegeri, partidul Alianța pentru Unitatea Românilor, cu 290.875 voturi a obținut 9 mandate. Aceste cifre arată că, deși a fost votat de un număr mult mai mare de cetățeni (cu 194.178 peste cel al minorităților respective) partidul Alianța pentru Unitatea Românilor a primit cu un mandat mai puțin decât organizațiile acestora. Cu alte cuvinte, puterea de reprezentare a unui vot dat organizațiilor minoritare a fost de trei ori mai mare decât votul unui etnic român. Dacă luăm în calcul Uniunea Armenilor din România, atunci votul pentru aceasta a avut o putere de reprezentare de 10 ori mai mare decât cel dat unei organizații românești. Sistemul s-a perpetuat și în celelalte alegeri parlamentare, devenind o expresie a spiritului democratic și de largă toleranță ce anima viața politică din România. Cu toate acestea, mulți lideri ai UDMR și mai ales Laszlo Tökes nu au încetat să clameze peste tot în lume că în România minoritățile erau asuprite și asimilate prin politica oficialităților de la București.

După alegeri, forțele politice din opoziție, precum și liderul Ligii Studenților, au anunțat retragerea din Piața Universității. În Piață a rămas un grup de demonstranți, care, neputând nega rezultatele alegerilor, cereau înființarea unui post de televiziune independent. Circulația în centrul capitalei era blocată de la 22 aprilie, iar mitingul nu era autorizat, astfel că guvernul a decis eliberarea zonei, care să fie redată vehiculelor și pietonilor. În dimineața zilei de 13 iunie, forțele de ordine au intervenit, dar fără succes. Aceasta s-a datorat atât faptului că planul de intervenție a fost defectuos, cât și situației psihologice în care se aflau militarii, mereu acuzați că se fac vinovați de represiunea din decembrie 1989. „Societatea civilă" a desfășurat o amplă campanie pe această temă, sub lozinca „21-22, cine a tras în noi?" Trimiși să evacueze piața, polițiștii au fost întâmpinați de manifestanți cu pietre și huiduieli. Timorați, ei au părăsit în grabă zona. A urmat contrareacția manifestanților, care au atacat și au incendiat sediul Ministerului de Interne, precum și al Televiziunii Române, fapt ce a creat o adevărată panică în rândul guvernanților. Președintele Ion Iliescu a făcut apel la cetățeni să apere cuceririle democratice; în dimineața de 14 iunie au venit în Capitală câteva mii de mineri, care i-au evacuat în forță pe cei din Piața Universității, au devastat sediile P.N.L. și P.N.Ț.-C.D., ale unor ziare de opoziție, au molestat un mare număr de cetățeni. Scenele filmate, în care minerii loveau cu bâtele tineri aflați în Piață, intrau pe geam în sediul Institutului de Arhitectură pentru a-i găsi pe studenții refugiați din calea violenței au făcut înconjurul lumii. Din nou România era în atenția opiniei publice mondiale, cu o imagine dezastruoasă, a unor civili care acționau cu violență împotriva altor civili. Câțiva ani buni, România a fost prezentă în mass-media Occidentală cu asemenea scene de coșmar.

În mod ostentativ, ambasadorul S.U.A., evident nemulțumit de rezultatul alegerilor, a refuzat invitația de a fi prezent la ceremonia de deschidere a lucrărilor Parlamentului și de depunere a jurământului de către președintele Ion Iliescu, la 20 iunie 1990.

Noul guvern, prezidat de Petre Roman, a fost validat în ziua de 28 iunie. Cei mai mulți miniștri făcuseră parte din guvernul provizoriu, lor adăugându-li-se câțiva specialiști, mai ales în economie. Acesta avea la bază un program de reforme, care vizau, în principal, restituirea dreptului de proprietate, privatizarea întreprinderilor, promovarea economiei de piață.

Confruntările au continuat și după alegeri, atât în plan social, cât și politic. Au avut loc greve de amploare ale lucrătorilor de la calea ferată,

ale muncitorilor portuari, studenților, cadrelor didactice etc. În septembrie 1990 minierii au efectuat un nou „raid" în București, de această dată împotriva puterii. Liderii lor au fost primiți cu aplauze la Congresul P.N.Ț.-C.D. care tocmai se desfășura în Sala Mare a Teatrului Național. Un reprezentant al minierilor a luat cuvântul de la tribuna Congresului, condamnând politica „tandemului Iliescu-Roman".

Pe acest fond, Petre Roman și-a „depus mandatul", iar în funcția de prim-ministru a fost numit Theodor Stolojan. Acesta a reușit să calmeze situația, intrând în dialog cu reprezentanții greviștilor. În acest timp, lideri ai opoziției făceau turnee politice în statele occidentale – mai ales în S.U.A. și Marea Britanie - unde condamnau „regimul neocomunist" de la București. Democrația românească era pusă sub semnul întrebării, fapt ce afecta și statutul internațional al țării.

Cu multă dificultate, s-a ajuns la adoptarea proiectului de Constituție, parlamentarii P.N.L., P.S.D., P.N.Ț.-C.D. și U.D.M.R. votând împotriva acestuia. La 21 noiembrie 1991, noua Lege fundamentală a fost promulgată, iar în ziua de 8 decembrie a fost supusă votului popular. Opoziția a boicotat referendumul, cerând cetățenilor să nu se prezinte la vot. Cu toate acestea, prezența la urne a fost masivă: 67% dintre cetățenii cu drept de vot; dintre aceștia, 77,3% au votat pentru Constituție, 20,4% au fost contra, iar 2,3% din sufragii au fost anulate.

Potrivit articolului 1 din Constituție:

„România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil.

Forma de guvernământ este Republica.

România este stat de drept, democratic și social, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenești, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate"[18].

S-a stabilit că Ziua Națională a României este 1 Decembrie, iar imnul național – „*Deșteaptă-te, române!"* Dincolo de disputele politice, toate partidele au recunoscut rezultatul referendumului și faptul că noua Constituție reprezenta baza juridică pe care se construia statul de drept în România.

Pe baza noii Constituții, la 27 septembrie 1992, au avut loc alegeri parlamentare și prezidențiale. Cele mai multe voturi a câștigat Frontul Democrat al Salvării Naționale – 27,7% la Camera Deputaților și

[18] „Monitorul oficial", nr. 233 din 21 noiembrie 1991.

28,3% la Senat. Ion Iliescu a obținut mandatul de președinte în al doilea tur de scrutin cu 61,4% din totalul voturilor exprimate. Acestea au fost ultimele alegeri de după 1989 câștigate de partidul aflat la putere. În funcția de prim-ministru a fost desemnat Nicolae Văcăroiu, care s-a menținut pe întreaga legislatură de patru ani (1992-1996), punând bazele redresării economiei naționale și ale integrării României în structurile europene și euro-atlantice.

Din inițiativa lui Corneliu Coposu, președintele P.N.Ț.-C.D., opoziția s-a coalizat într-o singură formațiune, numită Convenția Democrată Română, propunându-l candidat la Președenția României pe Emil Constantinescu. Presa, aproape în totalitatea ei, și-a abandonat rolul de a informa cititorii, angrenându-se în campania anti-Iliescu și în favoarea C.D.R. Virgil Măgureanu, șeful Serviciului Român de Informații avea să menționeze că din străinătate a venit „presiunea principală", opoziția beneficiind de o puternică susținere mediatică și financiară, în această campanile implicându-se chiar și unii diplomați accidentali acreditați în România.[19]

În urma alegerilor din noiembrie 1996 s-a înregistrat o alternanță la putere, prin succesul Convenției Democrate Române, care a obținut 30,1% din voturi la Camera Deputaților și 30,7% la Senat. Pe locul următor s-a clasat P.S.D. cu 21,5% și respectiv 23%. Funcția de președinte a fost câștigată de Emil Constantinescu (candidatul C.D.R.) cu 54,4% din totalul voturilor (în turul al doilea)[20].

Alcătuită dintr-un mozaic de partide, C.D.R. a trecut prin numeroase crize interne, reflectate și prin faptul că în cei patru ani (1996-2000) s-au succedat trei prim-miniștri.

Criza economică s-a accentuat, iar tensiunile sociale au devenit extrem de periculoase. Primul-ministru Victor Ciorbea (decembrie 1996-aprilie 1998) a instituit practica oferirii a 20-30 salarii compensatorii pentru cei „disponibilizați", astfel ca aceștia să accepte părăsirea locului de muncă. Ciorbea credea că prin închiderea „întreprinderilor cu pierderi" și privatizările rapide, în România se va vedea „luminița de la capătul tunelului", adică ieșirea din criză.

L-a urmat Radu Vasile (aprilie 1998-decembrie 1999), care și-a legat numele de lichidarea celui mai mare combinat de creștere a porcilor

[19] Virgil Măgureanu, *De la regimul comunist...*, p.285-286.

[20] *Enciclopedia istoriei politice a României*. Sub redacția lui Stelian Neagoe, București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2003, pp. 622, 625.

și de carne din Europa (COMTIM), act ce a lovit puternic în aprovizionarea pieței românești cu produse din carne provenite din țară. În timpul acestui guvern s-a înregistrat „debalansarea" comercială, România devenind, pentru prima dată în istorie, importatoare de produse agro-alimentare, după ce secole de-a rândul fusese exportatoare de asemenea bunuri.

Guvernul Mugur Isărescu (decembrie 1999-decembrie 2000) a reușit să impună adoptarea unei atitutini raționale față de bugetul statului și să obțină o primă creștere economică după un deceniu de declin.

În noiembrie 2000 alegerile au fost câștigate de Partidul Social-Democrat (36,6% la Camera Deputaților și 37% la Senat). Președinte a fost ales Ion Iliescu (P.S.D) din al doilea tur de scrutin cu 66,8% din totalul voturilor[21]. La succesul lui Ion Iliescu a contribuit și „societatea civilă", inclusiv *Grupul de Dialog Social,* care de-a lungul ultimilor 10 ani își făcuse o obsesie din criticarea acestuia, acuzat că ar fi K.G.B.-ist, comunist nostalgic, antioccidental etc. etc. De această dată, „opoziția democratică" a urmărit să împiedice accederea la conducerea statului a lui Corneliu Vadim Tudor, președintele Partidului România Mare, intrat în turul al doilea, cu 28,34% din opțiunile electoratului. Acesta era socotit extremist, xenofob și antioccidental.

Guvernul condus de Adrian Năstase (2000-2004) a reușit să asigure o creștere economică și să încheie negocierile privind aderarea la Uniunea Europeană. În martie 2004, România a devenit membră a Alianței Nord-Atlantice.

În alegerile parlamentare din noiembrie 2004 pe primul loc s-au situat listele P.S.D.+P.U.R. (Partidul Social-Democrat + Partidul Umanist din România), cu 36,6% la Camera Deputaților și 37,1 la Senat. Pe locul al doilea s-a plasat Alianța D.A. (Dreptate și Adevăr), alcătuită din Partidul Democrat și Partidul Național-Liberal, cu 31,3% și respectiv 31,7%. În funcția de președinte a fost ales, după al doilea tur de scrutin, Traian Băsescu (Alianța D.A.) cu 51,2%[22].

Noul președinte a reușit să atragă de partea sa U.D.M.R. și Partidul Umanist din România, constituind astfel o majoritate parlamentară, care l-a validat pe Călin Popescu Tăriceanu (P.N.L.) în funcția de prim-ministru. Curând după formarea guvernului, Băsescu a cerut organizarea de alegeri anticipate, dar Tăriceanu s-a opus. Ca urmare, s-a

[21] *Ibidem*, p.664-665, 667.

[22] Ioan Scurtu, *Istoria contemporană a României (1918-2007)*, București, Editura Fundației România de Mâine, 2007, p.199-200.

declanşat o confruntare între cei doi lideri politici, care a dominat viaţa publică pe întreaga durată a mandatului (2004-2008). Deoarece Partidul Democrat susţinea punctul de vedere al lui Traian Băsescu, la 1 aprilie 2007 guvernul a fost reorganizat, ca urmare a eliminării P.D.-iştilor din cabinet. În ziua de 19 aprilie 2007, Traian Băsescu a fost suspendat din funcţia de preşedinte, prin votul parlamentului, dar electoratul a invalidat această decizie la referendumul din 19 mai. Traian Băsescu a acţionat pentru „spargerea" P.N.L., reuşind să determine o grupare, în frunte cu Theodor Stolojan, să creeze un nou partid cu acest nume. Dar, foarte curând, în decembrie 2007, gruparea Stolojan a fuzionat cu Partidul Democrat, care şi-a luat numele de Partidul Democrat-Liberal, prezidat de Emil Boc.

La 1 ianuarie 2007, România a devenit membră a Uniunii Europene. Guvernul Tăriceanu a asigurat o dezvoltare a economiei naţionale, atât cât mai rămăsese ea. Privatizările din perioada anterioară înstrăinaseră aproape complet sistemul bancar, dar şi întreprinderile industriale (care au reuşit să supravieţuiască asaltului din anii '90). Primul ministru afirma chiar, în vara anului 2008, că economia românească „duduie", dar foarte curând s-a putut constata că aceasta era extrem de vulnerabilă. Criza economică izbucnită în toamna anului 2008 în S.U.A. s-a rostogolit şi peste Europa. Speranţa că România va face faţă presiunii externe s-a dovedit iluzorie.

Alegerile parlamentare din noiembrie 2008 s-au încheiat cu un scor aproape egal, obţinut de principalele partide politice: P.S.D.+Partidul Conservator – 33% la Camera Deputaţilor şi 34,1% la Senat, în timp ce P.D.L. a înregistrat 32,3% la Camera Deputaţilor şi 33,5% la Senat[23]. Oarecum surprinzător (având în vedere încrâncenata luptă politică între social-democraţi şi democrat-liberali) s-a ajuns la un acord între cele două partide, care în decembrie 2008 au format împreună guvernul, prezidat de Emil Boc. Preşedintele Traian Băsescu declara cu satisfacţie că i s-a „împlinit visul" de a avea un guvern cu care să poată colabora.

Imediat după instalare, guvernul a trebuit să schimbe complet mesajul lansat de cele două partide în campania electorală, când au făcut promisiuni hazardate privind mărirea salariilor, pensiilor etc. În ianuarie 2009, primul ministru declara că România se confrunta cu o gravă criză economică şi că era nevoie „să strângem cureaua". În opinia preşedintelui Băsescu, economia românească avea nevoie de o „curea

[23] „Adevărul" din 3 decembrie 2008.

de salvare“ sau de o „ancoră“, iar aceasta însemna un masiv împrumut extern obținut de la Fondul Monetar Internațional şi Uniunea Europeană. Sugestia a venit din SUA şi avea menirea de a salva de la faliment întreprinderile şi băncile occidentale care preluaseră, aproape în totalitate, economia românească. Aceasta este explicația faptului că România a obținut rapid un împrumut uriaş, în valoare de 20 miliarde Euro, iar conținutul acordului nu a fost dat integral publicității, deşi el a fost mereu invocat de guvern pentru a justifica restricțiile impuse populației. La 20 de ani de la revoluție, România a ajuns să aibă cea mai mare datorie externă din întreaga sa istorie. Economistul Ilie Şerbănescu scria că „nota de plată va fi achitată de populația românească prin scăderi (cel puțin relative) de salarii, disponibilizări, reduceri de pensii, şi fără îndoială prin majorări de taxe şi impozite“.[24] Acelaşi economist ținea să precizeze: „Să nu ne ferim a vorbi de o comandă externă pentru că aceasta este perfect normală în condițiile în care axa majoră a economiei nu se află în mâini româneşti, ci în mâinile capitalului străin! Orice manual de economie de piață ne învață că aceluia care deține proprietatea îi aparține şi decizia“.[25]

În cei 20 de ani care s-au scurs de la Revoluție apetitul românilor pentru politică s-a diminuat. De la efervescența anilor ’90 s-a ajuns la blazarea din anii 2000. Nu a fost o caracteristică doar a României, ci şi a celorlalte state foste socialiste. În 1989 speranțele au fost mari, dar la fel de mari au fost şi iluziile celor au luptat pentru înlăturarea regimului dictatorial. A existat atunci un „romantism revoluționar“, o angajare totală, dezinteresată pentru răsturnarea lui Ceaușescu. Treptat, revoluționarii au constatat că viața era mult mai dură, iar iluziile s-au risipit. Promisiunile fără acoperire, denigrarea adversarilor, cumpărarea voturilor au devenit principalele forme de manifestare a unor partide şi lideri politici. Pe de altă parte, populația s-a arătat tot mai dezamăgită şi neîncrezătoare în „schimbările“ şi „reformele“ promise.

Acest fapt s-a evidențiat şi în participarea tot mai scăzută la vot. Dacă în 1990 s-au prezentat la urne circa 86% dintre alegători, în 2008 numărul acestora s-a redus la 60%. Situația cea mai gravă s-a înregistrat la alegerile pentru Parlamentul European, desfăşurate în ziua de 7 iunie 2009, când s-au prezentat la vot doar 27,4% din totalul celor înscrişi pe listele electorale.

[24] Revista *„22“* din 7 aprilie 2009
[25] *Experiment nou al FMI în România*, în „Jurnalul Național“, din 21 aprilie 2009

Și opțiunile politice s-au restrâns, fapt reflectat și în diminuarea numărului de formațiuni politice reprezentate în Parlament:16 în 1990 și doar 4 în 2008 (la aceasta contribuind și stabilirea, în iunie 2000 a pragului electoral de 5% din totalul voturilor exprimate).

Cu bune și cu rele, viața politică s-a „așezat", sistemul partidelor politice s-a simplificat, disputele s-au normalizat, desfășurându-se în parlament, și în mass-media. A fost abandonată practica anilor '90 când se recurgea la presiunea străzii și se ajungea la confruntări fizice.

Viața economică a fost puternic marcată de trecerea de la centralizarea birocratică la libera concurență specifică economiei de piață. Această evoluție s-a realizat cu prețul unor enorme distrugeri de bunuri materiale în anii '90. Principalele state occidentale, în primul rând S.U.A., care au jucat un rol major în prăbușirea regimurilor socialist-totalitare din Europa, nu au avut un program coerent pentru evoluția post-comunistă a țărilor respective. Acest fapt a fost remarcat și de fostul consilier la Casa Albă, Zbigniew Brzezinski, care aprecia că Occidentul „nu a fost pregătit în mod corespunzător pentru participarea la sarcina complexă a transformării fostelor sisteme de tip sovietic"[26].

Toate statele foste socialiste au cunoscut o tranziție, caracterizată printr-o acută criză economică, diminuarea producției industriale și agricole, inflație galopantă, deteriorarea gravă a nivelului de trai a marii majorități a populației, o corupție generalizată[27].

În România această criză a cunoscut forme agravante. Centralizarea excesivă a economiei în anii socialismului și mai ales din timpul lui Ceaușescu i-a determinat pe noii guvernanți să declare că „statul își ia mâna de pe economie". Mai mult decât atât, au acreditat ideea că nimic din ce se realizase în acei ani nu era bun, că industria românească era „un morman de fiare vechi". Expresia i-a aparținut premierului Petre Roman, care în 1996, într-o carte de interviuri, avea să explice că adversarii săi politici „au răspândit invenția aceea că aș fi spus că industria română este un morman de fiare vechi, ceea ce evident nu am spus". La întrebarea interlocutorului (Vartan Arachelian): „N-ați spus niciodată acest lucru?" Petre Roman a declarat: „Sigur că nu, și am să răspund și de ce. Foarte simplu: în 4 ianuarie 1990, ca un om care

[26] Zbigniew Brzezinski, *Europa Centrală și de Est în ciclonul tranziției*, București, Editura Diogene, 1995, p.21.

[27] Vezi, pe larg, Nicolae Belli, *Tranziția mai grea decât un război. România 1990-2000*, București, Editura Expert, 2001: Elena Zamfir, Ilie Bădescu, Cătălin Zamfir, *Starea societății românești după 10 ani de tranziție*, București, Editura Expert, 2000.

cunoștea bine industria românească, e adevărat, aflată în cădere liberă, fiindcă în ultimii 10 ani Ceaușescu nu a mai investit nimic în industria românească (era depășită nu numai moral, ci chiar și fizic), am lansat conceptul de retehnologizare. Ce era să retehnologizăm, un morman de fiare vechi? Alta am spus eu! Că între deciziile aberante ale lui Ceaușescu a figurat construcția unor unități industriale sau a unor utilaje care au fost fiare noi cu calitate de fier vechi".[28] Fostul prim ministru a adăugat: „Acum [în 1996] zice lumea că Petre Roman avea dreptate", că „ne-a spus un lucru dureros, dar adevărat"[29].

Asemenea explicații pot fi credibile, dar este cert că cei interesați în lichidarea industriei românești au mediatizat puternic expresia lui Petre Roman și au acționat rapid, dezmembrând mașini și utilaje, pe care le-au vândut în Turcia, Germania și în alte state ca fiare vechi.

În perspectiva celor două decenii care au trecut de la revoluție apare tot mai limpede faptul că a existat un plan, atât din interior cât și din exterior, care viza distrugerea economiei naționale. Sloganele *Jos Miliția! Jos Securitatea!* aveau menirea de a neutraliza organele de ordine și a lăsa cale liberă acțiunii „băieților deștepți". Doru Viorel Ursu, fost ministru de Interne (1990-1991), avea să scrie că în anii '90 s-a desfășurat o vehementă campanie de intimidare, care și-a atins scopul. Milițienii, deveniți polițiști, „păstrau în memorie evenimentele din decembrie și teama de consecințe îi paraliza".[30] Deși ar fi trebuit să aplice legea, ei preferau să rămână spectatori, iar uneori să devină complici. La rândul său, fostul director al S.R.I., Virgil Măgureanu, aprecia: „Jaful s-a făcut și pe fondul sentimentului că a dispărut jandarmul, care fusese până atunci Securitatea, că a dispărut ochiul stăpânului și putem acum, vezi Doamne, și luăm tot ce apucăm, pentru că nu ne vede și nu ne pedepsește nimeni".[31]

Dincolo de declarațiile interesate ale unor oameni politici, ziariști, „civiști" este limpede că o bună parte a industriei naționale putea fi retehnologizată, pentru a produce mașini și utilaje moderne. Dar s-a ales o altă cale: aceea a lichidării. O excepțională campanie mediatică a fost pusă în funcțiune pentru a promova acest obiectiv.

---

[28] *Față în față cu Petre Roman. 9 convorbiri cu Vartan Arachelian*, București, Editura Cartea Românească, 1996, p.85.

[29] *Ibidem*, p.86.

[30] Doru Viorel Ursu, *Ministru de Interne, Partea I. Încleștarea*, București, Editura C.D. Press, 2008, p.69.

[31] Virgil Măgureanu, *op.cit*., p.261.

România a fost supusă unei puternice presiuni externe (occidentale) pentru privatizarea rapidă a economiei. La începutul anilor ’90 nu existau români care să participe la privatizarea marilor întreprinderi, deoarece nu dispuneau de resurse financiare. Politica lui Ceaușescu de urmărire a „veniturilor ilicite“ nu a permis acumularea unor fonduri substanțiale de către persoane particulare. Deținerea de valută era interzisă și pedepsită cu închisoarea. Cu toate acestea, încă din ianuarie 1990 campania în favoarea privatizării imediate era extrem de intensă, aceasta fiind considerată o expresie a „ruperii de comunism“ și de „orientarea spre Răsărit“. Cine avea rezerve era un nostalgic, comunist, antioccidental.

În România, mai mult decât în celelalte state socialiste, privatizarea a echivalat, adesea, cu lichidarea întreprinderilor și ruinarea economiei naționale. Cele mai multe privatizări s-au făcut către firme din Europa Occidentală și S.U.A., în condiții total dezavantajoase pentru statul român. De exemplu, compania norvegiană *Kwaerer* a cumpărat *Întreprinderea de Mașini Grele București (IMGB),* una dintre cele mai mari și moderne din Europa, cu 500 000 dolari S.U.A., în 1997, iar după trei ani a vândut sala de festivități (Clubul) și cantina acesteia cu 1,5 milioane dolari.[32] Întreprinderi cu un bun renume internațional, precum *Tractorul* din Brașov, *ARO* din Câmpulung, *Tricodava*, *Semănătoarea* sau *Republica* din București au devenit peste noapte nerentabile și au intrat într-un lung proces de agonie, până la lichidarea lor completă.

Mai ales după anul 2000 s-a practicat pe scară largă privatizarea unor mari întreprinderi „nerentabile“ în schimbul unor prețuri modice, nu pentru a fi rentabilizate, ci pentru a fi lichidate și demolate, utilizându-se terenul pentru construcții imobiliare. Așa s-a procedat cu *Uzina de Motoare Electrice*, în locul căreia s-a construit cel mai mare *Mall* din București, cu Fabrica de Confecții și Covoare (*Tricodava*) pe terenul căreia se va ridica un ansamblu de blocuri. Uzina *Semănătoarea*, proiectată să producă 5.500 unități pe an (semănători și combine agricole) și-a redus mai întâi producția la circa 600 unități; apoi a fost lichidată pentru ca pe terenul respectiv să se construiască spații de închiriat. Agenți imobiliari au preluat uzina *Electromagnetica*, *Întreprinderea Metalurgică Română pentru Aeronautică* (de oțeluri speciale pentru construcția de avioane) etc. Un reputat sociolog aprecia în 2008 că „tendința de a vedea fabricile din București doar ca < terenuri > este

[32] Dionysius Fota, *Cum se ruinează o economie națională. Prin dezindustrializare, importuri și polarizarea societății în bogați și săraci,* București, Editura Universitară, 2007, p.205

încurajată și de autorități. În prezent, în ceea ce privește unitățile bucureștene, tendința este de demolare completă, fără ca Primăria sau investitorii imobiliari să se gândească la memoria locului și la protecția patrimoniului“[33].

Deși anul 1989 era considerat catastrofal pentru economia României, în realitate, după această dată, s-a înregistrat o scădere dramatică, comparabilă cu cea înregistrată după cei patru ani de participare la cel de-al Doilea Război Mondial. Niciodată în istoria sa, economia României nu a cunoscut un asemenea grad de deteriorare în timp de pace. Comparativ cu anul 1989 = 100, producția industrială totală a ajuns în 1999 la 40,8%, cea mai importantă diminuare cunoscând industria chimică (1998 = 23,6%), de mașini și echipamente (2000 = 31,3%), textilă (2000 = 26,2%)[34].

În stare de faliment a fost adusă și agricultura. Prin legea fondului funciar din 1991, țăranii au primit pământul cu care s-au înscris în Gospodăriile Agricole Colective, dar nu și animalele și atelajele predate atunci. Nu a existat nici un sprijin guvernamental pentru redresarea acestei ramuri economice fundamentale. În atmosfera de după înlăturarea lui Ceaușescu s-au distrus sediile Gospodăriilor Agricole de Producție, grajdurile de animale, s-au „vândut“ tractoarele, combinele și celelalte mașini și utilaje. Țăranii au rămas fără inventar viu și mort, fiind nevoiți să practice o agricultură de subsistență. Nu în puține localități s-au lichidat plantații de pomi fructiferi, stațiuni de cercetări agricole, au fost desființate sistemele de irigație. Nici o autoritate de stat nu a intervenit pentru a opri asemenea vandalisme. Cei care vroiau ca organele de ordine și de justiție să-și facă datoria erau ridiculizați, ca nostalgici după vechiul regim, amintindu-li-se că trăiau într-o lume liberă și democratică.

Pariul cu agricultura despre care vorbea Petre Roman în 1990 a fost pierdut din start, în condițiile în care țăranii și-au redobândit proprietățile avute înainte de colectivizare, dar nu aveau mijloacele tehnice și financiare pentru practicarea unei culturi moderne. Încă din anii ’60 în România, se înființaseră combinate de creștere a păsărilor, vitelor, porcilor, oilor, după modelul preluat din S.U.A. Acestea furnizaseră o

[33] Liviu Chelcea, *Bucureștiul postindustrial. Memorie, dezindustrializare și regenerare urbană*, Iași, Editura Polirom, 2008, p.285.

[34] Aurelian Bondrea*, România la începutul secolului XXI. Starea națiunii 2004*, București, Editura Fundației România de Mâine, 2004, p.207 (sursele indicate: „*Anuarul Statistic al României*“, 1990, 1999, 2003)

bună parte din produsele de export prin care se obținea valuta necesară achitării datoriei externe. Imediat după 1989 aceste combinate au devenit „nerentabile“ și au intrat într-un proces de lichidare.

Instituțiile occidentale (Banca Mondială și F.M.I.) au avut contribuția lor la falimentarea acestor combinate. Poate cel mai semnificativ exemplu este Combinatul de Îngrășarea Porcilor de la Timișoara (COMTIM), care avea o capacitate de un milion de capete pe an. În 1997, Guvernul României a semnat cu Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional un program de restructurare a agriculturii, care prevedea ca toate complexele de porci să fie privatizate până la sfârșitul anului 1998, iar cele care nu erau privatizate până atunci să fie lichidate. În acest interval de timp, COMTIM a trebuit să plătească datoriile și dobânzile către Banca Agricolă, iar producția fizică exportată de COMTIM a scăzut cu 82%, adică de la 40.077 tone în 1997 la 7.315 tone în 1998[35]. Înglodat în datorii și „nerentabil“ COMTIM a fost lichidat. Ca din „întâmplare“ a apărut un combinat similar la câțiva km mai spre Vest, în Ungaria. Prin asemenea metode, România a devenit importatoare de carne de porc. Lichidarea judiciară a CONTIM a fost validată la 17 mai 1999. O soartă similară au avut și celelalte întreprinderi. În acest timp se desfășura o vie campanie mediatică împotriva implicării guvernelor în economie, se teoretiza necesitatea „statului minimal“, și se critica orice încercare de protejare a producției naționale.

Un reputat economist, academicianul Iulian Văcărel, scria în 2001: „Din exportatori de ulei de floarea-soarelui și de zahăr, am devenit mari importatori de astfel de produse. Din producători și exportatori de grâu, am devenit importatori de făină, de paste făinoase și de produse de patiserie. Din producători apreciați și exportatori cu tradiție de textile, confecții și tricotaje, încălțăminte și marochinărie pe piața vest-europeană și în America, am devenit importatori de astfel de produse, adesea de proastă calitate ori la mâna a doua, din Orientul Mijlociu și din alte zone ale lumii [...] România, țara în care 37,4% din populația ocupată (1998) lucrează în agricultură – importă mălai, cartofi, ceapă, tomate, ardei, varză, salată și alte legume, precum și pepeni, struguri, piersici, caise, mere, pere și alte fructe specifice climei temperate, pe care până în 1989 noi le exportam în Europa. Deși suntem una din țările cu cele mai mari rezerve de sare de pe continent, am ajuns să importăm sare grunjoasă pentru murături și sare extrafină de bucătărie, deoarece întreprinderile noastre nu sunt în stare să o producă la timp sau nu

[35] „România liberă“ din 24 mai 2002.

dispun de pungi de polietilenă pentru ambalat."[36] O opinie similară exprima și profesorul Dinu C. Giurescu: „Astăzi România importă aproape tot: chibrituri, cremă de pantofi, perii de dinți, conserve de tot felul, cămăși, haine, pantofi, aparatură casnică, aparatură electronică, hârtie, birotică de tot felul, vase de bucătărie, sticlărie, materiale de construcții și izolanți, carne de pui, carne de porc, roșii, castraveți, pepeni, mere, pere, căpșuni, struguri, caise, piersici... România agrară nu-și mai poate hrăni locuitorii cu produsele solului și recurge la importuri din Turcia, Grecia, Spania, Italia, Franța, Germania, Ungaria".[37]

România a devenit o piață de desfacere, paralizată din punct de vedere economic. Nici în visele lor cele mai negre românii n-au putut crede că vor ajunge să cumpere cartofi din Egipt, pere din China, pepeni din Argentina, zahăr din Ungaria, mere din Belgia, morcovi din Turcia etc. etc., dar aceasta este realitatea anului 2009.

Economiștii apreciază că agricultura românească are resurse pentru a hrăni 80 milioane de oameni, dar după 1989 aceasta nu poate satisface nevoile alimentare a 22 milioane. Curios este că, deși România avea rezervate fonduri pentru agricultură de la Uniunea Europeană (4 miliarde de Euro în 2008), nu a tras nici măcar un cent, deși există o structură guvernamentală care se ocupă în mod expres de atragerea acestor fonduri. Abia în martie 2009 oficialitățile române au declarat că vor acorda o atenție specială agriculturii românești.

O analiză comparativă, privind anii 1989 și 2000 indică următoarea situație:[38]

Produsul	**U.M.**	**1989**	**2000**
Energie electrică	mil. Kw/h	75,9	52
Țiței	Mil. t.	9,2	6,1
Mașini, utilaje și instalații tehnologice	Mii t.	394	65
Motoare cu combustie internă	Mii CP	18 014	7 772
Tractoare	Mii buc.	17,1	5,4
Combine de recoltat cereale	Mii buc.	5,6	0,03
Autocamioane	Mii buc.	13,5	0,8
Autoturisme	Mii buc.	144	63
Aparate TV	Mii buc.	511	32
Încălțăminte	Mii per.	111	31
Carne	Mii t.	686	259
Zahăr	Mii t.	693	476

[36] Iulian Văcărel, *Politici fiscale și bugetare în România. 1990-2000,*Bucureşti, Editura Expert, 2001, p.107

[37] Dinu C.Giurescu, *Reindustrializarea României*, în revista *Clipa* din 30 martie 2009

[38] Aurelian Bondrea, *România la începutul secolului XXI*, p.207.

După cum se observă, în toate sectoarele de producție s-au înregistrat scăderi uriașe. Nu numai la mașini, utilaje și instalații tehnologice, dar și la energie electrică, încălțăminte, carne și zahăr. Astfel, România a devenit o piață de desfacere pentru firmele străine.

O analiză comparativă este greu de realizat, pentru întreaga perioadă, deoarece, Institutul Național de Statistică nu a mai inclus aceleași date de referință. Ultimul *Anuar*, apărut în 2008, conține date referitoare la anul 2007, dar comparația se face cu 2002, nu cu 2000 sau 1989. Bănuim că, după ce s-a vorbit și scris atât de mult despre „anul catastrofal" 1989, autorii, dintr-un sentiment de jenă (științifică), au renunțat la o comparație care ar dezavantaja net rezultatele obținute după mai mult de un deceniu și jumătate de la revoluție.

Nu mai puțin au fost afectate transportul și comerțul, în condițiile în care producția s-a prăbușit. Principalul mijloc de transport a devenit TIR-ul, care a devansat locomotiva. Din păcate, România a rămas țara cu o extrem de slabă infrastructură, cu mai puțin de 200 km de autostradă (dintre care 100 km din vremea lui Ceaușescu). Înainte de 1989, România avea o flotă maritimă importantă și competitivă pe plan mondial. În 2006, un căpitan de cursă lungă scria: „Am ajuns astăzi să ne pierdem cu totul independența inițiativei armatoriale în transportul maritim. Cu mici excepții, într-adevăr meritorii, nu mai avem o flotă nici măcar la nivelul celei din anii '50, cu atât mai puțin raportată la traficul nostru maritim și aproape nesemnificativă pentru puterea maritimă care am fost odată"[39].

În România anilor '90 s-a practicat un „comerț de tarabă", cu mărfuri vândute în chioșcuri instalate pe trotuare. Comerțul legal cu armament, atât de rentabil în vremea lui Ceaușescu, aproape că a dispărut în condițiile în care întreprinderile producătoare de arme și muniții au intrat în faliment. A existat și o motivație „ideologică": România nu trebuia să sprijine războaiele, ci să militeze pentru pace. Acești „ideologi" au omis să precizeze că, pe primul loc în lume, la exportul de armament, se află SUA, cea mai democratică țară de pe glob.

Din motive politice (cultivarea unei atitudini antiruseşti), România a abandonat uriașa piață din Răsărit, care absorbea importante produse românești (confecții, încălțăminte, mobilă, vin etc.). După 1989, s-a produs o reorientare a direcției comerțului exterior, spre Occident, unde

[39] Constantin Cumpănă, *Tragedia navei Independența*, Constanța, Editura Telegraf Advertising și Editura Ex Ponto, 2006 (*Cuvânt înainte* de Nicolae Romulus Moise, căpitan de cursă lungă, p.18).

România exportă materii prime (mai ales cherestea) și forță de muncă ieftină.

Rezervele financiare lăsate de „regimul Ceaușescu“ au fost rapid consumate prin cumpărarea de mărfuri de larg consum (mai ales alimentare) și prin acoperirea unor „găuri negre“ create după 1989 în economia națională. Pe de altă parte, tranzacțiile la nivel statal aflate în derulare (exportul de mărfuri românești) au ieșit de sub controlul guvernului român, sumele fiind însușite de persoanele particulare, care au purtat negocierile (de la instituțiile de comerț exterior, serviciile de informații etc.). Inclusiv sumele de bani aparținând statului român depuse în bănci din străinătate au devenit bunuri ale unor asemenea persoane. Ele nu numai că nu au fost „desconspirate“, ci erau prezentate în mass-media ca promotorii mentalității noi, burgheze, care trebuia promovată. Aceste persoane erau numite „băieții deștepți“, deși, în fond, aveau o comportare de gangsteri.

Pentru a acoperi acest furt al banului public s-a lansat diversiunea „conturilor“ lui Nicolae Ceaușescu. S-au constituit comisii (plătite de guvernul român) cu misiunea de a descoperi unde se afla acel miliard de dolari depus de Ceaușescu în bănci străine. Evident, nu s-a putut afla nimic, „miliardul“ nefiind proprietatea personală a lui Ceaușescu, ci a statului român, pe care și l-au însușit, după revoluție, „băieții deștepți“.

Ca urmare a căderii producției, la mijlocul anilor ’90, România a intrat într-o gravă criză financiară, iar guvernul a fost nevoit să apeleze la credite externe. Dar băncile occidentale hotărâseră să pedepsească România, deoarece aceasta achitase înainte de termen datoriile contractate, dereglându-le astfel afacerile aflate în derulare.

Încă din aprilie 1989, România a fost decuplată de la piața financiară internațională, iar restabilirea legăturilor cu Fondul Monetar Internațional s-a realizat cu mare dificultate. Acesta a pus numeroase condiții pe care guvernele de la București au fost nevoite să le accepte, deoarece F.M.I. devenise singura sursă de finanțare a României. Abia în 2005, guvernul român„și-a permis“ să promoveze o politică financiară proprie, dar și aceasta condiționată de anumite angajamente internaționale. După patru ani, în 2009, România a acceptat din nou capitolul FMI, de la care a contractat un uriaș împrumut (20 de miliarde de euro).

Anii ’90 s-au caracterizat și prin apariția a numeroase bănci private. Era un proces normal pentru o economie de piață, dar și în acest domeniu s-au găsit „băieți deștepți“ care au înființat bănci, au atras

bani de la populație, după care le-au falimentat. Astfel s-au păbușit băncile: *Dacia Felix, Bancorex, Banca Albina, Banckoop, Banca Internațională a Religiilor, Credit Bank, Banca Columna* ș.a. Abia în 1998 a intrat în funcțiune legea privind supravegherea monetară de către Banca Națională a României. Nimeni nu a fost tras la răspundere (exceptând câțiva „acari Păun") pentru aceste falimente bancare, în urma cărora milioane de cetățeni români și-au pierdut economiile.

Încă de la mijlocul anilor '90, inflația galopantă a atins cifre astronomice: de peste 1.000%, fapt ce demonstra o situație financiară dezastruoasă. Treptat, pe măsura redresării economiei, rata inflației s-a redus, iar la 1 iulie 2005 s-a trecut la denominalizarea leului. B.N.R. a stabilit că bancnota de 10.000 lei vechi devenea 1 leu nou. Totodată, s-au repus în circulație monede de: 1, 5, 10 și 50 bani, care dispăruseră de pe piață ca urmare a inflației. De la 1 septembrie 1996 leul a devenit pe deplin convertibil și poate fi tranzacționat fără restricții la casele de schimb și în bănci.

Criza financiară mondială a evidențiat fragilitatea economiei românești. Statul „spectator" de până în 2009 a fost solicitat să intervină pentru a salva întreprinderi și bănci, cele mai multe aparținând firmelor străine. Deși aproape toate scot întregul beneficiu în afara României, ele trebuie susținute de statul român, care a fost nevoit, în martie 2009 să se împrumute din nou la F.M.I. Scriitorul Mircea Cărtărescu scria la 20 martie 2009: „Mă sperie consensul clasei politice în privința necesității colosalului, incredibilului împrumut pe care îl vom face la F.M.I. și la celelalte organisme internaționale. Optsprezece sau chiar douăzeci de miliarde de euro. Pentru o țară ca a noastră, pentru o economie ca a noastră? Când va crea economia noastră <volatilă>, mâncată de ineficiență și corupție cum e, un surplus atât de mare, încât să putem da înapoi sumele astea, plus dobânzile aferente?"[40]. Evident, guvernanții nu sunt preocupați să răspundă la asemenea întrebări.

Structura socială a României a cunoscut după 1989 mutații profunde. Trăsătura esențială a constituit-o puternica polarizare socială: de la politica de „nivelare" socială din anii regimului totalitar, s-a ajuns la îmbogățirea rapidă a unui grup extrem de restrâns (al „băieților deștepți") și la pauperizarea celei mai mari părți a populației. Nu a mai funcționat nici o normă morală, nu s-a exercitat nici un control, deoarece oficialitățile nu erau interesate să dezvăluie realitate. Noua

[40] Mircea Cărtărescu, *Împrumut preventiv? Să fim serioși!* în „Evenimentul zilei" din 20 martie 2009.

burghezie s-a format pe calea privatizărilor frauduloase, dar și a afacerilor cu statul. Este evident că persoane care primeau salariu de la stat nu ar fi putut ca din câștigul legal să-și construiască vile, să-și cumpere mașini de peste 100 000 de euro, și să-și petreacă vacanțele în stațiuni renumite din America Latină sau Africa.

Clasa muncitoare a fost marea perdantă în urma revoluției. În dimineața zilei de 22 decembrie 1989, muncitorii de pe marile platforme industriale din București au venit în centru hotărâți să pună capăt regimului dictatorial. La aflarea acestei veşti, Nicolae Ceauşescu a rămas uluit și nu a mai avut curajul să ordone noi represiuni. În mod cert, cei mai mulți revoluționari, care au luat cu asalt clădirea Comitetului Central, erau muncitori. După revoluție, aceştia au fost supuși unei grave presiuni mediatice. Ei apăreau ca cei care au ținut în funcțiune acele „mormane de fiare vechi", spre dauna poporului român, ca niște troglodiți care au beneficiat de avantajele defunctului regim. Incursiunile minerilor în București (1990-1991) au accentuat și mai mult starea de ostilitate a „societății civile" împotriva muncitorilor.

Dacă înainte de 1989 foarte mulți români își declarau originea muncitorească (deoarece „făcea bine la dosar"), după revoluție se căuta un alt „arbore genealogic". După propaganda comunistă potrivit căreia „clasa muncitoare este clasa conducătoare a întregii societăți", aceasta a ajuns un fel de paria, disprețuită și contestată.

Evoluțiile de după 1989 au evidențiat faptul că muncitorii nu au avut conducători autentici, care să le susțină interesele. Când s-au constituit în sindicate, acestea erau conduse de intelectuali, mulți dintre ei folosindu-le doar ca platformă pentru propria lor ascensiune politică; unul dintre aceştia (Victor Ciorbea) a ajuns prim-ministru, iar mai mulți au devenit miniștri.

Muncitorii au asistat impasibili la demolarea întreprinderilor în care lucrau, unii dintre ei participând chiar la asemenea acțiuni, după care au ajuns șomeri. Guvernanții au oferit celor disponibilizați (rămași fără lucru) salarii compensatorii, pentru ca aceştia să nu protesteze. Unii au primit 25-30 de salarii lunare compensatorii, ceea ce însemna că puteau să stea acasă, fără să lucreze, primind timp de 2-3 ani salarii de la stat. Muncitorii au acceptat acest „târg", nerealizând faptul că, după trecerea perioadei respective, aveau să rămână fără nici o sursă de venit. Prin această metodă a fost lichidată aproape în întregime o clasă socio-profesională, aceea a minerilor din Valea Jiului. Cei care se ridicaseră împotriva lui Ceaușescu în 1977 s-au lăsat „cumpărați" prin salarii

compensatorii la sfârşitul anilor ’90, pentru ca, peste câţiva ani, să rămână săraci lipiţi pământului. Evident, vina principală a aparţinut guvernelor, care în loc să folosească forţa de muncă disponibilă într-un scop productiv, a ales această cale. În mod cert, minerii puteau fi utilizaţi la construirea de şosele şi linii de cale ferată, amenajarea unor terase pentru culturi agricole, canale irigaţii etc.etc.

Toţi cetăţenii, dar mai ales salariaţii, au fost afectaţi de politica financiară a guvernanţilor. La 1 noiembrie 1990 s-a trecut la liberalizarea preţurilor, fapt ce a declanşat o inflaţie glaopantă. Până în toamna anului 1993 preţurile au crescut de 52 ori, iar în 2005 erau la 2.661 mai mari decât în 1990. Inflaţia era măsurată în trei cifre; abia după anul 2000 a început un proces de dezinflaţie, ajungând în 2004 la o singură cifră.

Cei mai afectaţi au fost **pensionarii**, care după o viaţă de muncă, „la stat“, primeau o pensie care nu le ajungea să trăiască de azi pe mâine, fiind nevoiţi să apeleze la sprijinul financiar al copiilor. Numeroasele O.N.G-uri (Organizaţii Neguvernamentale), care s-au arătat foarte interesate de modul cum trăiau deţinuţii în închisori (unii dintre ei criminali), nu şi-au propus să cerceteze modul cum trăiesc pensionarii şi să acţioneze pentru ameliorarea vieţii acestora, atâta cât le-a mai rămas. Pensionarii nu puteau uita faptul că „altădată“ nu aveau nici o „problemă“ cu plata întreţinerii pentru apartamentele în care locuiau (primite pe gratis de la stat). Din anii ’90 plata întreţinerii (căldură, lumină) a devenit o povară pentru foarte mulţi români, care au acumulat datorii uriaşe către C.E.T.-uri (Centrale de Energie Termică) şi Transelectrica. Pentru a detensiona situaţia, guvernuele au intervenit acordând ajutoare (anumite sume de bani) celor cu venituri foarte mici, dar şi aşa situaţia a continuat să fie critică. Pentru mulţi cetăţeni s-au întors iernile din vremea lui Ceauşescu. De exemplu, în iarna 2008/2009, în municipiul Zalău căldura şi apa caldă se furniza numai de două ori pe săptămână, câte două ore. Aceeaşi situaţie se înregistra şi în municipiile Alexandria şi Giurgiu, în oraşul Balş şi în multe altele, deoarece cetăţenii nu au avut bani să plătească serviciile primite.

Pentru mulţi români (aproape 40%) problema hranei zilnice a devenit un adevărat calvar. Chiar dacă piaţa românească este foarte bine aprovizionată – mai ales cu produse străine -, consumul pe cap de locuitor s-a menţinut la cote scăzute.

Consumul mediu la principalele produse alimentare au evoluat astfel [41]

Produsul	**U.M.**	**1938**	**1989**	**2000**
Carne	kg	18	50,2	46,3
Zahăr	kg	5	24,7	23,0
cereale	kg	202	157,3	165,8
Lapte	litri	103	135,9	193

Pentru orășeni, consumul era determinat, în cea mai mare parte, de nivelul salariului. Dincolo de propaganda unor posturi TV și a unor ziare, datele concrete arată că după Revoluție câștigurile salariale medii brute pe lună au evoluat de la circa 129 dolari USD în 1989, la 82,7 dolari USD în 1992. Indicii câștigului salarial real a avut următoarea dinamică: 1989 = 100, apoi o cădere: 1997 = 58,6[42] Într-un raport publicat de Banca Mondială se preciza că în 1987 – 1988 pragul de sărăcie în România era de 6%, pentru ca în 1993 – 1995 să ajungă la 39%. Un alt raport al Băncii Mondiale aprecia că în 1999 rata sărăciei în România atingea un procent de 41,2%, afectând 9,3 milioane de persoane[43].

Instituțiile statului român au ocolit adesea realitatea. De aceea, apelăm la o statistică internațională privind evoluția salariului și a pensiei medii, comparativ cu nivelul prețurilor[44].

Produsul/serviciu	**U.M.**	**Anul**			
		1988		**2008**	
		Dolari SUA	**Lei**	**Dolari**	**Lei**
Salariul mediu net	lună	206,00	2.946,00	437,50	1.260,00
Pensia medie	lună	140,00	2.000,00	181,25	522,00
Pâine	buc.	0,20	3,25	0,38	1,10
Carne de porc	kg.	1,12	16,00	6,25	18,00
Zahăr	kg.	0,63	9,00	1,52	4,40
Lapte	l	0,17	2,50	1,38	4,00
Chiria	2 camere	14,00	200,00	400,00	1.152,00
Întreținere	apart.	vara	100,00	34,72	100,00
	2 camere	iarna	200,00	104,00	300,00
Automobil Dacia	buc.	5.602,00	80.000,00	7.916,00	22.800,00

[41] Aurelian Bondrea, *România la începutul secolului XXI...*, pp. 234–235
[42] *Ibidem*, pp. 230–231.
[43] *Istoria economică a României*, vol.II, p.502.
[44] *Apud,* „România liberă“ din 18 decembrie 2008.

După cum se poate observa, salariul mediu s-a dublat în intervalul 1988-2008, dar nivelul acestuia era cu mult sub media europeană. Pe de altă parte, preţurile la multe dintre produsele menţionate erau peste media europeană. *Supermarket*-urile înfiinţate în România şi-au asigurat monopolul acestor produse şi au fixat preţuri foarte mari. În acest timp, ţăranii (care mai au vite) nu-şi pot vinde laptele, deoarece guvernanţii nu au găsit „metoda" de colectare a acestui produs.

Ţărănimea, care în 1990-1991 era bucuroasă că i se restituie pământul, a trebuit să constate că nu avea cu ce-l munci. Imediat după revoluţie ţăranii au distrus C.A.P.-urile, nu numai scriptic (ca structură), ci chiar şi fizic. Reunirea lor în ferme moderne s-a dovedit a fi extrem de anevoioasă. Mulţi au preferat să cultive numai suprafaţa care să le asigure supravieţuirea sau să plece în străinătate, în căutare de lucru.

La ţară s-au întors mulţi „disponibilizaţi" din industrie şi au folosit banii primiţi pentru a deschide mici afaceri, mai ales în domeniul comerţului. S-a ajuns ca, de la „magazinul mixt" de dinainte de 1989, să apară în fiecare sat mai multe „buticuri" şi baruri, în care produsele de bază sunt băuturile alcoolice.

Intelectualitatea a rămas o categorie socio-profesională vitregită. Exceptând câteva „vârfuri", reale sau promovate de mass-media (avocaţi, judecători, informaticieni), marea masă a intelectualilor a făcut faţă cu greu dificultăţilor vieţii. Cea mai numeroasă parte a intelectualităţii o formează profesorii. Datorită salariilor foarte mici, aceştia au fost nevoiţi să recurgă, aproape an de an, la greve. Mentalitatea oamenilor politici, atitudinea lor faţă de profesori se observă din grila de salarizare a personalului bugetar adoptată în iulie 1998. Legea respectivă a stabilit o valoare de referinţă, care se multiplica cu anumiţi coeficienţi. Pentru funcţiile de demnitate publică valoarea punctului de referinţă era de 637.000 lei, în timp ce pentru învăţământ, sănătate, cultură şi cercetare ştiinţifică valoarea acestuia a fost fixată la 614.000 lei. Sumele respective se multiplicau cu următorii coeficienţi:[45]

Funcţia	**Coeficient de multiplicare**
- Preşedintele României	22,00
- Preşedintele Senatului şi Preşedintele Camerei	20,300
- Vicepreşedintele Senatului şi ai Camerei Deputaţilor	18,700
- Senatori, Deputaţi	16,00

[45] „Monitorul oficial" din 16 iulie 1998.

- Primar general al Capitalei	15,400
- Viceprimar al Capitalei	13,900
- Primar de comună (categoria III)	4,400
- Viceprimar de comună (categoria III)	3,100
- Prim-ministru	20,300
- Ministru	17,000
- Secretar de stat	16,100
- Președinte Curtea Supremă de Justiție	20,300
- Judecător	13,900
- Avocatul poporului	17,600
- Prefect al municipiului București	14,200
- Prefect județ (categoria II)	13,000
- Consilier prezidențial	17,600
- Profesor universitar (20-25 ani)	2,825
- Conferențiar universitar (15-20 ani)	2,375
- Lector universitar (10-15 ani)	1,950
- Profesor gradul didactic I (10-14 ani)	1,900
- Institutor gradul didactic I (10-14 ani)	1,550
- Învățător gradul didactic I (10-14 ani)	1,475
- Bibliotecar gradul II	1,325

Este de reținut faptul că în perioada interbelică salariul unui profesor universitar era aproape egal cu al unui ministru; în 1998 salariul profesorului universitar era de 9 ori mai mic decât al unui ministru. În 1939 salariul unui profesor universitar era de 17 000 lei, iar al unui parlamentar de 15 000 lei; în 1998 salariul unui profesor universitar era de 8 ori mai mic față de cel al unui deputat sau senator.

Se cuvine menționat faptul că în iulie 1998 primii trei oameni în stat (președintele României, Emil Constantinescu, președintele Senatului – Petre Roman și primul ministru al Guvernului – Radu Vasile) erau profesori universitari, dar odată lansați în politică, nici unul dintre ei nu și-a propus să trăiască din salariul respectiv. În septembrie 2009 a fost adoptată o nouă lege privind salarizarea bugetarilor, care menține aceleași uriașe discrepanțe între înalții funcționari de stat și parlamentari, pe de o parte, și profesori și medici, de cealaltă parte.

După 20 de ani de la revoluție, în România nu s-a putut constitui o „clasă de mijloc", care să asigure echilibrul social și viabilitatea economiei naționale. Din contra, polarizarea socială s-a accentuat odată cu scurgerea anilor.

O altă caracteristică a societății românești „postdecembriste" a constituit-o *migrația forței de muncă*. Neavând de lucru în țară, foarte mulți români (unele statistici indică 3 milioane) au plecat în Spania, Italia, Grecia, Israel și în alte state pentru a câștiga „o pâine", muncind la cules căpșuni sau măsline, îngrijind bolnavi și bătrâni, angajându-se pe șantiere de construcție etc. Copiii au rămas în țară în grija bunicilor sau vecinilor, care nu-i puteau supraveghea, fapt ce a contribuit la creșterea analfabetismului și a infracționalității în rândul minorilor.

Muncind din greu, adesea „la negru", românii din străinătate trimiteau câștigurile în țară, unde-și construiau case cu etaj, cu 6-8 camere și cu garaj, îți cumpărau televizoare, combine muzicale, frigidere etc. S-a creat astfel, o imagine de prosperitate, care se nu întemeia pe o reală viață îmbelșugată, ci pe restricții majore de hrană, îmbrăcăminte etc. Ei au contribuit substanțial la alimentarea pieței românești cu dolari și cu euro, fapt ce a micșorat debalansarea cursului monedei naționale. Exportul forței de muncă este specifică statelor slab dezvoltate, incapabile să asigure o existență decentă cetățenilor lor. România nu mai exportă mașini și utilaje, care încorporează inteligența umană, ci pur și simplu forță de muncă ieftină (cel mai adesea doar fizică). În țara noastră a fost distrusă industria care asigura produse de export (tractoare, autoturisme de teren, utilaj petrolier etc.). Românii s-au întors în urmă cu un secol, când mulți fuseseră nevoiți să plece în America pentru a agonisi o sumă care să le permită întemeierea unei gospodării în țară.

Deși s-a vorbit mult și s-au făcut promisiuni electorale privind reconversia forței de muncă, în realitate nu s-a făcut aproape nimic, iar statul (guvernele) au preferat să aloce fonduri pentru salarii compensatorii sau alte forme de ajutor social. Același „stat" a clamat mereu faptul că în România există mai mulți pensionari decât personal activ, „uitând" că guvernele au fost cele care au inițiat pensionarea înaintea limitei de vârstă a milioane de oameni (unii chiar la 45-50 de ani).

În orice țară democratică, civilizată, ***justiția*** are un rol esențial în reglarea relațiilor interumane și cu instituțiile publice, în impunerea legalității. După 20 de ani de la revoluție, se constată că, prin devalizarea economiei naționale, corupție, afaceri ilicite pe seama statului s-a creat o pătură de îmbogățiți, care prin opulența lor, sfidează masa cetățenilor. Unii dintre aceștia au fost chemați la D.N.A. (Direcția Națională Anticorupție), acțiune puternic mediatizată, încât se spune că în România justiție se face la televizor. Aproape toți au fost scoși de sub orice învinuire din „lipsă de probe". Faptul că România a rămas fără

flotă, că s-a distrus sistemul de irigații, că numeroase întreprinderi au fost aduse în faliment şi apoi demolate nu erau pentru D.N.A. dovezi de care justiția să țină seama. Pe de altă parte, aceeași justiție s-a arătat foarte exigentă atunci căci era vorba de oameni simpli. De exemplu, în februarie 2009, a condamnat o femeie de la țară, mamă a cinci copii, la 7 luni închisoare (cu executare) pentru că a smuls din pământ nişte țăruşi pe care un executor judecătoresc îl înfipsese în terenul ei[46].

Deteriorarea situației materiale şi spirituale s-a reflectat şi în domeniul ***învățământului, științei şi culturii***. Analfabetismul a redevenit o problemă, gratuitatea învățământului a rămas înscrisă doar în Constituție, iar cultura se zbate într-o subfinanțare cronică. Sociologul Cătălin Zamfir făcea o observație esențială: „Într-o perioadă de sărăcire explozivă, România a dus o politică opusă, plasându-se, din punctul de vedere al efortului bugetar, la nivelul cel mai scăzut din Europa". Potrivit aceluiaşi specialist, *cheltuielile sociale, comparativ cu alte state, aveau în anul 1999 următoarea pondere (în procente)*:[47]

Țara	**1999**
România	18,4
U.E. 15	27,6
Bulgaria	21.2
Ungaria	23.5
Republica Cehă	24.8

O primă decizie, luată în 1990, a fost reducerea învățământului obligatoriu de la 10 la 8 clase, România ajungând astfel pe ultimul loc în Europa din acest punct de vedere. În majoritatea statelor învățământul obligatoriu era de 9 clase. O statistică privind 32 state europene arăta, în 1992, următoarea situație: 8 clase – 1 (România); 9 clase – 17; 10 clase – 7; 11 clase – 5; 12 clase – 1; 13 clase – 1. Este greu de apreciat ce s-a urmărit printr-o asemenea diminuare a rolului învățământului, dar efectele s-au resimțit pe termen lung.

Statisticile UNESCO referitoare la evaluarea calității şi eficienței sistemelor de învățământ plasa România pe locul 7 în 1971 şi pe locul 34 în 1998[48]. Din 2004 s-a trecut la o oarecare normalitate, revenindu-

[46] „Gândul" din 25 februarie 2009.

[47] Cătălin Zamfir, *O analiză critică a tranziției,*p.166

[48] Tudor Opriş, *Drama învățământului românesc de azi*, Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 2004, p.236.

se la învățământul general de 9 clase. Din punctul de vedere al conținutului și obiectivelor învățământului din România a existat mereu o nebuloasă. La 30 decembrie 1989 denumirea structurii guvernamentale care se ocupa de acest domeniu a devenit Ministerul Învățământului, prin reorganizarea Ministerului Educației și Cercetării, care s-a desființat. Din iunie 1991 s-a numit Ministerul Învățământului și Științei. În noiembrie 1992 acesta s-a scindat în Ministerul Învățământului și Ministerul Cercetării și Tehnologiei, apoi în august 1997 a devenit Ministerul Educației Naționale, căruia în timp i s-au mai adăugat Tineretul și Sportul, apoi Cercetarea și Inovarea etc. Aceste dese schimbări s-au datorat mai curând preocupărilor de a plasa în posturi de conducere persoane aparținând partidelor aflate la putere (prin schimbarea denumirii cei angajați puteau fi concediați, sub motiv că vechea structură nu mai exista). În același timp, ele arată limpede că nu a existat o concepție privind evoluția învățământului, fiecare ministru venind cu reforma „proprie", al cărei principal rezultat a fost deteriorarea gravă a conținutului învățământului românesc. Deși continuă să se numească Ministerul Educației, conducerea acestuia a propus în martie 2009 scoaterea istoriei ca materie de studiu la clasa a XII-a din învățământul tehnologic, care cuprinde circa 70% din totalul elevilor de liceu din România. După ce în 2002 a dispărut din planurile de învățământ obiectul *Istoria Românilor*, înlocuit cu o materie anodină numită *Istorie*, în 2009 se preconizează eliminarea acesteia. Ca urmare a protestelor unor intelectuali (mai ales profesori) și oameni politici, ministrul Ecaterina Andronescu a făcut „concesia" de a introduce, totuși, o oră de Istorie la două săptămâni, alternativ cu Geografia. Astfel „dintr-o lovitură", se distrug două materii, fundamentale pentru educația tineretului. Oriunde în lume, Istoria și Geografia sunt materii esențiale, numai în România postdecembristă ele sunt socotite inutile. În fond, această decizie este nu numai antinațională, dar și antieuropeană[49].

După 1989, în România ***cercetarea științifică*** a devenit un fel de dexteritate. Sub pretextul privatizării, numeroase institute de cercetare au fost închise, terenul și clădirile fiind preluate de „băieții deștepți" (astfel sunt alintați de presă niște șmecheri și escroci ordinari). Alocațiile bugetare s-au redus drastic (la mai puțin de 1% din P.I.B.), astfel că cercetări avansate în domenii precum agricultura, silvicultura, electronica, energia atomică, în care specialiștii români obținuseră rezultate apreciate pe plan mondial au fost abandonate. Mulți specialiști români

[49] Ioan Scurtu, *O decizie stupefiantă*, în „Opinia Națională" din 23 martie 2009.

au migrat în Occident, unde li s-au asigurat condiții de cercetare și salarii corespunzătoare. Unii, negăsind slujbe convenabile, au acceptat să culeagă căpșuni sau să îngrijească bătrâni.

Imediat după Revoluție s-a afirmat că „adevărații" intelectuali nu au publicat în timpul dictaturii, deoarece nu acceptaseră să colaboreze cu „regimul comunist". Ei și-au păstrat cărțile în „sertar" pentru a le valorifica în condiții de libertate. Dar, cu rare excepții, asemenea cărți nu au apărut în librării, pentru simplul motiv că ele nu au existat. În noul context, tirajul cărților s-a redus. Dacă înainte de 1989, tirajul mediu al cărților de istorie era de 25.000 de exemplare, în 2009 acesta a scăzut la 700 de exemplare. Cărțile de literatură se tipăreau în tiraje de până la 200.000 (în colecția Biblioteca pentru Toți), pentru ca după 20 de ani să ajungă la 1000 de exemplare. Economia de piață, sărăcirea populației nu îngăduie tiraje mai mari în condițiile în care sprijinul statului (Ministerului Culturii) este extrem de redus.

La scara istoriei, de 20 de ani nu înseamnă foarte mult, dar din punctul de vedere al realizărilor în domeniul culturii și științei comparațiile pot fi semnificative. Dacă se face o comparație cu cei 20 de ani ai perioadei interbelice, concluzia nu poate fi decât negativă pentru creația literară, artistică, științifică de după 1989. În perioada interbelică au existat cărturari de mare prestigiu, creatori de școli științifice, recunoscuți pe plan mondial. Acest fapt s-a datorat calității lor reale, responsabilității față de soarta națiunii din care făceau parte, dorinței de afirmare a României în lume. După 1989 mulți intelectuali s-au angrenat în dispute politice sterile, fără orizont și au adoptat o atitudine disprețuitoare față de români, de istoria și cultura lor, nerealizând că astfel se neagă pe ei înșiși.

Sub presiunea unor astfel de intelectuali, una dintre primele decizii ale puterii instalate la 22 decembrie 1989 a fost desființarea Legii pentru protecția patrimoniului cultural național. S-a afirmat că această lege era „ceaușistă" și tot ce amintea de acel regim trebuia abrogat. În realitate, obiectivul a fost unul pragmatic, pecuniar. În lipsa unei asemenea legi au fost devalizate muzee, colecții de artă, situri arheologice, obiectele fiind însușite de persoane particulare, care cu complicitatea unor persoane oficiale, mai ales de la Direcția Vămilor din Ministerul de Interne, le-au vândut peste granițe. Unele au fost recuperate după mai mulți ani de statul român în schimbul unor sume uriașe. Spre exemplu, în timpul ministeriatului lui Adrian Iorgulescu au fost recuperate mai multe brățări dacice, pentru care s-au plătit sute de milioane

de euro, dar nimeni nu s-a întrebat (și nu a cercetat) cum, de cine și când au fost scoase aceste valori din România. Tot astfel s-a procedat cu multe alte bunuri culturale. Pe baza unei legi total dezavantajoase pentru statul român, s-au retrocedat valori de patrimoniu, între care și castelul Bran, renumit obiectiv turistic, mai ales pentru occidentali. Mobilierul din acest castel a fost mutat într-un spațiu (clădirile fostei Vămi) care nu poate evoca figura lui Vlad Țepeș sau spiritul estetic al reginei Maria. Tot astfel s-a procedat cu *Muzeul Țării Crișurilor* din Oradea, clădirea fiind cedată Episcopiei Bisericii Catolice, iar bunurile de patrimoniu zac de peste 10 ani în lăzi, până la găsirea unei clădiri corespunzătoare. La rândul său, clădirea *Muzeului Național de Istorie al României* (fosta *Poștă*) se află în reparații de peste un deceniu, iar majoritatea sălilor sunt închise, deoarece între firmele de construcții și Ministerul Culturii și Cultelor au apărut mereu divergențe.

Același dispreț față de valorile naționale se manifestă pe întreg cuprinsul țării. Menționăm doar faptul că terenul care păstra vestigiile vechii capitale romane, Ulpia Traiana Sarmizegetusa, a fost „privatizat", pentru a fi cultivat cu porumb și cartofi, iar mai multe valori de patrimoniu au fost pur și simplu demolate. Semnificativ este și cazul morii Assan din București, construită în 1853 și înscrisă în evidențele Ministerului Culturii și Cultelor la rubrica „monument istoric de valoare națională". Acțiunea de demolare a început în 2005, când utilajele au fost dezmembrate și vândute la fier vechi, deși acestea reprezentau piese de mare valoare pentru istoria tehnicii. Deoarece unele ziare cereau guvernului să ia măsuri pentru oprirea jafului, în noaptea de 13/14 mai 2008 clădirea a fost incendiată, astfel că moara Assan a încetat să mai existe[50]. Vina a fost dată pe niște aurolaci care, neavând locuință, dormeau acolo și au aprins focul pentru a se încălzi, iar flăcările au cuprins întreaga clădire. O explicație mai mult decât ridicolă, deoarece focul a izbucnit din mai multe părți în același timp. Justiția nici măcar nu s-a autosesizat.

De pe urma politicii distructive de după 1989 a suferit și patrimoniul naval național. Semnificativ este cazul yacht-ului *Luceafărul* care, pe lângă valoarea în sine, a intrat în istorie pentru faptul că la bordul său a avut loc discuția regelui Carol al II-lea cu ministrul de Externe al Poloniei, Jozef Beck, în ziua de 18 octombrie 1938. Cu acel prilej, suveranul a respins propunerea lui Beck privind anexarea de către România a unei părți din Cehoslovacia, mutilată după „acordul" de la

[50] Ion Zănescu, *Moara lui Assan*, în „Magazin istoric", iulie 2008, pp.13-17.

München din 30 septembrie 1938. În 1948 yachtul a primit numele *Libertatea*. După 1989, la propunerea Muzeului de Istorie din Galați, yachtul a fost inclus în categoria "tezaur". În 1999, vasul a fost exportat, pentru restaurare, în Anglia, cu acordul ministrului Culturii Ion Caramitru. În 2001, Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor din cadrul Ministerului Culturii a modificat statutul juridic al navei, introducând-o în categoria "bunuri comune", putând astfel rămâne definitiv peste granițe, ceea ce s-a și întâmplat. Astfel, statul român a renunțat la o valoare de importanță istorică[51].

Cu aprobarea oficialităților, s-a acționat pentru distrugerea patrimoniului cultural și istoric. Clădiri din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea au fost demolate, iar în locul lor s-au înălțat blocuri din beton și sticlă cu 20-25 etaje. Aurelian Trișcu, unul dintre semnatarii memoriului adresat lui Ceaușescu, aprecia, într-o emisiune la TVR Cultural din 2 august 2009, că în ultimii 20 de ani s-au demolat mai multe clădiri de patrimoniu decât în vremea dictatorului. Afectat a fost și echilibrul ecologic. Spre exemplu, în zona de nord a Capitalei s-au tăiat sute de ha de pădure, în locul lor construindu-se *supermarket*-uri și vile. Interesant este că abia după ce acestea au fost date în folosință s-a constatat că aprobările erau ilegale, dar nimeni nu a fost tras la răspundere.

Numeroase monumente istorice și de artă au fost lăsate degradării. Subsolul Bibliotecii Naționale (fosta clădire a Bursei) este inundat de câțiva ani buni, iar cărțile (multe cu valoare de patrimoniu) se degradează de la o zi la alta, în timp ce clădirea nouă, aflată în construcție, a *Bibliotecii Naționale*, ridicată în anii '80, a fost lăsată jafului public timp de aproape 20 de ani, abia în martie 2009 guvernul propunându-și să reînceapă lucrările abandonate în decembrie 1989. Pe de altă parte, clădirea *Muzeului Național*, începută în 1987, nici măcar teoretic nu-și mai păstrează destinația, devenind obiect de dispută între diferite firme comerciale. Singura „lucrare" realizată la această clădire în 20 de ani a fost demolarea tribunei de la care a vorbit Nicolae Ceauşescu în fața manifestanților la 23 august 1989.

Politica externă a României a cunoscut schimbări importante în nou context internațional[52]. Timp de două decenii și jumătate, diplo-

[51] Expert dr. Carmen Irene Atanasiu, *Patrimoniul național - situația dramatică a acestuia, în "Marea Neagră".* Revista Ligii Naționale Române fondată de Jean Bart, Constanța, ianuarie-martie 2009, pp. 17-18

[52] Ștefan Lache, *România în relațiile internaționale. 1939-2006*, București, Editura Fundației România de Mâine, p.313-392.

mația românească a avut la bază următoarele principii, formulate în *Declarația C.C. al P.M.R. cu privire la problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale* din aprilie 1964: respectarea independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale, neamestecul în treburile interne, avantajul reciproc. Aceste principii au avut la vremea lor o largă recunoaștere internațională, fiind consemnate în numeroase tratate (peste 100) pe care România le-a semnat cu diverse state până în 1989.

De la începutul anilor '80, puterile Occidentale au promovat o politică de izolare a regimului Ceaușescu, iar unele state și-au rechemat ambasadorii acreditați la București. La rândul său, Ceaușescu a îngrădit tot mai mult libertatea românilor de a circula în străinătate, iar la 17 decembrie a decis închiderea granițelor.

Noul regim trebuia să scoată România din starea de izolare în care ajunsese în ultimii ani, dar să și asigure cetățenilor săi circulația liberă în străinătate[53].

Chiar în ziua de 22 decembrie, granițele au fost deschise, fără a exista o hotărâre specială în acest sens. Cu alte cuvinte, s-a trecut dintr-o extremă în alta, fapt nemaiîntâlnit în istoria relațiilor internaționale. Este binecunoscut faptul că, atunci când au loc evenimente grave, statul respectiv își închide granițele și procedează la un control extrem de riguros al tuturor persoanelor care intră sau ies din țară. În România, după 22 decembrie, oricine a putut intra și ieși, fără nici un fel de control la frontieră. Faptul nu era întâmplător și nu a fost lipsit de urmări. Documentele arată că, de mai multe zile, la granița cu Ungaria staționau zeci de camioane care așteptau să intre în România cu „ajutoare" (medicamente, alimente, îmbrăcăminte etc.). Este aproape sigur că între aceste „ajutoare" se afla și armament. După cum este aproape sigur că au intrat nestingheriți în România sute de agenți ai serviciilor secrete, care au avut ulterior un rol important în stimularea unei stări de tensiune și conflict, precum și în distrugerea economiei naționale.

La prima ședință a Consiliului Frontului Salvării Naționale din 27 decembrie 1989[54], Sergiu Nicolaescu a cerut „desființarea vizelor de intrare și ieșire atât pentru români cât și pentru străini". Dumitru Mazilu, ales vicepreședinte al Consiliului FSN, a răspuns: „Toate le avem în vedere. Pentru că mergem pe formula unei eliberări depline. Dar, deo-

[53] Vezi pe larg, Georgiana-Margareta Scurtu*, Noua orientare a politicii externe a României după Revoluția din Decembrie 1989. Studiu de caz: decembrie 1989-ianuarie 1990,* în „Clio 1989", nr.2-2007.

[54] Textul stenogramei, în Ion Iliescu, *Revoluția Română*, pp. 69-98.

camdată să lăsăm puțin acest lucru". Sergiu Nicolaescu a argumentat: „Acestea au existat exprimate în toate revoluțiile din țările socialiste (problema desființării vizelor)". Mazilu a precizat: „Este în program".

Afirmația lui Sergiu Nicolaescu era falsă, deoarece în nici o țară nu se desființaseră vizele. Poate că el avea în vedere dreptul de liberă circulație în străinătate. În discuție a intervenit Ion Caramitru, care a atras atenția: „Dar, neavând nevoie de vize, vin alți terorişti din afară. Deocamdată nimeni nu trebuie să părăsească țara, fiecare trebuie să-şi aducă contribuția la reclădirea ei". Din stenograma discuțiilor nu rezultă că s-ar fi luat vreo decizie privind regimul de intrare şi ieşire din țară.

O direcție fundamentală a politicii externe a României după decembrie 1989 a fost promovarea unor relații de bună vecinătate cu toate statele. La vremea respectivă, cel mai mare vecin al României se afla la răsărit şi se numea Uniunea Sovietică. Liderul acesteia, Mihail Gorbaciov, a fost primul şef de stat care a avut o convorbire directă cu Ion Iliescu (la 27 decembrie 1989), pe care l-a felicitat pentru noul curs pe care se înscria România, exprimându-şi dorința dezvoltării unor relații de colaborare între cele două state.

În ziua de 6 ianuarie 1990 ministrul de externe sovietic, Eduard Şevardnadze a efectuat o vizită oficială în România, iar la 8 martie 1990, ministrul de Externe român, Sergiu Celac, a vizitat Moscova. În ziua de 22 martie 1991, miniştrii de externe (Adrian Năstase şi Aleksandr Besmertnîh) au parafat, la Moscova, Tratatul de colaborare, bună vecinătate şi prietenie între România şi URSS. Documentul consemna inviolabilitatea granițelor, integritatea teritorială a tuturor statelor Europei, nefolosirea violenței în relațiile internaționale – principii înscrise în *Actul final* al Conferinței de la Helsinki şi în *Charta de la Paris pentru o Europă nouă*. Documentul a fost semnat la Kremlin, în ziua de 5 aprilie 1991, de preşedinții Ion Iliescu şi Mihail Gorbaciov. Cu acest prilej, Ion Iliescu a ridicat şi problema tezaurului României depus la Moscova în 1916-1917, iar Mihail Gorbaciov a declarat că nu cunoştea problema, dar „se va informa". Tratatul din 5 aprilie 1991 a generat o reacție extrem de negativă din partea „societății civile". La un miting desfăşurat în Bucureşti, organizat de Alianța Civică, în ziua de 12 aprilie 1991, s-a scandat: „Iliescu ce făcuşi, ne vânduşi din nou la ruşi". Tratatul nu a fost supus ratificării şi nu a intrat în vigoare.

Este cert că ofensiva declanşată de SUA pentru lichidarea sistemului socialist viza, în principal, dezagregarea Uniunii Sovietice şi eliminarea acesteia ca o mare putere pe arena internațională. În acest

scop a folosit o multitudine de mijloace şi metode, între care şi „stimularea“ societăţii civile, crearea unor ONG-uri care să promoveze o atitutine antisovietică şi să împiedice orice apropiere a vreunui stat fost socialist de Kremlin. Acest scenariu s-a aplicat şi în România. Deşi aici nu exista o societate civilă, un grup de intelectuali s-a autointitulat „elita societăţii“, şi „adevăraţii democraţi“, singurii care aveau „capacitatea şi competenţa“ de a direcţiona evoluţia României spre „lumea civilizată“ (occidentală). O apropiere de Uniunea Sovietică era, în viziunea lor, expresia unei atitudini antidemocratice şi antioccidentale, chiar un pericol de restaurare a comunismului în România.

Abia la 4 iulie 2003, preşedinţii celor două ţări (Ion Iliescu şi Vladimir Putin) au semnat *Tratatul privind relaţiile prieteneşti şi de cooperare între România şi Federaţia Rusă.* Cu acel prilej miniştrii de Externe au semnat o *Declaraţie comună*[55] în care se afirma că România şi Federaţia Rusă „au ajuns la părerea comună privind necesitatea de a închide capitolele dureroase din istoria relaţiilor bilaterale“. Condamnând Pactul Ribbentrop-Molotov din 1939, precum şi participarea României la cel de-al doilea război mondial de partea Germaniei hitleriste, ambele Părţi îşi exprimau hotărârea de a depăşi moştenirea negativă a trecutului totalitar şi de a-şi construi relaţiile ţinând seama de schimbările profunde care aveau loc în România şi în Rusia, precum şi de experienţa pozitivă acumulată în diverse domenii ale cooperării interstatale. În document se preciza că cei doi miniştri considerau „important ca o *Comisie comună*, de interes public, investită cu autoritate, constituită din istorici, în componenţa căreia vor intra, de asemenea, specialişti în domeniile finanţelor, economiei, arhivelor, muzeologiei şi în alte domenii, în funcţie de necesităţi, să se ocupe de studierea problemelor izvorâte din istoria relaţiilor bilaterale, inclusiv problema tezaurului“.

Semnarea tratatului nu a fost urmată de o dezvoltare semnificativă a relaţiilor dintre cele două state. Mass-media din România a continuat să desfăşoare o campanie antirusească, iar liderii politici nu au acţionat cu fermitate în spiritul documentului respectiv. “Societatea civilă” a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a împiedica apropierea între cele două state.

În timp ce statele occidentale, mai ales Germania, au ales calea unei colaborări strânse cu Rusia, iar fostele ţări socialiste Cehia, Polonia, Ungaria, Slovacia au promovat o politică de apropiere faţă de Kremlin,

[55] „Adevărul“ din 5 iulie 2003

semnând tratate și încheind acorduri economice, România s-a menținut într-o rezervă, care s-a dovedit a fi păgubitoare, preferând să cumpere gaze naturale și petrol rusești prin intermediari, fapt ce a dus la scumpirea acestora. Astfel, românii au ajuns să plătească cel mai ridicat preț pe gigacalorie din Europa.

Rusia a semnat cu Germania, Ungaria, Bulgaria, Turcia și alte state acorduri de construire a unor gazoducte, dar România a refuzat oferta, militând pentru "*proiectul Nabucco*", pe care firmele occidentale nu s-au grăbit să-l finanțeze. Abia în iulie 2009 a fost semnat un acord privind construirea gazoductului *Nabucco*; acesta va fi operațional "probabil în 2020".[56] Guvernul de la București a preferat să rămână în afara unor relații strânse și directe cu Rusia, să scoată România de pe harta traseelor energetice europene, considerând că astfel se va bucura de susținerea SUA. Economistul Ilie Șerbănescu aprecia că, prin autoexcluderea sa de la proiectul *Southstream* (care va traversa Bulgaria și Serbia), România a rămas "cu buza umflată".[57]

Unii lideri politici români au făcut declarații care au deranjat în mod evident Kremlinul. De exemplu, președintele Traian Băsescu a afirmat că Marea Neagră era un "lac rusesc", fapt ce a iritat nu numai Rusia, dar și Turcia. Acest fapt, s-a evidențiat în iunie 2006, când România organizat *Forumul pentru Parteneriat și dialog la Marea Neagră*, la care au fost invitați să participe toți președinții statelor din regiunea Mării Negre, miniștrii de Externe din statele Uniunii Europene, SUA, Norvegia, Israel. Au dat curs invitației doar șefii de stat din Republica Moldova, Armenia, Azerbaidjan și Ucraina. Absența Rusiei și Turciei – cele mai mari state de la Marea Neagră – a marcat, practic eșecul acestei inițiative.[58]

Comisia mixtă creată pe baza tratatului din 2003 a lucrat într-un climat politic nefavorabil. La propunerea Părții Române (Ioan Scurtu – președinte, Victoria Gavrilescu – secretar), Partea Rusă (Alexandru Ciubarian – președinte, Victor Işcenko – secretar) s-a acceptat ca mai întâi să se discute problema Tezaurului României depus la Moscova în 1916-1917, iar concluziile să fie supuse spre decizie conducătorilor celor două state. Discuțiile s-au prelungit, dar este limpede că eficiența acestei comisii depinde de evoluția relațiilor politice dintre cele două țări.

[56] Revista *22* din 21 iulie 2009
[57] "Jurnalul național" din 22 ianuarie 2008
[58] *"Jurnalul Național"*, din 7 iunie 2006

Un alt vecin important, **Ungaria**, şi-a promovat cu hotărâre şi fără complexe propriile interese pe plan internaţional. În relaţiile cu România, guvernul de la Budapesta a adoptat, până la mijlocul anilor ’90, o atitudine de superioritate, bazându-se pe imaginea pe care o avea în Occident, unde diaspora ungară era extrem de activă, spre deosebire de cea română, care nu pierdea nici o ocazie pentru a denigra “guvernul neocomunist” de la Bucureşti. Au fost reluate sloganele privind “dictatul de la Trianon”; s-a continuat propaganda potrivit căreia minoritatea maghiară din Transilvania era oprimată şi desnaţionalizată. Ca urmare, mai multe comisii europene au venit să cerceteze situaţia la faţa locului. Acestea au constatat că maghiarii din România au şcoli, ziare, reprezentanţi în administraţia centrală şi locală, teatre etc. astfel că acuzele guvernului de la Budapesta şi ale unor lideri ai minorităţii maghiare din România în frunte cu László Tökeş şi-au pierdut credibilitatea.

La rândul lor, oficialităţile române au adoptat o atitudine defensivă, căutând mereu să se justifice, să arate că asigură drepturi depline pentru minoritatea maghiară şi pentru celelalte minorităţi naţionale, chiar peste standardele europene. Ele s-au lăsat dominate de propaganda maghiară şi nu au întreprins acţiuni concrete pentru protejarea minorităţii române din Ungaria, care era, cu adevărat supusă asimilării şi pierderii identităţii proprii. Printr-o asemenea atitudine, guvernanţii români urmăreau să fie “acceptaţi” în Europa, să obţină “bunăvoinţa” Ungariei, care a reuşit să se integreze mai rapid în NATO şi în Uniunea Europeană.

La 16 septembrie 1996 a fost semnat *Tratatul de înţelegere mutuală, cooperare şi bună vecinătate* între România şi Ungaria. Cu acel prilej, ministrul de Externe László Kovács a declarat că “nici Ungaria, nici UDMR nu au ca scop autonomia teritorială pe criterii etnice.”[59]

Cu toate acestea, atât guvernul de la Budapesta, cât şi UDMR au contestat art. 1 din Constituţia României, referitor la statul naţional. Deşi UDMR a participat aproape permanent la guvernare în cei 20 ani care s-au scurs de la revoluţie, iar miniştrii săi au jurat pe Constituţie, această atitudine a fost constantă şi chiar s-a radicalizat, solicitând autonomia teritorială a ţinutului secuiesc, unitate administrativă care nu există în România, dar pe care naţionaliştii maghiari o inventează, pe baze medievale. Cu alte cuvinte, în timp ce în Europa are loc un proces de integrare, liderii minorităţii maghiare, stimulaţi de oficialităţile de la

[59] *Istoria politicii externe româneşti în date*. Coordonator Ion Calafeteanu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 725

Budapesta, caută să reînvie fărămițarea feudală pe teritoriul României. Chiar președintele Ungariei a cerut, în octombrie 2008, la Sfântu Gheorghe, în prezența președintelui României, Traian Băsescu, "autonomia teritorială a ținutului secuiesc". Abia în martie 2009 șeful statului român a dat o replică fermă acestor lideri maghiari. Întrebat de ziariști când va avea loc autonomia ținutului secuiesc, Băsescu a răspuns: "Niciodată".

La granița de Est a României a apărut, în 1991, un stat independent, numit **Republica Moldova**. Proclamarea independenței Republicii Moldova, la 27 august 1991, a fost salutată cu entuziasm de oficialitățile și populația din România. În chiar acea zi, Birourile Permanente ale Senatului și Camerei Deputaților au adoptat o *Declarație* în care se afirma că au luat act cu satisfacție de această hotărâre istorică, prin care se consacra aspirația profundă spre libertate și independență a românilor de dincolo de Prut. România a sprijinit Republica Moldova în organismele internaționale, dar s-a lovit – direct sau indirect – de opoziția Rusiei, care a urmărit să-și mențină influența în această zonă.[60] Inițial, România a făcut parte din comisia care avea misiunea de a reglementa problema Transnistriei, dar cu timpul a fost eliminată de această structură internațională.

Oficialitățile de la Chișinău au insistat pentru încheierea unui tratat între cele două state, cu mențiunea ca acesta să fie redactat în limba română și în limba moldovenească, ceea ce Bucureștiul a refuzat. În fond, "limba moldovenească" este o invenție din anii stalinismului, pe care liderii de la Chișinău o foloseau pentru a-și dovedi "statalitatea", moldovenească, diferită de cea română.

La 28 aprilie 2000 a fost parafat, la Chișinău, *Tratatul privilegiat de parteneriat și cooperare* între România și Moldova, prilej cu care Bodo Hombach, coordonator special al Pactului de Solidaritate pentru Europa de Sud-Est, a apreciat că acel document "reprezintă un nou pod politic între cele două state, un semnal pentru Europa în ceea ce privește angajarea celor două țări de a merge împreună spre același obiectiv strategic – integrarea europeană."[61]

Relațiile economice dintre România și Republica Moldova au cunoscut o accentuată dezvoltare, dar cele politice s-au blocat adesea, astfel că entuziasmul anilor 1990-1991 a fost înlocuit cu o anumită

[60] Vezi, pe larg, Marian Enache și Dorin Cimpoeșu, *Misiune diplomatică în Republica Moldova (1993-1997)*, Iași, Editura Polirom, 2000

[61] *Istoria politicii externe...,* p. 816

rigiditate şi suspiciune reciprocă. Declaraţia lui Mircea Snegur, primul preşedinte al Republicii Moldova, "*să ne ţinem de neamuri*" a devenit mai curând o figură de stil. După 2000 s-au înregistrat numeroase momente politice tensionate, marcate de expulzarea sau rechemarea reciprocă a unor diplomaţi, interzicerea trecerii frontierei în Republica Moldova pentru unii cetăţeni români, inclusiv scriitori sau artişti etc. În aprilie 2009 guvernul de la Chişinău a introdus vize de intrare în Republica Moldova pentru toţi cetăţenii români, precizând că acest regim "va fi păstrat cel puţin până când România va semna cu Republica Moldova tratatul de frontieră."[62] Această decizie avea să fie anulată în decembrie 2009. Pe de altă parte, mulţi cetăţeni ai Republicii Moldova s-au stabilit în România, au obţinut cetăţenia acestei ţări, fapt ce le-a permis să se deplaseze în statele din Uniunea Europeană.

Un alt stat independent apărut la graniţa României este **Ucraina**. Aceasta şi-a proclamat independenţa la 24 august 1991, iar oficialităţile de la Bucureşti au recunoscut imediat acest act, exprimându-şi speranţa că între cele două ţări se vor dezvolta relaţii prieteneşti. Ucraina era considerată de SUA şi Uniunea Europeană, dar şi de "civiştii" de la Bucureşti, un "tampon", între România şi Uniunea Sovietică (Rusia), o stavilă în calea imperialismului rusesc. Ucraina a fost recunoscută pe plan internaţional ca fiind "moştenitoarea" Uniunii Sovietice în spaţiul fostei Republici Sovietice Socialiste Ucrainene, adică şi a teritoriilor româneşti din nordul Bucovinei şi sudul Basarabiei, obţinute în urma Pactului Molotov-Ribbentrop din 23 august 1939. Parlamentul României, întrunit în "şedinţă solemnă" la 24 iunie 1991 a declarat respectivul pact ca fiind "nul şi neavenit". O asemenea poziţie era exprimată la exact 6 luni după ce Congresul Deputaţilor Poporului ai URSS adoptase o hotărâre potrivit căreia protocolul adiţional al Pactului Molotov-Ribbentrop din 23 august 1939 şi alte înţelegeri secrete încheiate cu Germania erau lipsite de fundament juridic şi de valabilitate din momentul semnării lor.[63]

Interesant este că "societatea civilă" din România, animată de sentimente antiruseşti, nu a cerut Ucrainei să dezavueze Pactul din 23 august 1939, ci continua să acuze Kremlinul, deşi Federaţia Rusă nu stăpânea nici un teritoriu românesc.

Regimul de la Kiev s-a comportat în maniera caracteristică unei

[62] *Noi acuzaţii dure ale diplomaţilor de la Chişinău la adresa României,* în "Adevărul" din 17 iunie 2009.

[63] *Istoria politicii externe...,* p. 604

mari puteri, adoptând o atitudine rigidă față de semnalele de prietenie venite de la București. În negocierile pentru semnarea unui tratat între cele două state, diplomații ucrainieni au refuzat orice compromis, impunându-și integral punctele de vedere. Deoarece o exigență pentru aderarea la NATO era aceea ca statul respectiv să aibă tratate cu toți vecinii, oficialitățile de la București au cedat complet, sperând că astfel România vă fi acceptată să intre în această alianță la reuniunea de la Madrid din 8-9 iulie 1997. În acest context la 2 iunie 1997 a fost semnat *Tratatul de bună vecinătate și cooperare* între România și Ucraina, prin care regimul Emil Constantinescu recunoștea nu numai efectele Pactului Molotov-Ribbentrop din 23 august 1939, dar și Protocolul sovieto-român semnat la Moscova în ziua de 4 februarie 1948, prin care Insula Șerpilor era cedată Uniunii Sovietice. Prin tratatul din 1997, guvernul de la București spera să obțină o ameliorare a situației românilor din Ucraina, dar Kievul nu numai că nu a acționat în această direcție, ci a impus noi restricții privind întrebuințarea limbii materne, învățământul, cultele etc. "Societatea civilă" nu a "luat act" de aceste realități, ci a continuat să critice Federația Rusă, vinovată de încheierea pactului cu Germania, în 1939.

Cu toate protestele diplomaților români și ale unor organisme internaționale, Ucraina a trecut la construirea Canalului Bâstroe, prin care se afectează echilibrul biosferei Delta Dunării, precum și transportul de mărfuri și pasageri pe brațele Chilia și Sfântu Gheorghe de pe teritoriul României. În privința delimitării platoului continental al Mării Negre, prin tratatul din 1997 s-a stabilit că aceasta se va realiza prin negocieri bilaterale, iar dacă nu va conveni la un acord, să se apeleze la Curtea Internațională de Justiție de la Haga. S-a ajuns la acest for internațional, care a anunțat, la 3 februarie 2009, că România va obține 80% din teritoriul aflat în dispută.[64] Insula Șerpilor rămânea în Ucraina, conform acordului din 1948, deși acesta fusese semnat în condițiile ocupării României de către Armata Roșie.

Principala orientare a politicii externe românești după revoluție a fost spre statele occidentale. Relațiile cu **Statele Unite ale Americii**, singura superputere mondială, au demarat extrem de dificil. Se pare că formula de conducere instalată la București în decembrie 1989 nu a fost pe placul Washingtonului care a adoptat o atitudine distantă și critică

[64] *Curtea Internațională de la Haga dă câștig de cauză României în procesul cu Ucraina*, în "Gândul" din 4 februarie 2009

față de oficialitățile române. La aceasta au contribuit și liderii opoziției, care au făcut adevărate turnee prin marile orașe din SUA, criticând "regimul criptocomunist" de la București "orientat spre Moscova", în frunte cu Ion Iliescu. Tensiunile politice din România, mai ales mineriada din 14-15 iunie 1990, au fost aspru criticate de SUA, iar ambasadorul acestei țări a refuzat să participe la festivitatea de instalare a lui Ion Iliescu în funcția de președinte al României, ales la 20 mai 1990.

Schimbarea de regim, în 1996, nu a modificat substanțial relațiile româno-americane. La reuniunea de la Madrid, din 8-9 iulie 1997, președintele Bill Clinton s-a opus primirii României în NATO. După această reuniune, președintele american a făcut, în ziua de 11 iulie, o vizită de câteva ore în România, unde i s-a organizat o primire extrem de măgulitoare. Clinton a vizitat mai întâi Varșovia, unde i-a felicitat de polonezi pentru intrarea țării lor în NATO. În piața centrală din capitala Poloniei cetățenii au ascultat discursul președintelui SUA așezați pe scaune, și au aplaudat doar de 2-3 ori. În România, Clinton a fost primit în triumf, zeci de mii de oameni au fost mobilizați de administrația Emil Constantinescu pentru a-l aplauda, ca pe marele binefăcător al României. Discursul său a fost întrerupt aproape după fiecare frază, cu urale și ovații. Poate că această primire fastuoasă l-a convins pe Clinton că românii doresc sprijinul SUA, drept care el s-a pronunțat pentru un "parteneriat strategic" între cele două țări.

Momentul de cotitură în relațiile României cu SUA s-a produs la 11 septembrie 2001, când în urma unui atac terorist au fost distruse turnurile gemene *World Trade Center* din New-York, care simbolizau prosperitatea și demnitatea americanilor. Reacția promptă a președintelui Iliescu, din chiar acea zi, prin care a condamnat atacul terorist, declarându-și deplina solidaritate cu SUA, a determinat Washingtonul să ia în calcul o prezență mai substanțială a sa în România, care putea oferi găzduire pentru bazele militare americane, cu misiuni în Orientul Mijlociu și în Afganistan. În acest scop, era util ca România să devină membră a NATO și să participe cu trupe la acțiunile inițiate de SUA.

Oficialitățile de la București, urmărind să câștige încrederea SUA, au adoptat o atitudine de totală cedare în fața pretențiilor Washingtonului. Președintele Traian Băsescu a declarat chiar că "licuriciul mic" (România) trebuie să urmeze îndeaproape "licuriciul mare" (SUA). Cetățenii americani prezenți în România au fost scoși de sub jurisdicția autorităților române, astfel că aceștia nu pot fi cercetați și judecați nici măcar atunci când comit crime. Semnificativ este cazul unui militar de

la Ambasada SUA, care după ce a ucis un cetățean român (solistul de muzică ușoară, Teo Peter), a fost judecat de Tribunalul din SUA, fiind achitat (statul român nu a trimis nici măcar un avocat care să pledeze cauza victimei și a familiei sale). Au fost "privatizate" către firme americane întreprinderi importante, precum Uzina de Autoturisme de teren ARO de la Câmpulung, care a fost pur și simplu desmembrată și lichidată, act privit cu detașare de oficialitățile române. Contractul încheiat cu firma *Becktel* în 2004 pentru construcția autostrăzii Transilvania a fost încheiat în condiții total dezavantajoase pentru România. În februarie 2009, ministrul Transporturilor, Radu Berceanu, afirma că singura preocupare a firmei Becktel a fost "cum să mai ia ceva milioane de euro și să nu dea nimic". Referindu-se la modul cum a fost negociat și semnat contractul, ministrul aprecia că "dacă era Ceaușescu îi spânzura pe toți". El lua în calcul eventualitatea revizuirii contractului, fapt ce însemna plata a 50-60 milioane de euro din partea statului român, dar cel puțin se clarifica situația, putându-se încheia un nou contract cu o altă firmă. Berceanu a mai afirmat că, până în acel moment (februarie 2009), statul român a plătit 620 milioane de euro firmei, care nu predase nici măcar un singur km de autostradă.[65] Ulterior, Berceanu și-a temperat discursul, semn că primise o "atenționare" de la Washington.

Ameliorarea relațiilor cu singura superputere mondială a fost, totuși, benefică pentru România, care a putut să intre în NATO și în Uniunea Europeană. Guvernul de la Washington a dat garanții de securitate României, astfel că această țară nu mai trăiește cu "obsesia" că va fi atacată de cei care-i contestă granițele. Chiar și extremiștii maghiari au primit semnale de peste Ocean să-și tempereze discursul și să nu mai agite problema Transilvaniei.

Dintre țările europene**, Franța** a fost cea care a manifestat o largă deschidere spre România. François Mitterand a fost primul șef al unui stat occidental care a vizitat România, exprimându-și încrederea în evoluția democratică a acestei țări (aprilie 1991).

Obiectivul fundamental al politicii externe a României a fost **aderarea la instituțiile europene și euro-atlantice**. Un pas important în această direcție s-a înregistrat în ziua de 23 octombrie 1990, când a fost semnat *Acordul de cooperare economică și comercială* între România și Comunitatea Europeană. Acordul fusese elaborat la începutul lunii iunie 1990, dar oficializarea lui a fost amânată datorită evenimentelor

[65] *Berceanu: "Dacă era Ceaușescu îi spânzura pe toți",* în "România liberă" din 13 februarie 2009

din 13-15 iunie 1990. La 22 februarie 1991, Parlamentul European a aprobat acordul comercial şi de cooperare semnat de România şi Comunitatea Europeană; documentul prevedea acordarea clauzei naţiunii celei mai favorizate, extinderea cooperării în domeniul energetic, al educaţiei, turismului şi sistemului bancar.

Prin Tratatul de la Maastricht, din februarie 1992, Comunitatea Europeană şi-a luat numele de Uniunea Europeană, iar în iunie 1993, Consiliul Uniunii Europene a decis ca ţările din Europa Centrală şi de Est, care doreau, puteau să devină membre ale Uniunii Europene, stabilind şi anumite criterii economice şi politice pentru aderare.[66] În decembrie 1997, Consiliul Europei, întrunit la Luxemburg, a stabilit ca în 1998 să înceapă negocierile de aderare cu şase state candidate – Republica Cehă, Estonia, Ungaria, Polonia, Slovenia şi Cipru. În decembrie 1999, la Conferinţa de la Helsinki, s-a hotărât ca din anul 2000 să înceapă negocierile de aderare cu alte şase state: Bulgaria, Letonia, Lituania, Malta, România şi Slovacia.

În ultimul an al secolului XX şi în primul din secolul XXI, au crescut perspectivele de aderare a României la N.A.T.O.[67] Poziţia faţă de conflictul din Kossovo, când România a pus la dispoziţia Alianţei spaţiul său aerian pentru bombardarea Belgradului de către aviaţia americană (1999) şi mai ales faţă atacurile teroriste din 11 septembrie 2001 asupra unor obiective civile şi militare din S.U.A., când Bucureştii au luat o atitudine de fermă condamnare, au determinat Administraţia de la Washington să considere utilă aderarea României la N.A.T.O. La reuniunea şefilor de state sau de guverne a ţărilor din N.A.T.O. de la Praga, din 21 noiembrie 2002, s-a hotărât ca România, împreună cu alte şase state europene (Bulgaria, Estonia, Lituania, Letonia, Slovacia şi Slovenia), să fie invitată să înceapă negocierile de aderare la această alianţă. În ziua de 23 noiembrie, preşedintele George W. Bush a făcut o vizită în România, pentru a-i ura „Bun venit!“ în N.A.T.O. şi a-i da asigurări: „Dacă cineva, vreodată, va ataca România, dacă cineva, vreodată, va ameninţa România, N.A.T.O. şi Statele Unite vor fi umăr la umăr cu dumneavoastră. Ca un aliat al N.A.T.O., puteţi

[66] Ion Jinga, *Uniunea Europeană. Realităţi şi pespective*, Bucureşti, Editura Lumina Lex, 1999, p. 27

[67] Teodora Stănescu-Stanciu, *Integrarea europeană şi euroatlantică a României*, Bucureşti, Editura Fundaţiei România de Mâine, 2006, cap. VIII

avea această încredere. Nimeni nu va putea să vă ia libertatea acestei țări“[68]. Intrarea efectivă în NATO s-a realizat în 2004.

Prin aderarea la N.A.T.O., România a obținut garantarea securității și integrității sale teritoriale, dar și Alianța a câștigat prin participarea militarilor români la acțiunile N.A.T.O (în Afganistan, Irak etc.), pe cheltuiala statului român, prin acordul vizând amplasarea de baze militare americane pe teritoriul României etc.

Aderarea la NATO a facilitat accelerarea procesului de integrare europeană.[69] La 1 ianuarie 2004 Uniunea Europeană s-a extins prin aderarea a 10 state (Cipru, Estonia, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Cehia, Slovacia, Slovenia și Ungaria). Astfel, s-a făcut un pas decisiv al extinderii spre Est. La 25 aprilie 2005 a fost semnat Tratatul de aderare la Uniunea Europeană a Bulgariei și României. Au urmat negocieri intense pentru îndeplinirea condițiilor necesare, în timpul că rora partea română și-a luat numeroase angajamente și a cedat în multe domenii (privind mai ales cantitățile de produse – lapte, struguri, legume, etc. etc. – pe care avea dreptul să le comercializeze pe piața statelor europene). Prin aderarea la Uniunea Europeană, începând cu 1 ianuarie 2007, România beneficiază de alocarea unor fonduri considerabile din partea Uniunii, dar și aceasta contribuie la fondul comunitar cu o sumă importantă. Totodată, statele din Uniunea Europeană au deschisă o importantă piață de desfacere și o apreciabilă forță de muncă ieftină, în timp ce cetățenii români pot călători fără restricții în majoritatea statelor Uniunii. Totuși, unele state au adoptat restricții (menținute și în 2009) în privința angajării românilor ca forță de muncă pe teritoriul lor.

Deși România este membru cu drepturi depline al Uniunii Europene, glasul său se face prea puțin auzit, oficialitățile de la București fiind obișnuite să asculte, să primească recomandări și critici, socotindu-se un partener minor, deși din punctul de vedere al mărimii teritoriului și populației, al resurselor naturale se află pe locul 7 în rândul celor 23 de state ale Uniunii.

Relațiile României cu țările din **America Latină, Africa și Asia** – foarte ample în vremea lui Nicolae Ceaușescu – s-au diminuat considerabil, iar prezența României pe arena internațională este mai mult decât modestă.

---

[68] *România – N.A.T.O. Cronologie. 1989-2004.* Coordonator general-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu, București, Editura Militară, 2004, p. 356

[69] Angela Banciu (coordonator), *Integrarea europeană. Repere istorice și evoluții contemporane*, București, Editura Politehnica Press, 2006

În cei 20 de ani care au trecut de la revoluție, cu greu se poate identifica o inițiativă a României pe plan mondial, o implicare a diplomației de la București în rezolvarea vreunei mari probleme internaționale, deși avea calificarea să o facă, mai ales în privința războiului civil din Iugoslavia și a conflictului israelo-arab. Timorați de prea marea anvergură internațională a politicii lui Nicolae Ceaușescu, noii lideri politici au preferat să rămână în "umbră " și să nu dea de bănuit că ar urma calea fostului dictator de la București.

Concluzii

Scurt bilanț: De la Comunicatul Consiliului Frontului Salvării Naționale din 22 decembrie 1989 la realitatea de după 20 de ani.

Revoluția română din decembrie 1989 a constituit o parte integrantă a revoluțiilor europene din acel an, care au marcat prăbușirea regimurilor socialist-totalitar de pe continent. La Varşovia sau la Budapesta, la Praga sau la Sofia, la Berlin sau la București, oamenii au trăit în acel an o stare euforică, savurând victoria democrației asupra dictaturii. Indiferent de forma în care s-au desfăşurat – „masă rotundă", „revoluție de catifea", dărâmarea zidului Berlinului, confruntări violente – aceste revoluții au condus la înlăturarea vechilor structuri politice, sociale, culturale, economice etc. şi la intrarea statelor din zona centrală şi sud-est europeană într-o nouă fază a evoluției lor istorice.

În România, revoluția a cunoscut o desfăşurare violentă, ca urmare a refuzului regimului Ceauşescu de a intra în dialog cu cetățenii şi a deciziei sale de a riposta violent la solicitările populației. Românii nu s-au lăsat intimidați, ci au luat cu asalt citadelele puterii, începând cu Comitetul Central al P.C.R. şi continuând cu Comitetele județene şi orăşeneşti de partid. În această confruntare au căzut numeroase victime, iar cei care au luptat, cu spirit de sacrificiu, au devenit adevărați eroi ai revoluției române. Evenimentele din decembrie 1989 au avut un uriaş ecou internațional, ca urmare a transmiterii lor în direct, la televiziune şi la radio. Ele au generat o amplă solidaritate cu poporul român, în lupta sa împotriva dictaturii. Aceste evenimente au fost percepute chiar atunci ca o parte a revoluției europene. Astfel, ziarul vienez *„Die Presse"* scria, la 23 decembrie 1989: „Prăbuşirea lui Ceauşescu încheie procesul de transformări în țările răsăritene". La rândul său, cotidianul parisian *„Le Monde"* aprecia, în ziua de 30

decembrie 1989: „Triumful libertății în România încununează opera săvârşită în aceste ultime luni în țările vecine. 1989 va intra în istorie ca anul revoluțiilor în Europa Răsăriteană". Ministrul francez de Externe, Roland Dumas, adresa, în preajma Anului Nou, un mesaj către români, în care preciza: „Din prima zi a revoluției, Franța, națiunea-soră a României, a manifestat pentru țara dumneavoastră tot sprijinul său moral şi tot ajutorul său material. Astăzi, poporul român a triumfat şi România este liberă".[1]

Programul anunțat de Consiliul Frontului Salvării Naționale la 22 decembrie 1989 a fost îmbrățișat de cetățenii României, care şi-au exprimat, în acele zile, deplina adeziune la transformările democratice preconizate. Nu a existat atunci nici o reacție negativă la adresa liderilor Frontului Salvării Naționale. Ei erau receptați ca adevărații conducători ai României, care şi-au asumat riscul de a prelua puterea după fuga lui Nicolae Ceauşescu. La prima şedință a C.F.S.N. (din 27 decembrie 1989), fără nici o obiecție, Ion Iliescu a fost acceptat în calitate de preşedinte al acestuia.

Noul organ al puterii de stat, Consiliul Frontului Salvării Naționale, a fost imediat recunoscut pe plan internațional. De la Paris şi Londra, de la Washington şi Moscova, de la Beijing şi Cairo etc. etc. soseau în acele zile telegrame de sprijin pentru F.S.N. şi de solidaritate cu poporul român. Nu a existat nici o țară care să pună sub semnul întrebării legitimitatea noii puteri sau a preşedintelui Consiliului F.S.N.. Spre exemplu, presa din 25 decembrie 1989 publica ştirea că Departamentul de Stat al S.U.A. „consideră Consiliul Frontului Salvării Naționale ca expresia voinței democratice a poporului român".[2]

Ulterior, pe fondul disputelor politice interne, despre evenimentele din decembrie 1989 s-au formulat diverse opinii, mergându-se până la contestarea faptului că atunci ar fi avut loc o revoluție şi că unele persoane şi-au asumat răspunderea de a asigura conducerea țării după căderea lui Nicolae Ceauşescu. Unii au ajuns să-şi conteste propriile opinii, exprimate atunci, în decembrie 1989.

În presă, la diferite întruniri publice, în cadrul unor dezbateri organizate la radio sau televiziune, evenimentele din decembrie 1989 au început să fie numite în fel şi chip: răscoală populară, revoltă populară, lovitură de stat, revoluție combinată cu lovitură de stat, revoluție furată, revoluție confiscată etc. etc. S-a ajuns ca cei care s-au

[1] "*România liberă* " din 3 decembrie 1989

[2] "*Adevărul*" din 25 decembrie 1989

aflat în „prima linie“ a Revoluției din decembrie 1989 să fie contestați, atribuindu-li-se acțiuni pe care nu le-au făcut la vremea respectivă. De exemplu, la o sesiune științifică, organizată la Timișoara în 1995, s-a afirmat că Lorin Fortuna și Claudiu Iordache „au înființat un partid *perestroikist* – Frontul Democratic Român“ și că „s-au dat drept conducători ai revoluției de la Timișoara“.[3] Autorul comunicării respective aprecia că adevăratul program al revoluției române ar fi *Proclamația de la Timișoara*, elaborată în martie 1990. O asemenea idee se află și *în Raportul final al Comisiei Prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste în România*, publicat în anul 2007. O logică elementară ar fi trebuit să-I anime pe autorii respectivului *Raport*, și anume că un eveniment nu s-a putut desfășura după un program elaborat la șase luni după consumarea acestuia.

Primul contestatar al revoluției a fost Nicolae Ceaușescu, în timpul procesului de la Târgoviște din 25 decembrie 1989; el a afirmat că în România a avut loc o lovitură de stat, organizată cu participarea cercurilor străine, din Est și din Vest. Acest punct de vedere a fost preluat de unii “democrați” și “civiști”, care, deși se declarau adversari ai comunismului și ai regimului comunist, își însușiseră punctul de vedere al liderului acestuia, Nicolae Ceaușescu.

La rândul lor, revoluționarii înșiși s-au constituit în zeci de organizații, iar acuzele reciproce au devenit constanta oricărei întâlniri a acestora (la emisiuni TV, simpozioane, conferințe etc). Această situație se datorează, în principal, faptului că revoluția nu a avut o organizare, un centru de comandă, care să stabilească în mod precis modul de acțiune, persoanele cu responsabilități, rezultatul la care trebuia să se ajungă. În primele zile ale revoluției, aproape fiecare participant a acționat pe cont propriu; apoi s-a încercat organizarea pe obiective (la Comitetul Central, la Televiziune, la Radio, la Metrou, la Jilava etc), pe momente (21 decembrie, 22 decembrie) și pe localități (în aproape toate orașele din România constituindu-se organizații de revoluționari, uneori câte două-trei sau chiar mai multe în aceeași localitate). De aici a rezultat o multitudine de organizații de revoluționari, fiecare membru al acestora cunoscând în mod real numai segmentul la care a participat, cei mai mulți neavând imaginea întregului. Repetatele încercări de după 1990 de a se realiza o unificare a acestor organizații, asigurându-li-se o conducere coerentă, nu au dat rezultate.

[3] Mihail Decean, *Revoluție și perestroikă,* în *O enigmă care împlinește șapte ani…,* pp. 129-131

Parlamentul a adoptat mai multe legi în favoarea revoluționarilor, ca semn de prețuire și recunoștință pentru lupta și sacrificiul lor, în acele momente de cumpănă pentru istoria României. Această recunoștință nu a fost doar una morală, ci s-a exprimat și într-o formă materială (ajutoare, pensii, scutiri de impozite, diverse alte facilități). Criteriile de acordare a titlurilor și avantajelor respective s-au dovedit a fi extrem de labile, în posesia certificatelor ajungând multe persoane contestate sau contestabile. Unii revoluționari au apreciat că au existat foarte multe situații în care, prin manevre oculte, diverse persoane, care nu au participat la revoluție, au primit certificate, beneficiind de avantaje nemeritate. Pe de altă parte, că ar exista revoluționari autentici, care și-au riscat viața în decembrie 1989, dar care nu au fost cuprinși în listele ce însoțeau legile respective. Au existat și revoluționari cunoscuți, cu un rol important în desfășurarea evenimentelor din acele zile, care au declarat că nu acceptă certificate de revoluționar, sau au renunțat la ele, afirmând că nu au luptat pentru a obține avantaje materiale, ci pentru a dărâma un regim opresiv. De la denunțarea unor falși revoluționari, s-a ajuns la blamarea celor care au făcut propunerile și a celor care au semnat certificatele respective. Prin escaladarea acestor conflicte s-a ajuns ca mai multe asociații, reunite în Blocul Național al Revoluționarilor, să decidă, în aprilie 2006, excluderea lui Ion Iliescu din rândul revoluționarilor.

Confruntările politice, stările de tensiune au afectat dezbaterile de idei privind revoluția din decembrie 1989. Locul unor dezbateri academice, bazate pe documente, a fost luat de disputele politice prin mass-media, la care au participat, cel mai adesea, persoane cu idei preconcepute, pe care au căutat să le impună cu orice preț. Asemenea persoane s-au erijat în deținători ai adevărului absolut, pe care trebuia să și-l însușească toți românii, și nu numai ei. Intoleranța și încrâncenarea au făcut ca cei mai mulți istorici de profesie, specialiști în istoria recentă, să evite participarea la asemenea dispute.

În plan internațional, s-a evidențiat un consens și anume că în 1989 au avut loc în Europa revoluții, în urma cărora au fost înlăturate regimurile comuniste (socialist-totalitare). Această concluzie este rezultatul analizelor concrete, care au impus reconsiderarea conceptului de revoluție. Până în 1989 era încetățenită concepția potrivit căreia revoluția este o acțiune bine organizată și condusă, cu un program dinainte stabilit, cu lideri indubitabili; aceștia preiau puterea printr-o

largă mobilizare a maselor, care se confruntă cu forțele vechiului regim, reușind să învingă și să impună un nou curs al istoriei[4]. Modelul clasic este revoluția franceză din 1789, dar se apelează și la exemplul revoluțiilor engleză, americană, rusă, cubaneză.

Experiența anului 1989 a impus revizuirea acestei „scheme", care s-a dovedit a fi restrictivă și neacoperitoare. Atunci a început să se vorbească despre „revoluția mesei rotunde" și despre „revoluția de catifea", care se deosebeau substanțial de revoluția de la 1789. Disputele teoretice continuă, dar poate definiția cea mai acceptabilă, elaborată până în prezent, aparține cercetătorului Ekkart Zimmermann: „O revoluție este o răsturnare reușită a elitei sau a elitelor de la putere de către elite noi, care după ce au ajuns la putere (prin metode care de obicei se bazează într-o măsură considerabilă pe folosirea forței și mobilizarea maselor) realizează o schimbare fundamentală a structurii sociale și prin urmare și a structurii de putere".[5]

Peter Siani-Davies a publicat o lucrare masivă (de aproape 450 de pagini) intitulată "*Revoluția română din Decembrie 1989*". Anneli Ute Gabanyi aprecia că „în toate țările foste comuniste din Europa Centrală și de Est au avut loc **revoluții autentice** (*subl. în text)*, peste tot s-au produs schimbări în domeniul structurii elitelor, a vieții sociale și a puterii. Peste tot s-a recurs la mobilizarea, prin diferite metode, a maselor populare, în unele țări recurgându-se la folosirea, într-o mai mică sau mai mare măsură, a forței". Autoarea germană conchidea: „În contextul acestor revoluții de tip nou, revoluția română este cea care se apropie cel mai mult de modelul revoluțiilor europene clasice, de la glorioasa revoluție engleză la revoluția franceză, revoluția americană și până la revoluția rusă a anului 1917".[6]

Dincolo de disputele politice și ideologice, un fapt este cert: actele și evenimentele istorice se definesc prin consecințele lor. Din acest punct de vedere, este limpede că, după 1989, România – ca și celelalte state din zona centrală și sud-est europenă, foste comuniste (socialist-totalitare) – a cunoscut o evoluție ireversibilă spre democrație, economie de piață și spre structurile euro-atlantice. În fond, acesta este

[4] J. Dunn, *Modern Revolutions: an Introduction to the Analysis of a Political Phenomenon*, Cambridge, University Press, 1990

[5] Ekkart Zimmermann, *Political Violence, Crises and Revolutions. Theories and Research,* Boston, 1993, p. 405, *apud* Anneli Ute Gabanyi, *Revoluțiile europene ale anului 1989. O încercare de analiză tipologică,* în *O enigmă care împlinește șapte ani…,* p. 46

[6] Aneli Ute Gabanyi, *Revoluțiile europene ale anului 1989…,* p. 46

rezultatul esențial al revoluției din decembrie 1989 și el nu poate fi contestat.

Nu poate fi omis faptul că în orice revoluție există o discrepanță între speranțe și realitate, între programul enunțat și realitatea concretă. După cum întotdeauna au apărut „profitorii revoluției", cei care și-au însușit roadele victoriei, fără a fi participat efectiv la obținerea ei. Aceştia au declanșat campania împotriva celor care au impus schimbarea respectivă, chiar cu riscul vieții. „Revoluția își mănâncă fiii" este un vechi adagiu, care s-a regăsit și în evoluțiile din România după 1989. Întotdeauna au existat deziluzii, speranțe pierdute, sentimentul înfrângerii, al riscului inutil, al revoltei împotriva celor care s-au ridicat pe umerii (sau chiar pe cadavrele) revoluționarilor autentici. Toate acestea au menținut o stare de tensiune, care în România continuă și după 20 de ani de la revoluție.

Pentru o evaluare corectă a ceea ce s-a dorit în decembrie 1989 și ce s-a realizat după 20 de ani, se impune o **analiză comparativă** a prevederilor documentului programatic al revoluției și a situației din 2009.

Primul punct al **Comunicatului Consiliului Frontului Salvării Naționale** din 22 decembrie 1989 preconiza: *Abandonarea rolului conducător al unui singur partid.* Atunci singurul partid care-și asigurase rolul conducător în ultimii 41 de ani era Partidul Comunist Român (între 1948-1965 s-a numit Partidul Muncitoresc Român). Inițial acesta a acționat în conformitate cu directivele primite de la Moscova, dar din 1962-1964 a adoptat o linie națională, de independență. Partidul-stat a exercitat un control sever asupra întregii societăți, impunându-și propria linie politică în toate domeniile: economic, social, politic, cultural etc. În ultimii 8-10 ani, PCR ajunsese într-un blocaj total, depinzând de hotărârile și măsurile pe care le lua „culplul prezidențial" Nicolae Ceaușescu și Elena Ceaușescu (cabinetul 1 și cabinetul 2). Ostilitatea lui Ceaușescu față de reformele inițiate de Gorbaciov, refuzul de a accepta o ameliorare a situației românilor, recurgerea la o represiune dură, chiar sângeroasă, împotriva manifestanților din 16-21 decembrie 1989 au generat un sentiment de revoltă față de PCR. În celelalte țări socialiste, partidele comuniste sau „reformat", schimbându-și programul, numele și liderii politici. În România, Partidul Comunist a dispărut prin implozie. Nu a existat o „echipa a doua" care să preia steagul și să se implice în evoluția spre democrație a societății, prin colaborare cu opoziția și societatea civilă.

Tot de la primul punct se cerea *statornicirea unui sistem democratic, pluralist de guvernământ.* Încă din zilele revoluției, foşti militanți în P.N.Ț., P.N.L., P.S.D., s-a întrunit, discutând despre reînființarea acestor partide. De asemenea, câțiva intelectuali, care cunoşteau sistemul politic din Occident, au preconizat înființarea unor partide după modelul acestora (Ecologist, Creştin-Democrat). Au existat şi unii cetățeni ai căror părinți au activat în unele partide pe care doreau să le reînființeze (Democrat-Agrar, Democrat al Muncii, Uniunea Democrat-Creştină, Democrat, Progresist, al Poporului etc). De asemenea, au reapărut partidele minorităților naționale (Uniunea Democrată a Maghiarilor din România, Forumul Democrat al Germanilor din România, Uniunea Democrată a Rromilor etc.).

Pluralismul a devenit, după 22 decembrie 1989, o realitate, pe care noua putere politică a validat-o prin decretul-lege pentru înființarea partidelor politice apărut la 31 decembrie 1989. În acest decret se preciza că nici o îngrădire pe motive de rasă, naționalitate, religie, grad de cultură, sex sau convingeri politice nu putea împiedica funcționarea şi organizarea partidelor politice. Excepție făceau cele care ar fi propagat concepții fasciste, contrare ordinii de stat şi de drept. Numărul de membri necesar pentru înregistrarea unui partid politic a fost stabilit, în ziua de 3 ianuarie 1990, la 251. Acest număr infim de membri a permis o adevărată inflație de partide politice. S-a trecut de la partidul unic, la zeci de partide, cele mai multe fiind opera unor veleitari. La rândul său, Frontul Salvării Naționale a decis, la 23 ianuarie 1990, să se înregistreze ca partid politic. Până la 24 ianuarie fuseseră deja oficializate 18 partide, iar numărul lor a continuat să crească.

Partide cu adevărat reprezentative erau F.S.N., P.N.Ț.C.D., P.N.L. şi P.S.D., precum şi organizațiile minorităților naționale. În fruntea acestora se aflau oameni politici precum Ion Iliescu, Corneliu Coposu, Radu Câmpeanu, Sergiu Cunescu, Domökos Geza, care au jucat un rol important în istoria post decembristă a României.

La punctul 2 al Comunicatului se prevedea *organizarea de alegeri libere în cursul lunii aprilie.* Această formulare vădea dorința exponenților noii puteri de a se pune capăt sistemului electoral bazat pe depunerea unei singure liste, practicat în România din 1952, cu diferite denumiri (Frontul Democrației Populare, Frontul Unității Socialiste, Frontul Democrației şi Unității Socialiste) în care candidații erau fixați de conducerea P.M.R. (P.C.R.), iar cetățenii nu aveau posibilitatea reală de a alege. Era, în acelaşi timp, şi dorința liderilor Consiliului FSN de

a se legitima la putere prin votul cetățenilor. Luna aprilie s-a dovedit a fi prea apropiată, deoarece trebuiau adoptată o nouă lege electorală, stabilite atribuțiile puterilor în stat, inclusiv ale președintelui României. Noua lege a fost dezbătută de Consiliul Provizoriu de Uniune Națională (constituit la 9 februarie 1990 din 32 pe partide) și adoptată în ziua de 14 martie. Alegerile s-au desfășurat la 20 mai 1990.

Punctul 3 din Comunicatul Consiliului FSN prevedea: *Separarea puterilor legislativă, executivă și judecătorească în stat.* Aceasta era caracteristica fundamentală a unui regim democratic și viza lichidarea sistemului existent până atunci, când „forța politică conducătoare" era Partidul Comunist, care-și impunea voința proprie tuturor puterilor din stat. Din anii '70, P.C.R. însemna Nicolae Ceaușescu, liderul absolut, care dădea „indicații prețioase" tuturor. Guvernul, Marea Adunare Națională, Puterea judecătorească aplicau aceste indicații, venite de la „conducerea superioară". Cumulând, din martie 1974, funcția de secretar general al P.C.R. cu cea de președinte al României, Ceaușescu își asigurase și baza legală a unui asemenea mod de conducere, deși Constituția (atât cea din 1948, cât și cele din 1952, 1965, cu modificările din 1974) avea la bază idea că „Organul suprem al puterii de stat" în Republica Populară (Socialistă) era Marea Adunare Națională, „unicul organ legiuitor" din România. În realitate, M.A.N. vota decizile care se luau la Plenarele, Conferințele și Congresele P.C.R. După revoluția din decembrie 1989 s-a realizat o anumită delimitare între cele trei ramuri ale puterii. Guvernul exercita puterea executivă, C.P.U.N. a devenit un Parlament (provizoriu), iar după 20 mai s-a constituit Camera Deputaților și Senatul – ca putere legislativă. La rândul lor, organele de justiție au fost declarate independente. Principiul separării puterilor în stat a fost validat de Constituția din 1991.

Separarea puterilor în stat nu este rigidă, ci se realizează o colaborare firească între acestea. Spre exemplu, Guvernul are inițiativă legislativă, proiectele de lege sunt adoptate de Parlament, după care sunt promulgate de Președinte, iar Justiția aplică legile în materie. Totuși, principiul separării puterilor în stat a fost adeseori încălcat, în primul rând prin faptul că Puterea executivă (Guvernul) a preluat o bună parte din Puterea legislativă (Parlamentul) prin sistemul Ordonanțelor de urgență. S-a ajuns chiar în situația ca legi votate de Parlament și validate de Curtea Constituțională să fie anulate prin Ordonanțe de urgență adoptate de Guvern (de exemplu, cea privind salarizarea profesorilor). În al doilea rând, justiția funcționează cu multe carențe. Dintr-un exces

de zel s-a legiferat „inamovibilitatea magistraților", deși aceștia nu dovediseră că au pregătirea și autoritatea morală necesare pentru a răspunde numai în fața „conștiinței" lor. Multe dintre hotărârile judecătorilor din România au fost infirmate de CEDO, iar despăgubirile le plătește statul român, nu cei care au dat decizii incorecte. Unii dintre aceștia au fost chiar promovați pe linie ierarhică, cel mai frapant caz fiind cel al lui Daniel Morar, care, după o decizie eronată, infirmată de CEDO, prin care a păgubit statul român de o imporantă sumă de bani, a ajuns șeful Direcției Naționale Anticorupție. Acesta avea să se remarce prin promovarea „justiției la televizor", și este explicabil faptul că nu a fost condamnat nici unul din cei care au devalizat economia națională, au făcut privatizări frauduloase, au falimentat bănci în care cetățenii și-au depus economiile, au încheiat contracte oneroase pentru statul român. În schimb, a organizat „spectacole televizate" cu lideri politici din opoziție chemați la DNA. Pe drept cuvânt, în 2009, România a continuat să fie monitorizată de Comisia Europeană la capitolul justiției. Potrivit declarației agentului guvernamental al României la CEDO, România a plătit despăgubiri aferente anilor 2007 și 2008 în valoare de 16, 5 milioane euro, la care se adaugă 443.000 euro pentru primul trimestru al anului 2009. Procesele pierdute la CEDO aveau drept cauză „haosul legislativ, faptul că există legi care se bat cap în cap. Din acest motiv apar decizii diferite pentru cazuri similare". Potrivit aceluiași demnitar, în următoare perioadă România va mai pierde 300 noi procese la CEDO, care vor costa bugetul statului câteva zeci de milioane de euro.[7]

Comunicatul Consiliului F.S.N. prevedea la același punct *alegerea tuturor conducătorilor politici pentru unul sau, cel mult, două mandate. Nimeni nu poate pretinde puterea pe viață*. Prevederea răspundea unei reale necesități politice și morale, deoarece în ultimele patru decenii și jumătate puterea fusese deținută „pe viață" de liderii P.C.R.. Mai întâi Gheorghe Gheorghiu-Dej (din 1948 până la moartea sa în 1965) și apoi de Nicolae Ceaușescu (1965-1989). Sistemul alegerilor într-un regim totalitar era de fapt o formă fără fond, liderul era reales de fiecare dată, deoarece el nu avea contracandidat. Manevrele de culise erau oficializate de congresele P.M.R. (P.C.R.) și de Marea Adunare Națională prin „îndelungi aplauze și ovații". Schimbarea liderului este o caracteristică a regimului democratic, care trebuia aplicat și în România după decembrie 1989. Prevederea referitoare la

[7] „*România liberă*", din 23 aprilie 2009

interdicția ca o persoană să dețină puterea pe viață s-a realizat, existând o alternanță la conducerea statului: Ion Iliescu (1990-1996), Emil Constantinescu (1996-2000), Ion Iliescu (2000-2004), Traian Băsescu (din 2004). Conform ultimei modificări a Constituției (din octombrie 2003), mandatul președintelui a fost prelungit de la 4 la 5 ani[8].

În documentul pe care-l analizăm se preciza: *Consiliul Frontului Salvării Naționale propune ca țara să se numească pe viitor România*. Pentru prima dată numele de România a fost înscris în Constituția din 1866, care la art.1 prevedea: „Principatele Unite Române constituie un singur stat indivizibil, sub denumirea de România". După proclamarea României ca Regat s-a folosit o denumire oarecum ambiguă. De exemplu, Constituția din 1923 stabilea la art.1: „Regatul României este un stat național unitar și indivizibil", iar art art.2 prevedea: „Teritoriul României este nealienabil". Aceeași formulare s-a menținut și în Constituția din 1938. Constituția din 1948 confirma denumirea de Republica Populară Română, folosită și în Constituția din 1952. Legea fundamentală din 1965 a introdus numele de Republica Socialistă România, care exista și în decembrie 1989. Prin formularea din *Comunicatul* Consiliului F.S.N. s-a urmărit eliminarea sintagmei Socialistă, fapt ce sugera că noua putere nu accepta o denumire propusă și susținută de Nicolae Ceaușescu la Congresul al IX-lea al P.C.R.. Pe de altă parte, se lăsa cale liberă spre o evoluție care să nu fie socialistă. În acel decembrie 1989 liderii instalați la putere în fostele state socialiste nu adoptaseră o atitudine fermă, de rupere cu vechiul regim, ci se menținеau pe linia de *glasnosti* și *perestroika*. Pe de altă parte, din *Comunicatul* Consiliului FSN rezultă că nu se avea în vedere revenirea la instituția monarhică, deoarece se preciza că *nimeni nu poate pretinde puterea pe viață*. După cum se știe, regele nu este ales, ci deține puterea pe viață, în baza unei succesiuni ereditare. În acel moment, regele (plecat din țară în ianuarie 1948) nu apărea ca o alternativă la conducerea țării, după înlăturarea lui Ceaușescu. Totuși, peste câteva luni, chiar unii membri ai C.F.S.N. (de exemplu, Ion Caramitru) aveau să se declare monarhiști și să susțină că „Monarhia salvează România".

Consiliului FSN propunea: *Un comitet de redactare a noii Constituții va începe să funcționeze imediat*. Adoptarea unei noi legi fundamentale, care să asigure statornicirea și dezvoltarea unui regim democratic, era o necesitate. La prima ședință a Consiliului F.S.N., desfășurată în ziua de 27 decembrie 1989, s-a constituit o Comisie Consti-

[8] „Monitorul oficial", nr. 767 din 31 octombrie 2003.

tuțională, Juridică și pentru Drepturile Omului. Dar procesul de elaborare a Constituției s-a dovedit a fi extrem de complex, fiind nevoie atât de cunoașterea realităților în materie din timpul regimului democratic din România, cât și a legilor fundamentale din statele europene dezvoltate. După lungi dezbateri, Constituția a fost votată de ambele Camere și adoptată prin referendum la 8 decembrie 1991.

Punctul 4 prevedea: *Restructuarea întregii economii naționale pe baza criteriilor rentabilității și eficienței. Eliminarea metodelor administrativ-birocratice de conducere economică centralizată și promovarea liberei inițiative și a competenței în conducerea tuturor sectoarelor economice*. Astfel, se avea în vedere trecerea de la economia socialistă, planificată de la nivel central, la economia de piață, bazată pe libera concurență. Procesul de restructurare a început în primele luni de după revoluție, printr-o privatizare accelerată. Ideea așezării economiei naționale pe baza criteriilor rentabilității și eficienței a rămas un deziderat. În realitate, după numai câteva luni, a urmat o degradare galopantă a acesteia. Primul ministru a declarat că „statul trebuie să-și ia mâinile de pe economie". În condițiile în care aproape întreaga economie era de stat, guvernul a lăsat întreprinderile „fără stăpân", astfel că a apărut rapid o clasă de profitori, care au furat, au distrus, au înstrăinat avuția națională. Românii nu puteau participa la privatizarea întreprinderilor pentru simplul motiv că nu dispuneau de resursele necesare, astfel că firme străine și adesea persoane particulare (multe din țările arabe) s-au făcut proprietari în România în schimbul unor sume modice. După 20 de ani de la revoluție nici măcar nu s-a încercat o analiză și o evaluare a modului în care s-a făcut privatizarea, cine au fost cei care au încasat comisioanele și au devalizat statul român, pentru a putea fi trași la răspundere. În mod cert s-a realizat o încrengătură de interese transpartinice, astfel că orice încercare de aflare a adevărului a fost blocată. Este limpede că cei care au elaborat *Comunicatul* Consiliului FSN, pe care românii l-au salutat cu entuziasm în acel decembrie 1989, nu și-au imaginat că desființarea metodelor administrativ-birocratice, promovarea liberei inițiative și a competenței aveau să fie astfel interpretate, încât să conducă la un adevărat dezastru economic. Niciodată în istoria sa modernă și contemporană România nu a cunoscut o cădere economică atât de catastrofală și pe o perioadă atât de lungă de timp. În contextul crizei economice mondiale, declanșate în 2008, România a fost nevoită să împrumute 20 de miliarde euro, la presiunile FMI.

Punctul 5 al Comunicatului prevedea: *Restructurarea agriculturii și sprijinirea micii proprietăți țărănești*. Restructurarea s-a realizat prin legea fondului funciar din 1991, care prevedea restituirea pământului către foştii proprietari. S-a revenit astfel la mica proprietate de dinainte de 1949, România ajungând să aibă cele mai fărâmițate proprietăți agricole din Europa; evident, că și cea mai mică productivitate la ha din Uniunea Europeană. Sprijinirea micii proprietăți a rămas o literă moartă. Țară cu o suprafață arabilă de 14 milioane ha, România nu mai produce tractoare, combine de recoltat cereale şi nici alte maşini agricole, deoarece marile uzine cu acest profil au fost lichidate. Desființate au fost și centrele de cercetare în domeniile agriculturii, pomiculturii, viticulturii etc. În 2009, circa 70% din produsele alimentare aflate pe piața românească sunt de proveniență străină, deși specialiștii susțin că, datorită fertilității solului și suprafeței sale arabile, agricultura României ar putea hrăni nu doar pe cei 21 de milioane de locuitori ai săi, ci 80 de milioane de oameni. Țăranii, care s-au bucurat în decembrie 1989 că vor redeveni proprietari, drept care au lichidat rapid Gospodăriile Agricole Colective, au ajuns după 2-3 ani într-o situație materială precară, neavând cu ce să-și lucreze pământul; cei bătrâni primesc o pensie modică și trăiesc la limita supraviețuirii de la un an la altul, iar mulți dintre cei tineri au luat drumul „bejeniei“, plecând în Spania, Italia și în alte state în căutare de lucru.

Tot la punctul 5 al Comunicatului se cerea *oprirea distrugerii satelor*. Această prevedere era rezultatul campaniei desfășurate pe plan internațional, mai ales în Europa şi SUA, potrivit căreia regimul Ceaușescu acționa pentru distrugerea satelor din România, cu deosebire a celor locuite de unguri și germani. Realitatea a demonstrat că nu a fost distrus nici un sat locuit de unguri sau de germani. Au fost afectate doar trei sate de lângă Bucureşti, pentru amenajarea portului Cornetu la capătul canalului Argeş-Dunăre aflat în construcție și un altul de lângă Snagov. Înscrierea acestui punct în programul revoluției avea menirea de a da satifacție celor care-și făcuseră o „profesie“ din a organiza acțiuni pentru „salvarea“ satelor românești.

Articolul 6 se referea la *Reorganizarea învățământului românesc potrivit cerințelor contemporane. Reașezarea structurilor învățământului pe baze democratice și umaniste*. Era o formulare generală, prin care se viza racordarea învățământului din România la exigențele învățământului modern. Realitatea este că învățământul românesc era așezat „pe baze democratice și realiste“. Poate se avea în vedere faptul

că la unele facultăți (filosofie, istorie, drept) se mai verificau dosarele candidaților la admitere, urmărindu-se să nu fie înscriși fiii celor care au suferit condamnări (mai ales pentru delapidare), de preoți sau care aveau rude fugite în străinătate. Numărul dosarelor respinse era infim circa 0,1%). Pe un plan mai larg, în România de până în decembrie 1989, toți tinerii aveau acces la învățământul de toate gradele, deoarece acesta era realmente gratuit; elevii din clasele I-XII primeau gratuit din partea statului manuale școlare, un mare număr de elevi și studenți primeau burse, aveau asigurată hrana la cantine și cazarea în cămine; în vacanțe, beneficiau de locuri (gratuite) în tabere de odihnă la munte și la mare. Învățământul românesc era umanist, deoarece nu promova violența, ura de rasă, spiritul războinic etc. Poate în *Comunicat* se avea în vedere necesitatea promovării drepturilor omului într-o accepțiune mai largă (de călătorie, emigrare, opțiune politică etc.), precum și posibilitatea acordată cadrelor didactice de a frecventa arhive și biblioteci din străinătate, de a participa la conferințe științifice internaționale, fără a avea nevoie de aprobări „superioare".

După 20 de ani de la revoluție învățământul românesc nu este cu adevărat modern. Mai curând a fost în tot acest interval de timp un domeniu vitregit, subfinanțat, neglijat de guvernanți. Numărul de burse pentru elevi și studenți este infim, gratuitățile de dinainte de 1989 au dispărut, taxele școlare constituie un handicap serios, mai ales pentru fiii de țărani și muncitori care doresc să urmeze învățământul liceal și superior. S-a revenit la situația din perioada interbelică și anume ca studenții să-și găsească un serviciu pentru a se putea întreține la facultate. După 1990 s-au înființat universități și chiar licee particulare pe bază de taxe plătite de cei care le frecventează. Creșterea numărului de studenți, dorința tinerilor de a obține una sau mai multe diplome nu a fost acompaniată de creșterea calității pregătirii profesionale. Desființarea examenelor de admitere, reducerea duratei învățământului universitar la 3 ani (conform „programului de la Bologna"), au avut ca efect o degradare a conținutului acestuia. Doctoratul nu mai reprezintă o modalitate de formare a elitelor, ci a devenit al treilea ciclu de învățământ superior (licență-masterat-doctorat). Absolvenții nu au asigurat un loc de muncă, astfel că mulți devin șomeri.

La acest punct se mai prevedea *Eliminarea dogmelor ideologice care au provocat atâtea daune poporului român și promovarea adevăratelor valori ale umanității*. Încă de la începutul anului 1990, Ministerul Învățământului a eliminat din programele de învățământ

disciplinele ideologice (filosofia şi economia politică marxistă, socialismul „ştiinţific"). S-a trecut la elaborarea de noi programe şi manuale şcolare, care nu mai au la bază o anumită ideologie, promovează pluralitatea opiniilor. Pe de altă parte, în unele manuale „alternative" de istorie şi de literatură română s-au promovat anumite opţiuni politice, manifestându-se tendinţa ca anumite „dogme ideologice" să fie înlocuite cu altele, la fel de nocive. În conformitate cu noua curricula şcolară în manualele de istoria literaturii române Mihai Eminescu, Ion Creangă, Tudor Arghezi apar ca nişte scriitori oarecare, accentul fiind pus pe opera unor literaţi contemporani apropiaţi din punct de vedere ideologic de autorii manualelor respective. Din manualele de istorie lipsesc teme importante, precum etnogeneza românilor, iar momente esenţiale, cum sunt cele privind lupta pentru apărarea fiinţei naţionale sau mişcările sociale sunt minimalizate. În anul 2002 a fost scos din învăţământ obiectul *Istoria Românilor*, fiind înlocuit cu o materie numită *Istorie*.

O altă formulare din comunicatul Consiliului FSN se referă la: *Aşezarea pe baze noi a dezvoltării culturii naţionale.* Se avea în vedere o cultură eliberată de controlul politic şi de cultul personalităţii. Realitatea celor 20 de ani care s-au scurs de la revoluţie arată că „bazele noi" ale culturii s-au îngustat considerabil. Multe instituţii de cultură au fost lichidate sau au ajuns în paragină (mai ales căminele culturale şi bibliotecile săteşti), patrimoniul cultural a fost în bună parte devalizat (la aceasta contribuind şi desfiinţarea în 1990 a Legii pentru protecţia patrimoniului cultural naţional). Finanţarea culturii de la bugetul statului a fost mai curând modică, iar banii alocaţi au fost cheltuiţi adesea pe programe improvizate, conduse de amicii politici ai ministrului respectiv. Cele mai multe cinematografe s-au închis, teatrele sunt nevoite să joace piese de o valoare îndoielnică, adesea vulgare, pentru a atrage publicul, multe muzee şi-au închis porţile (Între acestea Muzeul Colecţiilor de Artă şi Muzeul Ceramicii şi Sticlei din Bucureşti, Muzeul Ţării Crişurilor din Oradea).

O impresionantă formulare din Comunicatul Consiliului F.S.N. avea următorul conţinut: *Eliminarea minciunii şi a imposturii şi statuarea unor criterii de competenţă şi justiţie în toate domeniile de activitate*. Acest obiectiv a fost promovat încă din zilele revoluţiei, când Academia Română le-a retras titlul de academician lui Nicolae Ceauşescu şi Elenei Ceauşescu, iar Universitatea din Bucureşti şi alte instituţii de învăţământ superior au anunţat retragerea titlului de *Doctor Honoris*

Causa pe care-l acordase secretarului general al P.C.R.. Au fost publicate documente din care rezulta că cei doi nu aveau decât patru clase primare; s-a mers chiar mai departe, Nicolae Ceaușescu și Elena Ceaușescu fiind prezentați ca niște analfabeți, care s-au înconjurat de o „clică" la fel de precară din punct de vedere intelectual. În același timp, s-a declanșat o campanie de demascare unora dintre cei care i-au elogiat pe dictator și pe „sinistra" sa soție, și care după decembrie 1989 nu s-au înrolat sub faldurile „societății civile". S-a procedat foarte selectiv. Unii vechi activiști de partid, dar și unii mai noi, abia aleși în C.C. al P.C.R. la Congresul al XIV-lea al P.C.R., care chiar luaseră cuvântul la respectivul forum, elogiindu-l pe „genialul cârmaci", au fost „ocrotiți" și chiar susținuți de „societatea civilă", care hotăra cine este recuperabil și cine trebuia să sufere „moartea civilă". A apărut astfel o nouă expresie a imposturii, prin mediatizarea și promovarea unor persoane, cel mai adesea fără operă; acestea se considerau „elita" societății, justițiarii, care nu îngăduiau replica celor pe care-i acuzau.

Politologul Daniel Barbu scria: „intelectualii rostesc, după căderea comunismului, acele cuvinte pe care ar fi trebuit să i le adreseze pe când se afla în plină putere. Ei au încercat să îndeplinească, într-o societate potențial democratică, funcția pe care au refuzat, de regulă conștient, să și-o asume într-o societate totalitară. Ei pot avea dreptate, și au avut-o în numeroase situații. Dar această dreptate este construită pe impostură și, ca atare, lipsită de orice capacitate de convingere [...] Astăzi, ei se răfuiesc – după regula incriminării și denunțului – cu o putere care nu mai există. Căci intelectualul român nu dezbate, ci combate." Acest tip de intelectual nu acceptă dialogul, ci pune sentințe, numai că: „Magisteriul moral pe care îl revendică astăzi intelectualii români este, de aceea, extrem de precar pentru că el ar fi trebuit asumat când totalitarismul era și judecător și executor. Intelectualii români judecă azi în contumacie și, de aceea, magisteriul lor este profund imoral."[9]

O campanie intensă s-a desfășurat și împotriva informatorilor securității, fiind publicate notele scrise de persoane neagreate de „societatea civilă". Dar, după un deceniu, s-a putut constata că cei mai mulți informatori ai Securității proveneau chiar din rândul celor mai înverșunați adversari ai acestei instituții. S-a adeverit astfel, zicala: „Hoțul strigă prindeți hoțul".

[9] Daniel Barbu, *Republica absentă. Politică și societate în România postcomunistă*, București, Editura Nemira, 1999, pp. 115-106.

Este greu de afirmat, la 20 de ani după revoluție, că din societatea românească a dispărut minciuna și impostura, că promovarea s-a făcut pe criterii de competență și justiție. Mai curând s-ar putea aprecia că o anumită formă de minciună și impostură a fost înlocuită cu o alta, promovată pe baze financiare și politice, prin campanii televizate și de presă. În societatea românească s-a cultivat o stare de tensiune, de permanentă tulburare a spiritelor, pentru ca anumite persoane să „pescuiască în apă tulbure". Buna intenție anunțată în seara zilei de 22 decembrie 1989 a rămas un deziderat, care, foarte probabil, nu va fi atins niciodată.

Tot atunci se mai cerea *Trecerea presei, radioului, televiziunii din mâinile unei familii despotice în mâinile poporului*. Era o formulare „populistă", dar absolut necesară în acele împrejurări. Românii erau agasați de folosirea acestora ca mijloace de propagandă a cultului familiei Ceaușescu (de fapt a lui Nicolae și Elenei Ceaușescu). Ei doreau o presă liberă, emisiuni de radio și TV mai variate, de bună calitate, care să promoveze adevăratele valori, în primul rând culturale. Chiar din ziua de 22 decembrie 1989, radioul, televiziunea, presa s-au declarat libere și independente (unele ziare aveau subtitlul „cotidian absolut independent"). Este o certitudine că mass-media a fost domeniul în care s-a manifestat plenar, de la început, spiritul de libertate. Tot în ziua de 22 decembrie au fost repuse în funcțiune posturile teritoriale de radio, care au început să trasmită reportaje de la fața locului, astfel că populația României era informată cu ceea ce se întâmpla pe întreg cuprinsul țării. „Televiziunea Română Liberă" a realizat în acele zile o adevărată performanță mondială, transmițând revoluția în direct, emisiunile sale fiind preluate de zeci de posturi din întreaga lume. Încă din după amiaza zilei de 22 decembrie 1989 au început să apară ziare, care informau, dar și mobilizau populația în sprijinul revoluției. Este sigur că presa, radioul și televiziunea au devenit libere, nu au mai slujit o „familie despotică". Dar, în scurtă vreme, mass-media a devenit principalul vector al confruntărilor politice. Pornind de la ideea că televiziunea poate fi un mijloc esențial de manipulare a opiniei publice, forțele politice s-au străduit să preia conducerea postului național. Ani în șir s-a discutat despre structura consiliului de administrație al TVR, ajungându-se la o formulă acceptabilă, și anume desemnarea membrilor acestuia de către Președinție, Guvern și Parlament. În fond, o soluție politică, satisfăcătoare pentru unii, contestată de alții. O situație similară s-a înregistrat și în

privința Societății Române de Radio, dar aici „bătălia politică“ a fost de mai mică intensitate și mai puțin mediatizată. Apariția posturilor particulare de radio și televiziune a diminuat lupta vizând acapararea posturilor naționale. În 2009 posturile publice fac față cu greu concurenței, plasându-se, în privința audienței, în urma unor posturi private.

Treptat, mass-media a încăput pe mâna unor patroni, care, dispunând de resurse financiare, au angajat personal cu misiunea de a le promova interesele. Ziariștii au continuat să se declare „independenți“, dar în realitate ei s-au pus în slujba patronilor, pe care președintele Traian Băsescu i-a numit „moguli de presă“. Mai ales după 2006, mass-media independentă aproape că a dispărut, partizanatul politic devenind dominant. Cititorii nu găsesc în ziare discursul unui lider politic sau textul unei legi, ci doar comentarii, uneori foarte departe de conținutul materialului respectiv. Mai mulți autoproclamați reprezentanți ai „societății civile“, după ce ani în șir au dat lecții de „independență și obiectivitate“, au trecut „în văzul lumii“ de partea unor partide, candidând în alegeri pe listele acestora sau ocupând posturi guvernamentale.

În aceste condiții, credibilitatea presei s-a năruit, iar tirajele au scăzut vertiginos. Soluția găsită de cei mai mulți patroni nu a fost redresarea manierei de abordare a realității, creșterea profesionalismului, ci „tabloidizarea“ presei, punând accentul pe senzațional și subcultură: sex, violuri, limbaj suburban, crime etc.

Cert este că, la 20 de ani de la revoluție, presa, radioul și televiziunea nu se găsesc în „mâinile poporului“ cum se cerea în *Comunicatul* Consiliului F.S.N., ci a unor patroni, care-și urmăresc propriile interese. Din nefericire, „poporul“ nu beneficiază decât într-o măsură infimă de emisiuni de cultură și știință, deoarece aproape toate posturile sunt preocupate de „reting“ și pentru aceasta fac concesii grave. Au fost eliminate emisiuni precum *Dosarele istoriei*, dar s-au introdus multe emisiuni de „bârfă“ și „can-can“. Departe de a fi un mijloc de educație și cultură a „poporului“, mass-media au devenit, cu rare excepții, principalele promotoare a subculturii în societatea românească. Totuși, poate fără voia patronilor, asemenea ziare și posturi TV oferă românilor posibilitatea unor comparații peste timp. Un cunoscut istoric, declara într-un interviu publicat în martie 2009: „Spuneți-mi și mie un membru al CPEx cu opt case, așa cum am văzut că au miniștrii noștri din declarațiile de avere? Te și întrebi de ce au nevoie de opt case. Uitați-vă câte mașini... Cât caz s-a făcut la noi pe seama lui Nicu Ceaușescu, a Zoei Ceaușescu... Uitați-vă la odraslele

neo-capitaliștilor! Toate tabloidele acestea care se vând acum ne arată în ce lux, în ce desfrâu trăiesc aceste odrasle".[10]

Punctul 7 din Comunicatul C.F.S.N. se referă la *Respectarea drepturilor și libertăților minorităților naționale și asigurarea deplinei lor egalități în drepturi cu românii.* Prevederea în sine este corectă, dar ea sugerează că, până la 22 decembrie 1989, minoritățile naționale nu s-ar fi bucurat de egalitate în drepturi cu românii. Aprecierea venea în întâmpinarea campaniei pe care mass-media Occidentală a desfășurat-o împotriva „regimului Ceaușescu", acuzat că promova o politică ostilă minorităților naționale, de asimilare forțată, de supunere a acestora la grele privațiuni. În realitate, minoritățile naționale „se bucurau de egalitatea în drepturi cu românii", inclusiv în privința frigului din case, a cozilor de la magazinele alimentare și a altor privațiuni. Asemenea restricții erau impuse tuturor cetățenilor români, astfel că ele nu vizau minoritățile naționale. Propaganda Occidentală, dar mai ales cea maghiară, scoteau din context această realitate. Chiar și unii români din emigrație s-au asociat la campania ostilă regimului de la București pe tema persecuțiilor îndreptate împotriva minorităților naționale.

Revoluția din decembrie 1989 a însemnat o descătușare pentru toți cetățenii români, indiferent de originea lor etnică. Au trăit sentimentul bucuriei că „a căzut tirania", au beneficiat, în acel sfârșit de an și începutul lui 1990, de căldură, lumina, aprovizionare cu bunuri alimentare etc. Mulți au înființat ziare și gazete, au fost prezenți în emisiunile de radio și TV, au inițiat organizații politice și culturale ale minorităților naționale. Deosebit de activă s-a dovedit a fi UDMR, care a căutat să prezinte minoritatea maghiară, în întregul ei, ca o victimă a regimului Ceaușescu. O preocupare de bază a UDMR a fost aceea de a-i absolvi pe cei care, ocupând posturi de linie de partid și de stat în timpul lui Ceaușescu (în C.C. al P.C.R., Consiliul de Stat, Guvern, Miliție, Securitate etc.), purtau și ei o răspundere pentru dezastrul în care fusese împinsă România. Este semnificativ faptul că, în timp ce activiștii de partid și de stat români erau blamați, mulți dintre ei fiind arestați, nici un nomenclaturist, milițian sau securist maghiar nu a fost „demascat" pentru abuzurile și ilegalitățile comise în timpul regimului totalitar.

Deși noul regim, democratic, declara că nu recunoaște drepturile colective, ci numai drepturile individuale (în concordanță cu standar-

[10] Acad. Florin Constantiniu, *Socialismul mi-a dat mie o casă, neo-capitalismul nu-i dă copilului meu o casă*, în „Flacăra lui Adrian Păunescu", 27 februarie – 5 martie 2009.

dele europene), în realitate a acordat asemenea drepturi. Prin legea electorală din 1990 se stabilea că organizațiile reprezentând minoritățile naționale, care nu întrunesc numărul de voturi necesar pentru a avea un mandat în Camera Deputaților, au dreptul la un mandat de deputat. Astfel s-a ajuns ca o organizație a unei minorități care a întrunit în alegerile din mai 1990 doar 399 de voturi să aibă reprezentare în Camera Deputaților, în timp ce candidați etnici români nu au intrat în parlament deşi obținuseră de zece ori mai multe voturi. Este un fapt, că în România minoritățile naționale se bucură de cele mai multe drepturi, comparativ situația lor în alte state europene. Liderii acestora s-au declarat pe deplin mulțumiți de statutul lor, excepție făcând cei ai minorității maghiare, care au agitat în permanență ideea că nu ar avea suficiente drepturi. Deşi a participat aproape permanent la guvernare, UDMR nu şi-a asumat nici o clipă răspunderea pentru dificultățile prin care a trecut România postdecembristă, nu au admis niciun moment ideea că în rândul maghiarilor ar fi şi politicieni corupți sau delapidatori ai banului public. În acelaşi timp, UDMR este singura organizație din România finanțată de două ori de la bugetul statului: o dată ca partid politic participant la alegeri, şi încă o dată ca organizație culturală aparținând unei minorități naționale.

Spiritul medieval, promovat la Budapeste, vizând refacerea Regatului din timpul lui Ştefan cel Sfânt, este transpus în România de unii lideri ai UDMR prin solicitarea de a se reveni la vechile structuri statale, de dinaintea formării statului național, astfel încât Transilvania să devină autonomă, cu perspectiva de a se alipi la Ungaria. În iulie 2009, Marko Bela, preşedintele UDMR şi fost vice prim-ministru al României, declara: „România trebuie regionalizată, fostele regiuni trebuie restructurate şi să li se dea competențe teritoriale. Nu este suficient să acordăm competențe mai largi autorităților locale, trebuie făcută o nouă regionalizare în care Ardealul să fie o entitate distinctă, la fel ca şi celelalte regiuni etnice: Moldova, Muntenia, Dobrogea“[11].

Punctul 8 al Comunicatului CFSN prevedea: *Organizarea întregului comerț al țării pornind de la cerințele satifacerii cu prioritate a tuturor nevoilor cotidiene ale populației României. În acest scop, vom pune capăt exportului de produse agroalimentare, vom reduce exportul de produse petroliere, acordând prioritate satisfacerii nevoilor de căldură şi lumină ale oamenilor*. În primele săptămâni de după revoluție

[11] „Ziua“ din 20 iulie 2009

românii au trăit o nouă realitate şi anume abundenţa produselor alimentare în magazine şi pieţe, la preţurile existente (modice). Cele mai multe asemenea produse erau din import (unele trimise ca ajutoare pentru „înfometatul popor român"). Exportul de bunuri de larg consum a fost oprit, populaţia fiind aprovizionată cum nu mai fusese din anii '70.

În scurt timp, guvernul „şi-a luat mâna" de pe economia ţării, care a fost preluată de grupuri de interese. Acestea au contribuit din plin la falimentarea economiei naţionale, lăsând fără comenzi întreprinderile româneşti şi aducând mărfuri din străinătate, iniţial la preţuri mai mici, dar treptat, pe măsură ce producţia internă nu mai putea furniza mărfuri pentru piaţă, au instituit un adevărat monopol. Astfel s-a ajuns ca în *market*-urile din România preţurile la multe produse (mai ales alimentare) să fie mai mari decât în Franţa sau Germania, unde salariile sunt de 8-10 ori mai mari decât în ţara noastră.

Chiar în ziua de 22 decembrie 1989, căldura şi lumina au revenit în casele oamenilor, calvarul ultimilor ierni a dispărut. Crăciunul şi Anul Nou au fost sărbătorite ca în „vremurile de altădată", cu „brad frumos" împodobit cu beculeţe multicolore, cu voioşie în case şi în inimi. După câţiva ani populaţia a început să se confrunte cu o nouă realitate: economia de piaţă. Aprovizionarea a continuat să fie abundentă, dar preţurile nu mai erau subvenţionate de stat, astfel că foarte mulţi români au ajuns să se uite cu jind la mărfurile din magazine. De asemenea, lumina, dar mai ales căldura, au început să fie furnizate la preţuri inaccesibile pentru mulţi cetăţeni. Guvernele au căutat să-i sprijine pe cei cu venituri modeste, preluând asupra statului o parte a costurilor. Dar problema nu a putut fi rezolvată. În multe cazuri, furnizorii de energie au oprit aprovizionarea datornicilor, iar în altele cetăţenii înşişi s-au debranşat de la centralele termice, astfel că frigul a revenit în case, ca în vremea lui Ceauşescu.

Este greu de afirmat că la 20 de ani de la revoluţie, românii o duc mai bine, că le sunt cu adevărat satisfăcute „nevoile cotidiene" în privinţa consumului de produse agroalimentare, lumină şi căldură. Mai curând situaţia este exact inversă.

Citäm punctul 9 din Comunicatul C.F.S.N.: *Întreaga politică externă a ţării să servească promovării bunei vecinătăţi.* Acest deziderat era necesar, deoarece în ultimii ani ai regimului Ceauşescu relaţiile cu vecinii se deterioraseră foarte grav. Cele mai tensionate erau relaţiile cu Ungaria. După revoluţie, *Tratatul de înţelegere, cooperare şi bună vecinătate* semnat în septembrie 1996, dar mai ales aderarea

ambelor țări la NATO au dus la calmarea relațiilor bilaterale. Asperități continuă să existe, mai ales ca urmare a declarațiilor guvernului de la Budapesta privind „autonomia ținutului secuiesc", nesocotind astfel Constituția țării noastre, care prevede că „România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil".

Relațiile cu Iugoslavia erau foarte bune până în 1989; după revoluție, în mai 1996 s-a semnat *Tratatul de prietenie, bună vecinătate și cooperare* între cele două țări. Evenimentele din acea țară, dezagregarea Iugoslaviei, a pus România în situația de a participa la embargoul economic impus acesteia de către SUA și Uniunea Europeană, de a susține bombardarea Serbiei de către avioanele NATO (de fapt ale SUA). După proclamarea independenței statelor care alcătuiseră Republica Federativă Iugoslavă, România a stabilit relații diplomatice cu fiecare dintre acestea, mai puțin cu Kosovo, pe care guvernul de la București nu îl recunoaște ca stat desprins din Serbia.

Cu Bulgaria au existat relații normale, care s-au menținut și după 1989, cele două țări formând un „tandem", (de fapt „ultimul val") atât în privința aderării la NATO, cât și la Uniunea Europeană.

Relațiile României cu Republica Moldova au cunoscut o evoluție sinuoasă. România a fost prima țară care i-a recunoscut independența de stat în chiar ziua proclamării acesteia (27 august 1991), a sprijinit-o în toate împrejurările pentru a adera la organismele internaționale. De asemenea, guvernul de la București a ajutat Chișinăul pentru a rezolva unele probleme interne (aprovizionarea cu energie), a acordat mii de burse tinerilor pentru a studia în țara noastră. În aprilie 2000 a fost parafat *Tratatul de parteneriat privilegiat și cooperare între România și Republica Moldova.* Dar regimul de la Chișinău, aflat sub influența Kremlinului, a început să acuze România că ar urmări să-i submineze „statalitatea", drept care a adoptat o atitudine distantă și uneori ostilă, astfel că, la 20 de ani de la revoluție, relațiile României cu Republica Moldova sunt mai curând tensionate decât amicale.

Cele mai complicate s-au dovedit a fi relațiile cu Ucraina, care a adoptat o atitudine de mare putere. Tratatul din iunie 1997 a fost încheiat în condiții total dezavantajoase pentru România, care spera că prin concesii majore făcute Ucrainei va câștiga bunăvoința SUA și va fi invitată să adere la NATO, la reuniunea de la Madrid care se deschidea peste o lună. Acest obiectiv nu a fost atins, iar relațiile cu Ucraina nu au cunoscut o reală dezvoltare. Prin acel tratat, România a recunoscut apartenența la Ucraina a teritoriilor românești vizate de

pactul Molotov-Ribbentrop şi de notele ultimative sovietice din 26-28 iunie 1940, precum şi a Insulei Şerpilor. Speranța că situația românilor din Ucraina se va îmbunătăți s-a dovedit iluzorie. Discuțiile bilaterale privind delimintarea platoului continental al Mării Negre nu au dat rezultate, astfel că a trebuit să se recurgă la arbitrajul Curții Internaționale de la Haga, care în februarie 2009 a dat o decizie favorabilă României. Pe de altă parte, Ucraina lucrează de zor la canalul Bâstroe, neținând seama de protestele României şi ale organizațiilor ecologiste.

În Comunicatul CFSN se preciza că România va promova o *politică* a *prieteniei și păcii în lume, integrându-se în procesul de constituire a Europei unite, casă comună a tuturor popoarelor continentului.* Acest obiectiv a fost urmărit de toți președinții și de toate guvernele care s-au perindat la cârma României în ultimele două decenii. Diplomația românească nu a mai avut inițiative notabile, nu s-a implicat în rezolvarea marilor probleme internaționale, dar a urmărit aplicarea principiilor înscrise în *Carta* ONU. România s-a pronunțat pentru rezolvarea prin mijloace pașnice a conflictelor ivite, a participat la misiunile pentru menținerea păcii în diferite zone, inclusiv în Kosovo. Au fost depuse eforturi considerabile pentru admiterea în NATO, reuşind, cu destulă dificultate, să obțină credibilitatea necesară și să facă parte din cea mai puternică alianță politico-militară din istorie. România a participat cu trupe în Irak şi Afganistan, a găzduit, în 2008, reuniunea şefilor de state și guverne din statele care fac parte din NATO. În 2007 țara noastră face parte din Uniunea Europeană, o adevărată „casă comună“ a popoarelor continentului.

Vom respecta angajamentele internaționale ale României și, în primul rând, cele privitoare la Tratatul de la Varșovia se preciza în același punct 9 al Comunicatului CFSN. Era o declarație necesară, deoarece noul regim trebuia să fie receptat pe plan internațional ca fiind unul responsabil, în care se poate avea încredere. Asemenea declarații au fost făcute de toate guvernele instaurate după căderea regimului totalitar. Precizarea referitoare la Tratatul de la Varşovia se înscria în logica internațională existentă, evoluția acestuia urmând să fie decisă de comun acord de toate statele semnatare a actului din 14 mai 1955.

Ultimul punct, cu numărul 10, din Comunicatul CFSN, sintetiza obiectivele fundamentale ale noii puteri: *Promovarea unei politici interne și externe subordonate nevoilor și intereselor dezvoltării ființei umane, respectului deplin al drepturilor și libertăților omului, inclusiv al dreptului de deplasare liberă*. Este greu de precizat dacă acest

deziderat a devenit realitate, dar intenția în sine a existat. A fost înlăturat un regim dictatorial şi s-a deschis calea dezvoltării libere a „ființei umane“, care nu mai era supusă îngrădirilor şi vicisitudinilor impuse de o conducere arogantă şi disprețuitoare la adresa individului şi a colectivității. Drepturile şi libertățile democratice au fost înscrise în Constituție şi au devenit o realitate. Fiecare cetățean beneficiază de ele din punct de vedere legal. Pe de altă parte este greu de susținut că politica promovată după 1989 a fost în favoarea tuturor cetățenilor României. Referirea expresă la dreptul de deplasare liberă avea în vedere situația concretă de până la 22 decembrie 1989, când cetățenii români nu se puteau deplasa în străinătate decât cu aprobarea Securității, nu aveau dreptul să dețină valută, cu care să se întrețină în cazul unei călătorii în străinătate. Eliberarea unui paşaport era o problemă, multor cetățeni refuzându-li-se acest document; cei care îl obțineau, nu-l puteau ține acasă, ci trebuia predat la „serviciul de cadre“ de la instituția unde lucrau şi îl primeau pe termen limitat, pe durata deplasării.

Din 1990 milioane de români şi-au făcut paşaport, au putut călători liber în străinătate, au putut să obțină valută prin casele de schimb valutar. După aderarea României la Uniunea Europeană s-au desființat vizele pentru statele membre, fapt ce a facilitat şi mai mult „deplasarea liberă“. Pe de altă parte, statele occidentale, care au desfăşurat o campanie vehementă împotriva lui Ceauşescu în legătură cu dreptul la liberă emigrare, au ridicat, timp de un deceniu şi jumătate, mari obstacole în calea românilor de a călători în țările lor, temându-se că aceştia ar rămâne la ei, muncind „la negru“ sau comițând diverse ilegalități (furturi, violuri, asasinate). Şi în 2009, la 20 ani de la revoluție, unele țări, chiar şi din Uniunea Europeană, au o atitudine ostilă față de emigranții români (situația cea mai frapantă se înregistrează în Italia).

Este evident că revoluția din Decembrie 1989 a marcat o schimbare în bine a României. Țara s-a integrat în comunitatea europeană, drepturile şi libertățile democratice au devenit o realitate, mass-media s-a diversificat, accesul la internet este o realitate cotidiană.

Pe de altă parte, s-a înregistrat o puternică stratificare socială şi economică, a apărut o clasă de îmbogățiți peste noapte (adesea pe căi ilicite) şi o masă mare de oameni care trăiesc la limita sărăciei. Este o realitate că, din punct de vedere material, cei mai mulți români sunt în 2009 mai săraci comparativ cu anul 1989.

Oamenii care au ieşit în stradă în decembrie 1989, ridicându-se împotriva dictaturii, punându-şi în pericol viaţa, nu au făcut-o pentru ca o mână de indivizi să jefuiască avuţia naţională, să-şi construiască palate şi să delapideze bugetul statului, ci pentru o viaţă mai bună pentru toţi. În mod cert, între speranţele acelui decembrie 1989 şi realitatea anului 2009 există o discrepanţă uriaşă. Poate cea mai gravă problemă a ultimelor două decenii este disoluţia autorităţii statului, incapacitatea guvernelor de a impune un program de perspectivă privind evoluţia României, scoaterea ei din marasmul în care se zbate şi înscrierea pe linia unei dezvoltări durabile.

Privind la scara întregului continent, este cert că în 2009, comparativ cu 1989 situaţia este complet schimbată. Nu mai există „cortina de fier", încrâncenata luptă politică şi competiţie militară între „Est şi Vest", au dispărut, în bună parte, barierele în calea circulaţiei persoanelor dintr-o ţară în alta, s-a creat Uniunea Europeană care promovează un set de valori comune vizând consolidarea democraţiei, armonizarea relaţiilor interstatale şi în interiorul acestora.

În acelaşi timp, la o analiză mai atentă, se poate lesne observa că statele mari, în primul rând Germania şi Franţa, şi-au rezervat „partea leului" în toate structurile Uniunii Europene, chiar dacă în prim plan mai apare câte un portughez, olandez, belgian etc. Încercarea de a impune o Constituţie şi un guvern european a fost respinsă de cetăţenii unor ţări, prin referendum. Aceştia doresc o uniune a naţiunilor (statelor) europene, nu una a cetăţenilor (indivizilor) care să nu aibă o patrie a lor.

Uniunea Europeană nu este un „panaceu universal", nu rezolvă automat relaţiile dintre state şi dintre indivizi; de aceea, fiecare naţiune trebuie să-şi aducă propria contribuţie la dezbaterea problemelor ivite şi la soluţionarea lor. România este încă un factor pasiv, aşteptând să primească directive şi calificative, deşi, prin mărimea teritoriului şi a populaţiei, a resurselor materiale şi spirituale este îndreptăţită să aibă „o voce distinctă" şi să fie respectată de comunitatea europeană. Complexul de inferioritate, inoculat românilor timp de decenii, trebuie depăşit, iar aceasta o poate face numai o clasă politică veritabilă, cu adevărat responsabilă.

INDICI

Aboimov, Ivan Pavlovici 210-211, 219, 229, 232, 277-279
Adamec, Ladislav 40, 112, 150-152, 170
Adenauer, Konrad 156
Afganistan, 275, 317, 364, 390
Africa 132, 345, 367
Agârbiceanu, Ion 301
Agrigoroaiei, Ion 54
Agricolă, Banca 340
Albania 21, 23-27, 30, 32, 40, 88, 261, 310-311, 316
Albișteanu, Silvia 17, 39
Alexandrescu, Ion 94, 320
Alexandrescu, Sică 301
Alexandria 245, 248, 346
Alexandru, Ioan 17
Alia, Ramiz 40, 88, 310-311
Almaș, Dumitru 301
America 90, 99, 132, 162, 342, 367, 340
Andreescu, Aurelian 302
Andronescu, Coca 301
Andropov, Iuri Vladimirovici 33, 35
Anghel, Gheorghe 301
Antohi, Sorin 70, 290
Antonescu, Ion 19, 21-22
Antonescu, Mihai 22
Antonescu, Petre 302
Antoniu, Costache 301
Apostoiu, Dumitru 247
Apostol, Gheorghe 89-92, 247
Arachelian, Vartan 10, 13, 120, 128, 179, 212, 214, 229. 245, 281, 336-337
Arbore, Grigore 125
Ardeleanu, Tana 281
Argentina 50, 90, 341
Argetoianu, Constantin 302
Arghezi, Tudor 47, 301-302, 382
Armanca, Brânduşa 323
ARO (Câmpulung) 338
Ash, Timothy Garton 20, 121
Asia 48, 189, 367
Auneanu, Manole 7
Austria 111, 118, 139, 195, 315, 317
Avram, Dumitru 38, 226
Avram, Mioara 301
Axenciuc, Victor 294-295
Azerbaijan 83, 359

B

Baba, Corneliu 301
Baconsky, A.E. 301
Badea, Doina 301
Bădescu, Ilie 336
Baiu, Ion 244, 257
Baker, James 107, 156, 241
Balș 346
Balint, Costel 11, 181, 191
Balcani 28
Balladur, Eduard 210
Balotă, Nicolae 129
Baltică, Marea 31, 38
Banat 130, 175, 214, 220, 329
Barbilian, Dan 299
Baron, Enrique 249
Barbu, Eugen 49, 301, 303
Băcanu, Petre Mihai 128
Bădele, Mihai 192
Bădilescu, Nicolae 186
Bălan, Radu 184, 186, 187
Bălănuță, Leopoldina 301
Bănică, Ștefan 301
Bănuș, Max 125
Bărăgan 69
Bărbulescu, Vasile 132
Băsescu, Traian 333-334, 359, 361, 364, 378, 385
Bârlădeanu, Alexandru 11, 89-91, 262
Beijing 370

Belgia 50, 100, 123, 341
Belgrad 88, 127, 140, 155, 194, 209, 218, 222, 315-316, 366
Beliș, Aurel 301
Belli, Nicolae 336
Berciu, Dumitru 301
Berindei, Dan 17
Berindei, Mihnea 76, 129
Berisha, Sali 311
Berlin 88, 111, 113-114, 117-119, 127, 130, 135, 165, 306, 315, 369
Bernstein, Serge 17
Berza, Mihail 301
Beschloss, Michael R. 276
Basarabia 82, 134-135, 279, 312
Betea, Lavinia 11, 14, 44
Bicske 175
Birnbauer, Jozef 229
Bitoleanu, Ion 54
Blaga, Lucian 47, 302
Blandiana, Ana 70, 128, 233, 258, 262
Bobu, Emil 62, 137-138, 187, 207-208, 221, 231
Boc, Emil 334
Bocșani 244
Bocu, Sever 302
Bodnăraș, Emil 90
Bogomolov, Oleg Timofeevici 81, 163
Bogza, Geo 70
Bondrea, Aurelian 339, 341, 347
Bonn 59, 88, 159, 175
Boroșoiu, Petre 207-208
Bosnia și Herțegovina 111, 314-315
Boston 373
Boteni 271, 280, 282
Botez, Mihai 129
Botswana 140
Brașov 46-48, 71-72, 130, 179, 214, 220, 272, 285, 324, 338
Brateș Teodor 11, 229, 233, 239, 243, 246-247
Brazilia 50, 90
Brăila 245, 272, 285
Brătianu, Constantin I.C. 302
Brătianu, Gheorghe I. 302
Brediceanu, Tiberiu 301
Brejnev, Leonid Ilici 27, 33, 35, 49, 98, 278, 293, 305
Breton, Jean-Marie de 14, 17
Britanie, Marea 6, 30, 36, 50, 57, 85, 118, 123, 135, 179, 180, 289, 294, 295, 303, 306, 317, 322, 331
Brucan, Silviu 10, 72-73, 89, 90-91, 174, 179, 247-248, 256, 259, 262, 319
Bruxelles 100, 165, 196, 198, 229
Brzezinski, Zbigniew 63, 286, 305, 336
București 8, 41, 43-44, 48, 54-57, 62, 71-75, 78, 80, 92, 101-102, 113, 124, 126-127, 130-133, 135, 167, 174, 191, 195, 200, 208, 210, 216-219, 222, 227, 231, 238, 245, 248, 252, 266-267, 279, 285, 323, 325-326, 338, 343, 345, 359, 362-364, 367, 382, 386, 389
Bucur, Ion 127, 209, 219, 232
Budapesta 39, 77, 79, 87, 105, 111, 126, 163, 174-175, 179, 229, 309, 360, 389
Bujor, Rodica 302
Buharin, Nikolai 36
Buhoci-Ciuceanu Puica 239
Bulei, Ion 54, 320
Bulgaria 21, 23-24, 26-27, 30, 39, 74, 93, 96, 116-119, 130, 140, 154, 164-165, 178, 189, 208, 218, 252, 293-297, 305, 310-311, 316-317, 351, 359, 366, 389
Burundi 140
Bush, George 73, 97-100, 102, 104, 105, 106, 107, 137, 138, 156, 147, 148, 150, 151, 159, 163, 188, 203, 274, 277, 306, 313, 315, 366
Bush, George W. 293
Butunoiu, Marius 301
Buzatu, Gheorghe 54, 77
Buzura, Augustin 57, 69
Buzău 192, 272

C

Cairo 370
Cajal, Nicolae 301
Calboreanu, George 301
Calfa, Marian 170
Cambridge 121, 373
Camilar, Eusebiu 301
Campus, Eliza 54, 301
Cană, Ionel 128
Canada 50
Cancicov, Mircea 302
Cannes 47
Carafoli, Elie 301
Caramitru, Ion 233, 258, 262, 267, 319, 355, 357, 378
Carandino, Nicolae 70
Carp, Dan 207
Carp, Mircea 129
Carrere, d'Encausse, Helene 37
Carter, Jimmy 32, 56, 63, 73
Cassian, Nina 70, 129, 177
Castellan, Georges 17, 75, 80
Castex, Michel 322

Cavallioti, 14, 17
Căciulescu, Horia 264
Călinescu, George, 301
Călinescu, Matei 129
Călinescu, Alexandru 177
Cărtărescu, Mircea 344
Câmpeanu, Radu 328, 375
Câmpeanu, Romeo 129, 243
Câmpina 272
Câmpulung 48
Cândea, Virgil 94
Cârpan, Florentin 202
Ceaușescu, Elena 55, 90, 97, 148, 185, 186, 187, 192, 193, 203, 216, 220, 221, 223, 228, 231, 235, 244, 245, 260, 280, 281, 282, 283, 374, 383
Ceaușescu, Florea 139
Ceaușescu, Ilie 62, 131, 138, 200, 224, 225, 230
Ceaușescu, Marin 129, 138
Ceaușescu, Mihaela 129
Ceaușescu, Nicolae 6-10, 12, 14, 21, 28, 32, 36, 43, 49, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 110, 118, 119, 121, 123, 125, 128, 130, 132, 138-139, 140, 147, 150, 151, 152, 153, 158, 159, 165, 167, 168, , 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 187, 189, 190, 191, 192, 194, 195, 199, 200, 204, 205, 206, 208, 210, 211, 212, 213, 215, 216, 217, 218, 220, 222, 225, 230, 231, 232, 233, 236, 243, 246, 247, 249, 257, 262, 280, 282, 283, 294, 301,337, 338, 339
Ceaușescu, Zoe 282, 288, 301, 385
Cehoslovacia 21, 23-24, 26-27, 31, 40, 51, 55, 56, 62, 72, 86, 87, 89, 99, 101, 103, 105, 111, 112, 115, 116, 125, 127, 138, 140, 141, 150, 152, 153, 156, 176, 177, 190, 191, 201, 203, 223, 225, 239, 241, 262, 266, 267, 268, 274, 275, 291, 293, 297, 305, 307, 325, 354
Cehă, Republica 307, 308, 366
Cernei, Elena 302
Cernenko, Constantin Ustinovici 33
Cernovodeanu, Paul 301
Cetatea Albă 108
Chelcea, Liviu 339
Chihaia, Pavel 129
China 21, 25, 43, 162, 189, 341
Chiper, Ioan 180, 274
Chirac, Jacques 276
Chirot, Daniel 29
Chiș, Ioan 201, 202, 212
Chișinău 84, 118, 361, 362
Chițac, Mihai 184, 193
Churchill, Winston 30-31
Cihodaru, Constantin 301
Cihoski, Henry 272
Ciobanu, Lina 132
Cioculescu, Șerban 301
Ciorbea, Victor 332, 345
Cipru 292
Ciuceanu, Radu 239
Ciura, Alexandru 191, 192
Clinton, Bill 279, 292, 293, 342
Clătici, Olivia 147
Cluj-Napoca 19, 180, 228, 258, 300
Coandă, Henri 238
Cocârlă, Trandafir 182
Codrescu, Costache 15, 21
Cofariu, Mihăilă 324-325
Cojocaru, Gheorghe 78, 160, 162, 166, 253
Columbeanu, Mihnea 17
Comarnescu, Petru 301
COMTIM 340
Condurachi, Emil 301
Constantin, George 301
Constantin, Ilie 125
Constantin, Ion 160
Constantin, Petre 213
Constantinescu, Emil 328, 332, 349, 363-364, 378
Constantinescu, N.N. 301
Constantinescu, Tancred 272
Constantiniu, Florin 16, 79, 163
Coposu, Corneliu 70, 291, 332, 371
Coreea, de Nord 30, 175, 222
Cornea, Doina 64, 123, 163, 168, 232, 250
Corneanu, Nicolae 70
Costinaș, Iosif 256, 258
Cotescu, Octavian 301
Courriol, Jean-Louis 290-291
Courtney, Bruce J. 78
Cozorici, Gheorghe 301
Cracovia 41, 98
Craiova 21, 46, 50, 306
Creangă, Mihai 123
Crimeea 126, 127, 277
Cristinoiu, Ion 301
Cristoiu, Ion 15, 18, 20
Croația 88, 107, 278, 279
Cuba 25, 30, 148, 175, 291
Cumpănă, Constantin 342
Cunescu, Sergiu 344
Curticeanu, Silviu 204, 207

D

Dacian, Ion 301
Daicoviciu, Constantin 301
Daicoviciu, Hadrian 301
Dalmația 314
Damian, Ascanio 301
Dăscălescu, Constantin 80, 138, 166, 186-187, 201, 206-208, 213, 226, 238
Dâmbovița 237, 268, 274
Davies, Norman 84
Dayton 316
Decean, Mihail 301
Deletant, Denis 163, 228, 250, 256
Delors, Jacques 249
Demirel, Suleyman 50
Danemarca 93, 322
Deșliu, Dan 69, 123, 232
Diaconescu, Ion 70, 178
Diaconu, Ștefan 18
Dincă, Dumitru 200
Dincă, Ion 64, 132, 154
Dinescu, Mircea 69, 123, 213, 218, 232
Dinu, Ștefan 13, 17, 20, 79, 92, 93, 120, 121, 126, 163, 220, 254, 258
Djilas, Milovan 312
Dobre, Constantin 63, 64
Dobrinescu, Valeriu Florin 301
Dobrogea 130, 387
Dogaru, Maria 301
Doicescu, Octav 301
Doinaș, Ștefan Augustin 70, 301
Domenico, Viorel 10, 17
Domokos, Geza 232
Drăghici, Alexandru 225
Drăgoi, Sabin 301
Dragomir, Silviu 272
Drăguț, Vasile 93
Dresda 114, 169
Dressler, Milan 281
Dubcek, Alexander 51-52, 121-122, 150, 152, 293, 307
Duma, Aurel 181
Dumas, Rolland 145, 146, 183, 240, 295
Dumitrescu, Constantin, Cico 239, 262
Dumitrescu, Gheorghe 301
Dumitrescu-Bușulenga, Zoe 301
Dunărea 69, 70, 120
Dunn, J. 373
Duțu, Alesandru 16, 192, 225, 264, 272, 286, 301

E

Eagleburger, Lawrence 106, 146
Eftimiu, Victor 301
Egipt 49-50, 341
Electromagnetica 338
Elian, Alexandru 301
Elisabeta, Regină 50
Elțîn (Yeltsin), Boris 82, 104, 106, 157, 277, 278, 313
Elveția 120, 245, 268
Eminescu, Mihai 272
Enache, Ion 245
Enigărescu, Octav 301
Ecuator 140
Estonia 312, 317, 366-367
Etiopia 140
Europa 16-18, 21, 31, 34, 41, 44, 52, 63, 64-65, 68, 69, 72, 73, 75, 77, 81, 84, 85, 87, 89, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 103, 105, 106, 115, 119, 121, 123, 124, 125, 129, 130, 134, 138, 156, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 155, 158, 160, 162, 163, 165, 168, 180, 183, 184, 185, 187, 193, 205, 213, 227, 232, 249, 252, 254, 259, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 274, 277, 278, 282, 288, 290, 291, 292, 295, 298, 340-341, 353, 361-363, 368, 372, 374-375, 382
Europa, Centrală 39, 300
Europa, Centrală și de Sud 15, 21, 22, 33, 162
Europa, Centrală și de Est 22
Europa, Centrală și de Sud-Est 33, 161, 262
Europa, de Est 16, 41, 85, 106, 138, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 162, 183, 259, 295, 299, 300
Europa, de Vest 149
Europa, Occidentală 338
Eustațiu, Cornel 195

F

Fătu, Mihai 26, 77
Fazekas, Janos 69, 132, 213
Filipescu, Militiade 123, 301
Florea, Any 77
Florea, Virgil 77
Florescu, Arta 301
Florescu, Mugurel 244, 245, 272
Ford, Gerald 50, 65, 72, 73, 314
Fortuna, Lorin 12, 17, 186, 195, 196, 198, 237, 250, 252, 253

F.M.I. 340
Fota, Dionysius 338
Franța 8, 34, 41, 46, 51, 50, 65, 76, 85, 87, 115, 120, 121, 125, 128, 156, 147, 148, 155, 168, 183, 194, 238, 240, 242, 260, 263, 264, 267, 272, 274, 281, 293, 295, 298
Franco Bahomonde, Francisco 23
Franz, Jonas 50
Fulbright 260
Fulton 35
Funderburk, David Britton 72, 80

G

Gabanyi, Anneli Ute 16, 247, 257, 298, 301
Gabrielescu, Valentin 7
Gaillard, Jean-Michel 22, 162
Gandhi, Indira 49
Gaulle, Charles de 53, 156, 232, 313
Germania, Republica Democrată. 25, 45, 88, 108, 109, 110, 111, 112, 115, 134, 139, 140, 156, 145, 147, 152, 155, 156, 274
Germania, Republica Federală
Geneva 92, 93
Genscher, Hans Dietrich 156, 145, 155, 277, 278
Georgescu, George 301
Georgia 41, 83, 277
Gerlach, Manfred 155
Germania 8, 23, 27, 28, 35, 36, 38, 40, 45, 46, 51, 53, 54, 60, 64, 74, 84, 87, 88, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 130, 156, 145, 146, 147, 149, 152, 155, 156, 161, 162, 176, 203, 223, 260, 262, 264, 266, 267, 269, 270, 274, 275, 276, 278, 279, 281, 298, 337
Gheorghiu, Mihnea 123
Gheorghiu-Dej, Gheorghe 46, 48, 49, 50, 58, 61, 74
Gherasim, Gheorghe 233
Gheza, Vida 301
Gigea, Petre 183, 201
Gigurtu, Ion 272
Gino, Rado 251
Giugaru, Alexandru 301
Giurescu, Constantin C. 17, 79, 81, 92, 93, 161, 258, 272, 301
Giurescu, Dinu 17, 79, 80, 92, 93, 161, 259, 341
Giurgiu 346
Goga, Octavian 50
Goma, Paul 51, 60, 129, 144
Gorbaciov, Mihail Sergheevici 5, 11, 31, 32, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 66, 67, 68, 72, 77, 78, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 96, 97, 98, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 110, 111, 113, 114, 115, 121, 137, 138, 141, 142, 156, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 157, 159, 162, 164, 165, 188, 194, 202, 203, 211, 232, 236, 239, 243, 262, 275, 276, 277, 278, 299, 306, 307, 208
Gorbaciova, Raissa 42
Greciko, A.A. 43
Gorki, Maxim 46
Gorrin, Yosef 76
Grecia 34, 268
Green, Allan 151
Grigoriu, George 301
Grigoriu, Lander 19
Grossu, Simion 115
Gruşko, Viktor 120
Grozuță, Alexandru 301
Gurbunov, A. 171
Guşă, Ştefan 12, 131, 184, 191, 199, 202, 236, 238, 242, 247-248, 262, 273, 274
Guşă-Drăgan, Daniela Veronica de 20
Gysi, Gregor 155
Gyula, Horn 92, 151, 157, 184

H

Hadârcă, Ion 203
Harrington, Joseph 78
Havana 202
Havel, Vaclav 117, 118, 138, 139, 156, 261, 274, 275, 298
Haga 280
Helsinki 37, 89, 93, 120, 140, 155, 182, 183, 184, 292
Hitler, Adolf 23, 34, 235, 275
Hlihor, Constantin 77, 299
Hogaş, Calistrat 19, 79
Honecker, Erich 45, 87, 88, 110, 113, 114, 152, 153, 154
Horthy, Miklos 75
Horvath, A. 162
Hotin 105
Hoxha (Hodja), Enver 35, 45, 320
Hruşciov, Nichita Sergheevici 31, 115, 261, 262
Hulubei, Horia 270
Hurezeanu, Emil 125

I

Iacob, Caius 270
Iaşi 19, 21, 22, 24, 36, 38, 46, 50, 54, 78, 79, 80, 126, 150, 159, 160, 161, 162, 163, 166, 218, 270
Ierunca, Virgil 125
Iliescu, Constantin 270
Iliescu, Ion 12, 15, 19, 57, 64, 68. 69, 79, 124, 168, 187, 218, 219, 220, 223, 224, 225, 226, 230, 232, 233, 237, 239, 243, 250, 255, 301, 282, 286, 295, 297
Iliu, Victor 301
IMGB 338
India 53, 150
Indiana 24
Indonezia 50
Indra, Alois, 141
Intreprinderea Metalurgică Română pentru Aeronautică 338
Ionescu, Gelu 125, 213, 221, 233, 301
Ionescu, Victor 221
Ionescu, Theodor V. 270
Ionescu, Tudor V. 270
Ioniță, Gheorghe 64
Iordache, Claudiu 10, 18, 181, 193, 201-202, 212, 271, 371
169, 179, 186, 187, 196, 237, 250, 296
Iordan, Iorgu 301
Iorga, Nicolae 15
Iorgulescu, Mircea 125
Iosif, Dan 132, 200, 205, 212, 257, 258, 272
Iovicic, Grigore 122
Iran 53, 60, 178, 187, 222, 259
Irak 317
Irimescu, Ion 301
Isaac, Jeffrey C. 24
Iser, Iosif 301
Ismail 105
Israel 53, 54, 73, 74, 80, 140, 317
Italia 23, 34, 46, 51, 54, 98, 121, 149, 264, 276, 278, Cehoslovacia
Iugoslavia 25, 27, 28, 30, 31, 32, 34, 45, 53, 86, 88, 94, 103, 107, 111, 115, 122, 134, 143, 156, 156, 157, 194, 201, 210, 239, 266, 267, 268, 274, 278,
279, 280, 299, 317
Ivan, Ștefan 191, 195, 237
Ivanovici, Constantin Bebe 213

J

Jakes, Milos 112, 116, 117, 118, 138, 139
Jalea, Ion 301
Japonia 36, 38, 53, 150, 270
Jaruzelski, Wojciech 43, 54, 84, 85, 97, 98, 99, 152, 319, 321
Jebeleanu, Eugen 69, 191
Jelev, Jeliu 113, 275
Jena 111
Jilava 205, 296
Jinga, Ion 300
Jiu, Valea 63
Jivkov, Todor 44, 113, 114, 115, 116, 125, 319, 321
Jonas, Franz 53
Juan Carlos I 53, 315

K

Kadar, Janos 44
Kaminski, B. 161
Karabakh 83
Karpati, Ferenc 184
K.G.B. 15, 40, 117, 241, 260, 282
Kiev 155, 177
Király, Károly 69
Kirițescu, Costin C. 301
Kissinger, Henry 77, 78, 277, 299
Kiszczak, Czeslaw 98
Kohl, Helmut 87, 108, 110, 111, 114, 156, 145, 146, 156, 159, 160, 162, 274
Kosovo 45, 88, 107, 279, 292
Kostunica Vojislav 280, 341
Kremlin 39, 40, 44, 46, 53, 55, 56, 66, 68, 72, 79, 80, 82, 83, 97, 99, 101, 104, 106, 110, 113, 130, 149, 152, 180, 260, 277
Krenz, Egon 113, 114, 143, 152, 155
Kwaerer 338

L

Labiș, Nicolae 301
Lache, Ștefan 300
Lăncrănjan, Ion 57, 69
Lari, Leonida 114
Latvia 84, 104, 158, 276, 292, 293
Lăzărescu, Dan Amedeo 70
Lăzărescu, Cezar 301
Leich, Werner 113
Leipzig 108, 111, 152

Lenin, Vladimir Ilici Ulianov 82, 153, 170, 365
Leningrad 153
Lepădatu, Alexandru 272
Levesque, J. 162, 258
Liban 140
Lituania 34, 104, 276, 292, 293
Londra 21, 53, 80, 125, 160, 162, 163, 202, 279, 295
Lonenc, Alois 116
Lovinescu, Monica 125
Lovinescu, Horia 301
Luca, Nicolae 18
Lucescu, Constantin 244, 257
Lucinschi, Petru 115
Lugoj 180
Lukanov, Andrei 275
Lungu, Corneliu Mihail 17
Lup, Ioan 70
Lupaș Ioan 272
Lupeni 63, 71
Lupoi, Mihai 224, 237, 238
Lupu, Corneliu 166
Lupu, Nicolae Gh. 270
Luxemburg 292
Lyon 308

M

Maastricht 317, 366
Macedonia 314
Maciu, Vasile 272
Macovei, Gheorghe 301
Madrid 292, 293
Măgureanu, Virgil 15, 64, 228, 244,337
Maicu, Horia 301
Maiorescu, Titu 50
Maizière, Lothar 274
Major, John 277
Malta 137, 145, 146, 149, 151, 152, 188, 292, 323
Maluțan, Vasile 222
Mamina, Ion 301, 299
Manciu, Mircea 17
Marea Britanie 8, 34, 35, 41, 53, 85, 115, 120, 125, 128, 130, 147, 155, 168, 169, 180, 242, 260, 263, 264, 272, 274, 281, 293, 298
Mănescu, Corneliu 12, 19, 44, 53, 89, 90, 132, 174, 175, 187, 204, 212, 217, 233
Mănescu, Manea 178, 211
Maniu, Iuliu 272
Manoilescu, Mihail 272
Manole, Gheorghe 295
Manolescu-Strunga, Ion 272
Marchiș, Iustin 70
Marcou, Lilly 11, 19
Marcu, Duiliu 20, 192, 301, 272
Marcu, Ion 195
Marinescu, George 301
Marinescu, Ion 301
Maroc 140
Marțian, Dan 70, 233, 295
Marton, Florin 195
Marx, Karl 28, 29, 30, 31, 33, 102
Matei, Ilie 125, 178, 132
Matlock, Jack Foust Junior 165, 241
Maurer, Ion Gheorghe 48, 58, 90
Maurice 134
Mazilu, Dumitru 12, 17, 19, 29, 93, 123, 161, 224, 225, 229, 232, 247, 256
Mazowiecki, Tadeusz 98, 99, 100, 101, 102, 105, 146, 152
Mediterana, Marea 34, 35, 137
Medvedev, Vadim Andreevici 142
Meir, Golda 53
Melian, Alexandru 128, 247
Menuhin, Yehudi 77
Mexic 53, 140
Micescu, Istrate 302
Michigan 20
Michnik, Adam 43, 78
Mihai I 240
Mihailovici 104, 105, 129, 130, 172, 276
Mihalache, Ion 272
Mihăilescu, Vintilă 301, 272
Mihăilescu-Brăila, Ștefan 301
Mijlociu, Orientul 340
Milcu, Ștefan 27
Milea, Vasile 135, 172, 173, 204, 209, 215, 217, 245
Milin, Miodrag 10, 15, 18, 195, 250, 252
Militaru, Nicolae 64, 217, 220, 221, 224, 225
Miloşevici, Slobodan 45, 88, 143, 279, 280
Milza, Pierre 22, 78
Mioc, Marius 15, 258
Mironov, Alexandru 233
Missouri 35
Mitterrand, Francois 85, 98, 156, 155, 159, 240, 277
Mladenov, Petar 113, 114, 116, 152, 153, 154, 155
Mlynar, Zdenek 116, 117
Mock, Alois 182
Modrow, Hans 114, 152, 155, 156
Moisil, Grigore C. 270

Moisuc, Viorica 58
Moldova 41, 84, 94, 126, 158, 202, 277
Moldovean 41, 81, 105, 115
Molotov, Vyacheslav
Monac, Constantin 9, 16, 163, 165, 166, 251, 252, 253, 254, 255
Mondială, Banca 340
Mongolia 291
Montanu, Mihai 219, 229, 233
Morar, Petrişor 237
Moraru, Camelia 17, 237
Moscova 11, 25, 26, 34, 35, 46, 48, 49, 68, 72, 83, 97, 108, 114, 115, 122, 126, 138, 141, 143, 145, 146, 152, 155, 157, 165, 166, 177, 181, 195, 210, 212, 239, 241, 242, 247, 260, 277, 295
Mugur, Vlad 301
Munteanu, Aurel Dragoş 232
Munteanu, Mihaela 237
Munteanu, Mircea 233
Munteanu, Neculai-Constantin 125
Muntenegru 45, 278, 279, 280, 314
Muntenia 126
Mureşanu, Andrei 169
Mureşean, Mircea 192
Mussolini, Benito 23, 25

N

Nagorno Karabah 83
Nagy, Imre 45, 86, 87, 103, 151, 312
NATO 104, 148, 149, 292, 293, 294
Neacşa, Vasile 295
Neacşu, Gheorghe 17
Neagoe, Stelian 79, 332
Neagră, Marea 47, 51, 70, 222
Nedelcovici, Bujor 70, 129
Negoiţescu, Ion 125
Negru Vodă 228
Nemoianu, Virgil 125
Neniţescu, Constantin D. 301
Nestor, Ion 301
Neva 274
New York 63, 92, 163, 165
Nicaragua 140
Nicolae, Constantin 91
Nicolae, Radu 64
Nicolaescu, Sergiu 7, 12, 155, 219, 224, 232, 251, 252, 254, 256, 257
Nicolau, Ştefan S. 270
Nicolescu, Miron 270
Nicolski, Alexandru 50
Niculescu, Adrian 121, 125, 132, 175, 208
Niculescu-Mizil, Paul 175, 207
Nisipeanu, Vlăduţ 64, 79
Nistor, Ioan 245
Nixon, Richard 53, 65, 72, 314
Noriega, Manuel 242
Norvegia 53, 92, 268, 269
Nuţă, Constantin 172
Nyers, Reszö 44, 87, 108, 110, 152, 153

O

Oancea, Constantin 99
Oder 103, 114
Ohio 279
Olanda 76, 281
Olaru, Stejerel 79
Olt 196
Olteanu, Constantin 17, 78, 132, 154, 165
Oltenia 126
Onicescu, Octav 270
Oprea, Gheorghe 175
Oprea, Marius 79, 163
Oprea, Sorin 195
Oprescu, George 301
Oradea 193, 228
Orientul Mijlociu 128
Orăscu, Şerban 125
Orban, Traian 252
Orban, Victor 86
Oşca, Alexandru 16, 18
Oţetea, Andrei 301
Otopeni 50, 76, 238

P

Pacepa, Ion Mihai 59, 60, 68, 69, 79, 80, 282
Pahlavi Aryamehr, Reza 53
Palach, Jan 87
Palade, George Emil 125
Paleologu, Alexandru 290
Paler, Octavian 69
Panaitescu, p.P. 301, 272
Panama 140, 203, 242, 281
Papa, Ioan Paul 41
Papu, Edgar 301
Paraschiv, Vasile 123
Paraschivescu, Radu 77
Parhon, Constantin I 270
Paris 21, 62, 74, 79, 81, 85, 130, 162, 181,

201, 202, 240, 258, 279, 296, 299
Pătrășcanu, Lucrețiu 50
Pârcălăbescu, Gheorghe 224
Pârvulescu, Constantin 89, 90, 282
Pascu, Ștefan 301
Pasti, Vladimir 300
Patrichi, Gina 301
Păun, Galaiciu Em. 162
Pănescu, Adrian 69
Pelivan, Ion 272
Pellea, Amzy 301
Perpessicius 301
Petcu, Ion 161
Petrescu, Barbu 195, 199
Petrescu, Gică 301
Petrescu, Nicolae 132
Petric, Aron 164
Petre, Petrișor 192, 237
Petrovici, Ioan 272
Petruț, Emanuel 301
Pilsudski, Josef 157
Pippidi, Andrei 93
Pippidi, Dionisie M. 93, 301
Pirotici, Sime 299
Piru, Alexandru 301
Pitești 308
Pitulescu, Ion 254
Platon, Gheorghe 57, 301
Ploiești 52
Polonia 8, 25, 27, 28, 30, 32, 35, 43, 53, 54, 74, 84, 85, 86, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 111, 112, 114, 115, 134, 139, 142, 145, 146, 152, 157, 160, 176, 180, 182, 191, 195, 239, 262, 263, 264, 266, 267, 268, 275, 288, 291, 292, 299, 317
Pontbriandt, Radu 18, 77, 78
Pop, Adrian 93, 299
Pop, Traian 121, 150
Popa, Constantin 17
Popa, Gică 244, 247
Popa, Marcel 17
Popa, Mircea 301
Popa, Radu 93
Popescu, Dumitru 13, 132, 161, 164, 173, 175, 213, 225, 251
Popescu, Petre 221
Popescu, Viorel 221, 223
Popescu-Gopo, Ion 51, 301
Portocală, Radu 14, 15, 272
Portugalia 53, 92
Postdam 35, 111, 156
Postelnicu, Tudor 64, 132, 173, 204, 207
Poszgay, Imre 44, 86, 87
Potârcă, Virgil 272
Praga 56, 87, 105, 108, 110, 116, 117, 138, 140, 163, 190, 200, 202, 262, 274
Preda, Dumitru 9
Preda, Marin 50, 301
Princeton 161
Prodan, David 301
Prut 162, 253
Puia, I. 299
Pușcaș, Vasile 300

R

Răceanu, Grigore 89
Răceanu, Mircea 79
Radu, Constantin 132
Radu, Ioana 301
Radu, Marin 182
Radu, Nicolae 295, 299
Rădulescu, Carmen 17
Rădulescu, Dem 301
Rădulescu, Gheorghe 132, 174, 207, 213
Raicu, Lucian 125
Rakowski, Mieczyslaw 44, 85, 98
Rășcanu, Ion 272
Rasputin, Valentin Grigorievici 82
Rateș, Nestor 14
Rațiu, Gheorghe 166
Rațiu, Ion 125, 285, 286
Rățoaia 222
Rauțchi, Constantin 301
Răzdolescu, Delia 163
Reagan, Ronald 37, 38, 72
Rebreanu, Liviu 51, 308
Regatul Unit al Sârbilor, Croaților și Slovenilor 278
Republica 338
Ressu, Camil 301
Reșița 238
Reszo, Nyers 45, 87, 110, 153
Retegan, Mihai 79
Ribbentrop, Joachim 104, 105, 129, 130, 276
Ribnița 158
Ricci, Tiberiu 301
Ripan, Raluca 301
Rocard, Michel 194
Roman, Petre 12, 19, 69, 205, 224, 225, 233, 243, 247, 256, 257, 258, 284, 337, 339
Roosevelt, F.D. 34
Rosen, Moses 72
Rosetti, Alexandru 301
Roșianu, Cornelius 221

Rothschild, Joseph 22
România 5, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 19, 20, 21, 23, 25, 27, 28, 29, 31, 32, 34, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 146, 148, 150, 151, 153, 154, 158, 159, 161, 163, 164, 164, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 197, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 209, 210, 211, 212, 214, 215, 216, 219, 221, 223, 226, 227, 229, 230, 231, 232, 233, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 252, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 268, 270, 301, 272, 277, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 301, 338, 339, 340, 341
Rowley, Anthony 22, 162
Rus, Iosif 211, 212
Rusia 8, 32, 34, 35, 40, 82, 83, 238, 240, 253, 277, 278, 293, 298
Rusu, Marcela 301
Ryzhkov, Nikolai Ivanovich 146, 153, 157, 158, 240, 241

S

Sacerdoțeanu, Aurelian 301
Sadat Anwar 53
Sadoveanu, Mihail 301
Sadovski, Mihaela 78
Sakharov, Andrei Dmitrievici 41, 77, 82
Samsonovici, Nicolae 301
Sava, Constantin 9, 16, 163, 165, 166, 251, 252, 253, 254, 255
Sava, I.N. 300
Savaliuc, Răzvan 257
Savu, Ion 192, 195, 252
Săbăila, Adela 192
Săndulescu, Șerban 126
Săraru, Dinu 13, 20, 219
Sârbu, Adrian 233
Săsăran, Gruia 191
Schmidt, Helmut 53
Scurtu, Georgiana-Margareta 15, 249, 356
Scurtu, Ioan 15-16, 24, 41, 51, 54, 91, 97, 101, 104, 149, 155, 216, 235, 249, 256, 261, 284, 292, 304-305, 320, 323, 333, 352, 359
Scurtu, Ioan Alexandru 17
Scurtu, Paula 17
Selys, Gerard 18, 252, 281
Semănătoarea 338
Serbia 45, 88, 201, 278, 279, 280, 314
Shafir, Michael 122
Shakespeare, William 128
Siani-Davis, Peter 16, 161, 255, 284, 298, 300
Sibiu 20, 166, 180, 238, 248
Sik, Ota 141
Simion Aurică 26, 115, 301
Singer, Alexandru 19
Slovacia 275, 289, 292
Slovenia 88, 107, 278, 279, 292, 293
Smidt, Martin 117
Snagov 120, 222
Snegur, Mircea 105, 158
Socaciu, Virgil 192
Sofia 181, 202, 205, 260, 294
Sorescu Corneliu 244
Sorescu, Marin 50, 69, 301
Soulet, Jean Francois 22, 78, 80, 160
Spacu, Gheorghe 301
Spania 23, 34, 53, 268, 341
Spătaru, Dan 301
Spiess, Ludovic 301
Spiridon, Cassian Maria 166
Spiroiu, Nicolae 17, 126, 127
S.R.I. 337
Stalin, Iosif Visarionovici 34, 35, 40, 41, 127, 235, 261, 276, 277
Stan, Alina 3, 17
Stan, Apostol 54
Stanișev, Dimiter 143
Statele Unite 8, 9, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 44, 46, 51, 53, 54, 60, 65, 66, 72, 73, 74, 86, 92, 97, 98, 102, 106, 107, 11, 112, 115, 120, 125, 128, 130, 140, 137, 138, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 272, 274, 281
Stănciulescu, Alexandru 18
Stănculescu, Victor Atanasie 11-12, 184, 226, 262
Stănescu, Nichita 15, 50, 301, 301
Stănescu-Stanciu, Teodora 15, 300
Stoenescu, Alex Mihai 14, 164, 256, 14, 163, 255
Stoian, Ion 99, 127, 177, 191
Stoian, Vasile 26
Stoica, Chivu 61
Stoica, Stan 300
Stolojan, Sanda 74
Stoph, Wili 114, 152

Strougal, Lubomir 45
Sturdza-Bulandra, Lucia 301
Süto, Andras 151
Suharto 53
Suedia 53
S.U.A. 338, 339
Szakolcza, A. 162
Szas, Iosif 132
Szoboszlo, Herjdu 158
Szöros, Mateyas 86, 106

Ș

Șahighian, Ion 301
Șerban, Radu 301
Șevardnadze, Eduard 11, 42, 43, 78, 83, 106, 107, 137, 156, 160, 162, 191, 195, 210, 242, 257, 258
Șperlea, Florin 164
Șoloc, Paul 209
Ștefancu, Mircea 34
Ștefănescu, Sabba S. 301
Ștefoi, Elena 258
Știrbescu, Ilie 255
Șulț, George 38

T

Talbott, Strobe 257
Tallin, 83
Tămaș, Sergiu 78
Tănasă, Jan 244
Tănase, Maria 301
Tănase, Stelian 14, 39, 104, 286
Târgoviște 7, 244-245, 280, 371
Târgu Mureș 324-325
Tastaman, Vasilica 301
Tatulici, Mihai 9, 227
Techirghiol 56
Tecșa, Ion 12
Teller, Edward 33
Teoctist 246
Teodor, Pompiliu 301
Teodorescu, Filip 12, 183, 179, 201
Teodorescu, Nicolae 280, 282
Teodorian, Valentin 302
Teodoriu, Bogdan 262, 319
Teșu, Ion 210
Thatcher, Margaret 85, 249
Theodorescu, Răzvan 94
Thom, Francoise 114
Thurmer, Gyula 171
Timiș 57, 167, 168, 179, 185, 187, 188, 192, 218, 219
Timișoara 5, 9, 10, 12, 13, 15, 18, 19, 20, 21, 46, 50, 68, 169, 172, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 185,
187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 204, 209, 210, 212, 215, 217, 228, 229, 233, 234, 235, 236, 237, 248, 250, 251, 252, 256, 258, 281, 285, 290, 296, 301
Timofte, Alexandru Radu 160, 161, 257, 258
Tinu, Radu 12, 179, 183
Tirana, 276
Tismăneanu, Vladimir 24, 79
Tito, Iosip Broz 35, 45, 53, 143, 278
Titu 50, 222, 228
Titu, Radu 250
Titulescu, Nicolae 53
Todorov, Stanki 113
Tokyo 202
Toma, Sorin 125
Tomasek, Frantisek 118
Topliceanu, Iulian 220
Trăistaru, Maria 186
Trăistaru, Mihaela 191
Transilvania 44, 75, 86, 87, 104, 120, 121, 126, 151, 158, 159, 166, 180, 203, 212, 282, 283
Tractorul (Brașov) 338
Trianon 39, 77, 126, 308, 360
Trieste 31
Trișcu, Aurelina 94, 355
Trofin, Traian 202
Troncotă, Cristian 126, 165, 254
Troțchi, Leon Davidovici 41
Trudeau, Pierre Elliott 53
Trufescu, Victor 301
Tudor-Vadim, Corneliu 70, 333
Tudor, Dumitru 301
Tudoran, Dorin 129
Tufan, Marin 228
Turcia 273, 337, 341, 359

Ț

Țariuc, Marinela Veronica 201
Țepelea, Gabriel 70
Țepeneag, Dumitru 54
Țoiu, Constantin 54, 70
Țugulescu, Ion 301
Țurlea, Stelian 247

U

Ucraina 39, 105, 292, 359, 363
Ulbricht, Walter 320
Uncu, Anton 123
Ungaria 8, 27, 28, 30, 31, 32, 35, 44, 53, 75, 85, 87, 92, 94, 95, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 112, 113, 121, 134, 139, 142, 145, 152, 157, 158, 159, 167, 176, 177, 180, 184, 191, 193, 195, 203, 210, 239, 262, 263, 264, 266, 268, 275, 282, 288, 289, 290, 291, 292, 299, 317, 340, 341, 360, 361
Ungheanu, Mihai 14
Uniunea Europeană 341, 359, 362
Uniunea Sovietică 11, 30, 31, 34, 35, 37, 38, 39, 45, 48, 54, 60, 65, 72, 82, 83, 84, 87, 90, 101, 102, 103, 105, 107, 110, 114, 115, 123, 125, 127, 128, 130, 138, 140, 141, 145, 146, 149, 150, 152, 154, 157, 1687, 176, 180, 190, 191, 211, 212, 213, 232, 270, 278, 247, 269, 274, 276, 277, 291
Uruguay 90, 140, 90
U.S.A 168, 169, 177, 180, 226, 238, 240, 241, 242, 260, 270, 277, 278, 280, 287, 288, 292, 293, 294, 299
Ursu, Marian Victor 337
U.R.S.S. 33, 35, 39, 53, 82, 83, 84, 85, 87, 92, 103, 105, 106, 107, 110, 112, 120, 122, 123, 128, 138, 139, 147, 148, 149, 151, 158, 162, 177, 192, 193, 194, 195, 202, 203, 211, 212, 240, 241, 242, 257, 258, 277, 279, 287, 292, 293, 298, 315
Uzina de Motoare Electrice 338

V

Varşovia 23, 30, 43, 53, 55, 78, 84, 92, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 105, 106, 111, 113, 114, 146, 149, 152, 154, 158, 165, 181, 190, 191, 194, 231, 239, 240, 241, 242, 262, 291
Văcărel, Iulian 340
Văcăreşti 92, 222
Vâlcea, 196
Valeriu, Emanuel 233
Vartan, Nicola 192
Vasiliu-Birlic, Grigore 301
Vatican 50
Verdery, Katherine 16, 24
Verdeţ, Ilie 63, 132, 207, 217, 254
Veroiu, Mircea 301
Veselovschi, Vasile 301
Vianu, Ion 125
Vianu, Tudor 301
Viena 44, 124, 140, 151, 181, 182, 202
Vietnam 25, 30, 291
Vintilă, Horia 125
Vlad, Aurel 272
Vlad, Iulian 126, 146, 168, 173, 204, 205, 206, 208, 219, 223, 234, 336
Voican-Voiculescu, Gelu 12, 14, 17, 20, 168, 219, 224, 233, 243, 244, 246
Voicu, Ioan 301
Voicu, Mihai 213
Voinea, Dan 228, 244, 245, 256
Voivodina 45, 88, 278
Vrancea, Ileana 125
Vrâneanţu, Traian 191
Vranițchi, Franz 111
Vulpe, Radu 301

W

Walesa, Lech 43, 85, 97, 275, 341
Washington 24, 69, 72, 92, 106, 111, 137, 138, 156, 148, 202, 241, 242, 279, 293, 295
Wilson, Harold 49

Y

Yakovlev, Alexander 11, 40, 42, 78, 97, 161, 162
Yalta 308
Yanaev, Ghenadi 277
Yemen 140

Z

Zair 140
Zambia 140
Zamfir, Cătălin 291, 300
Zamfir, Elena 301
Zamfir, Gheorghe 125
Zamfir, Ion 244
Zamfirescu, Dan 70
Zan, Ilie 20
Zane, Gheorghe 301
Zbârcea, Anca 22, 79
Zeca 172
Zimbabwe 140
Zimmermann, Ekkardt 297, 301
Zinoviev, Grigori 41
Zivak, Ludek 122

THE ROMANIAN REVOLUTION OF DECEMBER 1989
IN INTERNATIONAL CONTEXT

CONTENTS

Historiographic Notes .....p. 7

Chapter I
The Crisis of the Totalitarian Socialist Regime
1. Some necessary explanations .....p. 21
2. The evolution of the international balance of power .....p. 32
3. Gorbachev's attempts at solving the crisis of socialism p. 34
4. The situation in Romania.....p. 43
   a) De-Stalinization and liberalization.....p. 43
   b) The years of the personality cult .....p. 52

Chapter II
The Domino Theory
1. Unrest in early 1989 .....p. 83
2. The summer of decisive changes .....p. 100
3. Fall of the Berlin Wall .....p. 113
4. The 14th congress of the Romanian Communist Party.....p. 124
5. The Malta Summit .....p. 151

Chapter III
The Romanian Revolution of December 1989
1. Inevitable Change .....p. 174
2. The events in Timisoara .....p. 180
3. Bucharest, December 21-22 .....p. 217
4. The new power .....p. 235

Chapter IV
Sum-up and perspective
1. Four decades of history .....p. 289
2. From totalitarianism to democracy .....p. 307
a) Political developments in Central and Eastern Europe.....p. 307
b) Romania's evolution after 1989 .....p. 320
Conclusions .....p. 371

LA RÉVOLUTION ROUMAINE DE 1989 DANS LE CONTEXTE INTERNATIONAL

SOMMAIRE

Considérations sur l'historiographie.....p 7

Chapitre I
La crise du régime socialiste-totalitaire
1. Quelques éclaircissements nécessaires p.21
2. Evolution des rapports internationaux de pouvoir p.32
3. Les tentatives de Gorbatchev de tirer le socialisme de la crise p.36
4. La situation de la Roumanie p.43
a) Désoviétisation et libéralisation p.43
b) Les années du culte de la personalité p.52

Chapitre II
Le principe du domino
1.Les agitations de la première moitié de 1989 .....p.83
2. L'été des changements décisifs p.100
3. L'écroulement du Mur de Berlin p.113
4. Le XIV-e Congrès du Parti Communiste Roumain p.124
5. L'encontre de Malte.....p.151

Chapitre III
La Révolution Roumaine de Décembre 1989
1. Inevitabilité du changement p.174
2. Les événements de Timisoara p.180
3. Bucarest, 21-22 Décembre p.217
4. L'instauration du nouveau pouvoir p.235

Chapitre IV
Bilan et perspectives
1. Quatre décennies d'histoire p.289
2. Du totalitarisme à la démocratie p.307
A. Evolutions politiques dans l'Europe Centrale e de l'Est p.307
B. L'évolution de la Roumanie après 1989..... p.320

Conclusions p.371

LA RIVOLUZIONE ROMENA DEL 1989 NEL CONTESTO INTERNAZIONALE

SOMMARIO

Considerazioni sull'istoriografia p.7

Capitolo I
La crisi del regime socialista-totalitario
1. Alcuni chiarimenti necessari p.21
2. Evoluzione dei rapporti di potere su piano internazionale p.32
3. I tentativi di Gorbaciov di tirar il socialismo fuori dalla crisi p.36
4. La situazione della Romania p.43
a) Desovietizzazione e liberalizzazione p.43
b) Gli anni del culto della personalità p.52

Capitolo II
Il principio del domino
1. Le agitazioni della prima metà del 1989 .....p.83
2. L'estate dei cambiamenti decisivi p.100
3. Il crollo del Muro di Berlino p.112
4. Il XIV-o Congresso del Partito Comunista Romeno p.124
5. L'incontro di Malta p.151

Capitolo III
La Rivoluzione Romena del dicembre 1989
1. Inevitabilità del cambiamento p.174
2. Gli avvenimenti di Timisoara p.180
3. Bucarest, 21-22 dicembre p.217
4. L'instaurazione del nuovo potere p.235

Capitolo IV
Bilancio e prospettive
1. Quattro decenni di storia p.289
2. Dal totalitarismo alla democrazia..... p.307
A. Evoluzioni politiche nell'Europa del centro-est p.307
B. L'Evoluzione della Romania dopo il 1989 .....p.320

Conclusioni p.371

Румынская революция в международном контексте

Содержание

Соображения об историографии стр. 7

Глава I
Кризис социалистического тоталитарного режима
1. Некоторые нужные уточнения стр. 21
2. Эволюция соотношения сил на международном плане стр. 32
3. Попытки Горбачева вывести социализм из кризиса стр. 36
4. Ситуация Румыниистр. стр. 43
   а) Десоветизация и либерализация стр. 43
   б) Годы культа личности стр. 52

Глава II
Принцип Домино
1. Беспокойства в первой половине 1989 стр. 83
2. Лето решительных перемен стр. 100
3. Падение Берлинской стены стр. 113
4. XIV съезд Румынской коммунистической партии стр. 124
5. Встреча на Мальте стр. 151

Глава III
Декабрьская румынская революция 1989 г.
1. Неизбежность перемен стр. 174
2. События в Тимишоаре стр. 180
3. Бухарест - 21-22 декабря стр. 217
4. Установление новой власти стр. 235

Глава IV
Итоги и перспективы
1. Четыре десятиления истории стр. 289
2. От тоталитаризма к демократии стр. 307
   А. Политические эволюции в Центрально-Восточной Европе стр. 307
   Б. Эволюция Румынии после 1989 г стр. 320

Мнение стр. 371

LA REVOLUCIÓN RUMANA DE 1989 EN CONTEXTO INTERNACIONAL

SUMARIO

Consideraciones acerca de la historiografía.....pág. 7

Capítulo I
La crisis del régimen socialista-totalitario
1. Algunas puntualizaciones necesarias 21
2. Evolución de la correlación de fuerzas en plano internacional 32
3. Intentos de Gorbachov de sacar el socialismo de la crisis 36
4. Situación de Rumanía 43
a) Dessovietización y liberalización 43
b) Los años del culto de la personalidad.....52

Capítulo II
El principio del dominó
1. Las agitaciones de la primera mitad del año 1989 83
2. El verano de los cambios decisivos 100
3. Cae el Muro de Berlín 113
4. El XIV Congreso del Partido Comunista Rumano 124
5. La reunión de Malta 151

Capítulo III
La Revolución Rumana de Diciembre de 1989
1. El carácter inevitable del cambio.....174
2. Los acontecimientos de Timisoara.....180
3. Bucarest, 21-22 de diciembre 217
4. Instauración del nuevo poder.....235

Capítulo IV
Balance y perspectivas
1. Cuatro décadas de historia 289
2. Del totalitarismo a la democracia 307
A. Evoluciones políticas en la Europa centrooriental.....307
B. Evolución de Rumanía después de 1989.....320

Conclusiones 371

Betrachtungen über die Geschichtsschreibung .....S. 7

I. Kapitel
Die Krise des totalitären sozialistischen Regimes
1. Einige notwendige Klarstellungen .....S. 21
2. Entwicklung des Kräfteverhältnisses auf internationaler Ebene .....S. 32
3. Die Versuche von Gorbatschow, den Sozialismus
aus der Krise zu führen .....S. 36
4. Die Lage in Rumänien .....S. 43
a) Entsowjetisierung und Liberalisierung .....S. 43
b) Die Jahre des Personenkults .....S. 52

II. Kapitel
Das Dominoprinzip
1. Die Bewegungen in der ersten Hälfte des Jahres 1989 ..... S. 82
2. Sommer der entscheidenden Veränderungen .....S. 100
3. Der Fall der Berliner Mauer.....S. 113
4. Der XIV. Parteitag der Rumänischen Kommunistischen Partei .....S. 124
5. Das Treffen von Malta .....S. 151

III. Kapitel
Die Rumänische Revolution im Dezember 1989
1. Unvemeidbarkeit der Veränderung ..... S. 174
2. Die Ereignisse in Timiºoara .....S. 180
3. Bukarest, 21.-22. Dezember.....S. 217
4. Die Einführung der neuen Macht.....S. 235

IV. Kapitel
Bilanz und Ausblick
1. Vier Jahrzehnte Geschichte .....S. 289
2. Vom Totalitarismus zur Demokratie.....S. 307
A. Politische Entwicklung in Mittel und Osteuropa .....S. 307
B. Die Entwicklung Rumäniens nach 1989 .....S. 320

Schlussfolgerungen.....S. 371